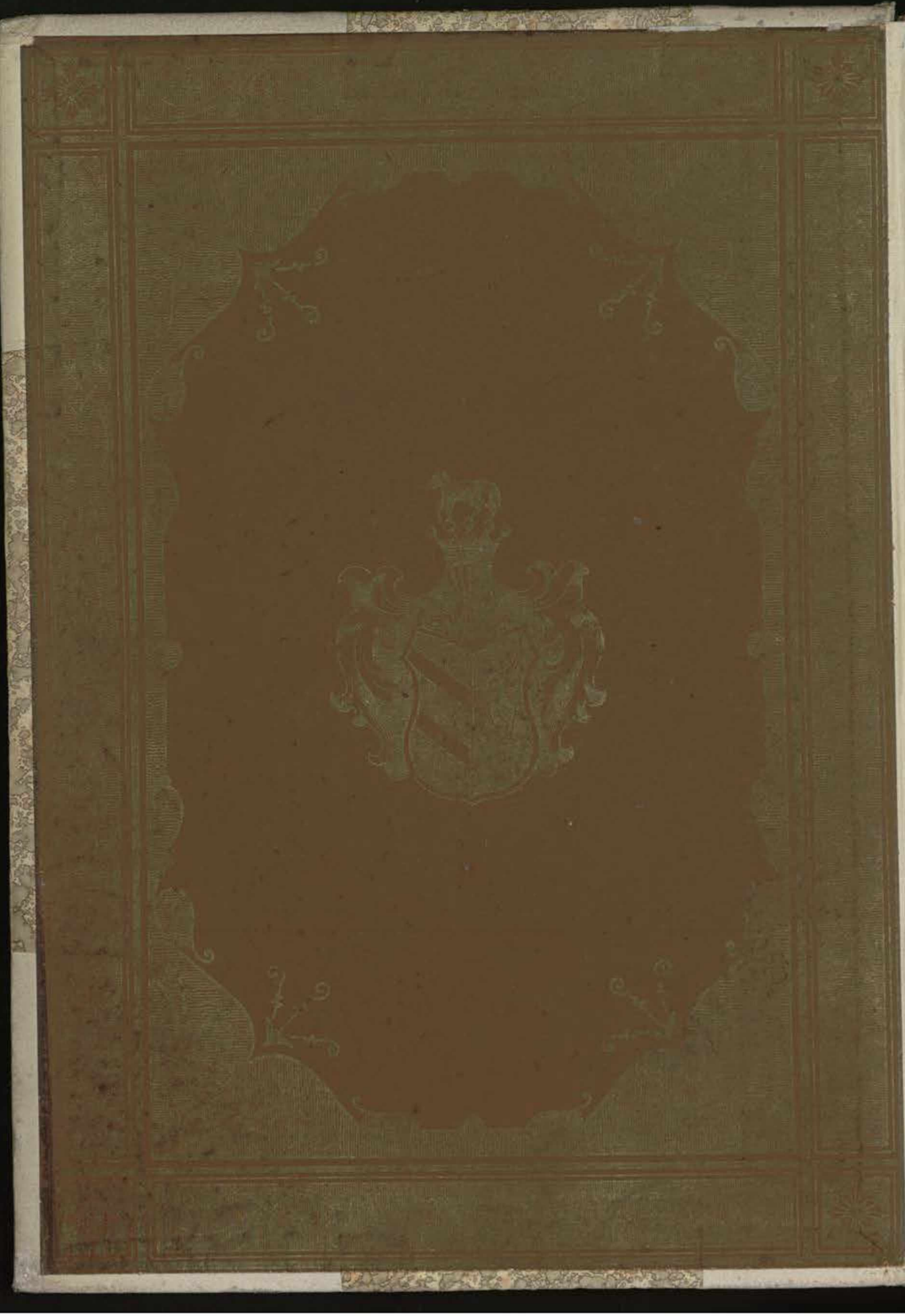
A SZEGEDI ZSIDÓK.

1785–1885.

I
II
III
IV
V
VI
VII
VIII
IX
X

Léon Lévy

A

SZEGEDI ZSIDÓK

1785-TŐL 1885-IG.

IRTÁK

LŐW IMMÁNUEL és KULINYI ZSIGMOND.

KIADJA

A SZEGEDI ZSIDÓ HITKÖZSÉG.

SZEGED, 1885.

Ant.
167

STADTBIBLIOTHEK
FRANKFURT AM MAIN.

Nyomatott Endrényi Lajos és társánál Szegeden, 1883.

LÖW LIPÓT

EMLÉKÉNEK.

TARTALOM.

Bevezetés . . . . . IX—XIII

Történelmi vizsgálatok a zsidók szegedi letelepülése körül írta:

Reizner János . . . . . XIV—XXVI

Első rész. Községi élet . . . . . 1—255

Első fejezet: Telepedés és népesedési mozgalom . . . . . 1—18

Második fejezet: Ingatlanok szerzése. Kereskedelem és ipar . . . 19—46

Harmadik fejezet: A hitközség szervezete és igazgatása . . . . . 47—72

Negyedik fejezet: A hitközség előljárói és képviselői . . . . . 73—114

Ötödik fejezet: A hitközség hatásköre és kezelése . . . . . 115—147

Hatodik fejezet: Zsinagógák és rabbik . . . . . 148—171

Hetedik fejezet: Löw Lipót . . . . . 172—251

Nyolcadik fejezet: Rabbik s hivatalnokok . . . . . 252—255

Második rész. Jótékonyság. . . . . . 257—329

Kilencedik fejezet: Alapítványok és segélyek . . . . . 259—274

Tizedik fejezet: A Chevra Kaddisa . . . . . 275—300

Tizenegyedik fejezet: A Nőegylet . . . . . 301—316

Tizenkettedik fejezet: A Komaegylet . . . . . 317—323

Tizenharmadik fejezet: Betegápoló egylet . . . . . 324—329

Harmadik rész. Tanügy. . . . . . 331—350

Tizennegyedik fejezet: Zsidó népiskola . . . . . 333—344

Tizenötödik fejezet: Középiskolák . . . . . 345—350

Függelék. Okiratok. . . . . . 351—356

Helyreigazítások és pótlások . . . . . 357—358

Személynevek jegyzéke . . . . . 359 végig.

BEVEZETÉS.

Hitközségünk elöljárósága és képviselete nem kívánván, hogy észrevétlenül leteljék annak századik évfordulója, hogy városunkba az első zsidó családok beköltöztek, megbízott bennünket, hogy e száz évnek történetét megírva, azt emlékkönyv alakjában közzétegyük.

Szívesen vettük e megbízatást, mert soha az egészséges közérzület táplálására a múltnak tanításai s emlékei által oly mértékben szükségünk nem volt, mint ma, midőn a múltnak némely szomorú fejezetei ismétlődni akarnak s a visszafelé sodró áramlatok okai és jelenségei között a zsidógyűlölet oly szégyenletes szerepet játszik.

Művünk nem pusztán hitközségünk történelmének monographiája akar lenni, hanem egyúttal emlékkönyv, mely felöleli a hitközség körében fennálló egyletek viszonyait s alapszabályait, s kiterjeszkedik a hitközség szereplő és vezéregyéniségeinek életrajzára is, hogy a tartozó tiszteletnek és hálának azok iránt, kik felekezetünk szolgálatában érdemeket szereztek, kifejezés adassék. Mint a zsidó községi életet leíró monographia hazánkban első kísérlet, noha Löw Lipót már régebben hangsúlyozta,[1]) hogy egyes községek története, alapszabályai, zsinagógáinak, temetőinek keletkezése, rabbijainak sorrendje s hasonló adatok megérdemelnék általános történelmi szempontból is a gyűjtés fáradságát. A magyar zsidók története, melynek alapjait ő vetette meg, hasonló monographiák által gazdagodnék és az egész hazai zsidóság történetirójának fáradságos munkája tetemesen megkönnyülne.

[1]) Ben Chan. VI. 2.

Községünk keletkezésére nézve a közlendő adatok elegendő felvilágosítást nyujtanak; miután azonban lehetőnek tartottuk, hogy a város régibb történetében talán itt tartózkodott zsidóknak nyomai föllelhetők, felkértük városunk specialis történetének legalaposabb ismerőjét, Reizner János történetiró urat, hogy mint leghivatottabb szakférfiú gazdag gyüjteményének idevágó adatai alapján elmondja tárgyunkra vonatkozó kutatásainak eredményét. Szives készséggel rendelkezésünkre bocsátott tanulmányát bevezetésünk kapcsán közöljük és midőn érette köszönetünket kifejeznők, kiemeljük, hogy búvárkodásának eredménye saját előadásunkkal teljesen összevág.

A szegedi zsidók története csakugyan 1785-ben kezdődik. Ha az azóta letelt száz éven végig tekintünk, úgy az már első pillanatra négy korszakra oszlik. A keletkezés kora 1785-től 1803-ig tart, midőn az első zsinagóga elkészültével a községi élet állandóságot s külső kifejezést nyert. Erre a községi, vallásos és társadalmi élet patriarchalis kora következik 1839-ig. Ez évben kezdődnek a culturalis törekvések, iskola-alapitási kisérletek, díszesebb s tágasabb zsinagóga s némileg rendezettebb s prédikációval egybekötött istenitisztelet célbavétele — mint más városok példájának és a javuló társadalmi s művelődési viszonyoknak következménye — s az átalakulással járó rázkódtatások, melyekre 1850-ben Löw Lipót hivatalbalépésével a nyugodt fejlődés kora következett.

Dacára a zsidóság elszigeteltségének, a város közállapotai társadalmi és művelődési tekintetben hiven tükröződnek a zsidóság viszonyaiban. Az első és második korszak itt is ép úgy mint a város életében a t e n g é s és s z u n n y a d á s kora volt, melyet Reizner János a „Régi Szeged"-ben találó vonásokkal rajzolt.[1]) Ez az idő az, mely a családi hagyományban s az öregek emlékezetében mint a „régi kor"[2]) él. E régi kor szerény s fényűzést alig ismerő igényei mellett gyakori volt a vagyoni gyarapodás: a dohány s gyapjú kereskedés busásan fizetett, a kézműkereskedés emelkedőben volt s a zsidóság megélt anélkül, hogy nálunk bármikor is uzoráskodásra adta volna magát. A magánélet csendben és nyugalomban, megelégedett s megnyugvó vallásosságban folyt le, közügyet s közérdeket csak a hitközség vezetése s fenntartása képezett, amely a magánérdeken túl ter-

1) I. 9 s köv.
2) »Vor Zeiten.«

jedő érdeklődést teljesen absorbeálta. A városi s még inkább az országos ügyek kivül estek a zsidók látkörén, hacsak nem egyenesen ő reájuk vonatkozó intézkedést foglaltak magukban. Ennek dacára úgy a község szervezetében, mint a társadalmi viszonyokban a közállapotok a zsidók kisebb körében utánképződtek. Még oly társaság is, minő az úgynevezett „iszák regiment“ [1]) volt, talált követőkre a zsidók között s az alább említendő egyik jótékony társulat — a Tápláló-Társaság — populáris neve iszák compánia („sikkere chevre“) volt.

A polgárságnak előjogait a város nem könnyen adományozta, s a hitközség a maga körében nálunk ép úgy, mint egyebütt a maga tagjaira nézve is alkotott hasonló rangot s a hitközségi bekebelezett tag jogát (חוקת הקהלה vagy עירנות) nem könnyen s nem olcsón adományozta az újabb bevándorlóknak, kik a — persze nem sokkal — régibbek („hiesige Kinder“) szemében csak jött-mentek („hergeloffene“) voltak, ép úgy, mint a városi civis szemében a nem civis indigena.[2]) S valamint a díszes polgárjogot a polgárság tisztességén csorbát ejtőtől fenyítésül elvették, úgy vonta meg a zsidóság a polgártársnak héber kitüntető címét, a chóvert, a magáról megfeledkezett tagtól.

A hitközség szervezete, a belső s külső tanács, a szószólók s a bíró mind a városi szervezet mintájára alakultak, csakhogy a zsidó bíró jogköre inkább a céhmesterével egyezett meg. Egészben véve a viszonyok türhetők voltak, s ha itt-ott egyes kérdéseknél a hatóság nehezebben volt engedékenységre, kedvező elintézésre birható, úgy ennek oka nem a türelmetlenség volt, hanem azon célzat, hogy a kérelmezők az újabb jogokért előbb a jogokat megadóknak kellő, néha igen nagy mértékben adózzanak. Türhetőnek mondhatni a szegedi állapotokat, mert szokatlan nyomás nem nehezedett a szegedi zsidókra. Ha az 1776-odiki temesi bánsági zsidó rendtartást,[3]) mely a cseh és morva mintákra van szabva, elolvassuk, úgy a szegedi s egyéb hazai zsidók sorsát irigylésre méltónak lehetne mondanunk.

Szeged hatósága s lakossága velünk szemben a régibb időben nem tanusított nagyobb türelmetlenséget, mint más vá-

[1]) Reizner u. o. 11 l.

[2]) U. o. 12 l.

[3]) Emlékkönyv a »Délmagyarországi történelmi és régészeti társulat« 1878-adik évi május hó 15-ödikén Temesvárott tartott második ünnepélyes évi közgyűlésének emlékére. Temesvár 1879, 88—40 l.

rosoké: soha zsidóüldözés nálunk nem volt, noha 1810-ben a tanuló ifjuság és 1848-ban némely izgatók kívánták volna nálunk is meghonosítani.[1]) Városunk jeles fia, Klauzál Gábor az emancipació mellett 1839-ben melegen szót emelt Csongrádmegye közgyűlésén, amiért a hitközség neki május 10-edikén köszönetet szavazott, felkérvén egyuttal, hogy az országgyűlésen hasonló szellemben működjék, amit Klauzál tudvalevőleg meg is tett. A város Klauzálnak s elvtársainak politikai nézeteihez hűségesen ragaszkodott később is és ezért 1848 augusztus 21-edikén Pozsony város közönségének az emancipátió ellen az országgyűléshez beadott és pártolás végett a tanácsnak is megküldött kérvényére igy határozott: „A polgárosodás szelidebb szellemével összve nem férő s még inkább ingerlésre alkalmat szolgáltató felhivás nem pártoltatván, tudományul vétetik."

Az események folyása úgy hozta magával, hogy a zsidók emancipátiója a hazai törvényhozás által először Szegeden 1849 julius 28-adikán mondatott ki.[2]) amidőn a Szegedre menekült [3]) országgyűlés a szegedi városháza nagytermében egyhangulag elfogadta a kormány ebbeli elkésett javaslatát.

Ugyane szellemnek következetes nyilvánulása volt, hogy 1861 január ötödikén a város katholikus clerusának feje. Kreminger Antal prépost belvárosi plébános inditványozta, hogy a város képviselő testületébe zsidók is választassanak be.

A zsidók jelenleg a városi képviseletben, nagy részt virilis jogon,[4]) nagy számmal vannak. Különben is a város életében

---

[1]) Reizner u. o. 124.

[2]) Löw, Kongress 187. I. Einhorn, Die Revolution und die Juden in Ungarn. Lpz. C. Geibel, 1851, 122—4 l. Reizner I. 246.

[3]) A kormánynyal és az országházzal Szegedre jött akkor a zsidó fiatalságnak azon része, mely a magyar ügyért lelkesedett, köztök Diósy, Einhorn Ignác (Horn Ede), Schiller-Szinessy és Brück Mózes, kit Baudis József nevü zsidó vadász százados a térparancsnok, mint vadász-főhadnagyot ezredénél alkalmazott s ki 1848 nyarán II.-M. Vásárhelyre tétetett át, ott elhalt, anélkül azonban, hogy a jeles tudós és ivónak sirját az ottani temetőben meg tudnák mutatni. A forradalom áldozatai közt voltak szegedi zsidó honvédek is, mint Kramer Samu, egy Schwarc (Mór?) s egy Pollak nevü (Pollak Jochanan Hirs fia), ki Buda ostrománál esett el. A nemzetőrség és honvédségnél sok szegedi zsidó szolgált s a kamarnálküli kölcsönök között, melyeket a város polgárai 1848-ban a városi tárnak nyujtottak, ott találjuk az ő adományaikat is.

Százával voltak Szegeden azon zsidó családok, kik 1849 január végétől kezdve a szerbek elől s többi magyarsággal Torontál- s különösen Bácsmegyéből ide menekültek az ügynevezett szaladás alkalmával, Reizner I. 201.

[4]) 280 köztörvényhatósági tag közt 52 zsidó van. A zsidókra 1884-ben 61,843 frt 91 kr. királyi adó s félannyi városi pótadó volt kivetve, amt az összes helybeli kir. adó 380,000 frttal szemben 16%-ot tesz ki, holott a zsidók a város lakosságának (73,675 lakosra 3618 zsidó) csak 4.93%-át képezik.

nem csekély szerepet játszanak. A kereskedelem s ipar, kivált a gyáripar terén kifejtett tevékenységükről alább emlékezünk meg, itt csak arra utalunk, hogy a hitközség tagjai között van 15 ügyvéd s 5 ügyvédjelölt, 2 ügyvédsegéd, 1 kir. alügyész, 14 orvos (köztök 1 kórházi főorvos, 2 másodorvos és 1 tiszteletbeli kerületi orvos), 6 mérnök (köztök 4 állami), 1 reáltanár, 1 szerkesztő, 6 hitközségi tisztviselő, 6 tanító, 6 tanítónő, 5 magántanító, 1 zenetanár, 2 pénzügyigazgatósági hivatalnok, hat vasúti hivatalnok és — egy városi irnok.

TÖRTÉNELMI VIZSGÁLATOK

A ZSIDÓK SZEGEDI LETELEPÜLÉSE KÖRÜL.

Száz évvel ezelőtt II. József császár uralkodása alatt (az 1786-odik évben eszközlött népszámlálás adatai szerint) Magyarországban a zsidók létszáma 75128 főből állt, s ezen lélekszám összesen 15208 családot képezett.[1]) Az ország különböző részeiben, falvakban és mezővárosokban laktak, mert a királyi városokban letelepedniök nem volt szabad.

A szabad királyi városokban való letelepülésöket a törvény nem tiltotta: a Corpus Jurisban erre vonatkozó rendelkezést hiában keresünk. Szabad királyi városokban a zsidók letelepülését a városok privilegiumai gátolták, a melyeknek értelmében zsidókat lakosokul befogadni a hatóságnak szabad tetszésére volt bizva.

III. Károly király Laxenburgban 1719 évi május hó 21-edikén Szeged város részére kiadott nagy szabadalmi levelében[2]) világosan mondja a hatóságnak engedélyezett jogok során: „Polgárokat és lakosokat kebelébe befogadni; zsidókat és cigányokat megtűrni vagy meg nem tűrni" a tanácsnak tisztében álland. Ugyanezen szabadalmi levél további soraiban az foglaltatik, hogy: „úgy a polgárok összessége, mint az egyes polgárok, lakosok, bármily nemzetiségűek is, nevezetesen a rácok és a zsidók (kik nem másnak, mint magának a városnak védnöksége és törvényhatósága alá vé-

[1]) Novotny Honor. Sciagraphia seu compendiaria Hungariae veteris et recentioris notitia historico politica. Vienna. 1798. Pars I. pag. 100.

[2]) Eredetije a városi titkos levéltárban 138. sz. a.

tethetnek) úgy más egyebek, kik akár iparból, művészetből, akár kereskedelemből élnek, a város területén felmerülő polgári vagy fenyítő, dologi vagy személyi ügyekre nézve, még a nemesek is polgári telkekre vonatkozó esetekben, a városi hatóság bíráskodása alá esnek, és a közterheket közösen viselni és hordozni tartoznak, annak világos kijelentésével, hogy senki az igaz közönséges római katholikus hittől idegen polgárnak semmi szín alatt be ne vétessék, vagy meg ne tűressék.“ [1])

Károly királynak ezen szabadalmi leveléből világos, hogy a hatóság (tanács) a lakosok közé zsidókat is felvehetett, akik ez esetben egyenesen a tanács védnöksége alatt állottak; de jogában állott a hatóságnak az is, hogy a városban letelepülni szándékozó zsidókat kérelmükkel elutasítsa.

A legtöbb szabad királyi város privilegiális levelében benne rejlett e jog, s a legtöbb szabad királyi város e jogával úgy élt, hogy a letelepülni szándékozók kérelmét elutasította, lakosai sorából a zsidókat kizárta. Már maguknak a hatóságoknak közszelleme igen kedvezőtlen volt a zsidók irányában; de főként a polgárság nyomása döntött a legtöbb esetben, mely egy-egy zsidó letelepülési kísérlettel szemben mindenkor nagy veszély megelőzését hitte azon összhangzó hatásos fellépésben, hogy a zsidó lakossági engedélyt ne nyerjen.

II. József császár uralkodása alatt a helyzet nagyban változott. Több szabad királyi város a zsidók letelepülését megengedte, s Szegeden is 1784/5-ben több zsidó család nyert lakossági jogot.

Azt hiszik, hogy a viszonyok ezen változását József császár nevezetes és sokszor emlegetett vallásügyi rendelete, az úgynevezett „türelmi rendelet“ (decretum tolerantiale) szülte. [2])

---

[1]) Ezen szabadalmi levél idézett szövege az eredetiben a következőkép hangzik: „Cives etiam et Incolas in medium sui recipere, Judeos et Zingaros admittere vel non admittere . . .“ — — — „Judicatui porro Magistratuali, Omnes et singuli Cives, et Incolae, cujuscunque Nationis, et signanter quidem Rasciani et Judaei (qui non in alterius, quam ipsius Civitatis Protectionem, seu Jurisdictionem amplius assumi possint) ac alii universi, seu ex opificio, artificio, seu Questura viventes, quoad cunctas Causarum species in proprio Territorio exortas, Civiles et criminales, Reales et Personales, prout et Nobiles Respectu fundorum Civilium, subjacere, et communia Onera communiter ferre, et tollerare debebunt, hoc per expressum declarato, ut Nemo a vera orthodoxa Romano Catholica Religione alienus in Concivem ullo sub praetextu admittatur aut tolleretur.“

[2]) József császár e rendeletének datumát a legtöbb kátfi munka is hibásan közli. Horváth M., sőt Szlemonics is (Törvényeink története a dicső ausztriai ház országlása alatt 1740—1848. Budán 1860 54—68 lapok) téves datumokat idéznek. A türelmi rendelvény az örökös tartományok számára 1781 évi okt. 13-adikán adatott ki. Ma-

De téved, ki ezt hiszi. A türelmi rendelet 16 pontban részletesen tárgyalja az akatholikusoknak, az ágostai, a helvét és görög nemegyesült hitfelekezeteknek vallásügyi viszonyait. Tüzetesen intézkedik az említett hitfelekezetek szabad vallásgyakorlata körül, de a zsidókról szót sem tesz.

A tolerantiale edictum nem adott a zsidóknak semmi alapot arra nézve, hogy a városok privilegiumaival szemben a szabad királyi városokban való letelepülésöket sikerrel kérelmezhették volna. A letelepülni óhajtó zsidóknak a szabad királyi városok sorompói csak akkor nyiltak meg, a midőn József császár politikai reformjait megkezdte; az egész ország közigazgatását merőben uj alapokon szervezte; a vármegyéket, mint az ősi jog s az alkotmánynak védbástyáit eltörülte; a kiváltságokat megszüntette s a szabad királyi városok külön-külön jogszabályait érvényteleneknek nyilvánítva, azoknak politikai, hatósági és egyéb belviszonyaikat érintő ügyei is az összhangzatos nagy munkához alkalmaztatta.[1]) Szóval a midőn az önkormányzat a városokban is megszünt, s a városok ügyeiben a királyi biztosok a legmélyebb beavatkozásra alkalmat nyertek; csak akkor kezdettek a zsidók a szabad királyi városokban letelepedni.

S még akkor sem minden akadály nélkül. Első fokban, mint a szegedi tanácsnál is, a folyamodók nehézséggel találkoztak. Kérelmük végleges elintézést nem is nyert s úgy látszik, hogy az 1784/5-ödik évben letelepedett zsidók tanácsi vagy felsőbb hatósági jogot nem is nyertek; legalább ennek irott nyoma nem maradt fenn. Hanem amint a hatóság elnézte magát a letelepülés tényét, ugy a folyamodók is megnyugodtak a lakossági jognak hallgatag és tényleg történt elnyerésében.

II. József császár halála előtt nagy alkotását önmaga semmisitette meg. Rendeleteit visszavonta a tolerantiale decretum épségben tartásával, s az alkotmányos kormányzat helyreállítására az előintézkedéseket még maga tette meg.

---

gyarországra 1781 évi december hó 22-edikén „Generale für das Königreich Ungarn in Ansehung der Toleranz" cím alatt becsájtatott ki az első alaprendelet, a melyet a következő években több pótlás és magyarázat követett. (Lásd Sammlung der Kaiserlich königlichen Landesfürstlichen Gesetze und Verordnungen in Publico Ecclesiasticis vom Jahre 1767 bis Ende 1782. II. k. 1782—83 Wien 1784 ivr. 137 és 154 lapokon.) A zsidókra vonatkozó rendeletekről lásd Herrmann, Gesch. d. Isr. in Böhmen p. 71—78 l.

[1]) Szlemenics Pál. Törvényeink története a dicső ausztriai ház országlása alatt 1740—1848. Budán 1860 56—59 lapok.

A régi állapotok helyreállítása nem is történt minden zavar nélkül. Némely szabad királyi város a kebelében letelepült zsidókat nyiltan vagy hallgatag szerzett lakossági jogaik ellenére területéről kiüzte.

A zavart a 1790/1-edik évi országgyülés szüntette meg, megalkotván a 38-adik törvénycikket, törvénytárunkban az első törvényt, mely a zsidóknak a szabad királyi városok egy némelyikében való letelepülését biztositja. Az említett törvény szórul-szóra a következőkép hangzik: „Hogy időközben a zsidók állapotán is segitessék, *mig ügyök és némely szabad királyi városoknak őket érdeklő kiváltságaik a legközelebbi országgyülésre jelentést teendő országos küldöttség által tanácskozás alá vétetnének* és ő sz. Felségének s a karok és rendeknek egyező akaratából a zsidók állapotáról rendelkezés tétetik: a karok és rendek ő sz. Felsége hozzájárulásával elhatározták, hogy Magyarország és csatolt részeiben tartózkodó zsidók *minden szabad királyi városban s más helyeken* (nem értvén ide a királyi bányavárosokat) *azon állapotban, melyben 1790 évi január 1 napján állottak, megtartassanak és ha netán kiüzettek volna, ugyanoda visszahelyeztessenek.*“[1]) Ezen törvényben s a II. József császár uralkodása alatt előfordult s fentebb ismertetett körülményekben találjuk magyarázatát annak, hogy több szabad királyi városban, mint Szegeden is, a zsidók letelepülésüknek száz éves fordulóját ünnepelhetik. Mert azon szabad királyi városokban, hol a II. József császár uralkodása alatt életben volt kivételes állapotok alkalmából a zsidók lakossági jogot (nyiltan vagy hallgatag) nem nyertek, — ott a város privilegiuma a betelepülésre tovább is gátul szolgált. Példa erre a többi közt *Debrecen* városa.[2])

Csak az 1840 évi 29-edik törvény szüntette meg a városoknak említett privilegiumait, a bányavárosok kivételével a zsidóknak *bárhol leendő letelepülését*, gyárak alapithatását, iparuk s kereskedelmük folytatását megengedvén és biztositván, és elrendelvén egyuttal, hogy a zsidók állandó vezetékneveket felvenni, s papjaik által rendes anyakönyveket vezetni tartoznak.

* * *

Fentebb említettük, hogy 1784/5-ben József császár uralkodása idején életben volt kivételes állapotok alatt néhány

[1]) Lásd alább 42 és 148 lap.

[2]) Kassán még 1841-ben sem akarták befogadni a zsidókat. Palugyay Megyerendszer I. 96.

zsidó család települt le Szegeden. Idéztük III. Károly királynak Szeged város számára az 1719-edik évben kiadott szabadalmi levelét, amelynek értelmében a hatóságnak szabad tetszésétől függött, hogy a lakosok közé zsidókat is fel vegyen, vagy ezeket elutasítsa; s azon nézetünknek adtunk kifejezést, hogy Szegeden egy évszázaddal ez előtt Károly király privilegialis levelénél fogva zsidó lakos nem volt, s nem is lehetett. Támogatja ezen felfogásunkat Szeged város tanácsának 1768-adik évi október hó 3-adikán kelt azon jelentése, amelyben a zsidók összeírásának nem foganatosítása azzal van indokolva, hogy a városban, mint ez előtt, úgy most is egyetlen zsidó sem lakik.[1])

Tényül fogadjuk ez adatot, de egy körülmény szigoru kutatásra ösztönöz bennünket, *hátha a jelentés téves, valótlan dolgot leplez.* S kutatásunk eredménye habár igen csekély, de mégis érdekes adalékokat s vonatkozásokat szolgáltat a magyar zsidók történetirója számára.

Ami a gyanút és szigorú vizsgálatot felkölti, az, hogy az 1723-adik évről vezetett tanácsi jegyzőkönyv 212 és 213 lapjain közölve van a *zsidó esküminta.* Az említett helyen ugyanis a városi összes tisztviselőknek megválasztásuk alkalmával akkor még a templomban tétetni szokott, s minden hivatalra külön formulázott esküminták közöltetnek, sőt köztök még a csőszök, gulyások s csikósok kötelességei is a legnagyobb részletességgel soroltatnak elő. Ezen esküminták közt fordul elő a zsidó eskü is és pedig előbb német, azután magyar szövegben. Mindkét szöveg a gyakori használat következtében már igen nehéz olvasásu, mit sulyosít az eredetileg is rossz minőségű tintának teljes elhalványodása. Néhol egyes szavak egészen hiányoznak, de ezeket a Verbőcy III. r. 36 cim végén foglalt zsidó esküminta nyomán kiegészíteni lehetett. Miután ezen esküszöveg némileg varianst is képez, magyar szövegét a következőkben közöljük:

„Juramentum Judeorum.
Ich N. N. Schwöre Gott den Almächtigen — sth. — —
Idem Juramentum Ungaricae.

Én N. N. Esküszem az élő Istenre, Szent Istenre, Mindenható Istenre, a ki eget Földet, Tengert és a mi ezekben vannak Teremtette, hog ebben az Causaban, mellyben engemet ezen keresztény (vádol) Teleségel ártatlan és ment vagiok, és ha vétkes vagiok az (föld el) nyellyen, a melly Dátánt és Abiront el nyelte és ha vét

[1]) Szeged város levéltárában a számnélküli régi iratok közt. Lásd alább 1. lap.

(kes vagyok) Testem elszáradgyon és hól poklosságh reám essen, (mely) Elyzeus Imádsága által Naman Sirust el hatjott, és (Jezii) Heliseus Gyermekeire ment, és ha vétkes vagyok, nehéz (nyaval) ában, vér folyásban, és Gutta ütésben essek, és szörnyű (halállal) hallyak megh és Testemben Lelkemben jószágomban (el vesszek) és Ábrahám kebelében soha se jussak, és ha vétkes (vagyok a Sí) nay hegien Moysesnek adott törvénye törőllen el. (és mind azon irás) melly Moyses ott könyveiben irva vagon megh (szégyenitsen engem) ha ezen esküvésem nem igaz, és nem heles. Ad (onai és Isten) séginek hatalma engem törőllyen el. Amen!“ [1])

Ez esküminta arra hagy következtetni, hogy az 1723 év körül Szegednek zsidó lakossága ha nem is volt, a zsidók itten kereskedelmi ügyekben legalább hosszasabb időre tartózkodási engedélyt nyerhettek. De legkevesebb a mit ebből következtethetünk az, hogy a mult század elején a zsidók a szegedi vásárokon sűrűn és nagy számmal jelentek meg, s a gyakori érintkezés és élénk üzleti forgalomnál fogva kifejlett peres kérdésekben a zsidóknak saját esküjük szerint való felesketése sűrűn fennforgott (lásd alább).

Mert a városi levéltárnak összes iratait átvizsgálva, sehol semmi nyomát sem találjuk annak, hogy a hatóság a zsidóknak lakossági jogot adott volna. Pedig a mult század első negyedében az elnéptelenült Szegedre az idegenek beköltözése óriási arányokat öltött. A világ minden részéről került ide mindenféle nemzetiségű bevándorló. Valóságos bábeli állapotok voltak. Kis-Ázsia és Macedóniából került néhány örmény és arnaután kívül legtöbb volt a „görög“ és „rác“ bevándorló. Ezek után az „Imperium“ majd minden apró fejedelemségéből, de főként Bajorország és Westfáliából összekerült németek következnek sorba; sőt még Svéd-, Franciaország, Svajc, Olaszország. Cseh- és Morvaországból is számtalanon költöztek ide, úgy hogy az eredeti magyar törzslakosság az idegenek által már jóval tulszárnyalva volt. Ez idegen bevándorlók nemcsak lakossági, de többnyire polgári jogokat is nyertek.

S nemcsak a város hatósága fogadta kedvező hajlamokkal a betelepülőket, kik itt különböző, egészen uj iparágakat s mindennemű kereskedést honosítottak meg, hanem a várparancsnok is, ki a városi hatóság törekvésivel merőben ellentétes célokat tűzött ki.

[1]) A zárjel közé foglalt szavak az eredeti szövegben olvashatlanul elhalványultak s kitörlődtek.

A mult század elején 1702-ben szerveztetett a tiszai határőrség a Tisza és Maros vonal mentén Bács-Bodrog, Csongrád, Csanád, Arad s Zaránd megyékben, amely határőrség generalisa egyuttal szegedi várparancsnok volt. A várparancsnok a militiát — katonai határőrség — Szegeden is be akarta hozni épen azon időben, a mikor a város hatósága legnagyobb igyekezetet fejtett ki a végre, hogy a török hódoltságtól nemrég felszabadult város régi szabad királyi városi joghatóságát visszanyerje, e joghatóságát a nemzet és törvényhozás által elismertesse, a várost az országgyülésen a szabad királyi városok sorába beiktatkyeztesse, s a város lakosaiból a többféle kiváltságnak örvendő polgárságí intézményt szervezze és fejleszsze.

A város alkotmányos szervezkedés után törekedett; a generális várparancsnok pedig a katonai kényuralom érvényesítését tűzte ki. A kommendans a város lakosságából igen sokat milic-nek — határőr — vett be. Ezeket a polgári hatóság alá nem tartozóknak nyilvánitá, sőt a város közterheinek viselése alól felmentette. A városi lakosok és a beköltöző idegenekből, de leginkább a rác menekültekből alakitott militiának városi belső, sőt külső telkeket osztatott ki. Ezen felül megengedte nekik a bormérést és mészároskodást. Ily és egyéb önkénykedések után a hatóság és a várparancsnok között nyilt viszály tört ki. Gr. Herberstein Ernest kommendans ellen a város hatósága vádat emelt, a cancellaria, a „Bellicum" — udvari hadi tanács — és más felsőbb forumok előtt. Csodálandó szivóssággal és ügyességgel, minden hatóság előtt csaknem chamaeleoni színváltoztatással és kegykereső alázatossággal a város előljárói diadalmaskodtak a hatalmas kommendans fölött; és sok akadály legyőzése után a város polgárias fejlődését megsemmisitéssel fenyegető katonai határőrségi intézménynek Szegeden való meghonosítása teljesen abban maradt, úgy, hogy az 1715-ödik évi országgyülésen alkotott 37. és 107. törvénycikkek értelmében Szeged mint régi szabad királyi város, ezeknek sorozatába ujra beigtattatott, s 1719-ben a város charta magnáját képező szabadalmi levél részére kiadatott.

Szeged történetének legérdekesebb, legtanulságosabb korszakát ezen idők eseményei képezik. Ezen események sorozatában egy zsidó érdekű ügy figyelmünket különösen felkölti.

1714-edik évi február hó 25-ödikén Kosta Poppe szegedi görög kereskedő a „palánk"-ban levő lakását s boltját az abban levő minden felszereléssel együtt Moyses Izsák nevű zsidónak három évi időtartamra évi 36 forintért bérbe adta.[1]) A szerződő felek által aláírt okmány megerősítésre a várparancsnoknál mutattatott be. A megerősítési záradék az okmányon márc. 2-odiki kelettel meg is van, de az aláíró pecsétje s neve onnan ki van szakitva. Bár e szerint minden kételyt kizárólag megállapitani azt nem lehet, hogy ezen szerződés megerősítési záradéka a kommendanstól származott; de minden körülmény oda vall, hogy az okmányról hiányzó pecsét s aláírás gróf Herbersteiné. Nevezetesen a megerősítési záradék német szövegű, holott a városi urak a magyar vagy latin nyelvet használták. A bérbe adó görög tulajdonos mint általában a szegedi külföldi bevándorlók ügyeiknek elbirálásánál inkább választották a katonai hatóságot, mint a polgárit; annyival is inkább, mert az időben a „palánk" majdnem kizárólag katonai területnek tekintetett, legalább a katonai részről annak vétetett.

Már azon körülmény is, hogy ez irat a városi levéltárban fenntartatott több Herberstein-féle, a város jogain elkövetett sérelmeket igazoló s egykor corpus delictiként szereplő okmánynyal együtt, — felfogásunkat támogatja; de legjobban mellettünk szól a következő bizonyiték.

A szerződés kötéssel csak nem egy s ugyanazon időben a város két előkelő tisztviselője, Tömösvári János főjegyző és senator, ezen idők nagy alakja, ki néhány évvel később a város és általában a közügyek szolgálata körül szerzett érdemeinél fogva armalist is nyert, — továbbá Rózsa Dániel senator (ugyanaz, ki később mint boszorkány mester máglyán elégettetett) a város többféle ügyeinek egyengetése végett Becsben jártak. A legnagyobb szorgoskodással, s néha egy bizonyos furfanggal és különféle ajándékokkal igyekeztek a nagy urak pártfogását megnyerni. Éppen a Herberstein ellen folyó küzdelem tárgyában nem egy helyen állván valóságos „szégyen követ", — arról értesülnek küldöik leveléből, hogy egy zsidó városukba letelepedett, boltot nyitott, sőt talán Herberstein uram kegyelméből a palánkban „fundust" is nyert, amint Herberstein a militiába belépőknek azt széltében osztogatott.

[1]) Az eredeti szerződés Szeged város levéltárában az 1714-edik évi iratok csomagjában.

E hír meglepte a deputatusokat. Ezt is elpanaszolgatták több helyen és eljárásuk eredményéről március 17-edikén kelt levelökben a tanácsot a következőkben értesítik: „Az sidó dolgát is a hol illet promovealtuk: de csak aszt tanacsollyak, hogy azon munkálkodgyunk, hogy fundusra ne kaphasson, mert ha arra kapand, lészen dolgunk meddig ki úzhettyük, hasonló sorsban vannak Buda városiak, a mint itten lévő küldöt követek eleget beszéllettek ezen dologrul is.“ [1])

Kétségtelen ebből, hogy az 1714-edik évben Moyses Izsák zsidó Szegeden letelepülni szándékozott, boltot nyitott, s hogy ezen szándékában Herberstein kommendansnak pártolását is birta. Rövid idő mulva azonban a hatóság Herbersteint megbuktatta, a város szabad királyi városi jogait kivívta, s így Moyses Izsák letelepült zsidót — mint a bécsi deputatusok levelében olvastuk — szándékuk szerint kiüzhették.

Ezt kell feltételeznünk, mert ezentúl a városi levéltárban semmiféle zsidó érdekű, vagy zsidókra vonatkozó iratot nem találunk.

Csak az 1735 és 36-odik évek képeznek kivételt, amely évekről két darab oklevél a következő érdekes dolgokat tárja fel.

Az első oklevél a helytartótanácsnak 1736 évi május hó 19-edikén kelt körrendelete, amely szerint a zsidók panaszt emelvén a miatt, hogy az 1659 évi 71-edik és 1715 évi 79-edik törvények ellenére a bőrök vásárlásában nemcsak hogy mindenfelé gátoltatnak, hanem vásárolt árúikat tőlök elveszik, sőt őket igen gyakran meg is verik, ennélfogva a helytartótanács az említett törvényekre utalással rendeli, hogy a zsidók és más külföldiek („extranei“) vásáron kivül, ha a bírónál jelentkeznek, bőröket szabadon vásárolhatnak és e miatt semmiféle sérelmük ne legyen.

Az okirat külsején azon egykori jegyzői feljegyzés olvasható, hogy a rendelet a június 11-ediki tanácsülésen elintézést nyert. Az elintézés módját azonban az említett határnapról szóló jegyzőkönyvben, de általában másutt is hasztalan keressük.

A második kiválóan érdekes oklevél a helytartó tanácsnak 1735-ödik évi szeptember hó 23-adikán kelt körrendelete, a melyben az országban lakó zsidóknak és vagyonaiknak összeirását rendeli el. A körrendelet mellék-

[1]) A levél Szeged város levéltárában az 1714-edik évi iratok csomagjában.

letét képezi egy „schema“, mely rovatos táblázatból áll. s előtárja és megszabja, hogy az összeírásnak mire kell kiterjedni. De a schema már felsőbb helyen utmutatás végett kitöltetett, s gyakorlati példákkal igyekszik az akkor még nehézkesnek tetsző dolog minél egyöntetűbb kimunkálását megkönnyíteni. E schemában foglalt példák s felsorolások mély bepillantást engednek a zsidók viszonyaiba, mivel a példák a leggyakoribb, a legközönségesebb eseteket szokták felölelni. E szerint az egyik rovat ilyen módon van kitöltve „foglalkozására nézve kereskedő vagy mesterember.“ [1]) Egy másik példa a foglalkozási rovatot így tölti be: „lovakkal kereskedik, vagy nyers bőrökkel, vászonnal, fűszerrel.“ [2]) Ismét további egy másik rovatban a következő példa szerepel „különféle apróságokat, nevezetesen prémet, szalagot, batyuval áruló.“ [3]) S ismét egy további példát a kitöltött rovat a következőkben tüntet elő: „posztó, vászon és selyem kelmékre berendezett állandó, rendes boltja van, avagy üveges, szabó, szeszfőző, koresmáros, vámszedő, — prémmel, szalaggal kereskedik.“ [4])

A schema további rovatait képezi az „évenként fizet“ (annue solvit) felirású, ahova azt irták be, hogy az illető zsidó évenként mit fizet. S ezen rovat két részre oszlik, az egyik azon felirattal „örökös urának“, tudniillik a földes urnak[5]) míg a másik rovat felirata az volt, hogy „a másik urának, a kinek tényleges pártfogása alatt áll, vagy a kinek telkén s illetőleg kuriáján tartózkodik.“ [6])

E két rovatba kellett külön-külön beigtatni azt, hogy az összeírásban előforduló zsidó mennyit s mit fizet földes urának, s mennyit és mit védő urának. A schema szerint a védő úr majdnem még egyszer annyit kapott, mint a mennyi a földes úrnak járt. A tartozmányok mind a két fél részére kész-

---

[1]) „Conditione est seu exercet quaestum aut opificium.“

[2]) „Exercet quaestum cum equis, aut pellibus seu elaboratis, tela, aromatibus.“

[3]) „Vel est mercator in Dorso varias minutias, uti fymbrias, ligulas etc.“

[4]) „Aut fornicem habet stabilem mercibus, panno, tela, sericeis Materyis repletum et simul, vel est Vitrarius, sartor, cremati coctor, monopola, teloniator. Exercet quaestum cum fymbris, ligulis.“

[5]) „Hoereditario domino.“

[6]) „Alteri Domino, sub cuius actuali protectione, aut in cuius fundo et curia est.“ A hivatkozott levelek Szeged város levéltárában az említett évi iratok csomagjaiban feltalálhatók.

pénzbeliek és természetbeliek voltak. Az előbbi a zsidó anyagi viszonyaihoz képest 5—15 frt közt változott, az utóbbiak pedig a schema felsorolása szerint fűszerek, bors, gyömbér, cukor, dohány, papiros, sáfrány, vászony, s fejdíszből állottak[1], s mindezek határozott mérték s mennyiségben kiteendők voltak. E rovatos lap élénk világot vet a „hausjud", „házi zsidó" és védő ura közt levő viszony és kötelezettségre. Látjuk ebből, hogy a házi zsidó védő urának háztartásához majdnem mindenféle cikket s apróságot rendes tartozmányul szolgáltatott be azon védelemért, amit a védő úr sokszor a földes úr vagy más egyes hatalmaskodása ellenében kifejtett. De viszont látjuk azt is, hogy mily értéke van a régi iratokban gyakran előforduló azon vonatkozásnak is, hogy „van neki egy zsidaja." — Sőt ezen schemában a zsidó és védő ura közt feltárult viszony ad kulcsot III. Károly királynak Szeged város részére kiadott s fent idézett szabadalmi levelében előforduló következő rendelkezésnek alapos megértésére: „A zsidók nem másnak, mint magának a városnak védnőksége és törvényhatósága alá vétethetnek." Vagyis Szegeden, s általában a szabad királyi városokban házi zsidók nem voltak, nem lehettek. A szabad királyi városokban tehát a zsidóknak külön védő urok nem volt, ilyenek csak a falvakon hatalmas nemes urakból kerültek ki.

A városi levéltárban egyéb zsidó vonatkozású iratot nem találunk, csak a számadásokban vannak még a zsidók érintve. A város évenkinti bevételei s kiadásairól szerkesztett számadást a felsőbb helyen megállapított forma szerint tartozott egybeállítani. A számadásnak évről-évre megújuló olyan rovatai is vannak, ahol a tárgy vagy egyéb viszonyok hiányában bevétel s kiadás az illető címen fel nem merült, s így arról számolni nem is lehetett. Így például a különféle bányajövedelmek címénél a számadásban évről-évre el kellett mondani azt, hogy a városnak nincsenek bányái s így azokból sem bevételük, sem kiadásuk nem volt.

Így van ez több tételre nézve, s így különösen a számadás bevételi 37-edik címe alatt a zsidókra s illetőleg a zsidóktól nyert bevételekre nézve is.

A múlt századból fennmaradt s József császár uralkodása előtt való évekről szerkesztett számadási könyvek bármelyikét

[1] „Aromata, pyper, zyngiber, saccarum, tabacum, papyrum, crocum, telampeplum."

ha elővesszük a bevételi 37-edik tétel alatt, ahol a számadás szerint a zsidóktól származó bevételeknek s jövedelmeknek kellene szerepelni, egyik évben úgy mint a másikban, soha semmiféle bevétel nem szerepel. A bevételi rovat ezen meddősége pedig egyik évben éppen úgy mint a másikban, a következőkép van indokolva: „A zsidók kereskedésre nyilvános vásárokon kívül be nem bocsájtatnak, ugyanakkor pedig az álláshelyért vagy a sátor felállításáért nem fizetnek többet, mint a keresztény kereskedők, s az ily módon származó bevételek a többi jövedelmekkel vegyesen kezeltetnek. Bebocsájtásukért pedig személyük után mitsem fizetnek.“[1])

A számadásokban következetesen előforduló ezen indokolás arról tesz tanúságot, hogy a míg a falvakban lakó zsidóság a földesúr, a védő úr és még mások részére oly sok mindenféle tartozmány lerovásának volt alávetve; addig a városokban — legalább Szegeden — ha vásározni megjelent, személye után mit sem tartozott fizetni, s a vásárállás és sátorállítás után tőle szedni szokott helypénz a többi vásárosok helypénzdíjával teljesen egyező volt.

Önkénytelen felmerül itt az a kérdés is, hogy mikor és mily vásárai voltak ez időben Szegednek, amely vásárokat a zsidóknak látogatni szabad volt.

I. Lipót király 1690-edik évi szeptember hó 5-én Bécsben kelt szabadalmi levelében részletesen adja elő, hogy azelőtt a török háborúk és a forradalmak alkalmából a Szeged vidéki lakosság elpusztult, elzüllött, s ez óknál fogva vásárok nem is tartattak, s minthogy a vásártartást megengedő régi szabadalmi levelek is elvesztek.[2]) — ennél fogva a szegedieknek évenkint és pedig a Szent-György martyr és szent Mihály arkangyal ünnepét követő 8 napon, — tehát évenkint kétszer nyilvános vásár tartását megengedi.[3])

[1]) A városi számvevőségi levéltárban kezelt 1739—40-edik évi vagy bármely más évi számadásban az eredeti szöveg következőkép hangzik: „Hebraei praeter Nundinas publicas pro Quaestu non admittuntur, notum autem non plus, quam aly Xristiani Quostores pro Statione vel Tentory erectione solvunt, ejusmodi proventus mixtim cum alys proventibus percipiuntur. Pro intermissione autem in Persona nihil desumitur.“

[2]) A régi vásártartásokra vonatkozó ősi szabadalmi levelek a városi titkos levéltárban vannak.

[3]) Lásd Szeged város titkos levéltára. 94 sz. a.

Így volt ez egész az 1720-adik évig, a midőn úgy Szeged város, mint vidéke nagy részben idegen bevándorlók által már újra benépesült, s a midőn az ipar és kereskedelem ismét lendületet nyert, s a midőn a vidék a béke áldásait valamennyire is élvezte és a rác határőröknek különösen a magyar fajt sorvasztó féktelenkedései már megszorítva lőnek. A két vásár ekkor már elégtelen volt.

III. Károly király — kinek atyai kegyességét Szeged népe oly sokféleképen élvezte 1720 évi február 19-én Bécsben kelt szabadalmi levelében Szegednek a már említett két országos vásáron kívül *még kettőnek* tartását, nevezetesen a Domokos és András napokon tartandókat megengedte; s mindezeken túl még hetenkint kétszer, ugymint *szerdán és szombaton tartandó heti vásárok tartására is jogot adott.*[1])

Így volt ez 1748-ig, de a Domokos napi vásárok (augusztus 4-edikén) egyáltalán nem sikerültek. Akkor még az alsóvárosi „*havibucsúk*"-nak nem igen volt a vidék részére azon vonzó ereje, a mi később kifejlett, de különösen a kecskeméti Lőrinc napi (aug. 10-ediki) vásár rontotta a szegedit. A Domokos napi vásár áttételét kérte tehát a város, s Mária Terézia 1747-edik évi dec. 4-én Bécsben kelt szabadalmi levelében e vásárnak Ignác napra (jul. 30-adikára) való áttételét meg is engedte.[2])

Ezen vásárokra jártak be a zsidók úgy a közel vidékről, mint az ország távolabbi részeiből is. A vásárok alkalmával előfordulni szokott peres eseteknél való használat céljából vezettetett be az 1723-adik évi tanácsi jegyzőkönyvbe is a tiszti esküik sorába azon esküminta is, a melyre a zsidókat esketni szokták, s a melynek szövegét fentebb egész terjedelmében közöltük. A jegyzőkönyv illető lapja a gyakori használatnak kétségtelen nyomait tárja elő, ami első tekintetre azt engedné következtetni, hogy Szegednek már a török hódoltság megszűnése után is volt zsidó lakossága, de az előadottak ennek ellenkezőjéről mindenkit meggyőzhettek, s *tényül fogadhatjuk el azt, hogy a zsidók csak II. József császár uralkodása alatt 1784/5-ben kezdettek Szegeden letelepülni.*

Reizner János.

---

[1]) Szeged város titkos levéltára 139 sz.
[2]) Szeged város titkos levéltára 150 sz. a.

I. RÉSZ.

KÖZSÉGI ÉLET.

ELSŐ FEJEZET.

Telepedés és népesedési mozgalom.

Szeged szab. kir. városának zsidó hitközsége nem régi eredetű. A mult század harmadik negyedében még nem voltak Szegeden zsidók, amiről teljesen hiteles tanubizonyságot tesz a városi tanácsnak 1768 október harmadikáról kelt fölterjesztése a helytartótanácshoz. Ez ugyanis azon év augusztus 18-adikán meghagyta, hogy a városban lakó zsidók összeírassanak. A tanács fölterjesztésében előadja, hogy „nálunk Istennek kegyelméből mint ezelőtt ugy most is egyetlen zsidó sem lakik, miért is zsidó családok összeírása nem eszközölhető.[1])“ Van ugyan nyoma annak, hogy egyes zsidók már előbb is voltak a városban, sőt 1765-ben „Simon Jakab apostagi zsidó több kereskedőivel együtt“ a nemes város zsidó arendatora ellen tesz panaszt a külső tanács és választott község, mint „kegyes Patronus Urnál.“ Telepedés.

A legelső zsidó, ki itt 1781-ben letelepedett, az 1792-ediki zsidó-conscriptió szerint, melyben minden egyesnek letelepülési éve ki van tüntetve, Pollák Mihály (Michael Chájim) volt. Itt tartózkodására azonban engedélylyel nem birván, időközben ide telepedett társaival együtt 1784-ben a tanácshoz, majd a helytartótanácshoz folyamodott állandó lakhatásért. Utóbbi a tanácshoz 1784 július 19-én azon meghagyással teszi át a folya-

[1]) Ad Gratiosum Excelsi Consilii Regii de dato diei 18-a mensis Augusti Anni Currentis emanatum Intimatum, quo mediante Judaicarum Familiarum in gremio nostra residentium Conscriptio a nobis submitti praecipit, quemadmodum alias ita nunc quoque humillime repraesentamus apud nos per Dei Gratiam nullum residere Judaeum, ac ideo nos nullam Judaicarum Familiarum Conscriptionem seu peragere seu submittere posse in omni submissione perseverantes. (Szeged város levéltárából.)

modványt, hogy arra nézve jelentést tegyen. A helytartótanács e rendeletét magukra nézve kedvezőnek tartván, Polláck Mihály
Első folyamodók. és társai: Jacobus Sachter, Jacobus Wolf, Marcus Jakab, Izrael Spitzer, Marcus Izrael zsidó kereskedők augusztus 3-adikán a tanácshoz intézett újabb beadványnyal kérték ügyök elintézését, hangsulyozva, hogy kedvezőtlen válasz esetére a király ő felsége elé volnának kénytelenek ügyöket vinni. A tanács aug. 3-adikán tartott ülésén a dolgot függőben hagyandónak itélte,[1]) azonban 7-edikén a kivánt jelentést a helytartótanácshoz fölterjesztette, amely már most (1784. aug. 24. 19255. sz. a.) meghagyta a tanácsnak, utasitaná a folyamodókat, kik Pest- és Csongrádmegyeiek voltak, hogy ne csoportosan, hanem egyenkint folyamodjanak, amit az illetők kétségtelenül meg is tettek s a lakhatási engedélyt ugy látszik meg is nyerték,[2]) legalább Aigner József tanácsbeli és Müller Ferencz kapitány 1828-ban Arad város tanácsának azt jelentik, „hogy a zsidók 1785-ik esztendőtől fogva szivárkoztak e nemes városban." Ez évben ismét többen folyamodtak állandó lakhatásért, de a tanács még mindig nem volt hajlandó kérésöket teljesiteni s Herschl Jakab folyamodót elutasitván, ennek a helytartótanácshoz intézett felebbezésére azt adá okul, hogy a helybeli kereskedők ezen s egyéb zsidók letelepedése által jelentékenyen károsodnának.

A helytartótanács erre aug. 8-adikán 20604. szám alatt kelt intézvényével elrendeli, hogy Herschl Jakabnak[3]) az állandó lakhatás és boltnyitás joga megadandó, miután egyrészt legfelsőbb királyi határozatok értelmében a zsidók kereskedésben és fenntartási eszközeik megszerzésében semmiképp nem gátolhatók s miután másrészt azon állitás, hogy a városi kereskedők a zsidók letelepedése következtében károsodni fognának, semmiféle alapos okokkal bebizonyitva nincs.[4])

---

[1]) Anno 1784. die 3-a mensis Augusti occasione Or. Sessionis magistratualis celebratae. 338. Lecta est Instantia certorum Judaeorum itidem stabilem habitationem in gremio Civitatis hujus sibi admitti petentium, quoad postulatum ex eo, quoad materia in hac instantia horum magistratui submissa sit, et quoad expositionem informatio petatur suspensum habetur.

[2]) Az első 18 család fölvételének dátumát Pillitz Dániel 1784. szept. 18-adikára teszi a városi jegyzőkönyv 733 száma alapján. (l. Első magy. zsidó naptár és évkönyv 1848-ik szökő évre. Közrebocsájtja a honi izraeliták között magyar nyelvet terjesztő pesti egylet. 135. lap.) A hivatkozott jegyzőkönyvi szám és dátum alatt, sőt az egész 1784. évi tanácsi jkvben ez adat alapját hasztalan kerestük.

[3]) Herschl Jakab az 1789-ediki első adólajstromban nem fordul elő, vagy az akkori viszonyok szerint más név alatt lappang. Lásd 6. l. 12. sor.

[4]) Siquidem vigore Altissimarum Resolutionum Regiarum Judaeis in quaestu, ac subsistentiae mediorum procuratione nulla impedimenta poni possent: sed et caetero

A tanács ujabb folyamodókkal szemben is megmaradván álláspontján, 1786-ban háromat ismét visszautasított, mire a helytartótanács október 10-edikéről már Budán németül kelt rendelettel meghagyta, hogy a zsidók polgári jog nélkül a városokba felveendők s nekik a kért életmód megengedendő, ha csak valamelyikkel szemben oly ellenvetés nem forog fenn, mely még keresztény kereskedőnek is utját állná. A tanácsnak meghagyatik, hogy ehhez szigoruan alkalmazkodjék. Részint e rendelet következtében, részint előbb nyert engedély alapján ez évben már 18 családot és két nőtlent találunk Szegeden, névszerint a következőket: Ausländer Ábrahám (irsai), Bachrach Juda, Blanc Izsák és Mózes, Burger Lázár (horgosi), Deutsch Hersel (kecskeméti), Herzel Volf Jechezkel, (kisteleki), Israel Marcus, Jakab Marcus, Kohen Izsák, Kohn Hersel, Lichtenberger Izsák (nőtlen), Mannsberger Hersel (Gerson, kismartoni), Politzer Lőbel aranyműves (óbudai), Pollák Fülöp (nőtlen.) Prinz Salamon (kecskeméti), Proszmitz Izrael, Schönberger Mihály (galántai), Schwimmer Mózes (galántai), Spitzer Izrael (óbudai). Nevezettek egy része ideteleppedése előtt Uj-Szegeden lakott. A lakosítás további fejlődéséről a következő években a következő tanácsi végzések nyujtanak felvilágositást:

Települési engedély

1798-ik Esztendőben Pünkösd havának 19. napján N. kir. szab. Szeged Városa Tanács-gyülése alkalmatosságával.

Megtelepedések

842. A Fölséges kir. magyar Helytartó Tanácsnak 10/a. april 8374. szám alatt, melyben jelentetik, hogy a Zsidóknak egy Helyről a másikra való költözése, valamint ez előtt szabad ugyan, de senki bé ne eresztessen lakóul, ha csak meg nem bizonyittya, hogy előbbeni lakó helyén eleget tett, parancsoltatván, hogy a kilső tartományokról ide költekezők is el tiltassanak ha csak életének módját meg nem mutattyák, vagy pedig földek mivelésére, vagy egyébb munkálásokra kényszeritessenek. Az itten tartózkodó és lakozó Zsidóság már Jedzékbe vétetetvén, a mely zsidó ezután itten csak tovább is kivánkozik maradni, az köteleztetik e Tanácstul engedelmet nyerni, különben hoszassabb itten tartózkodása után is innend el tiltatik. Ezen rendelés pedig a Zsidóságnak a véget is tudtára adatatik és kihirdetetik, hogy az olyatén Jövevén Zsidó azonnal általok, vagy Előljárojok által bé mondatasson.

---

quin Civitas hac non per admissionem supplicantis, verum in genere Judaeorum in gremium sui introductionem, evenibilem gremialium Mercatorum damnificationem solummodo praemetuat nullatenus autem fundatis argumentis probet.

Hinc Consilium hoc Loc. Regium Eidem Magistratui praesentibus rescribendum duxit memorato Jacobo Herschl facultatem in Civitate hac habitationem figendi, ac fornicem mercatorium erigendi admitti.

1*

1799-ik Esztendőben Szent György havának 15-ik napján tartott N. Sz. kir. Szeged Városának közönséges gyülése, akkoron

577. minthogy üdőrül-üdőre tapasztaltatna, hogy minden hir és engedelem nélkül a jövevény Zsidóság itt a' Városban megtelepedne, és az több több Pöröket támasztana, csalárdságokat elkövetne, és a helybeli Contribuens kereskedőknek is károkat okozna, innend elvégeztetett, hogy mivel mostanságí Jedzék szerint a Zsidóság 58 számu Familiának találtatott, annak száma a Városban meg szenvedtessen ugyan és adózás alá vétessen, de több jövevény, szemetes Zsidóknak itt való lakása és hosszassabb maradása meg ne engedtessen, sőt a Conscriptio után ki tsapott Zsidók ki tiltassanak és lakó helyeikre utasittassanak, továbbá az is elvégeztetett, hogy mivel minden jelentés és hir nélkül Házakat, Polgári Fundusokat vennének, ezután a Zsidóság ezen Házak és Fundusok vételétül is eltiltassanak, és engedelem nélkül az itt már megszenvedtetett Zsidóknak sem lészen szabad Házakat vagy Fundusokat venni, és ezen végzések a Zsidóságnál is közönségessé tétetetik.

1803-ik Esztendőben, Szent Jakab havának 22-ik napján, N. kir. Szabad Szeged Városa Tanács-Gyülése alkalmatosságával.

1594. Tapasztaltatván, hogy e Városban az többszeri Tilalom ellen-is a Zsidók alattomban bé-szivodnak, s minden jelentés és engedelem ellen itten megtelepedni merészlenek, Zombory Páll kapitány ur oly rendeléssel ki-küldettetik, hogy minden itt találkozó, s megtelepedett Zsidókat öszve-irja, azokat kik 1799 esztendőbéli 2001. sz. alatt az itt tartózkodásra engedelmet nem nyertek, hanem időközben ide bé szivodtak ell-parancsolás végett minden hadgyaikkal a leg-közelebbi Tanácsgyülés elébe idézze s ugyan akkor a Zsidó Birót, és az ollyan más Zsidókat is elől állitsa, kiknél az engedelmet nem nyertek tartózkodnak, és az alattomban bé jötteket, kiadott parancsolat szerint fell-adni ell-mulatták, hogy ezek érdemlett büntetésüket ell-vegyék.

1805-ik Esztendőben Boldog-Asszony havának 28-ik napján N. kir. szabad Szeged Városa Tanács-gyülése alkalmatosságával.

238. Az már több izben tett rendelések ellen is tapasztaltatván, hogy a Jövevény Zsidók e városban, minden jelentés, és engedelem nélkül bé-szivodnak, és itten lakásukat anélkül gyökerezik, hogy a Zsidó Biró, az kiadott parancsolat szerint az ollyanokat feladná, erre nézve meghagyatik Zombory Pál Tanácsbéli urnak, most ugyan mindgyárt, ezután pedig minden Fertály esztendőben, minden itt találkozó Zsidókat conscribálja, mindeniket az bé-vételebéli Tanácsi engedelem elől-mutatására szoricsa, és

azokat, kik engedelmet nem bizonyithatnak, s mutathatnak, világos jedzék mellet nevenként béjelencse a véget, hogy az illyetén alattomban ide bé-férkeztek el-parancsolása eránt hathatos rendelések tétethessenek.

A szigorú, de soha teljes szigorral végre nem hajtott végzések és intézkedések dacára a városbeli türedelmezett (tolerált) zsidóság szaporodott, amit a következő táblázat elég világosan mutat: Türedelmezettek száma.

1792. évben	38 család.	1813. évben	80 család.		
1797. „	58 „	1814. „	77 „	[2]	
1798. „	59 „	1815. „	99 „	[3]	
1799. „	58 „	1816. „	101 „		
1806. „	62 „	1817. „	101 „		
1807. „	66 „	1818. „	95 „		
1808. „	60[1] „	1819. „	107 „		
1809. „	69 „	1823. „	113 „		
1810. „	67 „	1824. „	124 „		
1811. „	78 „	1825. „	111 „		
1812. „	79 „				

A hitközség tagjainak névsorát a mult század végéig (1785—1799) az adóösszeirások alapján közöljük, mindegyiknél megjelölve azon időközt, amelyben ez adóösszeirásokban előfordul. Tagok

Ábrahám Meylander (helyesebben Ausländer, irsai) אברהם אוירטע 1786—1799.

Ábrahám בה (Bonyhád) nőtlen 1799.

Ábrahám Jesaja Kohn אברהם ישעיה 1789—99.

Ábrahám Keresztúr 1789.

Ábrahám Kohen אברהם פרם כ"ץ nőtlen 1799.

Ábrahám (csongrádi) אברהם כ"ץ מטשאנגראד nőtlen 1789.

Ábrahám סגיל 1792—99.

Ábrahám Pfeifenmacher 1799.

Ábrahám (Schneider) 1790—92. Ábrahám Jakab? sartor (szabó).

Ábrahám Wodianer עהפרעדיטץ (Oporovec) nőtlen 1791.

Áron (Schwimmer) אהרן נלנדי (Galánta) nőtlen 1791—4. (A tanácstól 1794. dec. 18. erkölcsi bizonyittványt kapott.)

Ber Wolf בער וואלף קץ nőtlen 1794—99.

[1] 357 személy, kik között 1 nagykereskedő (mercator), Wodianer Fülöp, 10 kereskedő (quaestor), 34 házaló, (quaestores circumforantes,) 5 mesterember és 1 arendator.

[2] E családok domesticába 305, tolerantiába 340 frtot fizettek.

[3] Absque indultu commorantes Simon Oszad (= Aszód) et Polyák Marcus (vadkerti).

Benjamin Breyer בנימין ייעמניין 1789—99.

Benjamin בנימין חכם בית יהושע טאטים זיל 1791—99. Benjamin Kasperl alias Krausz.

Chajim Pfeifenmacher 1799.

Chajim (Kohen) חיים בין 1789—99.

David (aszódi) דוד אסאד 1799 nőtlen.

David Deutsch 1799.

David Ausländer (irsai) דוד ליב אוישע 1789 (atyja Ábrahám és Kálmánnak).

David (Oroszlámos) אדעמלאמוש 1794 nőtlen.

David (Szőregh) צירעק 1789—93.

David Jakab Herschl in arce 1790—92.

David Léb (aradi) דיל אראד 1789.

Efrajim (Kuzman) אפרים זיגל 1794—99.

Eizik Lichtenberger אייזיק ליב 1786—99. 1794-ben házas.

Elchanan Reik 1792—99.

Feis (beckói) פייש בעצקאף 1789.

Fülöp Pollak cackelbs 1786—1792.

Fülöp Wodianer (Oporovec) פייביש עהפרעוויטצין 1789—99.

Rath Amadé נדליה בין 1799.

Gersel Mannsberger (kismartoni) (א"ש) נרשון איין שטאט 1786—88.

Hirsel Bak (szemnitzi) rabbinus 1790—99.

Hirs Deutsch (kecskeméti קעצ) הרש דייטש 1786—99.

Hirs (gyálai) יאל 1792—94.

Hirs Kelner (Kárászpuszta) הרש קיס 1791—99.

Hersl Cohen הרש בין 1786—99.

Hirs זיגל 1799 nőtlen.

Hirsl קין 1792—99.

Hirsl הערשל שוחט (sakter) 1792—93 a városi összeirásban „Herschl Philipp musicus."

Hirs הרש ליב 1791.

Icek איצק טייטש 1794—99. (Csantavér?)

Icek איצק מישקאלטין (Ausländer, miskolczi) 1799.

Icek Breyer 1789 nőtlen.

Icek (Lovasberény) איצק לאשבריין 1792—99. megh. 1831.

Icek איצק מיט 1792.

Icek (Szőregh) איצק סירק 1795 nőtlen.

Isaac Bernheim aradi איצק אראד 1794.

Isaac Blanc איזיל אייבניין 1786. megh. 1792.

Tagok 1785—99.

Isaac Cohen איצק כ״ן 1786—99.
Isaac David 1791—92.
Isaac Herschl „cremati ustor“ 1792.
Izrael ישראל פיליש 1795.
Izrael Politzer ישראל פוליץ 1789.
Izrael Prosnitz ישראל סנזל 1786—95.
Izrael Spitzer ישראל שפיץ 1784—99.
Jakab יעקב פיליש 1789. (= Jacobus Wolf? ?? 1784.)
Jakab (Politzer) יעקב נאלדשמיט 1789—99.
Jakab Schnabel (Czernahara) יעקב צירנעבאהרע (צ״ב) 1789—91.
Jakab Schreyer horgosi יעקב שפאדי vagy שבאדי (Veje Enzel, szt.-péteri.) 1789—95.
Jakab Schweiger חיים ליב 1787—99.
Jakab Sakter יאקב מאקויא vagy יאקב בהחר חיים מהעלשוויא 1784—90.
Jakab Stern 1791.
Jechezkel Herzel másk. Herzel Wolf vagy Herzel Krohn יחזקאל קן 1786—98.[1]) a városi összeírásban: Herczel Wolf Krohn.
Jechezkel Wodianer 1794—99 nőtlen.
Jisaj (Czinner, irsai) אדשץ 1794—99
Jokew Holtzer (zsámbéki) יאקב יאמבק 1794—99.
Joseph Kleinkind (trebitschi) יוסף טריבטש 1789—94.
Joseph Cohen יהושע כ״ן 1789.
Joseph Perels (csehországi) יואל פרים 1789.
Jozl (péczeli) יוזל פעצל 1789.
Joszl Pollák 1789.
Juda Leipniker יודא פאלל 1789.
Juda Bachrach 1786—1795.
Juda (Szőregh) סיריק (צירעק) יודא 1789—93.
Kalman (különb. Salamon) Meyländer (helyesebben irsai Ausländer) קלמן אדשץ 1789—99.
Koppl 1792.
Lazar Burger (horgosi) ליזר האדנאש 1786—99.
Lazarus Bachrach מויה ליזר בכרך 1789—90.
Léb קן 1799.
Léb szabó 1789 nőtlen.
Löbl Glaber (horgosi) ליב האדנאש 1789—95.

[1]) 1799-ben özvegye Kreszl fordul elő az adózók közt, ki később Cajus Mandelnek volt neje.

Tagok 1785—

Löbl Paschkes 1791.
Löbl Politzer ליב צורף פאליץ 1786 nőtlen — 91 nős — 99.
Majer Flesch (jankovászki) מאיר יאנקע 1789—95.
Majer (irsai) מאיר אירשע 1794.
Majer (szobotiszti) מאיר סאבאטיש 1792.
Mandl Brack 1799.
Marcus Israel 1784—1792.
Marcus Gottel (Goteiner) városi összeírás 1792.
Marcus Reisinger מרדכי ליב פיזם 1794—99.
Marcus Jakab subjudex (Kleinrichter) 1784—92.
Marcus Steinitzer (vágujhelyi) מרדכי עיר חדש ע"ה 1794—99.
Mattitjáh מאי 1794 nőtlen.
Mattitjáh Lewy מתתיה סגל 1799 nőtlen.
Mendl szabó מענדל חייט 1791 nőtlen. 1795 nős 1799.
Michael Mojses Krimwold viduus. mortuus in aqua 1792.
Michael Pollak, kisteleki מכאל חיים 1781—99.
Michael Schönberger מיכל גלאנדץ 1786—99.
Mordchaj מרדכי ברש 1791—92.
Moises Blanc משה בן מנחם אייבנזין 1786—99.
Moseh Hirs סינל 1794—99.
Moises Jakab משה גלאנדץ (Galánta) 1786—93 — Moises Schwimmer.
Mordchaj (irsai) אירשע 1799.
Nachman 1794.
Salamon Deutsch (kecskeméti) שלמה קעץ 1799 nőtlen.
Salamon Polak זעלין פאלאק 1787—99.
Salamon Prinz (kecskeméti) זלמן בן ליב קץ 1786—99.
Salamon (Schäffer) זלמן שיסברג 1797—99.
Samuel (abonyi) שמואל אבאניץ 1789.
Samuel Hayman (csongrádi) שמואל הרש טישע 1789—99. שמואל הרש קץ) 1797?)
Samuel (tabi) מאהד 1799.
Szimcha Pfeifenmacher 1791.
Szimcha (Weiner) דראשטמאן (dorosmai) 1794 nőtlen.
Simon (Czinner) csongrádi דמל טישע 1790—99.
Sámson (simándi) שמשון שומענדי 1794.
Stephan Schwab (dorosmai) חיני סגל דראשטמאן 1789 nőtlen, 1792.
Wolf Glaber (horgosi) וואלף האזנאש 1789—95.
Wolf Pollak (bonyhádi) וואלף בה 1789—1799.

A települők eredete.

II. József 1787 július 23-adikáról kelt rendeletével megparancsolta, hogy 1788 január elsejétől kezdve minden zsidó tartozik német állandó családnevet viselni. E rendelet foganatosíttatott ugyan részben, azonban a gyakorlat még igen soká megtartotta a régi családneveket, melyek a családot többnyire származási helye szerint jelölték meg. E körülménynek köszönjük, hogy azon helységeket, melyekből az első 30 évben a bevándorlás városunkba történt, nagyobbrészt ösmerjük és kimutathatjuk. Ily helységek:

Abony, Arad, Anyás, Aszód („Oszád"), Baja, Beckó, Becse, Becskerek (sic), Bonyhád 2, Csantavér, Czernabara, Csongrád, Dorosma 2, (Ewanowitz), Galánta 3, Gyála, Győ (Algyő), Holics, Horgos 3, Irsa 6, Isaszeg (אושצעק), Izsák, Jankovác, Kárászpuszta, Kecskemét 3, Keresztúr (szerb), Kismarton, Kistelek, Komárom (Leipnik), Lovasberény („Losbrin"), Majsa, Makó, Martonos, Miskolc, Mezővagy Gyula-Vári? Oprovec, Oroszlámos, Paks, Pécel, Pilis, Simándi, Schoszberg, Szent-Iván, Szent-Péter, Szobotiszt, Szőregh 3, Tab, Tata (Trebitsch), Vágujhely, Zombor, Zsámbék.

Gúnynevek.

A Csehországból jöttek Böhm (בוים), a Lengyelországból jöttek Polyak vagy Pollaknak neveztetnek. A családneveket gyakran mellék és gúnynevek pótolták; a Tiszán túl lakott, mert nem türedelmezett kántor Jakob Hirs: Theisz-chazennak, egy másik, aradi származású: József Maros-chazennak neveztetett, s az előbbi név a negyvenes évek jegyzőkönyveiben Tiszakántor-ra fordítva fordul elő. Gúnynevek voltak: szvinyár, strangár, gúnár, narr, buc, gereblye, zerrág sat.

* * *

Zsidók száma.

A népesedési mozgalom adatai nem elég teljesek arra, hogy a község tagjai számának fokozatos gyarapodását rendszeresen kitüntethetnők. 1831-ben a város számvevője jelenté a tanácsnak, hogy az egész városban 14870 s ezek közt 367 zsidó férfi találtatott, úgy hogy a város által állitandó 108 főnyi ujoncjutalékból a zsidókra 3 esik. 1840-ben a város zsidó lakóit 800-ra tették; ugyanakkor Pest zsidóságát 6040, Ó-Budáét 4150, Pozsonyét 3700, Szabadkáét 350 lélekre becsülték.[1]) 1844-ben a hitközség hivatalos előterjesztésében előadja, hogy 1830 óta a városból kiköltözött 32 család, közöttük igen tehe-

1831.

1840.

1844.

[1]) Reizner, A régi Szeged. I. 86.

tősek is mint Wodianer Sámuel és fia. Koppély Fülöp, Ellenberger Henrik. Weisz Bernát (később Bernát F.), hogy ugyanazon időközben hitéből kitért 4 s hogy 1844-ben 44 házzal biró és 171 ilyennel nem biró *apa* (családfő) van. E 171 „részint napszámos. részint koldus", ami a valóságtól némileg eltér, hogy az előljáróság a türelmi adó leszállítására irányuló törekvésekben a hitközség tagjainak szegénységére hivatkozhassék.

1848. Az 1848-adiki összeirás 337 családfőt s 1682 lelket mutat ki, kik közül szegedi születésü volt 1188, idegen 443, még pedig 392 hazai, 51 nem hazai, nagyrészt cseh- s morvaországi eredetü.

1855. 1855-ben *400* család iratott össze: 950 férfi, 1143 nő, összesen 2093 lélek. 1857-ben a népszámlálás pontosabb adatokat eredményezett, összesen *2561* lelket mutatván ki, az egész lakosságnak 4.1%-át.[1])

1867. 1867-ben a hk. 464 adóköteles tagot mutat ki, 1870-ben 715-öt, az 1880. márczius havában eszközölt összeirás 827-et. A folyó 1884-edik év végével cultus adóval megadóztatott 800 tag.

1870. Az 1870-ediki népszámlálás szerint a 3628 zsidó lakos az összes lakosságnak 70179-nek 5.16%-át az 1880-adiki szerint (3618 zsidó, 73675 lakos) csak 4.91%-át képezik, ugy hogy Szeged e tekintetben a hazai városok között kivételes állást foglal el, mert a zsidók számaránya ugyanezen időben a többi városban

1880 növekedést mutat.[2]) Az 1880-adiki népszámlálás szerint a magyarországi zsidók (624737) az egész ország lakosságának — Horvátországtól, a határőrvidéktől s Fiúmétől eltekintve — (13.728,622) 4.55%-át képezvén, a szegediek számaránya az ország általános számarányánál csak 0.36% nagyobb.

Népesedési mozgalom. Még a születések, esketések és halálozások számára kívánunk reflektálni.

Születések. Az anyakönyvek csak 1844 óta vezettetvén, az előző évekre nézve csak a született fiugyermekek száma volt megközelitőleg kipuhatolható. 1807-től 1823-ig a körülmetélési könyvek nyomán, melyek a megelőző időből nincsenek meg és e korban sem maradtak meg mind — 1824-től 1843-ig a katonai sorozási lajstromok alapján. Az adatokat a következő táblázat tünteti föl.

[1]) Löw Lipót, Ben Chananja III. 562.

[2]) Láng és Jekelfalussy, Magyarország Statisztikája Pest 1884. I. 177. 1880-ban volt Szegeden 67978 r. kath. és 1991 más keresztény felekezetü.

Népesedési mozgalom 1807—1884-ig.

1807.	évben	született	17	fiú.	1826.	évben	született	26	fiú.	Fiúk 1807—24.		
1808.	„	„	14	„	1827.	„	„	18	„			
1809.	„	„	8	„	1828.	„	„	30	„			
1810.	„	„	13	„	1829.	„	„	21	„			
1811.	„	„	13	„	1830.	„	„	27	„			
1812.	„	„	14	„	1831.	„	„	19	„			
1813.	„	„	21	„	1832.	„	„	23	„			
1814.	„	„	9	„	1833.	„	„	30	„			
1815.	„	„	11	„	1834.	„	„	33	„			
1816.	„	„	12	„	1835.	„	„	23	„			
1817.	„	„	23	„	1836.	„	„	26	„			
1818.	„	„	24	„	1837.	„	„	24	„			
1819.	„	„	26	„	1838.	„	„	34	„			
1820.	„	„	16	„	1839.	„	„	29	„			
1821.	„	„	34	„	1840.	„	„	29	„			
1822.	„	„	31	„	1841.	„	„	34	„			
1823.	„	„	22	„	1842.	„	„	25	„			
1824.	„	„	15	„	1843.	„	„	41	„			
1825.	„	„	17	„	Összesen:			832	„			

1844-ben	szül.	16	fiú,	36	leány,	össz.	52,	eskettetett	13,	elhalt	17.	1844—84.
1845-ben	„	36	„	30	„	„	66,	„	13.	„	17.	
1846-ban	„	34	„	24	„	„	58,	„	30.	„	15.	
1847-ben	„	37	„	24	„	„	61,	„	16.	„	18.	
1848-ban	„	32	„	26	„	„	58,	„	14.	„	46.	
1849-ben	„	37	„	24	„	„	61,	„	16.	„	48.	
1850-ben	„	48	„	36	„	„	84,	„	28.	„	32.	
1851-ben	„	44	„	33	„	„	77,	„	28.	„	30.	
1852-ben	„	54	„	66	„	„	120,	„	33.	„	36.	
1853-ban	„	54	„	44	„	„	98.	„	19.	„	60.	
1854-ben	„	52	„	51	„	„	103,	„	23.	„	66.	
1855-ben	„	80	„	46	„	„	126,	„	18.	„	58.	
1856-ban	„	62	„	52	„	„	114,	„	13.	„	47.	
1857-ben	„	55	„	49	„	„	104,	„	19.	„	69.	
1858-ban	„	51	„	53	„	„	104,	„	19.	„	48.	
1859-ben	„	63	„	44	„	„	107,	„	17.	„	44.	
1860-ban	„	49	„	58	„	„	107.	„	27.	„	52.	
1861-ben	„	70	„	43	„	„	113,	„	36.	„	59.	
1862-ben	„	57	„	54	„	„	111,	„	35.	„	69.	
1863-ban	„	63	„	62	„	„	125,	„	25.	„	58.	
1864-ben	„	59	„	49	„	„	108,	„	30.	„	48.	
1865-ben	„	46	„	61	„	„	107,	„	34.	„	62.	
1866-ban	„	66	„	64	„	„	130,	„	15.	„	119.	

1867-ben	szül.	49	fiú,	67	leány,	össz.	116.	eskettetett	26,	elhalt	92.
1868-ban	„	72	„	57	„	„	129.	„	32.	„	81.
1869-ben	„	66	„	59	„	„	125.	„	38.	„	71.
1870-ben	„	81	„	76	„	„	157,	„	34.	„	59.
1871-ben	„	74	„	70	„	„	144.	„	35.	„	56.
1872-ben	„	70	„	78	„	„	148,	„	35,	„	96.
1873-ban	„	61	„	59	„	„	120.	„	27.	„	119.
1874-ben	„	70	„	61	„	„	131.	„	15.	„	80.
1875-ben	„	57	„	63	„	„	120.	„	28.	„	93.
1876-ban	„	49	„	66	„	„	115.	„	33.	„	48.
1877-ben	„	62	„	61	„	„	123.	„	31.	„	63.
1878-ban	„	62	„	45	„	„	107.	„	24.	„	72.
1879-ben	„	32	„	31	„	„	63.	„	15.	„	67.
1880-ban	„	59	„	42	„	„	101.	„	32.	„	78.
1881-ben	„	59	„	63	„	„	122.	„	32,	„	114.
1882-ben	„	78	„	69	„	„	147.	„	35,	„	114.
1883-ban	„	76	„	70	„	„	146,	„	33.	„	107.
1884-ben	„	71	„	77	„	„	148,	„	36,	„	112.

Összesítés.

1844—1884-ig összesen született 2223 fiú, 2143 leány, összesen 4366, közte 76 azaz 1.74% törvénytelen, (a zsidóknál hazánkban átlag 1.33%) eskettetett 1062, elhalt 2635.

1807—1884-ig összesen született 3055 fiú.

Legöregebb halottak.

A halálozások statisztikájának kiegészítéséül érdekesnek tartjuk, már azon érdeknél és kegyeletnél fogva is, mely a község magasabb kort ért és annyiunk előtt ismeretes s megszokott alakjait megilleti, közölni azon tagjaink névsorát, kik az 1844—1884 közti 41 évben 70. illetve 80 éven túli kort értek.

70—79 éves korban elhaltak:

Princ Franciska	meghalt	1846.	okt.	10.	74	éves korában
Kohn Magleter Izsák	„	1847.	jan.	29.	75	„ „
Grün Mihály זבדיה	„	1848.	márc.	15.	75	„ „
Fischer Katalin	„	1848.	apr.	17.	74	„ „
Reich Erzsébet	„	1848.	nov.	1.	75	„ „
Tedeszko C.	„	1849.	jan.	26.	73	„ „
Rothberger Rozália	„	1849.	márc.	5.	76	„ „
Lichtenberg Teréz	„	1849.	aug.	5.	75	„ „
Mannsberger Borbála	„	1849.	okt.	14.	70	„ „
Kohn Fáni	„	1849.	nov.	22.	70	„ „
Szégál Ferenc	„	1850.	apr.	10.	70	„ „
Krausz Franciska	„	1850.	jún.	13.	70	„ „
Szécsény Erzsébet	„	1850.	okt.	9.	76	„ „
Ohlat Márkus	„	1850.	dec.	13.	71	„ „
Haldek Izsák	„	1851.	jan.	27.	75	„ „
Fischer Mózes Löb	„	1851.	aug.	10.	77	„ „

								Legidősebb el haltak
Bleier Márton mészáros	meghalt	1852.	febr.	12.	72	éves	korában	
Eibeschitz Mihály	kereskedő	1853.	jan.	22.	73	„	„	
Kohn Farkas	piócás	1853.	apr.	7.	73	„	„	
Rosenberg Eleonóra	Zsambék	1853.	júl.	3.	74	„	„	
Lewinger Jakab	Óbuda	1853.	okt.	9.	76	„	„	
Fleischel Ábrahám	„	1853.	dec.	12.	78	„	„	
Abeles Markus	Óbuda	1854.	máj.	18.	78	„	„	
Klein Ábr.	üveges Zenta	1854.	aug.	27.	70	„	„	
Lewinger Franciska	„	1854.	okt.	8.	74	„	„	
Lewi Katalin	Óbuda	1854.	dec.	27.	75	„	„	
Hey Rebekka	Aszód	1855.	máj.	22.	75	„	„	
Schönfeld Deutsch Julianna	„	1856.	febr.	1.	74	„	„	
Schwab Gáspár	„	1857.	szept.	26.	78	„	„	
Fischer Matild	„	1858.	apr.	24.	72	„	„	
Bak Teréz	özv.	1859.	máj.	21.	75	„	„	
Schwarzenberg Márton	„	1859.	júl.	4.	70	„	„	
Kohn Izsák	„	1859.	okt.	2.	70	„	„	
Deutsch Kat. sakter	özv. Buda	1859.	nov.	15.	70	„	„	
Holländer Ignác	timár	1860.	febr.	11.	74	„	„	
Löwinger Mandel	kereskedő	1860.	márc.	28.	75	„	„	
Herzl Mózes	„	1860.	dec.	26.	72	„	„	
Rotter Teréz	„	1861.	febr.	25.	76	„	„	
Weisz József	„	1861.	aug.	25.	73	„	„	
Blanc Jakab	„	1861.	nov.	8.	77	„	„	
Kohn Katalin	özv.	1862.	febr.	24.	77	„	„	
Schweiger Ábrahám	„	1862.	szept.	5.	74	„	„	
Özv. Spitzer Róza	Legyen „	1862.	okt.	11.	78	„	„	
Goldberger Salamon	Vág-Ujhely.	1863.	ápr.	15.	77	„	„	
Goldberger szül. Fleischel Erzsébet	„	1863.	máj.	14.	74	„	„	
Özv. Pollák Katalin	„	1863.	aug.	9.	74	„	„	
Lustig Anna, Jankovác	szabó „	1864.	máj.	20.	71	„	„	
Hernfeld Teréz	sakter özv. „	1865.	jún.	25.	74	„	„	
Lichtenberger Heuduschka Regina	„	1865.	júl.	17.	70	„	„	
Pollák Jakab	„	1865.	júl.	24.	78	„	„	
Löwi Helén	„	1865.	aug.	4.	71	„	„	
Princ szül. Reiner Rozál	„	1866.	febr.	24.	70	„	„	
Özv. Scheinberger Laura	„	1866.	okt.	3.	74	„	„	
Politzer Gábor	„	1866.	okt.	4.	78	„	„	
Grosz József	Makó „	1866.	okt.	11.	71	„	„	
Pollák Eleonora	„	1866.	okt.	14.	73	„	„	
Ausländer Dávid	„	1867.	jan.	30.	76	„	„	
Schwarz szül. Adler Cecilia	„	1867.	febr.	6.	74	„	„	
Szécsén Lipót	„	1867.	jún.	10.	76	„	„	
Menzel Jakab	„	1867.	okt.	16.	73	„	„	

Legidősebb elhaltak.

Schwarzenberg Bernát	meghalt	1868.	ápr.	17.	76	éves	korában
Lichtenberger Eleonóra	„	1868.	jún.	10.	74	„	„
Özv. Kronstein Eszter	„	1869.	jan.	17.	79	„	„
Özv. Spitäler Katalin	„	1869.	márc.	31.	72	„	„
Lovasherény Lázár	„	1870.	febr.	15.	78	„	„
Szmetán József	„	1870.	máj.	23.	72	„	„
Todesko Lipót Becskerek	„	1870.	nov.	6.	75	„	„
Özv. Schwarz Rozál	„	1870.	nov.	10.	75	„	„
Deutsch Bernát	„	1871.	jan.	19.	72	„	„
Bernheim Eleonór	„	1871.	febr.	6.	72	„	„
Seifman Bernát Dukla	„	1871.	szept.	2.	75	„	„
Özv. Politzer Izrael Róza	„	1872.	febr.	18.	71	„	„
Schäffer Borbála	„	1872.	márc.	1.	74	„	„
Schwarz Benjamin	„	1872.	ápr.	26.	72	„	„
Hirschenhauser Jakab	„	1872.	máj.	14.	79	„	„
Reiter Herman	„	1872.	júl.	15.	74	„	„
Kis József	„	1872.	dec.	8.	75	„	„
Kunitzer szül. Holzer Éva	„	1873.	febr.	4.	70	„	„
Hahn J.becskereki	„	1873.	febr.	10.	73	„	„
Redlich Rozália	„	1873.	márc.	10.	71	„	„
Scheinberger Adolf	„	1873.	ápr.	13.	74	„	„
Guttmann József	„	1873.	máj.	17.	75	„	„
Özv. Hauser Rebekka	„	1873.	aug.	12.	76	„	„
Seifman Johanna	„	1873.	aug.	15.	75	„	„
Özv. Kohn Mária	„	1873.	szept.	14.	78	„	„
Fischer Vilmos	„	1874.	jan.	2.	70	„	„
Bauer Márkfi Hermán	„	1874.	márc.	14.	74	„	„
Özv. Czinner Deutsch Mária	„	1875.	febr.	28.	78	„	„
Eisenstädter Lajos	„	1875.	júl.	9.	75	„	„
Özv. Konrád Teréz	„	1875.	dec.	2.	70	„	„
Weisz Katalin	„	1875.	dec.	22.	78	„	„
Spitzer Benjamin Bonyhád	„	1876.	febr.	26.	78	„	„
Deutsch Farkas	„	1876.	márc.	2.	75	„	„
Özv. Szécsén Mária	„	1876.	ápr.	24.	75	„	„
Lusztig Izrael	„	1876.	ápr.	26.	76	„	„
Gunfeld József	„	1876.	máj.	22.	79	„	„
Czinner Salamon	„	1876.	aug.	14.	74	„	„
Fischer Teréz	„	1876.	szept.	12.	71	„	„
Hahn szül. Schönberger Júlia (Ansel neje)	„	1877.	jan.	7.	70	„	„
Özv. Rubin Pollák Katalin	„	1877.	jan.	11.	77	„	„
Wéber Ignácz Icig Jemering (szül. 1798. dec. 3.)	„	1877.	jún.	24.	78	„	„
Reiner Farkas	„	1877.	júl.	19.	70	„	„
Fleischer Fülöpné	„	1877.	aug.	19.	71	„	„
Fleischel Fülöp	„	1878.	márc.	28.	73	„	„
Lichtenberger Gáspár	„	1878.	márc.	8.	79	„	„
Özv. Grüner Pollák Rozál	„	1878.	ápr.	4.	77	„	„

Löwy Májer	meghalt	1879.	febr.	5.	72	éves	korában	Legidősebb elhaltuk.
Özv. Klein Franciska	„	1879.	febr.	25.	76	„	„	
Engel Salamon	„	1879.	márc.	12.	74	„	„	
Kraus Jakabné Klein Katalin	„	1879.	okt.	2.	70	„	„	
Özv. Weisz F.-né Weiner E.	„	1879.	okt.	14.	75	„	„	
Landesberg Sámuel	„	1880.	febr.	20.	72	„	„	
Özv. Feldmann Steinitz Eleon.	„	1880.	febr.	21.	73	„	„	
Schönberger Márk	„	1880.	júl.	2.	78	„	„	
Özv. Deutsch szül. Blayer Rozál Makói	„	1880.	júl.	9.	78	„	„	
Lederer Dávid	„	1880.	dec.	26.	76	„	„	
Löwy Májer	„	1881.	jan.	4.	70	„	„	
Özv. Pollák Sándorné Schatteles Katalin	„	1881.	jan.	21.	76	„	„	
Strausz Izsák Smichow	„	1881.	jún.	22.	78	„	„	
Özv. Beinhauer Salamonné Sonnenfeld Janka	„	1881.	aug.	21.	72	„	„	
Özv. Lövinger Ábrahámné Fischer Borbála	„	1881.	nov.	9.	71	„	„	
Özvegy Bernheim Lipótné Hertzfeld Rozália	„	1882.	jan	17.	75	„	„	
Weinberger Sámuel	„	1882.	máj.	13.	71	„	„	
Fleischel Jakab	„	1882.	máj.	27.	75	„	„	
Mózes Mihály	„	1882.	júl.	30.	76	„	„	
Rosenberg Salamon	„	1882.	okt.	14.	79	„	„	
Riedl Illés	„	1882.	nov.	17.	76	„	„	
Szmetán Herman	„	1882.	nov.	30.	72	„	„	
Pick Mór	„	1882.	dec.	12.	72	„	„	
Blau Ignác	„	1882.	dec.	29.	70	„	„	
Özv. Klein Józsefné Adler Julianna	„	1883.	febr.	17.	76	„	„	
Deutsch Jakab L.	„	1883.	márc.	9.	75	„	„	
Dr. Herz Lipót	„	1883.	nov.	16.	78	„	„	
Götzl Gergely szentesi	„	1883.	dec.	12.	70	„	„	
Özv. Eisenstädter Lajosné Szégál Nanette	„	1884.	febr.	16.	73	„	„	
Schwarz Sámuel	„	1884.	máj.	3.	70	„	„	
Özv. Rosenberg Sámuelné Schemnitz Julianna	„	1884.	jún.	1.	74	„	„	

80 éven felül elhaltak:

Özv. Deutsch Hirsné R.	meghalt	1844.	szept.	21.	*105*	éves	korában.
Szécsén Dávid	„	1845.	febr.	28.	90	„	„
Kohn Anna	„	1847.	júl.	31.	88	„	„
Klein Fáni	„	1849.	febr.	16.	80	„	„
Pfeiffer Katalin	„	1849.	márc.	15.	90	„	„
Heiman Edel	„	1849.	júl.	5.	90	„	„
Steinitz Márkus	„	1849.	szept.	28.	85	„	„

Legidősebb elhaltak.

Szmolnik Jesaja	meghalt	1850.	jan.	27.	86	éves	korában
Mendel Cecilia Tab	„	1852.	jan.	3.	80	„	„
Rosenberg Dávid Aszód	„	1852.	okt.	8.	83	„	„
Kohen Ábrahám Jenikau	„	1853.	ápr.	21.	87	„	„
Kohn Rósa Apostag	„	1855.	ápr.	15.	86	„	„
Sonnenfeld Vilmos Izsák	„	1855.	máj.	16.	80	„	„
Steinitz Mária	„	1855.	szept.	14.	83	„	„
Deutsch Dávid	„	1856.	okt.	6.	84	„	„
Eisenstädter Mária	„	1856.	nov.	10.	84	„	„
Bernheim Izsák	„	1857.	jún.	10.	84	„	„
Adler Matild	„	1858.	jan.	21.	90	„	„
Pollák Ábrahám Becskerek	„	1858.	máj.	3.	88	„	„
Deutsch Salamon	„	1858.	júl.	25.	86	„	„
Özv. Ausländer Abr. Gans Juliánna	„	1858.	dec.	29.	82	„	„
Schönberger Simon	„	1859.	jan.	28.	86	„	„
Pollák Czipores Hirs	„	1859.	okt.	22.	80	„	„
Herman Jakab	„	1860.	szept.	11.	84	„	„
Özv. Singer Katalin	„	1861.	febr.	2.	84	„	„
Markowits M. Hirs Tokaj	„	1862.	márc.	4.	80	„	„
Kojeteiner Mózes Kojetain	„	1862.	április	9.	90	„	„
Wilheim Salamon	„	1862.	júl.	15.	83	„	„
Özv. Deutsch Cecilia	„	1863.	febr.	28.	84	„	„
Schlesinger Ábrahám Kassa	„	1863.	márc.	27.	85	„	„
Brack Mátyás	„	1863.	máj.	12.	90	„	„
Reiner Fülöp	„	1864.	ápr.	9.	90	„	„
Özv. Bernheim Franciska	„	1865.	máj.	13.	83	„	„
Özv. Klein Anna üveges	„	1865.	aug.	12.	86	„	„
Brody Eleonóra kántorné	„	1865.	nov.	23.	85	„	„
Özv. Fürst Róza	„	1866.	júl.	19.	88	„	„
Paschkes Márton Algyő	„	1867.	jan.	25.	83	„	„
Reiner József	„	1867.	jún.	3.	87	„	„
Özv. Reiner Kohen Anna	„	1867.	jún.	23.	80	„	„
Özv. Pollák Franciska	„	1867.	okt.	10.	92	„	„
Löbl Mózes (Baka)	„	1868.	nov.	17.	85	„	„
Löwy József Jankovác	„	1869.	máj.	26.	89	„	„
Özv. Steinberger Katalin	„	1869.	máj.	29.	86	„	„
Princ Lőrinc	„	1870.	szept.	2.	90	„	„
Berner Rozália	„	1870.	nov.	23.	91	„	„
Grünberger Áron	„	1872.	jan.	31.	82	„	„
Pollak József (Juda)	„	1872.	febr.	14.	83	„	„
Özv. Feiner Júlia	„	1872.	márc.	4.	83	„	„
Cinner Farkas	„	1872.	márc.	29.	83	„	„
Özv. Bauer Róza	„	1872.	jún.	23.	83	„	„
Steinitz Terézia	„	1872.	aug.	29.	80	„	„
Jokosini Fáni (Frädl)	„	1872.	okt.	29.	96	„	„
Herzl Gáspár	„	1872.	okt.	31.	83	„	„
Klein Ábrahám (Aber)	„	1872.	dec.	24.	80	„	„

Steiner Farkas cipész	meghalt	1873.	jan.	20.	84	éves korában	Legtöbbnek el-haltak.
Paul János	„	1873.	apr.	2.	84	„ „	
Lewy Anna	„	1873.	aug.	10.	80	„ „	
Deutsch Gáspár	„	1873.	aug.	11.	85	„ „	
Rosenberg Dávid Bazin	„	1873.	aug.	16.	105	„ „	
Fürst Márton	„	1874.	márc.	20.	96	„ „	
Özv. Kohn Sarolta	„	1874.	szept.	12.	91	„ „	
Kuzman Márton	„	1874.	okt.	11.	86	„ „	
Kraus Simon	„	1875.	febr.	25.	82	„ „	
Wohlsinger Izrael kántor	„	1875.	márc.	2.	80	„ „	
Özv. Kohn Stern Rozália	„	1875.	márc.	23.	96	„ „	
Lusztig Dávid	„	1875.	szept.	27.	103	„ „	
Kunitzer Jakab	„	1875.	szept.	30.	93	„ „	
Lemberger Mózes	„	1876.	jul.	13.	96	„ „	
Scheinberger Izsák	„	1876.	nov.	15.	90	„ „	
Özv. Herzl Silberer Janka	„	1877.	jan.	16.	81	„ „	
Hoffer Lipót (Schosbergi Horvátország)	„	1877.	ápr.	15.	95	„ „	
Ausländer János	„	1877.	szept.	14.	80	„ „	
Pollak Ciporesz Wolf	„	1878.	jan.	5.	93	„ „	
Özv. Wéber Salamonné Adler Rozál Trencsén	„	1878.	okt.	19.	96	„ „	
Özv. Lovasberény született Schäffer Róza	„	1878.	nov.	27.	85	„ „	
Özv. Lichtmann szül. Schreiber Rachl	„	1879.	jan.	12.	91	„ „	
Schwarz Salamon ב"ס	„	1879.	márc.	13.	86	„ „	
Schweiger Jakab Hirs	„	1880.	jún.	10.	84	„ „	
Özv. Weisz Mihályné Janka Kecskemétről	„	1880.	júl.	29.	97	„ „	
Kraus Jakab	„	1880.	aug.	4.	86	„ „	
Grosz Róza	„	1881.	márc.	25.	92	„ „	
Özv. Bleier Benedekné Mária	„	1881.	szept.	17.	88	„ „	
Özv. Kramer Mihályné Mandel Babett	„	1881.	okt.	29.	83	„ „	
Özv. Prinz Lőbné Franciska (Feile)	„	1881.	dec.	1.	90	„ „	
Pollák D. Simon Aszód	„	1881.	dec.	1.	99	„ „	
Özv. Szabó Jánosné Mannheim Katalin	„	1882.	márc.	20.	80	„ „	
Schäffer Mózes Joachim	„	1882.	ápr.	9.	89	„ „	
Özv. Strausz Fülöpné Lőwy Janka	„	1882.	jún.	18.	82	„ „	
Politzer Mór	„	1883.	jan.	30.	84	„ „	
Özv. Lichtenberger Gáspárné Reinitz Terézia	„	1883.	febr.	7.	80	„ „	
Özv. Pollák Ciporesz Hirsné Franciska	„	1883.	ápr.	2.	99	„ „	

Legidősebb elhaltak

Özv. Kaufmann szül. Holzer Eleonóra	meghalt	1883.	aug.	20.	88	éves	korában.
Deutsch Jakab siklósi	„	1883.	szept.	17.	93	„	„
Özv. Hirschenhauser Jakabné Deutsch Rozália	„	1883.	dec.	16.	83	„	„
Özv. Klauber szül. Lederer Babett	„	1884.	márc.	31.	81	„	„
Rotter Lipót	„	1884.	ápr.	6.	81	„	„
Özv. Schulhof Lipótné Rosenfeld Regina	„	1884.	jún.	4.	80	„	„
Özv. Kraus Simonné Ungar Amália	„	1884.	aug.	17.	84	„	„
Hahn Ansel	„	1884.	okt.	4.	95	„	„
Bak József Lázár	„	1884.	okt.	5.	85	„	„
Waldner Dávidné Kohn Machele	„	1884.	nov.	26.	88	„	„

Meghalt tehát 1844-től 1884-ig 70—79 éves: 137, 80—99 éves: 98 és 100 éven felül 3, összesen 238, az összes elhaltaknak 9 százaléka.

Ugyanezen évben tiz éven alól elhalt 457 fiú 343 leány, összesen 800, az összes elhaltaknak 30 százaléka.

Spitzer Israel

MÁSODIK FEJEZET.

Ingatlanok szerzése. Kereskedelem és ipar.

A zsidók letelepedvén, az akkori viszonyok szerint nem sokára érezték szükségét annak, hogy házakat szerezzenek. Bérház ugyanis akkoriban Szegeden alig lévén, korán voltak kénytelenek saját házak után látni. Eleinte, úgy látszik, a házvétel és átiratás elé nem gördített a hatóság akadályokat s az eladóknak mindenesetre jól esett, hogy a zsidókban vevőket találtak, mert az árveréseken is alig találkozott a háznak vevője. Az első házat az első zsidó letelepedő, Pollák Mihály vette meg 1788-ban Orkale Istvántól s a ház ő reá át is iratott. 1800-ig Pálfy István földbíró 1825-ödiki hivatalos jelentése szerint ezenkívül mindössze 8, 1807-ig még két ház iratott át zsidókra.[1]) Legelső megszorítás nyomát a házvétel dolgában 1795-ben találjuk, a mikor „Vodjáner Fülöp elcserélvén Geisler Mihálynak Palánkban Ebner József és Bártula Gábor szomszédságában a' Nagy utcán levő házát, mivel ez ellen mind az oda való lakosok, mind a helybeli páter piaristák, és a' Plebánus is protestált s a' Nemes Választott község is ellene volt — a csere megsemmisíttetett."

A hitközség Spitzer Izraeltől a zsinagógában nyerendő imaszék fejében egy házat kapott, s azt 1798-ban 400 rénus forint reáfizetése mellett Erengruber házával elcserélte. Ez s a zsidók azon szándéka, hogy zsinagógát építenek (lásd alább), a választott községet, mely a nyárspolgári elemet képviselte a maga szükkeblűségével, annyira bántotta, hogy oda nyilatkozott, miszerint sem a zsinagóga építésében, „sem az 1780-adik esztendő olta a zsidók iránt tett változásokban meg nem egyez." E nyilatkozat a zsidókra terelte

[1]) Lásd az okiratok között 1825, febr. 25.

Megszorítás. a tanács figyelmét, amely is a választott község határozatának szellemében 1799-ben (577. sz.) „elvégezte, hogy a zsidók házak és fundusok vételétől tiltassanak el és a már bevett 58 zsidó familiának is csak tanácsi engedelem mellett legyen szabad házakat vásárolni."

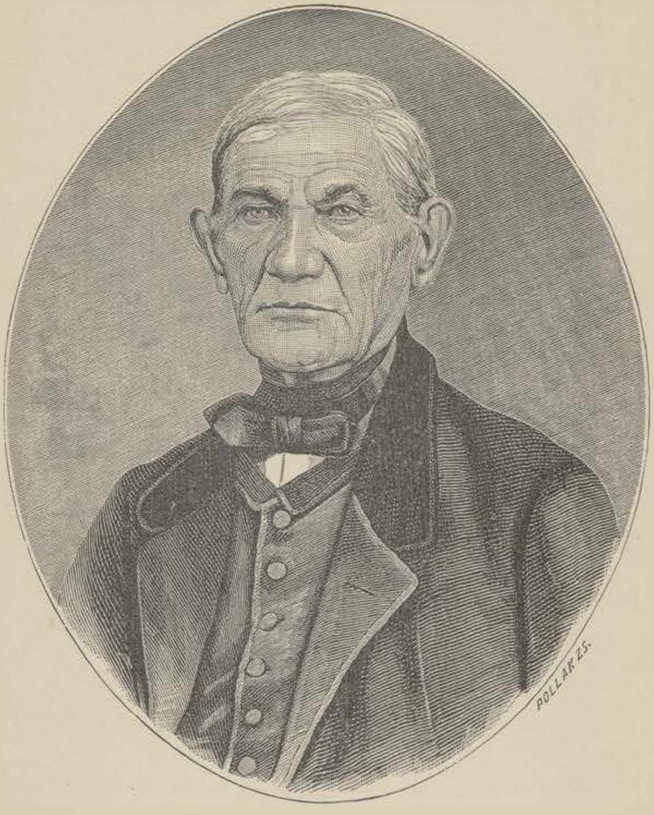
A zsidóknak a zsinagóga építésére vonatkozó folyamodványa a helytartótanácstól ugyanez évben a tanácshoz jelentéstétel céljából áttétetvén, ez, „hogy ez iránt kellő feljelentés tétethessék, több királyi városokat megkeres", hogy a „zsidóknak usussára" nézve tudósítást adjanak. Pest, Buda és Szabadka egyértelműleg azon felvilágosítást adják, hogy náluk a házak szerzése el van teljesen tiltva.

A megszorítás következtében a házvétel ritkán fordult elő, úgy hogy, mint az 1813/14-ediki a subsidium kivetése alkalmával készült összeírásból kitünik, akkor 12 ház volt zsidó kézen. A házbirtokosok nevei: Wodianer Fülöp, Spitzer Izrael, Polak Mihály, Lichtenberger Izsák, Politzer Lébl, Deutsch Hersl, Pollak Salamon (Zélig), Rath Amadé özvegye, Schweiger Jakab, Cajus Mandel, Ausländer Samu és Stern Jakab.

Házkör kijelölése. A zsidók házai „e városnak kissebb tekintetű helyein" feküdtek „sőtt 1813-adik esztendőben egy különös tájék mutattatott ki az aranykút és zsidó imádkozó hely körül, a mellyen fekvő házaknak a zsidók által leendő meg vevése megengedtetett". „ezen térségen kivül azonban a házvétel zsidóknak megtagadtatott." Erre nézve az 1825-ödiki egész terjedelmében közlött jelentés[1]) több példát hoz fel, melyekkel szemben csak egy példát tud felhozni arra, hogy zsidónak a házkör megállapítása óta e körön kivül házvétel megengedtetett: Wodianer Sámuelnek ugyanis 1824-ben engedélyt nyert, hogy „özv. Kormonné szül. Zipray Mária Asszonyságnak a mondott kerületen kivül („a Buza piartzon") levő házát tsere által magának tulajdonitsa."

A házkör igen kis kiterjedésű volt, s a mélyárok-, három korona- és német-utcák egy részét foglalta csak magába, amint az a mellékelt tervrajzból kitünik. Minél tovább állott fenn a

[1]) Tanácsi jegyzőkönyv, 1813/2871. sz. Politzer Jakab nála zálogban lévő házát örökösen meg venni akarván — Küldöttség rendeltetik, hogy vizsgálja meg, hol lehessen a zsidóságnak egy tsoporthan ház helyeket engedni 3437. sz. Az előbbi szám alatt rendelt küldöttségnek Jelentéséhez képest az végeztetett: hogy az Arany Kút és a Zsidók imádkozó házaik körül lévő térségen a Zsidók magoknak házhelyeket vehessenek. Lásd okiratok 1825. ápr. 8.

Polak D Simon

megszorítás, annál jobban bele élte magát a nép tudatába s annál nagyobb lett az ellenállás, ha valamely zsidó megkisérlé a körön kívül házat szerezni.[1]) A Wodiáner-féle imént említett példa után első alkalom az volt, midőn 1828. január 5-ödikén Pollak Domán Simon a rókuson (most Budapesti sugárút 23 szám) a Gábriel József szomszédságában levő ház átiratásáért folyamodott. A választott község a helytartótanácsnak Pollakra nézve kedvező végzése ellen a királyhoz fellebbezett, azonban (1829) elutasittatott, s az öreg Pollak haláláig mindig büszke volt arra, hogy házának átiratását a helyi hatóságok akarata ellenére keresztül tudta vinni. Házszerzés a körön kívül.

A zsidók száma gyarapodván, a számukra kijelölt körnek szomszédságában mind többen tudták házaik átiratását kieszközölni, míg az előkelőbb helyeken álló némely ház zsidó birtokosa kénytelen volt házát pro forma keresztényre iratni. Ez állapotok azonban tűrhetetlenek levén, a hitközség 1838 elején folyamodott a házkör **megnagyobbításáért.**[2]) A tanács bizottságot küldött ki, mely a házkör kiterjesztését azon kiterjedésben javasolta, melyben a mellékelt tervrajz feltünteti. A javaslat mind a tanács, mind a választó polgárság által elfogadtatván, a helytartó tanácshoz terjesztetett fel, mely az időben különben is jó indulattal intézkedvén a zsidó ügyekben a határozatot a következő rendelettel hagyta jóvá: A házkör kiterjesztése.

[1]) Ily példák a tanácsi jegyzőkönyv 1816 : 439. száma Petrovits Tamás, hogy a Pintér Gergely féle általa megvett Házat Svartzenfeld Sámuel Zsidóval elcserélhesse a Felséges Helytartó Tanácshoz folyamodván, erre feljelentés tétetik.

1816 : 518. sz. Az előbbeni feljelentésre a N. Mlt. Helytartó Tanács válaszolni méltóztatik : hogy a Zsidóval kivánt Ház tsere meg nem engedtetett.

1819 : 3198. sz. Ifjabb Ns. Sárkány János a Zsidóknak engedett házaik környékéhez közel levő Házát Basch Josefl Zsidóval el akarván tserélni. Kérése megtagadtatott.

1821 : 282 sz. Molnár Mátyás Házát Vodjaner Sámuelével el akarván tserélni, kérése megtagadtatott.

[2]) Ez ügyben 1838 október 17-edikén ujból 21 tagú bizottságot küldött ki a **hitközségi** választott község. 1839 február 18-adiki ülésében tudomásra hozatott, hogy a hatóság részéről figyelmeztetés történt a házkör elhatározott megnagyobbítására s arra, hogy időszerü volna a körnek még nagyobb kitágításáért folyamodni. Erre bizottság küldetett ki, melynek föladata volt, hogy az ez ügyben felmerülendő költségek fedezésére megközelitő költségkivetést eszközöljön a hk. összes tagjaira! A bizottság február 27-edikén *1775* frtot repartált. 1839 április 13-adikára az előljáróság ülést hivott össze, hogy a házszerzés engedélyét s a hidvámmentességet kellő nyomósággal publikálja, avégből, hogy senki a reá eset járulék alól magát ki ne vonja. Még az április 20-adiki közgyülés is ez ügygyel foglalkozik. Basch József bíró komolyan felhívta a jelenlevőket, hogy a ház és hídszabadsághoz s az uj templom épitéséhez kiki amennyire csak tőle telik adakozzék. Aki a fönnemlitett bizottság által reá vetendő járulékot meg nem fizetné, az a nyerendő jogokból ki legyen zárva, s utódai se részesülhessenek soha bennök, miután a megszerzendő jog kiváltságnak tekintendő, melyet csak az élvez, ki szerzéséhez hozzájárul. A pénz hovafordításáról a bizottság csak az előljáróságnak számol be. Szegények a fizetés alól felmentettek.

1839/2170.

Becsületre méltó Értelmesek és gondosak!

A házkor kiterjesztése.

Közelébb eltelt 1838. esztendei mindszent hava 23-ról 1703/3012. számok alatt kelt abbéli Felirására, mellynél fogva a helybéli Választó Községnek megegyezésével a kebelbéli Zsidóság által birható házakat magában foglaló körnek tágasabb kijelelhetésére magának fensőbbi engedelmet adatni esedezik, ezen Városi Tanácsnak a bemutatott Irományok visszafoglalása mellett ezennel válaszoltatik: a választott Polgárságnak egyetértésével felterjesztett kérdéses Javallat, e helyen jóváhagyatván, ezennel megengedtetik, hogy a kebelbeli Zsidóság által birható házakat magában foglaló kör, annak megszaporodása tekintetéből, és pedig a Választott Polgárságnak Véleményében körülírt terjedésben megtágítva kijeleltethessék. Költ Budán a Magyar kir. Helytartó Tanácsnak, Ezer nyolcszáz harminc kilencedik esztendőben Boldog Asszony havának Tizenötödikén tartott Tanácsüléséből, Ezen Városi Tanácsnak Jóakarói B. Eötvös Ignác s. k. Lovász András s. k. Bujanovics Erneszt s. k.[1])

Zsidó házbirtokosok.

A házvétel e rendelet által megkönnyebbíttetvén, a következő években többen szereztek házat, úgy hogy 1844-ben a hk. a következőket mutatja ki mint saját házaikban lakókat: Auslander Dávid, Bernheim Ignác, Breitner Ábrahám, Cinner Ignác, Deutsch Gáspár, Deutsch Izrael, Deutsch Salamon, Herzel Mózes, Goldberger Salamon, Kohen Ábrahám, Kohn Izsák Maglet, Kramer Mihály, Lövy Vilmos, Mannsberger Ignác, Pollak D. Simon, Pollak Farkas, Pollak Jakab, Reiner József öregebb, Reiner József ifj., Rosenthal Vilmos, Schwáb Jakab, Schweiger Ábrahám, Weisz Farkas, Weisz Hirsel.

Hídvámmentesség.

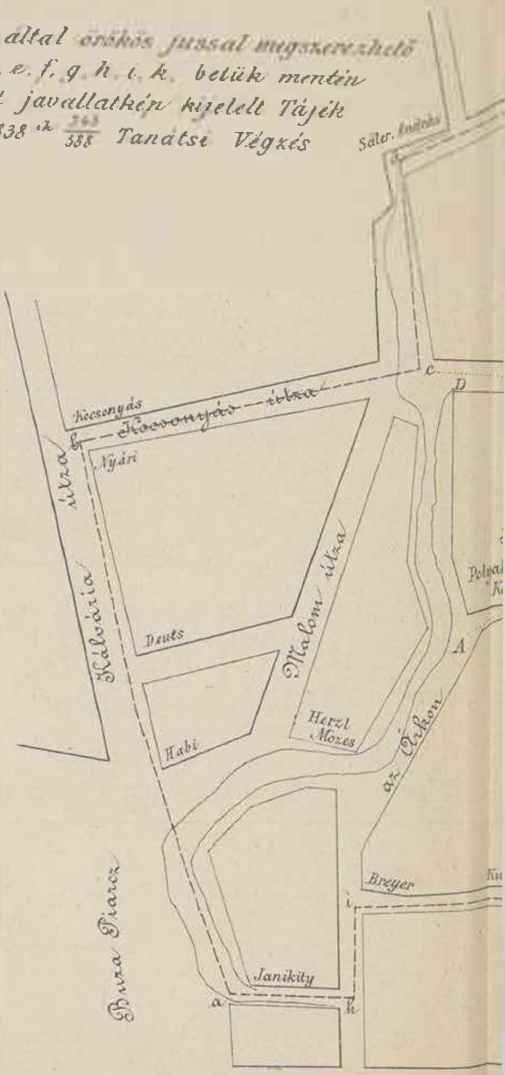
A tanácsnak és a választott községnek ugyanez évben még egyszer volt alkalma a zsidókra nézve szabadelvű határozatot hozni, mely dacára az adott kedvezmény természetes voltának a házkor megnagyobbításával együtt már jobb idők előjelének tekinthető. A tiszai hídvám beszüntettetvén ugyanis a városi lakosokra nézve, 1839-ediki bérbeadása alkalmával a bérlő azon igéretet nyerte, hogy a helybeli zsidók a hídvám alól nem mentetnek föl. A méltatlan rendszabály ellen a hk. ápr. 9-ikén felfolyamodással élvén, a választott község a tiszti ügyész véleményének meghallgatása után április hava tizedikén a következő méltányos határozatot hozta:

1839. Eszt. Szt. György hava 10-i Vközség ülés alkalmával.

79. sz. Miután a tiszti ügyészi véleményből kitetszene az, hogy a hídvámra nézve addig is, még azt minden helybeli polgárok, és

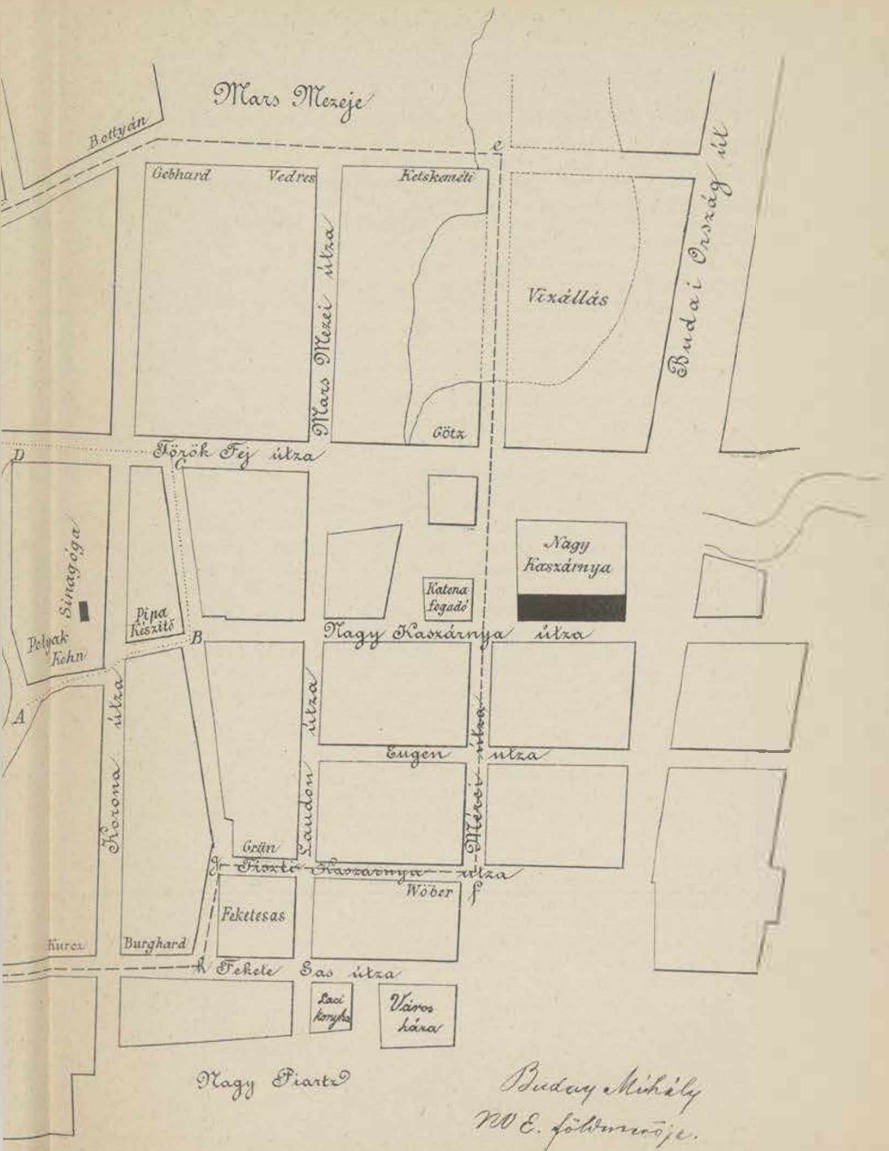
[1]) A rendelet az 1839 máj. 13-ndiki tanácsülésen kihirdettetvén tudomásul vétetett.

A helybéli ősidőség által örökös jussal megszerezhető lakásoknak a, b, c, d, e, f, g, h, i, k, betük mentén szaggatott vonallal javallatkép kijelelt Tájék Rajzolattya a, f, e 1838 ik $\frac{363}{388}$ Tanátsi Végzés hovetkőzésében.

Az 813 adik házhez

Házkör.

Budey Mihály
N. E. földmérője.

r ABCD betük mentén fekete pontozott vonallal van megjelölve.

lakosok fizetni tartoztak a Keresztény és Izraeliták közt semmi jogbéli megkülömböztetés nem létezett, de most is a polgároknak és lakosoknak felmentetése végett meg csökkent haszonbérből támadt héjánosság pótlására ők is a többi lakosokkal bé folynának, s ezen csökkenést okozta vám alóli felmentésből nem részesülhettvén kétszeressen terhelytetnének. — e Község ezeknek tekintetéből, ugy nem külömben az 1609-ediki 47-dik cikkelybeli törvény oknál fogva is, mi szerént az adózók az olly utakon és hidakon, mellyeknek készítése vagy fentartásához járulnak vámfizetésektől mentekké tétetnek — ez annugy is minden városi adó s még azon felül türedelmezési díj fizetéssel eléggé terhelt helybéli türedelmezett Izraelitákat mint szinte itteni lakosokat a hídvám fizetéstől felmentetni s ekkép a bérbéli szerződésnek minden lakosokra kiterjesztett vámmentességét rájok is kiterjeszteni a közigazsággal egészen megegyezőnek — az ellenkezőt pedig az osztó igazsággal meg nem férhetőnek látja.

A tanács a választott község határozatát magáévá tette s végzését következőkép indokolta:

1839. Szent György hava 16.

717. A nemes választott község oly véleménnyel vagyon, hogy miután a Tiszai Híd vámra nézve eddigelé a helybeli Keresztény lakosok és Izraeliták közt semmi jogbéli megkülönböztetés nem létezett, s mostis ezek a Polgároknak s lakosoknak felmentése végett megtsökkent haszonbérből támadt héjánosság pótlására a többi felmentett lakosokkal arányosan befolynának, de ezen tsökkenést okozta Vám alóli felmentésből nem részesülhetvén, e tekintetből ugy az Adózókat az ő befolyásukkal készittetni, vagy feltartattni szokott hidakon a Vám alól feloldozó 1069-edik esztendei 47-edik Törvény Cikkely értelmében a türedelmezett helybeli Izraeliták a minden lakosokra nézve meg szüntetett Vám fizetés alól mint szinte helybeli lakosok mentekké tétessenek, egyébheránt a rendessen ki hirdetett és tartatott Árverés annyival inkább helyben hagyattasson, minthogy Götz János a Hídnak az általa igért bérért leendő megtartására magát kinyilatkoztattván, reményleni sem lehetne, hogy minden helybeli lakosoknak általányos vám mentesítés mellett a mostaninál nagyobb bér mennyiség igértessen.

Jóllehet az Izraeliták eránt fenforgó kérdésre meg hallgatott Városi Fő Ügyész azokat Törvény és Kegyelmes kiváltság szoros értelme szerént a Híd vám fizetés alól fel nem menthetőknek nyilvánítaná ugyan, de egyszersmind azt is elesmérné, hogy a Nemes Város pártolását s kegyességét annyival inkább követelhetik, minthogy a Városi Tábr kártalanitását irásukban minden esetre magokra vállalják, jóllehet továbbá ugyanazon Fő Ügyész az 1069-edik esztendei 47-edik Törvény cikkelyt az Izraelitákra kiterjeszthetőnek nem vélné, mindazonáltal azonban a Nemes Választott község által helyessen felvett nézetek s magának a Fő Ügyésznek Véleményes je-

Hídvámmentes. lentésében kifejtett körülmények az Izraeliták kérését annélkül hogy ennek teljesítése által a Városi Tárra kár háramoltattna, igazságosnak mutatták — minek utánna továbbá ahhól, hogy Götz János bátor az árverés alkalmával minden Zsidók vám alatt maradandóknak nyilatkoztattattak, az általa meg igért bérért a hidat még azon esetre is megtartotta, ha azok a vám alól felmentetnének, méltán következtettni lehetne, hogy a helybeli Izraelitáktól remélhető vám haszon sokkal tsekélyebb mint sem az árenda kisselbb, vagy nagyobb mennyiségére érezhető befolyással lehetne, mindezekre nézve a helybeli türedelmezett Izraeliták nehogy az 1790-ediki esztendő előtt volt állapotjuknál az által, hogy akkoron a többi lakosokkal együtt arányosan részesültek minden terhekbe nevezetessen a Hid vám fizetésben, most pedig a többi lakosok felmentésével kétszeresen terheltettvén, rosszabb karban helyheződjenek, a hídvámi fizetés alól felmentetnek, — a mi is a Nagy Méltóságu Magyar Királyi Udvari Kamarának a Haszonbérlő által aláirandó szerződésekkel annak idejében felterjesztetni fog.

* * *

Földbirtok szer. A házkör megnagyobbitására irányult törekvést siker koronázván. 1843 jan. 9-edikén a hk. előljárósága folyamodott, hogy a város által eladatni határozott sok ezer láne sivány és szabad földből a zsidóság is vásárolhasson. Egyebek közt felhivja beadvány a tanácsot, hogy nyujtson alkalmat arra, hogy a kereskedés kizárólagos üzésétől elfordulva, mezei gazdálkodással is foglalkozhassanak s hivatkozik arra is hogy a városi tár érdeke is a vevők minél nagyobb számát igényeli. A választott község Baurnfeind Ferdinand szószóló elnöklete alatt télhó 29-edikén tartott ülésén a kérelmezőket elutasitotta és a tanács is hasonló értelemben határozott.

A hk. kérését földbirtok szerezhetési joga iránt 1849 december másodikán megujitá, s a tanács most már, a forradalmi mozgalmak lezajlása után, a kor szellemének behatása alatt ajánlólag terjeszté fel a kérvényt a cs. kir. biztoshoz, ki azonban a tanácsot utasitja, „hogy az izraeliták által követelt polgári jogra nézve az eddig is divatozott szokáshoz alkalmazza magát."

A kétszeri kisérletnek tehát nem lett több eredménye, mint azon hasonértelmü folyamodványnak, melyet külterületi telkek, kaszállók, szállások szerezhetése végett már 1825-ben benyujtottak, s melyre az okiratok közt (1825 ápr. 5-ödikén) közölt s a tanács által a helytartótanácshoz felterjesztetni rendelt érdekes bizottsági jelentés keletkezett.

A birodalmi alkotmány által (1850) nyujtott jogegyenlőség nem soká tartott, mert már 1853 október másodikán császári rendelet bocsáttatott ki, mely elrendeli, hogy „az izraeliták álladalmi polgári viszonyainak végleges szabályozásáig, mindegyik koronaországban az ottan 1848 január elseje előtt és addig fönállott, az izraeliták birtokképességét korlátoló szabályok ideiglenesen ismét hatályba lépendnek.“ Ujabbi megszorítások.

A megváltozott politikai viszonyok és nézetek következtében, az ötvenes években a tanács a felhatósággal szemben a szabadelvűség álláspontjára helyezkedett, s 1856-ban a házkörön kivül eső házak megvételét a zsidóknak megengedte, amiért a megyefőnök, Bonyhády, a korábban kibocsátott rendeletek pontos megtartására utasítja.[1]

Ennek következtében az agitáció a hk. részéről ujra kezdetett. 1855 június 17-edikén az előljáróság Ellenberger Henrik szószólót megbizta, hogy ez ügyben a hk. költségére működjék. 1856 május havában Bainville főmérnököt felszólítja ugyancsak ő általa, hogy a város tervét azon telkek kitüntetésével, melyek zsidók nevére voltak vagy vannak átirva, mielőbb készitse el. Julius 16-odikán ugyanennek megállapitására az előljáróság és Herzel Mózes, Deutsch Salamon, Schweiger Ábrahám és Schäffer Mózes Joachim bizalmi férfiak ülést tartottak. A zsidók birtokában volt vagy akkor levő házhelyek kinyomozása után az előljáróság a tanácshoz a következő kérvényt intézte:

Tekintetes tanács! Az utóbbi időben egy néhány hitsorsosaink által történt házvételek gátoltattak s a vevők tartóztattak előbb szerezhetési jogukat kimutatni, valamint okokkal ellátni, mielőtt a telekkönyvi átirás történhetett. Ezen körülmény visszatartja az Izraeliták némelyikét házvételtől, nem akarván magát a veszélynek kitenni, hogy vétele érvénytelennek ismertessék el, s ennek következtében némely keresztény ház nem éri el eladatásakor teljes értékét, minthogy a concurrentia az Izraeliták részéről hiányzó részesülés által tetemesen csonkittatik. Hogy pedig hitsorsosaink részéről házakat illető szerezhetésre nézve tisztában lehessünk, alólirt izraelita községi Előljáróság mindazon házakat feljegyzette, melyek több egy félszázad óta Izraeliták által vétettek s nevekre telekkönyvileg átirattak.

---

[1] 1887. Anlässlich eines vorgekommenen Falles, dass der Gemeinderath in Szegedin genehmigt die Einwilligung zugesichert hat, damit dieselben ausser dem begrenzten Stadttheile, in welchem sie vor dem Jahre 1848 in Szegedin Liegenschaften ankaufen durften, den Gesetzen zuwider Häuser ankaufen können.

Das Bürgermeisteramt wird daher aufmerksam gemacht, in Hinkunft bei ähnlichen Verhandlungen auf die Bestimmungen vom 20 Oktober 1852 (L. G. B. vom Jahre 1853. XX. Stück. No. 203) und darunter H. o. Z. 3504. vom 10 April 1856 mitgetheilten Hohen Statthalterei Erlasses vom 31. März 1856 Z. 7983 genaue Rücksicht genommen werde. — Szegedin, am 20ten May 1856. Bonyhády m. p.

Birtokképesség. melynek története az ide mellékelt városi helyzetterven vörös jegyzetek által minden az Izraelita birtokába került Realitas, láthatóvá tétetett. Alólirt izraelita Kultus Előljáróság ennél fogva kérését a Tekintetes Tanács elébe terjeszti az iránt, hogy méltóztasson a mellékelt vörös jegyzetekkel ellátott városi helyzet tervet megvizsgálni, ugyanis valjon igaz-e, hogy a szinte ide mellékelt jegyzék szerinti 135 házak s házi telkek Izraeliták kezébe voltak, s ezen alapján támaszkodva alólirt Előljáróságnak felvilágositást adni: valjon városunkban az Izraeliták iránt Realitások megvételére nézve korlátozás fennforog-e s ezen esethen mi6 módon, minthogy miként az ide csatolt terv mutatja a város minden részében, minden irányai felé Izraeliták házakat birtak s birnak. Az olynemü felvilágositás, bővitett concurrentia mellett, nem csak izraelitai, hanem keresztényi Realitásokkal birókra nézve is hasznos lévén, alólirt előljáróság minél előbbi kegyes határozatjára vár. Tekintetes Tanácsnak Szegeden, 1856 évi nov. hó 3-án alázatos szolgája A szegedi Izraelita kultus-községi Előljáróság.

A folyamodvány elintézésére a tanács bizottságot küldvén ki, a bizottság elnökéhez Farkas Jánoshoz következő beadványt intézte a hitközség.

129/1857-ik szám. Tekintetes Tanácsnok Ur! Meggyőződve arról, hogy kegyed igazságszeretetből mindent sikerit, amit bölcs hatásköréhez igazságosan intézett igény követelhet, bátorkodik alant alázattal megirt Előjáróság tek. uraságodat illedelmesen az iránt megkérni, miszerint kegyeskednék a helybeli Izraelitáknak házak korlátlan megszerezhetésén mint ez ügyben t. c. kinevezett küldöttség elnöke működni s ezen jogos ügyünk előmozditására nézve 7 alá hiteles másolatban boritott azon két okmányt használni, miszerint sz. kir. Szabadka városban Izraelitáknak engedtetik, nem csak házakat, hanem szántóföldeket, szállásokat s több nemü ingatlan javakat is örökre megszerezni. Fenebbi alázatos kérésünket ismételvén, mély tisztelettel maradunk Tekintetes Tanácsnok urnak. Szegeden, 1857 évi február 22, Ausländer Simon elnök.

A tárgyalások folyamán (1858 jún. 21) Bonyhády felhivta a tanácsot, hogy a körön kivüli zsidó házak átiratási idejét táblázatilag mutassa ki. — szándéka lévén a tilalom ujabb kiadása óta átiratott házak birtokjogát a zsidóktól megvonni. A tanács erre ragaszkodik korábbi határozatához, mely szerint a zsidók „a város bármely részén minden külön engedelem nélkül vehessenek házakat". mig végre egy ujabban felmerült eset alkalmából 1859-ben a helytartótanács a belügyminiszterium rendelete alapján a megyefőnök utján tudomásra hozza, hogy tekintettel kivált a tényleg előbb fennállott gyakorlatra nem támaszt ne-

hézséget az ellen, hogy a zsidók Szegeden bármely városrészben ingatlanokat szerezhessenek és birtokolhassanak.[1]) A határ eltörlése.

* * *

A szegedi zsidóknak adott jog a város szépülésére és kiépülésére kedvező hatással volt. Már az árvíz előtti korszakban egész sorát látjuk a díszesebb, nagyrészt emeletes házaknak, melyeket építtettek vagy megvettek: Eisenstädter Lajos (Kárász-utcza), Dr. Herz Lipót, Dr. Herzl Fülöp, Herzl Dávid, Kirschner Izsák, Kiss Dávid, kinek Széchenyi-téri háza nagy haladást jelzett a város építkezési történetében, Kohn József, Lichtenberg Mór, Neubauer József, Politzer Salamon (később Weisz Ignác), Dr. Rósa Izsó, Scheinberger Antal, Traub B. és társa, Vajda Samu, Vajda Jakab Fülöp, Vass Fülöp, satb.

A reconstructió nagy munkájában buzgó áldozatkészséggel vettek részt a zsidók, amidőn versenyezve iparkodtak házat építeni, noha közönségesen tudott dolog, hogy a házépítés nálunk előnyös tőkebefektetésnek nem tekinthető. A nagykörúton belől eső városrész kiépüléséhez jelentékenyebb, részben palotaszerű épületekkel járultak hozzá: Alföldi Lajos, Ausländer Ignác, Cinner Emanuel, Cinner Mór, Dr. Déry Károly, Deutsch Ábrahám, Fischer Jónásné, Freuder József, Gelberger Fülöp, Dr. Goldschmidt György, Goldschmidt Lipót, Gottlieb Dávid, Grosser Simon, Holtzer Jakab (2), Holtzer Salamon, Kirschner Izsák, Kohn Henrik, Kohn Mihály, Kraus testvérek (3), Krausz és Jiraszek, Löwinger Salamon, Lustig Ferenc, Milkó testvérek, Neubauer József, Neumann Mór, Pick Mór, Pollak Sándor, Pollatschek Ede, Politzer Sándor, Prosznitz testvérek, Prinz Ignác, Quitner Farkas, Reitzer Adolf, Reitzer Simon, Várhelyi Dr. Rósa Izsó, Schäffer Zsigmond, Schlesinger Mór, Seifman Mór, Silberberg Mór, Dr. Szivesy László, Schutz József, Schweiger Simon, Weinmann Mór, Weisz Ignác sat. Az egész városban mindössze 170 háznak van zsidó tulajdonosa.

[1]) 10993/1859 sz. A helybeli Izraelita Cultus község előljáróságának helyben Szivesy József, Deutsch Bertalan és Dr. Herz Lipót urak által e város kebelében örök áron vett házak átiratása érdemében nyujtott folyamodványok felterjesztése következtében, a magas Cs. kir. Belügyminiszteriumnak f. é. 10644-ik szám alatt n' Nagyméltóságu Cs. kir. Helytartóság utján 18523-ik szám alatt a Cs. kir. Megyehatósággal közlött s onnan ide 4383-ik sz. a. áttett leirása értelmében, az Izraeliták által e város területén veendő hárminémü ingatlan birtokok átiratása megengedtetvén, erről a Címzett község Elöjáróságn kellő tudomás végett értesittetik. Szeged Julius 16. 1859. A Polgármester helynök Drucker m. p. A megyefőnök rendeletének német eredetije közzététetett: Löw Lipót, Ben Chananja II. 422 lapján.

Kereskedelem.

Az ingatlanok szerzésére célzó törekvésekkel párhuzamosan haladtak a kereskedés üzhetésének biztosítására irányulók.

A kereskedés és házalás a zsidók főfoglalkozása volt. Az 1792-ediki összeírásban a papon, kántoron, kisbirón és tanitón kívül csak két aranyművest, egy szabót, egy pipást és egy pálinkafőzőt találunk: a többi 32 kereskedők s házalókból állott. 1808-ban 54 kereskedőt és házalót, 1823-ban 4 boltbéli és 39 már régebben hetivásáron árulót, 1853-ban 80 kereskedőt, 39 biztost (Bestellter) és 3 alkuszt találunk.

Hetivásárok.

Mielőtt a zsidók a városba telepedtek, csak az országos vásárok alkalmával kereskedhettek itt és ezért a letelepedetteket is szerették volna a városbeli kereskedők ugyanily szük korlátok közé szoritani. Dacára annak ugyanis, hogy néhány éven át háboritatlanul kereskedtek és házaltak a városban, 1795 márc. 16-odikán ennek eltiltását kérelmezték a városbeli kereskedők, kik a verseny által saját érdekeiket látták veszélyeztetve, és 1812-ben a zsidókat a mindennapi piaci és a hetivásári árulástól megkisérlették eltiltatni, azonban sikertelenül. A tanács október harmadikán igy határozott:

„Abraham Kohen, Ausländer Salamon és a többi helybeli Zsidók feleletüket benyujtják a helybeli Rátz kereskedőknek panaszukra, mely által nékiek a mindennapi piaci árulást, a vidékieknek pedig mint másutt a szabad Hauzirozást megtiltani kivánják — erre végeztetett: mivel a Főlsőségtől haidan nyert kegyelmes privilegium a heti vásár napjain mindeneknek szabad árulását engedi, a vidéki Zsidóknak portékái árulása akkoron nem tilalmaztathatik, a helybeliek pedig nemcsak lakúul, hanem mesterségük és kereskedésük folytatása szabadságával, mint többi az országban türedelmesek, levén főlvéve, a szabad mindennapi kereskedés és élelem keresése nem gátoltathatik, s ugy a panaszkodó Rátz kereskedők kéréseinek helye nincsen."

A versenytől való félelem a kényelmőkből felzavart városi kereskedőket s a nyomukban járó választott községet mind jobban elkeseritette és a zsidók boltbeli s hetivásári s egyéb kereskedésének megszoritása folyton törekvésök tárgyát képezte. Tanubizonyság erre a következő, 1817 szeptember 15-ikén a választott község összeülése alkalmával főlvett jegyzőkönyv:

59. Az 53-ik szám következésében felvétetett ismét az helybeli, ugy az idegen ujonan felveendő kereskedők taksálásának tárgya: a választott község is az T. Ns Tanács olyatén végzésében, hogy az ide való s új kereskedést indító vasárosok, Materialisták, mettzetménybéli kereskedők a városi Táhrba 100 frtokat, az ilyen idegenek pedig 300 frtokat fizessenek, meg egyez. de hogy akár az ide-

való Zsidók, de leginkább az idegenek boltot nyissanak avagy uj kereskedést a választott község véleménye szerint a polgári Jussoknak, és a rendes keresztény kereskedőknek tetemes sérelmével, kezgyenek, eztet minden módon hátráltatni kivánnya; az olyatén ide való Zsidókra nézve is, kik külső kereskedést, ugy mint Dohányal, gyapjuval, gabonával és bőrökkel üznek a taksálásban a választott község nem ereszkedik s véleménye ezek iránt az lenne, hogy ezek kereskedéseiket ezután is csak azon teher mellett mint eddig folytassák — egyébiránt szószólló úrnak meghagyatik, hogy az T. Ns Tanács előtt minden képen azon legyen, hogy idegen Zsidók, kik már itten nagyon elszaporodtak a Ns Városba bé ne eresztessenek annyival inkább nekik boltot nyitni meg ne engedtessen. Kiadta: Gerencsér János s. k. a. Ns Választott község jegyzője.

Zsidóknak bérlete.

1819 január 12-edikén a helytartótanács a város tanácsának 1818 szeptember 28-adikán hozzá intézett kérdésére válaszolva, kijelenti, hogy a zsidók a kocsma és egyéb városi regálék bérletétől el nem tilthatók, miután a tilalom csak nemesi birtokok zálogba vétele és kiárendálására vonatkozik.

Felmerülvén némely türedelmezettnek elhalálozása alkalmából azon eset, hogy az általa birt bolttartási jogot az örökösök mindegyikére kivánták a zsidók alkalmaztatni, a helytartótanács 1821 dec. 24-edikén a kereskedői és boltjogot egy főörökösre szoritandónak rendeli.

Hetivásárok tilalma.

Ugyan e rendelettel a nem társulatbeli kereskedők és a zsidók a hetivásári árulástól — élelmiszerek kivételével — eltiltatták.[1]) miért is kénytelenek voltak a város hatósága alá nem eső Uj-Szegeden megkisérteni a hetivásárok megtartását. Ez által a privilegiált kereskedők kijátszatván, 1822 jún. 28-adikán a tanácshoz panaszszal fordulnak és hangsulyozván, hogy az uj-szegedi árulás a városi tárra nézve is hátrányos, követelik, hogy „a tekintetes tanács még mostanság földesúri joggal birván Uj-Szegeden és tulajdonában könnyen disponálhatván", az ottvaló hetivásároskodást szüntesse be.

A hetivásárok nélkül a zsidók legnagyobb része meg nem élhetett, mert többnyire egész héten a szerdai hetivásár keresményéből — a szombatit akkor még nem látogatták — éldegéltek szerényen. Minden követ megmozditott ennélfogva a hk., hogy a vészthozó rendelet visszavétessék.

[1]) Okiratok 1827 dec. 24.

A működés eredményének első föltétele az volt, hogy az agitációhoz kellő pénzmennyiség álljon rendelkezésre, miért is nemcsak a hk., hanem a chevra, az ifjúsági és a betegápoló egylet is az akkori viszonyok szerint jelentékeny pénzáldozatokat hoztak.[1]

A föllépésnek meg volt a maga sikere, amennyiben a helytartótanács 1823 február negyedikén bizonyos kikötések mellett a hetivásárokban való részvétet megengedte. E rendelet közzététele folytán a következő jegyzőkönyvi határozatok keletkeztek:

1823. eszt. Böjt más havának 10-edik napján Ns sz. kir. Szeged városában tartott Tanács ülés alkalmatosságával.

797. A F. M. k. Helyt. Tanácsnak Budán f. é. Február 4-ikén költ azon kegyes parancsolattya, melynél fogva a helybéli Zsidóknak a Héti Vásárokra mi módon való hotsájtatások el rendelteték, a választott Községgel közöltettvén, ugyan ezen választott község henyujtotta ollyatén foglalatu Irását, mellyben azon esedezik, hogy mivel a tisztelt K. Rendelés értelme szerint tsupán a Zsidóknak engedtetett volna meg a héti vásárokban leendő szabad árulás, ezt pedig a választott község az 1822 Esztendei Mindszent havának 8-adik napján tartott ösze ülése alkalmával önnön Jegyző könyvének 27-edik sz. alatt tett Javallattya szerint a Keresztény egyébb helybéli lakosokra is kiterjesztettni kérte azon kegyelmes engedelmet, ezekre nézve is a Fölsőség előtt teendő új folyamodás által e Tanács kieszközülje, továbbá hogy azon Tanácsi küldöttség mellé, melly a' tisztelt K. Parantsolat értelme szerint a Zsidók megkivántató regulatiója eránt ki rendeltetend választott községbéli tagok is kapcsoltassanak. — Minthogy a többször emle-

---

1) A chevra első jegyzőkönyve 17 l. ez ügyet így adja elő:

באסיפת בני החברה קדישא טוסכם ע"י רוב מנין ורוב בנין ואין אדם רשאי להדיר אחדיו דעדמי דאם השתדלות בעיר ווין וועגען חסד המלכות ירה צו עראנגען אום ערלויבונג דאם אלאין פייל האבען דעדמי דאם השתדלות שאהן בשה הוצאות קאסטען דאהערא וועגען איזה מאות זהב דיזק נעמליבעם הון ניבט אר נאכלעסונג ווערין לזאת התוועדו יחד בני החק ועמקו מחשבותם למוכת הכלל דאם דעם וילבר מהחברא דבחורים נעמליך כ אאדר מעקר & נאכל של בסף & 3 זילבר לעקפל בסף מדור 13 לעסוג וויבי פריוב איר דא וילבר קאנדל מהחברא וועלבען אר וועטט וועריז על משבנתא נעבסט איזט זיך הוק ד' יהתן הריש מחייב צו ליואן 100 fl. עד אחר גביאת י"ב תקפ"ג הבעל נעבסט ניבט החברא דבקור חולים בתורת הלוואה 50 fl. איך האבען החברא מדישא מאה זהב אין באאר — וועלבט עזלה לסך הכל איט בהיעל למוכת הכלל אן צו וועגדען סומא מהסך ארבע מאות זהב וגי 400 fl. נעשה פה בית הועד שלנו יום ב' י"ב תמוז תקפ"ב לפ"ק.

getett Felséges Parancsolat a Választott községgel tsupán azon okból, hogy annak Foglalattya hirül essen közöltetett s igy az ezen Tárgy eránt való ujjabb tanátskozás felesleges volt, egyébb eránt pedig a Választott községnek azon kérése, mellynél fogvást a keresztényekre nézve a Héti vásárokban való szabad árulást meg engedtetni sürgeti, a tavali 3686 sz. alatt felküldött s Ö Felsége elejbe terjesztett tudositásban bőven megüttetve volna, arrul pedig hogy Ö Kir. Fölsége utóbbi kegyelmes rendelésében ez eránt emlékezetett tétetni nem méltóztatott e Tanács nem tehet, ugyan azért az ujabbi folyamodások szükségtelenéknek lenni találtattván, a választott községnek valamint e részben, ugy a kirendelendő Tanácsi Tagok mellé kivánt választott község Tagok kapcsoltatása eránt tett kérése is, mivel a küldöttségek ki nevezése egyenessen a tanácstól függene, nem tellyesittethetik, egyébb eránt mivel a többször emlegetett s az idei 683 sz. alá iktatott Rendelésbe a Zsidóknak a héti vásárokban leendő árulás megengedtetett, addig is, miglen a kérdéses kereskedés üzésére e Városban találkozó Zsidók eránt a 818 esztendei szeptember 1-sö napján 24330 sz. alatt közben jött ugy ez utóbbi Kegyes utasításhoz képpest a még kivántató regulátió meg történik, mind azon Zsidóknak, a kik a kérdéses héti vásárokban való árulást huzamossabb üdőtül fogva gyakorlották, az ezen túl való szabad héti Vásári kereskedés megengedtetik, azon küldöttség pedig, melly a 818 Eszt. 3815 sz. alatt az efféle kereskedés regulátiója eránt kirendeltetett s a melly mellé ez úttal Nagy Ferenc Tanácsbéli úr is kapcsoltatik oda utasittatik, hogy a Felséges Parantsolatok értelme szerint kiküldettetésének mentől előbb meg feleljen jelentése bevárattatván. Hetivásárok.

1823 eszt. Sz.-György havának 18-ik napján Ns Szeged sz. kir. városban tartott Tanács gyülés alkalmával.

1192. Ns Kiss József Polgármester, Nagy Ferenc és Aigner József Tanácsbéli urak az 1818 eszt. Jedzőkönyvnek 3815. sz. alatt jedzésében vett, és a folyó esztendei 797 sz. alatt megujitott Felséges, m. k. Helytartó Tanácsnak, az helybeli kereskedést üző Zsidók rendbe szedetéseket parancsoló kegyes intézetének következésében, azt, hogy azon Zsidók, kik eddig is a héti vásárokban megjelentek portékáikkal, mely esztendőben telepedtek le, e városban? milyen kereskedés neme üzését, és mely idő tájban nyertek engedelmet? nyert utasitásokhoz képest megvizsgálván, harmincöt ilyes kereskedő Zsidónak, némely javalatbéli észrevételeket kimunkált Jedzékeket előterjesztenék, mely Jedzék parancsolt tudósitása a tisztelt Fels. k. m. Helytartó Tanácsnak felküldetend.

Az helybéli kereskedők és kalmárok ugy Zsidók Regulatiója tárgyában 818 Eszt. 3815-ik száma alatt kivántatott jelentésnek béadatása az idő közben ugyanezen kalmárok által nyert privilegium miatt elmaradván, a Tanácsi végzéshez képest egyedül a hetivásárokra való árulást huzamosabb időtől fogva gyakorlották, ugyancsak

Hadnagyok és kereskedelem szabályozása.

a 1826 7bris 1. 818. N. 24530 költ Felséges M. Királyi H. Tanácsi kegyes parancsolatnak másítása szerint készült Jegyzéknek ide csatolására véleményünket adjuk, hogy jövendőben itten Szegeden kereskedni vagy Boltot nyitni óhajtó, a kereskedői privilegialis Társasággal lett értekezése után a Tanácstól engedelmet kérni köteleztessék. Hausirozni szabad légyen mindegyiknek, a ki a Felsőség passusával jövend a Városban, a piarcon Hétivásárkor a helybeli tolerátus Zsidók közül is csak egy a familiából áruljon, vidéki pedig egyátaljában semmit sem ami az Boltokban, vagy helybeli mesterekné l található.

Következik erre a 35 kereskedő felsorolása, annak, hogy mióta és mit árulnak kitüntetésével és a következő jegyzetek:

„Ezeken kívül vagyon 4 boltbéli áruló, nevezetessen Basch József, Schwarzenfeld Samu, Szegál Ferenc, Polak Simon, ezek szintúgy mint egyéb kereskedő, ha tettszik, az heti vásárban kiállhatnak."

„Minden visszaélésnek eltávoztatása végett a Familiából csak egynek legyen szabad az héti vásárban egy sátorral kiállani."

„Üdővel ezeken kívül csak az állhasson ki heti vásárban, aki e tanácstól engedelmet nyerend. Just cladni tilalmas maradjon, valamint az is, hogy maga neviben mást kiállíthasson a héti vásárban."

Az ügy a következő rendelkezéssel nyert végmegoldást:

A F. K. M. Helytartó Tanács f. é Június 3-án e Tanácsnak, az Zsidók kereskedése reguláztatása tekintetében f. é. Április 18-án felterjesztett tudósítására válaszolni méltóztatott, hogy a tanácsnak a Zsidók által ezentúl mind az boltokban, mind a hetivásárokban, úgy a házanként is üzendő butyoros kereskedésre nézve bémutatott vélekedése eránt legkevesebb észrevétele sem legyen. Melyhez képest a felterjesztett és a kereskedés üzésére alkalmatosaknak talált helybéli türedelmezett Zsidók neveiket magában foglaló Jedzék és abban érdeklett észrevételek is helybenhagyattatva lévén, meghagyatik a kapitányi tisztségnek, hogy a kezénél levő jedzékben foglalt Zsidókat a meghatározott időben való portékáik szabad árulásában ugyan ne gátolja, azt azonban egyátaljában meg ne engedje, hogy mások is, a kik azon Consignatióban nem foglaltatnak, ha csak a Tanácstól különösen nyert engedelmet nem mutatnak elő, a privilegialis kereskedők boltjaikban található portékákkal, Confiscatio terhe alatt kereskedhessenek.

E határozatban a zsidók egyelőre megnyugodtak, azonban már az 1826 jan. 22-ediki előljáról jkvben nyomát találjuk annak, hogy a hetivásári árulás jogát az összes szegedi türedelmezett zsidók számára megszerezni törekedtek.

Hetivásárok

E célból február 17-edikén 28 hitközségi tagra, akik nem árultak portékát a hetivásáron, 197 frt. dec. 10-edikén pedig részben ugyanazon, részben más tagokra 410 frt vettetik ki, melyet a közjóért áldozni kötelességüknek ismerjék.

A küzdelem a zsidó és a többi, nagyobbára szerb kereskedő részéről hevesen és erélylyel folytattatott s hogy mind elkeseredést idézett elő, az a következő 1823-ódiki jegyzőkönyvi feljegyzésekből eléggé kiviláglik:

(Január 25.) Helybeli rác kereskedők keresztül vitték, hogy a zsidó kereskedők rőfös portékát csak heti vásárokon árulhassanak. Most azért készülnek Bécsbe folyamodni, hogy csak egy heti vásár legyen szombaton s erre a céheket is megnyerték.

(Január 28.) Rácok uj fogással azt állítják, hogy a szerdai heti vásár 1812 előtt csak élelmi szerek eladására szorittatott és pedig a zsidók 1812 előtt mindennap árulhattak a piacon. A rácok állításaik igazolására több 100 polgár aláirásával ellátott bizonyitványt állittattak ki s a helyi hatóság kikerülésével egyenesen a bécsi udvari cancelláriához készülnek fel. A zsidók recursust küldenek Bécsbe.

A zsidók 1790 óta fenálló ususra hivatkozva akarják megelőzni a rácok azon ki nem mondott célzatát, hogy szombatra (zsidók ünnepére) tétetvén az egyetlen hetivásár, a zsidók kizárassanak a piacon való áruláshól.

A zsidó kereskedők jogai a huszas években ezek szerint helyesen vannak összefoglalva a már idézett jelentésben, melyet a szegedi zsidók viszonyairól Arad város tanácsának kérdésére Aigner József mint kirendelt tanácsbéli és Müller Ferenc kapitány 1828-ban beterjesztettek.[1]) A zsidó t. i. szerintök „mindenféle termesztvényekkel kereskedhett ugyan, de kalmári boltot engedelem nélkül nem nyithatt, a heti vásárban sem mindegyik álhatt ki.“

Üzlet ürletek.

Ily körülmények között természetes, hogy valahány bolt nyilt, mindannyiszor megújult a hosszú küzdelem és folyamodás s a kiváltságos kereskedők társulata részéről az ellenkezés és felebbezés, mig a helytartótanács rendesen utóbbiak magánérdeke ellen döntött.

A szegedi kereskedők szabadalomleveléket[2]) későn, 1821. nov. 30-adikán 14791 sz. a. nyerték, de szabadalmaikat nem élvezhették háborítlanul. 1824-ben Weisz Bernát (jelenleg Budapesten lakik s az iskolai takaréktárak s kereskedelmi akadémia körüli buzgolkodásáról ismeretes) fűszerkereskedés nyitására kért engedélyt, ami

[1]) Okiratok 1828 december 17.

[2]) A szabadalomlevél a helybeli Somogyi könyvtárban őriztetik.

Nyílt ügyletek.

ellen a kiváltságos kereskedők erősen kikeltek, ebbeli felszólalásukat következő szavakkal rekesztve be:

Könyörgünk másodszor alázatosan azért, hogy Társaságbéli Privilegiumunk Jussaiba kegyessen pártfogoltassunk, ugyanazért annak 22-ik Tzikkelye Rendelése ellenébe ne méltóztasson megengedni, hogy az Egyesülethez nem tartozó kereskedő (sunt verba B. Privilegii Szab. kir. Szeged városában valóságos kereskedést üzzön, hogy egy ha mindgyárt türettetett Zsidó is Boltot nyithasson kegyelmes Privilegiumunk nyilvánságos Tartalékja ellenébe, mert ellenkező esetre igen fájlalnánk, ha fölsőbb Helyeken kellene Menedék Helyet keresni, amidőn azt itthon leginkább feltalálni reménylyük, és méltán várhattyuk. 1824 febr. 16.

A tanács a kiváltságos kereskedők társaságának kérvényét a helytartótanácshoz felterjesztette és hangsulyozta azon általuk felhozott okot, hogy a helytartótanács korábbi s a privilegium által helybenhagyott rendelete értelmében, Szegeden az akkor létezett és név szerint felsorolt hét zsidó boltoson kívül többnek boltot nyitnia nem szabad. A helytartótanács erre Weisz Bernátnak fűszeres bolt nyitására engedélyt adván, kijelenti, hogy korábbi s hivatkozott rendeleteiben arról, hogy a zsidó boltosok száma hétben volna általa megállapitva, semmi sem áll.[1])

A következő évben (1825 szept. 16.) ujból felszólalt a társaság Weisz Bernát időközben megnyitott boltja ellen és azon célból, hogy özv. Wodianernének boltja vejére Basch Józsefre szálljon. Wodianer Sámuel ugyanis 1825 március 7-ikén folyamodott, hogy néhai atyja, Fülöp, és később özvegy anyja által folytatott, de felhagyott bolthéli kereskedését folytathassa. Kérését Kiss József polgármester és Nagy Ferenc kirendelt tanácsbeli már azért is teljesitendőnek tarták, mert ő a várost kölcsön pénzzel is segitette. A kért engedély megadatott, de nemsokára reá az üzletet Basch Józsefre kivánták átruházni, és erre vonatko-

---

1) 31038 sz. Prudentes, ac Circumspecti, Nobis honorandi! Reflexe ad Relationem Civ. hujus Magistratus intuitu solicitati per Judaeum Bernardum Veiss Quaestus Aromatarii sub 21-a Nov. a. c. Nro. 3098 isthac praestitam praesentibus rescribitur: Siquidem provocati in eadem Relatione Altissimi Ordines dto 24-a Decemb. a 1821 Nro. 32085. uti et alii ddto 4-a febr. a. p. Nro 2393 abhinc intimati de eo, ne ultra septem in Civitate hac existentes Judaeos aliis fornicem aperire licitum sit, nihil contineant, adeoque Motivum hoc per Civicum Magistratum adductum pro amovendo a petito Recurrente Judaeo Veiss haud suffragetur, testimonium in reliquo super eo, quod Mercantiam per 8 annos rite condidicerit, per Instantiam recentiori Recurso productum ad edocendam ejus qualificationem sufficere dignoscatur, nullam jam nunc sub hoc obtutu considerationem occurrere, quo minus Recurrenti Bernardo Veiss expetita Mercantia concedi valeat. (1824 dec. 14.)

zott a kereskedő társaság — különben sikertelen — felszólalása. A felszólalások eredménytelensége dacára a társaság még 1827-ben is megkísérlette, hogy a tanácsnál a zsidó kereskedőkre, úgy a hetivásárosok, mint a boltosokra nézve szigorító és saját érdekeinek kedvező határozatot eszközöljön ki. Kérvényére Aigner József kirendelt tanácsbéli és Gerentsér János fő fiscalis a tanácshoz a következő igen érdekes jelentést tették 1827 október 15-ödikén: Nyílt térletek.

Származásakor a NVárosban a Zsidóknak, ki vévén a Zsinathoz tartozó szolgákat, szabót, ötvösöket és Pipa kupaikoltókat, minnyájan, sőt ezek is házalló kalmárok nemében foglalatoskodtak, apróságokkal a Piartzra ki állogattak, belőlük üdővel Dohány, gyapjú Gabona Speculansok, ó vasárulók, és Zsibbessek voltak, egy némelyek mettző portékákra boltot nyitottak, már egy Felsőbb parantsolatok engegedelme mellet Fűszeres is lett, igen szapora lévén faitájuk el **hangyássottak,** s a midőn a NVárosnak kegyelmes privilegiuma mellet a heti vásárok divatban jöttek, számossában eleintén csekélységekkel, azután külömbféle kendőkkel és pántlikákkal a Földön, gyékényeken folyton mettző portékákkal asztalokon, végre rendes Sátorokban mindent ugy árulgattak mind a Boltokban mind addig zavartalan, méglen a' helybeli kereskedők váltságolt privilegiumot nem kaptak és ezen Zsidóknak ebbéli árulgatást nem neheztelték, de az olta kivált most a pénznek fogyta miat ellenzik, és bizonyos számra látzatnak korlátolásuk iránt ügyelleni, hogy el ne hatalmassodjanak; ha ugy tekintjük tehát a Zsidót mint népet a kinek munkállódását senki sem akadálozta, avval a mit akart szabadon kereskedet, és kénye kedvire jószágát hir s engedelem nélkül úton, útfélen, utzákon és piartzon ki tehette, valamennyi Szegeden mind kalmárkodott, a ki a kereskedők privilegiumának költése előt 15 esztendős volt, de mivel a kereskedőkel volt viszálkodás ideje alat egy nevezetes küldöttség 1823 eszt. 1192-edik sz. alat bé mutatott jedzékben foglalta, kiket lehet a piartzon, most is csak azokat vélnénk meghagyatni, oly hozzá tétellel azomban, hogy akik ezek közül el haltak azoknak csak özvegyei, és csak még Úra nevét viselendik, nem pedig Fiai vagy egyéb attyafiai folytathassák, jövendőre pedig ki állani kivánkozók a váltságolt kereskedők tökéletes ki halgatásánál és egyet értésénél fogva köteleztessen Tanácsi engedelmet eszközleni. 1827-ediki jelentés.

Melyeten visgálódásról tapasztalásról, és véleményről az 738-adik számra teszük ez engedelmes jelentésünket.

E jelentés folytán s a társaság szabadalomlevele értelmében érvényben maradt azon gyakorlat, hogy minden zsidónak, ki boltot kivánt nyitni, a tanácshoz kelle folyamodnia. Ezt kelle többek közt Baron Jakabnak is tenni 1833-ban, ki nagykereskedést akarván

Nyőt őrletek. nyitni, a tanácsi elutasító végzés ellen a helytartó tanácshoz fordult s ennek június 28-adiki intézményével nyerte meg a kivánt engedélyt. 1834-ben Herzl Mózes folyamodott boltnyitási engedélyért, noha atyja nem volt azon hét zsidó közt, kik erre — a kereskedői társaság téves állítása szerint — feljogosittattak.

A helybeli kereskedés ügyét a hatóság teljesen rendezni és szabályozni óhajtván, 1839-ben bizottságot küldött ki, mely terjedelmes jelentést dolgozott ki a kereskedés állapotáról s a zsidókra nézve is részletes tájékozást nyujt. A javaslat ezen részét a következőkben közöljük:

A zsidókról.

1839-ediki jelentés. Ezeket tulajdonaikra nézve ismét célirányosnak találtuk három rendre osztani t. i. *A)* olyanokra, kiknek portékát árulni boltban szabad; — *B)* olyanokra, kik az efféle árulást a heti vásárban gyakorolhatják; — s *C)* ollyakra, kik engedelemért később folyamodtak.

A) A boltbéli kereskedésre engedelmet nyerőknek sorában következendők találkoznak:

Szégál Ferenc köztük legrégiebb lévén, az általa kapott, s itthon nem léttében Pfeiffer Samu által elő terjesztett kegyes Tanácsi engedelem 16 §§ alatt előmutattatik, mellyből világos, hogy ő még 1816 esztendőben rendes kereskedés üzésére engedelmet nyert, mivel azomban ezen határozatban a kereskedés neme meg nem érintetne, s így Szégál boltjában nem csak posztó, hanem metsző portéka, s még ezen felül úgy nevezett Nürnberger féle portéka kereskedés is gyakoroltatnék, — minekutánna még a kegyelmes kivaltsággal ellátot kereskedőknek is csak egyrendbeli kereskedést lehetne gyakorlani, a Társaság elhatároztatni kérné, — hogy millyen portéka nemére terjedhet a kereskedési engedelem.

Schwarzenfeld Sámuel, Ráth Jakabbal és Gotliebbel személyesen megjelenvén előterjesztették a 17 §§ alatt szemlélhető s 1820-adik esztendőben költ kegyes végzést, melly szerént nékiek a posztó és materia kereskedés megengedtetett — ennek felolvasása után a Társaságnak azon észrevétele volt, hogy az engedelem szerint a firmának Schwarzenfeld és Ráth kellene lenni; a mostani firma pedig Ráth Testvérek; mire azon Schwarzenfeld nevezett mostoha fiával válaszlá: hogy ők a firmával legkevésbbé sem akarnak vissza élni, és csak egy kereskedésben maradnak; — megérintetni kéri tehát a Tekintetes Tanács által a Társaság, hogy a kérdéses engedelemből többh kereskedésre jus ne származtathasson.

Basch József helyett Schönfeld József mutatta elő a 18 §§ alatt szemlélhető, és szinte 1820-adik esztendőben költ kegyes engedelmet, melly szerént Baschnak megengedtetik: hogy metsző portékákkal kereskedhessen, — a Társaság részéről itt az vettetett elő, hogy Baschnak a boltjában posztó is árultatik, a mit Schönfeld is

elősmért; kérik tehát a Társaság Tagjai ezen vissza élést korlátoltatni. 1829-ediki

Polák Simon szinte 1820-adik esztendőben nyervén engedelmet, posztó, és metsző portékák árullhatására, s a részére költ végzést, mellyet 19 §§ alá oldalasitunk, előmutatván, — iránta jelenleg semmi észrevétel sem volt.

Deutsch Salamon helyett fia (Déry) Adolf jelenvén meg az 1828-adik esztendőben metsző portékákkal való kereskedésre adott s 20 §§ alatt látszható engedelemmel; a Társaság azon észrevételt tette, hogy ezen boltban posztó és más nemü portéka is árultatik, s igy ezen visszaéléstül eltiltandó lenne. — Itt meg jegyezzük, hogy idő közben e kérdéses Deutsch Salamon fiaira kegyes Tanácsi engedelem mellett által ruháztatott. Ezen öt boltosoknak a heti vásárokban is szabad portékákat árulgatni.

B) A héti vásárakban árulhatók jegyzékeül a Zsidó község a' 21. §§ és 22. §§ alá kapcsolt jelentéseket nyujtotta elő, mellyekből kitetszik, hogy kik voltak az 1823-adik és 1826-odik esztendőkben a Zsidók közül azok, kik kisebb kereskedést üzhettek.

Határozatja lévén a Tekintetes Tanácsnak, hogy mindazok, kik engedelemmel a portékákkal való kereskedésre ellátva vagynak, magokat a küldöttség előtt jelentsék s árulhatási szabadságokat az árulás eltiltásának fenyitéke alatt bébizonyitsák, a 22. §. alatti jegyzékben foglaltak közül mégis csak következendők jelentették magukat, jelessen:

Polák Jakab, Svajger Ábrahám, Ausländer Dávid, Ausländer Ábrahám, Cinner Jakab hitvese Kohn Rézi, és Cinner Ignác, valamint Reiner Fülöp. — Ezek közül Svajger elismerte, hogy a házánál is árulja a portékákat; — Ausländer Ábrahám meg oda nyilatkozott, hogy gyapjús embereknek hitelbe adogat portékákat.

Cinner Ignác és Cinner Jakabné azt állitják, hogy ők az előtt társaságban árultak, de már most Ignác is, Jakab is, Salamon is külön árul.

Reiner Fülöp megkérdeztetése után azt vallotta, hogy csak ő, és meghalt Jakab testvérének özvegye árulnak; ennek a férje sem árult az előtt, hanem csak özvegye mint egy 3 esztendők előtt kezdett a hetivásárokban árulgatni; — az előtt pedig az egész familiából senki sem árult rajta kivül.

Ezen kivül Deutsch Bernát a 23 § Polyák József és Sándor testvérek a 24 § Prosznitz Mihály 25 § és Kunitz Jakab a 26 § alatt szemlélhető kegyes végzéseket mutatták elő.

Az előterjesztettekre nézve, minekutánna a Felsőség is a Zsidó kereskedésnek csak a familiábul egy fiura leendő öröklését méltóztatott kegyelmesen megengedni, igen igazságtalan lenne, ha az együtt kereskedett testvéreknek, kiknek egy kereskedésük volt, több kereskedéseknek felállithatása engedtetnék meg, s azért alázatos véleményünk az lenne: hogy mind Cinner, mind Reiner atyafiak egy kereskedésre szoríttassanak; melly a Tekintetes Tanács végzéseiben

1839-iki jelentés.

és a felsőbbi Rendeletekben gyökerezett véleményünk leendő megállapításával a hetivásárokban való árulási szabadsággal ellátott Zsidók jegyzéke az lenne: 1-ő Polák Jakab, 2-k Svajger Ábrahám, 3-k Ausländer Dávid, 4-k Ausländer Ábrahám, 5-k Cinner Testvérek, 6-k Reiner Testvérek, 7-k Deutsch Bernát, 8-k Polyák József és Sándor testvérek, 9-k Prosznitz Mihály és 10-k Kunitz Jakab.

Ezek közül a hét elsőnek metsző portékákkal való árulás lévén megengedve, szabadságuk tárgyai ugy is tudódnak: a három utolsóknak azonban aprólékos portékák árulása engedtetvén csak meg, mivel ezen szin alatt ők sem követelhetnek többet a keresztény és polgár pántlikásoknál, alázatos véleményünk szerint ezeknek kereskedésük is egyébbre nem terjeszkedhetik, mint fellyebbi a pántlikások számára megnevezettekre, és a 2 § alatt foglaltakra.

C) Az ujonnan folyamodó Zsidók közé tartoznak:

1-ör Svajger Katalin Schneider Ádám Hitvesse. Ez fegyverül előhozza szüleinek adatott, s 27 § alá oldalasitott kegyes engedelmet, de szülei már elhaltak, s ő nékie még eddig engedelme nem volt.

2-or Svajger Mihálynak volt özvegye, ki azonban már második házasságra lépett, meghólt férjének csak annya életén, ki már hasonlóan meghalt, nyert s 28 § alá boritott engedelemmel kivánja az árulhatást magának megengedtetni.

3-or Planc (Blanc) Mojzes, ki 21 § alatti jegyzékben foglaltatik, megvilágtalanodván, leánya Rozália Svartz Márk hitvesse által gyakorolja az árulást, ebben tehát megerősittetni esedezik.

4-er A Zsidó pántlikások jegyzékében Lovasberény József foglaltatván, Lovasberény Lázár annak előre bocsájtása mellett, hogy a József név Izsák helyett hibásan irattatott, mint Izsáknak fia kéri az árulhatást magának megengedtetni; azonban azt sem bizonyitotta, hogy a tévedés valóban megtörtént-e?

5-ör Plajjer Márton csakugyan 22 § alatti jegyzékben foglaltatván magát az engedelem gyakoroltatásában erősíteni esedezik, s. a. t.

Szegeden, 1839. eszt. Április 15-én. Szluha Ferenc s. k. tanácsnok. Lengyel Pál s. k. tanácsnok. Petrovits István s. k. főjegyző. Aigner Ferdinánd főügyész. Bauernfeind Ferdinánd s. k. szószóló.

1840: 29. tcikk.

A megszoritásoknak és küzdelmeknek az 1840-ediki 29 tcikk vetett egy időre véget, melynek második §-a szerint: „a fennálló feltételek mellett gyárokat a zsidók is állithatnak, kereskedést és mesterségeket akár maguk kezükre, akár vallásukbeli legények segitségével is üzhetnek s ifjaikat ezekben taníthatják — azon tudományokat pedig és szép mesterségeket, miknek gyakorlatában eddig is voltak, ezután is gyakorolhatják." E törvény, kapcsolatban avval, hogy az 1848-adiki év a többi kiváltsággal a kereskedői társaságokét is elseperte, a zsidóknak szabad mozgást engede a kereskedelem terén. Innentúl csak kisebbszerü hely-

Csekélyebb megszoritások.

hatósági, részint kedvező, részint kedvezőtlen intézkedésekkel találkozunk, mint például 1844-ben (dec.), midőn tanácsilag a sorház árveréséhez zsidók is bocsáttatni engedtetnek. 1845-ben pedig a főkapitány egy rendeletével, mely a zsidóknak a tanyákon való és régóta gyakorolt adás-vevést és apróságokkal való kereskedést eltiltotta. A tilalom megszüntetéséért negyvenkilenc zsidó a tanácshoz folyamodott, mely a következő végzést hozta: Cselélyebb megszorítások.

1845 évi márc. 28-adikán Szab. kir. Szeged városban tartott tanácsülés alkalmával. 791. Fischer Mihály, Schwartz Móritz és több számos adózó izraeliták annak felpanaszlása mellett, hogy ember emlékezetet haladó időtől gyakorlott tanyákoni apró kereskedés ebbeli folytonos gyakorlaton épült jogok sértésével és a kinnt lakozó szegényebb adózók kárával, valamint a kereskedésnek általában véve — nem csekély gátlásával a Kapitányi Tisztség részéről kihirdetés utján eltiltatott — esedeznek ebbeli gyakorlatos jogukban magukat visszahelyeztetni.

A kérdéses általános kihirdetést az alkapitány e tanács tudta s hire nélkül tétetvén — az ellen kihirdetés mellett azonban azon óvással megsemmisittetni s illetőleg módosittatni rendeltetik, hogy az alkapitány a bőrökkel való tanyákoni kisebb kereskedésre annak akadályoztatása nélkül egyedül a tolvajlás ez általi elősegitésének gátlására vonatkozólag felügyelést gyakorolni köteles legyen.

Hasonló a főkapitány 1850 nov. másodikán kiadott s 1851 január 24-edikén megujitott szigorú tilalma, hogy a tanyákon marha és egyéb bőröket vásárolni nem szabad. Hetivásárok tilalma.

Az ötvenes években ujból megszorittatott a hetivásári és piaci árulás joga, ami ellen 1855-ben a hitközség eredménytelenül szólalt fel.

1855 nov. elején a hk. előljárósága ugyanis elhatározta, hogy a hetivásári jog védelmével Pesten egy ügyvédet megbiz s a kellő információ végett Dr. Herzl Fülöp előljáró által a városi levéltárból a szükséges adatokat megszerzi. Az ügynek szorgalmazása Ellenberger Henrikre bizatott. Az eljárás eredményre nem vezetett és a tilalom még 1857-ben is fönállott s augusztus 13-adikáról az előljárói jegyzőkönyvben a következő határozatot találjuk:

Hire járván, hogy néhány zsidónak meg van engedve a piacon áruit eladni, míg a kereskedők legnagyobb része ettől el van tiltva, határoztatott, hogy e jog kiterjesztése azokra is, kik azt még nem élvezték, kieszközlendő. Megtudandó azonban, mily okból élvezik némelyek e jogot, a polgármesteri hivatalhoz kérvényt intéz az előljáróság oly értelemben, hogy 1855-ben folyamodott a polgármes-

Hetivásárok újbóli.

teri hivatal utján a helytartósághoz, hogy az 1823 óta élvezett jogaikba a zsidókat visszahelyezzék, de a polgármesteri hivatal a kérvényre nem válaszolt. Kéretik tehát, küldené át átnézés végett azon zsidók névsorát, kik a piaci árulás jogát élvezik, és az erre vonatkozó helytartósági határozatot.

A polgármester a kérvényt avval utasította vissza, hogy az úgy az illető érdekelt felek dolga, melybe ha a hk. beavatkozását szükségesnek tartotta volna a hatóság, erre a hitközséget felhívta volna.

Formailag igaza volt a polgármesternek, de nem szabad szem elől tévesztenünk, hogy addig az ideig a zsidóság ügyeit, még ha nem is voltak felekezeti érdekűek, mindig a hitközség mint egyetlen zsidó testület, képviselte.

Igy jogos igényeik teljesítésétől elesvén, egyenkint próbáltak szerencsét. Augusztus 18-adikán pl. négy rőfös kereskedő nyujt be kérvényt a tanácshoz, „hogy négy zsidónak, Ausländer Dávid, Pollák Jakab, Löwinger M. és Cinner Salamonnak, a piaci kereskedést engedje meg, mert mindössze csak 4—6 zsidónak van e kereskedés megengedve s nevezett elöljegyzett emberek máskép nem képesek magukat fenntartani, s kötelezettségeiknek, melyeknek mindig eleget tettek, megfeleln." Utóbb, úgy látszik külön engedély nélkül, a többiek is ismét kiálltak a hetivásárra, anélkül, hogy ebben megakadályoztattak volna.

Jelenlegi állapotok.

A zsidóknak a város kereskedelmének emelésében ezentúl lényeges szerep jutott, úgy hogy helyben jelenleg 150 zsidó vallásu kereskedő (és iparos) cég van bejegyezve. A kereskedelem különböző ágaiban működtek. A dohányegyedáruság behozataláig dohánykereskedéssel[1]), a gyapjúkereskedés hanyatlásáig evvel foglalkoztak. A terménykereskedésnek is ők voltak képviselői s ma is a gabonakereskedők túlnyomó többsége közülök kerül ki. A kézmű és rövidáru s a szatócskereskedés nagyobb részt, s a fűszeráru üzlet is részben kezeikben van. A dohány, gyapju és részben a gabonakereskedők helyibe is ujabban a fakereskedők léptek.

A pénzintézetek és kereskedelmi társulatok vezetésében élénk részt vesznek, a biztositási ügynökségeket, amint ők honositották meg, úgy máig is majdnem kizárólag ők kezelik.

---

[1]) 1850 dec. 29 a hk a tanácsnak azoknak jegyzékét adja át, kik akkor, közvetlen a monopólium behozatala előtt dohány s szivarkereskedéssel foglalkoznak. Közöttük van 1 dohánykereskedő és szivargyáros (Deutsch Ábrahám Izsák), 5 dohány és szivarkereskedő, 3 fűszeres és 40 szatócs, kik dohányt s szivart is tartanak.

Rövid átnézetben a szegedi zsidó kereskedők következőképen oszolnak meg: 8 nagykereskedő, 4 bőrkereskedő, 10 bor- és pálinka-kereskedő, 3 cipőkereskedő, 2 ékszerész, 20 fakereskedő, 11 fűszerkereskedő, 16 gabonakereskedő, 14 gabona- és más terménykereskedő, 5 gyapjúkereskedő, 2 gyékénykereskedő, 3 képkereskedő, 12 kézműáru-kereskedő, 3 könyvkereskedő, 11 lisztkereskedő, 2 lókereskedő, 4 mész- és szénkereskedő, 7 pokróc- és rongykereskedő, 2 posztókereskedő, 8 rőfőskereskedő, 5 ruhakereskedő, 1 sajtkereskedő, 8 ügynök, 71 szatócs, 4 szállító, 2 üveg- és porcellánkereskedő, 2 varrógépkereskedő, 1 vaskereskedő, 14 vegyeskereskedő, 51 könyvvezető, 55 kereskedősegéd, 4 kereskedelmi utazó, 10 vállalkozó, 10 biztosítási ügynök, 66 részvénytársulati kereskedelmi s iparvállalati hivatalnok, 3 vendéglős, 10 kávés, 2 fürdőtulajdonos, 5 zálogintézettulajdonos, 1 tudakozóintézettulajdonos, 1 cselédszerző, 8 kereskedői alkalmazott, 9 zsibárus, 30 házaló, 3 kucséber és 35 magánzó, kik azelőtt szintén kereskedéssel foglalkoztak.

Jelenlegi állapotok.

* * *

A kereskedők kiváltságolt társaságának méltó társai voltak a céhek. Szabadalmaik és a gyakorlat értelmében zsidó iparosok letelepedését s mesterségök üzését természetesen ellenezték, céheikbe pedig zsidót s műhelyeikbe zsidó inast magától értetődőleg fel nem vettek. Már 1787-ben (július 3. 23918 szám alatt) a helytartótanácsnak kelle udvari decretum alapján meghagynia, hogy a zsidók polgár- és mester-jog nélkül is — mert ezeket meg nem szerezhették — tarthatnak keresztény legényeket, ami oly messze menő kedvezmény volt, hogy sem akkor, sem a következő 60 évben a gyakorlatban nem érvényesült. A céhek féltékenyen őrizték kiváltságaikat s a hatóság közbenjárását sűrűn vették megtartásukra igénybe. A kovács céh például (1825 január 24) protestál az ellen, hogy „a zsidók a mi mesterségünket illető készítményeket e nemes városunkban, az országos vásárokon kívül is, nem csak ótska, sőt új darabokban is árulni merészelték." Erre egy ily készítményeket áruló zsidó portékája elkoboztatott s azon meghagyással adatott neki vissza, hogy noha áruit helybeli mesterek készítették, „jövendőre megtiltatik, hogy országos vásárokon kívül ótska vasakon kívül semmi kovátsi sem lakatosi munkákat a zsidók ne áruljanak."

Ipar.

Céhek.

Céhek. A céhek merev magatartása következtében a mesterségek megtanulásában is akadályozva voltak a zsidók, ha csak zsidó mesternél nem tanultak. Deutsch Salamon ezért (1826 ápr. 15) a tanácshoz folyamodik, hogy Ábrahám nevű fia timárinasnak felvétessék s a tanács, miután Rieger Antal a fiút inasnak felvállalni késznek nyilatkozott, a tanítást nem ellenezhetőnek mondja.

Zsidó mesterek. A zsidók között a mult század végén és e század elején, mint főnebb említtetett, aranyművesek, szabók s pipások — cserép-pipa készítők és kupakolók — voltak. A céhek nem léptek föl e zsidó mesteremberek ellen addig, míg egyesek közülök nagyobb keresettségnek nem örvendettek. Ekkor azonban a verseny veszedelmes voltát felösmervén, a szabó céh Kramer Mihály ellen erélyesen föllépett, amivel szemben ez (1834 márc. 15) a tanácsnál keresett orvoslást. A zsidó mesterek folytatták munkálkodásukat s miután annak betiltását a céhek ki nem eszközölhették, rábirták a tanácsot, hogy (1838 jan. 27) a helytartósághoz oly értelemben írjon fel, hogy a zsidó mestereknek, noha a céhekbe föl nem vétettek, remekelniök kelljen. A remekelés tudvalevőleg nem kevés faggatásra használtatott fel a céhek által: erre kivántak jogot nyerni a zsidó mesterekkel szemben is.

Ugyanazon évben egy zsidó üveges-mester kivánt letelepedni Szegeden, s engedélyért a tanácshoz fordult, amely Hódy Imre és Szluha Ferenc tanácsnokokat küldötte ki jelentéstétel végett. A kiküldöttek nem tudván megegyezni, külön-külön adták be jelentéseiket. Hódy szabadelvűen nem tett elvi kifogást a folyamodó ellen, csakhogy annak képesítését nem látván bebizonyitottnak, őt elutasitandónak itélte. Szluha teljesen a céhek szűkkeblű nézeteit fejtette ki ez alkalommal, arra hivatkozván, hogy az 1790: 38 tc. „előtt s utána soha izraelita üvegességet nem gyakorlott" s a zsidóknak az ipar gyakorlását megengedő helytartótanácsi és egyéb intézmények nekik törvény ellenére a mesterségek üzését meg nem engedhették. Ezért elvben ellenzi az engedély megadását és fejtegetéseit következő módon rekeszti be:

„De valóban fájdalmas is lenne és ezernyi ezer hiv adózó polgártársaink szivein vérzenének, ha ezen törzsökös ős magyar városból Zsidó város, egy Ó-Buda alakulna: már pedig minden kétségen túl ezen szomorú változásnak lenne áldozatja, ha az esedező, s utánna más izraeliták szabadságot nyernének, hogy a mesterségeket e városban gyakorolhassák, mert bár első tekintetre észre nem vétetnék is az illy engedményeknek elágazó következései, de a ta-

pasztalás azoknak terjedségüket s veszedelmes voltukat fájdalom bőven bizonyítja; ugyanis az izraelitáknak majdnem egész tömege mint más egyebekben kivált csak szemre való árukat vesznek elő s a tudatlanokat, kik a néptömegnek legnagyobb részét teszik, ámításaik mellett az olcsóság csalfa színe alatt magokhoz csábítják s ez által a többi jó árúkat kirakó és becsületesen dolgozó mester emberek s kereskedők kenyerektől megfosztatnak. Zsidó mesterek

Egyébbiránt pedig minden hazafinak legszentebb kötelessége magát a haza törvényeihez szabni, alkalmaztatni. Ezek szerint Szegeden Zsidó izraelita üveges nem lehet, s ha a Zsidóságnak törvény rendelete út nélkül a mesterségek megengedtetnek, mi lesz belőlünk? Felhágván így a Zsidók, a türedelmezés köréből a polgárság mezejében, ez a nemessségébe, ez pedig tovább taposnának és így egyszerre az eddig jól kormányoztatott hazában, mellyben a rend és törvények virágoztatják az igazságot, egyszerre rendetlenség, zürzavar s féketlenségek támadnának s a közboldogság szamüzettetnék."

A tanács a folyamodót természetesen elutasította. Ugyanily elbánásban részesült 1839-ben Spitzer Sámuel (Izrael fia) gombkötő folyamodása, akinek felebbezésére azonban a helytartótanács (23866 sz. a.) mestersége üzését maga hite legényeivel megengedte. Ez értelemben kellett tehát ettől fogva a tanácsnak eljárnia, s nem is ellenkezett ezentúl, ha zsidók maguk hitű legényekkel mesterséget űztek. A zsidó szabómesterek 1849-ben (jún. 11) a városi közgyűléshez folyamodtak, hogy keresztény segédek tartása, ami akkor kéz alatt már gyakorlatban volt, nekik engedtessék meg s az elutasító határozat ellen a megyefőnökséghez felebbeztek meg ügyüket, mire Szabó László kerületi főispáni helyettes erélyes hangon kijelenté 1850 márc. 25-ödikéről kelt rendeletében, „hogy a birodalombéli polgári egyenlőséget létesítő törvények alapján a zsidó és keresztény vallásbeliek közti különbség megszüntetvén, mesternek és így legénynek és inasoknak tartására jogosítottnak úgy keresztény mint zsidó csak úgy tartathatik, ha az a céhbe beállott és a még nem céhbeli zsidó mesterek céhbe állani kötelezteinek. Szükség azonban, hogy az oly mestersségesen készített, és többnyire pénzcsikarásokra irányzott akadályok, melyek azoknak előtte a céhbe állani akarók elébe hányattak, mostantól fogva végkép kiirtassanak, mely tekintetben a Nemes városi Tanács minden közjóra kész igyekezését ezennel felhívom s a céhbeli biztosokat pedig felelősökké teszem." Céhbeli zsidó mesterek

A zsidók akkor tájt az ipar gyakorlására növekvő hajlamot mutattak. Már a negyvenes évek elején mozgalom indult meg a műveltebb községekben az iránt, hogy a zsidó ifjúság a mestersségek felé

Iparegylet.

tereltessék. Az első iparos kiképző egylet alapítását Löw Lipót 1841-ben kezdeményezvén, az 1842 febr. 19-ikén Nagy-Kanizsán megalakult, s már alakulása alkalmával egy szegedi tagja is volt. Az alapszabályok[1]) előszavában jelzi Löw, hogy Pesten és Szegeden hasonló egyesület van alakulóban. Az előszó fejtegeti azon indokokat, melyek a zsidó szülőket országszerte arra ösztönözték, hogy gyermekeiket mesterségre adják. „Sokan" úgymond „belátják, hogy a magyar zsidók jelen állása első sorban nekik teszi szent kötelességökké, hogy hazánk igazán nem igen virágzó ipari állapotaira kellő előszeretettel fordítsák figyelmöket, s hogy e téren való körültekintő és hathatós tevékenység által a közjó érdekében magoknak valódi érdemet szerezzenek."

Szegeden mint „mesterlegénységi társulat" jött létre és állott fönn a fent alakuló félben levőnek jelzett egyesület. Tagjai jobbára a zsidó iparoslegények voltak, kikre a megszorítások következtében a zsidó mesteremberekneк nagy szüksége volt. Az egyesület azonban csak egy szerény betegszoba fenntartására szorítkozott. Az ipar terjedésére nézve a zsidók között néhány főbb adatra elég lesz utalnunk. 1808-ban 5 zsidó mesterember volt Szegeden. (l. fent 5 l. jegyzet). Elsők, kik a fennemlített 1850-ediki rendelet értelmében az illető céhekbe magukat remekelés utján felvétették, Kramer Lipót szabó s Braun Lázár lakatos mesterek voltak. A céhek eltörlése után az ipartársulatokba a zsidók beléptek, anélkül, hogy kiválóbb szerepet játszottak volna. E társulatnál Schäffer Zsigmond a szappanosok szakosztályának elnöke, Neubauer József a műszaki szakosztály alelnöke, Maader Simon pedig néhány évig a cipészek alelnöke volt.

Jelenlegi állapot.

Aranyművés	1846-ban	10,	1853-ban	13,	1857-ben	12.	1884-ben 9.
Asztalos	„	1.	„	1,	„	1,	„ 6.
Bádogos	„	1,	„	1,	„	1.	„ 6.
Címfestő	„	—,	„	—,	„	—,	„ 2.
Cipész	„	3,	„	3,	„	4,	„ 22.
Cukrász	„	—,	„	1,	„	—,	„ —.
Esernyős	„	1,	„	1,	„	3,	„ 1.
Fényképész	„	—,	„	—,	„	—,	„ 2.
Gombkötő	„	1.	„	2.	„	1.	„ —.
Kalapos	„	—,	„	—,	„	—,	„ 2.
Kárpitos	„	1.	„	2.	„	4.	„ 15.

[1]) Statuten des ersten von der Israelten-Gemeinde zu Grosz-Kanischa gegründeten ungarischen Vereines für Anleitung der israelitischen Jugend zu Handwerken und Künsten. Varasdin 1842 4. 18 oldal. — Lásd Ben Chananja IV. 297.

Keztyűs	1846-ban	—,	1853-ban	—,	1857-ben	—,	1884-ben	1.	Jelenlegi állapot
Könyvkötő	„	—,	„	1.	„	1.	„	2.	
Kőfaragó	„	1.	„	1.	„	1,	„	2.	
Kovács	„	1,	„	—,	„	—,	„	1.	
Lakatos	„	—,	„	—,	„	1.	„	6.	
Látszerész	„	—,	„	1,	„	1.	„	1.	
Mészáros	„	1,	„	1,	„	8,	„	6.	
Nyomdász	„	—,	„	—,	„	—,	„	3.	
Órás	„	—,	„	1.	„	2.	„	4.	
Paplanos és vattás	„	1.	„	3,	„	3,	„	2.	
Pék	„	—,	„	1.	„	1,	„	4.	
Pipás és kupakoló	„	3,	„	2,	„	5,	„	—.	
Pipametsző	„	—,	„	1,	„	—,	„	1.	
Pincér	„	—,	„	—,	„	—,	„	5.	
Rézöntő és rézműves	„	—,	„	2.	„	2,	„	2.	
Szabó	„	16.	„	24,	„	36,	„	35.	
Szappanos	„	4,	„	6,	„	6,	„	2.	
Szobafestő és mázoló	„	8,	„	6.	„	14,	„	17.	
Szűcs és sapkás	„	2,	„	6,	„	6,	„	11.	
Timár	„	1.	„	2.	„	4.	„	1.	
Üveges	„	2,	„	1,	„	1,	„	3.	
Vésnök	„	—,	„	—,	„	—,	„	1.	

Ezenkívül 1884-ben: 2 fürdős, 1 fuvaros, 3 kávéház-, 3 kávémérés-, 2 sörház tulajdonos, 7 vendéglős, 22 napszámos.

Némely iparág túlnyomóan a zsidók által képviseltetik, mint az aranyművesek és a kárpitosoké. Előbbit 1786 óta a Politzer család tagjai képviselik, kik régibb időben versenytárs nélkül állván, — a középkorban Szegeden létezett ötvös céh tudvalevőleg rég megszünt — mesterségüket szabadon üzhették anélkül, hogy külön jogért kellett volna folyamodniok, amit azonban a családhoz nem tartozó Pollak Ciporesz Adolftól megkövetteltek, ki is 1838 január elsején mesterjogot nyert, természetesen néhány arany árán. A kárpitos iparra nézve Seifmann Mórnak és a később nyomába lépett Lengyel Lőrincnek köszönhető, hogy Szegednek ezen iparága környékén tul is jó hirnévnek örvend. Vannak oly iparágak is, melyekkel zsidók nem foglalkoznak. Ilyenek különösen: ács és faragó, bognár, borbély, csizmadia, halász, kádár, kerékgyártó, kertész, késes, kőmives, köteles, mézesbábos, nyerges, papucsos, szűrszabó és szijgyártó.

Gyáripar.

A város gyáriparában igen jelentékeny és elismerésre méltó szerepe jut a zsidóságnak. Elég utalnunk a szegedi kiviteli gőzmalom

Gyáripar. és vízvezetékre (Back Bernát fiai), a Ligeti Sámuel-féle új gőzmalomra, a szeszgyárra, mely több éven át Reiner Móré volt s ujabban — hasonlón a Bakay-féle kötélgyár- és kenderbeváltó részvénytársasághoz — majdnem kizárólag zsidó tőkepénzesek által ujabb lendületet nyert, a gyufagyárra, melyet Neubauer József alapított, 1858-ban Csongrádról ide áthelyezve 1846-ban ott működését megkezdett gyárát, mint az alföldön legelsőt (jelenleg Pálfy Lipóté), az ujszegedi Löwy H. és társa-féle gőzfürészre, melyhez ujabban a Milkó testvérek, a Winkler testvérek s a szeszgyárnak Leopold Ignác fiai által bérben birt három ujabb hasonló vállalata csatlakozott. Fölemlitendők még Steiner B. és fia csontégető-gyára, Scheinberger és Popper bőrgyára, Patzauer Miksa likőr és Gottlieb Dávid ecetgyára és nehány téglaégető-telep. — E gyárak Szeged gyáriparának túlnyomólag nagyobb részét képezik.

Mezőgazdaság. Mezőgazdasággal nagyobb mértékben csak az ötvenes években kezdettek foglalkozni a zsidók. E tekintetben leginkább mint a kincstári és a közeli Pallavicini és b. Sina uradalmak s a réti, különösen gyálanagyréti földek bérlői szerepelnek. A város határában említésre méltó földbirtokkal nem birnak. Jelenleg öt földbirtokos és 22 bérlő foglalkozik mezőgazdasággal.

HARMADIK FEJEZET.

A hitközség szervezete és igazgatása.

A hitközség alapszabályai és igazgatási rendje kezdetben épen nem és később is sokáig csak egyes részleteikre nézve voltak írásba foglalva. Szervezet.

E körülményből igen sok szabálytalanság, baj és hiba eredt a község alakulásától kezdve egészen 1863-ig, mikor végre szakaszokba foglalt és kinyomatott statutumokhoz jutott a hitközség.

Ezt megelőzőleg kezdetleges normativumok adtak irányt a hitközség vezetésének. Sűrűn akadtak előljáróságok és képviselőtestületek, melyek a tökéletlen szabályzatok alól magukat emancipálták és nem ritkán a hatósági biztosok is szükségesnek tartottak egy-egy, bár jogtalan beavatkozást, rendszeres statutumok hijjában önkényesen utasítva a hitközséget ügyeinek mikénti vezetésére. Pedig a biztosok kijelölt szerepe nem terjedt tovább az ellenőrzésnél s ezt átlépniök csak a zsidóknak politikai járatlansága s a viszonyok által indokolt azon megadása engedte, melylyel belenyugodtak jogosulatlan intézkedéseibe is a városi hatóságnak, mint amelynek jóakaratára sok esetben volt szükségük.

A legrégibb és egyszersmind legkezdetlegesebb, 19 pontból álló szabályzat 1791 december havában készült a zsidó hitközségekben szokásos szabályok (tekánoth) mintájára.

Ez alapszabályokon meglátszik, hogy a kis község még kezdetleges állapotban volt. Nagyobbára a zsinagógai jogok meghatározására vonatkoznak, míg a község igazgatása s szervezete csak röviden van bennök érintve. Zsinagógai jogok címe közől szabályok a következőket tartalmazzák: A „kisbirő“ (Kleinrichter v. subjudex a hatósági iratokban) körüljárt a tagoknál és kopogtatás által figyelmeztette őket, hogy a zsinagógába való menetel ideje 1791-i szabályzat

elérkezett, ami „Schulklopfen" név alatt nem egy kis községben még most is szokásos. Erre nézve rendeltetik, hogy a Schulklopfen, illetve hétköznapi istenitisztelet idejét a rabbi, a péntek estit a bíró szabja meg és utóbbi pontosan eljárván szombat és ünnepen a zsinagógába, ez esti istenitisztelet megkezdésével ő reá várnak. Megszabatik a chevra zsinagógai joga, az önkényes előimádkozókra (בעלי תפלה) vonatkozó eljárás, továbbá, hogy a tórához való felhívás kit illet s mennyi fizetendő különböző alkalmakkal érette: mikor adhatók chóver és morénu címek (peszach és sátoros ünnepen amaz, sövűószkor emez) s az ilyenekkel birók előjoga. A zsinagógában és a községházában lármát ütni nem szabad a hatóságnak fizetendő bírság és a hitközségi jogok elvesztésének terhe alatt.

Türelmi adó és domesztika vagyoni állás szerint vetetik ki; aki hátralékban van adótartozásával, választójogát nem gyakorolhatja.[1])

Ezek az 1791-ediki statutum főbb rendelkezési s hogy e hiányos szabványok nem soká feleltek meg a primitiv igényeknek sem, annak jeléül már *1801* márc. 31-ediken, a templomatyák választása alkalmából ujabb szabályok alkottattak.

Lichtenberger Izsák — így szól az illető jegyzőkönyv — megválasztatott ellenőrnek ראה חשבון, első templomatyának Rath Amadé

---

1) בהיות שראינו שעיקרי בקהלתינו שכל א' עושה מה שלבו חפץ וכל דבר איש ישר בעינין ע"כ העתקנו מה אזה תקנות בפי אשר נהוגים בשאר קהלות אשר בני ישראל נפוצי' באיבע קצות הארץ (והועתק מתקנות א"):

א': שולקלאפפן בחול מה דין לפי פקודת הרב אב"ד.

ב': ערישטן שולקלאפפן מוז זיין לפי פקודת הק' ריה וגם אנהיבן שבת ריט מערב מוז מן זועדמן על ה' ה'.

ג': שלושי בשעק נהעדרט לרב אב"ד וכן ב"ג ריט, נאר יום אחדונים של יוט ויב נהעפט לצדקה אבר מן דעיק קיין אנדרן איפיזען זונדרן מודינו אבר איין אכטען באן.

ד': שבוע' הדב ופאר מוז איין חבר זיין.

ה': ריט ואן איבר חיוב איוט מוז איין עלי' צאלן חצי הב בשבת חיוב ה' צוי עלי' החיבי ריה העובה מצות ה' צוים בחול יוב צלי.

ו': קיין נעלד איטצונעמן אהנע קוישונג הן לשרייה ריה והן למשוערדי קין יום אונד דאטום ושנה.

ז': קיין לארמי בבהכ"נ ובבית הקהל צו מאכן ב"א צילויסט חוקת הקהלה אהנע קנס לשרייה ריה.

ח': שי נוראי גיבט מן עלי אן קהל ובעלי תפניות בל עלי בעד חצי הב איט לפ"ב והמותרת צו צדקוז לב"ב.

ט': שבת שובות גיבט מן חברין אבר גיבט י"ג מהן תורה גיבט מן מורינו.

י': מם אבר טולראנץ קודם איוט איין גלונל דעראר בל חד לפי עיבו ועשרה גנם חדוק בוים ואן הערקלך קין קאם שאל דם נור נהערבונג.

(גדדיה בייי) másodiknak Deutsch Dávid s nekik miheztartás végett a következő instructió adatott: Második szabályzat 1801.

Szegény vándor idegeneknek ebédjegy adatik a házigazdákhoz (פלעט) s mindenki tartozik évenkint minden fél forint adója után egy ily plettet elvállalni. Ha vonakodnék, ugy az idegen az ő költségére láttatik el. Ha a költséget nem akarná megtéríteni, egy negyedévre elveszti minden zsinagógai jogát. Idegenek, közeli vagy hires rabbik kivételével, ezentúl nem küldendők Makóra (a tisztességes idegent t. i. a hközség költségére szállitották a legközelebbi községhez, Makóra, s ez eljárás évenkint nem csekély összegbe került) a templomatyák által, kik elutazási költségre egy forintot utalványozhatnak. Tisztességes vándor kéregetőknek לאיזה הנון לאיזי ezen cimen utalványozták sok éven át a segélyt az átutazóknak; 18 kr. adható a templomatyák által; ha különös tekintetre méltó, ugy a kishiró által az előljáróság kérdezendő meg, s ennek „nyugtája" (Quittung, közönségesen: quittl) szerint adandó a segély.

A zsinagógai kegyes-tettek (מצות) végzése akkor szóbeli árverés utján adatván el, a templomatyák felhatalmaztattak ilyeneket venni, továbbá azoktól, kik fizetni nem szoktak, az ilyeneket megtagadni; egyéb, a zsinagógai pénztárt (צדקה) érdeklő intézkedésekben teljhatalommal ruházvák föl. Ha valaki magát felhivatni köteles (חיוב) valamely családi esemény, mint pl. gyermek születése vagy gyász évnapja (יארצייט) miatt, ügy pénteken előre meg kell fizetni a díjat (חיוב ג' קלב). A két templomatya havonkint felváltva működik s hónapja végén beszámol az ellenőrnek, ki a bemutatott számlát ellenjegyzi és a főkönyvbe bevezeti.

יא: קיין נלגול מן קומט אין קיין בריתה וגם קומט בריתה טוט יעדר אוישצאהלן אנישט קומט ניכט אין דער בריתה.

יב: שבת קודם סליחות אבר ביים א דסליחות טאלט מן תפלות אויש נעילה נהעדט דען רב אבד.

יג: דען בעל תפלה נהעדט איין עלי' במו איין אמטסמאן ,וואן איין משוענד בית איוש קומט קיין עלי' נור שבת בראשית.

יד: וואן אייער ג' זעמים מתפלל דש נוועזן אונד פיהדט וד בשורה עפ"ז דת דם חוקה ויין תפלה.

טו: פסוקי דזמרה ויין לקדוש ולהבדלה וחיזוש ווערט פרקויפט.

טז: חתן תורה וחתן בראשית ותענית ציבור למנחה נהעדט לחק מצות וגבי דש אנריופן שית בלילה נהעדט קהל אבר ביום נהעדט דש אנריופן לחיק טוט אנגריופן בלילה קהל ליוש ובעלי תפניות ,וביום אנשי חק.

מרכז: נשמ-לישמיני עצרת ושל לפסח ווערט אויסגעשאלט נאר מערבית.

חיי: חוב יולדת נקובה קודם ליולדת זכר.

יט: מה שנוגע לעיל בסי' ג' דש דער רב בכל שבת שלישי זיין ול בבר עלה אצלינו במוסכם דש בשבת א' הרב איוש שלישי ובשבת שני הק' ר"ש.

A hűközség első jegyzőkönyvének 13-adik oldala. Érdekesnek tartjuk fölemliteni, hogy a 12. 13. 16. és 19. további a mai viszonyokhoz alkalmazva a 11. pont még mai is érvényben van.

Második szabály 1813-ból.

Ugyancsak az ellenőrhöz szolgáltatandó be a gabella, ki is ebből a rabbi és a kisbíró fizetését hetenkint kiadja.

A domestica (בת) és a chevra kaddisa jövedelme is neki szolgáltatik be havonkint.

E második szabályzat már 1813-ban hiányosnak bizonyult és ez év chanukkájának első napján az a határozat mondatott ki, hogy:

1. A pénztáros semmi fizetést sem teljesíthet előljárói utalvány nélkül.

2. A templomatyák egy forint erejéig adhatnak csak utalványt.

3. Nagyobb összegek csupán előljárói utalványokra fizethetők ki.

Az 1818-iki évi szervezet.

Az 1818-adik évre szóló tisztujításkor Aigner József városi biztos meglehetős érdes beszédet intézett a hitközségi gyülekezethez, melyben az előljárók iránti tiszteletlenséget kárhoztatva, hangsulyozta az egyetértésnek és rendnek szükségét és annak okáért rendelte:

Hölkezési jog.

Hogy a zsidó hitközség által egy bíró, két esküdt, egy pénztárnok és két templomatya választassék, kiknek föladata lesz eldönteni a hitközség elé tartozó és kerülő panaszokat, itéletet mondani és jogot szolgáltatni a feleknek, azonban a commissárius helybenhagyásának fönntartásával.

Ha valamely ügy „magasabb belátást" igényelne, a commissárius meg fogja engedni a városi tanácshoz való fölebbvitelt.

Ha a zsidóságnál többször előforduló repartitióra lesz szükség, a bírónak kötelessége 6 békés egyént tanácsba hivni, és igy az előljárósággal együtt ez a 12 egyén fogja a repartitiót eszközölni a commissárius helybenhagyása mellett.

Ha községi hivatalnokok, mint kántor, bassista vagy kisbiró fölvételéről van szó, a bírónak még 18 egyént kell a tanácskozáshoz hivni, hogy ez ügyben 24-en határozzanak (t. i. az előljárósággal együtt). S hogy ily alkalmaknál a meghivás tényleges megtörténte bizonyos legyen, a kisbiró névsort visz magával, melyet a meghivottak láttamoznak.

Csak betegség vagy hirtelen elutazás mentheti ki a meghivott elmaradását. Aki ily ok nélkül megnem jelenik, 6 forintot fizet a zsidó kórház-kaszszába, aminek behajtására nézve a városi biztos executiót ad.

Aki pedig két tanu igazolása szerint izgat a hitközségi határozatok ellen, vagy az előljárókról nyilvános helyen avagy

boltokban tiszteletlenül nyilatkozik, 12 forinttal fog büntettetni.

Ujabban ismét változtak az igazgatási szabályok 1825 okt. 27-edikén a következő határozattal:

A hitközség legtöbb türelmezett tagjának részvételével tartott gyűlés változhatatlan határozattal kimondotta, hogy mivel tapasztalás szerint nem tanácsos a község ügyeinek tárgyalására vagy restauratióra Szeged összes zsidó lakosait egybehívni és mivel lehetetlen valamely ügyet alaposan megbeszélni, ahol annyi ember gyül össze, mai naptól kezdve, más zsidó községek példájára, a hitközségnek legnagyobb ügyeit is, nem véve ki a restauratiót és épitkezéseket sem, az előljáróságon kívül 31 egyén (ל"א אנשים) intézze és amit ezek határoznak, azt semmi szin alatt megváltoztatni nem lehet.

E 31-es választmányba minden faju emberek, gazdagok, középállásuak és szegények veendők be hat osztály szerint, minden osztályból öt.

Ez a hat osztály két-két tagot küld ki avégből is, hogy azok a türelmi adó repartitiónál szószólóik legyenek.

A harminc egyén választ egy 31-ediket szószólónak, ki az előljárósági üléseken is résztvesz, de nem előljáró.

A 31-es választmányban, mely minden három évben választatik — „miként testvérek közt egy szó egy szavazat."

A 31-es választmányba nem választható nem türedelmezett egyén, sem helyben született ifjú házasságának 3-ik, betelepedett pedig házasságának 6-ik éve előtt.

Az 1830-adik évben már formaszerü választmányi szabályzat létesült, mely ez évi január 28-ról a következő pontokban van följegyezve:

1. Mától kezdve a választmányban nem ülhet egyszerre két testvér, vagy apa és fiú. A szószóló ugy fog intézkedni, hogy az idősebb testvér az első, a fiatalabb a második ülésbe hivassék meg.

2. Amint egyrészt kötelessége a szószólónak a község javáról gondoskodni, mindenkivel udvariasan bánni és senkit meg nem sérteni, ugy másrészt illendő és méltányos a szószólót kellő tisztelettel illetni. Különösen szigorúan meghagyatik a hitk. tagoknak, hogy csendesen és egymás iránt udvariasan viseljék magukat az ülés alatt. Ellenkező esetben a szószólónak joga van

azt, a ki magát nem e szabályok értelmében viseli, az ülésből rögtön kiutasítani, azonban az ülésből kiutasított tag vétsége a hitközségi előljáróknak vizsgálat végett előterjesztendő.

3. A választmány mindenik tagjának bizonyos hely jelöltetik ki, (t. i. a tanácskozó asztalnál) melyet csak az esetben foglalhat el más, ha az illető nincs a városban, vagy az ülésre egyáltalában nem jöhet.

4. A szószóló felszólítására minden választmányi tagnak meg kell jelenni, ha különös okok vissza nem tartják. Ez esetben az elmaradó köteles a meghívással egy nappal korábban nála jelelentkező kisbirónak megmondani, hogy nem fog megjelenhetni s akkor helyébe más hivandó meg. Ha az illető választmányi tag később érkezik a gyülés megnyitásánál, a korábban hozott határozatok az ő beleegyezésével hozottaknak tekintetnek és a szószóló szavazhat helyette. De ha kitünnék, hogy a választmányi tagok egyike elfogadható ok nélkül marad el az ülésről, ez a választmány iránti tiszteletlenségnek fog tekintetni, és az illető első izben 6 frt, másodizben 12 frt birságot fizet a kórház javára, harmadizben pedig a választmányból végkép kizáratik.[1])

5. Hogy kellő rendet lehessen tartani, a szónok mindenkor föláll. Ha többen állnak föl egyszerre, akkor a szószóló határozza meg, kit illet a szó. Ha a szószóló csönget, mindenki lecül. A szónokot félbeszakitani senkinek sem szabad.

6. Ha a választmányban üresedés van, az előljárók három egyént jelölnek ki s azok közül a 31-esek szavazás utján választanak egy tagot.

7. Míg a határozatok alá nem iratnak, az ülést senkinek sem szabad elhagynia.

A létező szabályok revíziójával 1833-ban egy 11 tagú bizottság foglalkozott és megbizta az előljáróságot, keresné meg Babarcy udvari tanácsos urat, hogy a hitközségi előljárók jogkörét a városi tanács által állapittassa meg.

Saját hatáskörében a bizottság kimondotta, hogy aki a 31-es választmányból számvizsgálónak kineveztetik, köteles a kinevezést elfogadni. Ha pedig a megbizatást elfogadható ok

[1]) E szabályok értelmében szigorú ügyelet volt a választmányi tagok pontos megjelenésére és táblázatos jegyzék vezeltetett arról, hogy az egyes üléseken mely képviselők voltak jelen s kik és minő okból maradtak el.

nélkül visszautasítja. 12 font gyertyát tartozik adni a zsinagógába.

Ugyanez évben következő esküminta állapittatott meg a választmányi tagok számára[1]):

Eskuminta.

Fogadom, hogy minden tanácskozásnál haszonlesés vagy mellékérdek nélkül, lelkiismeretem szerint, a hitközség előnyére adok véleményt, hogy föl fogom fedezni, ha valaki meggyőződésem szerint a község kárára cselekszik, hogy a tanácskozásokról illetlenül nem nyilatkozom és ki nem fecsegem egyes tagoknak a tárgyalások során tett nyilatkozatait, mivel ez békétlenségekre vezethetne. Isten áldása ugy kövessen!

A Miskolcy-féle alkotmányszabály évei.

Mintegy tiz évvel később, 1842 máj. 12-én, az előljáróság folyamodást intézett Szeged szab. kir. város tanácsához, melyben „a helybeli községi előljáróságnak hatósági körét kimérő utasitásnak kimunkálására és annak javallatképeni előterjesztésére egy választmányt kér kirendeltetni."

A városi tanács, „a kért végre" Müller Ferenc kapitányt, Tary Pál tanácsnokot és Miskolcy István aljegyzőt küldte ki azzal, hogy munkálatukról „javallatos jelentést" tegyenek.

1842 okt. 16-odikán e hatósági küldöttség megjelent a hitközség gyülésében, kitudandó, hogy az érdekelt községnek mik a kivánságai. Az előljáróság ugy nyilatkozott, hogy egy albiróság jogkörét kivánja magának megadni.

A küldöttség azzal az igérettel hagyta el a gyülést, hogy a hitközség ügyvédjének Dani Ferencnek közreműködése mellett legközelebb elkészíti a község részére a jelen kornak megfelelő jogokat tartalmazó szabályzatot és azt a hitközséghez annak idején bemutatja. E szabályzat el is készült és Szeged város levéltárában a Miskolcy István által sajátkezüleg irt következő fogalmazvány őriztetik:

A Szegedi Izraelita község Elő Járóinak Utasitása, és hivatalos munkálódásaiban használandó tanitása.

1. Mindenek előtt az elő járóságnak, melly egy bíróból, s két szószólókból állana, megválasztásuk rendszere lenne megállapitandó, és pedig ugy, hogy mint eddig, ugy ezek után is e nemes Város fő Kapitánya mint ezen Közönség Biztossa közben jöttével a megjelenendő szavazók többségét kiértve — ahhoz képest amennyire megtörténhetik, figyelmezve mind az által arra, hogy olyan egyének tétessenek ki választás alá, kik a hivatal viselésre elegendő tehet-

[1]) Hitközségi tiszteletbeli functionáriusok felesketéséről lásd Löw Lipót, A zsidó eskü. Pest 1868, 25 l.

Mikolcy javaslata 1849.

seggel birván, egyszersmind nem valamely rosz indulatuk, vagy haszon lesők, hanem becsületes, itélet hozhatásra elegendő felfogással bíró, és a közönség bizalmát is tulajdonukká tett férfiak — s igy érintett Biztos Ur által kijelelendő 3 alkalmasokból választatand szótöbbséggel a hivatalbeli — kik a szokott ünnepéllyel hitüket teendik arra, hogy itéletük hozatalában igazságosok, és minden emberi tekintettől mentek leendnek.

2. A religio azon erős lánc szem, melly az élőknek sziveiket egymás között egyé fonnya, s ha az a nemzedékbe jó korán beoltattatik — erős gyökeret vervén — tiszteletre, s imádatra éleszti az élőknek lelkét az irgalmak, és nemzetek attya iránt, más részről pedig szeretettel köti az élők szivét ember társikhoz — czeknél fogva az Elő járóságnak kötelességéhen fog állani amint jó, és üdvös példával társainak elömenni, mert a példák vonnak, ugy amint maguk a vallás rendeleteit megtartani, szinte ekép másokkal is, kiket a sors hatóságuk alá rendelt — azt szorosan megtartatni — mert az önkénytileg változtatható religió többé nem religio, s kinek az nincs, nem érdemes az emberek társaságára, vagy az emberi nevezetre.

3. A minden benlakóknak édes Annyuk az édes haza az izraelitaságot is már kebelébe fogadván — azt, és ki e mind eddig hontalan nemzetet tulajdoni joggali javak szerzésére ön áldozattal is segélé, azon nemzet is a hon javára minden törekveseit intéző koronás királyt szeretni, s tisztelni a haza minden lakóinak, s alatt valóinak kötelessége ebbe erősiteni, megtartani, hol azoknak java áldozatot kiván, annak tételére serkenteni, azoknak ne talán lappangó elleneit felfedezni, s kijelenteni az előljáróság kötelességei köze tartozand.

4. Midőn e tanács részéről a közönség kéréséhez képest előjáróságának ezen Tanítások pontjai alatt némely bíráskodhatási és büntethetési jogok engedtetnek, ugyan e tanács legkevésbé sem kételkedik azon, hogy a közönség minden egyénei jövőre is megtartják engedelmességüket e törvényes feljebbvalóság iránt — s előljárósága példát mutat hitsorsosainak — hogy az engedelmesség a halandók egyik legszebb jellege.

5. Az előjáróság köteles felügyelleni arra, hogy idegen származatu egyének, kóborok, vagy gyanus személyek hitsorsosuknál tartózkodási helyet ne nyerjenek — az illyesek, ha kitudódnának, azok vagy azonnal a kapitányi hivatalnál bejelentessenek, vagy pedig az előjáróság által befogattatva, annak által szolgáltassanak.

6. Hit sorsosainál a rend fentartására és tüzveszély akadályozására olly igen megkivántató kéményeknek, sütő, és egyébb kemencéknek tisztán való tartatásárai felügyelés az elő járóság kötelességei közzé számláltatik — ez okon az előjáróság külön apróbb kerületekbe felosztandó kerületében kirendelendő Választmánya által a kényeket, tüzhelyeket, sütő, és egyéb kemencéket ahhoz értő mesterekkel megvizsgáltatni — s egyszersmind a háztulajdonosokat vagy lakókat az iránt is megkérdezni, hogy a kémény seprők időről

időre a kéményeket rendesen tisztogatják-e? s a sikerről az előjáróság évnegyedenkint sőt azonnal is, ha valamelly hatási köröket haladó körülmények forognának fen — fő kapitány úrhoz jelentést tenni, a ki is vagy azonnal orvoslandja célszerü rendeletek által az orvoslandókat — vagy pedig intézetek tétele végett a Tekintetes Nemes Tanácsnak bejelentendi.

7. Amint minden lakosnak a közveszély elháritására tehetsége szerint járulni kelletik, akként az izraelitáknak is, kiknek tulajdon házaik vagynak, vagy az ollyas háztalanoknak is, kik vagyonosabbak, kötelességükben fog állani minden háznál pernyés gödröt, hordóba vizet, taroglyát, fejszét, csáklyát, s vedret mindenkoron jó karban tartani, mindezek, úgy vizipuska, csáklyák, vizoltó vedrek, víz hordó kocsi, és hordóknak nagyobb számmal is megszerzése, és mindenkoron jó karban tartása, és mindenesetre (mitől Isten mentsen) a veszély helyére leendő juttatása iránti gondoskodás az előljáróság tisztéhez tartozván — ugyan az évenként gyakrabban visgálatot tétetend, és teend, hogy az elrendelt oltó eszközök mindenkoron készen legyenek, s használható állapotba helyeztetve szem előtt tartassanak — az ellen cselekvők az előjáróság által fognak ugyan büntettetni 12 vftban, úgy mind az által, mivel a fensőbb helyi kegyelmes rendszabályok szerént az illyes büntetési pénzek a Városi tűzitárat illetnék, s attól el nem vonattathatnának, mint alantabb érintetend jegyzőkönyvükkel együtt főkapitány urnak bemutattassanak.

8. Nem ritka esetek fordulnak elő az életben, hogy sok élők megfeledkezve a 2-ik pont már némüleg érdeklett emberi kötelességükről — megfeledkezvén a Világ fő moráljának ezen szavairól „szeresd felebarátodat, mint tennen magadat" — s ismét „a mit nem kivánsz, hogy neked mások tegyenek, te se tedd azt másoknak" — a törvény szerént meghatározott igaz mértékkeli éléstől eltérve, felebarátjainak károsításukra hamis mértékekkel élnek — az illyesekre nézve ön felelet terhe alatti felügyelet az előjáróságra ollyképen hizatandó, hogy az ollyasok, kik az érintett káros vissza élésekben tapasztaltatnának, a körülmények szerént vagy 3 napi börtönnel vagy pedig 12 vfrtoknak lefizetésével büntettetnének.

9. Az előjáróság egyik főbb kötelességei közzé tartozik, az adó alá tartozó tárgyaknak, s népségnek öszveirása alkalmával, ha bár nem egész, legalább felén túli számmal jelen lenni, és arra szorosan ügyelni, hogy valaki valamely vagyonait, családjához tartozo egyén, szolgálati személyzetének vagy évenkénti jövedelmeinek eltagadásával az egésznek terhére ne lehessen — az emberi nem illy sepredéke az öszveiró Tanácsnoknál azonnal felfedezendő — ha pedig valamellyikre az előjárók közül később megmutatódhatik, hogy az eltagadást tudta, s fel nem adta (ez értetődik akkorra is, midőn a közönség házi adója, költségei, vagy más illyesek öszveirása s kivetése munkáltatik) az olly eset azonnal Fő Kapitány Urnak feljelentetik, ki is azonnal visgálatot tartván, annak bevégeztével a közönséget öszve hivja — a dolgot megvisgálja a találandókhoz képest,

Mikóczy Jenő lajta 1842.

hja a' bepanaszlott ellen hivtelenség, és igy hittörés sülne ki — a Tekintetes Nemes Tanácsnak büntetés elnyerhetése végett bejelenti — addig is pedig a' vétkest szolgálatától felfüggeszti.

10. Tartozik az előljáróság különösen a türelmi adónak beszerzésében szorgalmaskodni, hogy a késedelmeskedés miatt a Leg Kegyelmesb hon Atyának Kegyelme tőle s a közönségtől meg ne vonattassék, de egyszersmind hathatósan munkálódand abban is, hogy a hatósága alattiak a hadi és honi adókat pontosan, és a kitűzött időkre az illető Tárba befizessék, nehogy intéztetésük helyeikre leendő fordításukból (a fizetés meg nem tétetvén) a fenséges vagy pedig nemes városi tárra károsodás háromoljék.

11. Végzetül kötelessége leend az előljáróságnak mind azt, mi e Nemes Városnak közhasznára és javára szolgál, tellyes igyekezettel s törekvéssel előmozditani s előmozditatni s mi káros lenne távoztatni.

12. Ennyi szép és hasznos kötelességekkel egybe köttetik a bíráskodás 30 Váltó forintokat tevő mennyiség erejéig; apróbb civakodásoknak elintézése, a közönség költségeinek — igazságos kivetése után — mindenkitől személytekintet nélkül, oly esetben, ha az adós eleget tenni nem akarna, végrehajtás utján is leendő beszerzése, apróbb tekintetű ügyekben barátságos egyeztetésnek próbáltatása és más hasonlóknak elintézése. Az itélethozásban legelsőbb is a panaszkodó a község birájához megyen, annak ügyét elpanaszolja, ettől idéző jegyet kap, melyet a község kis birója a bevádlott részhez, ha pedig azok többen volnának, mindnyájokhoz elvisz, és élő szóval, ha lehet tanuk előtt, kijelenti, hogy melyik napra és hány órára legyen minden ügyes a bíróság elébe rendelve. A határidőnek elvégeztével a pörlekedő felek előadják ügyöket a tanácsülésben, melynek minden itélet hozáskor legalább 5 személyekből kelletik állni. A midőn mindkét fél kellően meghallgattatik, akkoron azok kilépnek, s az itélet hozás által az ügy eldöntetni célzatik. Ha szavak egysége el nem érhető, ugy az ügy szavazásra bocsáttatik s a többség határoz. Azon esetben, ha mindkét félen egyenlő szavazatok lennének, akkoron a bíró két vokssal bir, s az elhatároz. Az olly esetekre nézve, hol az egyik részen gedetlenségből megnem jelenik, a makacsság itéletnek van helye, mely is mint az előbb érintett itélet azonnal kihirdettetik, a jegyző által jegyzőkönyvbe iktattatik és egyik bírói tag által a törvényes mód szerént s abba meghatározott idő alatt végre hajtatván a foganatról jelentés adatik.

Ha a birák között olyan egyének találtatnak, kik egyik vagy másik félhez olyatén rokonsággal köttetnek, melynél fogva a törvényszerinti azok ügyeikben itélet hozásba be nem folyhatnak, akkoron mindaddig, miglen az ollyasok ügye fen forog, az üléshől eltávozniok kelletik.

A mennyiben a jelen kor míveltsége s a régi durvaságból kiemelt szelleme többé meg nem engednék, hogy a hatóságok ujabbi törvényei a testi büntetést elfogadják, ez okon az Izraelita közönségnek sem adódhatik a pálcával s korbácsali testi fenyithetés, hanem a büntetések vagy pénzbeliek, arányozva mind az által a tény nagyságához, de a megbiráltnak tehetségéhez is, vagy pedig bezáratásiak, de 3 napokig tartón túliak soha sem. Mickolcy javaslata 1842.

Hogy a községi egyének ne panaszolkodhassanak elöljáróik, leginkább pedig az ellen, hogy csak egyetlen bíróság előtt kellvén ügyöknek megállapodni, azoknak törvényengedte utoni orvoslását nem szerezheti, minden ügyvesztőnek hatalmában leend nyerendő itéletét a Tekintetes Főkapitány ur elibe, hova jegyzőkönyveik amugy is havonkint vizsgálatra bemutatandók, a törvény szerint feljebb vinni.

A jegyzőnek tiszti foglalkozásai ezen ujabbi bíráskodás által növekedvén, az ügyvesztett résztől a bejegyzésért s itéletkiirásáért 24 krok fizettetnek, a bírák és végrehajtóknak semmi dijak nem járulván.

Az érdekes és egyes jellemző részleteiben a kor szellemét tükröző statutumot azonban a városi hatóság nem hagyta helyben. Erre a hitközség 1843-ban megfelebbezte a dolgot a helytartótanácshoz, de szintén eredménytelenül, bár e statutum helybenhagyása érdekéből sok utánjárásnak akadunk nyomaira az elöljáróság akkori jegyzőkönyveiben.

Ismét tiz év mulva, 1852-ben találunk egy pár ujitást a község igazgatása körül.

Kimondatott ugyanis 1852 febr. 12-edikén az a községi igazgatást illetőleg nagyon fontos s az addig szétszórt kezelést megszüntető határozat, hogy „egyedül egy olyan pénztár legyen, melybe minden mellékes pénztárak befolyandók."

Ugyanazon év aug. 15-ödikén a „községi gyülésben szemmel tartandó rend" következőleg állapittatik meg:

„1. Ki szólni akar, tartozik felkelni és ha ketten, vagy többen akarnak szólni, ugy csak azon tag szól, kit az elnök rendel arra.

2. A gyülésnek nem szabad több órát tárgyalásra igénybe venni, mint azokat, melyek egy gyülés iránt (annak idején) kiszabattak.

3. Mindegyiknek, ki a gyülésben megjelenik ülés és szavazati joggal, tétessék elébe irószer és papir."

Az első teljesebb szabályzatot végre meghozta 1857, amikor Bonyhádi cs. kir. megyefőnök 321. sz. a. kibocsátott rendeletével egyszerüen ráoctroyálta a hitközségre az egész szervezetet. Hitközségi cs. kir. megerősített szabályzat deleie 1857.

Bonyhády rendelete 1837.

A hatalmi szóval intézkedő (természetesen német) rendelet megérdemli az ismertetést.

Hangsulyozza a rendelet mindenekelőtt, hogy a szegedi zsidó községi tisztviselők több irányban elvették tulajdonképi hatáskörüket, ami onnét eredt, hogy az addigi szervezet túlságosan komplikált, az egyes közegek hatásköre pedig nincs szigoruan körülirva.

Hogy e bajokon segitsen, a megyefőnök ur — „addig is, mig a zsidó cultusügyek törvény utján rendeztetnének" — egyelőre ideiglenesen 3 tagú cultus-előljáróságot rendelt ki és mellé 6 bizalmi férfiut és 2 póttagot, olykép, hogy ezek az előljáróséggal együtt mint tágabb képviselet működjenek.

Az előljáróság eddigi szokás szerint intézi a cultus-ügyeket, a tágabb képviselet csak az összes hitközségi tagok érdekeit érintő fontosabb ügyeknél működik, minő például iskolák szervezése, a hivatalnokok illetményeinek megállapitása, stb.

Az első előljáró elnököl az üléseken: a határozatok absolut szótöbbséggel hozandók és érvényességükhöz az előljáróságban 3 tagnak, a tágabb képviseletben 7 tagnak jelenléte szükséges.

Az elnök felelős az eljárás szabályosságáért, de jogositva van, sőt köteles fölfüggeszteni és a megyei hatóság megbirálása alá terjeszteni az oly határozatokat, melyek jobb meggyőződésével ellenkeznek vagy a község érdekeivel nyilván ellentétben állanak.

Az előljárók, bizalmi férfiak és póttagok kinevezése a megyei hatóságot illeti.

A többi funkcionárusok, mint az iskolabizottsági tagok, templomatyák, szegények atyjai, pénztáros, ellenőr és jegyző kinevezése a cs. kir. megyei hatóság megerősitésének fönntartásával a tágabb képviseletre bizatik.

E tisztviselők és bizottságok nem önállólag működő testületek és indítványaikat elintézés vagy végrehajtás végett az előljáróságnak terjesztik be.

Körülirja még a rendelet az iskolabizottság teendőit és a hitközség vagyoni állapotának, továbbá költségvetésének beterjesztését hagyja meg a tágabb képviseletnek.

Az első nyomtatott alapszabályok.

Az 1863-adik év november 17-én terjedelmesebb és a község igazgatására részletesebben kiterjeszkedő, nagyrészt Löw Lipót főrabbi által nagy gonddal és körültekintéssel kidolgozott alapsza-

bályokat fogadott el a közgyűlés, melyek első nyomtatásban megjelent alapszabályai a hitközségnek.

E szabályok már logicai beosztás szerint körülírják a hitközség alakulását, célját, a tagok cselekvő és szenvedő választóképességét. Ez utóbbi intézkedésekből kiemelendő, hogy cselekvő és szenvedő választóképességgel a község 24 éven felül levő férfi tagjai, (amennyiben adóval hátralékban nem voltak vagy bűnfenyítő vizsgálat alatt nem állottak) továbbá a 3 év óta helyben lakó tudorok és honoratiorok birtak, utóbbiak tekintet nélkül az adófizetésre. A hitközség hivatalnokai választó joggal birtak, de nem voltak tiszteletbeli állásokra választhatók.

A község saját tagjai közül választott elnököt, 5 előljárót, (cultus, iskolai, pénzügyi, jótékonysági, építkezési) továbbá 31 tagú képviseletet a mai képviselő testület hatáskörével, pénztárnokot és egy 9 tagú választmányt (ebben a pénztárnok volt a 9-edik), mely az előljáróság által elébe terjesztett ügyeket tárgyalta.

A 31-es választmány saját kebeléből választott 5 templomatyát.

Apa és fiú, testvérek és sógorok az előljáróságban együtt nem ülhettek.

Az elnök jogai részletesen körülírvák. Többek közt az ő jogaihoz tartozott 5 frt erejéig terjedő segély utalványozása.

Egyenkint részletezve van a szakelőljárók, sőt a templomatyák hatásköre is. Külön említést érdemel itt, hogy a jótékonysági előljáró fölügyelete alá tartozott a község patronátusa alatt álló chevra kaddisa, melynek jövedelmei a hitközség pénztárába folytak.

A 36-odik § a község bevételeit és kiadásait következőkben sorolja föl:

Bevételek: cultusadó, tandíj, gabella, zsinagógai adományok, legatumok, esketési díjak, bekebelezési díjak, imaszékek jövedelme, mészárszék-bérlet, rendkívüli bevételek.

Kiadások: Hivatalnokok fizetése, iskola költsége, lakbérek, fűtési, világitási költség, templomi szerelvények beszerzése, szegények segélyezése, rendkívüli kiadások.

A nagygyűlés, mely a község összes tagjaiból állott, rendszeresen egyszer évenkint hivatott össze december második felében az évi jelentés meghallgatása végett. Választásokra a nagygyűlés január első felében hivandó össze, rendkívüli esetekben pedig nagyobb összegű kiadások megszavazására, rabbi válasz-

Alapszabályok 1870.

tásra vagy az alapszabályok módosítására. Hatvan tag jelenlétével a nagygyűlés határozatképes.

A 31-es képviseletet az elnök összehívta, valahányszor szükségét látta, avagy ezt 10 képviselő vagy 5 választmányi tag kívánta.

A 9-es választmány rendszerint egyszer tartott ülést minden hóban, az öt előljáróval együtt.

Végre kimondja az utolsó 44-ik szakasz, hogy az alapszabályok minden öt évben revízió alá vétessenek.

Változott módozatai 1867 ben.

Ha nem is teljes revízió, de némi módosítás történt ez alapszabályokon az 1867. január 20-adiki választásnál, amikor a hitk. tagok gyülekezete — eltérőleg az itt ismertetett szabályoktól — kimondotta, hogy az egész község egy ötven tagból álló bizalmi testületet választ, melynek föladata leend az egész községből egy elnököt, 5 előljárót, egy pénztárnokot és 31 tagból álló képviseleti bizottmányt választani. Ezen eljáráshoz hasonló a chevra kaddisánál a legujabb időig divott a „választók" (בוחרים) rendszerében.

Ugyane gyülés egy még mai napig is megvalósítatlan, bár már többször megujított határozatot hozott, „mely szerint a hitközségi hivatalnokok és szolgálati személyzet részére nyugdijintézet léptetendő életbe."

Ujabb két esztendő mulva aztán gyökeres revízió alá kerültek az eredetileg öt évre szánt alapszabályok és 1869 november 29-edikén, hivatkozással a congressusi határozatok 29 §-ára, korszerű alapszabályok kidolgozására Singer Vilmos elnöklete alatt dr. Rósa (Rosenberg) Izsó, Reitzer Jakab, Ausländer Simon és Prosznitz Vilmosból álló bizottság küldetett ki, mely oly rövid idő alatt befejezte munkálatát, hogy az általa készített alapszabályok már 1870 jan. 13-adikán elfogadtattak és mindjárt ki is nyomattak.

Az 1870-ediki alapszabályok

Ezek az alapszabályok 65 szakaszban az előbbieknél még teljesebb részletességgel tárgyalják a hitközség önnállását, célját és igazgatását, valamint a tisztviselők hatáskörét s kötelességeit és csekély eltérésekkel megegyeznek a ma is érvényben levő alapszabályokkal, melyeket egész terjedelmükben közlünk.

A ma érvényben levő és az 1870-ediki alapszabályok közt az eltérések mindössze következők:

a) A nagygyülés által választott képviselő testület 67 (most 71) tagból állott. Alapszabályok

b) Az előljáróság ősi zsidó szokás szerint 7 tagból állott. (Most az ügyész az előljáróság nyolcadik tagja.)

c) A három évre választott és évenkint egy harmadrészben kisorsolandó cultusadó fölszólamlási bizottságba 24 tag (most 21) választatott.

Ily kisebb mérvü változtatásokkal jöttek létre a jelenleg érvényes következő statutumok:

A szegedi zsidó hitközség alapszabályai.

I. Általános rész.

A) A hitközségről.

1. §. *a)* A szegedi zsidó hitközséget képezik a szab. kir. Szeged város területén lakó zsidók, amennyiben a 9. §. b. pontja alatti kivétel alá nem esnek. A hitközségről.

b) A szomszédos helységekben lakó zsidók csatlakozhatnak e hitközséghez, a mennyiben ezen viszonyukat kölcsönös megállapodás útján szabályozzák (8. b. p.)

B) A hitközség székhelyéről.

2. §. A szegedi zsidó hitközség székhelye Szeged. A hitközség székhelyéről.

C) A hitközség jogairól.

3. §. A szegedi zsidó hitközség önkormányzatú testületet képez és mindazon jogokkal bir, melyek őt az ország törvényei, a szokás és különösen a zsidó egyetemes gyülés (az 1868-adiki congressus) szabályai szerint megilletik. A hitközség jogairól.

b) A hitközség hatásköréhez tartozó szertartásos cselekmények a hitközség kebelében csakis ennek tisztviselői vagy hivatalnokai által vagy ezeknek felügyelete alatt, illetve engedélyével végezhetők.

D) A hitközség feladatáról.

4. §. A hitközség feladata fennálló s a hitközség rendeltetéséből kifolyólag jövőben létesitendő felekezeti, vallásos, szertartásos, nevelő, tanitó és emberbaráti intézeteit és intézményeit fenntartani, fejleszteni s vezetésöket és működésöket tisztviselői, illetve hivatalnokai által eszközölteti, továbbá a védnöksége alatt álló vagy jövőben az alá helyezendő hasonló intézetekre vagy intézményekre felügyelni. Élénk részvéttel viseltetik azonkivül oly felekezeti ügyek és törekvések iránt, melyek az összes s kiválóan a hazai zsidóság érdekeire vonatkoznak s tevékenysége kiterjed a felekezetet érdekló általánosabb emberbaráti célok előmozditására és a zsidó irodalmi s tudományos törekvések pártolására is. A hitközség feladatáról.

E) A hitközség tagjairól.

A hitközség tagjairól.

5. §. Minden Szegeden lakó vagy állandóan letelepedő zsidó a szegedi zsidó hitközség tagjának tekintetik. Állandóan letelepedettnek az tekintetik, aki három hónapnál tovább itt tartózkodik.

F) A tagok bekebelezéséről.

A tagok bekebelezéséről.

6. §. *a)* A hitközség helybeli születésű s illetőségű úgy egyéb jelenlegi és legalább három éve ezen hitközséghen adózó tagjai a hitközség törzskönyvébe beiratnak, azaz b e k e b e l e z t e t n e k.

b) A bekebelezés három év letelte előtt is megtörténhetik, mi azonban az előljáróság határozatától tétetik függővé. Ily esetben az előljáróság bekebelezési díjat is szabhat meg.

G) A tagok jogairól és kötelességeiről.

A tagok jogairól és kötelességeiről.

7. §. A hitközség minden tagjának jogában áll minden hitközségi intézetet és intézményt a reájok vonatkozó határozatok s szabályzatok értelmében igénybe venni.

8. §. *a)* A szegedi zsidó hitközség minden önálló keresettel vagy háztartással bíró tagját s minden helyben letelepedett (l. 5. §.) zsidót általában, tekintet nélkül arra, hogy be van-e kebelezve vagy nem, nemkülönben minden oly üzlettelepet, mely helyben szertartásos tárgyak előállításával vagy értékesítésével foglalkozik, közvetett és közvetlen adóval terhelhet.

b) A filiákban, azaz a hitközséghez csatlakozó községekben lakó zsidók jogai és kötelezettségei kölcsönös megállapodás alapján szabályoztatnak. (l. I. b. p.)

9. §. *a)* Ha a hitközség valamely tagja lakhelyét megváltoztatja, tartozik folyó évi adóját itt leróni.

b) A ki a hitközségből a törvények által megengedett módon kilépni szándékozik, a hitközségi kötelék alól csak a kilépési szándék bejelentésétől számított legalább egy évre járó adója és minden adóhátralékának lefizetése után oldatik fel.

c) Ha valamely tag elhal avagy csődbe jut, ugy adótartozása hagyatékát, illetve csődtömegét előnyös tételként terheli.

10. §. A hitközségi egyenes adó nem fizetés esetén közigazgatási úton hajtatik be.

11. §. A hitközségnek jogában áll a hátralékos adóval az adósnak nevére telekkönyvezett zsinagógai ülést megterhelni. A hitközségi adó és a hitközség egyéb követelései azonban a zsinagógai ülések tekintetében külön bejegyzés nélkül is minden magánkövetelést megelőznek.

12. §. A hitközség oly zsinagógai ülések után, melyeknek birtokosai a hitközségnek nem tagjai, a zsinagóga és az istenitisztelet fentartása címén évi adót szed, melylyel nem fizetés esetén az illető ülés terheltetik meg.

13. §. A hitközség fizetéses alkalmazottai, ha adót nem fizetnek is, bekebelezett tagoknak tekintetnek.

a) 14. §. A hitközségnek minden bekebelezett nagykorú, leg- A tagok jogairól.
alább évi 6 frt egyenes adót fizető férfi tagja, úgy a hitközség fizetéses alkalmazottai személyesen gyakorlandó cselekvő választó joggal birnak.

b) Legalább hat forint egyenes adót fizető nők is birnak cselekvő választó joggal, de ezt csak irásos meghatalmazással ellátott oly meghizott által gyakorolhatják, ki személyes választó joggal bir.

15. §. Választó joggal nem birnak:

a) A hitközség be nem kebelezett tagjai:

b) kik hitközségi vagyon kezeléséről számadással tartozva, kötelezettségüknek záros határidő alatt eleget nem tettek;

c) bünvádilag elitéltek a büntetés és mellékbüntetés tartama alatt;

d) vagyonbukottak a csőd tartama alatt;

e) gyámság vagy gondnokság alatt állók.

16. §. *a)* A hitközség minden férfi tagja a bekebelezéstől számitandó egy év leteltével nyer szenvedő választó jogot.

b) Fizetéses alkalmazott az előljáróságba, az iskolaszékbe (l. 52. b. p.) s a gabbóim közé nem választható.

17. §. A hitközség minden tisztviselője megbizásának letelte után ujra megválasztható.

II. Különös rész.

H) A nagygyülésről.

18. §. A hitközség összes választójoggal biró tagjainak gyüle- A nagygyülésről.
kezete képezi a nagygyülést.

19. §. A nagygyülés egybehivatik:

a) minden harmadik év végén a közgyülés 71 és az adófelszólamlási bizottság 21 tagjának (61. §.) megválasztása.

b) főrabbi, rabbi vagy kántor választása s elbocsátása tárgyában hozott közgyülési határozat elbirálása.

c) uj zsinagóga épitésének tárgyában hozott közgyülési határozat fölötti szavazás céljából.

A nagygyülés titkos szavazás utján határoz. A tagok szavazatukat igennel vagy nemmel fejezik ki. A szavazók két harmad többsége dönt. Többség hiányával a létező állapot tartandó fönn.

20. §. A nagygyülést az elnök vagy helyettese hivja egybe helybeli hirlap útján való közlés és zsinagógai hirdetés utján legalább 8 nappal a kitüzött idő előtt.

21. §. A nagygyülésen az elnök vagy helyettese elnököl. (l. 50. d. p.)

22. §. Nyolc nappal a nagygyülés előtt a hitközség jegyzői hivatalában kifüggesztetnek a cselekvő (13—15. §.) és szenvedő (16. §.) választójoggal birók névsorai. Ezekre vonatkozó felszólamlások az előljáróság által intéztetnek el.

23. §. A nagygyülés, tekintet nélkül a jelenlevők számára, A nagygyülésről.
határozatképes.

24. §. *a)* A közgyülési tagok (hitközségi képviselők) választása céljából egybehivott nagygyülésen az elnök kinevez egy választási elnököt és egy vagy több négy tagú szavazatszedő bizottságot, mire a szavazás megkezdődik.

b) Ha a szavazásban félóráig tartó szünet áll be, a választási elnök egy órai határidőt tűz ki, melynek leteltével a szavazás berekesztetik.

c) A választás berekesztése után nyomban megkezdődik a szavazatok összeszámolása. Ha ez nem volna foganatosítható, a szavazó lapok az összeszámolás eszközléséig a választási elnök pecsétje alatt őrizendők.

d) Akik legtöbb szavazatot nyernek, megválasztottaknak tekintetnek. Szavazatok egyenlősége esetében sorshúzás dönt. Ha a képviselők sorában üresedés áll be, ez azok által töltetik be, kik a választás alkalmával a megválasztottak után legtöbb szavazatot nyertek.

e) A választás eredményét a választási elnök azonnal kihirdeti.

I) A közgyülésről.

A közgyülésről.

25. §. A megválasztott hitközségi képviselők a hitközség elnökének meghívására legfölebb 8 nappal a választás után alakuló **közgyülést** tartanak a legidősebb képviselőnek mint korelnöknek elnöklése alatt.

26. §. A megalakuláshoz 30 képviselő jelenléte szükséges.

27. §. E gyülés kizárólagos napirendje a következő:

a) titkos szavazás vagy közfelkiáltás utján választ saját kebeléből hitközségi elnököt, aki az elnöki széket azonnal elfoglalja (l. 50. §.);

b) titkos szavazás utján választ saját kebeléből öt előljárót (51—69. §.), egy pénztárnokot (70—71. §.) és egy ügyészt (73. §.) kik az előljáróság tagjai;

c) titkos szavazás utján választ saját kebeléből hat iskolaszéki tagot;

d) titkos szavazás utján választ 7 gabbajt, azaz 4 templomatyát, egy Talmud-Tóra, egy Anüjé Irénü és egy Hachnószasz Kalloh gabbajt (74—76. §.)

28. §. Az előljáróság 8 tagja és a 63 képviselő képezi a közgyülést.

29. §. A közgyülés rendelkezik a hitközség minden ügyében, mely nincs a nagygyülésnek fentartva. (19. §.)

30. §. Rendes közgyülés minden negyedévben tartandó, rendkivüli, ha az előljáróság szükségesnek itéli, vagy ha 15 képviselő irásbeli beadványnyal s a tárgy megjelölése mellett erre az elnököt felszólitja.

31. §. A közgyülést az elnök vagy helyettese hivja egybe irásos meghivó, esetleg hirdetés útján, melyben a tanácskozás tárgya jelzendő.

32. §. Az előljáróság által megállapitott és két nappal a gyülés előtt a hitközség jegyzői hivatalában közszemlére kiteendő napirenden kivül csak oly indítványok és interpellációk tűzetnek ki tárgyalásra, melyeknek sürgős voltát a közgyülés megszavazza vagy melyek

a gyűlés előtt három nappal a jegyzői hivatalban írásbelileg beadat- A közgyűlésről.
tak. A napirendre ki nem tűzött tárgyak a következő közgyűlés napirendjére veendők föl.

33. §. A közgyűlés felállás, illetve ülve maradással szavaz és szavazattöbbséggel határoz. Az elnöknek avagy tíz képviselőnek kívánatára névszerinti vagy titkos, személyes kérdésekben egynek kívánatára is titkos szavazásnak van helye.

34. §. A közgyűlés megnyitható, ha az elnökön és két előljárón kívül 15 képviselő van jelen. A megnyitott közgyűlés határozatképessége a folytatólagos közgyűlésre is kiterjed.

35. §. *a)* Ha a közgyűlés a kitűzött időben nem határozatképes, 14 nap alatt újabban egybehívandó, mikor is tekintet nélkül a jelenlevők számára, ha elnök és két előljáró jelen van, határozatképes. (L. 80.)

b) E közgyűlés meghivóin a jelen §-ra hivatkozásnak kell történni.

c) A közgyűlés oly tárgyat, mely fölött már határozott, hat hónapon belül a határozat megváltoztatásának céljából csak úgy tárgyalhat, ha az előljáróság ez iránt előterjesztést tesz.

36. §. A közgyűlés tárgyalásai nyilvánosak, de jogában áll magát bármikor zártnak nyilvánítani. A hallgatóság zajongása vagy háborgása esetén az elnöknek joga van a hallgatóságot eltávolíttatni.

37. §. A közgyűlés hatásköre:

a) a hitközség minden tisztviselőjének választása és a fizetéses hivatalnokoknak megválasztása, esetleg elbocsátása vagy nyugdíjazása. Tanerők választása az iskolaszék és előljáróság kijelölése alapján történik. (53. k. p.)

Főrabbi, rabbi vagy kántor választása és elbocsátásánál a közgyűlés határozata a nagygyűlés elé terjesztendő.

b) A cultuselőljáró mellett működő cultusbizottság három tagjának választása. (51. d. p.)

c) A közgyűlés állapítja meg az összes hitközségi hivatalnokok és tanítók fizetését, ez utóbbiakét az iskolaszék és előljáróság előterjesztése alapján.

d) Határoz a hitközség vagyonának értékesítése tárgyában.

e) Határoz hitközségi vagyon szerzése vagy elidegenítése, alapítványok, zsinagógai szerelvények és egyéb ajándékok elfogadása tárgyában.

f) Új épületek emelését csak 30 képviselő jelenlétében és $^3/_5$ szótöbbséggel határozhatja el; azonban oly építkezési átalakításokra nézve, melyek költségei 500 frtot meg nem haladnak, elegendő az egyszerű többség. Új zsinagóga építésére vonatkozó közgyűlési határozat nagygyűlés elé terjesztendő.

g) Az előljárók működését ellenőrzi.

h) Tárgyalja az előljáróság évi jelentését a vagyoni állapotról, a népességi változásokról, az anyakönyv vezetéséről, a hitközségi intézetek és intézményekről, az iskolákról, a hivatalnokok tevékenységéről és az igazgatás menetéről.

A közgyülésről.

i) Tanácskozik és határoz az előljáróság által évenkint előterjesztendő költségvetés felett, valamint a közvetett és közvetlen adók és egyéb hitközségi bevételek útján eszközlendő fedezet módozatairól.

j) Határoz állandósitott kölcsönök fölvétele és törlesztési módozata fölött. Ily határozat hozatalára 36 képviselő jelenléte és $^2/_3$ szótöbbség szükséges.

k) Választ adókivető bizottságot. (58. 60. §.)

l) Választ héttagú számvizsgáló bizottságot az évi zárszámadások megvizsgálására, melynek véleményes előterjesztése nélkül nem adhatja meg az előljáróságnak a fölmentvényt. Azon esetben, ha a bizottság a zárszámadásokat nem találja rendben, az előljáróság azon tagjai, kik az illető igazolatlan tételre vonatkozólag különvéleményt nem adtak, egyetemlegesen felelősek.

m) Határoz új intézetek vagy intézmények életbeléptetése felett, melyek vallási, művelődési vagy emberbaráti tekintetből szükségeseknek mutatkoznak (4. §.) és a szokásos szertartások megváltoztatása ügyében a rabbi, a cultusbizottság és az előljáróság jóváhagyó előterjesztése alapján. Ily határozathoz a jelenlevők két harmad többsége szükséges.

n) Határoz az alapszabályok megváltoztatása felett. (l. 80. §.)

o) Rendszeresiti a szükségessé váló új fizetéses hivatalnoki állomásokat. Tanitói állomás rendszeresitése az iskolaszék s előljáróság előterjesztése alapján történik.

p) Választja a hitközség kerületi képviselőit.

38. §. A közgyülés minden üléséről jegyzőkönyv vezetendő, melyet az elnök, a jegyző és a közgyülés által kiküldött két tag hitelesit.

K) Az előljáróságról általában.

Az előljáróságról általában.

39. §. Az előljáróság képviseli a hitközséget a hatóságok és harmadik személyekkel szemben, végzi a folyó ügyeket, aláirja a község nevében kiállitott okiratokat (56. b. p.), végrehajtja a közgyülés határozatait, felügyel a községi vagyonra az erről fölvezendő és folyton nyilvántartandó leltár alapján (69. c. p.), gondoskodik a közvetett és közvetlen adók behajtásáról és minden más jövedelem beszerzéséről (57. f. p.) s köteles ellenőrizni a pénztár kezelését. Az előljáróság engedi meg a zsinagógai ülések átiratását és megterheltetését. (51. f. p., 69. d. p.) Határoz a rabbival egyetértőleg a cultuselőljáró előterjesztése alapján különös isteni tiszteletek rendezése tárgyában.

40. §. *a)* Az előljáróság feladata ügyelni arra, hogy a községi hivatalnokok és szolgák szolgálati utasitásaik értelmében (51. c. p.) kötelességüket pontosan teljesitsék, és köteles netán előforduló szabálytalanságokról, a mennyiben a szükséges intézkedések nem tartoznának hatáskörébe, a közgyülésnek jelentést tenni.

b) A közgyülés csak azon esetben veheti tárgyalás alá a hivatalnokok működését, ha az előljáróság a vizsgálatot megtagadta vagy az ügyet közgyülés elé terjeszteni kivánja vagy ha az előljáróság határozata ellen fölebbezés nyujtatott be.

41. §. Az előljáróság ügyel a hitközség kezelése alatt álló alapok és alapítványok kezelése és az alapító-levél értelmében való felhasználására.

42. §. Az előljáróság tisztét díjtalanul teljesíti.

43. §. Az előljáróság teendőit az előljárói ülésekben végzi, melyeket az elnök vagy annak helyettese akkor, midőn annak szüksége mutatkozik, hív egybe és a melyekről szabályszerű jegyzőkönyv vezetendő. Az elnök vagy az előljáróság 2 tagjának kívánatára ülés tartandó. Az ülések nem nyilvánosak.

44. §. Az előljáróság köteles minden igazgatási év végén a közgyűlésnek az összes bevételek és kiadásokról teljes kimutatást előterjeszteni és működéséről jelentést tenni. (l. 37. i. p.) Ebben indítványozza azon intézkedéseket is, melyek segélyével a hátralékok, szükség esetén a politikai hatóság közbenjárásával végrehajtás útján (l. 10. §.) behajtatnak.

45. §. Az előljárói ülés határozatképes, ha három tag jelen van.

46. §. A hitközségi kiadványokat az elnök és a hitközség jegyzője írja alá, amennyiben pedig a községi igazgatásnak egy külön szakmájába tartoznak, az illető szakelőljáró ellenjegyzi; minden kiadvány azonkívül a hitközség pecsétjével is ellátandó.

47. §. A hitközség pecsétje az elnök őrizete alatt áll, aki azt távolléte vagy másféle akadályoztatása esetében helyettesének adja át.

48. §. Az igazgatási szakmákhoz képest az előljáróságban *a)* az elnökön kívül a következő tagok foglalnak helyet: *b)* a cultuselőljáró, *c)* az iskolai előljáró, *d)* a pénzügyi előljáró, *e)* a jótékonysági előljáró, *f)* a gazdasági előljáró, *g)* a pénztárnok, *h)* az ügyész.

49. §. Apa és fiú vagy testvérek nem lehetnek egyidejűleg az előljáróság tagjai, azonban egyéb rokonság nem zárja ki a tagságot.

I.) Az elnökről. Az elnökről.

50. §. Az elnök feladata és jogköre:

a) képviseli a hitközséget minden előforduló esetben kifelé, valamint minden összeköttetésében harmadik személyekkel szemben;

b) átvesz minden iratot, mely a hitközséghez van intézve és miután az iktatóba bevezettette, az illető előljárónak kiadja;

c) egybehívja a nagygyűlést, közgyűlést és az előljárói ülést, amennyiben azt neki az alapszabályok előírják, illetve megengedik;

d) elnököl a hitközség minden előljárói ülésén, a közgyűlésen és a nagygyűlésen, beterjeszti az előljáróság évi jelentését a közgyűlésnek és végrehajtja mindezen gyűlések határozatait;

e) kiállíttatja a bizonyítványokat a hitközség jegyzője által (l. 56. b. p.)

f) felülvizsgálja időnkint a pénztár állapotát;

g) joga van minden bizottságban, mely a hitközség ügyeit tárgyalja, részt venni;

h) vezeti és ellenőrzi a hitközség irodáját. A hitközség által saját hatáskörében és pecsétje alatt kiállított okiratok és kimutatások közokiratok jellegével és erejével bírnak.

M) A cultuselőljáróról.

A cultuselőljáróról.

51. §. A cultuselőljáró feladata és jogköre:

a) rendszerint ő helyettesíti az elnököt;

b) a zsinagógai rendet fönntartja, mire nézve köteles a közgyűlés által hozott határozatok értelmében eljárni;

c) megállapítja az isteni tiszteletek idejét a rabbival és a templomatyákkal egyetértőleg;

d) felügyel a szertartásos intézetek és intézményekre a cultusbizottság közreműködésével.

A cultusbizottság tagjai: a rabbi és a közgyűlés által választott három tag. (37. b. p.) E bizottság föladata, hogy vallásos és szertartásos ügyekben és sakter választása esetében véleményt adjon.

e) kidolgozza a közgyűlés elé terjesztendő szolgálati utasításokat és felügyel a hitközségi hivatalnokok és szolgákra, hogy kötelességüket utasítás szerint pontosan végezzék; (40. a. b. p.) — a tanítókra nézve e teendőket az iskolaszék végzi;

f) vezeti a zsinagógai gazdálkodást, eszközli az ülések bérbeadását és ellenőrzi a telekkönyv vezetését.

N) Az iskolai előljáróról.

Az iskolai előljáróról.

52. §. *a)* Az iskolai előljáró mellett külön bizottság, iskolaszék működik, melynek elnöke az iskolai előljáró.

b) Az iskolaszék áll a rabbi, az iskola fizetéses orvosa, a közgyűlés által 3 évre választott hat tagból (37. a. p.) és a tanítótestület egy képviselőjéből, kinek azonban fegyelmi vizsgálatokra s büntetés kiszabására nézve nincs szavazata.

53. §. Az iskolaszék feladata és jogköre:

a) választ maga köréből egy jegyzőt;

b) beszerzi az évi költségvetésben előirányzott összeg erejéig a tanszereket és gondoskodik azok feltározása és rendben tartásáról;

c) felügyel a hitoktatásra a községi és közép iskolákban;

d) indítványozza a tanítói állomások rendszeresítését vagy megszüntetését;

e) megállapítja a hitközség tan- és nevelő intézeteinek tantervét és elosztja a tanerőket;

f) kitűzi a szorgalmi idő tartamát s a vizsgálatok idejét;

g) vezeti a vizsgálatokat;

h) felügyel az iskolai fegyelemre;

i) őrködik az iskola egészségi állapota fölött, mire nézve az iskola orvosa köteles időnkint jelentést tenni;

j) megóvja a tanítók tekintélyét;

k) indítványozza a tanító és tanítónők felvételét, véglegesítését vagy elbocsátását és illetményeik megállapítását; (37. c. p.)

l) megállapítja a tandíjat az előljáróság és a közgyűlés jóváhagyása mellett;

m) az iskola belügyeire nézve valamely tagját meghízhatja az iskolai felügyelettel.

Az iskolai elöljáró.

54. §. Az iskolaszék tanácskozásairól rendes jegyzőkönyv vezetendő, melyet az elnök és a jegyző hitelesít.

55. §. Az iskolaszék köteles minden iskolai év végén évi jelentését az iskola állapotáról beterjeszteni az elöljárósághoz, mely erről a közgyűlésnek jelentést tesz.

56. §. Az iskolai elöljáró feladata és jogköre:

a) képviseli az iskolát és iskolaszéket az elöljáróságban, a közgyülésen és harmadik személyekkel szemben.

b) ellenjegyzi a tanulók felvételi jegyeit, a tanítók díjleveleit, kiállítja a tanítók bizonyítványait s az iskolai bizonyítványokat, ellátja ez okmányokat aláírásával és az iskola pecsétjével, melyet ő őriz;

c) egybehivja az iskolaszék üléseit és ezeken elnököl:

d) kiutalványozza a tanszerekre megszavazott összeget a pénzügyi elöljáró ellenjegyzése mellett.

O) A pénzügyi elöljáróról.

A pénzügyi elöljáróról.

57. § A pénzügyi elöljárónak feladata és jogköre:

a) vezeti és ellenőrzi a hitközség és intézeteinek összes pénzügyeit;

b) kidolgozza az évi költségelőirányzatot:

c) minden közgyülésileg megszavazott kiadást a pénzügyi elöljáróság pecsétje alatt kiutalványoz, és minden behajtás céljából kiállított nyugtát és számadást — kivéve a zsinagógai adományok nyugtáit — ellenjegyez;

d) elnökől a felszólamlási bizottságban (61—62.):

e) a hitközség és intézeteinek pénztárát átvizsgálja és a talált állapotról az elöljáróságnak jelentést tesz;

f) felügyel a hitközség és intézeteinek könyvelésére:

g) gondoskodik az adóhátralékok behajtásáról és ez iránt az elöljáróság útján a közgyülésnek jelentést tesz.

P) Az egyenes adó kivetéséről.

Az egyenes adó kivetéséről.

58. §. Az egyenes adó kivetésére a közgyülés választ három, hét-hét tagból álló bizottságot, melyek feladata az adót minden hitközségi tagra kivetni. E bizottságok kebelükből választanak egy-egy elnököt. A tagok választása olykép történik, hogy figyelembe vétetnek a különböző vagyoni és kereseti osztályok.

Minden bizottságnak négy tagja a közgyülés tagjai közül, három tagja pedig nemképviselők sorából választandó.

59. §. *a)* Ezen három bizottságot az első összes ülésre a hitközség elnöke hivja össze, kinek kezeibe a bizottsági tagok kézadással a titoktartás s részrehajlatlanság fogadalmát leteszik.

b) A három bizottság mindegyike előleges megegyezés nélkül külön-külön tanácskozik és méltányos eljárás alapján megállapitja a hitközségi tagok mindenikére kirovandó adót. Határozataiknál szavazattöbbség, a szavazatok egyenlősége esetén az elnök dönt.

60. §. A bizottságok lepecsételt indítványaikat legkésőbb 14 nappal megválasztatásuk után átadják a gazdasági elöljárónak, aki 8 nap alatt összehivja a szükebb adókivető bizottságot. Ez áll a gazdasági elöljáró elnöklete alatt a 3 hetes bizottság elnökeiből.

Az egyenes adó kivetése.

Feladata a beérkezett tervezetek kinyitása és a netán eltérő adóösszegeknél a középszám megállapítása.

Minden községi tag a reá kivetett adó mennyiségéről írásbelileg értesittetik. Ezen felül az adókivetési lajstrom a hitközség irodájában minden év december 1-től 8-áig közszemlére kitétetik, ahol a hivatalos órák alatt mindenki megtekintheti és ha magát túlterheltnek érzi, december hó 15-ig irásos beadványban felszólamlással élhet. Az irásbeli értesítésnek elmulasztása a felszólamlásra okul nem szolgálhat, valamint másrészt az irásbeli értesítés esetén is a felszólamlás csak dec. 15-ikéig bezárólag érvényesithető.

61. §. A felszólamlásokat a felszólamlási bizottság tárgyalja, mely következőkép alakittatik meg: A nagygyülés által választott 21 tag közül (19. a. p.) évenként előljárói ülésben hét tag sorshúzás útján kijelöltetik, kik a pénzügyi előljáró elnöklete alatt képezik a felszólamlási bizottságot, melynek tagjai a részrehajlatlanság fogadalmát teszik le. — Az adókivető bizottsági tagok nem lehetnek e bizottság tagjai.

62. §. A felszólamlási bizottság a benyujtott felszólamlások tárgyában a felszólamlási indokok lelkiismeretes megvizsgálása után és a költségvetés figyelembe vétele mellett végérvényesen határoz és határozatát indokolni tartozik. A felszólamlási bizottság köteles munkálatait december 20-áig befejezni, amely határidő után minden egyes felszólamló felszólamlásának elintézéséről hivatalból értesitendő. — Érvényes határozat hozatalához 4 tag jelenléte szükséges. A felszólamlási bizottság határozata felebbezhetetlen.

Q) A jótékonysági előljáróról.

A jótékonysági előljáróról.

63. §. A jótékonysági előljáró felügyel minden jótékonysági intézet és intézményre, mely a hitközség védnöksége alatt áll. Ezen intézetek illetve intézményekhez tartoznak jelenleg:

a) a Chevra Kaddisa (szent egylet);

b) a Talmud Tóra (szegény tanulók segélyezésére és a zsidó irodalom tanulmányozásának előmozditására) a hozzá tartozó perselyalapitványnyal, melyről külön szabályzat rendelkezik;

c) Anijé Irénü (helybeli házi szegények);

d) Hachnószasz Kalloh (kihazasító alap).

64. §. A Chevra Kaddisát illetőleg, annak alapszabályai mérvadók. Ezen alapszabályok a hitközségi előljáróságnak helybenhagyás végett bemutatandók. Ha az előljáróság a helybenhagyást megtagadná, a hitközség közgyülése dönt.

65. §. A jótékonysági előljáró hatásköréhez tartozik:

a) szegény tanulók felruházása,

b) szegény tanulók teljes vagy részleges tandijmentességének engedélyezése a Talmud Tóra gabbaj meghallgatása mellett. (75. b. p.)

66. §. A jótékonysági előljáró feladata, a segélyre szoruló házi szegények jegyzékét elkészíteni és az előljáróságnak beterjeszteni.

67. §. A jótékonysági előljárónak jogában áll segélyt kivánó szegények számára a költségvetésben e címen megszavazott összeg erejéig segélyösszegeket kiutalványozni.

68. §. A jótékonysági előljáró kezelése alatt áll a Hachnószasz Kalloh, melyről külön szabályzat rendelkezik. A jótékonysági előljáróról.

R) A gazdasági előljáróról.

69. §. A gazdasági előljáró feladata és jogköre: A gazdasági előljáróról.

a) a hitközség épületeinek rendbentartására szükségesnek mutatkozó javításokat eszközli és esetleg új épületek építése (37. f. p.) vagy fönnállók leromlása tárgyában hozott határozatokat végrehajtja, az építési terveket és költségelőirányzatokat készitteti;

b) a hitközség összes ingó és ingatlan vagyonát leltározza, s annak fentartásáról gondoskodik;

c) a bér-, vétel- és eladási szerződéseket a közgyülés határozata értelmében végrehajtja;

d) a zsinagógai üléseket nyilvántartja, azok telekkönyvét vezeti, átiratásokat és betáblázásokat, előljárósági határozat alapján, a cultus-előljáróval egyetértőleg foganatosit. A telekkönyv kezelésére nézve külön szabályzat áll érvényben.

S) A pénztárnokról.

70. §. A hitközség pénztárnokának feladata és jogköre: A pénztárnokról.

a) átveszi a befolyó pénzeket;

b) nyugtázza a befolyó pénzek vagy értékek átvételét;

c) kifizeti a pénztári előljáró utalványait;

d) évenkint az elnök és a pénzügyi előljáró által ellenjegyzendő zárszámadást nyújt be a község bevételeiről és kiadásairól.

71. §. A pénztárnok felelős minden bevételezett községi pénzért. Távolléte esetén a község pénztárát, a pénzügyi előljáró jóváhagyása mellett, de saját felelősségére egy általa kiszemelt egyénre bizhatja.

72. §. A hitközség és intézetei, a persely-alapitvány és a Hachnószasz Kalloh kivételével, csak egy központi pénztárral birnak, melybe az összes bevételek befolynak. Minden egyes szak bevételei, kiadásai és vagyoni állapota azonban a hitközség könyveiben külön kitüntetendők.

T) Az ügyészről.

73. §. Az ügyész a hitközség jogi tanácsadója. A hitközséget minden peres és perenkivüli jogügyekben biróságok és hatóságok, úgy 3-ik személyekkel szemben állásánál fogva, külön irásbeli meghatalmazás nélkül képviseli, az adóhátralékok behajtását és biztositását eszközli és eljárásáról évenkint jelentést terjeszt elő. Az ügyészről.

U) A gabbóimról.

74. §. A templomatyák (gabbóim) kötelessége azon pénzösszegeket, melyek az eddig szokásos módon a zsinagógában adományoztatnak vagy ott előjegyeztetnek és utólag nyugta mellett behajtatnak, rendesen elkönyvelni és átadni a pénztárnoknak. A gabbóimról.

75. §. *a)* Minden templomatya (gabbaj) köteles a meghatározott napokon gyüjtött adományokat a megfelelő perselybe letenni.

A gabbáimról. A templomatyák (gabbóim) zsinagógai tisztökben az eddigi szokás szerint járnak el.

b) A Talmud Tóra gabbaj közreműködik a szegény tanulók egész vagy részleges tandíj-mentességének megállapításában és a szegény tanulók felruházásában. (65. §.)

76. § Apa és fiú vagy testvérek nem lehetnek egyidejüleg gabbóim; azonban egyéb rokonság nem zárja ki a tagságot.

V) Fizetéses hitközségi hivatalnokokról.

Fizetéses hitközségi hivatalnokokról. 77. §. Megüresedett fizetéses hivatalok rendesen pályázat útján töltendők be.

78. § *a)* Fizetéses hivatalnokok a jelen alapszabályok 19. §. b. p., 37. §. a. p., 53. §. k. pontjának rendelkezése szerint választatnak.

b) A hivatalnokok hivatalos teendőiket a közgyülés által megállapítandó szolgálati utasítások értelmében teljesítik, mire nézve a hitközség fegyelmi szabályzatának kötelesek magukat alávetni.

79. §. A fizetéses hivatalnokok nyugdijazását illetőleg külön szabályzat áll érvényben. (37. a. p.)

X) Az alapszabályok megváltoztatásáról.

Az alapszabályok megváltoztatásáról. 80. § A jelen alapszabályok megváltoztatása csakis a célzott változtatás megjelölésével egybehivott közgyülésen tárgyalható, ha legalább 8 nappal előbb tartott közgyülésen erre tizenöt képviselő által pártolt indítvány tétetett. A határozat hozatalához tekintet nélkül a 35. §. *a)* pontjára, harminchat képviselő jelenléte és a jelenlevők $^2/_3$-ának helyeslő szavazata szükséges.

Letárgyaltatott és elfogadtatott a szegedi zsidó hitközség 1881. április harmadikán megkezdett és április tizedikén, huszonnegyedikén és május nyolcadikán folytatott közgyülésében.

Klein Salamon s. k. **Prosznitz Vilmos** s. k.

L. S.

7334. szám.

Jelen alapszabályok tudomásul vétetvén, azok egy példánya az egyetemes gyülés által alkotott és legfőbb helyen jóváhagyott országos szervezési (I.) szabályzatok 29 §. *f)* pontjához képest az irattár számára e helyütt visszatartatott.

Kelt Budapesten, 1882. évi január 5-én.

L. S.

Az orsz. izr. iroda [illegible]

Schweiger Márton s. k.
irodai elnök.

NEGYEDIK FEJEZET.

A hitközség előljárói és képviselői.

Több az, amit e helyen megírunk, mint egy puszta névsor. A hitközség legjobbjai voltak azok mindig, kik mint előljárók és képviselők vezették a szegedi zsidóság ügyeit. Magából a zsidóság helyzetéből folyt ez így. A tűrt felekezet ügyei, bajai régen sokkalta nagyobbak voltak, mint manapság. Folytonos megszorítások s küzdelmek közt élt a felekezet, a legkülönfélébb zaklatásoknak kitéve a hatóságok részéről. Oly egyének kellettek tehát a község élére, kik értelmök és állásuk sulyával tudtak nyomatékot adni föllépésüknek, szemben az elfogultsággal és gyakran a rosszakarattal is.

Ezekre a szempontokra mindig figyelemmel voltak a szegedi zsidók előljáróik és bizalmi embereik választásánál. Természetesen csak amennyiben autonom jogaikat meg nem nyirbálták, ami szintén megtörtént, miként látni fogjuk.

Minden körülmények közt áll annyi, hogy a hitközség kormányzásában részt vett férfiak nem ritkán a nyugalmukkal játszottak tiszteik elvállalásakor és bőséges érdemet szereztek rá mindannyian, hogy közhasznu és sok áldozattal járó működésükről hálával emlékezzenek meg az utódok.

A hitközség ügyeinek vezetése, mint egyebütt is, azonos formában történt a város ügyeinek intézésével. Az assimilációra való törekvésnek első és kétségkivül megkapó jelensége az, hogy a hazai zsidóság saját szükebb körében a városi igazgatás formáit tette magáévá.

Szervezet.

A szab. kir. városok közügyeit ez időben két forum intézte: a választott polgárság vagyis a kültanács és a belső tanács.[1]) Ugyanezen rendszer alapján szervezkedett az akkoriban még kicsiny és a szervezeti vagy alapszabályoknak még csak egy-egy apró töredékével rendelkező zsidó hitközség is. Itt is a bíró, az esküdtek, a pénztárnok s később a templomatyák képezték az ugynevezett belső tanácsot (előljáróság קהל), míg a község egyetemét a 31 tagból álló „választó község" (Wahlmänner) képviselte, melynek szószólója (Vormund, később szószólói) ülésel birtak az előljáróságban és ott a község érdekeit képviselték.

Ez a szervezet minden esetre abban is találja eredetét, hogy a városi hatóságok a zsidó hitközségek ügyeinek, tanácskozásainak és rendelkezéseinek ellenőrzésére biztost (commissáriust) küldöttek ki,[2]) aki a városnál főnnálló szervezetet természetesen e kiküldetésében is applikálni törekedett.

Biztosok.

Ezek a városi biztosok nagy szerepet játszanak a hitközségek életében. Jóakaratuktól függött a hitközség minden esetben, mert amennyire irott utasításokból, szabályokból és egyes feljegyzésekből látszik, a városi biztosnak joga volt beleavatkozni a választás tényébe s a választott egyént akár meg sem erősíteni hivatalában, másrészt pedig tetszésétől függött, hogy a hitközségi előljáróság vagy képviselet határozatait helyben hagyja-e vagy sem.

Egészben véve Szegeden meglehetős jó viszony állott főnn a hitközség előljárói és a hatósági biztos között. A funkcionáriusok igyekeztek megérteni egymást és az előljáróságok a jó békesség érdekében nem egyszer nagy engedékenységet tanusitottak. Sőt arra is volt eset többször, hogy az előljáróság a békétlenkedő hitközséggel szemben a városi commissárius tekintélyét vette igénybe és az összehivott gyülekezeteknek nagy paraenesiseket tartatott a hatósági biztossal, megintetvén a tagokat, hogy az előljárók iránti köteles engedelmességet szem elől ne tévesszék.

---

1) A választó polgárság, helyesebben „választott község" 84 tagból állt. E testület, mely tagjaiban történt változások esetén önönmagát egészítette ki, a szószóló (tribunus plebis) elnöklete alatt ülésezett s képezte a kültanácsot. A szószóló vagy két segédje a tanácsüléseken jelen volt.

Politikai s egyéb közügyekben a belső tanácsnál a főbiró elnöklete alatt „selegyes ülés" név alatt tartott összejöveteleken képviselte a város közönségének egyetemét. (L. Reizner János, A régi Szeged, I. kötet, 29 és 30. lapok.)

2) Hasonlóképp városi biztos rendeltetett ki a görögkeleti egyház községhez és a céhekhez. (L. Reizner u. o. 137. l.)

Mutatja még a városi biztosok és a zsidó község közötti általán véve jó viszonyt az is, hogy a tisztujító és egyéb fontos gyűlések jegyzőkönyveit eleinte maguk az illető commissáriusok foglalták írásba. Ennek fejében, de különben is a gyűléseken való megjelenésért napi díj járt a biztosoknak s ezentúl még rendes ujesztendei ajándék is, melyben egyébiránt a városi hatóság más tagjait is részesítette a hitközség.

A biztosoknak később rendes évi díj járt a hitközségnél viselt tisztük után. Igy 1825-ben elhatározta az elöljáróság, hogy biztosának, Aigner szenátornak az eddigi 65 váltóforint évi „diurnum“ helyett 40 pengő forint adassék huszasokban.[1])

Az ujévi ajándék-osztás országszerte divott szokását mutatja egy 1846. dec. 29-ediki jegyzőkönyv, mely így szól:

„Az eddigi szokást fentartván, miszerint több városi tiszteknek ujévi ajándék adatik községünk részéről, Ausländer Dávid úr községi pénztárnok mai ülésünkben személyesen megkerestetett, hogy holnap vegyen községünk számára 26 font kávét és 45 font cukort, hogy az a most ránk jövő 1847-edik ujesztendő napjára az Előljáróságbeli urak által az illető városi tiszteknek ajándékul adassék.“

Mint városi biztosok szerepelnek a hitközség jegyzőkönyveiben:

Zombori Pál	—1805-ig.
Aigner József	1805—1825-ig.
Müller Ferenc főkapitány	1825—1844-ig.
Tary Pál főkapitány	1845—1848-ig.
Farkass János rendőrségi tanácsos, később városi tanácsnok	1850—1859-ig.
Taschler József	1859—1862-ig.
Farkass János	1862—1865-ig.
Zombory János városi tanácsnok . . .	1865—1867-ig.

Az 1867-edik év január 26-odikán neveztetett ki az utolsó biztos, amikor a néhai Zombory János tanácsnok biztossága alatt volt községek, céhek és egyletek részére uj biztos lévén kinevezendő, „az izraelita cultus-község biztosává Szremátz János főjegyző, t. tanácsnok rendeltetett ki.“

Említésre méltó, hogy az első 37 évet kivéve, mikor a jegyzőkönyvek héberül irattak, a hitközség majdnem folyvást magyarul vezettette jegyzőkönyveit, kivéve 1853-tól számítva több évet, mikor t. i. a csász. kir. megyefőnök szigorúan

[1]) Diurnum vagy taksa 1848-ig a tisztviselőknek a felek magánérdekében tett minden eljárásért s mindennemű kiadmányokért járt. A díjak jóval túlhágtak, mint a rendes fizetés, mely igen csekély volt. L. Reizner, I. 81. Az ujévi ajándékra vonatkozólag l. Ben Chan. VIII, 58.

meghagyta a hitközségnek, hogy jegyzőkönyveit és folterjesztéseit német nyelven szerkeszsze.

1848/9-diki iratuinyok.

És az idegen uralom hatása alatt történt az is, hogy az 1848/9-edik évre vonatkozó irományokat és jegyzőkönyveket 1849 augusztus havában, midőn a jegyző a császáriak elől elmenekült volt, Kohen Ábrahám bíró s a többi előljáró rendeletére a teremépület padlásán, hova az egész irattárt felhordották vala, egyik tanító átnézte. A tanító másfélnap alatt kikereste a „veszedelmes" iratokat s átvitte Kohen Ábrahám házába, ahol azok a kályhában elégettettek[1]). Hasonló dolgok a történettudomány kárára országszerte történtek s városunk levéltárából is hiányzik az 1848/9-edik évi acták jelentékeny része.[2])

Amennyire írott följegyzések visszavezetnek, vagy egyáltalában léteznek, a szükséges kitérésekkel időrendben közöljük itt a hitközség mindenkori képviseletét.

Képviseletek, 1788—93.

Első feljegyzésünk az 1788-adik évről szól. Az akkori, még héber nyelven vezetett (egyszersmind legrégibb meglevő) jegyzőkönyv szerint 1788 okt. 27-ediken (tisri 26-odikán) tisztujitás volt, melyen az öt tagu candidáló bizottság (בוררים) közbejöttével lefolyt választás eredménye ez volt: bíró: ראש הקהל Spitz (Spitzer) Izrael, első esküdt: (טובי הקהל ראשון) Deutsch Hirs, második esküdt: (שני) Trebitsch (Kleinkind) József, első pénztáros: (גזבר תיבה) קץ Herzel Jechezkel, második pénztáros: אלל Juda (v. Leipnik), templomatyák (צדקה גבאי): első: Mannsberger Gerson, második: Kecskemét (Prinz) Salamon (Lébnek fia), összesen: "שבעה טובי העיר" a régi zsidó szervezetnek megfelelőleg.

1791-ben Polák (Bonyhád) Wolf volt a község bírája.

Részletesebb följegyzéseink vannak ismét 1792-ről, amikor kiszlev újholdján öt választo sorsoltatott ki (névszerint: Galántai Mose, Deutsch Hirs, Eisenstadt Gerson (Mannsberger), Herzel Jechezkel, Polák Zélig, akik erre nyert teljes hatalmuknál fogva egy év tartamára kinevezték az előljáróságot következőleg: bíró Herzel Jechezkel, esküdtek: Deutsch Hirs, Spitzer Izrael, pénztáros: Wodiáner Feives (Fülöp), első gabbaj: Polák Zélig, másod gabbaj: Galántai Mechl.

Az 1793-adik évtől 1797-ig ismét Spitzer Izrael volt a községi bíró. Esküdtek voltak ez időben: Wodiáner Feives és Polák Michael Chajim, gabbajok: Polák Salamon (Zélig) és (Holzer) Zsámbék Jakab, majd helyette Schönberger (Galántai) Mechl, pénztárnok: Polák (Bonyhád) Wolf.

[1]) Ez iratok elégetésének tényét jobb idők jöttével következőleg jegyezte fül Bauer jegyző a jegyzőkönyvben: »Emlék ül ezennel jegyzékbe vétetik, hogy Kohen Ábrahám azelőtti községi bíró által 1847—1848 és 1849-edik évekről előljáróságil, valamint közgyülési jegyzőkönyvek és különféle, a községi irattárban volt irományok és jegyzékek, községi jegyzőnknek két napi távolléte alatt, midőn t. i. 1849-ben Makón látogatóban volt — elégettettek.«

[2]) L. Reizner János, A régi Szeged I. 6.

Az 1798-ik évben Politzer (Politz) Löbl volt a község bírája. első esküdt volt akkor: Spitzer Izrael, második esküdt: Wodiáner Fülöp, tolerancia (türelmi adó) pénztárnok: Pollák Michael Chajim, első gabbaj: Pollák Zélig, másod gabbaj: Irsa Abrahám, első chevra gabbaj: Pollák (Bonyhád) Wolf, chevra gabbaj: Zsámbék Jakab és Chajim Léb (Schweiger Jakab).

A következő 1799-ik évbeli előljáróság: bíró: Spitzer Izrael, első esküdt: Wodiáner Feives, második esküdt: Pollák Michael Chajim, első gabbaj: Lichtenberger Izsák, második gabbaj: Deutsch Dávid, majd 1799 apr. 12-től Pollák Salamon (Zélig), chevra főgabbaj: Pollák (Bonyhád) Wolf, chevra gabbajok: Deutsch Hirsel, Pollák Zélig.

1800-ik évtől 1802-ig Pollák (Bonyhád) Wolf fordul elő mint a község bírája. Templomatyák ez időben Pollák Zélig és Irsa (Ausländer) Abrahám voltak 1801-ig. 1801-től kezdve pedig: Ráth Amadé és Deutsch Dávid. Ellenőr: Lichtenberger Izsák. Az 1803-adiki választás Zombory Pál főkapitány és községi biztos jelenlétében következő eredménynyel folyt le: bíró: Politzer Löbl, első esküdt: Spitzer Izrael, második esküdt: Wodiáner Fülöp, templomatyák: Ausländer Abrahám és Pollák Salamon (Zélig), chevra gabbajok: Pollák Wolf és Deutsch Hirsl.

Továbbá ugyanekkor hitelesítőknek (Begläubiger) választattak: Levinger Áron, Holtzer Jakab, Schweiger Jakab, Reisinger Márkus.

Az 1805-ödik évi bíró-választás május hó 5-ödikén folyt le. „Birónak candidáltattak — így szól az egykoru följegyzés — Politzer Löbl, Wodiáner Fülöp és Spitzer Izrael, kik közül Spitzer Izrael 14 voxokkal felválasztatott."

S tovább: „Anno 805 die, quo supra. Esküdteknek felválasztattak: Wodiáner Fülöp, Politzer Löbl, kik az Birónak mindenekben segedelmére fognak lenni."

Ugyanekkor cedokó gabbajoknak választattak Pollák Salamon (Zélig) és Ausländer (Irsa) Abrahám. „átadatván nekik az 1801-ediki statutumok addig is, mig ujak fognak készülni." Két évvel később, 1807 április 27-edikén: „Birónak candidáltattak: Spitzer Izrael, Polyák Mihály és Hersl Deutsch, kik közül Deutsch Hersl 18 voxokkal birónak választatván, meghagyatott, hogy az igazság kiszolgáltatásában kötelessége szerint foglalatoskogyon serényen, az allatavalók pedig az engedelmességre keményen megintettek."

Deutsch Hersl csak egy évig volt zsidó bíró. 1808 június 15-ödikén megválasztattak: birónak Wodianer Fülöp, esküdteknek: Weisz Dávid és Kohen (Khon) Ábrahám, első templomatyának: Ausländer Abrahám, második templomatyának: Deutsch Salamon, cassirius-pénztárosoknak: Ráth Amadeus és Levi Mátyás.

Az 1809-edik évben a bírói tisztet Pollák Michael Chajim (Mihály) viszi.

Ezt követőleg ismét 1810 julius 13-adikán ejtetett meg a választás.

Az 1810-edik évi tisztujitás eredménye következő: bíró: Kohen Abrahám, esküdtek: Deutsch Hersl, Ráth Amadé, „pénzbeli perceptorok vagyis cassiriusok": Levi Mátyás, Ausländer Salamon,

Képviseletek 1820—24.

első templomatya: Polláck Salamon, második templomatya: Levinger Áron, temetésbéli gondviselők: Steinitzer Márcus és Prinz Salamon.

Az 1812 ápr. 24-edikén megejtett választás eredménye: bíró: Kohen Abrahám, esküdtek: Vogyaner (Wodiáner) Sámuel, Deutsch Dávid, cassirius: Levy Mátyás, templomatya: Ausländer Ábrahám, Politzer Löbl.

Az 1813-adiki előljáróság: bíró: Wodiáner Fülöp, esküdtek: Deutsch Hirs és Cajus Mandl, pénztárnok: Szégál Ferenc, ellenőr: Deutsch Salamon, templomatyák: Polláck Salamon és Politzer Löbl.

Az 1814/15-ödiki előljáróság 1814. július 12-edikén választva következőleg alakult: bíró: Ausländer Salamon (Kálmán), esküdtek: Wodiáner Sámuel és Deutsch Hirs, templomatyák: Ausländer Abrahám és Schweiger Jakab, pénztárnokok: Szégál Ferenc és Deutsch Salamon.

Az 1815/16-odiki előljáróság 1815 szeptember 10-edikén választatott, bíró lett: Wodiáner Fülöp, esküdtek: Ausländer Salamon és Deutsch Hirs, pénztárnokok: Szégál Ferenc és Levinger Áron, templomatyák: Ausländer Abrahám és Levy Hirs.

Az 1816/17-ediki előljáróság 1816. augusztus 15-ödikén így alakult: bíró Wodiáner Sámuel, esküdtek: Deutsch Salamon és Szégál Ferenc, pénztárosok: Kohen Ábrahám és Deutsch Dávid, templomatyák maradtak: Ausländer Ábrahám és Levy Hersl.

Ez évben Wodjáner Sámuel lemondván a bíróságról, mert nem engedelmeskednek neki, helyébe választatott Cajus Mandl.

Az 1817/18-adik előljáróság: bíró: Kohen Ábrahám, esküdtek: Cajus Mandl, Ausländer (Kálmán) Salamon, pénztárnok: Levy Mátyás, cedokó gabbajok: Wolf Fülöp és Polláck Simon.

Az 1819-ediki évre febr. 9-edikén ejtetett meg a választás következő eredménynyel: bíró Levy Mátyás.

Ez alkalommal panasz tétetvén részrehajlás miatt, a bíró mellé, eltérőleg az előbb és mindjárt a következő évben ismét követett rendszertől, 11 ülnök választatott, és pedig: esküdteknek: Kohen Abrahám és Ausländer Salamon, pénztárnokoknak: Deutsch Izrael és Schweiger Abrahám, cedokó gabbajoknak Polláck Simon és Stern Jakab, ülnököknek (Beisitzer): Cajus Mandl, Polláck Salamon, Szégál Ferenc, Bernheim Izsák és Levinger Áron.

Az 1820-adik évre febr. 19-edikén következőleg ejtetett meg a tisztújítás: bíró: Wodiáner Sámuel, bíróhelyettes (mivel Wodiáner gyakran távol van): Ausländer Salamon (Kálmán), esküdtek: Kohen Ábrahám és Levy Mátyás, Pénztárosok: Deutsch Salamon és Szégál Ferenc, cedokó-gabbajok: Reiner József és Polláck Simon.

Az 1821-edik évben és ujra megválasztva dec. 30-adikán a következő 1822 és 1823-adik évben is a következő előljáróság működött: bíró Kohen Abrahám, esküdtek: Levy Mátyás és Basch József, pénztáros: Levinger Áron, cedokó gabbajok: Polláck Simon és Reiner József.

1824-ben következő tagokból állott az előljáróság: Basch József bíró, Schweiger Abrahám, pénztárosok: Polláck Simon, Polláck

Nicholas Horsh. Ob Cairo

Jakab, Levy Mátyás; mint templomatyák működtek Deutsch Dávid, Levy Fülöp, Reiner József és Pollák Simon kórház-gondnok.

A következő 1825-ödik évben Politzer Lázár és „M. Joachim Pfeifenmacher“ (Schäffer M. J.), mint a vándorló koldusokat segélyező pénztár kezelői említtetnek, „mivel a vándor koldusoknak tilos a házakba menni.“

Nagyobb számu képviselet választását 1826 évi október 27-ről találjuk először följegyezve, amikor a 31-es választmányt alakította meg a hitközség. Ezek a 31-ek fogják — ugymond a jegyzőkönyv — egyetértőleg az előljárósággal a hitközségnek minden fontos ügyét intézni. A választás három évre szól, azonban a hitközség által korábban hozott határozatok mind érvényben maradnak.

„De ha a választmányi tagok egyike — mondja tovább a jegyzőkönyv — a hitközség ügyeit nyilvánosan kifecsegné, az tisztétől megfosztatik és soha többé kitüntetésre számot nem tarthat.“

Mindjárt 1827-ben volt ily czimen az akcióra alkalom. December 30-adiki ülésén a választmány „fecsegés miatt“ S . . . . Dávidot kizárta kebeléből és helyébe Herzel Mózest választotta meg.

Az 1826-odik évi október 27-edikén megalakitott 31-es választmány következő tagokból állott: Wodianer Sámuel, Kohen Ábrahám, Deutsch Salamon, Szégál Izrael, Pollák Jakab, Spitzer Izrael, Deutsch Dávid, Ausländer Jakab, Weisz Bernát, Lewinger Áron, Schweiger Mihály, Reiner József, Ausländer Abrahám, Prinz Löbl, Bernheim Israel, Cajus Mandl, Cimer Jakab, Kohen Ábrahám Saje, Levy Mandl, Kramer Mihály, Mannsberger Sámuel, Deutsch Salamon, Politzer Lázár, Reisinger Márkus, Ausländer Izrael, Szécsén Dávid, Jankut Juda, Lovasberény Israel, Oszád Dávid, Pollák József, Stern Jakab.

Ugyanez évi október 30-adikán alakult meg az előljáróság: Biró lett (Levy Mátyás 3 és Basch József 5 szavazata ellen) 23 szóval: Kohen Ábrahám, esküdtek: Basch József és Deutsch Salamon, pénztáros: Schwartzenfeld Sámuel, templomatyák: Ausländer Dávid és Lewy Fülöp.

A választás végeztével a 31-es választmányból előljárókká lett Kohen Ábrahám és Deutsch Salamon helyibe megválasztattak Levy Mátyás és Pollák Simon, jeléül annak, hogy az előljáróság mellett teljes számban működött a 31-es választmány, mintegy a közgyülés jellegével.

A 31-es választmány az elnök (biró) és előljáróság részvétele nélkül tartotta üléseit és e választmánynak elnöke a szószóló (Vormund) volt, ki kivánságait az előljáróságnál közvetitette.

Szószólóját a választmány maga választotta. Így 1826-ban három jelölt közül (Deutsch Dávid, Pollák Jakab, Weisz Bernát) Deutsch Dávid lett az első szószóló (választmányi elnök) és Politzer Lázár a vice-szószóló (alelnök).

Jóllehet az 1826-ban alakított 31-es választmány kifejezetten három évre választatott, 1827 december 17-ediken mégis uj választás folyt le, melynél harmincegyesek lettek: Szegál Ferenc, Levy Mátyás, Basch József, Deutsch Dávid, Pollák Jakab, Pollák Simon, Deutsch Izrael, Weisz Bernát, Ausländer Abrahám, Reisinger Márkus, Levy Áron, Ausländer Dávid, Ráth József, Klein Jakab, Bernheim Izsák, Schweiger Abrahám, Kramer Mihály, Politzer Lázár, Stern Jakab, Cinner Jakab, Mannsberger Sámuel, Oszád Dávid, Berger Mózes, Herzl Mózes, Jankut Juda, Levy Fülöp Wolf, Prinz Lőbel, Baron Jakab, Bleier Márton, Schwab Jakab, Schäffer Mózes Joachim.

Előljárókul 1828-ra megválasztattak: bírónak: Kohen Ábrahám, első esküdtnek: Deutsch Salamon, második esküdtnek: Szegál Ferenc, első templomatyának: Ausländer Dávid, második templomatyának: Cinner Jakab, pénztárnoknak: Schwarzenfeld Sámuel.

Miként itt is látjuk, az esküdtek és templomatyák között is különböző volt a rangfokozat.

A következő 1829-edik évre ekkép alakult az előljáróság: bíró maradt: Kohen Abrahám, első esküdt: Deutsch Salamon, második esküdt lett: Pollák Domán Simon, perceptor (pénztárnok) maradt: Schwarzenfeld Sámuel, templomatyák maradtak: Ausländer Jakab és Cinner Jakab, ez utóbbi azonban lemondott és helyébe Pollák Sámuel választatott. Ugyanaz időben Politzer Lázár szerepel, mint szegények atyja (Almosenvater).

Ez évben a 31-es választmány első szószólója Deutsch Izrael, második szószólója Weisz Bernát lett.

1830-ra következőleg alakult az előljáróság: bíró maradt: Kohen Abrahám, első esküdt maradt Deutsch Salamon, második esküdt maradt Pollák Domán Simon, pénztárnok lett: Ráth József, ellenőr (ezuttal először választva): Deutsch Izrael, első templomatya: Pollák Jakab, második templomatya: Ausländer Dávid.

Ugyanekkor a 31-es választmány első szószólója: Basch József, második pedig Levy Mátyás lett.

1831-ediki előljáróság: bíró: Pollák Domán Simon, első esküdt: Pollák Jakab, második esküdt: Deutsch Izrael, Cassa-perceptor: Ausländer Dávid, első szószóló: Basch József, második szószóló: Levy Mátyás, első templomatya: Cinner Jakab, második templomatya: Baron Jakab.

1832-ediki előljáróság: bíró: Pollák Domán Simon, első esküdt: Deutsch Izrael, második esküdt: Baron Jakab, cassárius: Pollák Jakab, első templomatya: Cinner Jakab, második templomatya: Politzer Lázár, első szószóló: Ausländer Dávid, második szószóló: Schweiger Abrahám.

Az 1827-ben alakított 31-es választmány kétszer három éven keresztül működött, mert csak 1833 január 16-odikán

történt uj választás, melynek alapján a választmány tagjai lettek: Ausländer Ábrahám, Ausländer Dávid, Basch József, Bleier Márton, Bernheim Izsák, Deutsch Salamon, Deutsch Dávid, Deutsch Adolf, Herzel Mózes, Kohen Abrahám, Koppely Fülöp, Kramer Mihály, Klein Jakab, Levy Mátyás, Levinger Áron, Lichtenberger Gáspár, Mayer József, Oszad Dávid, Pollák Simon, Reiner Fülöp, Reisinger Márkus, Ráth József, Schwarzenfeld Sámuel, Szégál Ferenc, Stern Jakab, Schwáb Jakab, Schweiger Ábrahám, Singer Vilmos, Szmetán Adám, Schlesinger Jakab, Weisz Bernát.

Érdekes jelenség, melyet már a szervezésnél is említettünk (l. 52. l.), hogy a 31-es választmányban mily rangfokozat állott fönn. A választmány tagjai természetesen egyenranguak voltak a szavazat sulyát és értékét tekintve. Azonban mégis volt egy neme a megkülönböztetésnek, az t. i. hogy ki milyen helyet foglalt el az ülésteremben. Több jegyzék található az irattárban, melyeken föl van jegyezve, hogy a 31-es választmány tagjai *milyen sorban ülnek* a patkóalaku zöld asztalnak jobb és bal felén.

Jobbról az asztalfőn ült az első szószóló, balról az asztalfőn a második szószóló s aztán sorban lefelé a választmányi tagok előre meghatározott rendben. Az nincs följegyezve, hogy a helyek kijelölésénél mi volt irányadó, de minden valószinüség szerint az érdem és külső dekorum, miután a helyek beosztása *nem* a megválasztatás sorrendje szerint történt.

Az 1833-adiki előljáróság következőleg alakult: Biró *Kohen* Abrahám, első esküdt: Pollák Domán Simon, második esküdt: Deutsch Salamon, harmadik esküdt (azelőtt mindig csak kettő volt): Basch József. Cassirus: Pollák Jakab, első szószóló: Weisz Bernát, második szószóló: Schweiger Abrahám, első templomatya: Cinner Jakab, második templomatya: Politzer Lázár.

Az 1834-ediki előljáróság igy alakult: Biró maradt *Kohen* Abrahám. Esküdteknek 13—13 szavazattal megválasztattak Pollák D. Simon és Deutsch Salamon, kikre nézve a szavazatok egyenlősége alapján kimondotta a választó gyülés, hogy „mindketten egyenrangú első esküdtek“ lesznek. A hatósági commissárius (akkor Müller Ferenc főkapitány) azonban leirt a hitközséghez, hogy Deutsch Salamon, „mint öregebb és régibb szolga“ lesz az első esküdt, Pollák D. Simon pedig a második. Harmadik esküdt lett: Basch József, pénztárnok: Schwarzenfeld Sámuel, első szószóló: Weisz Bernát, második szószóló: Schweiger Ábrahám, első templomatya: Pollák Jakab, második templomatya: Cinner Jakab, szegények atyja: Politzer Lázár.

Az előbb hat éven át működött választmány után ismét más irányban rendellenesen csak egy évig maradt meg az 1833-adiki választmány, melynek helyébe 1834-re a következők jöttek: Baron

Képviseletek 1834—39.

Jakab, Basch József, Bernheim Izsák, Cajus Gábor, Cinner Jakab, Deutsch Adolf, Deutsch Dávid, Deutsch Salamon, Herzel Mózes, Joachim Mózes, Klein Jakab, Kojeteiner Márkus, Kronstein Salamon, Lichtenberger Gáspár, Levy Mátyás, Mayer József, Oszad Dávid, Pollák Simon, Politzer Lázár, Politzer Márton, Ráth József, Reiner József, Schlesinger Jakab, Schwab Jakab, Schwarzenfeld Sámuel, Schweiger Abrahám, Singer Vilmos, Stern Jakab, Szégál Ferenc, Szmetán Adám, Weisz Bernát.

1835-ödiki előljáróság: bíró: Pollák Domán Simon, első esküdt: Kohen Abrahám, második esküdt: Deutsch Izrael, harmadik esküdt: Pollák Jakab, cassirus: Ausländer Dávid, első szószóló: Schweiger Abrahám, második szószóló: Reiner József, első templomatya: Cinner Jakab, második templomatya: Herzel Mózes, pénzkezelő (Cassa-Verwalter): Deutsch Salamon.

1836-odiki előljáróság: bíró lett: Kohen Abrahám, első esküdt: Pollák D. Simon, második esküdt: Deutsch Izrael, harmadik esküdt: Basch József, pénztárnok: Ausländer Dávid, első szószóló: Weisz Bernát, második szószóló: Schweiger Abrahám, első templomatya: Politzer Lázár, második templomatya: Herzel Mózes.

Ez alkalommal az esküdtek helyettesei (suplensek) gyanánt megválasztattak: Szégál Ferenc és Pollák Jakab.

A mindenkor három évre alakitott 31-es választmányt 1836 febr. 25-ödikén, tehát két év leteltével megint csak ujra alakitotta a község. Ezuttal a régiek közül megerősíttettek:

Baron Jakab, Bernheim Izsák, Cajus Gábor, Cinner Jakab, Deutsch Dávid, Deutsch Salamon, Herzel Mózes, (Schäffer) Mózes Joachim, Klein Jakab, Kojeteiner Márkus, Kronstein Salamon, Lichtenberger Gáspár, Pollák Jakab, Pollák Simon, Politzer Lázár, Politzer Márton, Ráth József, Reiner József, Schlesinger Jakab, Schwab Jakab, Schwarzenfeld Sámuel, Schweiger Abrahám, Singer Vilmos, Stern Jakab, Szégál Ferenc, Szmetán Adám, Weisz Bernát, ujonnan választattak: Ausländer Simon, Breitner Abrahám, Vogel Jakab, Prosznitz Mihály.

Az 1837-edik évre következő előljáróság lépett hivatalba: bíró: Basch József, első esküdt: Pollák D. Simon, második esküdt (és egyuttal helyettes bíró): Kohen Abrahám, harmadik esküdt: Deutsch Izrael. Suplens esküdtek: 1. Szégál Ferenc, ki a bíró és Kohen Abrahám távollétében egyuttal helyettes bíró is, 2. Pollák Jakab. Pénztárnok: Ausländer Dávid, első szószóló: Schweiger Abrahám, második szószóló: Baron Jakab, első templomatya: Politzer Lázár, második templomatya: Herzel Mózes.

Ez az előljáróság hosszabb ideig hivataloskodott. Ugyanis 1837 október 17-edikén a választmány kimondotta Müller főkapitány és hitközségi commissárius hozzájárulásával, hogy az előljáróság **további három évre** maradjon hivatalban.

mivel uj zsinagóga épül és ez az építkezés körülbelől három évig eltarthat.

És 1839 február 8-adikán a nagygyűlés (az összes hitközségi tagok gyülekezete) erősitette meg ez 1837-ben választott előljáróságot ujabb három évre. kikötvén a templomépités sürgős foganatositását.

Tényleg működött is az 1837-edik évben választott előljáróság 1842-ig, csupán templomatyáknak választattak ujonnan 1840 febr. 16-odikán: elsőnek: Reiner József idősb, másodiknak: Lichtenberger Gáspár. harmadiknak Levy Vilmos, szegények atyjának: Cinner Ignác és Vogel Jakab.

Továbbá ugyancsak 1840 febr. 16-odikán alakult ujra a 31-es választmány s tagjai lettek: Deutsch Salamon, Pollák Simon, Ausländer Simon, Baron Jakab. Bernheim Ignác, Kojeteiner Márkus, Kohn Izsák, Bak Bernát, Reiner József ifj., Cinner Mór, Ráth József. Lichtenberger Abraham, (Schäffer) Joachim Mózes, Singer Vilmos, Cajus Gábor, Klein Jakab, Rosenthal Vilmos, Schlesinger Jakab, Bamberger Adám, Szmetán Ignác, Breitner Abrahám, Politzer Lázár, Goldberger Salamon, Schwab Jakab, Reiner József, id. Prosznitz Mihály, Politzer Márton, Ellenberger Henrik, Weisz Farkas, Reisinger Izsák, Hofler Lipót.

A 31-es választmány ujra alakulván, a különben funkcióban maradt előljáróságba szószólókul kineveztettek: 1. Baron Jakab, 2. Ausländer Simon, 3. Lichtenberger Abrahám.

Ugyanez alkalommal az 1837-ben suplens-esküdteknek választott Szégál Ferenc és Pollák Jakab valóságos esküdtek rangjára emeltettek.

Öt évig volt már hivatalban az 1837-ben választott előljáróság, midőn azt a község 1842-ben ujra alakitotta következőleg: Bíró: Pollák D. Simon, első esküdt: Deutsch Izrael, második esküdt: Kohen Károly, harmadik esküdt: Ausländer Simon, negyedik esküdt: Lichtenberger Abrahám, pénztárnok: Ausländer Dávid, első szószóló: Schlesinger Jakab. második szószóló: Cinner Mór, pénztár kezelő: Deutsch Salamon, egyenrangú templomatyák: Levy Vilmos, Lichtenberger Gáspár, Rosenthal Vilmos.

Ez az előljáróság két évig működött és 1844 febr. 15-ödikén további három esztendőre erősittetett meg a következő rendelkezéssel:

„Kebelbeli Izraelita közönség ma számosan jelenlétemben a községnél azon kivánsággal megjelenvén, hogy az eddigi előljáróságok egyedül, tudni illik az előljáró s esküdtek s szószóló, nem pedig egyebek 3 évre azon tekintetből hivatalokban megerősittessenek, mivel hogy nyilvános oskolát föl állitani ügyekeznek. kiknek helyes kivánságuk illőn ezennel teljesitem, ugyanis az Előljárót és esküdteket. valamint a szószólót mai naptól fogva három

Képviseletek 1845—46.

esztendőre hivatalokba hagyom, a többiek pedig, kik azokon kívül községi hivatalt viselnek, esztendőnként ujíttassanak.

Müller Ferenc
főkapitány és biztos.

E határozatnak foganatot is szerzett a községnek 1845-től kezdve működő uj biztosa: Tary Pál főkapitány, miként az alábbi két följegyzés mutatja:

I.

„Ujitási jegyzőkönyv 77. sz. 1845. február 10-edikén. 1-ször: Utalólag e Jegyzőkönyvi 75-ik szám alatti határozatra, mely kebelbeli izraelita község Elöljáróságának három évig tartó hivatalaskodásáról szól, az elöljáróságbelieket a kitüzött ideig megerősitvén, Deutsch Salamon urat a folyó évi február hó 6-ikán jegyzőkönyvileg hozott határozat szerint, főpénztárnoknak az 1845-ödik évre, szintugy Ausländer Dávid urat pénztárnoknak folyó 1845-ödik évi február hó 6-ikán a választó község határozatja szerint, az 1845-ödik évre megerősitem hivatalukban. 2-szor: Ezen alkalommal választatott egyházi gondnokoknak 1845-ödik évre *a)* Levy Vilmos úr 22 szózat által, *b)* Spitzer Móric úr 13 szózat által, *c)* Vogel Dávid úr 14 szózat által.

Tary Pál
főkapitány s a község tanácsi biztosa.

II.

„Ujitási jegyzőkönyv. 1846 évi január 19-edikén tartatott közgyülés alkalmával a községi tárak iránti számadások megvizsgálva a közgyülés elébe terjesztetvén s helybenhagyatván — minthogy Ausländer Dávid és Deutsch Salamon erélyes munkásságuk és méltányolásuk mellett a további tár melletti működésre felhivattak azok valamint szinte az egyház gondnokok Levy Vilmos, Spitzer Mór és Vogel Dávid előbbi hivatásukban a jövő 1846 évre is megerősittettek.

Tary Pál
főkapitány s a község tanácsi biztosa.

Az 1846 évben azonban némi változás történt az elöljáróságban. Polják D. Simon lemondván a biróságról, helyébe Deutsch Salamon, ennek helyére főpénztárnoknak: Deutsch Izrael, a megüresedett esküdtségre pedig Baron Jakab választatott meg.

Erre az évre esik két alapitvány, t. i. a házi szegények segélyezésére létesitett alap (Anije Irenu) és a szegény iskolás gyermekek segélyezésére rendelt alap (Talmud Tóra) kezelésére külön alkalmazott gondnokok és a tanoda-pénztárnok választása.

Anije Irenu gondnok lett: Schwarz Márkus, Talmud Tóra gondnok lett: Cinner Ignác, tanoda-pénztárnok: Schönfeld József.

Az 1847-edik évre következőleg alakult az előljáróság és gondnokság: bíró: Kohen Abrahám, első esküdt: Pollák D. Simon, második esküdt: Ausländer Simon, harmadik esküdt: Schweiger Abrahám, negyedik esküdt: Lichtenberger Abrahám, első szószóló: Cinner Mór, második: Deutsch Wolfgang, főpénztárnok: Deutsch Izrael, pénztárnok: Ausländer Dávid, (közkivánat által, de annak megjegyzésével, hogy az előljárói ülésben „nincs szózata sem ülése," azon elv uralkodván, hogy két testvérnek az előljáróságnál lenni nem szabad), első egyházi gondnok: Levy Vilmos, második egyházi gondnok: Spitzer Mór, harmadik egyházi gondnok: Vogel Dávid, tanoda-pénztárnok: Goldberger Salamon, Talmud Tóra gondnok: Cinner Ignác, Anije Irenu gondnok: Szmetán József.

E választást megelőzőleg alább említendő békétlenségek uralkodtak a hitközségben, miként a választási jegyzőkönyv következő, stylistikailag is érdekes zárszavai tanusítják:

„Tekintetes Ns Tary Pál úr. mint községünk Biztosa, hathatósan sédesen elzengedett beszéde, mellyet kegyeskedett a választó közönség s az ujontan választott Előljáróság jelenlétében a községi békességre nézve tartani, mély hálával ezennel örök emlékül Jegyzékbe vétetik azon megjegyzéssel, hogy az ő szivreható, alapos és nemes meleg keblü ihlettel lelkesült Beszéde következtébe az ellenkező kedélyek kiengesztelődtek, ugyan is kézfogás által."

A 31-es választmány 1848 február 8-adikán alakult ujra.

Választóközségi tagokká ujra megerősittettek: Cinner Ignác, Breitner Abrahám, Kohn Izsák, Weisz Vilmos, Rosenthal Vilmos, Goldberger Salamon, Pollák Jakab, Reiner József öreg, Ausländer József, Baron Jakab, Schönfeld József, Politzer Lázár, Hoffer Lipót Kojeteiner Márkus, Politzer M. H., Schäffer Mózes Jóakim, Proszniz Mihály, Deutsch Salamon, Pollák Sándor ifj., Auer Sámuel. Szótöbbség által választattak: Reiner József ifj. (mint szószóló) Deutsch Bernát, Lichtenberger Abrahám (mint volt előljáróságbeli), Szmetán József (volt választ. tag Ignác öcscse helyett, minthogy az idén két sógora volna a községi asztalnál), Deutsch Abrahám Izsák, Vogel Dávid, Pollák József, Szégál József, Herzel Mózes, Ausländer Mózes, Spitzer Móric, Fleischer Simon.

Ugyanekkor az előljáróság igy alakult meg: bíró: Kohen Abrahám, első esküdt: Pollák D. Simon, második esküdt: Ausländer Simon, harmadik esküdt: Schweiger Abrahám, negyedik esküdt: Cinner Móric, főpénztárnok: Deutsch Izrael, pénztárnok: Kramer Mihály, első szónok: Reiner József ifj., második szónok: Deutsch Bernát, első egyházi gondnok: Rosenthal Vilmos, második egyházi

Képviselet 1848.

gondnok: Kojeteiner Márkus, harmadik egyházi gondnok: Cinner Ignác, negyedik egyházi gondnok: Levy Vilmos, tanoda-pénztárnok: Reiner József ifj.

Nem sokáig volt hivatalban ez az előljáróság. Bekövetkeztek az 1848-adiki események és a kivételes állapotok mindjárt kiterjedtek a hitközség igazgatására is.

Március 29-edikéről a következő intézkedéseket találjuk beírva a tisztujitási jegyzőkönyvbe:

„..... *a)* A fent tisztelt Elnök úr (Tary Pál) egy igen velős és szivreható beszédet tartván, melly főleg a felett értelmezi a közönséget, hogy jelenlegi átalakulási korunkban valamint alkotmányunk felszabadultával járó tökéletes szabadságunkban a békesség ne zavartassék s hogy annál komolyabban és szigorúbban tartassék fen a csend.

b) A hirlapok azon tudósitások következtében, miszerint ezentúl a községek megszüntetnek, a községi előljárók mindenike ugy mint a főpénztárnok is hivatalát ma letette, melly letétel következtében

c) Elnök ur azonnal a jelenlevőket felvilágositá, miszerint a vallástárgybani Bizottmánynak s községi pénztárok iránti felügyelőségnek léteznie kell s igy szükséges, hogy azonnal addig mig az uj törvények hirdetve leendnek egy ideiglenes Bizottmány a községi vallástárgyak s pénztárok iránt neveztessék ki, ami is azonnal ekképen végre ment.

Vallástárgyak s pénztárok iránti bizottmány s felügyelőség az ujtörvények hirdetéseig ideiglenes tagjaivá választattak: 1-ször Kohen Ahrahám, 2-szor Ausländer Simon, 3-szor Lichtenberger Abrahám, 4-szer Cinner Mór öreg, 5-ször Reiner József ifj., 6-szor Weiner Mór, 7-szer Schönfeld József, 8-szor Goldberger Salamon.

d) Elnök úr rendeli, hogy minden a fentebbi bizottmány által tartandó ülés nyilt ajtóknál történjék s hogy ha szükségesnek tarttandja népgyülést tartani, azt az egyház ajtóján irásilag a Jegyző által hirdetnie szabad, de a népgyülés szinte nyilvánosság módon t. i. nyilt ajtóknál történjék.

e) Cinner Móric öregh tisztségéről iráshan foglalt lemondása felolvastatott ugyan, de el nem fogadtatott.“

Az igy kinevezett átmeneti előljáróságnak kellemetlenségei voltak a hitközségi tagokkal és erre vonatkozik a község akkori biztosának következő intézvénye:

„Tisztelt Község! Felteszem a község minden egyes egyéneiről, hogy belső körükbeni csendnek, békének és egyetértésnek hü barátjai, — de azt is nyiltan bevallom, hogy a község minden tagjai, — még a legutolsót sem véve ki — részerint a társalgás, részerint a világi esmeretség által nagyobb neveléssel és belátással birnak, mint

a puszta vadon fiai — s nüdön én azt bevallom — annyival nagyobb megütődéssel értettem, hogy találkoznak a Községbe olly egyének, kik a buzgón működő, a község javára törekvő elöljáróit, — kiknek fizetések még csak „köszönöm“ sincs, lealacsonyítják, megkisebbítik, és vélek szóváltásba ereszkedve botrányos szavakkal sértegetik. — ezt mondom a község némely egyéneiről nem vártam!!!“

„Tisztelt község! a jó rend, az egyetértés, a kitartás alapja minden jólétnek, — a visszavonás, az egyenetlenség, az elöljárók iránti engedetlenség — magva a megbukásnak. Miért a Tisztelt Község elöljárói felelössek: azért a' község dolgai vezetéséhe felszólítom önöket az erélyességre s nüdön erre felszólítanám megkívánom egyszersmint, hogy jövendőben mindazon egyéneket, kik az elöljárók iránt engedetlenek, vagy azokat sértegető kifejezésekkel illetik, tüstént nékem bejelentsék; én mindenesetre vele való bánásomat s szigoromat kötelességem szerint éreztetni tudni fogom.

Szegeden, 1849 [illegible]/V. Farkas János.“

A kivételes állapotok megszüntével, 1850 febr. 6-odikán alakult meg ismét a 31-es választmány és az elöljáróság.

Választmányi tagok lettek: Ausländer József, Ausländer Mór, Baron Jakab, Breitner Abrahám, Cinner Ignác, Deutsch Bernát, Deutsch Abraham Izsák, Fleischer Simon, Goldberger Salamon, Herzel Mózes, Hoffer Lipót, Kohen Abrahám, Kohn Izsák, Kotányi Herman, Klein József, Kronstein József, Levy Vilmos, Lichtenberger Gáspár, Pollák D. Simon, Pollák Sándor ifj., Pollák Vilmos, Politzer Mór, Pfeiffer Sámuel, Pollák József, Reiner Vilmos, Rosenberg Jakab, Stern Jakab, Schweiger Abraham, Szégál Samu, Spitzer Móric, Schönfeld József.

Elöljáróság: Biró Lichtenberger Abrahám, első esküdt: Ausländer Simon, második esküdt: Cinner Mór öreg, harmadik esküdt: Pollák Ignác, negyedik esküdt: Weiner Mór, ötödik esküdt: Prosznitz Mihály, szószóló: Reiner József ifj., pénztárnok: Kramer Mihály, első egyházi gondnok: Cinner Ignác, második egyházi gondnok: Deutsch Bernát, harmadik egyházi gondnok: Levy Vilmos.

Két évvel később beállott a császári királyi regime és ennek rendeletei mindjárt kezdetben egészen más szervezetet hoztak be a hitközség vezetésébe. E szervezetnek és sok egyébnek megvilágítására szolgál az elöljáróság 1852 július 8-adiki hivatalba igtatásáról szóló következő irat:

„Beigtatása hivatalokban a helybeli izraelita községi cultus Elöljáróságnak. Ő Nagysága Bonyhády István Csongrádmegye cs. kir. Főnök által kiküldött Tekintetes Wolkenberg József főnökségi Titkár ur Elnöklete alatt s az előlj. 852/206 szám szerint behivottakból megjelentek ugyan is: Löw Lipót főlelkész, Lichten-

Képviseletek 1852.

berger Abraham, Deutsch Bernát, Hoffer Lipót, Politzer Salamon, Schlesinger Jakab, Schönfeld József, Kotányi Herman, Kramer Mihály, Pick Mór, Ellenberger Henrik, Fischer Jónás, Cinner Salamon, Kohn Izsák, Lederer Jakab, Pfeiffer Sámuel, Pollák C. Adolf, Baron Jakab és Rosenthal Vilmos. Jelenlétükben Szegeden 1852-ik év júl. hó 8-dikán délelőtt 9 órakor tartott községi ülés alkalmával.

a) Fennt tisztelt Titkár ur kiküldetése értelmét szónoklatilag szépen előadván, következő irományt felolvassa, mely így szól: Csongrád Megye cs. kir. főnökétől 4516 sz. Másolat. 8367. A cs. kir. pesthudai ker. főispán. Nagyságos Bonyhády István urnak cs. kir. Csongrád Megye főnökének. A Nagyságod legközelebb lefolyt Május hó 26-adikán 3483 sz. a. kelt jelentésében előadottak alapján a szegedi izraelita cultus községnek javaslatba hozott Előljárósága általam megerősíttetvén, annak felterjesztett névsorozata ezennel vissza küldetik. Kelt Pesten Május 31-edikén 1852. A cs. kir. Pesthuda ker. Főispán hivatalos távollétében cs. kir. helytartósági Tanácsos Frídrich m. k. 4516. E rendelet a mellé zárt névjegyzékkel együtt Wöber György polgármester úrhoz az érdekletteknek erről értesítése végett, másolatban által tétetik, s ugyancsak a másolatok közlése mellett Wolkenberg József főnökségi Titkár úr, az itt nevezett előljáróknak hivatalukba mentül előbbi beigtatására, s a hűségi eskünek tőlük leendő kivételére adandó jelentés mellett kiküldetik. Szeged, június 11. 1852 Bonyhády István m. k. Csongrád Megye cs. kir. főnöke.

b) Nemkülönben felolvasta fent tiszt. Titkár úr a fentebbi *a)* alatti irományban érintett névsorozatot, mely így szól:

A szegedi zsidó hitközség előljárósága: Politzer Salamon elnök, Baron Jakab, dr. Herzl Fülöp, Kohn Izsák, Prosznitz Mihály, Reiner József, Cinner Mór, szószóló: Ellenberger Henrik, pénztárnok: Kramer Mihály, ellenőr Pollak Ignác, templomatyák: Deutsch Bernát, Rosenthal Vilmos, Hoffer Lipót, szegény gyermekek atyjai: Levy Vilmos, Pollák C. Adolf, szegények atyja: Pick Mór, iskolai bizottság: Löw Lipót, főrabbi (elnök), Singer Vilmos, Dr. Herz Lipót, Ellenberger Henrik, Szivesy József. A temetkezési egylet (azaz chevra kaddisa) előljárói: Schäffer Mózes Joachim, Cinner Salamon, Fischer Jónás, Fleischer Simon.

Választmányi tagok: Polláh Domán Simon, Pfeiffer Sámuel, Kopely Adolf, Kohen Jakab, Kotányi Herman, Schönfeld József, Ausländer Simon, Lederer Jakab, Breitner Abrahám, Schlesinger Jakab, Singer Vilmos, Eisenstädter Simon.

c) A *b)* alatti s túlsó lapon olvasható névsorozat szerint az illető urak a fenttisztelt Titkár úr által hivatalukba ünnepélyesen beigtattak, miután eddigi községi Elnökünk, Lichtenberger Abrahám úr kijelenté, hogy az általadott községi pecséten kivül nincs több nála, mint csak a szent ezüst szerek, miket ő a kisbirő Beinhauer Salamon által Politzer Salamonnak kézbesíteni fog.

d) A fent elősorolt történtek után, Főlelkészünk, Lőw Lipót úr által a községi eskü[1]) a megirt szerkezethez képest a szóban lévő beigtatási ülésben jelen volt beigtatandóktól annak rendiben eszközöltetett ki ugy, hogy az eskü szerkezet alá is irattatott azoktól, kik esküvének.

e) A fentebbi *d)* alatti eskü szerkezet aláirtan tétetett Főlelkészünk Lőw Lipót úr kezébe, ki is magával haza vitte, miután a jelenlevők előtt Ő Felsége I. Ferenc József legkegyelmesb császárunk és királyunk apostoli magasztos nevét, érzelemdús éljenzéssel éltetvén, az iránta hűséget szivrehatóan ajánlotta és lelkiismeretes felügyelésre, szorgalomra s hűséges eljárásra a most beigtatott községi tiszteket buzditotta.

Wolkenberg József, s. k.
Csongrád Megye cs. kir. főnöki titkár.

1853-adiki előljáróság: Politzer Salamon (elnök), Ausländer Simon, dr. Herzl Fülöp, Kohn Izsák, Reiner J. József, Hoffer Lipót, Deutsch Bernát, Kramer Mihály (pénztárnok), szószóló: Ellenberger Henrik.

Ugyanezen előljáróság volt hivatalban a következő és az 1855-ödik évben is.

Az 1856-odik évben következőleg alakult az előljáróság: Pollák Simon D. (elnök), Ausländer Simon (másodelnök), Reiner József J. Cinner Mór idősb, Kohn Izsák, Pollák Ignác, Kramer Mihály (pénztárnok), Ellenberger Henrik (szószóló).

Bonyhády cs. kir. megyefőnök ujabb és ujabb rendeletekkel intézte a hitközség ügyeit és a választottakra néze fönntartotta a megerősités jogát.

Igy 1857-ben helybenhagyta a következő előljáróság választását: Ausländer Simon (elnök), Politzer Salamon, Kotányi Herman, Lichtenberger Ábrahám, Cinner Mór id., Weiner Mór, Deutsch Bertalan, de a többi funkcionariusokra nézve fölterjesztést kért és Ausländer Simon hitközségi elnökhöz intézett

---

1) Eskü minta: Esküszünk a mindenható Isten előtt és becsületünkre, hűségünkre fogadjuk, hogy ő felsége, legkegyelmesebb fejedelmünk és urunk I. Ferenc József Isten kegyelméből ausztriai császár, magyar és cseh király stb. stb., valamint legmagasabb utódai iránt törhetlenül hivek és engedelmesek leszünk.

Esküszünk, hogy a hivatalunkkal járó kiszabott kötelességeket lelkiismeretesen teljesitjük, hogy e körül mindig szem előtt fogjuk tartani Ő Felségének és az államnak érdekeit, hogy a törvényeknek és részünkre kiadott rendeleteknek érvényt szerzünk, hogy hatóságainknak készséggel engedelmeskedünk és a hivatalos titkokat hiven megőrizzük.

Esküszünk, hogy a vezetésünkre bizott hitközség ügyeit mindenkor legjobb tudomásunk és lelkiismeretünk szerint fogjuk előmozditani a törvény határai között, hogy a ránk bizott hivatalos teendőkben bennünket sem magán tekintet, sem az ahból ránk eredő előnyük vagy hátrányok tekintetei, hanem egyesegyedül a kötelességérzet fog vezetni.

Mindezeket pontusan megértettük és hiven fogjuk teljesitni.

Isten ugy segéljen!

Képviseletek 1857 60

leiratában csak utólag erősítette meg tiszteikben. eskü kivételének föltételével. a következőket:

Iskolaszéki tagok: Dr. Herz Lipót elnök, Löw Lipót főrabbi. Dr. Altstädter Móric, Szivesy József. Weitzenkorn Berthold. templomatyák: Levy Vilmos. Polák C. Adolf. Spitzer Ferenc, szegény iskolások atyja: Kirschner Herman, Cinner Ignác József, pénztárnok: Kramer Mihály, ellenőr: Szivesy József, chevra kaddisa előljárók: Schäffer Mózes Joachim, Cinner Salamon. Polák Vilmos.

Még nagyobb mérveket öltött a felső hatósági beavatkozás 1859-ben. Ekkor már a hivatalban levő előljáróság lemondását is föl kellett terjeszteni a cs. kir. megyefőnökséghez elfogadás végett és ugyanonnét érkezett le az ujonnan választott előljáróság megerősítése, kiket a Taschler József commissárius vezetése alatti 1859 október 29-ediki gyülés választott.

A megerősítő leirat 1859 november 23-adikán kelt és abban Gamperl (Gyöngyösi Alajos, később pesti polgármester) polgármester értesíti a hitközség ujonan választott első előljáróját: Politzer Salamont. hogy a megyei hatóság jóváhagyni méltóztatott a választási eredményt, mely szerint: Első előljáró (elnök): Politzer Salamon. második előljáró: Singer Vilmos, harmadik előljáró: Rosenthal Vilmos, első bizalmi férfiu: Polák D. Simon. második bizalmi férfiu: Weiner Mór, harmadik bizalmi férfiu: Schlesinger Jakab, negyedik bizalmi férfiu: Reiner J. József, ötödik bizalmi férfiu: Lichtenberger Mór, hatodik bizalmi férfiu: Reitzer Jakab. póttagok: Fischer Jónás és Kotányi Hermann.

Ez irat kapcsán az egyes választottak részére formaszerű kinevezési okmányokat küldött le a megyei hatóság.

Rövid egy évi működés után már fölmentetését kérte az 1859-ben választott előljáróság és vele együtt a képviselő testület is. 1860 évi okt. 14-edikén ugyanis kérvényt intéztek a megyei hatósághoz, melyben kifejtik, hogy a hitközség ügyeit annyira rendbe hozták, miszerint azokat most már más előljáróság és képviselet rendjén vezetheti tovább. Kérik azért fölmentetésüket, miután tiszteiket családi és magán ügyeik elhanyagolása nélkül tovább meg nem tarthatják.

El is rendelte a hatóság az uj választást és 1860-ban következőleg alakult és erősíttetett meg az előljáróság és képviselet a megyei hatóság dec. 18-adikán kelt leiratával: elnök: Bamberger Sámuel, helyettes elnök: Polák Ignác. A huszonegyes választmány elnöke, vagyis szószólő: Szivesy József, pénztárnok: Jeiteles Simon. A huszonegyes választmány tagjai: Ausländer József, Deutsch Ahrahám Izsák. Cinner Ignác József. Deutsch Bertalan, Fischer Jónás,

Grünfeld Péter, Herzl Mózes, Hoffer Lipót, Holtzer Salamon, Kirschner Hermann, Kohn Izsák Abrahám, Kotányi Gáspár, Kramer Mihály, Lichtenberger Mór, Pfeifer Sámuel, Politzer M. H., Pollák Ignác, Pollák D. Zsigmond, Pollák Vilmos, Singer Vilmos, Szivesy József.

Ugyanekkor megválasztattak: templomatyáknak: Pollák C. Adolf, Kirschner Herman, Levy Vilmos, Fritz Ignác, T. T. gondnoknak: Cinner Ignác József, szegények atyjának: Stern Ignác, templom-biztosoknak: Reiner Vilmos, Goldstein Salamon, Schwab Móric és Pollák Jakab (József fia.)

Egy évvel később, 1861-ben kiegészíttetett ugy az elöljáróság, mint a képviselő testület, mely 21-ről ismét a régi számra: 31-re emeltetett.

Bamberger Sámuel elnök és Pollák Ignác helyettes elnök mellett tagjai lettek az elöljáróságnak: Weiner Mór, Politzer M. H. és Lichtenberger Mór.

A 31-es választmány tagjai lettek: Ausländer József (szószóló), Ausländer Simon, Cinner Ign. József, Deutsch Abr. Izsák, Deutsch Bertalan, Fischer Jónás, Grünfeld Péter, Hoffer Lipót, Holtzer Salamon, Kotányi Gáspár, Kotányi Herman, Kohn Abrahám, Kirschner Herman, Kramer Mihály, Pfeiffer Sámuel, Polláh D. Simon, Polláh D. Zsigmond, Pollák Lajos, Pollák Vilmos, Politzer Salamon, Reiner J. József, Reitzer Jakab, Rosenthal Vilmos, Schäffer M. J., Scheinberger Antal, Schlesinger Henrik, Schlesinger Jakab, Schweiger Abrahám, Singer Vilmos, Szivesy József, Weil Áron.

Még 1860 évi december 8-adikán ismét választásra gyült össze a hitközség és ujból megválasztotta ugy az elöljáróságot, mint a képviselő testületet.

A változás csupán arra szoritkozott, hogy a közben elhalt Kotányi Herman és Kramer Mihály, továbbá a Szegedről elköltözött Pollák Lajos helyébe képviselőnek választattak: Kramer Lipót, Erdensohn Ferenc és Pollák József. Ugyanez alkalommal főpénztárnok lett: Deutsch Simon, templomatyák: Holtzer Salamon, Kirschner Herman és Kotányi Gáspár, Talmud Tóra gondnok: Engel Simon, Anije Irenu gondnok: Schäffer Zsigmond.

Ez az 1860-ban ujra megválasztott elöljáróság és képviselet működött két éven át és 1863 január 26-án alakult ujra Farkas János városi tanácsnok és hitközségi biztos vezetése alatti gyülésen a következő eltérésekkel:

Elnök: Bamberger Sámuel, szertartási (cultus) előljáró: Politzer Salamon, iskolai előljáró: Singer Vilmos, pénzügyi előljáró: Reitzer Jakab, jótékonysági előljáró: Schaeffer M. J., épitészeti osztály előljárója:

Képviseletek 1863–65.

Pollák Vilmos, képviselők: Ausländer Simon, Pollák Ignác, Weiner Mór, Politzer M. H., dr. Altstädter Mór, Zadix Lajos, Rosenbaum Adalbert, Kirschner Herman, Kotányi Gáspár, Ausländer József, Fischer Jónás, Pollák D. Simon, Josefert Ignác, Scheinberger Antal, Szivesy József, Grünfeld Péter, Cinner József Ignác, Schlesinger Jakab, Prinz Mór, Lichtenberger Mór, Weil Áron, Pollák Jakab, Pollák C. Adolf, Mannsberger M. L., Kotányi Jakab, Fuchs Mór, Lichtenberger G., Kramer Lipót, Holtzer Salamon, Kohn Abrahám, Guttmann Áron.

Még 1863 végén lemondott az elnökségről Bamberger Sámuel és ennek folytán uj választás rendeltetett el 1864 január 10-edikén, következő eredménynyel: Elnök lett: Singer Vilmos, cultuselőljáró: Bamberger Sámuel, iskolai előljáró: Szivesy József, pénzügyi előljáró: Weiner Mór, jótékonysági előljáró: Ausländer Simon, építészeti előljáró: Reitzer Jakab.

Ez alkalommal az előljáróság és képviselőtestület mellett még egy kilenctagu választmány is választatott, melynek tagjai lettek: Rosenbaum Adalbert (egyuttal pénztárnok), Eliás Miksa, Holtzer Salamon, Politzer Salamon, Scheinberger Antal, Lichtenberger Mór, Kirschner Herman, Pollák D. Zsigmond és Pollák Ignác.

Képviselők lettek: Dr. Altstädter Mór, Lichtenberger Gáspár, Schweiger József, Schlesinger Henrik, Kotányi Gáspár, Weil Áron, Herzl István, Cinner J., Gottlieb Dávid, Goldner Fülöp, Pollák Jakab, Ausländer József, Kramer Lipót, Leitner Adolf, Hoffer Lipót, Lusztig Ferenc, Lévai Ignác, Mannsberger M. L., Stein Jeromos, Pfeiffer Sámuel, Fischer Jónás, Politzer M. H., Fleischer Jakab, Grünfeld Péter, Prinz Mór, Erdensohn Ferenc, Steiner Emanuel, Szmetán József, Schäffer Zsigmond, Pollák Vilmos, Pollák C. Adolf.

Az 1863-ban megválasztott Singer Vilmos már 1864 febr. 24-edikén letette az elnöki tisztet. Helyébe márc. 4-edikén a képviselet ismét Bamberger Sámuelt választotta elnöknek, Pollák Ignácot pedig cultuselőljárónak.

Kerek egy év mulva, 1865 márc. 5-ödikén megint ujra alakult az előljáróság következőleg: elnök: Ausländer Simon, előljárók: Weiner Mór, Politzer M. H., Reitzer Jakab, Scheinberger Antal, pénztárnok: Holtzer Salamon. Az előző évben működött kilenc, és illetőleg a pénztárnokon kivül nyolc bizottsági (választmányi) tag és 31 képviselő ez évre is megmaradt legnagyobb részben.

Ugyanez évi aug. 13-adikán azonban az elnökségben ujabb változás állott be, amennyiben a lemondott Ausländer Simon helyébe Bamberger Sámuel választatott meg, Ausländer Si-

mon pedig a teljes számu választmányba tiszteletbeli tagnak ki- Képviselők 1866—70.
áltatott ki.

Bamberger Sámuel 1866 szeptember 1-én lemondván az elnöki tisztről, helyébe Weiner Mór cultuselőljáró választatott meg, ki az egész előljárósággal együtt ugyanez évi november 8-adikán lépett vissza, amikor is azonnal kineveztetett a 9 tagu választási bizottság.

1867 febr. 10-edikén az uj választás következő eredménynyel folyt le: elnök lett: Politzer Salamon, cultuselőljáró: Weiner Mór (majd lemondván, helyébe jött: Reitzer Jakab,) iskolai előljáró: Singer Vilmos, pénzügyi előljáró: Guttmann Áron s ennek lemondása után: Scheinberger Antal, epitészeti előljáró: Lichtenberger Mór, jótékonysági előljáró: Jeiteles Simon, pénztárnok: Eibeschütz L. Képviselők: Ausländer Simon, Ausländer József, Bamberger Sámuel, Blanc Vilmos, Cinner Ignác J., Eibeschütz Lipót, Eliás Miksa, Erdensohn Ferenc, Fischer Jónás, Gottlieb Dávid, Gunst Bernát, Rosenbaum Adalbert, Schlesinger Henrik, Seifmann Mór, Szivesy József, Weisz Jakab F., Holtzer Salamon, Kirschner Herman, Kotányi Jakab, Leitner Adolf, Politzer M. H., Pollák Simon D., Pollák Ignác S., Pollák Vilmos, Prinz Mór L., Prosznitz Vilmos, Reitzer Jakab, Rosentock Adolf, Scheinberger Antal, Stein Jeromos, Sidvers Ede, templomatyák: Gottlieb Dávid, Kotányi Gáspár, Prinz Mór, Seifmann Mór, Cinner Jakab Ignác, Mansberger M. L.

„Ugyanekkor" — igy szól a jegyzőkönyv — „dr. Rosenberg (Rósa) lzsó, tekintettel kitünő állására, melyet a magyar zsidóság, de főleg a hitközség méltó dicséretére a társadalomban elfoglal, e hitközség tiszteletbeli titkárának az alapszabályok 7. §-a értelmében egyhangulag kineveztetett".

Ez előljáróság és képviselet három évi működése után 1870 márc. 6-odikán uj alapszabályok szerint folyt le már a választás és a képviselő testületbe 31 helyett a következő 67 tag jutott be:

Ausländer Simon, Szivesy József, Lichtenberg Mór, Seifmann Mór, Prosznitz Vilmos, Singer Vilmos, Fischer Mór id., Dr. Rosenberg Izidor, Deutsch Ferenc, Eisenstädter Antal, Gottlieb Dávid, Holtzer Salamon, Neubauer József, Dr. Déry Károly, Freuder József, Lévai Ignác, Eisler Fülöp, Keppich Alajos, Pollák Vilmos, Prinz Mór L., Schlesinger Henrik, Eibeschütz Lipót, Kotányi H. W., Lusztig Ferenc, Weiner Mór, Ziffer D. A., Grünfeld Péter, Silberer Izidor, Pollák Zsigmond D., Rosenbaum Adalbert, Weisz Mór K., Kotányi J. H., Pollák Mór S., Wéber Sándor, Pollák Salamon, Kirschner Hermann, Politzer Salamon, Lőw Lipót főrabbi, Reiner Jakab, Reitzer Jakab, Scheinberger Antal, Pollák C. Adolf, Weisz Jakab W., Blanc Vilmos, Fischer Jónás,

Képviseletek 1870–73.

Krausz Herman, Braun Mór, Gunst Bernát, Guttmann Áron, Breitner Sámuel, Guttmann Herman, Reiner Mór Sz., Herzl Dávid, Wolf Fülöp, Schäffer Zsigmond, Cinner Ignác József, Szobotka Vilmos, Ausländer József, Mannsberger M. L., Rosentock A., Reitzer Adolf, Berger Abraham, Leitner Adolf, Strummer József, Abelsberg Fülöp, Bamberger Sámuel.

A képviselő testület aztán saját kebeléből következőleg alakította meg az előljáróságot: elnök: Reitzer Jakab, cultuselőljáró: Prosznitz Vilmos, iskolai előljáró: Singer Vilmos, pénzügyi előljáró: Rosenbaum Adalbert, jótékonysági előljáró: Ausländer Simon, építészeti előljáró: Eibeschütz Lipót, pénzügyi előljáró: Lévai Ignác; templomatyák lettek e választásnál: Prinz Mór, Kotányi Gáspár, Seifmann Mór, Neubauer József, Mansberger M. L. és Cinner Ignác Jakab.

Ez előljáróságból 1871 május 14-edikén önként kiléptek Ausländer Simon és Prosznitz Vilmos és helyükbe választattak: jótékonysági előljárónak: Gottlieb Dávid, cultuselőljárónak Holtzer Salamon.

Az 1873-adik év márc. 4-edikén következő tagok választattak a 67-es képviselő-testületbe: Ausländer Simon, Singer Vilmos, Reitzer Jakab, Szobotka Vilmos, Pollák Zsigmond, Szivesy József, Holtzer Salamon, Freuder József, Eibeschütz Lipót, Dr. Abeles József, Dr. Rosenberg Izsó, Lévai Ignác, Lichtenberg Mór, Deutsch Ferenc, Kraus Herman, Scheinberger Antal, Ziffer D. A., Gunst Bernát, Dr. Déry Károly, Seifmann Mór, Blanc Vilmos, Löw Lipót, Gottlieb Dávid, Guttmann Herman, Eisler Fülöp, Elias Miksa, Rosenbaum Adolf, Prosznitz Vilmos, Popper Ernő, Neubauer József, Prinz Mór, Schäffer Zsigmond, Schwab Mór, Weisz Mór K., Pollák Mór, Lusztig Ferenc, Kotányi J. H., Leitner Adolf, Kráhl Antal, Löwy Sámuel, Löwinger Salamon, Braun Mór, Mannsberger M. L., Weisz Jakab W., Herzl Zsigmond, Kirschner Izsák, Reitzer Adolf, Weber Sándor, Pollák Herman, Beck Mór, Kirschner Herman, Pollák Sándor S., Freudenberg Ede, Abelsberg Fülöp, Krishaber Mór, König Ign. ifj., Cinner Ign. József, Boros Bálint, Reiner Mór Sz., Seifensieder Mór, Pollák C. A., Weisz Jakab Fülöp, Kotányi H. V., Weisz Károly, Guttmann Ábron, Leopold Bertalan.

E képviselő testület 1873 március 16-odikán választotta meg kebeléből az előljáróságot: elnök lett: Reitzer Jakab, cultuselőljáró: Holtzer Salamon, iskolai előljáró: Dr. Abeles József, jótékonysági előljáró: Ausländer Simon, pénzügyi előljáró: Eisler (Vass) Fülöp, építészeti előljáró: Weisz Károly, pénzügyi előljáró: Guttmann Áron.

1873 május 1-én nyolcvanra emelték a képviselők számát, minek folytán pótlólag megválasztattak: Back Ernő, Bamberger Sámuel, Buziási Eisenstädter Antal, Eisenstädter Lajos,

Propuesto Vilmos

Obláth Lipót, dr. Rosenberg (Rósa) Kálmán, Pollák D. Simon, Schwarz Rudolf, Steiner Manó, Weiner Miksa, Krausz Benő, Steiner Bernát, Eppinger Mór.

1873 május 8-adikán a teljes uj képviselet részben uj elöljárókat is választott a közben történt lemondások folytán. Igy ez alkalommal iskolai elöljáró lett: Singer Vilmos, épitészeti elöljáró Reiner Mór, pénztárnok: Gottlieb Dávid.

S midőn ezek közül is lemondottak ketten, a képviselő testület 1873 szept. 8-adikán iskolai elöljárónak: dr. Déry Károlyt, pénztárnoknak: Weiner Miksát választotta.

Az 1873-adik évi december 23-adikán Reitzer Jakab lemondván az elnökségről, 1874 jan. 25-ödikén ujabb elöljáróság választatott. Elnök lett (egyhangulag): Prosznitz Vilmos, cultuselöljáró: Holtzer Salamon, iskolai elöljáró: dr. Déry Károly, pénzügyi elöljáró: B. Eisenstädter Antal s lemondása után: dr. Rosenberg (Rósa) Izsó, jótékonysági elöljáró: Ausländer Simon, épitészeti elöljáró: Löwy (Ligeti) Sámuel s lemondása után Szobotka Vilmos, majd Neubauer József, pénztárnok: Weiner Miksa.

Három év mulva, 1876 június 25-ödikén ekkép alakult az elöljáróság: elnök (ismét egyhangulag): Prosznitz Vilmos, cultus elöljáró: Holtzer Salamon, iskolai elöljáró: Reitzer Jakab, pénzügyi elöljáró: dr. Rosenberg (Rósa) Izsó, jótékonysági elöljáró: Ausländer Simon, épitészeti elöljáró: Gottlieb Dávid, pénztárnok: Reitzer Adolf. Templomatyáknak választattak: Pollák Herman, Seifmann Mór, Prinz Mór, Neubauer József, Mannsberger M. L. és Cinner Ignác Jakab.

Ujabb három év mulva, 1879-ben következőleg alakult az elöljáróság: elnök: Prosznitz Vilmos, cultuselöljáró: Neubauer József, iskolai elöljáró: dr. Rósa Izsó, jótékonysági elöljáró: Ausländer Simon, pénzügyi elöljáró: Scheinberger Antal, épitészeti elöljáró: Eisler (Vass) Fülöp, pénztárnok: dr. Engel Mór.

1881 végén alakult meg a következő képviselet, melynek mandátuma az 1884-edik év végéig tartott.

Ennek tagjai lettek: Abelsberg Fülöp, Blanc Vilmos, Cinner Emanuel, (meghalt 1884-ben), Ciklai János, dr. Cukor Ignác, Domán Mihály, Deési Ferenc, Buziási Eisenstädter Antal, Vass Fülöp, Freuder József, Freudenberg Ede, Holländer József, dr. Löw Immánuel, Ligeti Sámuel, Magyar Miksa, Milkó Sámuel, Obláth Lipót, Pollák S. Manó, Prosznitz Vilmos, dr. Polgár Sándor, Reitzer Adolf, dr. Rósa Izsó, Scheinberger Antal, Seifmann Mór, Seifensieder Mór, dr. Szivesy László, Szobotka Vilmos, Vajda J. Fülöp, Weitzenfeld Zsigmond, Weiner Miksa, dr. Arany Károly, Ausländer Simon, id. Gottlieb Dávid, dr. Engel Mór, Leitner Adolf, Lichtenberg Mór, Löwinger Salamon, Neubauer József, Pollák S. Sándor, dr. Bauer Simon, Weisz Jakab W., Cinner Ignác Jakab, Erdensohn Ferenc, Kohn

Képviselet 1881—4. Mihály, Schäffer Zsigmond, dr. Herzl Fülöp, Pollák Imre, Weber Sándor, Weisz Ignác, Csányi János, Lusztig Ferenc, Fischer Mihály mérnök, Löwy Herman könyvkereskedő, Kraus Albert, Fáhn Adolf, Holtzer Salamon, Liptai Emil, Kohn Jakab Abr., Schäffer M. J. (megh. 1882), Breier Miksa (közben elköltözött), Cinner Mór, Eisenberg Nándor, Kulinyi Zsigmond, Politzer Sándor, Popper M. L., Prosznitz Simon, Dr. Redlich József, Szécsi Zsigmond, Brukner Károly, Várnay Lipót, Weiszkopf Sándor, Kreutzer Mór. (közben elköltözött), Lázár Mór, Neu József, Milkó Jakab, dr. Goldschmidt György, Kiss Dávid, Weisz Mór K., dr. Kotányi Károly, Lévai Ignác.

E képviselő testület kebeléből következő előljáróság alakíttatott: elnök: dr. Rósa Izsó, cultuselőljáró: Neubauer József, iskolai előljáró: dr. Cukor Ignác, pénzügyi előljáró: Milkó Jakab, jótékonysági előljáró: Ausländer Simon, gazdasági előljáró: Szobotka Vilmos, pénztárnok: dr. Engel Mór, ügyész: dr. Szivesy László.

* * *

Azokhoz, kik a község ügyeinek mint bírák s később mint elnökök állottak élén, kiváló érdek fűződik, miért is, amennyiben meg voltak szerezhetők, arczképeiket is közöljük s életrajzi adataikat is az alábbiakban röviden vázoljuk. Miután kettő kivételével községünk legrégibb családjaihoz tartoztak, érdekesnek s az emlékkönyv jellegének megfelelőnek tartottuk, családfáikat is közölni.

Az 1788—1885 közti idő alatt 23 elnöke (bírája) volt a községnek, kik közül

Kohen Ábrahám	hét	ízben,	összesen	19	évig
Spitzer Izrael	négy	„	„	14	„
Pollák Domán Simon	négy	„	„	8	„
Politzer Salamon	négy	„	„	8	„
Prosznitz Vilmos	egyhuzamban			8	„
Basch József	két	ízben,	összesen	6	évig
Bamberger Sámuel	„	„	„	4½	„
Politzer Löbl	„	„	„	4	„
Reitzer Jakab	egyhuzamban			4	„
Pollák Wolf	két	ízben,		3	„
Pollák Michael Chajim	három	„	„	3	évig.
Várhelyi dr. Rósa Izsó	egyhuzamban			3	„
Wodianer Sámuel	két	ízben,	„	2	„
Lichtenberger Ábrahám	„	„	„	2	„
Ausländer Simon	„	„	„	1½	„

Herzel Jechezkel, Deutsch Hirs, Wodianer Fülöp, Ausländer

Salamon, Levy Mátyás, Deutsch Salamon, egy-egy évig. Singer Vilmos és Weiner Mór egy-egy fél évig viselték e tisztet. Elnökök.

A bírói tiszt viselésének időrendje szerint elsőnek **Spitzer Izraelről** (R. Izrael Spitz) emlékezünk meg, ki Obudáról származott Szegedre 1784-ben és letelepedési kérvényét 1785-ben az ottani kir. jószágigazgatóságtól nyert erkölcsi bizonyítvánnyal támogatta. Még élő emlékezet szerint ő korában feltünő és szokatlan előkelő modorú, igen nagy összeköttetéseket fenntartó dohánykereskedő volt, ki a kincstár számára is vásárolt és külön kedvezményekben is részesült, mint pl. abban, hogy ha nagyobb összegek voltak nála, házához katonai őrt is kapott, s midőn veje: Ausländer Simon a hitközségtől reá vonatkozólag 1839-ben bizonyítványt kért, az előljáróság róla azt mondja, „hogy ő a hitközség legelőkelőbbjei közé tartozott mint tekintélyes hírneves kereskedő, ki nemcsak a hitközség javát mozdította elő, hanem hazafias érzelmeit avval is bebizonyítá, hogy saját költségén a hadsereghez egy katonát állított." Spitzer Izrael

Egyike volt a legelsőknek, kiknek saját házuk volt (1797), melyben, kiválóan vallásos levén, külön mikvét is tartott. A hitközség tőle 1797-ben házat kapott (l. 19. l.) Meghalt 1827 szept. 11.

A községi ügyek vezetésében élénk részt vett: 1788—91 bíró, 1792 esküdt, 1793—97 bíró, 1797—8 esküdt, 1798—9 bíró, 1803—4 esküdt, 1805—7 bíró volt. — Családi összeköttetéseit l. Kronstein Lébl családjánál. Családjából említett veje és dédunokája viselték az elnöki tisztet, utóbbi, dr. Rósa Izsó a hitk. első századának utolsó elnöke, míg ő az első volt.

Pollák Wolf Bonyhádról, e régi községből jött Szegedre 1789-ben, R. Wolf Bonyhádnak neveztetett s már 1791—2-ben mint bíró szerepelt, ami mutatja, hogy az előkelők közé soroltatott. 1793—7-ben pénztáros, 1797—1800 s 1802—4-ig, amikor a zsinagóga építésében részt vett s imaszékeket is vett, a Chevra Kaddisa első gondnoka, 1800—2-ben ujból bíró volt. Pollák Wolf

Herzel Jechezkel, Wolf Kann fia, Kistelekről járt be Szegedre (lásd 7. lap) s a hitközség első pénztárosa volt 1788—91, majd 1792—3-ban bírája. 1798 jan. 23 hirtelen elhalt. Utódai, a Herzl család, a táblázaton vannak összeállítva. Herzel Jechezkel

Politzer Löbl Obudán született s már 1786 még mint nőtlen itt lakott, 1789 körül megnősült, s 1797—8-ban s 1802—4-ben bíró volt, amikor a zsinagóga építését sok nehézség között keresztül vitte, 1805—7-ben esküdt, 1812—14 templom- Politzer Löbl.

Elsekük. atya volt. Ő és testvére Jakab aranyművesek voltak s egyik fia (Mór II.) s egyéb családtagjai máig is ez iparágat művelik. (L. 45 l.). Fiai közül egy, Salamon, elnök is volt (l. alább 103 l.)

Deutsch Hirs. **Deutsch Hirs** v. Hirsel Kecskeméten született s 1786-ban jött Szegedre. 1788—92-ben esküdt. 1798—1804-ben Chevra gabbaj. 1807—8-ban bíró, 1810—16-ban esküdt volt. Veje Levy Mátyás elnök is volt (lásd 100 l.) és fiai később nagyobb szerepet játszottak, s közülök Salamon elnök is volt 1846—7-ben. Deutsch Salamon 1772-ben Kecskeméten született s meghalt 1858 júl. 25 Szegeden. A hitközség érdekében soká működött: 1808—9-ben második templomatya, 1813—4-ben ellenőr, 1814—5-ben pénztárnok, 1820—1, 1826—31, 1832—3-ig esküdt, 1835—6 és 1842—6-ban pénztáros volt. Családi összeköttetéseit a táblázat tünteti föl. Sírirata a következő:

פה ינוח על משכבו משלוך על האב יהבו הגביר הוקר הישיש הנכבד
שהוה כמה שנים ריה דקהלתנו ושמו שלמה דייטש אשר הלך לעולמו ביום
ט״ז אב תריח לפ״ק.

שמונים ושש שנה נתתי על הארץ
לבבי שבע ענג אך שבע גם עצב
מהרה קם רב עשרי נפרץ בו פרץ
הרים הן אשבע אשרי אין לי קץ וקצב.
ת נ צ ב ה

Schmerzlich hab' ich hienieden den Wechsel der Dinge erfahren:
Bleibender Lohn wird mir nur in des Ewigen Reich.

Wodianer Fülöp. **Wodianer Fülöp** 1789-ben jött Szegedre Veprovácról. Bács-Bodrog megye egy kis helységéből. Vagyonos volt már idekültözése alkalmával s mint akkor hívták Rabbi Feives Ehprevitz jótékonyságáról ismeretes s tekintélyes tagja lett csakhamar a hitközségnek. 1793—9-ben. 1803—7-ben esküdt. 1808—9 bíró volt s az 1809/10-ediki évre, midőn a drágaság következtében a hivatalnokok fizetései felemeltettek, ő 150 frt adót fizetett. Ugyanakkor Spitzer Izrael 100, Pollak Michael Chajim és Politzer Löbl pedig 60 frttal voltak megadóztatva. 1792-ben zsinagóga építésre egy darab házhelyet engedett át a községnek, az illető tanácsi jegyzőkönyvben azonban atyjáról Sámuel Fülöpnek neveztetik. A Chevra Kaddisa első ezüst szerelvényei az ő hagyományából erednek. Egyik fia Kosman az egyetlen volt, ki a század első két tizedében a hitközségi tagok fiai közül talmudbeli tudománya és emellett kiváló jámborsága által

kitűnt (később Győrött lakott.) Wodianer Fülöp fia. **Sámuel**, előkelő dohány- gyapjú- és részben gabonakereskedő volt. s 1812—15-ben mint esküdt. 1816—7 s 1820—1-ben mint bíró szerepel. Elnökök.

Pollák Michael Chájim (közönségesen csak R. Michael Chajimnak hívták) a hitközség alapítója (l. 1. lap.), ki Kistelekről 1781-ben jött Szegedre s első volt, ki házat szerzett s nagy vagyonnal bírt. 1793—7-ben esküdt. 1797—8-ban pénztáros. 1798—9-ben esküdt. 1809—10. 1813—4. 1815—6-ban bíró volt s 1817-ben halt meg. Az ő házaiban tartatott 1797-től kezdve egész úgy látszik a zsinagóga felépüléséig az istenitisztelet. Fiai nem voltak, de leányainak gyermekei és mostohafia Pollák Domán Simon szerepelnek a hk történetében. Utódait a táblázat tünteti föl. Pollák Michael Chájim

Kohen Ábrahám 1770-ben született Jenikauban. 1799-ben még mint nőtlen jött Szegedre. 1808—9-ben esküdt. 1810—3-ban bíró. 1816—7-ben pénztáros. 1817—8-ban bíró. 1819—21-ben esküdt. 1821—3-ban bíró. 1826—30. 1833—5-ben bíró. 1835—6-ban esküdt. 1836—7-ben bíró. 1837—42-ben esküdt s helyettes bíró. 1847—50-ben bíró volt. Azontul közhivatalt nem viselt s 1853 április 21-edikén meghalt s temetésénél az előljáróság s képviselet tagjai voltak fáklyavivők. Kohen Ábrahám

Kohen Cschországi származásu lévén, (mint ilyent közönségesen csak R. Ábrahám Péhn-nek hívták) onnan alapos iskolai képzettséget, minővel hazánkban kortársai nem birtak, hozott magával s a héber nyelv és irodalomban is nem csekély jártassággal bírt. úgy hogy hírneves rabbik, mint pl. a makói, Ullman Salamon, kivel héberül levelezett, megtisztelő címekkel ösmerték el tudományát. Különben dohánynyal kereskedett, melyet nagy mennyiségben exportált Olaszországba. Családi viszonyai: első neje unokahuga: Kohen (Glükl) Gertrúd volt, második neje Pollák Johanna, kiről a nőegylet történetében emlékezünk meg.

זה בנאו קבר עצמות הגבר עטרת משפחתו ותפארת עדתו החכם הנכבד מוה אברהם הכהן זל בן לאבות ישרים הה המנוח הדר מאנלע בהן דל ואשתו הצנועה מ יעכיל. נפטר פה קק סענעדין ביום הי יג ניסן ונקבר למחרתו ביום עם בשנת תרי לפק ובל אנשי עירו כבדו את אריגו ויהללוהו לשעבר.

אנה איש הדיה אדה זה ינוח ידקד יישר
באל חי בושה בחסדו ישמח אוהב דעת
דמיה שנא לצדק פונה דרכו בושר
הדר אומתו ברב צדקתו חן נובעת

Elekták.

מִנַּת טוֹב כּוֹסוֹ עָדֵי יוֹם מוֹתוֹ הוֹן וְעשֶׁר
הַלֹּא בְּמַאְוַיוֹ בְּכָל עֵת יְדוֹ טוֹב נוֹטַעַת
לַיְלָיו הָיוּ בְלִי כָל דּוֹפִי מְצָא אִישׁ
חֲלוֹם גְּוִיתוֹ יִשַׁם נִשְׁמָתוֹ עַד בּוֹפְעָת.

Ausländer Salamon

Ausländer Salamon vagy Samu, vagy mint a községben hívták R. Kalmen Irsa (l. 7. l.) 1768 körül született Irsán s apjával Dávid Lébbel s testvérével Ábrahámmal, akikkel együtt Belgrád ostrománál jelen volt. 1789-ben jött Szegedre. Apja itt rövid ideig tartózkodott s visszament Irsára, ahol nemsokára elhalt. Salamon 1810—2-ben pénztáros, 1814—5-ben bíró, 1815—20-ban esküdt s 1820—1-ben helyettes bíró volt s 1821 augusztus hatodikán meghalt. Vagyonos ember volt, ki a maga idejében a gyapjú-kereskedők között az első helyet foglalta el. Jámbor és buzgó ember lévén, a zsidók ügyeit a hatósági személyeknél, kiknél nagy tekintélynek örvendett, ő szokta szorgalmazni s elintéztetni, az akkori igazságszolgáltatás szerint igen könnyen bezártakért tekintélyét latba vetni, miért is a kortársak emlékezetében mint „t a k k i f" él. Takkif az volt, ki személyes befolyása és tekintélye által a hatóságnál a zsidóknak különben helyzetükből folyó mellőztetését és igazságtalan bántalmazását el tudta enyésztetni.

Sírkövét, mely valószínűleg Bak Hirs főrabbi szövegezése, a következőben közöljük:

פ״נ

קְבֹל-מַן שְׁמַע נִפְלְ וְיִקְרָא אֵלָיו רַב הַחוֹבֵל אַף בִּי הוּשַׁם בְּחֹשֶׁךְ וְעִיפֶל
אוֹר לוֹ נוֹגַהּ בְּאוֹפֶל וְיָבֹה לְתִשְׁלוּמֵי כִּפֶל מֵאֵת שׁוֹבֵן בְּעֵרְפֶל שְׁמַתְנָתוֹ הָיְתָה
בְּכִפֶל הַה״ה בְּרַה קַלְמַן בֶּן כְּה״ר יְהוּדָא אֲשֶׁר הָלַךְ לְעָלְמוֹ עֶלְבָּא דְּקִשׁוֹט יוֹם בְּ׳
ח׳ אָב וְנִקְבַּר יוֹם ג׳ ט׳ אָב תְּקפ״א

ת נ צ ב ה

Levy Mátyás

Levy Mátyás (מתתיה בן לוי) 1794-ben jött[9] még nőtlenül Szegedre. 1808—9—10—13—17—18-ban pénztáros, 1819—20-ban bíró, 1820—4-ben esküdt, 1824—5-ben pénztáros, 1830—2-ben szószóló volt s meghalt 1835-ben. E szerint sok éven át szolgálta a község ügyeit, amiben fia, Wolf, nyomdokába lépett. Levy Mátyás fiatal korában tanítóskodott, később nagy dohány- és gyapjú-kereskedést folytatott s őt tartották Wodianer Sámuel után a község leggazdagabb tagjának. Gyapjú raktárul neki is, mint a többi gyapjúkereskedőnek, Wodianer Sámuel, Ausländer Salamon, Schwarzenfeld Sámuel, Deutsch testvérek és Polák Si-

[9] A 8 lapon 12 és 13-adik sorbeli két Mattitjah azonos.

monnak a várbeli kazamaták szolgáltak, melyeket a kinestártól béreltek ki. Elnökök.

Basch József 1791 körül Topolyán született. Atyja Lieberman vagyonos ember volt, s őt magántanítók által gondos nevelésben részesítteté, minek következtében ő úgy a héber nyelv és tudományban, mint a világi ösmeretekben szép jártassággal s általános műveltséggel birt, amelyet kiegészített az is, hogy Bács-megyei levén jól beszélt magyarul, ami nagy mértékben megkönnyíté szereplését városunkban s érintkezését a felekezeten kívül álló körökkel. Ez irányban Basch városunkban úttörő volt. Már 1840-ben a belvárosi kaszinó tagjai által akkor alakított „hangász-egyesület"-nek választmányi tagja volt, ami annyira szokatlan vala még akkor, hogy az illető jegyzőkönyvi feljegyzésben is azt olvassuk a választmányi tagok lajstromában, hogy Basch József „izraelita kereskedő."[1] Basch József.

Közvetve az ő befolyásának volt köszönhető az is, hogy Szivesy József, ki házánál előbb mint nevelő, később mint könyvelő működött, az 1845-ben alakult szeged-csongrádi takarékpénztárban alkalmazást nyert, amit oly feltűnőnek tartottak, hogy a felekezeti lapok és évkönyvek külön megemlékeztek róla.[2]

1812-ben Bascht már Szegeden találjuk mint Wodianer Fülöp vejét. Csakhamar kitűnő kereskedő hírének örvendett, s mint ilyen báró Sina számára vásárolt nagyban dohányt s azonkívül 1825-ben átvette a Wodianer-féle „metsző portékás és posztós boltot"[3] melyet sok időn át Schönfeld József által kezeltetett.

---

1) Keizner I. 28.

2) Szivesy József a hitközség ügyeit is sok éven át szolgálta s még Basch oldalán az iskolaztatás emelésén buzgólkodott. Részvétét a hitközségi ügyekben kivált az fokozta, hogy Löw Lipótnak ifjúkori tanulótársa és barátja volt. Sírirata:

פ"נ

איש יקר וכבוד נודע לתהלה בשם התו' מוה' יוסף סיוועשי בכמוהר
ליטא דל נפטר ביום א' כ"ו מבת תרל"ו לפ"ק.

העם חושש	בסך אפס	יסך שופת	שלום לרש
בסך אוגר	לדל לגר	צדק הוגר	שם טוב ירש
יסך נאסף	גו לא נכסף	יגון יסף	על קול נהי
אל מפלטו	אף מכמני	ומשפטי	אתו ידו.

Szivesy József, a szeged-csongrádi takarékpénztár vezérigazgatója, szül. Kismartonban 1813 febr. 2, megh. Szegeden 1870 jan. 23.

3) L. fent 30 és 34-edik lap.

Elnökök.

A hitközségi ügyek érdekében 1821—4-ben mint esküdt, 1824—6-ban mint bíró, 1826—8-ig mint esküdt, 1830—1-ben mint szószóló, 1832-ben mint választmányi tag, 1833—4-ben s végül 1836-ban mint esküdt.

1837—42-ben mint bíró működött s ez utolsó években iskola létrehozásán komolyan fáradozott. 1845-ben bejelenté a községnek, hogy elköltözik Szegedről jószágára, amit meg is tett. Benne a hitközség művelt, jótékony és tevékeny tagot vesztett el. 1859 július másodikán halt el Versecen. Sirirata a következő:

הגביר היקר והנכבד התורני המושלם ,פרנס ומנהג לעדת סענעדרין ,מהר' יוסף באש זכרו ברוך ,הלך לעולמו ביום א. ב' דר"ח תמוז בשנת תר"ט לפ"ק.

יְשׁוּרוּן אהבתי	לְדַת אֵל יאבתי	לבי רדף צדק
וְעָנִי בצרה	אֲשֶׁר נפשו מרה	שמעתי עניתי
סְעָפִים שנאתי	וְשָׁלוֹם אויתי	חוקתי הדרך
פְּעוּלותי תדין	קְהִלַּת סענעדרין	בה רבות עשיתי
בְּנִי אֵל חי בני	אֱלֹהִים הן פני	לברכה אשאה
שָׁלוֹם עד מצאתי	בְּחֵק צור עזרתי	משכרת אל באה

Pollák Domán Simon.

Pollák Domán Simon. Pollák Michael Chájimnak, kinek családnevét is felvette, mostoha fia, kit különben a községben mindig R. Simon Dománnak hívtak. Aszódon született 1782 körül s úgy látszik 1809-ben jött Szegedre, amikor már az adófizetők között előfordul.

Kereskedő volt ő is, még pedig régebben magában a városházában volt pálinkakereskedése s ezenkívül a Dorosmán termelt gyapjút kizárólag ő vásárolta meg. Ezen összeköttetése onnan származott, hogy ipa, Schwab István (R. Szinaj Dorosmán) ott lakott.

Pollák Domán Simon a régi községi vezérférfiak typusa volt. Egész odaadással csüggött a vezetésére bizott községen, és sokat tartott a bírói tiszt méltóságára. Ő a község vezetését („die Kille führen") külön tudománynak tartotta, s a fiatalabb nemzedéknek ebbeli statusférfiúi tudományában nem hitt.

Szereplését 1829—30-ban mint esküdt kezdette meg. 1831—2 bíró, 1833—4-ben esküdt. 1835-ben bíró, 1836—42-ben esküdt. 1842—6-ban bíró, amikor a Pillitz úgy következtében lemondott. 1847—8-ban esküdt. 1852-ben választmányi tag, 1856-ban bíró, innentúl többnyire választmányi tag. Meghalt 1881 dec. 1. Haláláról az előljáróság gyászjelentést adott ki, s a halotti beszéd a zsinagóga udvarában tartatott. Epitaphiuma:

Ludwig Gerlach

Deák.

פ"ט מוה שמעון דאמאן פאללאק שהי' רבות בשנים ראש הקהלה
והחברה ונפטר בן ב א ד א מ א ן שנה ט' בסלו ה' תרמ"ב.

נר ביתו הולך תמים
וך עד צאתו בא בימים
יהר שאתו שב אל רמים

Lichtenberger Ábrahám.

Lichtenberger Ábrahám Szegeden született 1804 dec. 13-adikán. Atyja Izsák (Eizek ליב), ki 1831-ben halt meg, R. Eizek Schreiber-nek neveztetett, mert azon kevesek között, kik ekkor máskép mint héber-betükkel irni tudtak, az ő csakugyan szép irása feltünést keltett. A gyapjú-kereskedést, melyből éltek, Eizek neje Preize vitte, ki a pesti gyapjúvásárok rendes látogatója volt s ezenkivül a városi bérház helyén állott épületben fűszeres boltot, mint e nemben a zsidók közt első, tartott. Fia, Ábrahám derült kedélyü, vállalkozó szellemü férfi volt, ki a gyapjú- és dohány-kereskedés mellett Pallavicini őrgrófnak nagybérlője volt. Rendkivüli mód jó szive, mely az adakozásban, kivált a zsinagógai fogadalmakban, határt nem ismert, és jó kedélye őt városszerte kedvelt alakká tették.

A hitközség bizalmával több izben kereste őt fel. 1840—2-ben szószóló volt, 1842—8-ban esküdt, 1850—52-ben elnök és 1857—9-ben előljáró. 1869 március ötödikén halt meg. Sirirata:

פ"נ הגבר הנכבד כ"ה אברהם ליכטענבערגער ע"ה חלה לעולמו בשם
טוב ביום ב' לחדש אדר בשנת תר"כט לפ"ק

אב הוה לדש אף מנהג הקהלה
לדק אהב שלום לו נאות תהלה

Jó polgár, szerető férj és atya szállt le e sirba.
A jótékonyság élete célja vala.

Politzer Salamon.

Politzer Salamon 1813 június 4-edikén született Szegeden s atyja példájára aranymüves lett. Mint ilyen tekintélyes vagyont szerzett, a közügyektől azonban a forradalom utáníg távol állott. 1852-ben Bonyhády által, ki politikailag nem compromittált egyéneket keresett, elnöknek neveztetvén ki, erélylyel vezeté az ügyeket s a városi közgyülés tagjává is kineveztetett. 1856-tól kezdve 1870-ig részint mint elnök, részint mint előljáró buzgó tevékenységet fejtett ki, ekkor azonban Bécsbe költözött, hol elsőrangú ékszerüzletet nyitott, s mint a perzsa sah udvari ékszerésze halt el 1877 december 20-adikán, mikor is az előljáróság családjához részvétiratot intézett.

Elnökök.

Ausländer Simon (héber nevén R. Smájah) Szegeden született 1799 ápr. 13 s a község legösmertebb alakjai közé tartozik. A községi életben közel hatvan éve szerepel s iránta mindig élénk érdeklődéssel viseltetett. Előkelőbb hivatalban 1839 óta látjuk, amikor a zsinagóga-építés tartamára az előljáróság kiegészittetvén, ő adatott mellé szószólónak. E tisztet 1842-ig viselte s a zsinagóga-építés körül érdemeket szerzett. Azóta mindig a községi élet előterében állott. 1846 s 48-ban az országos zsidó üléseknél a hket képviselte. 1842—52-ig esküdt, 1852—3-ban választmányi tag, 1853—56-ban előljáró, 1856—7-ben másodelnök, 1858—9-ben elnök, 1861 óta választmányi tag s közben 1863—5, 1870—1, 73—84-ig jótékonysági előljáró és 1863—1884-ig a Chevra Kaddisa elnöke. A hitközség körén kívül is szerepelt, igy például 1863-ban az inség-bizottság és több évig a szeged-csongrádi takarékpénztár választmányi tagja volt.

Bamberger Sámuel.

Bamberger Sámuel Szegeden született 1827 július 28-adikán s mint Prosznitz Mihály veje, ennek nagykereskedését vette át s folytatta és a kereskedők között a legkiválóbb helyet foglalta el, úgy, hogy a kir. törvényszék kereskedelmi ülnökévé is kineveztetett.

A felekezeti érdekeket komolyan és teljes buzgalommal istápolta s 1860-tól 1870-ig részint mint elnök, részint mint cultus-előljáró s választmányi tag egész energiájával foglalkozott a község vezetésével, úgy hogy 1865 jan. 29-edikén, midőn elnöki tisztéről leköszönt, a közgyülés köszönetet szavazott neki, „mert vezetése alatt a község intézményei legszebb virágzásnak indultak.“ 1874 április 7-edikén Botzenban halt el, hosszú betegség korán felemésztvén erejét. Hült tetemei haza hozattak s a gyászszertartás a zsinagóga udvarán tartatott meg rendkivüli részvét mellett. A halotti beszéd ki is nyomatott.[1]) Emlékét neje, Prosznitz Rozál által tett alapitvány tartja fenn (l. alább). Sírkövére Löw Lipót következő sorokat irta:

פיג הנבבד בית שמשון באמבערגער עה היה פינם ומנחו
דקהלשנו משנת תרך עד שנתתרבו לפק מת בעיר באמבערג ביום ג ד. וחם

---

[1]) Az érdem elismerése. Halotti beszéd, melyet Bamberger Sámuel, Szeged szab. kir. város köztörvényhatósági bizottsági és a szeged-csongrádi takarékpénztár igazgatósági tagja s a szegedi kir. törvényszék kereskedelmi ülnöke felett 1874 ápr. 12-edikén בית נימן תרלד לפק tartott Löw Lipót. Kéziratkép kiadva. Szeged, Burger Zsigmond, 1874. 19 l. 8°

Elnökök.

זכה תהלה לפ״ק ונקבר בכבוד גדול ביום א׳ בה ניסן
שמשו נצץ על משפחתו אף על כל העדה
רוחו שבה אל אל עליון כי מיתתו לוהה.

Reitzer Jakab.

Reitzer Jakab született 1814 körül. Szegedre jött rövidd-del a forradalom előtt, chover címmel felruháztatott 1856-ban s 1859-től kezdve a hitközség képviseletében, majd 1863—70-ig mint előljáró, 1870—4-ig mint elnök. 1876-tól haláláig mint iskolai előljáró ritka odaadással és kitartással, némelykor a többiektől csekben hagyatva, működött és rokonszenves modora, szigorú becsületessége és jótékonysága által nagy elösmerésnek örvendett. Az isteni tiszteletnek szorgalmas s áhítatos látogatója volt s rendje s diszessége iránt állandó figyelemmel viseltetett.

Mint kereskedő jobbára gyékénykereskedéssel foglalkozott s a tápéi gyékényeket a kinestári dohány-egyedáruság számára szállította, és távol vidékekre vitte ki.

Meghalt 1878 okt. 31-edikén és általános részvét mellett kisértetett örök nyugalomra. Emlékét a Chevránál tett alapitvány tartja fenn. Epitaphiuma:

ז״ש הגביר היקר בהחר׳ יעקב ריצער בכהח״ר יקיר נ״ע אשר היה ט״ז שנה מנהג וראש לקהלתנו נפטר ביום ה׳ מרחשון תרלט לפ״ק ונקבר בשם טוב ובכבוד גדול בהתאספ ראשי העיר והקהלה ת נ צ ב ה.

A sarkophagon egyfelől:

כל נכבדי עיר בשודו — הטוהר הקדה בעיניו — אהב איתה באמתו
הה שב אל עפר יאודו — כל יטיו קוה לפדו — למרום עלה בסודו

Ugyanazon másfelől:

טובים אשתו ויהודו — כל מכיריו ודיודו — על אדון פתול צמיתו
החזיק מעט נדודו — ישר דרכו הוא לפיודו — עד עולם יקד יקודו

Prosznitz Vilmos.

Prosznitz Vilmos 1836 január hetedikén Szegeden született s mint fiatal kereskedő Bécsben lakott, ahonnan 1865-ben Szegedre haza telepedett. Itt atyja, Prosznitz Mihálynak Bamberger Sámuel által folytatott nagykereskedésébe mint társ lépett s jelenleg fivérével Simonnal a Prosznitz Mihály fiai cég tulajdonosa.

A hitközségnek 1867—70-ben képviselője, 1870—4-ben cultuselőljárója, 1874—81 végéig elnöke volt, s céljait s érdekeit mindig, kifelé is jelesen képviselte. Elnöki tevékenységének idejére esik Löw Lipót halála és végtisztessége, a főrabbiság ideiglenes és végleges betöltése s az 1879-ediki árvíz utáni ujjáalakulás: mind e kérdésekben nyugodt megfontoltsággal, körültekintéssel és biztos tapintattal vezette a hitközséget.

Elnökök.

Városunk kereskedelmi köreiben elfoglalt állását megvilágítja azon körülmény, hogy a kereskedelmi testület alelnökévé választotta s hogy a budapesti kereskedelmi és iparkamarának választmányi s az osztr.-magyar nemzeti bank szegedi fiókjának bíráló bizottsági tagja.

Rósa Izsó.

Várhelyi **dr. Rósa Izsó** 1842 június hatodikán született Szegeden s a gymnáziumot itt, a jogi tanulmányokat Budapesten s Bécsben végezte. A felekezeti ügyek s a magyarosodás iránt már akkor kiváló érdeklődést tanusitott s az első zsidó jogásznemzedéknek kiváló tagja volt. Mint ilyent a „Magyar Izraelita" munkatársai körében találjuk őt is, néhány hasontörekvésű fiatal jogász társaságában.

1867-ben itthon mint zsidó első ügyvédi irodát nyitott s a hitközség által május havában tiszteletbeli titkárrá választatott. 1868-ban Lichtenberg Mórral együtt a hitközséget az egyetemes gyülésen képviselte. 1874—79-ben pénzügyi. 1879—81-ben iskolai előljáró volt. 1882-től fogva pedig a hitközség s 1879 óta a congressusi XXII községkerület elnöke.

Rósa Izsó városunknak vezéregyéniségei között foglal helyet. A királyi biztosi tanácsnak elejétől fogva kiváló tagja volt s annak feloszlása után a reconstructió körül szerzett érdemei elösmerésül magyar nemességet nyert. Jelenleg a közügyet szolgálja a középitészeti tanács s a közigazgatási bizottságban és a köztörvényhatóságban és ennek kijelölő s igazoló választmánya s iskolaszéke és zenedei igazgatóságában, továbbá mint a központi választmány tagja, az ügyvédi kamara elnöke, az általános takarékpénztár igazgatóságának elnöke, az „Árpád a testvériséghez" cimü szabadkőmivespáholy tiszteletbeli főmestere.

* * *

Családfák.

*Pollák Michael Chájim I. Mirjam Hirs Ber leánya, II. Eszter. III. Séndl.

I. Krészl I. *Herzl Jechezkel mh. 1798 2. Cajus Mendel,
Breindl Szegál Ferenc (Rúben) mh. 1850.
Mózes 1789—1861 Grünwald Perl, izsáki 1793—1849 jan 7.
Mária Weil Áron 1804—1871 máj. 18.
Teréz Todesko Lipót 1795—1870 nov. 6.
Babett (Breindl), Holländer József.
Fülöp (Jechezkel) Dr. 1824. Pollák Nanett,
Etel (Eszter), Rosenstock Adolf,
Fánni (Fégele) Cinner,
Gáspár (Hirs Ber, Silberer Hendl, b.gyarmathi,
Fülöp (Jechezkel) 1817—1883 márc. 23. Geiger Rozália,
Mihály (Michael Chajim), Schaffer Nanett,
Henrik (Haodl) 1821 Markbreiter Léni,
Dávid 1825 Cinner Janka,
József 1827 Gottlieb Teréz,
Adolf 1830 mh.,
Illés 1832 Ausländer Cecil,
Fánni (Fégele) Pollák Jakab (Johanan Hirs)
Izsák Genendel
Mirjam Löwy (Lévai) Józsefjankováci
2. Cajus Mendel mh. 1833,
Gábor Dr. Abeles Regina,
Farkas,
Teréz Mannsberger M. L.,
Majrem,

III. (Séndl.) Ennek első férje Rosenberg Jehosua s ettől fia:
(Pollák) Domán Simon, Svab Katalin (Gitl),
Rózi (Séndl) Pollak Sándor S.
Leonóra Weiner Mór,
Zsigmond (Jehosua), 1822 Halbrohr Julia,
Cecil Halbrohr Mór,
Ignác 1831,
Rozália Kupferstich Jakab,

* * *

Kronstein (קרן) Léb, Chaja Sarah.

Hendl *Spitzer Izrael.
Franciska Ausländer Simon.
Leni Kollinsky Ferenc.
Ábrahám.
Mór,
Sámuel,

Preize Lichtenberger Izsák (Eizek)
Gáspár Reinitz Teréz,

Cecil Schlesinger Salamon, József 1828, Ignác 1833, Lipót 1836,
Mór 1836,
Ábrahám I Hetsch Cecilia 2 Levinger Rozália,
1. Mór 1880 Levinski Mária,
2. Mária Vajda Jakab Fülöp,
Wolf 1·07,
Albert Friedberger Róza,
Sámuel Sándor 1834, Ignác 1839 József 1845,
Izak,
Rebeka Heiduschka

Hirst
Salamon Tabolszki Eszter,
Ber Wolf.

* * *

Politzer Jochanan Óbudán.

Sámuel 1758—1831,
Gemendel Weisz,
Gáspár (Gerson), Politzer Jeanette,
Jochanan,
Chajim,

Izrael mh. Gyulafehérvárott,
Breindl Schönberger (Galántai) Mechl,
*Löbl v. Léb I Sénche II Pollák Lifse,
I Rébekka Stern Jakab (Chájim Baja),
Él Bak Bernát,
II Mór (Majerin) Hirs Scher Katalin (Kéle),
Antónia Pollák Salamon,
Lajos Scher Antónia,
Rozália Weiner Mór,
Lipót,
Simon,
Móse Elizer Plohn Nanett,
Lotti Weisz Mór,
Lipót (Léb) 1836,
Róza Künstler,
Jakab,
Vilmos,
Samu,
Laura Reich,
Sándor,
Lifse,
Jakab Ruben,
Gáspár Gerson,
Ignác Izsó,
Gáspir (Gerzon) Kohn Franciska,
Lipót (Léb)
Adolf,
Bernát,
Márk,
Samu,
Lifse,
Ignác,
**Salamon* Bamberger Eleonóra
Lajos (Léb) 1841,
Emma Bamberger Károly,
Adolf,

Philipp Salomon

Hermina mh., Eisler Fülöp,
Izrael Sámuel mh.,
Luiza Tauski Sándor,
Rebekka mh.,
Amália Brüll Adolf.
Bernát mh.,
Ferenc mh.,
Károly,
Gyula mh.,
Ágnes Tausky Zsigmond,
Zélig Simándon,

Jakab Hanule,
Gábor,
Lizár 1794—1858 jún. 23 Izrael Rozál.
Adolf.
Samu.
Jakab,
Mór (Majrem) Bobelle Mária,
Jakab mh.,
Emma.
Sándor Sonnenfeld Linka.
Sénche Weisz Hirs.

* * *

***Deutsch** Hirs kecskeméti
Rozália (Szorl) mh. 1844 szept. 21.
Izrael mh. 1849 jul. 19, Basch Cecilia (Szimcha).
Dinah mh. 1828, Falje Mózes.
Gáspár (Gerson) mh. 1873 aug. 11, Deutsch Mirjam.
Julianna (Gitl) mh. 1856 febr. 1, I. *Levy Mátyás mh. 1835.
Vilmos (Wolf), Deutsch Eleonóra,
Sarolta (Sándl), Schlesinger Jakab.
Bernát, Pollák Teréz.
Teréz, Déry József.
II. Schönfeld József mh. 1856 febr. 1.
***Salamon** mh. 1858 jul. 25, Schweiger Cipperl.

* * *

Kosman (Jehósúa יהושע) Belgrádban,
Kuzman Ferenc (Efrájim) Mitrovicáról jött Szegedre neje Kézl.
Kuzman Márton (Májer) mh. 1874 okt. 11,
Lövinger Ruben,
Ferenc,
Mór,
Károly (Kosman),
Jakab (Chájim) 1807 Reinre Rebekka,
Ferenc.
Nanett Polák Lipót,
József Dr. Seifmann Amália.
Sarah Weiner Mordechaj Ábrahám lia.
***Mór** Pollák (Leah) Leonóra,
Cecília Weisz Jakab,
Sarolta.
Miksa,

Szidónia Piek Herman,
Sándor Halpern Szerén,
Fradl Pollák Mózes,
Chawah Schutz Cvi Jehúda.

Sarah* Wodiáner Fülöp,

Kosman,
*Sámuel Bobelle Cipperl.
Mór,
Albert,
Lotti Koppély Fülöp.
Hindl 1 Rath Gedaljah, 2 Schwarzenfeld Sámuel.
Katalin (Kréndl) Basch József.
József (Chájim) 1813,
Emánuel 1818,
Fülöp (Mór) 1821,
Albert,
Salamon 1826,
Lőrinc 1827 nov. 16,
Rozália Kohen Károly,
Babett Schwarzenfeld,
Sarolta Áron,
Cecília Kanitz.

* * *

Ausländer Dávid Léb mh. 1790 Irsán. Rézl.

Ábrahám 1 Dobres 2 Nüche.
1 Dávid, Léb János (Chajim), *Malkah,*
2 Nátán (Nachman,) *József, Mordechaj, Szerl,*
*Salamon (Kálmán) 1 Rebekka 2 Gran Fradl mh. 1848 dec. 3.
1 Léb Tanszig Rézl,
Rézl Koppich,
Dávid 1791—1867 Pollák Rachel.
Rebekka Szmetán Hirs, **Mordchaj, Züszl,** Reiner Wolf, **Tinosi** Reiner Chajim, **Károly, Fanni** Grünwald, **Nanett** Pollák, **Zsigmond, Samu, Ábrahám,**
2 Jakob 1797 Oppenheim Mária,
Ábrahám Cvi 1820, **Kálmán Dávid** 1822, **Vilmos** 1823, **Rozália** Brünauer, **Leah** Szabó, **Machele** Reichlinger, **Lipman, Mátyás, Móseh,** Alföldi Izsó dr. 1840,
*Simon (Semajah) Spitzer Franciska (Frümet)
Minna (Eszter) Rósa Jakab,
*Izsó dr. 1842 jún 6. Engel Rózs. **Janka** Kotányi Jakab, **Kálmán** dr. 1845 okt. 14 Löffler Regina, **dános** Diamant,
József, Béla Schweitzer Friderika,
József 1810 Hirsch Sarolta,
Károly, Alföldi Samu, Alföldi Lajos, Emília Szmetán Bertalan, **Vilmos, Franciska** Bleier Sándor,
Mordechaj,
Malkah Löwy,
Eszter Ausländer,
Aber,
Mordechaj Béle,
Dávid Léb, Rézl, Simon, József, Sámuel.
A születési anyakönyvben *Ausländer* birdul elő.

* * *

Pollák Salamon (Jehósúa, Zélig).
Zsámbéki Gitl mh. 1843

Fégele, Schreier Mózes, Horgos.
Simon (Ziml) mh. 1842 máj. 16 Deutsch Katalin (Fégele) mh. 1863 aug. 9.
*Johanna** Kohen Ábrahám,
Ignác 1829 szept 22.
Teréz, Pollák Ignác.
Amália, Keppich Herman,
Sándor (Sámson) 1811 Pollák Domán Rózi.
Nanett Elias Miksa,
Manó 1836 okt. 7 Latzkó Emma,
Sámuel 1838 okt. 18.
Babett Steiner József,
Cipórah Szidónia Weiszkopf Sándor,
Simon Fischer Sidónia,
Jakab Léb 1817,
Vilmos 1819—1821,
Salamon (Zélig)
Ignác 1824 szept. 3. Kohen Teréz,
Lajos 1826 jun. 30. Herzog Róza,
Emánuel 1828,
Áron 1829,
Terza Ehrenfeld, *
Cecil Zwieback,
Nanett Dr. Herzl Fülöp.
József (Júda) 1789—1872 febr. 14. Pollak Eszter (Nanett),
Léb 1815,
Ábrahám 1819,
Chájim 1823,
Zsigmond 1824,
Fülöp 1826,
Sándor 1828,
Chájim Jakab 1830,
Rachel Ausländer Dávid.
Salamon (Sámuel) mh. 1843 Biedl Babett (Béle Chajah).
Teréz Biedl Illés,
Rozália Kohn Ábrahám,
Eszter Kraus Salamon,
Zsigmond (Zélig) 1831 mh. Biedl Katalin,
Mór 1833 okt. 28 Deutsch Nina,
Sándor 1835 okt. 17,
Brunner Leonóra,
Mária Schwarz Rudolf,
Simon 1843 ápr. 14.
Babett (Breindl) I. Bamberger Adám II. Prosznitz Mihály.
Sándor id. (Sűszkind), Schatteles Katalin (Genendel).
Salamon (Zélig) 1826 Politzer Antónia,
Mihály 1828 máj 21—1884 ápr. 21,
Teréz Pless Sámuel,
Lanzyel Lőrinc 1834 máj. 28—1880 nov. 18 Silberstern Anna,
Sándor (Sámson) 18 6 márc. 15, Schwarz Júlia,
Fanny Weisz Vilmos,
Vilma Reiser Fülöp,
Katalin Beer Bernát,
Lajos Dr. 1847 júl. 30 Schuller Regina,

Lilla (Fégele) Domán Mihály,
Leah Schweiger Jakab Hirs.

* * *

Prosznitz Mihály mh. 1854 jún 15.
I **Kronstein** Júlia II Pollák özv. Bamberger Babett.
I [illegible] Spitzer Ferenc,
Rozál Bamberger Sámuel,
**Vilmos* Benedict Genovéfa,
Johanna Bittner Lipót,
II. Simon Freind Berta,

Bamberger Ádám (Áser) Pollák Babett 1804 jan. 2.
Sándor 1827 ápr 22 Bauer Rozál,
József Benedict Nanett,
***Sámuel** Prosznitz Rozál,
Lipót Cukor Józsa,
Mária mh. Kulinyi Zsigmond mh.,
Hermina Eppinger Mór,
Erzsébet mh.

* * *

Moseh mh. Irsán, Hendl.
Chajim Léb Schweiger Mirjam,
Ábrahám mh. 1862 szept. 5 I Reinitz Zsuzsanna (Zázi) II Deutsch Peierl,
I Chajim Léb 1827,
Fégele Kellner Dávid Halas,
Eszter Kotányi Mandl,
Katalin (Chajle) Weiszberger Salamon Ókanizsa,
Johanna Kotányi Jakab (Chajim),
Mirjam Bergl,
Joszi,
II Cecil Bleier Lőrinc,
Matl Kriszhaber,
Linka König,
Michael Ber 1834 ápr. 10,
Michael Ber Klein Séndl,
Icek Hirs 1827,
Jisaj 1829,
József 1830,
Jakab Hirs 1796—1880 jún. 10 Pollák Leah,
Chajim Léb 1825—1880,
Jehósúá (Zélig) Halason,
Sámuel (Sámson) 1829 Aradon,
Mirjam Wolf Mór,
Matl Schönfeld,
Michael Ber mh.,
Fégele Wolf Lipót,
Sámuel mh.,
Simon (Zíml) Schäffer Eszter,
Matl,
Cippert Deutsch Salamon,
Fégele.
Jisaj Cinner 1754—1819 áh 15 Rachel. Elkele leánya 1761—1831,
Dávid Weisz Cortl,

József mh.,
Rebekka mh. Deutsch Ábrahám Izsák,
Sámuel 1823 mh.,
Hendl Deutsch Szabadka,
Jakab Kohn Jentl (Ábrahám Sáje leánya),
Kélo Katalin Poldes, Ignác
Mina Fischer Mór,
Adolf Preis Karolin,
Selma,
János,
Nina,
Miksa mh.,
Mór (Mósch) ifj. mh. 1871 aug. 8, Basch Rozália,
Ciklai János Cinner Regina,
Lajos,
Júlia,
Teréz,
Hermina,
Flóra,
Mihály,
Giza,
Mátyás (Menachem, Mendl) 1819 ján. 24—1884 szept. 3 Deutsch Kunigund,
Csányi János Weisz Karolin,
Emma Steiner Manó,
Regina Ciklai János,
Paulina Wilheim Adolf,
Sándor,
Róza Rebekka Pollák C. Adolf,
Samu, mh.
József,
Regina,
Rozál,
Fánni,
József (Jisaj) 1824 szept. 4 1882 júl. 26 Deutsch,
Teréz Klein Herman,
Fánni (Fradl) Braun Lázár,
Samu,
Róza,
János,
Jusztina,
Etel,
Chájim Léb 1829 máj. 27,
Ábrahám Jesáján 1831 okt. 4 mh.,
Herman mh.,
Wolf 1789?—1872 márc. 29 Deutsch Mirjam,
József W.,
Sándor,
Jakab (Chájim Léb) 1825 szept. 30,
Zsigmond (Jehósua) 1834 aug. 25,
Ignác,
Hannah Löwy,
Eszter Rosenstock
Róza Leipniker,
Fanny Fischer,
Nanett Freund,
Mártm (Májer) Leitner Cirl Leah.
Teréz Flesch,
Júlia Wolf,
Hendl Brichta,

Cserei Dávid József 1827 dec. 24.
Elchanan Steinitz Malkah,
József (Jisaj) 1827 jan. 21.
Jakab (Chájim I.éb),
Herman (Cvi),
Hannah Herzl Dávid,
Ábrahám,
Mátyás mb.,
Salamon Heiduschka Rozália (Chajah Sarah),
Ferdinánd 1831 okt. 19,
Róza Pollák,
József 1834 aug. 30,
Hannah Cinner Mór,
Mór,
Hendl Fischer,
Mór (Mósch) 1808 Vogel Fanni (Fradl),
Samu,
Sarolta (Sándl) Arany Fülöp,
Katalin (Gitl) Spitzer,
Rachel Rotter,
Hendl Brichta Mór,
Lajos (Elezár),
Simon (Ziml) Cinner Csongrádon.
Wolf,
Jakab (János).

A születési anyakönyvben 93 Cinner fordul elő.

ÖTÖDIK FEJEZET.

A hitközség hatásköre és kezelése.

Törvénykezés.

A zsidó hitközségek korábban nem csupán felekezeti, vallásos s szertartásos célok elérésében találták működési s hatáskörüket. Saját felekezeti ügyeiket nagyrészt teljesen függetlenül intézték, de e felekezeti ügyekhez számították a régi zsidó felfogás szerint a törvénykezést, melyet a rabbiságí itélőszékek s részben a hitközség bírái gyakoroltak s a gyakorlat úgy Magyarországban, mint egyebütt, pl. Németországban evvel kapcsolatban külön közigazgatási községekké tette őket. A középkor kasztszelleme és kiváltságos rendjei mellett nem feltünő, hogy a papi, nemesi, polgári és jobbágyi különkülön jogszolgáltatás mellett a zsidókat is külön látjuk válva a törvénykezésben s részben a közigazgatásban is.[1]) Zemplénmegye a rabbik bíráskodását — mely egyébiránt még most sem szünt meg teljesen — 1842-ediki közgyülésén tiltotta be, s

[1]) Lásd Lőw, der jüd. Kongress in Ungarn 1871. 30—33 l. Stobbe, Die Juden in Deutschland. 1866. 140 s kövv. ll. (Wertheimer), Die Juden in Oesterreich I. 46. 54—55. A római jog idevágó rendelkezéseit s a németországi törvényeket l. Rubo Dr. J. Die Rechtsverhältnisse der jüdischen Gemeinen, Berlin 1844. 58—61 l. Gotthelf Jak. Hist.-dogm. Darstellung der rechtlichen Stellung der Juden in Bayern, München 1851, 36., 64., 68. l. Jolowicz, Dr. H. Gesch. der Juden in Königsberg i. Pr. 55. l. szerint 1722-ben elrendeltetett: »zu Unterhaltung guter Absicht und Disciplin, auch zur Abthuung der Streitsachen von geringerer Importance bey der Königsbergischen Jüdischen Gemeinde gewisse Vorsteher und Rabbi auf drey nach einander folgende Jahre angenommen und bestellt werden mögen.«

Törvénykezés. a zsidó községek — melyek k ö z s é g e k s nem hitközségeknek neveztettek — tágkörü autonomiája és a közigazgatási hatóságok jogaiba vágó eljárására nézve Nógrádmegye alispánja 1842-beli terjedelmes jelentésében külön felhivja a megye közönségének figyelmét.[1])

A jogszolgáltatáshoz, miután a nem zsidó törvényszék előtt való jogkeresés ellen vallásbeli scrupulusaik voltak, a zsidók igen ragaszkodtak s a „din thóra" fenntartását még az 1792-ben az országgyülés elé terjesztett saját törvényjavaslatukban is megtaláljuk,[2]) mikor is arra hivatkoztak, hogy ebbeli kiváltságaikat IV. Bélától kezdve több király megerősitette és Mária Terézia meg nem változtatta. IV. Béla privilegiumában ép úgy, mint ennek forrásában, II. Frigyes osztrák hercegében a zsidóknak e kiváltsága csakugyan megadatott.[3]) A külön zsidó bíráskodás sokáig fenntartotta magát. Igy Badenben 1809-ig, Poroszországban és Mecklenburg-Schwerinben 1812-ig, Bajorországban 1813-ig állott fenn s hazánkban még az 1831-ediki regnicoláris deputáció javaslatába is szükségesnek tartották felvenni azt, hogy a zsidók a helyi törvényszékek jurisdictiója alá tartoznak.[4])

A szegedi hitközségben a rabbisági bíráskodásnak alig találjuk nyomait: a főrabbik itt már csak mint választott békebirók szerepeltek s ez irányban maig is fennmaradt a szokás, hogy egyes peres ügyekben hozzájuk fordulnak a felek. A hitközség előljáróságára azonban a hatóság több izben ruházott, mint másutt is a földesúri jogokat gyakorló hatóság, polgári peres ügyekben való birói jogot, s az előljáróság ezt még 1842-ben is kérelmezte (l. fenn 53 l.).

Magánfelek peres ügyeiben tényleg itélt is az előljáróság, részint a városi hatóság utasitása folytán, részint és még sürübben a felek kértére, kik mint békebirósághoz fordultak hozzá.[5])

[1]) Lásd P a l u g y a y I m r e, Megye-Rendszer I. 98. l.

[2]) L ő w Der jüd. Kongress 22. l.

[3]) L ő w u. o. 32. (Wertheimer,) Die Juden in Oesterreich I. 44 és K o h n, I. 109. l.

[4]) L ő w u. o. 119. l. Lásd Löw, Das neueste Stadium der ungarisch jüd. Organisationsfrage. Pest 1871, 42. 77. l.

[5]) »1847-ik évi április hó 30-án. Kebelbeli Goldstein Simon követelése a szabó Oesterreicher Bernáton, miután a felek személyesen mai ülésünkben egymással felszeltek, megvizsgáltatván, határoztatik, hogy említett Oesterreicher Bernát tartozik a fentebbi Goldstein Simonnak pengői tiz forintot fizetni, ha ő a leányzó Heller Szálit feleségül veendi, minthogy Goldstein Simon hajlandóvá tette az említett leányi a fentebbi Oesterreicher Bernát iránt, ki érintett pengői tiz forintot tartozik Goldstein Simonnak megfizetni, mielőtt a fentebbi leányanyal összeesküdetni hagyja magát.« (A hitközségi levéltárból.)

E peres ügyekben az elöljáróság egészen a polgári törvénykezés szabályai szerint járt el és tanuhallgatások megejtése után, vagy eskü kivétele mellett hozta meg itéletét a legbonyolódottabb bérleti, szerződési, kereskedelmi örökösödési vagy adóssági perekben, ellátván végzését kellő indokolással is. Mutatják ezt például az itt közölt itéletek, melyek hihetőleg a felek kértére, németül vannak beigtatva a különben magyar jegyzőkönyvbe és a melyek — mellesleg szólva — nem épen kifogástalan indokoláson nyugszanak:

„Auf Anordnung und Befehl des Hochwohlgeborenen Herrn Stadtrichter Joseph v. Kiss und des Hochedelgeborenen Herrn Stadthauptmann Franz v. Müller sind die Streitigkeiten zwischen der Sara, die Tochter des alten Jacob K . . . und deren Ehegatten Caspar S . . . durch Endesgefertigte auf das genaueste untersucht worden, und es zeigt sich klar, dass man dem Caspar S . . . kein anderes Vergehen gegen sein Eheweib zur Last legen kann, als, dass er arm und elend, und die Bedürfnisse seiner Gattin zu bestreiten nicht im Stande ist, welche nicht so, wie es einem armen Weibe ziemt, arbeiten, und zu dem Unterrichte ihrer 4 Kinder beitragen, sondern schön gekleidet und bequem leben will. Dadurch entstanden diese Zänkereyen und Schlägereyen, die nun in der Güte nicht auszugleichen sind. Und da nun diese Sara in keinem Falle mit ihrem Gatten gemeinschaftlich leben will und durchaus auf Scheidung dringt: so haben Endesgefertigte für gut befunden, dass diese Scheidung insofern vor sich gehen könne, dass weil die bemeldete Sara auf Ehescheidung dringt, diese nicht nur allein die Scheidungsunkosten gänzlich bestreiten, sondern auch ihrem Ehemanne W. W. fl. 50 sage Gulden fünfzig erlegen solle, damit dieser arme, elende Mann seine 2 unmündigen Kinder, die ihm zugetheilt werden, sogleich an einen bestimmten Ort in Kost et Quartier geben, bis er andere Maassregeln zur Versorgung dieser Kinder treffen könne, mit dem Beysatze, dass im Falle er wieder neuerdings heirathen wollte, derselbe kein ferneres Verbleiben hier haben solle; eben so, dass wenn seine Gattin Sara zu einer zweyten Ehe zu schreiten gesonnen wäre, sie ebenfalls von hier abgeschickt werden müsse, indem durch solche Heurathen neue Bettlerfamilien nur entstehen würden."

(Az 1828. febr. 11-ediki elöljárósági jegyzőkönyvből.)

„Simon Fl . . . und seine ledige Schwester Rosalia, die an ihm Forderungen macht, sind auf ihr bittliches Ansuchen vorgenommen und Folgendes ist für sie beschlossen worden:

Da das Mädchen Rosalia Fl . . . bei ihrem Bruder Simon Fl . . . beinahe zwei Jahr unentgeldlich war und sich während dieser Zeit so gut aufgeführt, dass er sie als Schwester zu einer Braut machte, wobei er sich, nachdem er ihr Bettgewand, bestehend aus 3 Polster, 1 Dochent, mit rothen Überzug zur Heirath machen liess, in ihrem Verlobungs-Contract mit eigener Unterschrift verpflich-

Törvénykezés. tete, ihr als haare Austeuer 300 fl. W. W. zu geben, wozu derselbe von ihren Eltern 200 fl. W. baar erhalten hat und 100 fl. W. ihr desswegen versprach, weil sie sich ehrlich, gut und arbeitsam aufführend, beinahe zwei Jahre in seinem Hause, nur seinen Nutzen beförderte, ferner, da die laut Verlobungs-Contract festgesetzte Heirathzeit herannahet, der Bräutigam und Braut freudig entgegen harren, der Simon Fl . . . aber, aus Eigennutz nicht zugeben will, dass seine besagte Schwester ihren Bräutigam Abraham K . . . heirathen soll, wesswegen er ihr nicht mehr als die von ihren Eltern überschickten 200 fl., sogar nicht einmal ihr besagtes Bettgewand sammt der zu ihm gebrachten Weisswäsche geben will; so hat die Gemeinde gesprochen:

Simon Fl . . . soll seiner Schwester Rosalia Fl . . . ihre von den Eltern erhaltenen 200 fl. W. nebst dem erwähnten Bettgewand sammt Weisswäsche und alles, was sie zu ihm brachte geben und die 100 fl. W., die er ihr im Verlobungs-Contract, wie oben die Rede war, versprach, sind ihm erlassen, indem er sich auszeigen will, dass er nicht so viel im Vermögen habe.

Was die andere Forderung der besagten Rosalia an ihrem Bruder Simon Fl . . . betrifft, wegen 150 fl. W. ist, da sich dieselbe nicht hinlänglich ausweisen konnte, für ungültig erklärt worden."

(Az 1835. évi április 8-adiki elöljárósági jegyzőkönyvből.)

„Regina Fl . . . ist wegen Widerspenstigkeit gegen die Gemeinde in Beziehung auf Nr. 53 heute von 2½ Uhr Nachmittags bis 6 Uhr des heutigen Abends in Verhaft gezogen worden. Dieselbe ist aber dennoch bemüssiget, der in Nr. 53 erwähnten Rosalia das ihr fehlende Zitz-Kleid, so wie die Till-anglois-Haube zu geben."

Adóbehajtás. A hitközség saját cultusadó és egyéb követeléseinek behajtását illetőleg elég tágas jogköre volt az elöljáróságnak. Folyamodására a városi hatóság már 1823-ban s később 1839 aug. 4-edikén újra megadta neki azt a jogot, hogy a tagoktól járó követeléseket közigazgatási rövid uton hajthassa be a szükséges hatósági közreműködés mellett.

Három évvel később, 1842-ben a hitközség újra folyamodni volt kénytelen e jogért és akkor a városi hatóság — látható tekintettel a nagyobb, vagyis jobbmódú adósok fizetési makacsságára — következő határozatot hozta:

„Ezen kérésnél fogva Müller Ferenc kapitány oly végre küldetik, hogy a könyörgő közönség által kijelölendő adósokat, törvényes határidő engedése mellett, tartozásaik lefizetésére felszólítsa, a határidő elteltével is fizetni muladékoskodókat, ha valamely törvényes akadályok fen nem forognak, meghirálván s a végrehajtás utján a lekötelezett mennyiségeket beszerezvén, a mennyire nagyobb mennyiséggeli tartozók találkoznának, azokat meggyőzetés végett e törvényszék eleiben állítsa; a fenforgó akadályokat pedig elitélés végett

körülményesen bejelentse. Szeged febr. 23-adikán 1842-edik évben tartott törv. Ülésből kiadta Miskolcy István m. k. alljegyző.“ Törvénykezés.

Nincs mit csodálni különben, hogy a hatóság erélyesen támogatta a hitközséget a saját jogainak gyakorlásában. Megtette ezért a hitközség a viszontszolgálatokat. Sok tekintetben valódi hatóság jellegével ruháztatott föl maga a hitközségi előljáróság, és mintegy kerekévé avattatott a közigazgatási gépezetnek.

Számos esetet találunk följegyezve, melyekben a hatóság a zsidó községhez fordul közbenjárásért. Majd perlekedő vidéki zsidókat küld az előljárósághoz igazságszolgáltatás végett, majd a hatósági rendeletek végrehajtásával, sőt még zsidók házaiban való l e l t á r o z á s s a l is bízza meg a zsidó bírót, ki a városi széképületben mindenkor méltó tekintélynek örvendett és valósággal hivatalos személynek tekintetett. Közigazgatás.

Az meg épen napirenden volt, hogy a felsőbb és helyi hatóságok rendeleteit a zsinagógában publikáltatta, vagy a hirdető táblára függesztette a magistratus. Ezen a réven még a hirhedt R ó z s a S á n d o r fejére jutalmat tűző 1854-ediki hirdetmény is rá került a zsinagóga előcsarnokának fekete táblájára. Zsinagógai hirdetések.

A katonai hatóságok is igénybe vették a hirdető táblát vagy a szószéket árverési vagy árlejtési hirdetményeik közzétételére, és úgy látszik, a hirdetés e nemének meg volt a kívánt sikere, mert kivált a szegedi és mezőhegyesi katonai parancsnokságok egész a hatvanas évek végéig mindig beküldték a községhez eladási és szállitmányi hirdetéseiket.

Egyébként is igénybe vették a katonai parancsnokságok a hitközség közvetitő szolgálatait, fölvilágositásokat kérve egyes katonák családi viszonyairól és héber okmányokat küldve be hiteles lefordítás végett.

Az állami adóhivatal hasonlókép sűrűn fordult a hitközséghez különféle utbaigazitásokért, különösen pedig az adóhátralékosok tartózkodási helyének közlésért, mert az adóhátralékosok mindig „keresett emberek“ voltak ősidőktől fogva.

Vidéki zsidó községek is gyakran keresték meg a szegedi hitközséget a legkülönfélébb ügyekben. Hol tanácsért fordultak ide, hol közbenjárásért, hol az alapszabályok vagy község kezelési statutumok közlésért, hol pedig még más ügyekben. Vidéki községek megkeresései.

Igy 1851-ben a becskereki község több Szegedre átköltözött tagjától kéri beszerezni a fönnmaradt cultusadó tartozásokat, 1866-ban pedig a tiszaföldvári zsidó község tudatja, hogy ott egy Sax

Ferdinánd nevű boltost kiraboltak és közli egyuttal az ellopott rőfös áruk lefrását, hogy a szegedi kereskedők esetleg nyomra vezessék a károsultat.

A hitközség és a hatóság.

Mindazok között, kik így a hitközség szolgálatait igénybe vették, legtöbb viszontszolgálatot tett a város hatósága, mely a szegedi zsidóság érdekeit szívesen istápolta tőle telhetőleg, főkép a nagy előítéletek okozta első küzdelmek lezajlása után.

Régebben azon jog is meg volt adva a zsidó bírónak, hogy a zsidók mily mérvű megadóztatása ügyében a hatóságnak előterjesztést tegyen.[1])

Zsidó bizalmi férfiak az állami adókivetésnél.

Később nem egy alkalommal kérelmezte a hitközség, hogy az állami és városi adó kivetéséhez megbizottakat küldhessen, de e kérelmet csak 1856-ban vették figyelembe, amikor a közadók kirovásánál **zsidó bizalmi férfiak** működtek közre, mint akik legjobban ismerik a megadóztatandó zsidó felek viszonyait és anyagi helyzetét.

Már a következő évben azt kérelmezte az előljáróság, hogy a magukat Szegeden lakosittatni akaró zsidók föl ne vétessenek a város kötelékébe, míg ki nem mutatják, hogy a zsidó hitközségnek tagjai, mert ha ez nem történik, — mondja a kérvény indokolása — úgy a hitközség nem is tarthatja evidenciában az itt lakó zsidókat, miként azt tőle a hatóság kivánja.

Mindkét kérését teljesitette a hatóság a folyamodó előljáróságnak[2]) és megadta neki egyuttal azt a jogot, hogy a hitközségi tagokat elővezetés terhe alatt idézhesse maga elé bármily ügyben, ha azok önként megjelenni vonakodnának.

Hatósági jogaival tudott is élni a községi előljáróság s rendelkezéseit többnyire zsinagógai publikáció útján adta tudtára a községi tagoknak.

[1]) 1826-ban **Bak Hirs** rabbi és **Basch József** bíró a portió kivetése céljából beterjesztik a **zsidók osztályba sorozását** és egyebek közt megjegyzik: »A zsidó szegényt nem lehet úgy mint más nemzeti szegényt tuksálni, mert azt Mesterségbe bévenni nem akarják. Földet nem vehet, sem abban nem dolgozhat, tehát a zsidó szegényét nem lehet más nemzeti szegénynyel hasonlitani, mert ávval az egy két böretkével, a kit kereskedik, néha a számos gyermekeinek kenyeret sem szerezhet, tehát miből fizesse meg azon sok adót, melly semmiféle nemzetnél nem szokás, úgy mint zsidó tanitónak, Papnak, kántornak, sakternek, zsidó községi nőknek, Templom Cassában, Szegény Cassában, Ispitály Cassába s. t. aféle adókat. Még egyszer tehát alázatossággal esedezünk szegénységünk sorsát megtekénteni.« (Szeged város levéltárából.)

[2]) Városi tanácsi végzés 1857. julius 19-ről: »A cultus község értesittetik a tanács által, hogy tudósitani fogja minden meglakositandó zsidóról. Ámbár, hogy a cultus községbe fölveendő zsidók nyilvántartása az Előljáróság dolga, mégis, nehogy ez megnehezittessék annak, a lakossági jog ezentúl csak annak adatik meg, ki magát a cultus községbe haladéktalanul fölvétetí.«

Keresztény cselédek.

Álljon itt egy érdekesebb publikáció, melyet 1828 évi január 5-dikén hirdettetett ki az elöljáróság következő kategórikus fogalmazásban: „Kreminger plébános közbelépése folytán mi, hitközségi elöljárók megújítjuk intésünket, hogy minden helyben lakó zsidó a nála levő keresztény cselédeket — kocsisokat, dajkákat vagy szolgálókat — az ünnepnapjaikon kimaradhatlanul templomukba küldje, azokat ünnepeiken munkára ne fogja és éjszaka a Tiszára vizért ne küldje. Magától értetik, hogy a cselédeket verni és szidni nem szabad. Aki pedig ez ellen cselekszik, az nem csak a keresztény cseléd tartásától eltiltatik, de azonfölül büntetésben is részesül."

Hatósági funkciók.

Egész tömeg hatósági funkciót végezett a hitközségi elöljáróság magánfelek ügyeiben.

Szerepelt mint gyámhatóság, mely az érdekelt felek kértére összeírta a hagyatékokat és azokat az örökösöknek odaitélte, esetleg a kiskoruak érdekéből kezelés vagy gondozás alá vette és egyes árvák vagyonát gyakran évek során keresztül hasznot hozólag értékesítette.

Kiállított erkölcsi bizonyítványokat. A forradalom utáni években az ily bizonyítványokban óriási volt a forgalom és az elöljáróság jegyzőkönyvei tele vannak a magánfelek részére kiadott erkölcsi bizonyítványok fogalmazványaival.

A hitközségi elöljáróság tekintélyét nagyban emelte az is, hogy akár a község, akár az egész elöljáróság vagy egyes tisztviselő elleni sértést sohasem hagyott megtorlatlanul és a hitközségi életben rendkívüli sulyt fektetett a tisztességre.

Számtalan esetét találjuk följegyezve az elöljáróság által kiszabott büntetéseknek. Egyes adatokat alább a Chevra történetében, néhány jellemzőbbet már itt közlünk:

Fegyelmi eljárások megindítása.

1825 febr. 25-ödikén Sz . . . Dávidot többszörös engedetlensége és sértő viselete miatt azzal büntette az elöljáróság, hogy két hónap tartamára elvette tőle a „reb" címet. (chóver.)

1827 júl. 14-edikén P . . . Jakab „a biró: Kohen Ábrahám megsértéséért 100 frt birságra itéltetett."

1828 febr. 3-adikán P . . . Márkustól kihágásai miatt egy egész évre elvétetett a chover-cím.

1828 aug. 3-adikán W . . . Salamon előimádkozó, amiért rágalom vétségébe esett, egy hétre eltiltatott az oltárhoz való közeledéstől és előimádkozástól, sőt a templomban is egy lejebb eső padra kellett ülnie.

Koldusok kigazitása.

Részint a maguk személyére nézve is csak tolerált zsidók helyzetéből folyt, részint — igen helyesen — hitközségi érdeknek tekintetett mindjárt a község alakulásának első éveiben, hogy a minden vidéket elözönlő zsidó koldusok itt le ne telepedjenek. És a kolduló hitsorsosok tovább igazitása körül szintén a hitközség elöljárósága végezte a hatóság funkcióját, vagyis a — bár kiméletes — de kivételt nem ismerő toloncolást.

Már 1790 január 9-edikén rendelkezett az elöljáróság, hogy az ide érkező idegen zsidók mind „átutazók" legyenek csak s itt hosszasabban ne „mulathassanak." Természetesen azért nem tévesztette szem elöl az elöljáróság a könyörület parancsolatjait, és átutazó idegenek számára pletteket mint említök (l. 49. l.) adott a tagokhoz, még pedig sorshuzás utján és az adóforint arányában.

Még e rendelkezések mellett is nagymérvü lehetett az idegen koldusok özönlése, mert 1820-ban azt is kimondotta az elöljáróság, hogy vidékieknek a cedókó gabbaj 18 krt adhat, de a házakban koldulni tilos, ebédjegyet pedig csak szombati vagy ünnepnapokra szabad kiadni, köznapokra nem.

Még szigorúbb szabályok léptek érvénybe 1827 február 24-edikén, mikor a hitközség elöljárósága maga elé idézte az összes tagokat és erélyesen meghagyta nekik, hogy aki zsidó tanitót, irnokot, udvarost vagy kocsist tart házában, ezt az elöljáróságnál haladéktalanul bejelentse, valamint azoknak házából való kilépését is. Ugyanekkor kimondatott, hogy átutazó idegenek utleveleiket kötelesek fölmutatni az elöljáróságnál.

Majd ugyanez évi julius elsején még erélyesebb rendelkezést publikáltatott az elöljáróság a zsinagógában. E szerint az átutazó idegeneknek két napnál tovább a városban tartózkodniok nem volt szabad és ennek ellenőrzésére a hitközség 4 frt 10 kr. havi fizetéssel külön egyént alkalmazott. E felügyelő a zsidó biró parancsa alatt állott és annak minden reggel jelentést tartozott tenni. Kötelességeit pontokba foglalva irta körül az elöljáróság a következőkben:

1. Kötelessége a nem ide való idegeneket és kóborlókat, akik már a városban vagy a szállásokon tartózkodnak, vagy akik ezentúl belopóznának, a birónál bejelenteni és ennek az idegenekre nézve kiadandó rendeleteit teljesiteni.

2. Felügyeletet gyakorol a nem nagykorú ifjúságra, nehogy az kihágásokat kövessen el.

3. Vásár idején pontosan ügyel, nehogy rossz emberek be- Koldusok kiigazítása.
lopódzanak.

4. Szemmel tartja az éjszakai excessusokat kávéházakban és vendéglőkben.

5. Ügyel, hogy az idegen átutazó zsidó koldusok legföljebb 24 óráig tartózkodjanak a városban.

És e rendelkezések némi módosításokkal (melyek rendszerint a koldusoknak rövid itt tartózkodásuk alatt való ellátására vonatkoztak) fönnállottak az ötvenes évekig.[1])

Fontos szerepe volt még a hitközségi elöljáróságnak és képviseletnek mindazon ügyekben is, melyek a község tagjait úgy érdekelték, mint polgárokat. A polgári jogokért általában, különösen pedig a házvételi, kereskedés és iparűzési szabadságért a hitközség elöljárósági folyvást és erélyesen küzdöttek,[2]) amint hogy egyáltalán nem csak a felekezeti ügyek intézői voltak, hanem megszerzői és védelmezői a szegedi zsidóság polgári, vagy eleintén csak existentialis jogainak.

* * *

Kezdetben a hitközség kisebb igényeihez képest a községi Egyenes adó.
intézmények fönntartására csekélyebb összegű egyenesadók (domestica) kivetésére volt csak szükség. A közvetett községi adóbevételek megközelítőleg fedezték a csekély szükségletet és csak rendkívüli esetekben, építkezések alkalmával vagy más költségek fedezése céljából kellett időnként a hitközségi tagokra tetemesebb összegeket repartálni.

Amint azonban a tagjainak számára nézve arányosan nem gyarapodó hitközség igényei némileg emelkedtek, a közvetett adóbevételek már meg sem közelítették többé a szükségletet és így nagyobb arányokban kellett az egyenes adót emelni.

---

[1]) „1846 évi febr. hó 25-ödikén: Fleischner Simon vétetett fel ma felvigyázónak a vidéki izraelita koldusokra egy esztendőre, s kötelessége minden vidéki izr. koldust mihelyt csak megszemléli, a városból kiigazítani. Azonban ha estve érkezik, szabad neki a legközelebbi reggelig a kiigazítással várakozni. Bére az említett Fleischner Simonnak egy esztendőre pengő 16 frt, tizenöt forint azon világos föltétel alatt, hogy az illető hivatalához némelykor szükséges hajdúnak ő fizessen, nem pedig a község." (Az 1846 évi elöljárósági jegyzőkönyvből.)

„1853-ödik évi Január hó 25-ödikén. Vonatkozólag Elöljáróságunk $\frac{850}{220}$-ödik szám alattira kapjon Engel Salamon egy évre pengő hat forintot egy pár csizmára azért, minthogy az idegen izraelita koldusokra ügyel, hogy azok ne tartózkodjanak városunkban." (Az 1853 évi elöljárósági jegyzőkönyvből.)

[2]) Lásd a második fejezetet 19—46 l.

Egyenes adó.

A mult század végén és a jelen század elején még aránylag mérsékelt terhet képezett az egyenes hitközségi adó, miként a következő számok mutatják:

A községi költségek fedezése czéljából 1789-re kivettetett 39 községi tagra 175 frt.

1790-re kivettetett 38 községi tagra 81 frt és 11 nőtlenre 48 frt.

1791-re kivettetett 31 községi tagra 122 frt 30 kr. és 7 nőtlenre 23 frt.

1791/2-re kivettetett 42 községi tagra 244 frt.

1792/3-ra kivettetett 42 községi tagra 241 frt.

1794/5-re kivettetett 45 községi tagra 291 frt és 12 nőtlenre 47 frt.

1797/8-ra kivettetett 47 községi tagra 211 frt és 11 nőtlenre 30 frt.

1799-re kivettetett 43 községi tagra 228 frt 46 kr. és 8 nőtlenre és egy özvegy asszonyra 45 frt.

1805/6-ra kivettetett 50 községi tagra 186 frt.

Két évvel később, 1807-ben egyszerre fölszökött az egyenes adó jelentékenyen nagyobb összegre. Ekkor ugyanis elhatározta a hitközség, hogy miután a bormérési és gabella-jövedelemből a növekedő kiadásokat győzni nem lehet, vettessék ki a folyó szükségletek (pap, kántor és kisbíró fizetése) fedezésére nagyobb külön adó (מס[1]) és ez évekről egészen 1822-ig alábbi adataink vannak:

1807/ 8-ra	80	félre	kivettetett	791	frt.
1808/ 9-re	70	„	„	716	„
1809/10-re	71	„	„	827	„ [2])
1810/11-re	75	„	„	1682	„
1811/12-re	78	„	„	642	„
1813/14-re	84	„	„	491	„
1814/15-re	94	„	„	620	„
1815/16-ra	106	„	„	808	„
1816/17-re	112	„	„	903	„

[1]) A cultusadót az elöljáróság, a legtöbb adót fizetők és választott bizalmi férfiak rótták ki a hitközségi tagokra. באמיתת אנשים בעלי נכסים שבקהלות וידועי שגולה. A fenti (5. l.) adatokból kitűnik, hogy mindig volt néhány nem tolerált adófizető is.

[2]) A pénzértékének hanyatlása miatt a fizetéseket ez évben felemelték és ehhez képest uj repartitió készült 1153 frtra. Tetemes összegeket fizettek már akkor cultusadóban egyes felek. Az itt említett másodszori kirovásban Wodiáner Fülöp 150 frttal, Spitzer Izrael 100 frttal fordul elő.

1817/18-ra	102	félre kivettetett	771	frt.
1818/19-re	105	„ „	837	„
1819/20-ra	110	„ „	759	„ 15 kr.
1822-re	114	„ „	991	„

Egyenes adó.

Hosszú szünet állott be ettől kezdve ismét az egyenes cultusadó kivetésének gyakorlatában. 1822 január 22-edikén ugyanis elhatározta a község, hogy ez évre még 1000 frtot repartál, „de jövőre repartálás nem engedtetik, hanem minden folyó kiadás a huskrajcár és borbevételből fedezendő.“ Közvetett adó.

Nem is tért el a hitközség ettől a kimondott elvtől sok ideig. A tagok ragaszkodtak a teher olyaténi elosztásához, hogy az közvetett adók alakjában rovassék ki és ennek folytán az elöljáróságoknak a gabella és bormérési jövedelemből kellett a szükségletek fedezetét előteremteni.

Nehéz föladat volt ez, sokszor pedig egyáltalában nem is sikerült. És ha aztán ez által pénzzavar ütött a községi gazdálkodásba, összefogtak a jobbmóduak és a fölszaporodott hitközségi adósságok törlesztésére bizonyos összegeket róttak ki önmagukra. Igy 1827-ben 400 frttal tartozott a hitközség és ez összeg lefizetése céljából 38 hitközségi tagra 50 frttól egészen 5 frtig lemenő összegekben 398 frt repartáltatott.

Később a cultusadó fizetésnek egy más neme lépett foganatba a jobbmóduaknál, az t. i., hogy a gabella-illetékeket évi átlagos összeg lefizetésével váltották meg. 1830-ban e címen 563 frt 20 kr. folyt be.

Mind érezhetőbb lett azonban annak a szüksége, hogy a nagyon is változó közvetett adójövedelem mellett biztosabb bevételi alapja legyen a községnek, és ez a törekvés szülte az elöljáróságnak itt közölt 1853-adiki határozatát.

„Előlj. jkv. 175. sz. 1803 évi április hó 10-edikén. Az elv, hogy a közvetlen adók, mint t. i. tandíj, vágárjegy-pénz és hus-krajcárok helyett egy közvetett adó hévezetendő, egyhangulag elismertetett, mely tekintetéből 18 tagot, ugyanis 6 tagot az Elöljáróságból és a választottságból, 12 tagot pedig a közönségből a végett neveztek ki, hogy dolgozzanak ki egy kivetési tervet a vagyon arányához képest, tekintettel a tanulható gyermekek birtokossaira és a hus fogyasztásra, melly kidolgozott terv a községnek előmutatandó. Egyszersmind rendeltetett tapasztaltatni valjon ezen közkivetés alaptétele köztetszést talál-é községünkben, egy oly elösmervényt a községi irodába nyilatkozatul tenni s azt mindenkitől tetszés szerint aláiratni, mellyben ezen uj rendelés jótéteménye elismertetik. Azonban a közvetett kivetési bejövételeknek biztossabbitása tekintetéből a húskraj-

Közvetett adó. cár és a vágárjegy-pénz oly feltétel alatt megmarad, hogy ezek minden adózónak betudatnak s egy talán lehető feleslegesség visszatérittetik. S e végből krajcárjegyek kézbesittetnek a fogyasztónak, melyek kész pénznek tekintendők."

De ezek a rendelkezések csak évek multán léptek gyakorlati érvénybe és még 1858-ban is csupán egyes hitközségi tagok, szám szerint huszonegyen váltották meg gabella-illetékeiket kerek évi összegek fizetése által, melyek „domestika" elnevezés alatt szerepelnek. E 21 hitközségi tag összesen 600 frtot fizetett domestika címén.

Cultusadó. Végre 1860-tól kezdve honosult meg állandóan az egyenes cultusadó-fizetés gyakorlata, ugy azonban, hogy e mellett fönnáll a gabella is, mint közvetett adó, de természetesen igen mérsékelt tarifák szerint.

Az első általános cultusadókivetés 1860 május 1-től 1861 április 30-adikáig szólott és kiterjedt a hitközségnek 476 tagjára. Összesen 4657 frtot tett az adókivetés, mely a következő arányokban osztatott föl:

1	hitközségi tag	fizetett	egyenként	60	frt évi adót.
5	„	„	„	40	„ „ „
1	„	„	„	35	„ „ „
9	„	„	„	30	„ „ „
10	„	„	„	25	„ „ „
39	„	„	„	20	„ „ „
163	„	„	„	10—18	„ közt váltakozó évi adót.

123 hitközségi tag fizetett egyenként 4—8 frt közt váltakozó évi adót.

125 hitközségi tag fizetett egyenként 2 frt évi adót.

És hasonló arányban folyt tovább a kivetés három következő évben, mig 1864/65-re már 6231 frt 60 kr. rovatott ki cultusadóul 532 hitközségi tagra.

A következő évekből imitt közlünk kimutatásokat a cultusadó kirovásokról, melyek mindenesetre jellemző adatok egyrészt a hitközség létszámának gyarapodására, másrészről pedig arra nézve, mily áldozatkészséggel tartja fönn intézményeit a zsidó felekezet.

Az 1866 évre 559 félre kirovatott 8473 frt 20 kr. cultusadó.
Az 1867 „ 540 „ „ 8112 „ 26 „ „

Az 1868 évre	533	félre	kirovatott	7552	frt	30	kr.	cultusadó.[1])	Cultusadó.
Az 1869 „	640	„	„	8008	„	10	„	„	
Az 1870 „	657	„	„	7751	„	13	„	„	
Az 1871 „	696	„	„	6121	„	26	„	„	
Az 1872 „	756	„	„	10786	„	44	„	„	
Az 1873 „	676	„	„	10206	„	12	„	„	
Az 1874 „	698	„	„	10171	„	56	„	„	
Az 1875 „	680	„	„	11369	„	—	„	„	
Az 1876 „	624	„	„	9826	„	—	„	„	
Az 1877 „	651	„	„	11987	„	50	„	„	
Az 1878 „	696	„	„	12157	„	—	„	„	
Az 1880 „	728	„	„	11980	„	—	„	„	
Az 1881 „	735	„	„	12003	„	—	„	„	
Az 1882 „	740	„	„	10570	„	—	„	„	
Az 1883 „	683	„	„	11982	„	—	„	„	
Az 1884 „	800	„	„	12512	„	—	„	„	

Föl kell itt említenünk, hogy ugyancsak mindjárt a hitközség alakulásától kezdve létezett a közvetlen adónak egy neme, az ugynevezett türelmi adó, melynek címén az első évtizedek lefolyása alatt igen nagy összegeket fizetett a hitközség.[2]) Türelmi adó.

Már 1788-ban 149 frt türelmi adót fizetett az akkor 39 családot számláló község, melynek tagjai közül a türelmi adó fizetése alól csupán a pap, sakter és kisbíró voltak fölmentve.[3]) A türelmi adót, mely 1789-ben 72 frt 30 krt, 1790-ben 71 frtot tett és e tájt jelentékenyebb összegekre nem is emelkedett, a bíró és esküdtek, továbbá öt sorshuzás utján választott egyén vetette ki és a behajtás igen szigoru volt. Erre vall egy 1789-ediki följegyzés, mely szerint „P.... J.... gránátjai tolerancia tartozásba licitandó eladattak.“

Különben a türelmi adó mikénti repartitióját illetőleg 1830 február 15-ödikén egész szabályzat készült. E szerint a kirovást 12, a 31-es választmány által választott bizalmi férfiu végezte a szószólóval és az elöljáróság két küldöttjével, kik mindannyian a rabbi előtt esküt tettek, hogy az adó kirovásában igazságosan fognak eljárni. A szabályzat részletesen rendelkezik a repartitió

[1]) 1868 november 5-ödikéről 192 sz. a. következő följegyzést találjuk: „A fiatal emberek megadóztatását illetőleg a következő határozat hozatott: Jövőre mindazok, kik a 24-edik évet elérték, önálló üzlettel vagy háztartással birnak, cultusadó kötelesek. E határozat vidékieknél is foganatosítandó.“

[2]) A türelmi adót az 1749 november 26-odikán kelt helytartótanácsi intimatum szabta ki a magyarországi zsidókra 20000 frtban. E Mária Therézia által kirótt adót királyné pénznek (Malkeh Geld) nevezték. Az országban lakó zsidókra kirótt türelmi adó 1760-ban 30,000 frtot, 1778-ban már 80.000 frtot tett: Löw, a Busch-féle Jahrbuch-ban V. 90.

[3]) Ez évben a legmagasabb türelmi adótételt 20 frtal Pollák Wolf fizette.

Türelmi adó. körüli eljárásról és kimondja, hogy a bizottság által készített repartition az elöljáróságnak nincs joga változtatni.

Nagyobb mérveket öltött a türelmi adókivetés a jelen század második negyedétől kezdve.

Az 1826/27 évre kivettetett 137 családfőre 348 frt 30 kr., 37 nőtlenre 43 frt, összesen 391 frt 30 kr.[1])

Az 1827/28 évre kivettetett 140 családfőre 328 frt 18 kr., 36 nőtlenre 82 frt, összesen 410 frt 18 kr.

Az 1828/29 évre kivettetett 149 családfőre 741 frt, 42 nőtlenre 71 frt, összesen 812 frt.

Az 1830/31 évre kivettetett 162 családfőre 852 frt 30 kr., 32 nőtlenre 97 frt 30 kr., összesen 950 frt.

Az 1831/32 évre kivettetett 178 családfőre 763 frt 10 kr., 23 nőtlenre 58 frt 59 kr., összesen 822 frt 9 kr.

Az 1832/33 évre kivettetett 182 családfőre 821 frt 28 kr., 20 nőtlenre 40 frt 57 kr., összesen 862 frt 25 kr.

Az 1833/34 évre kivettetett 190 családfőre 779 frt 42 kr., 23 nőtlenre 41 frt 30 kr., összesen 821 frt 12 kr.

Az 1834/35 évre kivettetett 191 családfőre 801 frt 42 kr., 23 nőtlenre 47 frt 57 kr., összesen 849 frt 39 kr.

Az 1835/36 évre kivettetett 202 családfőre 810 frt 18 kr., 25 nőtlenre 78 frt 30 kr., összesen 888 frt 48 kr.

Az 1836/37 évre kivettetett 212 családfőre 849 frt 30 kr., 18 nőtlenre 75 frt, összesen 924 frt 30 kr.

Az 1837/38 évre kivettetett 229 családfőre 960 frt 30 kr., 24 nőtlenre 83 frt, összesen 1043 frt 30 kr.

Az 1838/39 évre kivettetett 246 családfőre 980 frt, 38 nőtlenre 123 frt, összesen 1103 frt.

Az 1839/40 évre kivettetett 250 családfőre 881 frt 45 kr., 40 nőtlenre 140 frt 30 kr., összesen 1022 frt 15 kr.

Az 1846-odik évre kivettetett 278 hitközségi tagra 2106 frt.[2])

A terhes voltánál is megszégyenitőbb türelmi adó fizetésének kötelezettsége alól többször menekülni próbált a hazai zsidóság és ez ügyben a szegedi községbe is elhatott országos mozgalmakkal találkozunk időnként. Végre 1846-ban sikere mutatkozott e mozgalmaknak[3]) s ez alkalomból következő följegyzéseket találjuk az elöljáróság jegyzőkönyvében:

---

[1]) E repartitióban a legnagyobb összeggel, 42 frttal szerepel Wodiáner Sámuel, utána jönnek Schwarzenfeld Sámuel 19 frttal, továbbá Basch József, Levy Mátyás és Kohen Ábrahám, mindegyik 13 frt 39 krral. Az összegek pengő fribau (Conventions Münze) értendők.

[2]) Az 1880—41 években már 50, sőt 60 forint volt az egyes vagyonosabb hitközségi tagok által fizetett leginagyobb türelmi adóösszeg.

[3]) Lásd Löw „Der jüdische Congress in Ungarn" 105 l. és u. o. az ez ügyre vonatkozó tárgyalásokat.

I.

„1846 évi julius hó 9-én. Jövő hónap 29-ik napján, azaz 1846. évi augusztus hó 29-én községünk örömnapot ünnepeljen, örvendezvén azon határtalan kegyelmen, melybe a magyar Izraelitaság Ő Felsége 5-ik Ferdinand boldogító közatyánk által úgy részesült, hogy az ugynevezett „Türelemdij" alól örökig felmentetett. Az érintett királyi kegytényért mennyei atyánknak f. é. aug. 29-én a legérzettebb hála nyilvánosan oly értelemben adassék, hogy árassza a legüdvösebb áldását igazi atyánkká vált 5-ik Ferdinándra. — A Rabbi Pillitz Dániel urnak hivatalosan irassék, hogy a fentebbi napon ez értelemben hathatósan szónokoljon." Türelmi adó megszüntetése

II.

„1846 évi aug. hó 15-dikén. E jegyzőkönyvben 84-dik szám alatt emlitett ünnepély alkalmával a helyben állomásozó katonaságbeliek, kik tisztséget nem viselnek kapjanak ez alkalommal fejenkint ½ font hust s egy itce bort. Rabbinus ur szónokoljon akkor. Egyházunk gyertyákkal világittassék ki s mozsárok oldoztassanak s végre az ünnepély alatt a hangászok is zenéljenek."[1])

A türelmi dij megszüntetése különben nem esett ingyenbe. A „Verwaltungs Comité sämmtlicher Israeliten Ungarns und der Nebenländer" értesitette a hitközséget, hogy az uralkodó a türelmi adót jövőre teljesen eltörülte, de közölte egyuttal, hogy e kegyelmi tény fejében az 1.200,000 forint különben is nagy mérvben leszállitott adósság annál pontosabban lesz fizetendő.[2])

Ezen 1.200,000 forintra leszállitott türelmi adóhátralékból képződött tudvalevőleg az orsz. izr. tanodai alap. Ez összeget és illetőleg 1850-ben már csak egy milló forintot pengő értékben a pesti központban megejtett repartitió szerint 47 megye és 11 város zsidóira vetették ki. Csongrádmegyére 4100 frt, magára Szegedre pedig *10,400* frt jutott e repartitióból és a hatóság szigoruan meghagyta a hitközségnek 1850 december 30-adikán, hogy az esendő összeg 1854 decemberig teljesen be legyen fizetve. Orsz. izr. tanodai alap.

A hitközség külön kivetés által fedezte és rótta le e kötelezettségét és az orsz. iskolai alap javára következő repartitiókat eszközölte:

1851 január hóban 327 félre kivettetett: 1471 frt 25 kr.
1851 június „ 327 „ „ 1401 „ 45 „

[1]) A helytartótanács 1847-ben 2378 szám alatt közölte, hogy a türelmi díj megszüntettetvén, a zsidók népességi és jövedelmi összeirása megszünik.

[2]) Az 1.200,000 frt lefizetésére nézve a fönt emlitett Verwaltungs-Comité és az azon kivül álló pesti vagyonosabb zsidók kezességet vállaltak, de fölszólitották a tekintélyesebb vidéki zsidókat, hogy velük a kezességet osszák meg. Szegediek közül osztoztak e kezességben: Baron Jakab és Ausländer Simon

Orsz. ir. tanodai alap.

1852 január hóban	328	félre kivettetett:	1511 frt	45 kr.
1852 augusztus „	367	„ „	1706 „	— „
1853 január „	375	„ „	1557 „	— „
1853 augusztus „	386	„ „	2192 „	45 „
1854 márc. „	400	„ „	1850 „	39 „
1855 február „	397	„ „	1836 „	14 „

* * *

Ujonczási adó.

Még a türelmi adón tul is nehezedett a hitközségre más állandó teher, az ugynevezett „Recruten-Anlage“ (ujoncozási kivetés) alakjában. Amint t. i. 1807-ben a zsidók hadkötelezettsége törvény által kimondatott, a szegedi zsidókra a város által állitandó ujoncok arányos része kivettetett. A zsidók a rájuk kivetett ujoncokat saját hitsorsosaik közül pénzen fogadták meg katonai szolgálatra és az ezzel járó költségeket külön repartálták a hitközség tagjaira.

Az első ily költség-kirovással 1807 március elsején találkozunk, mikor 61 nős községi tagra 1030 frtot[1]) 19 nőtlenre pedig 310 frtot vetettek ki ujonc-adó fejében. S még ez sem volt elég a költségek fedezésére, mert ugyanez évi szeptember hóban további 725 frtot rótt ki az előljáróság, a kiküldött bizalmi férfiakkal egyetértve. 1809-ben 2065 frt repartáltatott.

És aztán évről-évre különböző összegekben változott az ujoncadó, aszerint, ahogy az ujoncok száma és a sorozó bizottságok igényei változtak. Az utolsó Recruten-Anlage 1840-ben készült.

*

Rendkivüli költség-repartitiók.

Átmenőleg egy-egy külön alkalomra vagy cimen sűrűn fordultak elő a községben költség kirovások. Igy hogy csak egynéhányat emlitsünk, 1797-ben a megyének insurrectió költségekre[2]) 181 frtot fizetett a község és ez összeget 46 községi tagra arányosan elosztotta.

Ugyancsak ily külön repartitió történt azon károsultak segélyezése céljából, kik a szegedi 1836-oddiki sűrű tűzesetek[3]) áldozatául estek és több más alkalomnál, mikor a rendes bevételek valamely emberbaráti avagy kulturális cél támogatására fedezetet nem nyujtottak.

---

1) Ebbe az összegbe Wodiáner Fülöp és Spitzer Izrael 100—100 frtot fizettek.
2) Lásd Horváth Mihály VIII. 208.
3) Lásd Reizner I. 25 l.

Nagyobb összeget repartált tagjaira a hitközség 1857-ben, mikor a királyfogadás költségeit kellett fedezni. E címen 332 községi tagra 3440 frt vettetett ki 25 forinttól 3 frtig váltakozó összegekben.[1]

Hitközségi költségvetések.

A legnagyobb terhet azonban a hires bakkancs-kontribúció rótta a hitközségre, melylyel 1849 augusztus 6-odikán Haynau büntette meg a szegedi zsidókat, kik a szabadságharcban tényleges részt vettek és „a felkelőkkel rokonszenveztek s azokat mindenkép gyámolitották."

Bakkancs-kontribúció.

Huszonötezer pár bakkancsnak az év folyamán való szállítására szólott a sarcolás, a kiszabott határidőn túl minden napi mulasztásért 200 ezüst ft büntetés terhe mellett, ami egyértelmű volt közel százezer forintnak a fizetésével.

Valóságos rémület fogta el e rendelet vételekor a hitközség tagjait és természetesen minden módot megkisérlettek az elviselhetlen kontribúció kikerülésére. Szeptember 3-adikán a bakkancs-szállitás elengedéséért folyamodtak a kerületi főbiztoshoz: Gyulai Gáál Eduardhoz és a hitközségnek e kérését a városi tanács is pártolta.

Azonban hasztalan volt minden folyamodás és utánjárás, a „megérdemlett" kontribúcióból az akkori katonai hatóságok nem engedtek egyetlen bakkancsot sem, sőt megfenyegették a hitközség főbb embereit, miszerint a szállitást haladéktalanul eszközöljék.[2]

Ily körülmények közt nem tehetett mást a hitközség, mint hogy a hires Skene és társa brünni céggel szerződést kötött 25,000 pár bakkancs szállitására.

Ezután a repartitió ejtetett meg, mely hihetetlen terheket rótt egy-egy községi tag vállaira. Mindössze 282 tagra szólt a kivetés, mely kitett 83,988 frtot.

[1] Ő felségeik 1857-ediki szegedi látogatásakor a zsidó hitközség lehető nagy fényt fejtett ki a maga részéről, miután erre Bonyhády cs. kir. megyefőnök többszörösen felhívta, sőt az előkészületekről időnként jelentést is kért. Hotekun át készült a hitközség a felség fogadására és a zsinagóga előtt díszes, nagy költséghe került diadalivet is emeltetett, minthogy a Bonyhády által közölt programmban a felségek arra menetele és megállapodása határozottan jelezve volt. Az utolsó percben azonban valami változás történt a programmban és a felség másfelé vette utját a városon keresztül. Királylátogatás.

[2] Auslänger Simon és Lichtenberger Ábrahám községi tagokat, kik mint az elengedést kérő meghízottak jártak Pesten, 24 órára még le is tartóztatták a „Neugebäude"-ban és három-négy különféle katonai forum előtti kihallgatás után hocsátották őket csak szabadon azzal a szigorú utasitással, hogy siessenek haza és sürgősen végezzék el a bakkancs szállitást.

Bakkancs kontribúció.

Persze voltak benne ilyen tételek is:

Ausländer Simon	1872 frt.
Baron Jakab	1200 „
Boskovitz József L.	5000 „
Cinner Ignác	1050 „
Deutsch A. és W.	1350 „
Deutsch Abr. Izsák	1040 „
Eisenstädter Lajos és társa	5200 „
Kohen Ábrahám és fia	7000 „
Kopéli Adolf	1404 „
Lichtenberger Ábrahám	1870 „
Polláck Simon örökösei	10900 „
Prosznitz Mihály	1900 „
Politzer Móric	1200 „
Pfeifer Sámuel	1600 „
Rosenthal Vilmos	1248 „
Ráth Károly	4000 „
Rosenberg Jakab	876 „
Szégál Ferenc és fiai	1300 „
Schweiger Abrahám	800 „
Schönfeld József	1448 „
Weiner Mór	1040 „

Voltak azután 700, 600, 500, 400, 300, 200, 100 frtos és czeknél is kisebb tételek egészen le 10 frtig.

És nem csak kivetve maradtak ezek a nagy összegek. Nagy részük be is fizettetett a legrövidebb idő alatt. A kivetett 83,988 frtból 1849 szept. 22-edikétől ugyancz évi dec. 18-ig, tehát nem egészen 3 hónap alatt tényleg befolyt *60,486* frt 15 kr.

Természetesen forcirozni kellett e nagy összegnek ily rövid idő alatti behajtását és az említett három hónap alatt nem is szünetelt az executió azon hitközségi tagok ellen, kik a rájuk kirótt nagy összegeket legjobb akarat mellett sem birták rögtönösen lefizetni.[1])

A bakkancs-kontribúcióról vezetett számadásból következő adatokat tartjuk érdekesnek közölni.

A Skene Károly és társa brünni cég 1849-ben 20800 pár bakkancsot szállitott és ennek fejében 64,076 pengő frt 50 krral terhelte meg a hitközséget. Erre még 1849 szeptember, október és november hónapokban lefizettetett . . 51972 frt 20 kr.

1850-ben . . . . . 3904 „ 30 „

[1]) Goldstein Jakab csendbiztosi segédnek még 1850 február 4-edikén is ötvenöt forintot szavazott meg az előljáróság „azon fáradságáért, melyet a hadisarc beszedése alkalmával használt executió alatt viselt." (Előlj. jkv. 1850-ről.)

Bakkancs-kontribúció.

1851-ben	2000 frt	— kr.
Összesen .	57876 „	50 „
Fönnmaradt	6200 frt	— kr.

E fönnmaradt összeget késedelmi kamatokkal együtt 7976 frtban fizette le a hitközség 1852-től 1857-ig 6 részletben, úgy, hogy a cégnek a hitközség összesen 65,852 p. frt 50 krt fizetett.

Ezen kivül a pesti cipész-céhnek 4200 bakkancs szállításáért fizetett a község . . . . . 13574 p. frt 10 krt.

És e szerint a hadi sarc összesen . 79427 p. frt költséget okozott a hitközségnek, nem számítva a „4000 ezüst forintot, melyet a szállítási határidő elmulasztása miatt birságképen fizetett, miután ez utóbbi összeg sok utánjárásra visszatéríttetett.

Több izben tett kisérletet a hitközség a hadi sarc visszatérítése iránti folyamodással.

Első folyamodására következő válasz érkezett:

14530. sz. A Cs.kir. Pestbudai ker. Főispán.

Nagyságos Bonyhády István úrnak Csongrád Megye cs. kir. Főnökének.

A szegedi izraelita község az 1848/49. évi fegyveres lázadásbani részvéte miatt reá rótt sarc adó és általa kiszolgált 25,000 pár német cipők árában kifizetett 48697 forint 52 kr. ppben megtérítéséérti esedezvényét a csatolékokkal együtt azon megjegyzéssel kellő kézbesités végett Nagyságodnak küldöm vissza, miszerint a Cs. kir. helytartóság az e tárgyban történt nyomozások alapján folyamodó izraelita községnek a forradalom alatt tanusitott igen rosz magaviselete következtében folyamodást kérelmének egyáltaláu helyt nem adhatott s azt minden alapos ok hiányában pártolólag felsőbb helyre nem terjesztette légyen. Pesten 1851 augusztus 23-adikán Augusz. m. k.

Erre ujból az akkori teljhatalmu császári polgári biztoshoz: Geringer báróhoz folyamodott a hitközség a bakkancsszállítás költségeinek megtérítéséért. A végzés mindenekelőtt rektifikálta az összeget és az igényelt összeget (a bakkancsok rendes szállítási árához arányosan) 79,427 frtról 48,697 frtra szállitván le, ennek készpénzben való visszafizetését megtagadta ugyan, de kilátásba helyezte, hogy az egész magyarországi zsidó lakosságra akkor kivetett büntetési adónak a szegedi községre eső részébe ez az összeg be fog számittatni.

Nem történt meg ez a beszámítás az 1850 szeptember 20-adikán különben is megszüntetett hadi adóba és nem számították be ez összeget még az egy millió forintos orsz. izr. ta-

Bakkanes contributio. nodai alapba sem, mely a megszüntetett hadi adó helyébe lépett és amelybe a szegedi hitközség a maga 10,400 frtját tényleg le is fizette.

Mindez előzmények elősorolása mellett 1865-ben újra és ekkor már egyenesen király ő felségéhez folyamodott a hitközség a bakkanes-szállítási költségeknek, ha mindjárt csak 48,697 frtban leendő megtérítéséért. A kegyelmi kérvényben főkép az volt kiemelve, hogy az 1849-ediki contribúciót a község annyira sínli még folyvást, hogy elsőrendű szükségleteit sem képes fedezni és hogy képtelen a leányiskola elhelyezésére épületet emelni, amire pedig már a helytartótanács is sürgősen utasította.

Nem lett sikere a kegyelmi folyamodásnak sem és 1865 augusztus 13-adikán érkezett le a városi tanács útján az elutasító határozat, mely a hitközséget az 1849-ediki bakkanes-szállítás révén támasztott igényeitől végkép elütötte.

Közvetett adók. Említettük, hogy szükségleteinek egy részét s eleinte nagyobb részét közvetett adóbevételekből fedezte a hitközség. Ilyen jövedelmi forrásokat a kóser bormérés, a gabella (vágatási díj) és részben a templomi adományok is képeztek, melyek azonban többnyire jótékony célokra voltak rendelve.

A kóser bormérésre először 1790-ben rótt közvetett adót a község, mikor a városi biztos jelenlétében a következő határozatot hozta: „Eszrevételtevén, hogy a szegények tulságosan vannak megterhelve adóval, határoztatik, hogy 1790 szeptember havától (ros hasonó 5551) kezdve minden akó kóser bortól 24 kr fizetendő, akónként 1 frtnyi bírság terhe alatt."

Később maga a község tartotta meg a bormérést és 1792-ben két helyen mértetett bort (untere und obere Gasse.)

Ugyanezzel összefüggésben határozta el később a hitközség, hogy a város tulajdonát képező ugynevezett Lacikonyhából maga a község vegye bérbe és hasznositsa tovább való bérbeadás utján a zsidó Lacikonyhát, vagyis a kóser vendéglőt, mely „Garküche" név alatt volt ismeretes.[1])

[1]) „Zsidó latzi konyha haszonbérbe adása iránti szerződések. 1761—1843 Kharkuchl Contractus a zsidóság közt levő főzés és bormérésre. 1782 szept. 2. Georg Seidl évi 114 frt, 1788 aug. 4. évi 130 frt, 1791 222 frt. 1798—1801 Politzer Lebl 200 frt, 1801—1804 Polyak Mihály és Spitzer Izmel 201 frt, 1804—1810 a zsidó községgel 250 frt, 1810—13 Deutsch Herschl 301 frt. 1813—16 zsidó község 67 frt, 1825—28 Polyak Simon D. és neje 25 frt, 1828—31 Deutsch Salamon, 1831—34 Ausländer Dávid, 1834—37 zsidó község, 1837—40 Polyák Simon D. és hitvese, 1840—43 Lichtenberger Abrahám." (Városi levéltár.)

Közvetett adók.

Erre vonatkozólag a városi levéltár következő okiratait közöljük:

1792-edik esztendőben Szent-György havának 23-adik napján N. kir. szab. Szeged városa Tanácsa köz ülést tartván.

572. Hersl Deutsch Zsidónak az itt való Zsidó korcsmáltatás és Főzés, mely Gar Khuklnak neveztetik, minthogy eránta magát más nem is jelentette, e f. esztendőbéli első májustul kezdvén egy esztendőre Husz id est 20 Renesi forintokért azon hozzátétellel kiárendáltatott, hogy sem italt sem ételt kereszténveknek adni, s mérni ne merészeljen.

1798. esztendőben Szent Jakab Havának 30-adik napján tartatott N. Sz. kir. Szeged városának közönséges gyülése, akkoron.

1222. Az ugynevezett Khar-kugel jövedelemnek árendálása többszeresen próbáltatván és annak árendálására senki magát mindeddig nem jelentvén és azért annak árendálása mai napra határoztatván, elsőben is kitétetett az, az előbbeni 101 frt árendában, melyet Polyák Mihály és Policzer Lehel licitálván, és felyebb-felyebb általlok annak árendája emeltetvén utoljára Policzer Lehelen maradott 200 frt esztendőbéli árendában, kinek is ebbéli korcsmáltatási és a Zsidóságnak eledelbéli adási jus e folyó 798 esztendőben első novemberben úgy adatik által három esztendőre, hogy abbeli árenda angariaként előre mindenkor fizettessen, a bornak, sörnek Itzénként való árulása és a Vidéki zsidóknak élelembéli adása, Italnak és eledelnek elvesztése s Confiscatiója büntetése alatt, minden Zsidóknak, ezen árendátoron kivül tilalmaztatott, de az árendátornak sem lészen szabad a kereszténveknek Italokat adni, e mellett pedig kötelezetik ezen árendás a Quatembralis Italok mérése iránt kötött Árendális Contractushoz magát alkalmaztatni, azaz a Quatembralis üdőben az Italok árultatása béli Jussát vagy megváltani, vagy a Zsidóságnak ritussuk szerint való illendő Italokat tartani s mérettetni a Quatembralis Jövedelem árendátora által, ebbéli árendálás pedig a Zsidóságnál is fog kihirdettetni, és mindeneknek tudtára adatni.

A kóser bormérést később legtöbbször bérbeadás útján értékesitette a hitközség.

Igy 1803-ban két évre Ráth Gedalja. Pollák Zélig, Irsa (Ausländer) Ábrahám és Kálmán vették bérbe a kóser bormérést 613 frtért, 1805/6-ra Ausländer Ábrahám és Pollák Salamon 310 frtért.[1])

[1]) „Prot. 805 I xbr. az Zsidóság öszve gyülekezvén az bormérés véget, mely oly Conditió alatt licitatióra kitétettetett, hogy az Arendator, Első 9 bertül fogva Zsidók Husvét Napjáig egy Itzo Bort 9 kron azután pedig első 9 berig 12 krajcáron, nem pedig felyebb adni köteles légyen. Ezen kivül pedig az fele Arendát előre lefizette, melyre legtöbbet igértek Abrahám Auszlender, és Polyák Salamony azért nékiek adattatott 310 frthan, azt is hozzá tették egyenlő akarattal, hogy Senkinek Palatzkal vagy más Edénynyel bort adni nem lészen szabad, aki számra pedig kinek-kinek venni szabad légyen. Bort pedig azoknak, kik Vásáry alkalmatossággal főzni szoktak az idegen zsidóknak, magok házaiknál tartani teljességgel tilalmas."

Közvetett adók.

Az 1806/7-edik évben házilag kezeltetett a bormérés, miként a következő, sok tekintetben érdekes határozatból látszik:

„Az Bormérést Minden szentek napján Ujra Arendában adattatni akarván az Zsidó község, minthogy azon Napon az contractualis Esztendők elteltek Ne hogy az Gyövedelem ezen beneficiuma által megtsekenyen, és az fizetésben hátra maradás légyen. Elvégeztetet közönségessen.

1. Hogy az bormérés közönségessen minden Zsidónál megmaradjon. Ugy mind azon által.

2. Hogy az ki bort fog mérni, minden akótúl 1 frtot fizetni köteles légyen, és mindaddig az hordóbúl bort adni senkinek szabad ne légyen, miglen minden akó bortúl az kiszabot árt egy forintot előre meg nem fizeti.

3. Minthogy ez iránt az szükséges Vigyázat megkivántatik, ebben is valamely tsalárdság ne légyen, az Zsidó község fog olyan Embereket rendelni, kik az Hordó Borokat le fogják petsételni és minden akótúl az 1 frt árendát beszedni, és az Előljáróknak beadni.

4. Minthogy Minden szolga megérdemlet bérit megkivánja, az olyatén Bort Mérő Zsidók minden akótúl az kiszabott 1 frton kivűl, ugyan tsak minden akótúl 6 krt azoknak, kik az Hordókat megvizsgálják és lepetsételik, fizetni tartoznak.

5. Hogy pedig mindenféle tsalárdtság el mellőztessen, valaki tsak Hordóval bort fog az Házánál tartani, az kimérés véget, az olyannak Minden Hordója az kirendelendő Zsidók által le fog petsételtetni és ha az olyatén lepetsételt hordót felbontani és mérni akarna, tartozni fog az kirendelendő Zsidók által asztat felnyittatni, még tisztitás alkalmatosságával is. Hogy ha pedig:

6. Valaki olyas találtatna, ki az fentirt Conditiókat meg nem tartaná, avagy hir adás nélkül, vagy pedig lepetsételés nélkül bort mérni bátorkodna, az olyatén Zsidónak hordóstúl az bora elfog vétetni és az Zsidó község számára Confiscáltatni.

7. Abban is hogy valamely rövidtség ne lehessen, hogy az beszedendő pénszt Senki maga hasznára ne fordithassa és el ne költhesse."

Az 1807/8-adik évre a bor és rosoglió-mérést Bernheim Izsák vette bérbe 450 frtért és ugyanő tartotta meg a következő 1808/9-edik évre is.

1809/10-re Szégál Ferenc és Kohn Ábrahám Jesaja birták 360 frtért, 1810/11-re Auslander Ábrahám és Deutsch Dávid birták 635 frtért.

A kóser bormérés jogának mikénti értékesitésére nézve még a következő adatokat közöljük későbbi évekből:

1824/25-re Ausländer Jakab birta a bormérési jogot					280	frtért	v.
1826/27-re Basch József	„	„	„	„	450	„	v.
1828/29-re Ausländer Jakab	„	„	„	„	30	„	p.

Közvetett adók.

1830/31-re	Kohen Ábrahám	birta	a	bormérési	jogot	300	frtért v.
1833/34-re	Bernheim Izsák	„	„	„	„	250	„ v.
1836/37-re	„ „	„	„	„	„	75	„ p.
1837/38-ra	Lichtenberg Ábr.	„	„	„	„	45	„ p.
1839/40-re	Pollák Sámuel	„	„	„	„	45	„ p.
1844-re	Pollák Sándor	„	„	„	„	100	„ v.
1845 és 1846-ra	Ausländer Mór	„	„	„	„	40	„ p.
1850-re	Pick Mór	„	„	„	„	50	„ p.
1857/8-ra	Weisz Salamon	„	„	„	„	60	„ p.

Közben a hitközség több ízben házilag kezelte a kóser bormérési jogot. Így 1843-ban is, mikor Levy Vilmost „borbirónak“ nevezte ki és megbízta, hogy 40 akó vörösbort vegyen. E mellett mindenki mérhetett bort, ha egy-egy akó után 1 frtot előlegesen lefizetett a borbiró kezéhez.

A bormérési jog értékesítése az 1858-adik évben szünt meg.

*

A húsgabella 1791-ben először adatott bérbe Schweiger Chajim Lébnek 126 rénus forintért, melyből 15 forintot készpénzben letett, a többit pedig $2^1/_2$ frtos heti részletekben kötelezte tett lefizetni a rabbi kezéhez.

Kimondatott ekkor a jogositvány védelmére, hogy 1. a sakter cédula nélkül nem vághat, 2. máshol vágott kóser húst nem szabad behozni, 3. a maga használatára sem szabad senkinek vágni.

Az 1792-edik évre 120 rénus frtért vette bérbe a húsgabellát Deutsch Hirs, 1796-ra 170 frtért Wolf Schochet.[1]) 1797-re 150 frtért ugyanaz.

1799-re	Ausländer Ábrahám	birta	225	rénus	frtért.
1801-re	„ „	„	260	„	„
1805-re	„ Salamon	„	299	frt 30	krért.[2])
1809/10-re és 1810/11-re	Kohen Ábrahám és Ráth Gedálja		530	„ —	„
1812-re	Levy Mátyás		160	„ —	„ [3])
1812-re	a husárendát külön Szegál Ferenc		310	„ —	„
1812-re	Ausländer Ábrahám és Levy Mátyás	birták	262	„ —	„
1812/13-ra	ugyanazok és Szegál Ferenc		424	„ —	„

[1]) Ebből levonja heti bérét 1 frt 30 krt és 30 frt lakátalányát. Fia: Hersl egy pár csizmát kap adóheszedéséért.

[2]) Nr. 204 Prot. jan. 31 1805 az Zsidóság összve gyülekezvén, az húsvágás és Baromfink levágása Kótyavetyére botsájtatván, melyre is Holtzer Jakab Ausländer Salamon és Polyák Salamon együtt licitálván Ausländer Salamonnak, mint legtöbbet igérőnek ezen benefitium Kétszáz Kilencven kilentz forintokban 30 krokban id est 299 frt 30 kr. egy Esztendőre minden hozzá tartozandó jussokkal együtt, valamint eddig volt által adattatott.

[3]) 1812-ben következő gabella-tarifa volt érvényben: Tyúk 2 kr., madarak 1 kr., lúd 5 kr., pulyka 5 kr., hizott bárány 8 kr., juh 12 kr., borjú 15 kr., 1 font hús 2 kr.

Házilag kezelte a hitközség a gabellát 1824—25-ben, hogy (mint az 1824 szept 8-adiki határozat mondja) a papot, kántort és saktert fizetni és egyéb kiadásokat is fedezni lehessen.[1]) E házi kezelés évek hosszú során át tartott és tart, majdnem megszakitás nélkül máig. Ugyanez időben nyerte meg a kóser szék nyitási jogot is.[2]).

Később 1845 január 7-edikén azért folyamodott a község a városi tanácshoz, hogy szabad legyen egy városi mészárszéket kibérelnie. E jogot megnyervén, a kóser hús kimérésének jogát is betudva, adta tovább. Harc Mihály birta a kóser húsmérés jogát 1857-től 1863-ig évi 200 frtért. Megszűnt a húskrajcárszedés 1865 december harmadikán és azóta a mészárosok átlagos gabella-váltságot fizetnek a hitközségnek.

Még egy neme a közvetett adónak állott fönn, a pászkaliszt adó, melynek jövedelmét szegény hitsorsosoknak pászkával való ellátására forditotta a község. A gyakorlat az volt, hogy a hitközség összeiratta tagjainak pászkaliszt szükségletét és ez összeíráshoz képest saját számlájára őröltette meg és fontonkint egyet krajcár haszonnal adta tovább a lisztet. (קמחא דפסחא)

A kezelés e módjával 1833-ban találkozunk először, mikor a pászkaliszt számla 656 frt 28 kr. bevételt, 619 frt 34 kr. kiadást, vagyis szegények segélyezésére forditható 37 frt 14 kr. hasznot mutatott ki. 1834-ben 43 frt 23 kr. maradt a szegények részére, 1835-ben 73 frt 10 kr., 1836-ban 68 frt 48 kr., 1837-ben 86 frt 21 kr., 1838-ban 92 frt 35 kr., 1839-ben 63 frt 44 kr., 1840-ben 48 frt. Ellenben 1841-ben 85 frt, 1842-ben 76 frt 46 kr., 1843-ban pedig 2 frt veszteség mutatkozott a lisztkezelésnél.

Ez évek követőleg vállalkozás útján értékesitette a hitközség a pászkaliszt elárusitási jogot olyformán, hogy a vállalkozó

---

[1]) A gabella tarifa akkor a következő volt: 1 font hús 8 kr., 1 lúd vagy pulyka 7 kr., 1 kácsa vagy tyúk 3 kr., 1 borjú 40 kr., 1 bárány pünkösdig 12 kr., 1 bárány pünkösdtől az év végéig 16 kr. Hitközségi tagoknak fönn volt hagyva a jog, hogy negyedévenkint átlagot fizessenek.

E tarifát 1829 febr. 6-ödikén lényegesen leszállitotta a hitközség, mivel az évben a türelmi adó 800 p. frtról 796 p. frtra emelkedett és a tagok terhe annyi is tetemes volt. A leszállitott tarifa a következő: 1 font hús 1 kr., 1 lúd vagy pulyka 4 kr., 1 kácsa vagy tyúk 2 kr., 1 borjú 40 kr., 1 bárány 6 kr.

A vőnárok hetére azonban vendéglősöket illetőleg érvényben maradt a korábbi tarifa.

[2]) 1825 márc. 7 tanácsülés. A mészáros cch ellenkezése daczára a zsidóság által kért kóser széknek a zsinat udvarában leendő felállitása megengedtetik. (Városi levéltár.)

bizonyos mennyiségű lisztet volt köteles adni a szegények számára az elárusítási jog fejében. Az ötvenes években 16 mázsa zsemle lisztet és 1 mázsa finom király lisztet kötött ki e címen a hitközség szegényei közt leendő elosztás végett, a hatvanas években pedig ugyanily célra 2 krt szedetett az elárusító által minden font liszt után. A későbbi és egész mostanig fönnálló gyakorlat az, hogy a pászka liszt gyártóitól és elárusítóitól átlagos összeget köt ki a hitközség és ez összeget, szükség esetén a hitközségi pénztárból pótolva, fordítja az e végből jelentkező szegényeknek pászkával való ellátására.

* * *

A hitközségi számvitelről közlünk még itt annyi adatot, a mennyi rendelkezésre áll a meglevő könyvekben és iratokban. Ha valahol, úgy itt beszélnek a számok. Elbeszélik, amit már hangsulyoztunk, hogy a zsidó hitközség tagjai mily jelentékeny terheket viseltek régtől fogva vallási intézményeik fönntartására.

A legrégibb számadás az 1806/7-edik év egyik feléről szól, mikor Spitzer Izrael következőleg számol a bevételekről és kiadásokról:

Bevétel a hitközség régi házáért	. .	195 frt	— kr.
„ hitközségi adóban	. . . . .	168 „	10 „
	Összesen	363 frt	10 kr.
Kiadások: A zsinagóga szomszédjának	.	28 frt	— kr.
Rabbinusnak 28 hétre	. . .	140 „	— „
Városi kamarásnak	. . . .	54 „	45 „
Commissariusnak kétszeri diurnum		4 „	— „
Kántornak	. . . . .	40 „	— „
Bassistának	. . . . .	50 „	— „
Uj commissariusnak	. . . .	5 „	— „
	Összesen .	321 frt	45 kr.
	Egyenleg .	41 „	25 „

Érdekes lesz ezzel összehasonlítani az 1825-ödiki számadást, mikor már 3215 frt 57 kr. kellett a hitközség szükségleteire, amire következő bevételek nyujtottak fedezetet:

1. Húskrajcár-átalány egyesektől	. .	752 frt — kr.
2. Borárenda 1½ évre	. . . . .	640 „ — „
3. Húskrajcár cédulák	. . . . .	1630 „ — „

Számvitel.

4. Mészárosoktól . . . . . 155 frt 15 kr.
5. Imaszék-eladásból . . . . . 50 „ — „
6. Tolerancia-fölösleg . . . . . 43 „ 10 „
Összesen . 3215 frt 57 kr.

A negyvenes és ötvenes évekről következő összehasonlító táblázat mutatja a hitközség bevételeit és kiadásait:

Év	Bevételek								Kiadások					
	Hitkrajcárokból		Gabellaszéli dulékból		Vegyes bevételek		Templomépítésre bevétel		Tisztviselők fizetése		Különféle kiadás		Templomépítésre	
	frt	kr.	frt	kr.	frt	kr.	frt	kr.	frt	kr.	frt	kr.	frt	kr.
1842	2424	37	2448	48	869	44			2655	—	819	05	1285	46
1843	2365	53	2719	53	104	15	24552	41	3332	30	881	03	20253	06
1844	2268	12	2552	—	353	—	26483	10	3913	55	976	15	29531	26
1845	2424	56	2333	32	118	—	17617	24	2126	54	1934	24	17037	49
1846	2522	20	3925	40	256	06			4394	15	1026	50		
1847	3195	35	2447	36	180	—			3758	30	975	07		
1848	2559	06	2367	28	539	09			2893	—	2036	31		
1849	3990	08	4060	—	125	—			2966	—	4338	41		
1850	3250	47	3453	—	12173	34			3332	07	14886	59		
1851	3502	16	4082	16	3969	12			5341	24	5233	09		
1852 első fele	1904	—	1511	52	9128	57			2848	20	9458	17		
1852 második fele	1528	52	2664	—	12499	54			2424	10	13271	24		
1853	4434	30	3364	—	16505	56			5730	50	18678	03		
1854	4600	16	3016	—	22025	39			6551	15	24283	32		
1855	5246	30	5111	44	21979	34			6947	30	23539	36		
1856	4720	40	5467	28	25518	08			8067	05	26632	03		
1857	4292	24	6090	—	49382	29			10478	55	48448	18		
1858	2500	31	3108	08	9952	32			5153	18	9786	25		

A hatvanas évektől máig következő táblázat mutatja a hitközség szükségleteinek mikénti fedezését: számvitel.

Év	Bevételek								Kiadások							
	Collectából		Gabellából		Tandíjakból		Vegyesekből		Tisztviselők fizetése		Iskolára		Jótékonyságra		Vegyesekre	
	frt	kr.	frt	kr.	frt	kr.	frt	kr.	frt	kr.	frt	kr.	frt	kr.	frt	kr.
1862	3999	53	3376	26	225	308	768	323	989	936	—	—	470	40	706	246
1863	4661	623	5600	92	642	—	625	764	989	520	—	—	476	69	674	946
1864	4952	162	9253	72	597	92	709	168	5966	52	4345	67	1695	13	5153	—
1865	5647	193	6475	42	367	—	799	827	6526	39	4725	41	1485	26	6681	40
1867	6955	062	3401	72	098	21	1019	690	6013	57	4570	42	1605	60	9400	75
1868	7583	031	1661	28	119	3	364	015	6985	69	5234	24	1832	94	3099	12 [2]
1871	5490	895	2768	83	019	25	2239	488	7872	—	6950	—	2553	—	1880	602
1873	7097	682	8972	83	072	—	882	396	6745	80	6356	25	920	50	7868	37
1874	7834	762	9917	52	753	—	1027	433	7918	68	4707	79	995	94	1023	143
1877	7591	73	7585	32	411	—	5906	18	1077	n	—	—	581	80	5082	61
1878	1010	696	648	—	269	6—	5483	19	1085	040	—	—	1359	01	6724	68
1879	2897	73	3795	02	003	—	3233	456	4879	17	1288	87	483	—	3429	375
1880	7611	28	1429	—	218	2—	1108	713	7026	68	3424	62	7415	21	1116	597
1881	8093	48	1752	37	285	2—	1452	298	7685	76	5022	20	883	51	1362	936
1882	8758	40	1535	20	281	9—	841	030	5682	38	5602	37	2670	14	756	801
1883	9773	02	1625	40	311	4—	3341	036	6211	88	6081	96	1932	55	3369	639
1884	1049	095	1505	——	300	210	1263	560	6412	12	6460	49	1793	53	1296	751

[1] Ebben épület-eladásért 9200 frt, imaszék-eladásért 2982 frt, kölcsön 3000 frt.

[2] Ebben a leányiskola építési költségeire 11,221 frt 40 kr., kölcsön-visszafizetés 4210 frt.

[3] Ebben fölvett kölcsön 4500 frt.

[4] Ebben kölcsön-visszafizetés 5566 frt, kamatfizetés 1021 frt 92 kr.

[5] Ebben az árvíz katasztrófa után beérkezett segélypénzek 24,990 frt 51 kr.

[6] Ebben építőanyagra 14,114 frt 60 kr., munkabérekre 1905 frt 05 kr., végkielégítésekre 5888 frt . 3 kr., kölcsön-visszafizetésre 5950 frt 49 kr.

[7] Ez évre csak az emeletes leányiskola építése.

Kezelés. A hitközség administratiója körül, amint már az előljáróságok működéséből is kitetszik, a legelső időkön túl igen jó rend uralkodott és az administratiónak tulajdonképeni végrehajtó közege: a jegyzői hivatal megfelelő rendszer alapján volt szervezve, úgy a jegyzőkönyvek és igtató vezetését, mint a számadások könyvelését illetőleg. Ami különösen a könyvvezetést illeti, az a kameralis rendszer alapján történt mindenkor, amint ez kitünik a községi irattár meglevő anyagából.

Maga az irattár nem egészen teljes. Időnkint, talán a kelleténél kevésbé gondos és körültekintő selejtezések történtek benne, úgy hogy értékesebb, lényegesebb irományok és számviteli könyvek is hiányzanak a följegyzések folytonosságának és ezzel a jelen könyvnek is rovására.

Vagyonmérleg. Ezenkívül volt a könyvvezetésnek egy állandó hiánya, az, hogy a hitközség vagyon leltára alig, avagy csak igen fogyatékosan vezettetett, minek folytán a hitközség vagyon- és tehermérlegét illetőleg tökéletlen adatok állanak csupán rendelkezésre.

Amennyit ezekből mégis kiolvasni lehet, abból a hitközség időnkinti vagyoni állapotainak következő képét nyerjük:

Nagyobb adóssága, mint látjuk, 1823-ban gyült össze a hitközségnek, mikor 3600 frt tartozásának kifizetése végett külön repartitiót kellett eszközölni. Az adósság-fizetési járandóság kivetése részletekben történt és az első 1823-adik évre kirovatott 603 frt, még pedig a templomi üléssel biró községi tagokra 526 frt, az üléssel nem biró tagokra pedig 87 frt.

1846 márc. elsejéről a hitközség vagyona egy becsülevélben van föltüntetve, mely szerint az aktiv állapot következő:

Zsinagóga-épület (16° h. 9° sz.) becsértéke .	17200	frt.
Tanoda-épület (7° h. 3° sz.) becsértéke . .	10680	„
Tanoda hátsó részén szin (7° h. 3° sz.) tégla és vályogból, mellette mészárszék 7°, a templomudvarban lakóház (12° h. 3° sz.) másik az utcára $6^1/_2$° sz. s fordulata 14° h. épület, 5 szoba, 1 kamra.	8092	„
Két roskadt épület anyaga	460	„
Urbariális könyv szerint $^{1680}/_2$. $^{1680}/_4$ és 1694 sz. alatt a község nevére irt 1425 □ öl à téröl 7 frt.	9975	„
Összes érték (váltói) .	46407	„
Teher (árvák tára részére betáblázva) . . .	1470	„
Tiszta vagyon .	44937	„

Lehár.

Ez időben még nem vétettek számításba teher gyanánt a függő adósságok. Pedig ilyenek címén 1846 és 1859 között a hitközség folyvást nagyobb összegekkel tartozott a szeged-csongrádi takarékpénztárnak, mely a községnek vagyonos elöljáróinak jótállására mindig készséggel adott kölcsönöket.

Nagyobb zavarban volt a hitközség 1850-ben, miként a következő jegyzőkönyv mutatja:

„Előlj. jk. 567. sz. 1850 dec. 22. A helybeli izraelita „Tápláló Társaság“ meggyőződve, hogy községünk az 1849-edik évi hadi sarc következtében még ma is adós és hogy ebbeli adósság fejébe 1851 január hó 1-én legalább pengői kétezer forint le nem tétele esetére, községünk javai „Skene és társa“ által lemarasztaltatnak, jó szivűleg segéd kezet nyujtva kölcsönadta ma községünknek az alant megirt 1839 évű álladalmi sorsjegyeket, azon kikötés mellett, miszerint községünknek szabad legyen a mostani szorultságában érintett a fent tisztelt Társaság kizárólagos sajátjához tartozó sorsokat egyedül a Szeged-Csongrádi vagy a Pesti Takarékpénztárnál pengői egy ezer forintra elzálogolni úgy, hogy a szóban levő sorsok már 1852 évi Január hóban múlhatlanúl természetben s eredetben visszatérítessenek fentebbi Társaságnak mint annak valódi sajátját.“

Még 1851-ben is tovább tartván a pénzzavarok, a hitközség adósági ügyeinek rendezésére gyűlés összehívására szóló engedélyért folyamodott a község a megyefőnökséghez, melytől a következő határozat érkezett le:

6460. „A kérdéses itt előadott végből tartandó tanácskozmányra az engedély olly megjegyzéssel, miszerint abban csak 20 tag vehessen részt, továbbá, hogy a városi Kapitány azon mint polgári biztos jelen legyen, és végre hogy az illetők ezen tanácskozmány tartását a helybeli Cs. k. katonai parancsnokságnak is előre bejelentsék, a kérelmezőknek megadatik s arról az illető Elöljáróság Szeged városi Polgármester ur által értesitetni s ezek szerint elutasittatni rendeltetik. Szeged September 6-odikán 851. Bonyhády s. k. Csongrádmegye cs. kir. főnöke.“

1852-ben ismét az iránt folyamodott a megyefőnökhöz, hogy az 1848 és 1849 óta rosz anyagi viszonyok közt levő községnek templomi adományokból eredő követelései behajtására közigazgatási végrehajtási jogot adjon[1]) és engedje meg, hogy a

1) „Folyamodvány a megyei főnökséghez. Nagyságos Ur! Kegyelmes Urunk! Minán községünk az öt szenvedőleg érintő adósságok következtében minden oldalról Executióval fenyegettetik, az öt kedvezőleg érintő adósságok pedig szép szerivel be nem hajthatók — kéntelenittetünk Nagyságod előtt az iránt esedezni, miszerint méltóztatna kegyesen parancsolni, hogy községünknek az öt kedvezőleg illető minden adósság beszerzésére hatósági assistentia mindenkor adassék. Alázatos fentebbi könyörgésünk beteljesitéséért újonan esedezvén, mély tisztelettel maradunk Fenn tisztelt kegyelmes Urunknak Szegeden 1852-edik évi Aug. hó 8-adikán alázatos szolgája: A helybeli izr. Cultus községi Elöljáróság.“ (A hitközségi levéltárból.)

Leltár. tagokra egyenes adót vessen ki azok vagyoni viszonyainak arányában.

Tovább folyt ettől kezdve éveken át a jelentés-kérés és adás a megyefőnök és a hitközség közt a vagyoni állapot rendezésére nézve és 1858 október 17-én pontos leltárt terjesztett fel a hitközség. Az ingatlanokra vonatkozó leltár és becsülevél következő:

Betaű!

A Szegedi Izraelita község épületjeiről u. m.

1-ör. Az utza részen fekvő 17 öl hosszú $^{9}/_{8}$ öl széles, egészen jó anyagokból épült és cseréppel fedett imaház, két külön feljárással, és az emeletben a belső részben körül folyosóval. Ezen épületnek kőműves munkái és anyagai értéke . pengő frt 14550,
ácsmunka és anyagai értéke . . . . . „ „ 3620,
asztalos . . . . . „ „ 2170,
lakatos . . . . . „ „ 1600,
kőfaragó . . . . . „ „ 450,
üveges . . . . . „ „ 92,
„ „ 22232.

2-or. Szinte az utza részen a templom közelében álló $12^{1}/_{8}$ öl hosszú, $5^{1}/_{8}$ széles, egészen jó anyagokból épült és cseréppel fedett egyemeletes iskola épület; foglal magában az alsó részben négy iskola szobákat, a felső részben egy nagy termet, egy nagy tanácskozó szobát, egy előszobával, és egy kerek feljáró lépcsőzetet.

Ezen épületnek kőműves munkái és anyai értéke
pengői . . . . . frt 7200,
ácsmunka és anyagai . . . . . „ 1750,
asztalos . . . . . „ 735,
lakatos . . . . . „ 822, frt 10591.
üveges . . . . . „ 84,

3-or. A telek közepén áll egy $10^{3}/_{8}$ öl hosszú 3 öl széles tégla és vályoghól elegyesen épült és sindellel fedett épület, foglal magában 2 szobát, egy konyhát és egy fördő szobát.

Ezen épületnek kőműves munkái és anyagai értéke pengő . . . . . frt 325,
ácsmunka és anyagai . . . . . „ 165,
asztalos . . . . . „ 42,
lakatos . . . . . „ 51,
üveges . . . . . „ 12, frt 595.

4-er. Utóbb említett épület közelében áll egy 8 öl hosszú $3^{1}/_{8}$ öl széles, téglából és vályoghól elegyesen épült és sindellel fedett épület, foglal magában két szobát és egy mészárszék szobát.

Lelvir.

Ezen épületnek kőműves munkái s anyagai értéke
pengő frt 380,
ács-munkái és anyagai . . . . . „ 230,
asztalos „ „ „ . . . . . „ 35,
lakatos „ „ „ . . . . . „ 43,
üveges „ „ „ . . . . . „ 8, frt 686.

5-ör. Utóbb említett épület végével kapcsolatban álló 10 öl hosszu 3 öl széles tégla és vályogból elegyenesen épült és Sindellel fedett színépület, a melynek a kőműves munkái és anyagai értéke . . pengő frt 290,
ács „ „ „ „ . . . . . „ 230, frt 520.

6-or. A telek bal és a tulso utzára szolgáló részén áll egy 14 öl hosszú $3^1/_4$ öl széles, tégla és vályogból elegyenesen épült és sindellel fedett lakóház; foglal magában 5 szobát egy konyhát és száraz folyosót.

Ezen épületnek kőműves munkái és anyagai frt 485,
ács-munkái és anyagai . . . . . „ 272,
asztalos „ „ „ . . . . . „ 54,
lakatos „ „ „ . . . . . „ 56,
üveges „ „ „ . . . . . „ 18, frt 885.

7-er. Ugyan ott az utza részen áll egy 10 öl hosszú 3 öl széles, fordulatban 7 öl hosszú 3 öl széles, tégla és vályogból elegyenesen épült és sindellel fedett épület, foglal magában 5 szobát, 3 konyhát és száraz folyosót.

Ezen épületnek kőműves munkái és anyagai értéke
pengő frt 515,
ács-munkái és anyagai . . . . . „ 340,
asztalos „ „ „ . . . . . „ 64,
lakatos „ „ „ . . . . . „ 76,
üveges „ „ „ . . . . . „ 24, frt 1019.

8-or. Ugyanott az utza részen áll egy 7 öl hosszaságú, 3 öl széles, tégla és vályogból elegyenesen épült és sindellel fedett lakóház, foglal magában 2 szobát, egy konyhát.

Ezen épület kőműves munkái és anyagai értéke
pengő frt 160,
ács és anyagai . . . . . „ 85,
asztalos, lakatos és üveges . . . . . „ 34, frt 279.

9-er. Továbbá egy 10 öl hosszú $4^1/_2$ öl széles, fordulatban 6 öl hosszú $3^1/_2$ öl széles, tégla és vályogból elegyenesen épült és sindellel fedett épület, foglal magában 5 szobát egy konyhát, egy kamrát, száraz folyosót, és száraz kapú bejárást.

Ezen épület kőműves munkái és anyagai . frt 975,
ács-munkái és anyagai . . . . . „ 530,
asztalos „ „ „ . . . . . „ 85,
lakatos „ „ „ . . . . . „ 110,
üveges „ „ „ . . . . . „ 52, frt 1752.

Leltár.

Ugyanott egy 4 öles szín						frt 150.
81 szakaszban	2182	szám	alatt	328	négyszögöl	
81 „	2418	„	„	759	„	
81 „	2419	„	„	206	„	
81 „	2425	„	„	176	„	
				1640	„	
összesen 1640 négyszögöl házitelek						frt 8200.
						frt 46900.

Szeged Octb. 17-edikén 858.

Heszler József, m. p. ácsmester. Hoffer Károly, m. p.

Adósságok.

Ugyanekkor a hitközség adósságairól is jegyzék készült a leltárhoz és az 35 címen, többnyire apró fizetetlen folyó számlákban *9787 frt 37 kr.* tartozást tüntetett föl.

Ez adósságok 1860-ban már 11,069 frt 50 krra szaporodtak föl és ez időtájt a hitközség ujból folyamodott a megyei hatósághoz, hogy az adósági ügyek rendezése végett gyűlésbe hivassanak az összes hitközségi tagok.

1864-ben még mindig 6150 frt régibb tartozás volt fönn és Weiner Mór akkori pénzügyi előljáró nem látott más módot a zavarok megszüntetésére, mint azt a régi jó szokást, hogy a község tehetősebb tagjai kölcsönöket ajánljanak föl. S az 1864 jan. 24-edikén tartott ülésen 18 hitk. tag tényleg össze is adott kölcsönképen 1350 frtot a legsürgősebb kiadások fedezésére.

Ugyancsak ily módon segitett a község zavarain 1866 április 12-edikén 45 áldozatkész tag, 2190 frtot adván kölcsön kamat nélkül.

Még nagyobb áldozatkészség jelével találkozunk 1867-ben, mikor a községi adósságok törlesztésére 120 tag összesen 4579 frt 50 krt ajándékozott.

Ki nem fogyott a hitközség mindamellett a bajokból. 1873-ban ismét pénzzavarok erednek a községi háztartásban és azok helyreütésére 49 hitk. tag 3425 frt kölcsönt adott félévre kamat nélkül.

Építkezések.

S nem vettük itt számba azokat a rendkivüli alkalmakat, melyeknél a hitk. tagok áldozatkészsége nagyobb mérvben vétetett igénybe. Ez történt minden egyes épitkezésnél. A zsinagóga, az iskolák mind úgy épültek, hogy a hitk. tagok többnyire kamatnélküli kölcsönök alakjában adták az előljáróságok rendelkezésére a szükséges összegeket. Igy jöttek létre az első zsinagóga, igy a teremépület s a második zsinagóga, az

első iskolák, az 1868-ban emelt s most fiú-iskolának használt Margit-utcai épület, legutóbb pedig a zsinagógai utcai emeletes leányiskola-épület, melynek 25,000 forintot tevő költségeihez a hitközségi tagok 20,000 frt értékü, 6%-ot kamatozó 50 frtos kötvényeknek a megvásárlásával járultak. Építkezések.

Egyéb részletekre itt nem terjeszkedhetünk ki, csak általában akartuk kiemelni, hogy a hitközség fönntartása és intézményeinek fejlesztése minő fokú áldozatkészséget igényelt minden időben és hogy hányféle módon vétetett a zsidók adóképessége igénybe.[1]

Végül érdekes lesz a jelenlegi hitközségi administratió keretében már teljes rendszerességgel vezetett 1884-edik évi mérleget az évi jelentés alapján[2] közölni: Mérleg.

1884-edik évi mérleg.

Vagyon:	1884 dec. 31.	Ingatlanok értéke	98280 frt	—	kr.
	„ „ „	Ingatlan tartozékok értéke	2750 „	—	„
	„ „ „	Templomi imaszékek értéke	15850 „	—	„
	„ „ „	Ingóságok értéke	2280 „	66	„
	„ „ „	Templomi szerelvények értéke	3683 „	—	„
	„ „ „	Alapitványok értéke . . .	3003 „	51	„
	„ „ „	Egy drb. n.-szeheni zsinagóga épitkez. kötv. értéke . .	25 „	—	„
	„ „ „	Népiskolai könyvtár alapra szóló tak.-téri telek értéke	157 „	50	„
	„ „ „	Régi cultusadó hátralékok .	11191 „	24	„
	„ „ „	Mult évi „ „ .	4750 „	—	„
		Összesen:	141970 frt	91	kr.
Teher:	1884 dec. 31.	Tartozásért	3500 frt	—	kr.
	„ „ „	„ tanitói nyugdij-alapra	308 „	—	„
	„ „ „	„ 382 drb. 50 frtos iskolaépit. kötvényért	19100 „	—	„
	„ „ „	„ 100 drb 3 frtos beváltatlan szelvényért .	300 „	—	„
		Összesen:	23208 frt	—	kr.
	„ „ „	Egyenleg mint tiszta vagyon . .	118762 „	91	„
		Összeg:	141970 frt	91	kr.

[1] Lásd okiratok 1828 dec. 17.

[2] A szegedi zsidó hitközség évi jelentése 1884-ről. Szeged, Traub B. és társa, 1885. 4°, 20 l.

HETEDIK FEJEZET.

Zsinagógák és rabbik.

Első zsinagóga.

Alig hogy a városba telepedett zsidók magukat bár kisded gyülekezetnek tekinthették, azonnal zsinagóga épitésének tervezetével látjuk őket foglalkozni. Már 1789 január 18-adikán elhatározzák, hogy a hatósághoz zsinagóga-épitési engedélyért folyamodnak, még pedig úgy, hogy vagy üres telket választhassanak e célra maguknak, vagy vehessenek a hatóságtól e célra házat. E kérvény beadásának csak 1792-ben találjuk nyomát, mikor is reá vonatkozólag „Kis-Asszonyhavának harmadik napján tartatván az Tanács Gyülés" határoztatott:

1137. Az idevaló Zsidóság bé nyujtott Instantiájában kér magának imádkozó ház-helyet kimutattatni, s engedtetni: az 1791 esztendőbéli 38-adik Törvény Cikkel[1]) által az Zsidóságnak Országszerte lévő állapottya, az tovább kiszabandó törvényes végzésekig azon karban, melyben 1-a Januarii 1791 volt, változás nélkül hagyattatni rendeltetvén, minthogy az idevaló Zsidóságnak azon időben önnön épitett imádkozó háza nem volt, az könyörgő Zsidóság eddig való állapottyában meg hagyattatván, ezen kérésétül el-mozdittatik s kivánsága nem teljesithetik.

A zsidók elutasittatván, a helytartótanácshoz felebbeztek, a mely ez ügyet a tanácshoz véleményezés végett visszaküldé. A tanács „több okok előhozása mellett" őket újból elutasitandóknak mondja. (1792 tan. jkv. 1820 szám.)

1) E törvénycikk, melyre a kir. városok folyton hivatkoztak (l. főun 42. l.) ha a zsidókkal szemben új jogok megadásáról volt szó, elrendeli: „ut Judaei intra ambitum regni Hungariae Partiumque adnexarum degentes in cunctis liberis ac Regiis Civitatibus et alvis Locis (non intellectis huc Regiis Montanis Civitatibus) in Statu illo, in quo ad primam Januarii Anni 1790 praefinerat, conserventur et si nefors exturbati fuissent, ad eundem reponantur."

Közben a hk. egyik tagja Sámuel (azaz Wodianer, kinek atyja Sámuel volt) Fülöp egy darab házhelyet engedett át templomépítésre, azonban Pollák Wolf és Sámuel Fülöp közt „villongás" támadt e darab házhely iránt, mire a zsidó község a tanács által a templom építéstől eltiltatott. (1792, 1076. tan. jkv. sz.)

A következő évben a zsidóság újra „könyörög", hogy neki vallásbeli gyakorlása végett házhely engedtessék át, a tanács azonban megtagadta a kérést. (1793, 1031. tan. jkv. sz.) A zsidók felebbezésére 1793 dec. 27-edikén a helytartótanács újból a tanács véleményét kívánja be.

A kezdeményezésnek így ezúttal sem volt sikere s csak négy évvel később (1797, 1008. tan. jkv. sz.) látunk haladást, a mennyiben akkor a zsidók az imádkozó hely építésére helyet kérvén, küldöttség rendeltetik. E küldöttséggel a zsidók úgy látszik nem tudván megegyezni, az ügy újból függőben maradt s a hk. 1797 október 19-edikén elhatározta, hogy Csavargó János házát, melyben a rabbi lakott, megveszi, hogy oda zsinagógát építsen, október 21-edikén pedig a Pollák Michael Chájim házában bérelt évi 40 frtért imaházat (hk. első jkve 39. l.), utóbbi azonban a bér egy részét, 22 frtot az építendő zsinagógában elhelyezendő valamely votivumra ajánlotta fel.

Ugyanez időtájt Spitzer Izrael (l. fönt 19 l.) a községnek egy házat adott az építendő zsinagógának keleti oldalán nyerendő férfi és megfelelő női imaszekért, s a hitközség e házat 1798 február havában Erengruber Andráséval kicserélte (tanácsi jkv. 1798 209 sz.) és elhatározta, hogy e házban helyezi el a zsinagógát (hk. első jkve 40 l.). A választott község a zsidók szándékáról értesülvén, óvást tett a zsinagógaépítés ellen (l. fönn 18 l. utolsó két sor), s nagyon természetes, hogy midőn a zsidók az Erengruber telkén építendő zsinagóga „rajzolatját" a tanácsnak benyújtották, ez, miután a templomépítés megtagadtatott, őket oda utasította, „hogy mint eddig bérlett házakban végezzék áhítatosságukat." A zsidók ez ellen a szokott módon felirtak a helytartótanácshoz, mely a tanácsi véleményt kikérvén, ettől 1799 jan. 29-edikén azon választ nyeré, hogy a tanács, midőn a választott községgel egyetértőleg a zsidók kérését megtagadta, a Buda, Pest és Szabadka példájára járt el. (L. fenn 20 l.) Az ügy kedvező elintézésének kieszközlésére és egyéb ügyekben a hk. 1799 augusztus negyedikén elhatározta, hogy

Első zsinagóga. 1799—1800. az ő saját és a Chevra költségére két egyént Óbudára küld (hk. első jkve 43, 50) s szeptember 18-adikán a Budára utazott Spitzer Izrael bíró és Wodianer Fülöp esküdt számlájára 45 frtot szavaz meg és 28 frtnyi költségüket megtéríti. Már előzőleg felhatalmaztatott január 18-adikán Spitzer Izrael, hogy Oesterreich Lézernek, ha Pesten a zsinagógaépítés ügyében sikerrel jár el, fáradságáért 50 frtot fizessen a hk. pénztárából. (קופת הקהל)

Azon reményben, hogy állhatatos törekvéseikkel az építési engedélyt sikerülni fog megnyerniök, 1800 július havában már adományokat gyüjtöttek a hk. tagjai között az építendő zsinagógára. Spitzer Izrael és Wodianer Fülöp egyenkint 10,000 téglát, Cajus Mendel ugyanannyi vályogot, Rath Gedaljah 12,000 vályogot ajánlottak fel s ezenkivül a többi hk-i taggal együtt összesen 388 frtot. A következő évben épületfára gyüjtöttek 120 frtot. Az előkészületek azonban soká tartottak, míg végre Politzer Löbl bíró a tanácshoz fordult, hogy miután az addig bérben birt zsinagóga elbontatik, az építést a tanács engedje meg. Az erre vonatkozó tanácsi jegyzőkönyvek sokkal jobban megvilágítják a zsidók állapotát és a tanács gondolkodási módját, semhogy ne volna érdemes őket az épületre vonatkozó reversalissal együtt szószerint közölnünk.

Zsinagógaépítési engedélyért folyamodás.

Mielőtt azonban reájuk áttérnénk, szükségesnek tartjuk megjegyezni, hogy a hatóság ellenkezése a zsinagóga építése ellen korántsem példátlan. Hasonló eljárást követtek mindenfelé s ha a tanács eljárását azon szabályok szerint ítéljük meg, melyeket máshol, például Csch-Morvaországban alkalmaztak, úgy annak föltünő volta teljesen elenyészik. Morvaországban a zsinagógák építése régtől fogva nagy nehézségekkel járt. Ily engedélyt a császár adhatott csak, nehogy a zsinagóga létezése által az országgyülési határozatok ellenére a zsidók az országba sürübben belopózzanak s nélküle az 1754-ediki zsidó rendtartás szerint sem zsinagógát, sem speciem synagogae — aminőt a tanács Szegeden engedélyezett — építeni, sem magánházban isteni tiszteleti gyülekezetet tartani nem szabad. A zsidóknak tehát külön engedély nélkül csak az van megengedve, hogy magánlakásaikban imádkozzanak, azonban ugy, hogy species synagogae ne jöjjön létre. Ily isteni tiszteletnél azonban tórát alkalmazni, esketést, vagy egyéb szertartást végezni szigorúan tiltatik. Zsinagógaépítés jogáért 2000 frt, s azonkivül évenkint 100 frt fizetendő, s az 1787-ediki udvari rendelet szerint a zsidó azon jogért, hogy sa-

ját házában imádkozik, tóra nélkül évi 24, tórával évi 50 frtot fizet.[1]) Első zsinagóga.

1803-adik esztendőben Szent György havának 13-adik napján N. S. királyi Szeged városa Tanács gyűlése alkalmatosságával.

795. Az e városban tartózkodó Zsidóság nevében Politzer Löbl Birájuk szóval könyörög, hogy azon okból, mivel a' régi úgynevezett Bauhof épületnek lett eladása miatt csak 14 napokig, még abban Zsinagógájuk lehetne, az már régtől fogva hirt Zsidó község fundusán egy tágas épületnek, melyben vallásukhoz képpest szolgálatot tehessenek, fel állítása engedtessen, mely esedezésre Szilber János Polgármester, Szluha Adám Tanácsbéli és Müller Rochus szószólló urak, oly utasitással kiküldetetnek, hogy a nevezett Zsidó községnek Fundusán az 1791 eszt: 38 törvény cikkely szerint e N. Városbani Zsinagogának felállitása amugy is tilalmas lévén egy alkalmas, tágas szobákból és **konyhából** álló **kéményes** Háznak[2]) planumát, mely szerint építeni kötelesek legyenek, nekiek ki mutassanak, és tőlük (arról, ha valamikor a' Fölsőség által e' városból el tiltatnának, azon épületet fundus nélkül a N. Városnak egy kraitzár nélkül által engedni tartozzanak), Reversalist vegyenek, jelentésük béváratatván.

1803 Esztendőben Pünkösd havának 21-edik napján, N. K. Szeged városa Tanács gyűlése alkalmatosságával.

1110 sz. A 795. szám következésében ki-rendelt Deputatió, szóval bejelenti, hogy azon üres Fundust, mellyet az helybeli Zsidók szerzettek maguknak, megvizsgálta légyen: ahoz képpest, mivel, amint a fent ki tett szám alatt is emlitve vagyon, az 1791-edik esz-

[1]) Lásd bővebben H. von Scuri, Systematische Darstellung der in Betreff der Juden in Mähren und in k. k. Antheile Schlesiens erlassenen Gesetze und Verordnungen Brünn 1835, 80—82 l.

Herrmann, Joh. Fr., Geschichte der Israeliten in Böhmen. Wien und Prag 1818, 89 l.

Poroszországban is felségjog volt a zsinagóga-építés engedélyezése. L. Jolowicz, Gesch. d. Juden in Königsberg i. Pr. (Posen 1867) 89 l.

A bécsi 1267-ediki concilium[m]nak a zsidókra vonatkozó határozatai között 'a báljuk: Uj zsinagógákat ne épitsenek a ha emeltek, eltávolitsák; a régit, ha szükséges, ujból helyreállithatják, de sem tágasabb, sem értékesebb, sem magasabbra nem esinálhatják. (Wertheimer), Juden in Oesterreich I. 88.

Das Recht Synagogen zu bauen, ist von der schutzherrlichen Bewilligung abhängig. Manchen Gemeinden ist das Recht. Synagogen zu besitzen, gar nicht gestattet, vielen Gemeinden ist nur Gottesdienst in Privathäusern gestattet. (So in München.) L. Historisch-dogmatische Darstellung der rechtlichen Stellung der Juden in Bayern v. Jakob Gotthelf München 1851 S. 68. és u. o. 89.

Azon megszoritás, hogy nem templom hanem csak közönséges magánház épitésére adatott ungedély, nem egyedül zsidókkal szemben alkalmaztatott. Hogy csak egy példát említsünk, 1713-ban Győrmegye közgyülésének jelentés tétetett, hogy a győrvároni reformált egyház a főispáni hivatnoktól kért a kinyert engedély szerint épiti imaházát, nem templom, de a legegyszerübb lakóház mintájára (domum nunm oratoriam non ad instar Ecclesiae sed ad formam domus ordinariae . . . aedificent.) Az illető épittető felekezet erre vonatkozó memorialisában elmondja, hogy az épület hossza 11, szélessége 6½, magassága 8½ öl, falvastagsága 2 téglányi, halthajtog és torony nélkül. (Liszkai József, A nagy-győri ev. ref. egyház multja és jelene. Győr 1868 106 l.)

Első számgéga. 1803. tendőbéli 38-ik t. cz. egészben sértetlenül kelletik jövendőre is hagyattatni. következésképpen a városban a Zsidóságnak, csak az eddig folytatott hizontalan s álhatatlan állapotban maradni; így tehát a kérdésben lévő Funduson, egyedül egy közrendű nem közönséges, hanem különös lakóháznak építése oly nyilvánságos határozattal engedtetik meg, hogy abbéli épület, mindenkor csak köz teher alatt fekvő különös lakó alkalmatosságnak nézettessen és abból semminémű, akár az elől-hozott Törvénynek, akár e N. Város privilegiált Jusainak sérelmére alkalmatosságot nyújtható következéseket csavarni annál inkább soha né lehessen, mivel azon épületnek fent-állása, vagy lé-rontása, s ell-foglalása, minden időben csupán e N. Városi Tanács akarattyától fog függni s éppen ezért az teendő épületnek hosszasága csak 11½, széllessége 3½ magassága 1½ ölekre, belső osztállya pedig három közönséges szobákra és egy kéményes konyhára úgy határoztatik meg, hogy az egyik szoba 4½, másik 2½, harmadik a konyhával együtt 4½ öleknél hosszabb né legyen.

1803-adik Esztendőben Szent-Iván havának 21-edik napján N. k. Szabad Szeged városa Tanács-gyülése alkalmatosságával.

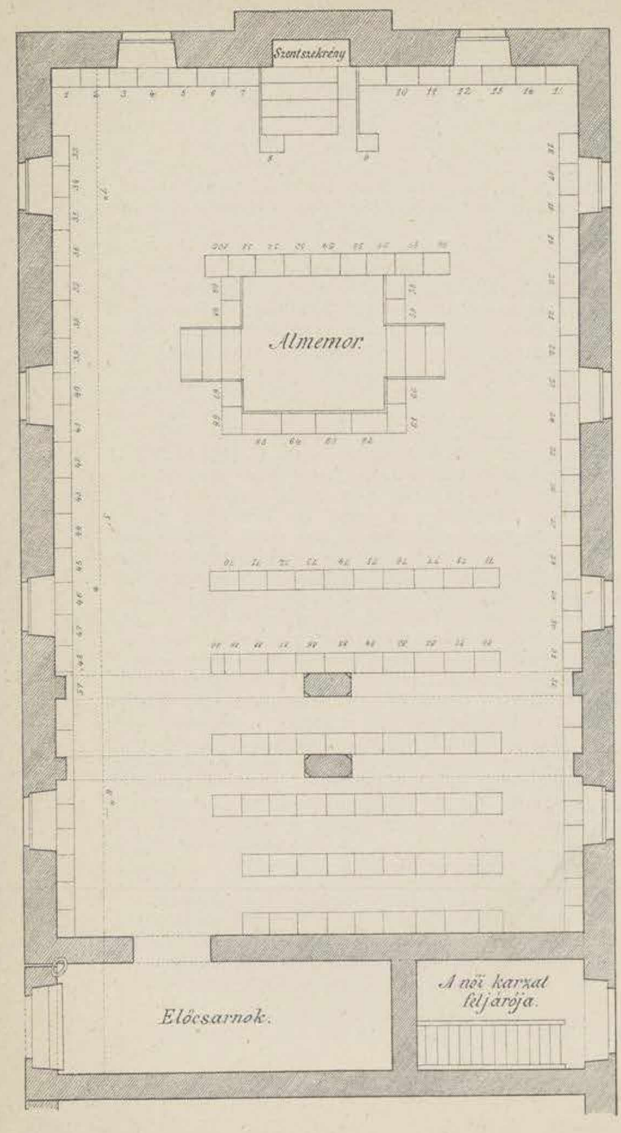
1440 sz. — Politzer Löbel az itt tartózkodó Zsidóság nevében tovább is sürgeti, hogy mivel az 1110-edik szám alatt nékiek bizonyos fell-tételeknél fogva meg engedett épület mekkorasága kevésre volna határozva, engedtessen meg, hogy azon épület oly tágas térségü lehessen, mint azt ők legelőször kivánták — csupán csak a' sürgetett tágasságra nézve, az könyörgőknek kérése oly módon megengedtetik, hogy amint a' kérdésben lévő épületnek hosszát 13½, a' szélességét pedig 5 ölnyire hagyatattni kivánták, ezen hosszusághoz, és szélességhez ugyan proportionáltathasson az épület, mindazonáltal annak belső osztállai, s egyéb környűlállásai az 1110 szám alatt szorossan meghatározott állapotban egészben és változhatatlanúl megmaradgyanak: melynek ehez leendő alkalmaztattására és a fundusnak e végre, s ily móddal való ki-mutattatására, méretettésére, égyszersmind pedig arról Reversalisnak vételére is, hogy a könyörgő Zsidók ezen határozat szerint, sem ezen építésből, az 1795-ödik év 1110 — számok alat lévő végzés sérelmére legkissebb következést soha nem huzandanak. Szilber János Polgármester. Zombory Páll kapitány, és Müller Rokus szószolló urak jelentést teendők ki küldettetnek.

1712/803. sz. **Reversalis.**

Mely szerént mi alább irattak, mind a Mi s mind pedig az itt Nemes Szabad Szeged királyi Városában tartózkodó Zsidóságnak neveikben tudtára adgyuk mindeneknek — Hogy ámbátor e Nemes Városban nemzetünk 80[1]) Familiákra, kik nem csak állandóul itt lakván adódznak s porczióznak, de a Nemes Tanács által is itt lakások

[1]) Az adólajstrom szerint a tűredelmezett családok száma csak 60 volt, a többi húsz család, ha fenti szám pontos, csak engedély nélkül itt tartózkodókból állhatott. L. 124 l. 1. jegyzet.

I

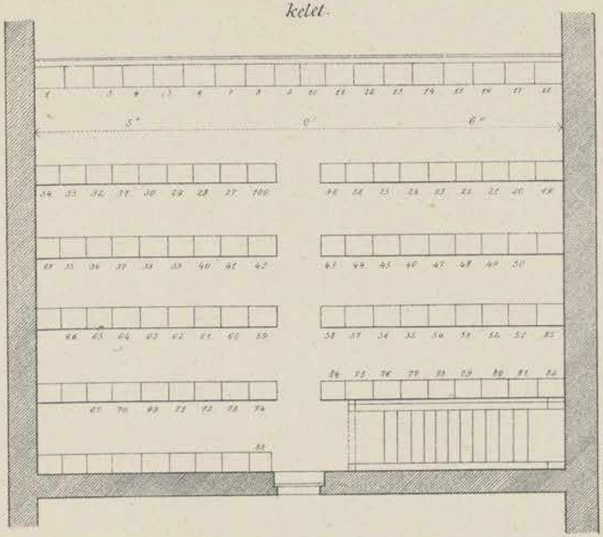

Az első s.inagóga.

I. Földszinti terv.

Emléknyt. L. és Társa, Szeged.

II.

Az első zsinagóga.

II. Női karzat.

Endrényi L. és társa Szeged.

s tartózkodások megengedtetett, szaporodván: mind eddig semmi oly bizonyos Helyünk nem vala, a hol szokásunk szerént az Isteni Tiszteletett illendőképpen el végezhetnénk, hanem mindenkoron egyik helyről a másikra hurcolkodni kéntelenitetünk, de mint hogy mostandság olyatén Házat sem találhatnánk, melyben fent emlitet szaporodásunkra nézve megférhetnénk, kéntelenitetünk a Nemes Tanácshoz a véget folyamodni, hogy az úgy nevezett Német útzában lévő saját Hazi fundusunkon egy olyas Épületnek felállitása nékünk megengedtetnék, melyben szokott Imádságunkat megtehetnénk, fogadván, hogy valamint azon Helytül eddig úgy jövendőben is minden nemű Terheket viselni, reája kiszabandó adókat megadni s fizetni fogjuk[1]), Mely kérésünket minekutánna a Tekintetes Nemes Tanáts szivére vévén Attyai kegyessége által az 1791-edik esztendőbéli 38-adik articulusnak és e Nemes Város Privilegiumi sérelmei nélkül ily formán valamint e Nemes Város Hiteles Jegyzőkönyvének 795. 1110-edik és 1440-edik száma alat meghatározva vagyon, meg engette légyen: mély köszönettel s hála adó szivvel vesszük, Melynek megengettetése után fogadgyuk és erőssen kötelezzük magunkat, hogy ezen engedelemből leg kissebb következéseket se mi, se pedigien maradékink most, vagy jövendőben magunk részére húzni, a vagy akármely ki gondolható praetextus alat csavarni nem fogunk, s nem is fognak, hanem a fent emlitett három rendbeli Prothocollaris Extractus Rendelése szerént, a vagy az Ország Gyülésénél elvégeztetnék, hogy mi e Nemes Városbul tartoznánk kiköltözni. Mi az Egész épületünket el rontatni, vagy a mint a Nemes Magistratus elrendelni fogja, magunkat ahoz tartani, saját fundusunkat dobb szó alat eladni tartozunk;

Melynek nagyobb erejére adgyuk ezen reversalis Levelünket saját neveinknek alárirásával s pecsétünkel megerősitve. Költ Szegeden, Julius Holnapnak 15-ödik napján 1803-adik esztendőben.

Coram nobis Joanne Sellber praelibatae Cittis Consule et Deputato.
Paulo Zombory Capitaneo et Deputato.
Rocho Müller oratore.

נאם ר׳ ליב פאלטין (Politzer Leb)
Israel Spitzer,
Philipp Vodinaer,
Isak Lichtenberger.
זעלמ פאלאק (Polfak Salamon),
אברהם אויסי (Ausländer Ábrahom),
קאלמן אויסע (Ausländer Kálmán),
מארכי שטיניץ (Steinitz Márk).

[1]) 1815 Sz. Mihály h. 9. tanácsülés ennek daczára a zsidók folyamodására igy határozott: „A templomok s igy a Zsinat is mindenütt a Királyi adótul mentt lévén, ugyan ezért a könyörgő községnek a kérlésse' (1809—1813-ig kirótt királyi adóimli „36 frt 35 kr. restantic relaxaltatik. Nemes Duális György Tanátsbéli Urnak meghagyattatván, hogy a jövő esztendőre mindjárt és úgy jövendőben is ezen zsinora adót ne vessen."

[2]) A nyolc előbeli zsidó közül 1803-ban csak hárman tudták nevöket magyar betükkel kiirni, a többi öt héber betüket használ a egészen úgy mint korábbi századokban a hatóság számára készült okiratot is ily módon irja alá. (Lásd Kohn

Első zsinagóga 1803.

A zsinagóga építése e szerint, bár különös kikötések és megszorítások mellett 1803 július havában megkezdetett, mire augusztus hatodikán Kőszeghy József plébános ünnepélyesen tiltakozott a tanácshoz intézett levelében a zsidótemplom építése ellen és az építést betiltatni kérte. Követte e tekintetben egy 14-edik századbeli Constanz-i püspök példáját, aki a zsinagóga-építés ellen kikelt s csak a városi hatóság könyörgésére vonta vissza (1383) a kánoni pert, melyet emiatt indított.[1]) A város fiscalissa azonban azon okból, hogy nem zsinagóga, hanem csak az imádkozásra szolgáló ház építése engedtetett meg nékik, reprotestált, s a zsinagóga építése tényleg be is fejeztetett. Beosztása a tanács által előírt feltételeknek nem felelt meg egészen, azonban a kéményt jelző kör a közölt tervrajzon látható. A zsinagóga azonban nem mint a reversális mondja, a Német-utcában, hanem a Három-korona-utcában, a hitközség jelenlegi telkén s a mostani zsinagógaudvar közepén épült, amint azt a házkörterv is helyesen mutatja. Belső berendezése a mellékelt tervrajzból kitűnik: egészen a régi szokás szerint berendezett kis imaház volt, mely a hk. szerény körülményeihez mérten egyszerűen volt felépítve és fölszerelve.

Költségek. Imaszékek.

Az építési költségek részint adakozás útján, részint az imaszékek árából fedeztettek. A zsinagógában 129 férfi, karzatán 99 női imaszék volt. Az imaszékek közül a 32, 57, 87—93, 98, 99, 101—129-edik a hk. birtokában maradt, a többi részint az építés befejezése után, 1804 július 18-adikán, részint később, különösen 1825-ben, adatott el. Az imaszékekről héber nyelven szerkesztett rendes telekkönyv készült, mely a hitközség levéltárában őriztetik s 129 levélből álló ívrét kötetet képez.

Az imaszékek nagyobb részének eladása 1804 július 18-adikán történt s a telekkönyvet részint Bak Hirs rabbi, ré-

---

Sámuel, A zsidók története Magyarországon I. 848.) Egyébiránt a városi levéltárban később is, egész a negyvenes évekig találunk zsidóbetűs aláírásokat okirtokon. Poroszország és Mecklenburg-Schwerinben 1812-ben hagyatott meg a zsidóknak, hogy névaláírásaikat német vagy latin betűkkel tegyék. V. ö. Löw Lipót, der jüd. Kongress 119 l.

[1]) Stubbe, die Juden in Deutschland 1866. 168 l., hol föl van említve II. Theodosius császár 423-adiki tilalma: Synagogne de cetero nulla protinus extruatur, veteros sua forma permanent. Lásd u. o. 269 l.

Poroszországra nézve l. Rubo, Dr. I., Die Reichesverhältnisse d. jüd. Gemeinden. Berlin 1841, 39 l.

szint Laszki József kántor vezette. Az átiratási formulárt a jegyzetben közöljük.[1])

Imaszékek.

Az imaszékek tulajdonosainak nevei a telekkönyv szerint a következők:

Férfi 1/női 3 Polják Wolf Bonyhád utóbb fia Johanan Hirs. 2/4-6 אריה Arom (Löwinger). 3/5 Deutsch Dávid, 1825. 4/6 חיות Cajus Mendl és neje Kreszl. Később Ausländer Kálmáné, majd Ausländer Simoné, utóbb testvéréé Jakab-é, ki 1833-ban Vogel Jakabnak eladja, kiről Dávid fiára száll. 5/18 Ráth Gedaljah később Politzer Léb. 6/8 Polják Michael Chajim, kitől leánya Kreszl s veje Cajus Mendl örökölte, kik Wodianer Sámuelnek adják 55/17-ért cserébe. 7/8 Spitzer Izrael eladja Kohen Abrahámnak 1829. 8/25 Galántai Mechl s neje Breindl, eladja Basch Józsefnek 1822. 9/7 Lichtenberger Izsák. 10/26 Wodianer Kosman 1821 eladja sógorának Basch Józsefnek 1826. 11/11 Wodianer Fülöp. 12/12 Rath Gedaljah. 13/13 Deutsch, Hirs, örökli fia Gerson 1825. 14/14 Deutsch Salamon. 15/15 מאליץ Mózes előbbinek sógora. 16/23 Reik Elchanan s neje Edl. eladja Szegál Rubén-nak 1819. 17/23 Ausländer Abraham s neje Nüche, később Deutsch Zanvel. 18/20 Kelner Hirs. 1839-ben Kohen Abrahám. 19/19 Wodianer Sámuel 1825. 20/43 Miskolci Icek és neje Rézl 1825, 1834-ben Cinner Elchanan. 21/44 Steintz Márk 1825, később Paks Majer és Deutsch Zanvel, 22/46 Csongrádi (Cinner) Zinl 1806, 1825-ben Schwarzenfeld Sámuel. 23/48 Wolf Horgos 1815 Kohen Abrahám, 1823 Ausländer Simon, 1825 Jakab, 1830-ban megvette 400 frtért Kolányi Mordechaj. 24/47 Chajim חיים Irsas neje Ráchel. 25/50 Schwab Szinaj סנאי 1825. 26/58 Szegál (Ferenc) Rubén, 1825 Cajus Mendl, 1828-ban Deutsch Izrael. 27/57 Hirs בי"ר 1821. 28/55 Mordechaj Léb Reisinger 1808. 29/76 Moseh משה Horgos 1825. 30/70 Deutsch

---

[1]) A régi telekkönyv első szíma:

היה תדיר וואלף בי"ר קנה מקום בעא בבותל מזרחית בשוטן סוב נו׳ 1 ומצויין במערבי בשישבין אשר מצד הימין סמוכה לבותל צפונית ומצדו השמאלית המקום סוב נו׳ 2 המקום קנה תדיר אדרן סניל גם קנה מקום בע׳נ סוב נו׳ 3 במבואר בהחלטה ומצד השמאלית סוב נו׳ 4 המקום קנה תדיר אדרן סניל . . . הכל במראה ובציור ודמות תבנית הבית המקודש נרשם בפנקס הלז בכן יהיו המקומות הניל נו׳ 1 בע״א & נו׳ 3 בע״נ לחלוטין ולצמיתות עלמין לתדיר וואלף הניל לו ולזרעו אחריו ע״ע עם כל הוכיות השייכים להמקומות הניל ולמען תהיה לעדות לוכות ולראיה בעיהח יום ד׳ יוד מנחם (אב) תקפ״ד לפ״ק פה סענדרן הק׳ יוסף לאבסן L. L

למען תהי השורה הואת למשמרת יחק בעט ועיפרת שה׳הביה יחנן הירש בה״ה וואלף הניל קנה מאבוי ר׳ וואלף הניל המקומו הניל עם כל הוכיות השייכים להמקומות הניל במבואר בהחלטה לעדות לוכות ולראיה בעיהח במאיחר ופי עד ווחם יכבר פה סענדרן יום ג׳ לא לסבי תקפ״ט

Imaszékek.

Salamon 1825. 31/ Weber Léb (Gyála) 1825. 33/29 Pollák Salamon (Zélig) 1824 fia Simon. 34/30 Schweiger Abrahám 1825. 35/0 Schweiger Mihály Ber 1825, 1835 Bernheim Izsák. 36/34 Deutsch Izrael 1825. 37/0 Rosenberg (Aszód) Dávid 1825, megvette tőle fivére Pollák Simon Domán. 38/41 (Schäffer) Schoszberg Salamon és neje Rebekka. 39/40 Mendl Chajjot (szabó) 1825. 40/0 Cinner Wolf és fivére Majer. 41/0 Politzer Jakab és neje Hanule. 42/35 Abrahám Jesája בר׳ 43/39 Deutsch Dávid 1825. 44/60 Ausländer Kálmán és neje Fradl. 45/73 Jakab בציל 1817, fivére József s neje Hindl. 1819 Brack Mendl, 1830 Szmetán József. 46/72 Polák Domán Simon 1830 Weisz Wolf. 47/66 Schlesinger Jedidja בר׳ 1825. 48/82 Waldner Dávid 1825. 51/28 Stern Jakab (Chajim Baja) 1825. 52/1 Spitzer Izrael és neje Hendl, később Ausländer Simon és neje Frümet. 1823 Kohen Ábrahám. 53/27 Spitzer Izrael 1842 fia Abrahám. 54/16 Ausländer Kálmán. 55/17 56/26, 63/54, 69/0, 84/0 Wodianer Fülöp. 58/0 Szegál Rúben. 59/21 Ausländer Abrahám. 60/0 Kronstein Léb, később veje Lichtenberger Ábrahám. 61/49 Irsai Mordechaj és neje Béle. 1815 Pollak Júda. 62/56 Deutsch Hirs. 1828 Bamberger Aser. 64/62 Kraus Benjamin s neje Chajah. 65/61 és 66/36 Pollak Simon 1818. 67/37 Cinner Jakab b. Jisaj Irsa 1819. Később közösen sógora Fischer Léhbel (Izsáki). 68/32 Reiner Hirs 1814. 70/63 Mendl בציל 1834 Weisz Hirsl. 71/64 Paks Májer. 72/65 Szécsén Dávid Hirs 1825. 1834 Kramer Mihály. 73/78 Ausländer Kálmán 1817. 74/69 Bak Jechezkel Ber. 1829 Prosznitz Mihály. 75/0 Lichtenberger Izsák. 76/49 Kohn Májer. 77/51 Blanc Mózes és neje Zelde 1825. 78/52 Deutsch Salamon (שלום) festő. 79/53 Icek בר׳ és neje Finkel. 80/81 Horowitz Jesaja. 1824 Princ Léb. 81/80 Mannsberger Sámuel Hirs 1813. 82/0 Klein Chájim. 83/0 Politzer Löbl. 85/70 Holtzer (zsámbéki) Jakab és neje Finkel. 86/0 Mandl (tabi) Sámuel. 94/0 Kohen Abr. 9[illegible]0 Ausländer Dávid. 97/84 Szegál Rúben. 1828 Kohn Májer. Ez imaszék helye 1829-ben az út kiszélesítésére fordíttatván, helyette az 5 új számú ülés adatott. 100/100 Kohen Abrahám.

Azoknak nevei, kik már 1804-ben vették imaszékőket, szórt betűkkel vannak szedve: ezek voltak ugyanis azok, akik imaszékek vétele által a zsinagóga építéséhez hozzájárultak.

Új zsinagóga terve.

A zsinagóga a hk. növekedése következtében husz év mulva szűknek bizonyult s már is kénytelen volt a hk. uj zsinagóga épitésére gondolni. 1825-ben ez iránt a tanácshoz folyamodtak és kérésüket a város első physicusa Sobay György „helorvosnak“ (Reizner I. 312) bizonyítványával támogatták, amelyben a régi Szegednek ezen ösmeretes alakja elmondja, hogy a zsinagóga oly szük, hogy abban, különösen a nagy ünnepek alkalmával halálos veszély maradni. A tanács jelentéstételre az ügyet Aigner József helyettes Polgármesternek adta ki, aki 1826

ápr. hatodikán javasolja, hogy a zsinagóga építését a tanács engedje meg és téglaégetésre helyet jelöljön ki. Az első zsinagóga építése.

Az ügy azonban oly gyors megoldást, mint hitték, nem nyert és még mielőtt az uj ideiglenes zsinagóga elkészült volna, kénytelenek voltak a régit, rozoga volta miatt 35 évi fennállás után elbontani. 1839 október kilencedikén hozatták ki a török s szerelvények az első zsinagógából, melynek elbontásához azonnal hozzá is fogtak.

Ideiglenes imádkozó helyül és községházául e közben kibérelték „Johan von Hennsz"-től a „zöld koszorút", mely a német utcában volt. 1839 Szt. György napjától 1841 Szt. György napjáig évi 400 frt házbérért.

A régi zsinagóga elégtelen voltáról már a húszas években meg voltak győződve s mint látók, már akkor tettek lépéseket uj zsinagóga építésének előkészítésére. Ez képezte a hközség legkiválóbb törekvését. A legelső lépést a megvalósulás felé 1835 november 28-adikán tették, midőn elrendelte a hk-i választott község (választmány), hogy az ez évben elérendő pénztár-maradványból az uj zsinagóga számára tégla vásárlandó.[1]) Az uj zsinagóga építésére nézve 1837 február 4-edikén egy bizottság bízatott meg javaslattétellel. Tagjai Weisz Bernát szószóló elnöklete alatt Kohen Ábrahám, Basch József, Baron Jakab, Singer Vilmos, Pollak Simon, Reiner József, Stern Jakab, Vogel Jakab s később december 7-edikén Pollak Jakab, Politzer Lázár, Auslander Simon, Schäffer Mózes J. Február 26-odikán a választmány egyhangúlag elhatározza, hogy harmincezer vforint költséggel zsinagógát épít és erről az egész hitközség nagygyűlését értesíté, amely a határozathoz hozzájárult. Uj zsinagóga terve.

Az előkészítő lépések megtétele után a financiális kérdések s tervezgetések egy egész évet vettek igénybe, ugy, hogy csak 1838-ban folyamodhatott az előljáróság a tanácshoz, hogy a zsinagóga helyének kijelölése végett hatósági küldöttséget rendeljen ki. Küldöttségkép a főbíró és öt tag jelent meg augusztus tizedikén a helyszinén (a hk. részéről a főbírónak két, a többi tagnak egy-egy arany napi díj volt fizetendő) és kedvező jelentést tettek az ügyről, mint a város „ékesítő biztosságának" szeptember elsején fölvett következő jegyzőkönyve mutatja:

[1]) Az építésre vonatkozó adatok nagyrészt azon külön protocollumból merítvék, mely ez ügyről az építés befejezéséig vezettetett.

1. A Kebelheli Türedelmezettek Községe által, az úgy nevezett Korona Utzában mostanság is fenn álló Zsinagóga térségén, homlok fallal az Utcára egy uj Zsinagóga Épittetése Szándékban vétettvén és a azeránt Készült Terv bémutatattván: — E Biztosság, a helyszinére, az illő Rajzolatott melly is itt alázattal tsatoltatik, a helyszinével összeegyeztettve, és minden részeiben megvizsgálva azt, a Csinosodás nevekedésének megfelelendőnek találta, minél fogva is az helybenhagyhatónak javaltatik.

Az első zsinagóga építése alkalmával fölmerült nehézségekre emlékeztető ellenvetések nem támasztattak s az 1791. 38 tekkre ekkor már senki sem hivatkozott az engedély megadásának meggátlására.

Az 1839 február 7-én tartott választmányi ülésen az előljáróság, melynek mandatuma 1837-ben három évvel meghosszabbíttatott vala, ujból megerősíttetik azon kikötéssel, hogy tekintettel a már bevásárolt nagy mennyiségű építőanyagra is, azon év tavaszán az építést okvetlenül megkezdje. A reá következő napon (l. fent 83 l.) az egész hk. nagygyűlésén a templomépítés tartamára az előljáróság mellé esküdtekül Szégál Ferenc, Pollak Simon, Pollak Jakab és Deutsch Salamon s harmadik szószólóul Ausländer Simon küldettek ki. Az építés vezetésére és a pénzkezelésre bizottság küldetik ki, melynek elnökei a két szószóló Pollak Domán Simon és Deutsch Izrael, v. tagjai: Ausländer Dávid és Schäffer M. J. építési felügyelők, Rath József és Deutsch Gáspár pénztárosok és Politzer Lázár, Cinner Ignác és Schwab Jakab voltak. Ezen bizottság hetenkint ülésezett s mellé egy másik, havonkint üléső ellenőrző bizottság küldetett ki, melynek tagjai Rath Jakab, Deutsch Dávid, Stern Jakab, Reiner József, Vogel Jakab, Lichtenberger Gáspár, Breitner Ábrahám, Prosznitz Mihály, Kronstein Salamon és Weisz Wolf voltak.

Pénzügyi nehézségek hátráltatták azonban az építés megkezdését. 1839 febr. 23 már azt találjuk, hogy a hozzávetőleges számítás szerint a költség 40,000 frtra irányoztatik elő s az építésre ez alapon árlejtés hirdettetik, mely azonban eredménytelen maradván, a zsinagóga építése egyelőre elhalasztatott s egyelőre (május 2.) csak egy nagyobbszerű terem építése rendeltetett el, mely ideiglenesen zsinagógául lehessen használható.

Ezen épület tervét a hatóságnak bemutatták, mire a következő, ez épület leirását magában foglaló végzés érkezett:

1839. A helybeli Izraelita község által a Templom helyén felállitandó épületnek megvizsgálására az alolirottak az ide ⁄. alatt

zárt Fő-Bírói kiküldetés folytában kirendeltettve lévén tapasztaltuk, hogy a község a Templom hely Telkének azon végére, melly a Kohn házi Telkével határos, egy épületet tenni szándékozik, később-ben elő mutatott a község által teendő épület Terve mellyet itten az A[illegible] bemutatni szerencsénk vagyon. Ezen Terv szerént állitandó épület emeletes lészen a középső alsó nagy terem felibe azomban padlat mostanába nem jövend, addig mig len az 1838-ik évi [illegible] sz. alatt a szépitő küldöttség által bemutatott, és helyben hagyást nyertt Izraeliták Sinagogájuk — mellyet későbben szándékoznak épittetni, és mellynek Terve is ide vagyon mellékelve — el nem készülend a mostan teendő épület tehát — a régi Sinagógát is el-bontattni szándékozván addig imádság házul szolgáland. Fel épülvén később-ben az emlitett [illegible] sz. alatt helyben hagyott új Sinagógá-juk a most teendő épületben csupán a középső alsó Terem felibe padlat készittetvén, annak egy része oskolának másik pedig község ülés szobának fog forditatni.

E teremépület 1840-ben el is készült és zsinagógául szol-gált 1843-ig, mikor is a fennirt módon az alsó és felső emelet elválasztatván, földszint a fiúiskola négy osztálya, az emeleten pedig a hitközség gyülésterme és irodája helyeztettek el. E be-osztás 1879-ig állott fenn, amikor a földszinti helyiségek közül három, mint iskolai célokra már nem alkalmas, lakássá alakittatott át, míg egyik terem, mint már az előző években is, a Chevra Kaddisa irodájául engedtetett át.

A teremépületet Lipowszky Henrik és József épitették s a zsinagóga épitésére is ő velük kötöttek 1840 március 31-edikén szerződést, melyben 2200 frt van számukra díjul megállapitva, s a munka bevégzése után 30 darab arany. Az épitőmesterek köte-lezik magukat, hogy az alapot április havában lerakják s az egész épületet 2 vagy 3 év alatt — a szerint, amint az előljá-róság kivánni fogja — befejezik.

A terveket Lipowszky készítette még 1837-ben, irányadóul szolgálván neki az előljárók által beszerzett óbudai és pesti temp-lomtervek. 1838-ban Pollák Domán Simon a tervet Pestre vitte megbirálás végett, s 1839 október havában a terveket Li-powszky véglegesen megszerkesztette s azokat a hk. elfogadta.

Az épités költségei kölcsönműveletek és az imaszékek el-adása útján teremtettek elő. A kölcsönösszeg (1837 okt. 15) a hk. tagjaira vettetett ki, kik hat osztályba soroztattak, úgy hogy az első osztályhoz tartozó 500, a másodikhoz tartozó 300, és igy tovább 150, illetve 75, 30 s 12·30 vforintot adott kölcsön a hknek három évre 6-os kamatra, biztositékul leköttetvén a min-

denkinek külön kijelölt imaszékek. (Kölcsön s ajándék címen 1838-ban befolyt 12065 frt). Egyúttal felmondattak a különböző egyéneknél elhelyezett alapítványi, iskolai, kórházi és Chevra-tőkék 1838 január elsejére, a hk. pénztárosának pedig meghagyatott, hogy a nála levő pénzről akkorára beszámolva, a hk. javára fennmaradó többletet beszolgáltassa.

Mindk. zsinagóga építés.

Mind e pénzekről az építési bizottság reverzálist adott, melynek értelmében a zsinagóga építéséhez idegenektől felveendő kölcsönök s az imaszékek eladása után fölvett összegeket a bizottság a szokásos kamatokkal megtéríti. Ha a beveendő pénzből ez nem futná ki, úgy az előljáróság és választmány fog a visszafizetés módozatairól gondoskodni. Végül elhatároztatott, hogy a régi zsinagógai imaszékek tulajdonosai az uj imaszékekre reáfizetnek (Rückungsgeld, Ruckergeld) az előljáróság és választmány által megállapítandó kivetés szerint. Ezeken fölül kölcsön is vettek föl 1841-ben 4000 forintot.

Lipowszky vezetése alatt az építés megindúlván, az ácsmunkát Heszler J. és anyja vállalta el 1100 frtért (1840 jun. 24). A kőmüves és ácsmunka befejeztetett 1842 márczius havában, mikor is a bádogosmunkát Engelthaler János a hk. anyagjából vállalja, minden feldolgozott mázsa után 20 vfrt munkabérért. Az asztalosmunkát április 11-edikén Frischauf József 500 frtért, a padlatba való 27 gipszrózsát májusban Bisits Mihály képfaragó 120 frtért vállalja.

Az oltárt az aradinak mintájára Maurer Pál pesti szobrász készítette. Az oltár asztalosmunkája 1000, képfaragó munkája 1040 s aranyozása 1700 forintba, összesen 4340 frtba került s szeptemberben készen átvétetett.

Az almemor rostélyát Takács István a hk. vasából minden font után 20 ezüst krajczárért készítette. A férfitemplom 400 ülését egyenkint 6 frt 45 krért, összesen 2580 frtért Windauer Márton vállalta júliusban, a női karzatét ugyanolyan árban Grön József novemberben.

150 köből meszet 1840-ben Golde Maglet (Kohn Izsákné) szállított, köblét 4 frt. 50,000 cserepet pedig, ezrét 17 frtért, Rátz Ferenc.

A várostól az év április és július havában 63,900 téglát 574.56 frtos váltó ellenében vettek kölcsön, melyet a hitközség részint természetben beszolgáltatott, részint megfizetett s 1858-ban,

midőn törlési engedélyt kért a tanácstól, 219.37 frt kamatot is megfizetett, mire a törlési engedélyt megkapta. A zsinagóga felszentelése.

A zsinagóga felszentelése 1843 május 19-edikén történt a hatósági személyek jelenlétében szokatlan fénynyel. A felszentelést Schwab Lőw, a nagyhírű pesti főrabbi végezte, kivel a pesti kántor és kar is lejött, miután Szegeden akkor még kar nem volt.[1] Schwab beszéde, mely a hk. kívánatára kinyomatott,[2] a felavatandó épületet „nemes egyszerűségében tetszetősnek" mondja, s akkoriban nem igen volt e zsinagógánál szebb az országban. A prédikáció mély vallásossággal fejtegeti a nyilvános istenitisztelet magasztos voltát, vele a zsinagóga fontosságát és rendezett, a művelt ízlésnek megfelelő isteni tisztelet meghonosítását szorgalmazza. A felavató beszédre ima következett a királyért s hatóságokért, majd az országgyűlésen egybegyűlt karok és rendekért, hogy a mi állapotunkra fordítva figyelmöket, bennünket a haza többi gyermekeivel egyenlő jogok és kötelességekben részesítsenek.

A felszentelő beszéd után a község jegyzője tartott az előljáróság megbízásából egy rövid magyar beszédet[3], melyben elmondja, hogy

„örömére minden igazi magyar szívnek, hálásan azok sorába léphessünk, kik leghűbb hódolattal magyar hazájok- és királyukba büszkélkedvén, a' haza 's király előtt kedveseknek tartatnak, az által, hogy magukat 's ivadékaikat hű keblű magyaroknak képezik, és

[1] A kar 20 személyből állott, kikhez a kántor, a főrabbi kisbírája és a kar szertárosa járult. A 25 személy ide s visszaszállításáért Anslander Lábl 6[98] frt 54 kr kapott. A főrabbi tiszteletdíja 40 arany, a temesvári és szabadkai főrabbiké, kik jelen voltak, 20, illetve 10 ft, a kántoré 20 arany volt, a karszemélyzet 315 forintot kapott.

[2] Das Gotteshaus und die Himmelspforte. Predigt bei der Einweihung der neuerbauten Synagoge in der israelitischen Gemeinde zu Szegedin am 19 May 1843, יש איר תהא לפקן gehalten von L. Schwab, Oberrabbiner in Pest. (Gedruckt auf Verlangen der dortigen Gemeinde). Ofen, gedr. in der k. ung. Universitäts-Buchdruckerei 1843. 31 l. 8°.

[3] Ünnepélyes beszéd. Irta 's a szegedi izraelita Egyháznak 1843-adik évi május hó' 19-edikén megült fölszenteléskor elszónokolta: Bauer Márkus Hermán, a' szegedi izraelita község' jegyzője. Szegeden, Grünn János betüivel 1843 10 l. 8°. A beszéd kezdete:

Nagy tiszteletü Közönség! Magyar ajku kedves 's érdemteljes hitfeleim!

A' hely, hol most szivünkön varázserővel átrezgi örömérzésbe ümledezvék állunk, szent; mert mindenkitő legjótékonyabb közatyánk tiszteletére szánva, balsorsú viszonyink folytában rajtunk ónsulyosan nehezülő komoreág legördítésére, reményben csalatkozott lelkünk' hordjának felderítésére, és fáradalmaink szoroncsés foganatjával járó vidorságunkban az egek felé hálát küldeni törekedő szivünk őszinte nyilatkozására is szolgál; midőn itt, nem egy szomorodott szív búbánatját olhagyja, nem egy aggódott megvidámúl, és nem egy az anyagi örömek csábára

A zsinagóga felszentelése.

mint ollyanok, egyedül a' szivemelő hangzatu magyar nyelvvel élve, rendes tanodákat köreikben fölállitván, minden közjót is, tettlegesen és meleg részvéttel mozditanak elő. . . . Nemde szemeinkkel látjuk, hogy községünk nagyérdemü Elöljárói . . . és több érdemes társaik azok, kik ezen üdvezitő értelemben egymással vetélkedőleg, közjó iránti buzgalmukban, még önérdekükhöz tartozó foglalkozásaikat is felfüggesztve, kitüntetett bőkezüségük mellett, addig nemes lelkük nyugalmat nem ismert, mig karöltve községünk minden tagjaival, létre nem hozták azt, a' mire olly hazafiúlag vágyódtak, tudni illik egy tanoda-épületet, hol a' főiserdőlő ifjuság célszerü oktatás által hasznos hontaggá képezendő, 's egy diszelgő imaházat, hol minden vallásos érzelem üdvös erkölcsi éldelettel táplálandó, kivált ha abban, korunk szellemében egy szónokszék is létezend, mellynek elérésére, hála a' nevezett nagylelkü Elöljáróságnak — már a' szükséges lépések meg is tétettek."

A zsinagóga 400 imaszéket, a női karzat 260-at foglalt magába. A község növekvésével már 1856-ban szüknek bizonyult s az elöljáróság már akkor (máj. 12) megnagyobbitásával foglalkozott. 1857-ben a császár-fogadás alkalmával renováltatott. 1860-ban (szept. 6) Arleth Ferenc és Hoffmann Mihály készittettek a különösen szüknek és szerfölött magasra helyezettnek bizonyult női karzat átalakitására részletes terveket. 1863-ban (márc. 15) és 1865-ben (ápr. 20) az ügy ujból tárgyaltatott és 1882-ben ujból tétetett inditvány a teljesen elégtelen női karzat átalakitására. Mindeddig azonban nagyobb változtatás csak az 1879-ediki renoválás alkalmával történt, amidón is az almemmor megnagyobbittatott, a szent szekrény feljebb emeltetett, a kar számára balconszerü kiugráson külön hely készült és az imaszékek száma negyvennel gyarapittatott. Jelenleg 440 imaszék van a templomban és 300 a női karzaton, miként azt a 440 lapon vezetett nyilvánkönyv kimutatja.

---

bökkent, ki nem fejezhető üdvesbülést nyer, egyedül azon, lelkében nem ritkán hatályosan uralkodó eszme által, melly őt, mind az úr Istennek korlátlan hatalmáról, mind annak atyai örök kegyelméről meggyőzve buzditólag ide vezérli. Szent e' hely azon tekintetből is, minthogy nem egyéni érdekü bőkezüségből folyt, számtalan nemes tettek örökülnek benne, mellyek még a' késő jövendőben is — ha szent célu rendeltetésük el nem hanyagoltatik — erényesség' lendítette irányzataiknál fogva, mindenkor újuló erővel hatandanak.

Az érintett valóság pontjából kiindúlva szabad legyen könyörügve emlí tenem, kedves hitfeleim, hogy föleg a gyönyört nyujtó öntudat, annyi önkinti nagyszámú pénzáldozatokról, 's annyi szivestől lelkestől szorgalmaztatott tényerőkről, mellyek ezen szentegyházunk létre-hozatására közérdekekkel fordittattak, élénkül tartassék meg velős emlékezetetekben; mert a' ki hidegvéreség azt magától elhárítván, sem a' tömérdek gáncsok- 's akadályokra mellyek a kivánt tárgynak elérése előtt útjában állnak, sem a' Nagyok 's elökelöbbek segitségén sükerült sürgölödésre vissza nem emlékezik, az bizonyosan a kitüzött célnak elenyésztével nem sokat gondol. stb. stb. (!)

A férfi imaszékekből 226, a női imaszékekből 88 képezi a hk. tulajdonát. A zsinagóga s különösen női karzata a nagy ünnepeken és ünnepélyes alkalmakkal teljesen elégtelen a hívek befogadására, a megnagyobbítás eszméjétől azonban a hk. újabban elállott és uj zsinagóga építése érdekében mozgalom indult meg, melynek folytán a közgyűlés 1884 okt. 26-odikán bizottságot küldött ki, hogy e fontos ügygyel foglalkozzék és felőle a közgyűléshez jelentéssel legyen.

* * *

Az első rabbi.

A hitközség első rabbiját **Jechiel**-nek hivták. 1789 febr. 22-edikén választatott meg s a rabbi functióin kívül az összes egyéb cultushivatalnoki teendőket is végezte. Megválasztásáról a jegyzetben [1]) közölt jegyzőkönyv nyujt részletes tudósítást. Nem soká folytathatta azonban működését, mert már 1790 dec. 19-edikén uj rabbi választatott, **Bak Hirs,** ki tanulmányait Prágában végezte.

Bak Hirs.

Bak Hirs (Cvi, szemnici) felvétetett a jegyzőkönyv szerint mint rabbi, előimádkozó, vágó (anélkül azonban, hogy vágatás céljából a házakba kellene járnia) s köteles a hitközség minden írását végezni (jegyző). Fizetése heti $2^1/_2$ váltó frt (niszan és tisri hónapokban kettős fizetés חגיגים jár).[2]) Természetben lakás és nagy-

[1]) בהיום דלמטה נעשה ונגמר באמשפה חוב מעין וחוב בעין מהה אלופי רדט בצירוף אחד עשר אנשים מי' יחי סגולה ונקבלנו את הרב מוה יחיאל נרו להרב ומורה ולחזן ושוחט ובודק דהיינו הרב הגיל קן איש נעמן שרב לטי שרבה אבי ועלבר מיז ראוי לכך ויין הם אלופי רדט מט ועלבן צופרידן זין ואלין השפרט לשורב מהויב הרב הגיל מכבו בצאהלין נגד זה אבלעיזן וך אלופי רדט להרב הגיל איבר הויפט מדי שבועה ושבועה שלשה וחוב חמשה עשר פני ריבסטא צו בצאהלין חזין מוה גבויהענין אקסדענצן בעו שהי בקדם בעו בן מהחזנות — ומשך ומן שטיר הרבנות וחזנות ושיבר יהו על שלשה שני ריצופי ובאם אלופי קהל יצו מעכטן בתוך הומן ויאלין איין חזן איש נעהמן רשות בוהם אלוו בלייבט הרב הגיל רב ומיא האתרא עד פוף שלש שנים הגיל עם שפיט בסקדם שני שנים הראשוני כל שבועה שני הובי וחצי בהיג פייאי דיהה ולחזן ישלמו מקופת הקהל ולראי באנו עדים יום א' בו שבט תקמים חזק ישראל שפיין הקטן מכאל חיים פאלאק הזק צבי טישטש ציו הזק יאקב בן מהר חיים מהעלשוי הזק יוסף קלוינקינד הזק יחזקאל קן הזק והוא ליפניק הזק נרשון איש מאנסבערג הזק ולמן פרינץ הזק צבי הריש ביין.

A hitközség első jegyzőkönyve 6. l.

[2]) Chorin Áron Aradon 1789-ben rabbivá választatván 4 rénus frt heti fizetés és niszan, szivan és tisriben kettős fizetést nyert.

Bak Hirs.

szombat és bűnbánó szombaton a prédikációért két-két frt. Esketési taksa (רחי"ט) jár neki úgy is mint papnak, úgy is mint kántornak, még pedig annyi, mint Makón szokás: ¼ köből pészachliszt és a 4 pohár bor a széderhez a cedákóh részéről. Gabellát nem fizet, csak ha idegenek étkeznek nála, de ez esetben a gabella kezelő visszatérít neki hetenkint 3 garast (פנים). Minden második szombaton a שלישי öt illeti, a nagy ünnepeken ugyanaz, de a 3 ünnepen csak az ünnep első napján. חיוב יולדת נקובה után $7\frac{1}{2}$, חיוב יולדת זכר után $2\frac{1}{2}$ garas jár neki. תנאים ראשונים) ת"ר) házassági eljegyzési szerződésért 1 frt, choverért 2 frt, hitközségi tisztujításért (התחדשות הקהל) 3 frt, chevra tisztujításért 2 frt, butorzatra ½ sovereign (סופרן), idejötteknek költségére 2 frt.

Felvétetett 3 egymásutáni évre.

1795: a gabella a rabbinak adatik fizetése helyett. De a kettős hónap בצילים megmarad.

1797: ujból felvétetik 2 frt heti fizetés és a régi föltételek mellett, csak a בצילים és a tisztujitási díj marad el.

Bak Hirs a régi iskolából való talmudista volt, ki haláláig, 1843 ápr. 28-adikáig, tehát 53 évig működött községünkben. Állása, mely eleinte a kis községeknek szokása szerint mindenesi volt, később javult s ő tisztán a rabbi funkcióit végezte s a harmincas évek óta, midőn rabbisági ülnököket is tartott a község, főrabbi címmel birt. Csendes, békés férfiú volt, ki a hivek bizalmát nagy mértékben birta, s mint békebiró és a családi ügyekben tanácsadó és elősmert titoktartásáért örökösödési s egyéb családi vagyoni kérdéseknél a felek bizalmi férfia volt.

Korában kezdődött a szertartások lazább gyakorlata s a vallásbeli törvények némely részének megszegése, mely ellen községek s rabbik egyaránt felléptek. Tekintélye nem volt elegendő, hogy a lábra kapó mozgalomnak, mely Pest s Bécs példája után indult, sikerrel határt szabjon. Azt tette tehát, amit máshol is megkisértettek: a hatósághoz fordult segélyért. Az egyházi disciplinát tudvalevőleg nem csak zsidók kivánták hatósági oltalom alá helyezni. Hazánkban a nagyobb városokban a harmincas években tétettek ezirányt zsidó részről lépések a hatóságoknál. A pozsonyi rabbi a felséghez sikertelenül, a temesvári hk. előljárósága a városi tanácshoz sikerrel fordult, s e törekvések főbb történelmi vonásait Löw Lipót, az ujabb hazai zsidó törté-

Bak Hirs.

nelmet tárgyaló művében ecsetelte.[1]) Temesvárott a hatósági rendelkezések még 1842-ben teljes szigorral alkalmaztattak.[2])

Szombati árulás.

Bak Hirsnek már 1828 július negyedikén volt oka, a tanácshoz folyamodnia, hogy

„mind azoknak fenntartásában, mellyeket az Israelita Religio magával hoz s megkivan, pártfogásomra lenni és nyájomat Szombati s egyébb Ünnep napjainkon Boltjaik kinyitásától s portékáik árulásától f o g a n a t o s a n eltiltani méltóztatna!“

A tanács nem általános szempontból tagadta meg a kérelmet, hanem csak azért, mert a

„zsidók vallása ország szerte egyedül türedelmezett lévén, a folyamodó oda utasittatik, hogy sorsosainak megzabolázása tekintetében ollyatén eszközökhöz nyúljon, melyeket ön vallása efféle esetekben nyujt.“

Ennek dacára a nyitott ajtóknál való árulást betiltotta, s a zárt ajtók mellettit is csak ujabb folyamodásra engedte meg.

Szigorúbban itélt a tanács ez ügyben 1835-ben, amidőn Lonovics József csanádi püspök Szegeden egyházak látogatását végezvén, Bak rabbi nála panaszt tett „tulajdon ünnepeik megtartásával nem sokat gondoló hitsorsosai iránt.“ A püspök a hozzá nem tartozó panaszt a tanácshoz jún. 23-adikán kelt átiratában átteszi, „nem kételkedvén, hogy a folyamodónak tiszti buzgóságát illő tekintetbe venni méltóztatik.“ A püspöki közbenjárásra következő végzés keletkezett jún. 30-adikán:

„Müller Ferenc kapitány mint az izr. Községhez rendelt Biztosnak oly utasitással kiadatik, hogy azon Israelita községet legfelsőbb K. Rendeletek tartalmához képpest ünnepnapjaiknak szoros megtartására hathatósan fellszóllitsa s egyszersmind tudtokra adja, hogy ha valaki Hitbéli szertartásaik ellen véteni bátorkodik s az helybéli Lelkioktatójuk által feladatni fog, érzékeny büntetését el nem kerülendi.“

A tanács azonban már július havában e határozatát a négy legvagyonosabb kereskedő felszólalására megváltoztatta, s megengedte, hogy szombaton s ünnepen zárt ajtók mellett áruljanak, „azonban minden lárma és megbotránkoztatás nélkül.“ A felszólalók Pest példájára hivatkoztak, hol így az árulás meg volt akkor engedve s Bécsre, hol nyílt ajtóknál is történhetett. Megjegyzendő, hogy a bécsi rendőri főigazgatóság 1832 szeptember másodikáról kelt leiratában rosszalja, hogy a zsidók szombaton üzleteiket

[1]) Löw Lipót, der jüdische Kongress in Ungarn historisch beleuchtet, Pest 1871, 141 kövv. (B. Chan. VIII. 52.)

[2]) U. o. 142.

Szombati ároldc. nyitva tartják.[1]) Szegeden a szombatra eső hetivásár okozta az üzletek kinyitását s az adás-vevésben való részvétet e napon.

R. Götz Schwerin levele. A szombat megszentségtelenitése ügyében a hitközség szakértői véleményért a hires bajai főrabbihoz, R. Götz Schwerinhez fordult, ki a következő választ intézte az elöljárósághoz:

Gottes Seegen und Friede denen ehrwürdigen Vorgesetzten der Szegediner israelitten Gemeinde!

Nicht nur aus Hochachtung, auch schon die religions Pflicht nöthiget mich Ihr werthes umständlich zu beantworten.

Das besonders sehr eingeschärfte Gesetz den Sabath zu heiligen, auch das steinigen als die härteste Todes-Strafe den übertretern verheißen ist, kann schon aus dem 2-te Buch Moses, und aus das 5-te Buch, wo zwo Ursachen dieses Gebothes angegeben werden, nemlich sich einzuprägen, daß Gott der Schepfer von das Weltall ist; dan sich die Dankbarkeit gegen ihren Gott der den Israelitten besondere Wohlthaten erzeigt hat sich beständig zu erinern (um sich die Dankbarkeit gegen jeden Wolthäter einzuprägen) verständlich seyn: zwo Sachen ohne welche keine Tugend und Moral besteben kann: daß in diesen Geboth auch Handel verstanden ist, erhellt deutlich aus die Worthe des Propheten Jermia C 17 von v, 19 bis C 18 und das Buch Nehemia C 10 und C 13 sehr deutlich: daher mit Recht unsere alte Weisen Schriftgelehrte auch in verborgenen den Sabath nicht zu entweihen uns belehrt und anbefohlen haben; blos hirin haben Sie ein unterschied gemacht, daß der den Sabath öffentlich entweihet, so viel als keine Religion hat betrachtet wird, eine Sache die in alle Zweige der israelittischen Religion großen Einfluß hat.

Sie sehen nun wohl, daß auf keine Art der Handel gestattet werden kann: auch auf den Wochen-Markt nicht; dergleichen Uibertreter setzen sich der Gefahr aus zum Zeigniß und zur Schwurleistung sich unfähig zu machen: ein Unglück für solche Menschen wen dieses Verbrechen einer rechtliebende Beherde and Gerichtsstelle angezeigt wird.

Anbelangend Ihre Frage wie fern mit einem Christen in Gesellschaft zu treten kann erlaubt seyn; findet sich zwar mit Orach Chajim Abhandlung über Sabath §. 245, auf einer gewissen Art wie erlaubt ist, die aber bey einer Schnithandlung nicht anwendbar ist, besonders da der Israelit nicht in das Gewelb erscheinen darf; da solches nicht nur hier in Baja nicht geschieht, sondern wie ich vernehme auch in Pest nicht exestirt, wo besonders auf den Handel an Sabath strenge Aufsicht ist, ungeachtet kein Rabiner da ist, hat der Wize Rabiner von der Obrigkeit die Macht solches zu stehren, und die Uibertreter schon oft sich schwere Ahndung von das Magistrat zu gezogen haben. Heil und Ruhm euch edle Vorsteher daß ihr freilich sehr spot auf die unglückliche Folgen der irreligiosität, aufmerksam geworden sind; schon haben sich schreckliche Beispiele gezeigt und besonders unlängst, bey die Söhne des berühmten Ehrenstein, welcher als ein wahrer Israelitte seine Fabriken den Sabath und an Feuertage hat ruhen lassen, seine Erben democh Milionen gelassen, dies aber in wenige Jahre nicht

[1]) Wolf, G. Geschichte der isr. Cultusgemeinde in Wien, 1861, 11 l.

nur den sauer schweißerworbenen nachlas verpraßt haben, auch durch Kre- R. Götz Schwe-
münal Verbrechen selbst Mörder geworden, und das kleinste Verbrechen war, daß einer viele 100,000 schuldig geblieben, obschon diese Söhne auch Sabath haben arbeiten lassen: unmöglich kann der Uiberschuß des verdienstes von Sabath Handel so viel einbrengen, waß diese ohne Religion erzogene Jugend in Balle und Schmäuse und bey Buhlerin verpraßen, und der thatige Israelit wird gewiß bey beobachtung seiner Religions-Pflichten ender emporkommen, da diese seine Leidenschaften und Viehesche Triebe Ziegelt.

Ich konte noch sehr viel heilsames zur Beobachtung der väterlichen Religion, und über die unausbleibliche unglückliche Folgen der Freigeistrei oder so genannte after Philosophie sagen, wen ich nicht befürchten müßte schon zu viel in diesen Brief gesagt zu haben.

Mit aufrichtiger Hochachtung und innigster Freundschaft verharre ich ganz afektionirter

Baja, den 13. August 1835.

Götz, S. Kohn,[1])
Ober Rabiner zu Baja & Batscher Bezirke.

N. S. Solten Männer aus dieser Gemeinde, die durch Habsichtige Schriftsteller oder durch Epikurer und Schwälger ihnen gleich zu seyn, sind verleitet geworden und die Gefahr sehen, welche sie selbst, oder ihre zarte Jugend sich preisgeben bereuen, so haben Sie bloß vor 3 jüdische Juristen aufrichtig ihre religiöse Handlungen bereuen und sich verpflichten ferner den Sabath heilig zu halten und nicht einmal auf den Wochen-Markt an Sabath und Feuertag zu erscheinen; dieses ist hinlänglich ihr Glaubwirdigkeit zur Zeugniß und zur Schwur widrum zu erhalten.

Fentebb alólírt Fő Rabinus ezen Iratnak foglalatját előttem fel olvasván Annak valóságát megerősitem.

Baja Aug. 13. 835.

Borsodi Latinovics Benjamin.
Tures Bács Vgyneck hely. Alisp.

Bak egyéb működéséről kevés följegyzendőnk maradt: az Bak Hirs.
istenitisztelet korában teljesen a régi szokás szerint történt s midőn az uj zsinagóga épitése kezdeményeztetett, már annyira elaggott volt, hogy e mozgalomban alig vett részt. Az 1820-ban kezdetleges módon megindult iskolai életben mint az examináló bizottság elnöke szerepelt. Gyermekei közől az egyik, Bernát egy ideig a hk. jegyzője volt, a másik József Eliezer 1800-ban született s előbb kereskedő volt, 1842-től pedig haláláig, 1884 október 5-ödikéig mint elösmert talmud-tudós, jeles és szellemes, maggid élt városunkban s időközönkint, s kivált 1864 óta a dajjani teendőket végezte.

Bak Hirs 95 éves korában halt el, működési körét mint kis gyülekezetből nagy községgé váltatt hagyva hátra. Egész működése közben a község belbékéje háboritlan volt. Sirirata:

[1]) R. Götz Schwerin szül. 1762 mb. 1852 jan. 15.

ג מרב מרה צבי בק יהודה אשר נתן מרכנות פה קק סענדרין יתר מחמשים שנה ונוע ויאסף אל עמיו עשק בית נשין דומה דודי לצבי ולעופר לפק.

Pillitz Dániel.

1843 aug. 20-adikán a község **Pillitz Dánielt** választá meg. ki addig Székesfehérvárott élt. Választásánál azon óhaj vezette a községet, hogy az uj zsinagóga számára benne oly hitszónokot nyerjen, aki az istenitisztelet emeléséhez az akkoriban már felébredett igények szerint prédikációi által kellő módon hozzájárulhasson.

Mint hitszónok a hozzá kötött várakozásnak teljesen megfelelt s prédikációi, mint például az, melyet a türelmi adó eltörlésének ünnepén tartott 1846-ban [1]) s melynek egy jegyzetében annak szükségére mutat reá, hogy Pesten a felekezeti tanítók kiképzésére intézkedés történjék, kellő hatással voltak. A zsinagógán kivül az akkor alakulóban volt iskolával is buzgón foglalkozott.

A hívek egy része azonban nem tudott megbarátkozni sem személyével, sem a rendes prédikációval, s elejétől fogva voltak, kik őt nem jó szemmel nézték, ami némi személyes érdekek s ambiciók befolyásának is volt tulajdonitható. Az elégedetleneknek szívesen megragadott fegyvertül szolgált, hogy „Theodor Bürger“ álnév alatt egy talmudellenes röpirat[2]) jelent meg 1845-ben, melynek szerzőségét Pillitznek tulajdonitották.

Annak megállapitására, vajjon csakugyan Pillitz-e a röpirat szerzője, máre. 16-odikán királyi vallató parancsot eszközöltek ki, mire Vőber György főbiró Gerencsér János tanácsnokot kirendelvén, az 1846 március 26-odikán őt tanút kihallgatott, kiket ez egyenesen e célra berendelt zentai rabbi által előbb föleskettettek.[3]) Pillitz szerzőségе megállapittatván, a röpirat főbb tételeit s Pillitz egyes nyilatkozatait egy levélbe összefoglalták s

---

[1]) Der Lichtblick des Königs. Festpredigt bei Gelegenheit der von Seiner Majestät unserem Hochherzigen König und Landesvater Ferdinand V. huldreichst erfolgten Aufhebung der Toleranzsteuer für sämmtliche Israeliten Ungarns und der Nebenländer. Von Daniel Pillitz, Oberrabbiner der Israel. Gemeinde in Szegedin. Der Ertrag ist einem wohlthätigen Zwecke gewidmet. Pesth, 1846, Gedr. bei Joseph Beimel. 31 l. 8°.

[2]) Der Talmud und die Perfectibilität des Mosaismus vom Standpunkte der Reform beleuchtet von Theodor Bürger. Pesth. In Comission bei Kilian & Comp. 1845 27 l. 8°

[3]) Zákó Péter szolgalóra a zentai előjáróknak március 25-ödikén meghagyja: „Schweiger Ignác folyamodására érkezett k. királyi esketö-parancs folytában Szegeden több tanúknak megeskettetése végett a zentai izraelita papot Szegedre utasitsák.“ A rabbi időközben, Gerencsér 26-odikán neki ezt irta: Tisztelendő Úr! Némelly izraelita tanúk eskü alatt lévén kihallgatandók mindhogy a helybeli rabbi kérdés alatt lenne, ne terheltessen a tanúk meghitetésére nálam megjelenni.

Phillips Davis

mint már előbb is, most újabban az ország több orthodox rabbijához fordultak, mondanának ítéletet a mű szerzője felett, s természetes, hogy a makói, nyitrai, bonyhádi, vágujhelyi és unghvári rabbik iszonyu haraggal rontottak neki a vádoltnak, s leveleik által a támadók izgatottsága nagy fokúvá növekedett.

1846 adar 26-odikán Benet Jechezkel nyitrai rabbi válaszában azt követelé, hogy Pillitz a makói, bonyhádi és irsai rabbik vizsgálatának vesse magát alá s ezen véleményét az elnök, Deutsch Salamonhoz újjar ujholdján intézett levélben ismétlé.

Niszan 24-edikén a bonyhádi rabbi, Perls Mósch, helytelenité ugyan az eljárást, mely a tanúk kihallgatásában nem a zsidó jogot követte, azonban a tanúk vallomásaiban nem kétkedhetvén, vádlottat a további hivatalviselésre képtelennek mondja ugyan, de ez ítéletet csak rendes beth-din kellő eljárása alapján lehetne meghozni, melynek vádlottat is ki kellene hallgatnia.

Eisenstadt Méir unghvári rabbi niszan 26-odikán hosszabb levélben válaszol. A vádpontokat ismétli s azután folytatja: úgy látszik, hogy szerző Németország egész mérgét beszívta, összegyűjtötte és Bürgernek szájába adta, hogy Magyarországban is elterjessze. A vád minden egyes pontja vallásellenes gondolkozásról tanuskodván, úgy a rabbi mint a hitszónok hivatalától elmozditandónak itéli. Az előljáróság hozzá intézett levelére, mely Pillitz érdekében szólalt fel, előbbi ítélete mellett megmarad s inti az előljáróságot, hogy a béke helyreállitása érdekében legyen engedékeny.

Strasser Eleázár vágujhelyi rabbi pathetikus levélben fordul az előljárósághoz, mert hallotta a hetven („für Gott und Glauben treu erglimmter Männer") panaszát s a vádlottat, még ha a városi hatóság által is kivánt bizonyitványt három hires rabbitól meg is szerezné, képtelennek mondja hivatala viselésére, („den Hirtenmantel umzuhängen") az ügy végleges elintézésére azonban ő is rabbikból álló bíróságot mond meghivandónak.

Steinhardt Jakab aradi főrabbi [1]) niszan 26-odikáról kelt nyilatkozatában, melyre két küldött által hozzá elvitt s hetven tag nevében 12 által aláirott felhivás által kéretett fel, élesen elitéli a párt küzdelmének módját és fegyvereit, hangsulyozza azután

[1]) Hivatali elődje Chorin Áron már 1844 aug. 24-edikén elhalt s temetésén Pillitz is tartott beszédet: Reden, gehalten bei dem am 11 Ellul 5604 (26 August 1844) gefeierten Leichenbegängnisse des Hochw. Arader Ober-Rabbinen Aaron Chorin. Arad, Joseph Beichel 1844. Első beszéde: Weheruf am Sarge bei dem Beginne des Leichenzuges von Daniel Pillitz isr. Seelsorger und Rabbi in Szegedin.

Pillitz ügy.

a szabad kutatás jogosultságát a vallásos irodalom s kérdések terén, azonban a szóban forgó röpirat irányát, mint a németországi hasonirányú irodalmi termékek visszhangját, melyből a tudományos komolyság hiányzik, kárhoztatandónak ítéli, noha maga is a vallásos szellemben eszközlendő ujjáalakitásnak hive. Végül a kérdés tevőket békülékeny és botrányokat kerülő eljárásra inti. Egyidejűleg az előljáróságnak is ir s nyilatkozatának másolatát beküldve, adott véleményét okadatolja s félremagyarázása ellen óvást tesz.

A támadók igy szaporodván, Kohen Ábrahám a rabbi ellen keletkezett izgatásról a makói főrabbinak, Ullmann Salamonnak, terjedelmes levelet irt, melyben föltárja, hogy a vádakat személyes ellenszenv és sértett érdek költötték, hogy a mű szerzősége az ellenséges indulatú tanúk vallomásaival nem lehet beigazolva. Ugyanerről értesitette Schwabot, a pesti főrabbit, ki a támadók eljárása feletti megbotránkozásának Eszter böjtjén kelt válaszában ád kifejezést s jelenti, hogy az előljáróságnak az ügyről véleményes jelentést küldött, amely azonban nincs meg az akták között. Ullmann válaszában elitéli a röpiratot és szerzőjét, mert bebizonyitottnak veszi, hogy az Pillitz. Kohen viszonválaszában mende-mondának mondja az egészet s ujból hangsúlyozza a személyes érdekeket, melyek a támadók izgatóit ösztönzik s kiemeli, hogy a házi ügyet vesztegetések kiséretében azok vitték a világi hatóság elé s azok okozták a nyilvános botrányt s ezért felkéri sürgősen, hogy a béke helyreállitására jöjjön Szegedre. Erre Ullmann már előbb élőszóval tett igéretét ismétli, hogy hajlandó, ha a bonyhádi vagy unghvári rabbi Szegedre jő, maga is eljönni s az egész ügyet alaposan megvizsgálni.

Közben a támadópárt ujabb, s a hatósággal szemben használható eszközt szerzett a dorosmai és majsai r. kath. plebanusok bizonyitványaiban[1]), melyek egyike a röpiratot mint religió bontót, kárhozatosnak mondja.

[1]) Egy íven a következő két nyilatkozatot találjuk: 1. „Becstelenyes Polák ur! A vélem olvasás végett közlött álnevü Bürger Teodor ezen cimü könyvecskéje: Der Talmud stb s midőn elolvastam, nem kevéső csodálkoztam, miként Mojzes és a Prófétákat, és ezek által megigért és csakugyan 1846 esztendő előtt meg is érkezett Messiást, és valamint Ennek ügy Moj-esnek hiv tanitását és hagyományokat álnevü könyve által szántalanoknak botrányára meg akarná hitsitani. — Én a mennyiben körömhöz tartozna, csak annyiban nyilatkozhatnék, miként 1808-ndik évi september 6-odikán 19,866-odik szám alatt kelt nm. királyi Rendelmény tilt minden álnevü Irókat, ehhez e következendő értelemben: „Quisquis de Religione ejusdemque objectis seu in origine scripserit seu in aliis linguas transtulerit, operi nomen suum subscriberu teneatur ut sciri possit, an occurrens error ipsi autori, vel alteri imputari

Pillitz-ügy.

Mind e lépések oly élénk és heves küzdelmeket hoztak létre, hogy a község kebelében két elkeseredett ellenséges tábor állott egymással szemben és még az egyes családok békéje is hihetetlen módon megzavartatott, mert a küzdelemben fanatizált nők is résztvettek. Az ügy rendbehozatalára hatósági bizottság jelent meg 1846 augusztus kilencedikén a község ülésében, s ez ülésben, mint a bizottság a tanácsnak jelenti, Pillitz, tekintettel a „bőszültségig felingerelt" állapotra, rabbi állásáról szóval és írásban lemondott. Mint hitszónok azonban tovább működött és a nagy izgatottság lecsillapúlt s csak akkor ébredt újra, amidőn ő ragaszkodva meghivó leveléhez, a rabbi címét igényelte. Erre a vihar újból[1]) kitört, úgy, hogy 1847 április 27-edikén Szegedet elhagyni kényszerült. Megelőzőleg február hetedikén József nádorért gyászünnepélyt s beszédet tartott. Egy lipcsei felekezeti hirlap[2]) az ünnepélyt meghatónak mondja s jelzi, minő szenzációt keltett városszerte, hogy Pillitz (mint a beszédben maga is kiemeli, ez alkalommal először) magyarul prédikált.

Távozása után Pillitz többé hivatalt nem viselt s irodalmilag is csak egy német imakönyv[3]) szerkesztése által működött, mely több kiadást ért. Jelenleg mint birtokos Kis-Velencén, Fejér megyében él.

debent." E szerint Bürger Teodor Iró, munkája homlokára nem mervén valódi nevét feljegyzni botrányos könyvére, annak értelmérül sincs tisztában — melly esetély itéletemet nyilvánitván, állandóul vagyok Dorosmán 1846-odik esztendei Június hónap 4-edikén Drága szomszédomnak hív jónkarója Tirtler Ferenc dorosmai lelkész.

II. A fenn említett ál nevü Irónak könyve, vélem közöltetvén, belőle csak azt vettem észre, hogy álbölcselkedése magát az Irót is feletto tévbe hozá, miértis azon könyvet, mint Kel gio bontót és semmi másra mint naturalismusra vezetőt ezennel kárhozatosnak mondom. Kelt Kun Majsán Szent Jakabhava 17-én 1846 Böskei Komáromi Károl, majsai népész (=plébános).

[1]) E beszél kinyomatott; címe: Gyászbeszéd Elhunyt császári királyi főherceg József, Magyarország diecsö nádora tiszteletére tartotta Pillitz Dániel, a szegedi izraeliták rabbija. A tiszta jövedelem az alapitandó izr. kórház javára van határozva. Szegeden, Grünn János. 1847. 8 l. 8°. Van benne 1 l. előszó, 7 l. beszéd és befejező magyar ének, melyet a „tanoda-ifjuság" befejezésül énekelt.

[2]) Der Orient 1847, 80 l.

[3]) Andachtsstunden für Israeliten beiderlei Geschlechts. Eine möglichst vollständige Sammlung von Gebeten und religiösen Betrachtungen, zum Gebrauche bei der öffentlichen sowohl, als auch bei der häuslichen Andacht. Von Daniel Pillitz. Pesth 1849 Gust. Heckenast. 288 l. 16°.

HETEDIK FEJEZET.

Löw Lipót.

Löw Lipót.

Löw Lipót [1]) nemcsak községünk történetében, hanem a magyar zsidóság újabb fejlődésében és sorsában kiváló szerepet játszik s kétségtelenül a magyar zsidóságnak legkimagaslóbb alakja volt. Életrajzát ezért, amennyire művünk kerete engedi, valamivel részletesebben írjuk meg.

Saját feljegyzései, naplói s családi levelek szerint adjuk röviden életrajzának következő főbb mozzanatait:

Czernahorán, Morvaországban, 1811 május 22-edikén született. Atyja Mózes (mh. 1856 jan. 15. svat 8.), anyja Mayer Borbála (Peszl, meghalt 1857 február 13 svat 19) volt. Mindkettő hírneves családból származott, melynek már régen voltak tudós tagjai.[2]) — Első szülött fiukat elejétől

---

[1]) Életrajza megjelent a Winter-féle Jahrbuch 5621-ediki évfolyamában és ebből átvéve kevéssé sikerült arcképpel: Allgemeine Illustrirte Judenzeitung. Szerk. Bürmann József. Pest 1861 márc. 22, 12-ez., javított arcképe 1862-ben az 51 számban.

M. Ebrentheil Jüdische Charakterbilder. Erste Lieferung. Pest 1867. 126—157 életrajz és művei bibliographiája.

Az Ország Tükre. Budapesti képes közlöny 1862 máj 15 10-edik sz. Szerk. Salamon Ferenc. Sikerült arckép és rövid méltatása hazafias működésének.

Magyarország és a nagyvilág. Szépirodalmi és ismeretterjesztő képes hetilap. Pest 1869 dec. 26, 52 sz. Arckép Klics kevéssé sikerült rajza és rövid életrajz.

Zsidó évkönyv szerk. Kiss József 1875—6 Budapest 87—91:

Löw Lipót, szegedi főrabbi. Életrajzi vázlat. (Arcképpel.) — Legelterjedtebb arcképe Alconiere olajfestménye után készült körajz, melyet Berger Jónás adott ki Pápán 1848-ban.

[2]) A Chevra aranykönyvébe 1869-ben írt héber sonett alatt származását következőkben tüntette fel:

fogva nagy gonddal nevelték. Héberül házitanítónál, — családja a kis kiesfekvésü helységben az egyetlen zsidó család volt — eschül a helység tanítójánál tanúlt, ki a zenében is oktatta, melyre nagy hajlamot mutatott, úgy, hogy a zongorát s hegedűt, később egy ideig a fuvolát is jelesen kezelte s még utolsó éveiben is nagy öröm volt az iskolás gyermekek között, ha a tanító kezéből kivéve a hegedűt, kisérte a gyermekek énekét. A zene és ének iránt finom érzéke volt és ennek követelményeit úgy az isteni tisztelet rendezésénél, mint az iskolai énektanításnál érvényesítette s mindkét irányban már 1839-ben hangsulyozta a zene és ének fontosságát.[1]) Ifjúkori tanulmányok

13 éves korában hagyta el a szülői házat, hogy jesíváskra menve, ott talmudbeli tanulmányait teljes buzgalommal folytassa. Három jesivát frequentált, R. Joachim Deutschmannét Trebitsch s később Kollinban, R. Baruch Fränkelét Leipnikban és R. Moseh Perlsét Kismartonban (1829)[2]). Közölök a legelsőnek kedvence volt és pilpulisztikai kiváló ügyességét kivált neki köszönte. Ez években vetette meg talmudbeli nagy tudományának alapját s Deutschmann 1830-ban legkitünőbb tanitványai egyikének mondja, ki kitartó szorgalma, gyors felfogása és világos determinatiója által válik ki és néhány évi szorgalmas tanulás után a rabbi hivatalára teljesen képesitett lesz. 1835 október havában héber képesitő okmányt[3]) és német hasonértelmű bizonyitványt adott neki.

A rabbinikus tanulmányok mellett kiváló gondot a héber nyelvtanra (eleinte a héberül irt nyelvtanokat s Geseniusét,

אני ליבש בן התורני מוה משה לעם בן הישר מוה נת חאלף בן תבור
המהולל מוה ליבש ראש מדינה בקק באסקאוויין בן הרבני המפורסם מוה
משה (תפו"י של הגאון מוה שמואל הלוי בעל מחצות השקל) בן הר"ב הגאון
מוה ליב אבד ור"מ בקק באסקאוויין בן הר"ב הגאון מוה מענדל בן הר"ב
הגאון מוה דוד חתן הרב הגאון מוה מענדל אבד ור"מ בקק ניקלשבורג
ומדינת מעדרן בחבר ס' שורת צמח צדק (1660 körül) נכד הרב הגאון מוה יהודא
ליוא בן בצלאל (mh. 1609) (מהריל מפראג) אבד ור"מ דקק פראג זכר צדיק
לברכה. אנעל בת מוה זיגל בהרב מאיר ליב אבד דקק האדרשין : Anyai ágról.

Löw testvérei József (Perec) szül. 1812 márc. 12, mh. mint gazdálkodó Hodoleinbau 1859 ápr. 15, Mór (Majer Löb) 1814 ápr. 9, mh. 1835, Amália férj. Hertzka Albert szül. 1820 jún. 19. egybek. 1843 jún. 6. lakik Párizsban, Simon szül. 1821 dec 4, lakik Czernahorán, Dávid szül. 1823 jan. 18. mh. tanuló korában 1843 máj. 26, Adelheid férj. Berisch Emánuelné sz. 1825 aug. 20. lakik Boskovitzban. Benjamin szül. 1830 jan. 9. mh.

[1]) L. a Jeled Zekunim bevezetését 11—13 l.

[2]) Busch Jahrbuch 1846. 103.

[3]) Többi hattorójáit Rappoport S. L. tői prágai, Schwab Löwtől pesti és Chorin Áronról aradi főrabbiktól nyerte. L. B. Chan. VII. 924, 990.

Ifjukori tanulmányok.

Ewaldét pedig 1835-ben tanulmányozta Óbudán) és a szent írásra fordított s e korból nagyobb számú fogalmazványa s héber költeménye maradt fenn kéziratai között.[1]) Héber irályát világosság és válogatottság jellemzi, mely a versekben a spanyol-arab iskola méreteit tartotta szem előtt. Ismeretesek epigrammái[2]) és epitaphiumai, mely utóbbiak epigrammatikus éllel, rövidséggel, találóan jellemzik mindenkor azt, akinek szentelve vannak.[3]) Hosszabb héber költeményét (ידי מלבנה) a Mechithariták albuma 1858-ban közölte, prózai héber dolgozatait alább a bibliographiai összefoglalásban említjük föl.

1830-ban a jesivát elhagyva, Boskovitzba ment — ahova atyja mint „Familiant“ tartozott — hogy a casuisták tanulmányozásával foglalkozzék, onnan azonban már szeptember havában Prosznitzba költözött, hol részint biblia és talmudtanítással foglalkozott, részint Schwab Löw főrabbinak, kit nemsokára barátjának nevezhetett, vezetése alatt a decisorok tanulmányozásába mélyedt. Emellett folytatta azon tanulmányokat, melyek akkor s még később is, a komoly talmudistikus foglalkozás mellett az ifju nemzedéket Csch és Morvaország művelődésnek indult zsidó köreiben nagyban foglalkoztaták: a német szépirodalom classikus termékeinek lelkesedett olvasását és tanulmányozását. Finom aesthetikai érzékét ezen kedvvel üzött foglalkozásnak köszönheté s a kötött beszéd iránt ettől fogva mindig előszeretettel viseltetett, úgy hogy a zsinagógában némely ünnepélynél énekelt zsoltároknak s régebben még néha a prédikációban idézett velős mondásoknak is verses alakot adott.[4]) Egyes költeményeket, kivált Schillertől, gördülékeny héber versekre irt, ami akkoriban s már előbb szülőföldjén előszeretettel ápolt törekvés volt, mint az azon korbeli héber folyóirat (Bikkuré Hoittim) mutatja.

---

[1]) Mayer Wolf, hirneves hebraista 1830-ban bizonyitványt ád neki, hogy a héber nyelv tanitására nézve szigorú vizsgálatot tett előtte és dicséretes gyakorlottságot tanusitott a héber irályban. A bizonyitványt az iskolai főinspector távollétében Tomsky Miklós Domkapitular és Landau M. J. jegyezte el(en. (B. Chan. VIII. 512.)

[2]) Ilyenekkel a Ben Chananja nekrologjait pl. IV. 160, 296, 415. VI. 323, 340. VII. 818, VIII. 9, 191, 221, 347. 782. IX. 624. 667. X. 112, 142, 443. s az egyes évfolyamok ajánlását s üdvözlő iratait pl. VII. 291, VIII. 242, 349. IX. 257. szokta végezni, s néha egy-egy polémikus cikk végén a megtámadottat sujtani (pl VI. 389).

[3]) Lásd alább a Chevráról szóló fejezetet.

[4]) Didaktikai célból a 10 parancsot és 13 hitcikket versbe foglalva a „Gaben für die israelitische Jugendben“ közzétette. E kettő, továbbá a „Schulfahne“-ben megjelent „Ich bleib' bei meiner Fahne“ cimü s néhány az ünnepekot összefoglaló versus memorialis a helybeli tanitó-testület által szerkesztett olvasókönyvbe is felvétettek s a tanulók kedvenc daraljait képezik.

A buzgó talmudistikus búvárkodás és az aesthetikai élvezet békésen jártak egymás mellett, s utóbbinak csak a szentírás prófétai és költői könyveinek megértése és méltatására volt nagyobbmérvü befolyása. Egyéb tudományos foglalkozása Prosznitzban kezdődött. Itt ugyanis magántanítás és tanulással töltött három év után Beer János közbenjárása folytán 1834 tavaszán átadatott neki a talmud-tóra, azaz héber iskola reorganisatiója s ez iskolánál 1835 őszeig működött mint tanító. Komoly s öntudatos törekvéssel ez iskolában a szentírás tanítását helyezte előtérbe s az iskola tanulóinak száma egy év alatt 30-ról 60-ra emelkedett. A vizsgálatra programmot szándékozott közrebocsátani s benne azon irányelveket fejtegetni, melyek szerint a szentírás tanításában el kell járni, hogy úgy a nyelvészeti, aesthetikai és archäologiai megértés és méltatás, mint a vallásos tartalom hatása a gyermekek gondolkozásmódjára eléressék.[1]) A Prosznitzban töltött években tanult meg olaszul és különösen franciául, amire a müveltebb zsidó családok Morvaországban nagy sulyt fektettek[2]) és elkezdett latinul tanulni. Röviddel azután, 1835 őszén elhagyta Prosznitzot. Prosznitzi idő.

Morvaországból való távozásra, mint 1834 márc. 11-edikén írja, az indítja, hogy az országos rabbi csak olyanokat képesít rabbiknak, kik írni, olvasni nem tudnak s így ő nem számíthat reá. Különösen ártott neki az, hogy Chorinnal levelezett s hogy ez tudomására jutott az országos rabbinak, ki őt kihallgatás nélkül elitélte, ami Löwöt annyira elkeseríté, hogy el volt határozva, hogy Prágába vagy Becshe megy és más irányu tanulmányokhoz fog. E szándékától azonban nemsokára elállott s egyelőre, hogy fenntarthassa magát, O-Budára ment Goldberger S. F. családjához, majd Pestre a Kern családhoz mint nevelő, s a következő öt év az, amelyben határtalan szorgalma — 1835 decemberhavában órarendje éjjeli 3 órával kezdődik — és nagy tehetsége által a világi és theologiai tudományokban, a talmud és a casuisták folytonos tanulása mellett, oly sokoldalú és nagy haladást tett, hogy a gymnasialis[3]) és egyetemi philosophiai s külö- Óbuda és Pest.

---

[1]) Ezeket Chorinhoz 1835 máj. 2-odikán intézett levelében olmondja s folemlíti, hogy februárban Óbudára hivták, de hogy ennek daczára Prosznitzban maradt.

[2]) Holdheim Schwabnak 1831-ben franciául írt!

[3]) A gymnasiumi osztályokról bizonyítványt szerzendő, 1837 julius havában Kecskemétre utazott. Naplójában meglepetéssel szól az óriási síkság láthatárról. 10-edikén a rectorral értekezett, ki a vizsgálatot szeptemberre tűzte ki. Utóbb azonban nem ott, hanem Komáromban tett vizsgálatot.

Pozsony és Bécs.

nösen classica philologiai, paedagógiai és keresztény theologiai tanulmányokban alapos képzettséget szerzett. Ez öt évet O-Budán, Pesten (1835—7), Pozsonyban (1837 szept. 21 —9) és Bécsben [1] (1839—41) töltötte. Pesten különösen Schedius Lajos görög előadásait frequentálta a meglévő bizonyítvány szerint kitűnő eredménynyel, míg Pozsonyban a lutheranus lyceum két philosophiai osztályában diligentissime frequentavit és 1837/8-ban a mathesist, geometriát, a theologia dogmaticát, exegesist, hermeneuticát, logikát, psychologiát, ethicát s metaphysicát, classicusok és ó-testamentum interpretatióját. 1838/9-ben pedig a physicát, historia universalist, görög nyelvet, magyar történelmet, stylus latinust és historia naturalist — természetesen mindannyit latinul — hallgatá. A tanári karral [2] bizalmas, jó lábon állott, s a bizonyítványában azt írták, hogy: eminuit characteris severitate et morum integritate.

Bécsben 1839/40-ben a papi pályára való s általa szükségesnek ösmert előkészületül, eltérőleg a jelenlegi rabbiképző intézetek gyakorlatától, paedagógiát hallgatott az egyetemen és a tanítói kilenc havi cursust ugyanott St. Annán is végezte, úgy hogy 1840 július 18-adikán ott főelemi iskolákhoz tanítóul (als Lehrer in Hauptschulen) képesítést nyert.[3] Bécsnek hírneves hitszónokával, Mannheimerrel [4] és nagyhírű kántorával, Sulzerrel baráti viszonyban élt s az 1826-ban megnyílt imaháznak, melyben e két férfiú törekvési addig ösmeretlen rendezett isteni tiszteletet hoztak létre, volt állandó látogatója.

1) Bécsben a zsidó egyetemi hallgatóknak akkor még ilyen engedélyt adtak: Die hochlöbliche kaiserl. königl. nieder-österreichische Landesregierung hat mittelst Dekretes von 18 November 840 Zhl 64555 dem aus Czernahora Mähren gebürtigen 28 Jahre alten Leopold Löw den hiesigen Aufenthalt für das Schuljahr von 1 Oct. 840 bis Ende Sept. 841 zum Studium der morgenl. Dialekte unter den gewöhnlichen Bedingungen unentgeltlich bewilliget.

Diese hohe Entschliessung wird dem L. Löw mit dem Auftrage bekannt gemacht, dass derselbe mit Vermeidung aller Handels- und Nebengeschäfte blos der gewählten Wissenschaft fleissig obliege, den bestehenden Gesetzen gemäss sich betrage, sowohl jede Veränderung des Wohnortes hierorts anzeige, als auch am Schlusse des Schuljahres sich mit den Studienzeugnissen ausweise, und zugleich um die weitere hiesige Aufenthalts-Bewilligung zur Fortsetzung des Studiums an den hiesigen Schulen mit Beilegung eines neuen, von seiner Ortsobrigkeit bestätigten Unterhalt-Ausweises ansuche, oder zur Abreise von hier um den Abreiseschein sich melde. Von der k. k. Polizey-Ober-Direktion

Wien am 12. December 1840. (B. Chan. VII. 961.)

2) Mathias Schevrlay rector (ki fia tanítását 1838-ban Löwre bízta, ki ezenkívül a Brüll és Oppenheimer családnál is tanított), Gabriel Kovács-Martiny, Godofredus Schröer és Andr. Dan. Michnay professorok.

3) Segédtanítói oklevelet 1835 június 5-ödikén Mährisch-Neustadtban nyert atyja szorgalmazására tett magánvizsgálat alapján.

4) L. B. Chan VIII. 191.

E tanulmányi években sajátította el Löw azon sokoldalú Theologiai képzettség. theologiai képzettséget, melyet a zsidó theologusok körében oly ritkán találunk fel. Egyoldalú philologiai és historiai, különösen irodalomtörténeti tanulmányok jellemzik még a modern zsidó theologiát is, s ezen egyoldalúság nem csak az egyeseken, hanem még a rabbiképzők tantervein is meglátszik. Azon fontos theologiai disciplinák, melyek a keresztény theologusok kiképzésében előtérben állanak, majdnem teljesen elhanyagoltatnak s Löw iránt való érzékét és jártasságát a tulajdonképi theologiai disciplinákban a protestans theologia tanulmányozásából meritette. A protestáns s részben a katholikus historiai theologia, dogmatica, ethica, katechesis és homiletica terén teljesen otthonos volt és saját tanulmányaira czéknek rendszerét alkalmazta.

Nagy Kanizsa 1840 október havában Mannheimer ajánlatára felszólították Nagy-Kanizsáról, hogy próbaprédikátióra oda ránduljon. Erre utbaigazitásért az ott lakó tudós dr. Horschetzky Mórhoz fordult, ki előzékenyen felelt és a viszonyok felől tájékozást nyujtott, mire 1841 elején oda ment, négy izben prédikált és február 22-edikén h. rabbinak (Rabbinatsverweser) megválasztatott. Odautaztában Szombathelyen több ideig tartózkodott és — életében először — prédikált is, a hozzá jóindulattal viseltetett főrabbi, Königsberger Lajos felszólitására. 1841 májusban Pestről ir a hknek, hogy miután hallomás szerint felőle többen hazug híreket terjesztettek, a választás ujból a község gyülése elé terjesztessék, miután megoszolt nézetek alapján nem kiván hivatalba lépni. Június 23-adikán a hitközség értesiti, hogy daczára némelyek kisérleteinek, kik ellene izgatni akartak, fenntartja választását és őt készséggel várja. E felhivásra hivatalát elfoglalta és teljes odaadással fogott hozzá hivatása sokoldalú teendőihez. Működésének elismeréséül 1842 június 14-edikén a hitközség nagygyülése által a főrabbi czime adatott neki, „tekintettel arra, hogy minden hivatásszerű kötelességét buzgón teljesitve, a vallás fenntartásában és az ifjuság nevelésében fáradhatatlanul munkálkodik és az iskolaügy vezetését belátással és kedvező eredménynyel eszközli."

Nagy-Kanizsára nővére. — Löw Amália (most özv. Hertzka Adolfné) kisérte el és nála maradt egész addig, mig Löw 1842 junius 23-adikán Pesten megnősült, nőül vevén Schwab Löwnek, atyai barátjának, szelleme sajátságában

Hűmség. és szive nemességében atyjához hasonló [1]) leányát Leontint [2]), kivel kilenc éven át boldog házasságban élt s ki véle élte legkeserűbb megpróbáltatásait, a pápai üldözéseket, osztotta meg, férjén odaadó szeretettel s tisztelettel csüggött s úgy buzgó vallásos törekvéseit, mint őszinte ragaszkodását a magyar ügyhöz méltányolta és osztotta, amiről naplójának nehány alább közölt töredéke élénken tanuskodik.

Nagy Kanizsai működés. A nagy-kanizsai idő tevékenysége békés és buzgó zsinagógai és iskolai működés volt. A népiskola, mely már 1832 óta fennállott, virágzásnak indult, úgy, hogy a szomszéd községek pl. Csurgó [3]) és Zala-Lövő útbaigazitásért és tantervért sűrűn fordultak Löwhöz. A zsinagógai istenitiszteletnek nemesitésén szakadatlanul fáradozott s a műveltebb ízlés követelményeinek érvényt szerzett. Hírnevét már nagy-kanizsai működése megállapitotta, mert eltekintve predikátori hirétől, mely gyorsan terjedt el, irodalmi tevékenységét az emancipátió ügyében is itt kezdette meg és a magyarosodás szolgálatába már itt lépett. Községének művelt elemei már 1840-ben érezték a magyarosodás

Magyar nyelv. szükségét [4]) és Löw alig foglalta el állását, teljes határozottsággal felösmeré, hogy a magyarosodás a hazai zsidókra nézve élet- és culturkérdés s egyúttal az emancipátiónak megteremtendő alapja. Már 1841 októher 26-odikán irt órarendében mindennapi két óra magyar nyelv van fölvéve és vasszorgalma rövid időn legyőzé nyelvünk megtanulásának sokszoros nehézségeit. 1844-ben már magyarul prédikált és 1845-ben már egy magyar zsinagógai beszédet bocsáta közre [5]), melyben a magyar nyelv terjesztését többek közt e szavakkal köti hívei lelkére:

---

1) Allgemeine Illustrirte Judenzeitung 1860 dec. 28 170 l. Löw már 1837 szept. 19-én, midőn Pestről Pozsonyba távozni készült és Schwabtól meleg búcsút vett, naplójába irja, mennyire ragaszkodik e férfiúhoz és családjához, s kifejezi azon reményét, hogy valaha e család tagjává lehessen. Nagy-Kanizsán történt megválasztatása után 1841 júl. elsején levélben kérte Schwabtól leánya kezét.

2) Született Gewitschen 1823 jún. 15, mh. Szegeden 1851 június 21.

3) 1842-ben megbiztatott a csurgói iskola felügyeletével.

4) L. Ben Chananja VI. 346.

5) A beszéd a magyar sajtóban méltattatott. A „Pesti Divatlap" például 1845 nyárelő 19-ediki számában így nyilatkozik:

Ezen jules beszéd ismét uj tanuhizonysága annak, hogy hazánkban az izraeliták buzgón magyarosodnak és igyekeznek magyarositani egymást buzgóbban talán, mint bármely idegen ajku népfaj hazánkban. És ezt jól cselekszik, mert hazafiui kötelességök teljesitése által napról-napra több sympathiát fognak magok iránt magyar testvéreik kebliben költeni. Igen meglepő volt rám nézve az érdemes főrabbinak előszavában tett ezen férfias, szép nyilatkozata: „Honositsa a zsinagóga a magyart s reméljük, hogy a magyar honositandja a zsinagógát!" Ezen teljes méltányiatot érdemlő irány és ha-

Magyar nyelv

„Igenis barátim, nemcsak az anyagi haszon, hanem még inkább az értelmiség annyira kívánatos kifejlődése buzdít honi nyelvünk ápolására, mivelésére. Mert az elmék és az eszmék sűrlódásai, a kedélyek gerjedelmei, a szívek óhajtásai és reményei — a nemzet szárnyalása s lelkesedése a magyarságban gyökeredzik, a magyarságban tükröződik. A magyar élet legszentebb kinyilatkozása rejtve marad előttünk, míg a magyar hang varázsába nem vagyunk beavatva. Ellenben a magyar műveltség birtokában s a magyar szellemi élet malasztiban részesülvén, a felől is tudunk vigasztalódni, hogy még mostoha gyermekeknek tekint minket édes anyánk, drága hazánk! Mélyen vésségtek tehát kebletekbe Jesájás intését, hogy „a rebegők nyelve tisztán szólani törekedjék!“ A tiszta szó, az élő, a hatályteljes, a magyar szó, — a szó, melyen most már atyáskodó királyunk szól hű magyarjaihoz — e szó zengjen mindenütt! Hol erényt ébreszteni, gonoszságot dorgálni, szidalmazásra felelni, rágalmazást megcáfolni kell, — ott emeld fel magyar szódat! Bátran szólj: szólj csüggedetlenül! Szólj a magyarhoz az ő nyelvén, ha gyengén is, megért és szavad visszhangzik rokonszenves kebelében!“

(Jesájás korunk tanítója, tart. 1845 ápr. 19 Nagy-Kanizsán. Zsinagógai beszédek 17—18 lap).

Iparegylet.

A magyarosodás mellett a polgárosodás volt célja. Mihelyt községében működését megkezdette, iparos kiképző egyletet kezdeményezett és alakított, átültetvén a Bécsben 1840-ben alakult hasonló egylet fontos törekvéseit hazánkba.[1]) Az egylet átplántálását Szegedre Baron Jakab kisértette meg s e célból 1842-ben Löwvel levelezett.

Irodalmi mű. Szónoki tevékenysége.

A kanizsai időre esnek irodalmi tevékenységéből néhány predikáció, továbbá az első erélyes felszólalások az emancipátió mellett a „Pesti Hirlap“ 1844-ediki évfolyamában és a „Ben Chananja“ címmel Lipcsében 1844-ben megjelent füzet, mely a később 1858-ban megindult folyóirat előhirnöke. Ezúttal csak

zatúi jó szándékhoz nem kell hövebb magyarázat. A királyi felség születés napjának dicsőítésére tartott zsinagógai beszéd átalában tiszta, jó magyarsággal van irva s művelt értelmiség a hazafias szellem leng át az egészen. — Adjon Isten hazánknak sok ily derék magyar lelkészt. Bunyogi.

1) Lásd fenn 44 l. Wolf, Gesch. d. Cultusgemeinde in Wien. 172 l. Pozsonyban 1820-ban hasonló irányú, de nemsokára megszűnt egylet jött létre. Lásd Löw, Kongress. 196 l. A pesti egylet 1842 november havában alakult. Németországban Offenbachban 1822, Mainzban 1823-ban jütt ily egylet létre. Alapszabályait közli Creizenach, Geist der pharisäischen Lehre I. 387. (L. B. Chan. VIII. 863.)

Irodalmi tevékenység.

egy füzet jelent meg, mely célul tűzte ki, hogy a magyar-zsidó községi ügyeket izoláltságukból kiemelve, közös törekvést ébresszen a nevelés és cultusügyek korszerű javítására. A füzet tartalma változatos: éles polemikus cikkben szól az emancipatió tárgyában 1843-ban megjelent egy röpirat ellen, kivonatot közöl IV. Béla zsidóprivilegiumából, majd egy újévi zsinagógai beszéd töredéke következik, mely a zsinagógai istenitisztelet javításának elodázhatatlanságát fejtegeti. Recensiók, köztük egy az almemor elhelyezésére vonatkozó egy füzetről, s itt már historiai és archaeologiai módszere érvényesül. Végül a nagykanizsai iskola állapota, szervezete és tanterve van ismertetve.

Iskolaügyi elvek.

Hármas tendentiája van úgymond e népiskolának: tisztán emberi, zsidó vallásos és magyar nemzeti. Azon készültséget kell növendékeinek megadnia, mely a művelt társadalmi életben nélkülözhetetlen; meg kell ismertetnie tanítványait az ősi vallás tanai, kötelességei és igéreteivel. Izrael sorsával s istenitiszteletével, hogy bennök hitökhöz hű kedély s meleg ragaszkodás a felekezethez fejlődjék s végül célja a hazai nyelv alapos megtanulása és az alkotmány s az ifjusággal megösmertethető hazai irodalmi termékekkel való megismerkedés, hogy valódi nemzeti szellemben nevelkedjék.

Az iskola megítélésének és méltatásának mértékét az szolgáltatja, mi módon tesz e hármas iránynak — az emberi, vallásos és nemzetinek — eleget. Azért a zsidó iskolák fő irányelve legyen: Igyekezzetek emberi műveltség, zsidó hithűség és magyar nemzetiség harmonikus fejlesztésére. Az elsőnek szolgálatában hangsulyozza az aesthetikai nevelésnek fontosságát és követeli az ének és rajz tanítását és — ami jellemző a zsidóknak negyvenes évekbeli, sok vidéken még fennálló társadalmi állapotára — az illemtan előadását.

A leányok tanítására nézve oly követelésekkel lép föl, melyek csak sokkal később teljesíttettek hazánkban: a leányok felsőbb oktatását mint sürgős szükséget jellemzi. Végül a tanítók állására nézve elmondja, hogy az ő végleges alkalmazásuk a fennálló viszonyok közt még sokáig a jobb érzésűek jámbor óhajtása fog maradni, aminek oka részint financiális nehézségekben, részint az úgy népszerűtlenségében rejlik, noha jog, méltányosság, műveltség és intelligentia s maga az iskola érdeke mind mellette szólnak. Miután legtöbb működő tanító nem magyar, úgy hogy mindenütt külön tanítókat kell a hazai nyelvre

alkalmazni, ha közel jövőben minden tanítótól a hazai nyelv tudását fogják követelni, lesz-e ily kétes és kevéssé biztos pályára elég alkalmas vállalkozó nálunk. Külön tanítóképző ez ügyön nem segít, hanem igenis a tanítók állásának javítása. Iskolaügyi elvek.

Az iskolaügy terén tett tanulmányainak s tapasztalatainak eredményét alkalma nyílt egy terjedelmes memorandumban összefoglalni, amidőn a pápai hitközség 1845 április 15-ödikén hozzá fordult, hogy alapítandó iskolája számára a szervezés módjáról s az iskola-ügyre vonatkozó mérvadó nézeteiről általában magyar nyelven körülményes utbaigazítást adjon. E kérésnek készségesen megfelelt és egy maig is érdekkel biró útmutatást dolgozott ki[1]), mely a szervezendő iskola minden ügyére kiterjeszkedik. Irányára nézve teljesen az ép ösmertetett cikkhez csatlakozik s ezt a bevezetésben így írja körül: „Nevelés és tanítás az iskolának eszközei; célja a művelés, és pedig az embernek testi, értelmi, vallás-erkölcsi, ízlési és hazafiúsági művelése. Ezen ötféle műveltséget tűzi ki magának az oskola törekvései célpontjául s annál tökéletesebben felel meg feladásának, minél sikeresebben szolgál ezen ötféle célpont elérésére, minél gondosabban őrködik a felett, hogy ép lélek ép és egészséges testben lakozzék s minél hűbben vezérli a növendéket a való ismerésére, a jó követésére, a szép kedvelésére s hazája buzgó szeretetére."

A pápai község ez útmutatást, mely szerint iskoláját szervezni kívánta, Deáky Zsigmond győri k. főigazgatónak bemutatta, ki a maga részéről mindent helyeslőleg vett tudomásul, ami az útmutatásban foglaltatik (1846 május 3).

Ugyancsak Kanizsán (1844 okt. 15.) írta Székács József pesti evang. lelkész ellen éles nyílt levelét[2]), azon enunciatióra, melyet ez Bloch (Ballagi) Mór hitehagyása ügyében tett.[3]) Löw e nyílt levelében polemiájának ösmert élessége és talpraesett argumentatiója által a megtámadott zsidóság ügyét ellenállhatatlan erélylyel védelmezte. Apologetikus fellépés

A nagy-kanizsai működésbe, áldásos és eredményes volta, a társadalmi élet kellemessége s a baráti kör nagysága daczára az előljáróságggal szemben felmerült kellemetlenségek néni keserű-

[1]) Útmutatás a nagyobb izr. hitközségek kebelében intézendő reáliskolák szervezetére, fenntartására s kormányzására. A szegedi zsidó népiskola ideiglenes értesítőjében e munkálatot közzé fogjuk tenni.

[2]) Megjelent az Allgemeine Zeitung des Judenthums 1844-ediki 48-adik számában 681—690 l.

[3]) L. u. o. 97 sz. 521—2 l. A magyar zsidók történetére vonatkozókat l. alább.

Pápa. séget vegyítettek, úgy, hogy 1845 végén elkedvetlenedett és nem szívesen volt már e községben. Ezért, midőn Feitel Mór pápai orvos és barátja hozzá azon kérdéssel fordult, vajjon hajlandó volna-e oda költözni, nem mondott nemet, de Pápát hiréből ösmervén, csak arra nézve kért felvilágosítást, ha megértek-e a viszonyok és kedélyek annyira, hogy az ő zsinagógai és iskolai törekvései legyőzhetetlen akadályokba nem fognának ütközni, miután oly községben, melyben rendes iskolát és karénekes istenitiszteletet nem tudna behozni, nem működhetik.

Ha erre nézve megnyugtató véleménynyel van, úgy megígérheti, hogy az esetleges vocatiót elfogadná, ha törvényes és rendes módon történnék a felvétel, illő fizetés (1000 frt, tisztességes lakás, fűtés és a fennálló akcidentiák) mellett. Feitel erre nézve megnyugtatta, nem hallgatva el, hogy vannak alkalmatlan elemek, amelyek azonban elfognának némulni, mihelyt működését megkezdi. Még mielőtt az ügy hivatalosan tárgyaltatott volna, a pápai orthodoxok dühös fenyegető leveleket küldöttek és viselkedésök, táplálva benszülött és pozsonyi bujtogatók által, L.-nek véghetetlenül sok keserűséget okoztak. A pozsonyiak nem tudták neki soha megbocsátani, hogy ott — a szent városban — merte a lyceumot látogatni.

Pápai állapotok. Pápán már 1844-ben elkeseredett pártküzdelmek folytak vala a község kebelében: az uj zsinagóga berendezése, az iskola szervezete és egyéb kérdések tartották a pápaiakat izgatottságban, és nem hatott csillapitólag a miveletlenebbekre, amidőn gróf Eszterházy Károly földesúri jogainál fogva a haladópárt értelmében döntött.[1] Teljesen békés és harc nélküli működés nem volt Pápán várható: de épen a szent ügyért való harc volt az, mely buzditotta Löwöt, hogy a pápaiak meghivásának elfogadására hajlandó legyen.

A pápai község jobb elemei, köztük Löwnek régi barátja Feitel Mór mindent elkövettek, hogy őt az állás elfogadására birják. A hatóság részéről Bezerédy Mihály praefectus biztatta,[2] mig gróf Festetich Leó zalamegyei administrator sajnálkozását fejezte ki, midőn értésére esett, hogy Kanizsáról távozni szándékozik s hozzá a következő levelet intézte:

---

[1] Allgemeine Zeitung des Judenthums 1844, 496 l.

[2] Euer Hochwürden, Herr Oberrabbiner!

Raynal, jener berühmte französische Weise sagt: „Männer, die Ihr Kraft und Beruf in Euch fühlt, seid muthig, und die Schwierigkeiten sollen eher neue Kraft in Euch entwickeln in der Erkämpfung des Guten.“ — Wenn der Mensch

Z.-Egerszeg, den 17 Juni 1846. Würdiger Herr Ober-Rabbiner! Mit wahrem Leidwesen, und ich sage die Wahrheit, wenn ich offen äuszere: mit wahrem Schmerz erfahre ich, dass Sie ehrwürdiger Herr Ihre Gemeinde verlassen und aus jener Gegend wo man Sie so innig verehrt einer unbestimmten Zukunft entgegen gehen wollen. Ich glaube mit aller Zuversicht behaupten zu können: dass die Stände des löbl. Zalader-Comitates diesen Verlust eben so schmerzlich fühlen würden wie ich, und ich glaube ihre Wünsche auszusprechen, wenn ich Ihnen meine herzliche Bitte unterbreite, jenen Platz, den dieselben mit so vieler Liebe und in so vollkommenem Maasze ausfüllten, auf welchem Sie sich die Dankbarkeit und die Liebe so zahlloser Menschen auf dem gerechtesten, menschlichsten Wege zu erwerben wuszten, nie zu verlassen; sondern hiefort auch mit all der Liebe auszufüllen, welche sie an denselben kettet, und sie nicht ohne Schmerz scheiden liesze.

Erweisen Sie mir die Ehre Ihres Besuches: ich will Sie mit aller Bereitwilligkeit erwarten, um Sie noch persönlich darüber zu versichern: wie sehr ich Ihnen in Ihrer edlen Laufbahn zu Hilfe sein wolle und wie innig ich mich nenne Ihr Freund Festetics m. p. Administrator. (L. B. Chan. IX. 287.)

von besserem Gefühle, und der eine gewisse Stufe der Bildung erreicht hat, die Worte des obigen Weisen verstehend, die Schwierigkeiten, welche der Vermittelung seiner guten Bestrebungen in dem Wege stehen, zu besiegen sich bemühet: so erfüllt er, meiner anspruchslosen Meinung nach, nur seine Pflicht; denn der nach Gottes Ebenbild geschaffene Mensch muss immer streben, dass sowohl er, als seine Mitmenschen immer mehr im Stande seien, zur Vervollkommnung zu gelangen.

Durch Gottes Gnade hatte ich seit 23 Jahren Gelegenheit, die Papaer Israeliten Gemeinde zu regieren, oder vielmehr einen Einfluss auf dieselbe zu üben, und daher kenne ich so ziemlich alle ihre Individuen, deren Gefühle, Denkungsart, Kräfte, Schwächen und Fehler. Ich kannte auch ihre Lehrer, — der alte Rapoport war schon im Jahre 1828 so zu sagen, ein unfähiger Greis, der Niemanden was zu Leide that, und gegen den auch Niemand sich verging; — der letzte, Paul Horowitz, war nicht ohne alle Fähigkeit, und ich bin noch heute überzeugt, dass er, wenn er länger gelebt hätte, im Stande gewesen wäre, sich allgemeines Vertrauen zu verschaffen, und nahmhafte Verbesserungen in der Gemeinde einzuführen. Indessen blieb die geistige Erziehung der Israeliten Papas durch den frühen Tod des Letzteren, und durch die Unfähigkeit des Ersteren zurück, die Erziehung der Kinder wurde vernachlässiget, die Gemeindeschulen wurden von privaten, zum Unterrichte am allerwenigsten tauglichen, hergelaufenen Individuen geleitet, die selbst nie eine gute Erziehung genossen, die Menschen, Bürger zu erziehen vollkommen unfähig sind, und die sich auch meistens einbilden, dass die Religiosität in alten, fixen, albernen und unzeitgemässen Gebräuchen bestehe — mit einem Worte, man muss bekennen, dass hier der Weingarten Gottes unbearbeitet und brach liegt, und dass also ein solcher Mann nothwendig sei, in dem sowohl Kraft und Fähigkeit, als auch entschlossener Wille sich befindet, der vor den vorkommenden Schwierigkeiten nicht feig zurückschreckt. Und diesen Mann, glaube ich, hat die hiesige Gemeinde in Ew. Hochwürden, dem Hrn. Oberrabbiner gefunden, den ich hiemit als Mensch, als Patriot und Bürger, aber auch als Oberbeamte der Herrschaft auch von Seiten dieser herzlich begrüsze, indem ich Sie im Voraus versichere, dass Sie an der Herrschaft, und hauptsächlich an Seiner Excellenz, dem hochgeborenen Grafen einen mächtigen Protektor, an mir einen guten Freund, und an jedem braver fühlenden Einwohner Papas, — es mag derselbe was immer für eines Ranges, und was immer für einer Religion sein — einen wohlwollenden Mitmenschen und Mitbürger finden werden. — Ich höre wohl, dass sich unter den Papaer Israeliten welche finden

Nagyszőllős N.-Kanizsán.

Pápán a választás 1846 június másodikán megejtetett és a pergamenre irt magyar választási oklevelet küldöttség nyujtotta át. Löw a választást elfogadta. A n.-kanizsai előljáróság erre ujabb áldozatokra mutatkozott hajlandónak és megigérte, hogy keresztül viszi, hogy az egész megye zsidó iskolaügyének vezetése reá bizatik. Löwöt adott szava kötvén, a n.-kanizsai előljáróság jún. 15-ödikén a pápaihoz fordult és komoly hangu levélben, melyben előadja, minő szükségök van nekik egyrészt még Löw vezetésére és minő kevéssé érlelődtek meg a pápai viszonyok arra, hogy ő ott tevékenységének kedvező talajt lelhetne, oldanák fel őt adott igérete alól. Válaszul a pápai előljáróság érdekes és terjedelmes levelet intézett ujonnan megválasztott főrabbijához, melyben valósággal történelmi érdekü részletekben irja le a község állapotát és az ott nyilandó széles hatáskört.

Pápai hatóságok.

A választás után a pápai elégedetlenek a pozsonyi hirhedt capacitásokkal szövetkezve kieszközölték, hogy a helytartótanács a választás érvényességére nézve megyei vizsgálatot rendelt el s addig a főispánhoz intézett rendelettel a status quo fenntartását hagyta meg, s igy a dolog aug. 3-adikáig, a megyegyülésig, függőben maradt. Közben Löw barátai, különösen Feitel, kinek Deák Ferenc szolgált ez ügyben jó tanácsesal, a főispánnál közbenjártak s a különböző hatóságoktól és előkelőségektől szerzett bizonyitványokra hivatkoztak, melyek Löwnek működését a legkedvezőbb szinben tüntették föl.[1]) A megyegyülés tárgyalta az ügyet és erre nézve Herzfeld Adolf a következő tudósitást küldötte L.-nek:

---

die durch fremde, ihnen ähnliche Advocaten Unterschriften sammeln lassend. Ew. H. den Hrn. Oberrabbiner von Ihrem Hierherkommen auf jede niederträchtige Art und Weise abzuschrecken suchen; aber so wie ich Sie mündlichen versichere, dass der grösste Theil dieser Menschen durch den Pranger aller Ehre und aller Scham beraubt ist, und mit Recht gesagt, zur Hefe des Volkes gehört, welcher sich nicht scheute, die in den alten Gebräuchen verstocktem, aber nebstbei biederen Menschen mit falschen Erdichtungen und Verläumdungen zu erschrecken; so stehen anderer Seits die besser Fühlenden mit mir festen Willens auf der Seite E. H. des Herrn Oberrabbiners, und ich bin vollkommen überzeugt, dass diese Niederträchtigen mit Gottes Hilfe werden beschämt worden, denn das Gute muss siegen.

Der Allmächtige führe also E. H. den Herrn Oberrabbiner je eher in unsere Mitte, dass Sie in dem brach liegenden und verwaisten Weingarten des Herrn Ihr wirksames und zur wahren Glückseligkeit führendes Erziehungswerk und Ihre Volksbelehrung beginnen mögen.

Indem ich Ihnen übrigens Segen, Kraft und Gesundheit vom Herzen wünsche, bleibe ich unveränderlich Ew. Hochw. des Hrn. Oberrabbiners verehrender Diener Michael von Bozerédy Praefect.

[1]) Gróf Festetich Leó nyilatkozatát lásd a Magyar-Zsidó szemle I. (1884) 668 lapján.

Proch. Nr. 104. 846. Alólirott ezennel hivatalosan bizonyitom, hogy t. e. Löw Lipót Úr a Kanizsai Izraelita Községnek Főrabbija, itt létének egész ideje alatt

N. Tisztelendő Főrabbi Ur!

Pápai ügy.

Mult levelemben adott szavamat betelyesitendő, mai közgyülésnek tárgyunkat illető némi vázlata közlésével szolgálok. A helytartótanácsi intézmények másodika, melly praesidialis uton a' főispányhoz intéztetett, a' nélkül, hogy annak a Karok és Rendekkel leendő közlése meghagyatott volna, szőnyegre hozatván, kegyelmes Grófunk Eszterházy Károly Ő Excellentiája kinyilatkoztatta, hogy noha ő maga is főispány — és a' felsőbb hellyekről érkező rendeléseknek hódolni kötelességének tartja, de azt százados alkotmány veszélyesztetésének és a' Karok és Rendeknek sajátságos kijátszásával kockáztatni nem óhajtja.

Ezen magos hivatalnok' kiejtett szavai a' tanácskozásnak iránytűül szolgáltanak: lelkes Rezerédynk felfogván fonalát, a Karok és Rendeket a' „Kreishauptmann-Systemre" figyelmeztetvén, ezen eljárásban alkotmány elleni önkényt lát. Elősorolta az indokokat, mellyek a' földesurat a' szavazatjog változására birták, és sajnosan vette, hogy a' helytartótanács egy csak 4 személy által többek nevében beadott folyamodásra, a' nélkül hogy az előljáróság és a' folyamodásban érintett Uraság kihallgattatva lenne, a' nélkül hogy tudná, hogy kik volnának azon „többek nevében", egy status quo által az uraságot compromittálja. Sokan szóltak a' tárgyhoz és még többen akartak hozzászólani, de minekutánna ellenvélemény nem tétetett, végzés lőn, hogy a' ns megye az első intézmény értelme szerint az ellenféltől (általunk) beadott 's kimerítő okokkal támogatott feleletet a n. m. m. k. htartótanácshoz felküldi 's ezen hatóságot arra fogja megkérni, hogy a' sértett uraságot törvényes jogaiban védelmezni, 's e' szerént a folyamodókat arra utasitani kegyeskedjék, hogy perőket hazai törvények értelme szerént uraságuknál kezdjék. A' második intézvényt illetőleg, azt mint törvényes utján nem érkezettet figyelembe nem veszik, és a' további teendőkre az uraságot, kitől az izraeliták szerződésileg függnek, megbizzák. Ő Excellentiája a gyülés végeztével minket felszólitott, hogy a jegyzőkönyv kivonatát be nem várva, valakit küldjünk, a' ki N. tisztelendő Urat az eredményről tudósitsa, a' beiktatást pedig minden ünnepélyjyel rendezzük el. — Ami pedig örömünket méltán nagyobbithatja, az, hogy az uraság, négy szem közt nekem megigérte, hogy noha ő ezen durva emberek által nagyon sértetett — ő engesztelésre

---

tsendes, józan, és kitünő példás maga viselete által nem tanú hogy magát kitüntette, hanem sok közhasznú jeles intézkedési mellett, tudományos ismereteinél fogva, az Izraelita oskolákat is olly rendbe hozta, miért a közkedvességet megnyerte. Mindezekről kiadtam Városunk hiteles Pecsétyével megerősitett Bizonyság Levelemet. — Kelt Kanizsa Augusztus 2-dikán 1846 Bernáth Gáspár Szab. Kanizsa Város Birája.

U. Béke az olvasónak! T. e. Löw Lipót nagy kanizsai Főrabbi a helybeli négy osztályos elemirányú héber tanodákat höles intézete, jeles ügyessége, főleg nemzeti nyelvünk' virágzása' nézeteiből úgy kormányzá, mikép két évi tapasztalásom után bátran állithatom, hogy az intézet szép jövendőjét is biztositá. Miért is a jólelkü emberbarátot, a nemzetiségünk hevesz kimenek, nyelvünknek buzgalmas pártolóját minden rendü t. e. honfi kegyeibe alázattal ajánlom. — Nagy Kanizsán Augusztus 1-sö napj. 1846 Horváth József k. r. közép tanodai helyb. igazgató.

Pápai ügy. hajlandó lesz akkor, hogy ha további ellenszegülésöktől elállanak, és hogy ha n. tiszt. úr eránt minden tisztelettel viseltetni fognak. Ez tág utat nyitand a visszatérőknek kihéküléshez, és más részről eleven bizonyítványa annak, hogy miként gondoskodik bámulatra méltó Bezerédynk!

Pápainak. Ezek után 1846 augusztus hatodikán tartotta Löw fényes bevonulását Pápán, miután előtte való napon N.-Kanizsán hiveihez meghatót búcsúprédikációt intézett. Gróf Eszterházy Károly, mint földesúr, levélben biztositotta jóakaró pártfogásáról.

Az izgatás folytatása. Az ellenfelek nem nyugodtak meg a megyegyülés határozatában és a pert folytatták. Mindjobban neki vadultak fanatikus dühökben.

Hamis tanuk. 1846 őszén az izgatás nagy mérveket öltött és a támadók aljas eszközökhöz nyúltak. Zala-megyébe két küldöttet menesztettek, kik bérért hamis tanúkat szerezzenek. A megfogadott hat tanú 1846 december havában a törvényszék előtt a vesztegetést nyiltan bevallotta s Hollermayer Ignác, zalamegyei esküdt, 12 aranyat deponált, melylyel őt meg akarták vesztegetni[1]) s az egész tényállást az alábbiakban tudatta Löwvel:

Zalaegerszeg 1846 utolsó hó 12-kén. Béke velünk! Löw Lipótnak baráti üdvet mond Hollermayer Ignác.

F. hó 10-kén, szinte mikor ebédelek belép hozzám Toch Rudolf nevü pápai héber, — ki azonban magát előttem Kraus Józsefnek monda — s mondja, hogy Kanizsáról jövén, üzenetet hoz nővéremtől: mellém ültetem s ő tovább folytatva mondá, hogy velem különös beszéde lenne ebéd után. En, mondok, most is reá érek, csak tessék s folytatá ekkép szavait: a Tts. ur nekem nagy szolgálatot tehetne, mert hallom, hogy Löwvel igen jó ismeretségben volt? Igen, mondok, nekem jó barátom most is s igy folytatá tovább: ha bizonyitványt adna, hogy L.-ről ezt vagy azt tapasztalta, mi vallásunk ellen volna, engem nagyon lekötelezne. Ő németül nyelven szólt hozzám, én váltva, de magyarul többet, mert jobb szeretem. Ezt, mondok, édes emberem nem tehetem, mert Löwről illyesmit nem mondhatok s azután Löw nekem mindenkép kedves emberem. Toch sajnálkozva kelt fel mellőlem s az ajtó felé menvén, tudomra adá, mikép az ő küldői hatalmas emberek pénzben s igy bizonyosan dúsásan megfizetnének. Ezek hallatára csaknem elállott szóm; — mert nem hittem embert, ki illy világosan, midőn nőm is mint tanu jelen volt, illy becstelen hangokra vetemedjék s engem pénzzel kinál meg, hogy megvesztegethessen: de én rögtön összeszedtem magam s habozva mondám: no, majd meglátogatom 3 és 4 között s ő megmondá, hogy a korcsmában 3-dik szám alatt van szállva.

[1]) Allgemeine Zeitung des Judenthums 1847, 106 l.

Két óra táján némi iratokat vevén hónom alá, t. Keönceöl urhoz akarok sietni; minthogy azonban utam Mayer J. boltja előtt vezetett el, beszóltam hozzá, s alig kezdem érinteni a velem történteket, egy levelet vőn elő, melyben több becsületes kanizsai héber figyelmezteti Mayer urat, hogy illyen és ollyan emberek voltak náluk, kik L. ellen tanúkat keresnek, s hogy kettőt tulajdon költségükön fel is hoztak Egerszegre, hogy ott megeskessék; monda tovább Mayer Ur nekem: Az Istenért menjen Farkas Imre főbíró urhoz, ez a t. urnak sógora. Hja! mondok az eskü ellen nem lehet tenni, sem a vallomást megváltoztatni. Hamis tanuk.

Hát tessék legalább megtenni, hogy a vallomás másolatát megkaphassam. Ezt, mondok, megtehetem, s ismeti kérésére mentem a főbíróhoz s álmélkodom, midőn szinte akkor 4 héhert látok nála, a két cimborát, Klein Dávid s Toch Rudolfot, meg a két felhivott tanut, kiknek vallomását főbíró ur, szinte akkor tisztázta, s a tanukat bővebben kérdezgette.

Az egyik tanút ismerem, nekem sokszor holmit hozott Pestről, Löbl nevü héber szabó. Meghökkenve néztem át mindannyit, de megkönnyebbült szivem, midőn hallottam, hogy az eskü-uton sem tudnak valami ollyast felhozni, mi téged barátom terhelne. A leirt vallomás végén, minthogy más jelen nem volt, én mint esküdt irtam alá a főbíró ur által kiadott bizonyitványt. De hiszem, használni nem fogják, mert abból semmi sem sül ki ellened, s igy e részben meglehetsz nyugtatva. Ha kivánni fogod másolatát, majd ha idóm lesz leiratom, s meg is hitelesitem; de item a két róka elvette a bizonyitványt.

Ezután a héberek elmenvén, minthogy főbíró urat a másodalispán hivatta, együtt mentem Mayer felé sógorommal. Útközben egy háznál látom kinézni Tochot, kissé tovább menvén visszanéztem, Toch nekem fejével intett s az intést elfogadtam. Minthogy azonban a kivánt időre, tudniillik: 3 s 4 közt meg nem jelenhettem, már Toch feleségemmél keresett s meghagyta neki, hogy mihelyt haza jövök, mindjárt küldjön el. En azonban Mayernél voltam, hová Weisz tanitó urat is elhivattuk, hogy igy hárman tanácskoznánk a teendőkről.

En, mondok, minden esetre elmegyek hozzájok s ha lehet, csellel fogok élni. Mi sikerült is s ezen tudom te is fogsz örülni. Mayer és Weisztól csak azt kértem, mondanának némely pontokat hamarjában, mik épen ártatlanok volnának, hogy igy ha majd kérdezni fog Toch, tudjak neki rögtön valamit mondani. De tanácskoznunk soká nem lehetett, rögtön meg mindössze alig tudtunk valamit kifőzni. Végre Weisz a negyedik pontra emlékeztetett, mellyet te a Pesti Hirlapban, a mint emlékezem, érintél és mentem fel. Toch már várt s örült jövetelemnek, a kövérebb Klein szinte akkor ment le a lépcsőn. Ekkor kérdem: mutasson elő valami irást, hogy kitünjék, jó járatban van-e? s elő mutatá a nádori mandatum compulsoriumot, Szél Imre itélőmester aláirásával, melly parancsolat azonban Weltner B. nevére van kiadva s e két impostor csak ki volt küldve alávaló gyalázatos tervök kivitelére. Azután mondok, igy

Hamis tanuk.

már egészen másképen szólok, mert ha kívánják, nekem kell bizonyítványt adnom. — Kérdem tovább: Volna-e már máshonnan is valamellyes és mutatott elő egyet Pozsonyból Prileszky főbiró aláírásával. Mondá tovább, hogy egy vicispántól is van bizonyítványuk, kinél egykor ebéden voltál: de azt elő nem mutatta. Ezután kérdi tőlem, mit tudnék ellened: hja, mondok, erre bajos felelni, természetes, tettetni kellett magamat, hogy célt érjek, azonban ő, hogy tőlem könnyebben valamit kisajtoljon, monda, mikép biztosit, hogy legalább 8—10 aranyat kapok, ha ellened esküszöm. Gondolhatod mennyire gyuladt fel haragom, de magamba kellett fojtanom, hogy célt érjek s unszolására így szóltem a cselt, hogy nálad ebédeltem több izben s akkor egy tálból ettem veled. Hja! monda ő, ez nem valami különös! S én folytatom: ha bővebben tudnám a héber vallást, tán eszembe jutna, azzal valamelly ellenkező tetted: de így mondok nehéz, hanem tartasson, majd meglátom, mit mondhatok. S ő mondá:

Nem voltál-e nálam látogatóba?

Igen, mondok, többször.

Nem ettél-e nálam valamit?

Nem! mondok.

Már, folytatá ő, ha azt mondaná Tes ur, ez jól volna.

Több beszéd után végre reá álltam, mert a compulsorium parancs kezében volt, erre erővel is rá lett volna s mondtam neki, hogy holnap, azaz: pénteken, mint tegnap, jőjön hozzám, majd elmegyünk a főbiróhoz. S én onnan távozva, Mayerhez mentem tanácskozni, de bizony a gordiusi csomót még is csak nekem kellett megoldanom. Már egész délután vesződtem a tervvel és éjjel alig alhattam valamit. Végre mégis csak sikerült annyira, hogy mire a zsidó hozzám jött, tegnap reggel hét után, akkor már őt pontot feltettem s ámbár tetszett neki a feltétel, ugy amint én neki leolvastam, de még egy pontot kivánt, hogy azt is tegyem fel, mikép te nálam ettél. Ezt, mondok, igazán nem mondhatom.

De lássa a Tts. ur, hiszen akkor senki sem volt jelen, nemde? Nem volt mondok.

No lássa, hát Löw majd nem tud ellene bizonyságot felhozni s így nem lesz baja sem bántása. No nem bánom! mondok, tehát legyen. S neki ültem és ő mondá, hogy ezeket irjam, mikép elejhed sajtot, szalámit, kenyeret, hort tettem s te abból ettél ittál. A szalámit először kihagytam de ő nem nyugodott, míg a szalámi szót oda nem irtam. De evvel nem elégedett meg: most ugymond tessék letisztázni. Ez már baj: de még is kénytelen voltam bevárni, mi fog történni. Letisztázom tehát s alá kellett irni nevemet, meg azt, hogy mindezt hittel is fogom bizonyitani. Ez is meglőn, akkor a ravasz ember magához veszi az irást s elteszi s mondá: Menjünk, majd ha meglesz minden akkor fizetek. Hohó! mondok, nem addig. Mi, mondok, én garantiámat tökéletesen átadtam, s így szinte kívánhatom azt, t. i. a pénzt, mit tegnap igért. Ő habozott, ismét mondá, hogy bizhatom benne . . .

Ekkor monda, hát mit gondol a Tts. ur, mennyit?

Én, mondok, legalább 12 darabot, — pedig több is volt még ugyanazon papirosba göngyölgetve, tán még 8 lehetett, mellyet ugy látszik nekem szánt mind azon esetre, ha nem tud valamit lealkudni, vagy micsoda szót is mondjak csak ez istentelen merény kuholására. Denique mentünk a főbiró urhoz, s én miután előlegesen a főbiró ur némely kérdéseket intézett volna Tochhoz, s a nádori parancsot tőle átvette, meg azt az említettem pozsonyi bizonyságot, én megesküdtem a mint a formula mondja, hogy félretevén minden haszonlesést s. a. t. egyedül azt fogom mondani, mit igazán tudok s mondtam, a mint a pontok következnek szóról szóra:

1. A tanu ismerte Löw Leopoldot, mint kanizsai volt főrabbit s vele két évig baráti viszonyban élt.

2. L. L. házánál a tanu több izben volt, sőt általa ebédjére is részint egyedül, részint barátjával együtt meghivatván, annál ebéden magányosan és barátjával Petlanovics Alajossal is volt.

3. L. L. széles tudományu, józan és szabad gondolkozásu levén, ki maga egyéni meggyőződését nyiltan ki szokta mondani, mivel keble istenével tisztában van. Nem egy alkalommal vallá s erélyesen kifejté azt, mikép az izraelita vallásban több oly szokások divatoznak, mellyek a haladott korszellemmel semmiképen sem egyeztethetők meg s igy azok a héber vallásból hátrán kihagyhatók, a nélkül, hogy az főbb elveiben legkisebb csorbulást szenvedne.

4. Oly formán nyilatkozott, hogy a zenézés szombati napon, épen nem volna különös bün.

5. Egy értekezésében oda célzott nézeteivel, hogy el fog jönni azon időpont, ha majdan hitsorsosai számára is tágulandnak a polgárzat fokozatos lépcsői, midőn a héber vallás felkentjei épen nem ellenzendik, ha majd hiveik valamellyikének kedve kerekednék becsületes keresztény hajadonnal a házasság boldog életét élvezni.

6. L. L. Kanizsán létemkor gyakrabban hozzám jött s minthogy ez néha ozsonna táján volt, egygyel-mással megkinált am, de abból soha semmi legkevesebbet sem izlelt.

Ezek után, mint közönségesen történni szokott, én sétálni mentem s ötet barátságból házáig kisértem. Meg kell itt barátom jegyezned, hogy miután én az esküt letettem, Tochtul azon irást, melyre a pontokat, ugy mint Toch kivánta, feljegyeztem, visszakértem oly ürügy alatt, hogy majd arról a főbiró ur leirja s Toch azt nekem tétovázás nélkül át is adta a főbiró ur szobájában. Miután átvettem mondtuk, hogy már most Toch kimehet, mig a pontokat feljegyezzük: s igy lőn kijátszva a gazember, ki engem hamis esküvésre pénzzel akart megvesztegetni s igy jövék azon helyzethe, hogy ugy nyilatkozzam, miként lelkiismeretem tisztasága sugalja. Leveledet, melyet Mavernek irtál, olvastam, sajnálom, hogy hozzám nem volt bizodalmad, kikérem jövőre.

Minthogy más napra kis gyülés tartatott, instantiát tettem fel nevedben. A folyamodás felvétetett s olly fényes bizonyitványt kapsz,

Hamis tanuk.

minőt alig fogsz remélni. A többi közt, hogy a nemes megye sajnosan vette távozásodat s vajha minden Rabbik volnának minő L. L. A folyamodást Mayer házánál tettem fel s irtam le. Mayer benyujtotta Kerkápolynak, én a gyülésen jelen voltam. közös akarattal helyben hagyták folyamodásodat.

Az itt említett bizonyitvány igy hangzik:

Zala megyei nyilatkozat.

Mi Zala Vármegyei Egyházi fő Rendeknek. Zászlós Uraknak. ország Nagyainak és Nemeseknek közönsége adjuk tudtára ezen levelünknek rendiben mindeneknek a kiknek illik: hogy minekutánna dicsőségesen országló koronás Fejedelmünknek szolgálatját, a közjót és ezen Vármegyének egyébb dolgait, és békés megmaradását érdeklő tárgyaknak elintézése végett a mai alulirt napon, helyen és esztendőben összejövén, közönséges gyülést tartottunk volna; akkoron Löw Leopold Pápai fő Rabbi hozzánk benyujtott kérelem levelében azért esedezett előttünk, hogy mivel Nagy Kanisa mvárosunkban a héber közönségnél Rabbi képpen hat éveket töltött, annak ez idő alatti vallásos és polgári élete folytáról hitelyes bizonyitmányunkat nekie kiadni méltóztatnánk, minthogy pedig igazságos kérését senkinek megvetni nem lehetne, e Gyülekezetünkben pedig valamint Első Al Ispányunk, úgy Tisztviselőink közül többen a folyamodónak példás és erkölcsös magaviseletét s hivatalos körében való pontos eljárását szóval kijelentvén, egyszersmind előttünk is annak a vallásos dolgokban ugyan pontos eljárása és csüggedetlen törekvése, úgy az Isteni szolgálat tételében kitüntetett buzgalma 's a polgári életben is példás maga alkalmazása, különösen a magyar nyelvben pedig az Izraelita ifjuságnak eszközlött oktatásán felül az imaházban is az egyházi beszédeknek magyar ajkon oly szónoki jártassággal: hogy azokkal megelégedésünkre magát érdemessé tette. többszöri előadásai köztudományból is tudva volnának, ugyan azért annak fentebbi kérését méltó tekintetbe vévén, az előbocsájtottakról jelen bizonyító levelünket Megyénk hitelyes pecsétje alatt részére kiadtuk. Kelt Zala Egerszegen ezer nyolcszáz negyven hatodik évi Őszutó harmincadikán és telelő tizenkettődikén tartott kis Gyülésünkből. Olvasta, és kiadta Zoh János Zala Megye hites Első al Jegyzője, Kerkapoly István mk első Al Ispán, Csillagh Lajos másod all Ispány, Molnár János fő szolgabiró, Farkas Imre Sz. Biró, Csendhelyi Ignác Esküdt, Kegl Károly Esküdt.

A támadás sikertelensége. — eredménye csak az volt, hogy a főagitátor, Toch, bezáratott s szabadonbocsátásáért Löw eredménytelenül fordult gr. Eszterházyhoz — nem bénitotta meg a vakbuzgók tevékenységét. Most kilenc orthodox pap által felszólittatták a bécsi Rothschild bárót, hogy Löw ellen fellépjen, amit azonban ez a bécsi előljáróság felvilágositó közbelépése folytán nem tett.[1])

[1]) Allg. Zeitung des Judenthums 1847, 480—82 lap.

Pápai tevékenység.

E keserüség dacára Löw teljes odaadással kezdé meg tevékenységét a zsinagógában és az iskolában egyaránt, s eredményes mozgalmat indított meg, hogy a szép zsinagóga mellé hasonló rangú iskola építtessék.

A szentírás alaposabb tanulmányozása céljából, mely most olyannyira elhanyagoltatik, csakhamar egyletet (שחרי טוב) alapított, melynek tagjai szombatonkint összegyültek, hogy kivált a prófétai könyvek behatóbb és buzdító magyarázatát hallgassák. Az egylet számára ez előadásokat egész távozásáig tartotta s távoztakor az egylet adresszát nyujtott át neki, melyben a vallás szent igazságainak magyarázásáért hálát mond és egy ezüstbe kötött szentirást emlékül felajánl. Ezen ezüst dombormüvü táblába kötött szentirást használta ettől fogva a predikációk alkalmával.

Forradalom.

A forradalmi mozgalmak Pápán a pártokat ki nem békülve, s Lőwöt buzgó tevékenység közepette találták. A veszprémmegyei nemzetőrök mozgósittatván, júliusban követte hiveit mint tábori lelkész, s Kaposváron, hol fáklyás zenével tisztelték meg és Szigetváron át a sellyei (Baranya m.) táborba ment. Itt tartott egyik predikációja (júl. 30) ki is nyomatott s mutatja, hogy a magyar nemzeti mozgalommal teljesen együttérzett. A táborból betegsége következtében Füredre ment. Ugyanazon év őszén az ujoncokhoz intézett több izben buzdító beszédeket. Ezek egyike a Zsinagógai Beszédekbe felvétetett, egy másikról Eötvös Károly azon gyönyörü nekrologban, melyet Löw Tóbiásnak szentelt (Egyetértés 1880 jún. 8) így emlékszik meg:

Tábori lelkész.

„Apját is ismertem kis gyermekkoromban.

Apja pápai rabbi volt a negyvenes években. Mikor mint kis diák Pápára mentem: az ószövetség pátriárchája elevenedett fel előttünk, ha tisztes, komoly, tekintélyes alakjára tekintettünk.

Nagyhirü rabbi volt akkor már és országosan ismert szónok. Az első rabbi, ki kimondá, hogy a magyarországi zsidóságnak magyarrá és hazafivá kell lenni. E szent eszmének szentelte hosszú és nemes életét.

Pápán a reformátusok kollégiumában egy időben tanította a héber nyelvet. A zsidó ifjaknak és öregeknek pedig tanította a magyar nyelvet. Mikor egyházi beszédeket tartott, a nagy és fényes zsinagóga gyakran annyi keresztény hallgatót látott falai közt, mint zsidót.

Midőn az első honvéd zászlóaljakat ki kellett állítani, összehivta a zsidó ifjakat és felszólítá őket, hogy menjenek honvédnek és védelmezzék a hazát. Beszédét kéziratban rejtve, titkon olvastuk a gyász napjaiban.

Forradalmi beszéd.

Minő beszéd volt az!

„Jeruzsálem falai összedőltek s istennek választott népe elveszté hazáját.“

„Azóta mi erényekben szegények valánk, mert a legnagyobb erényt, a hazaszeretetet nem ismertük.“ „Oh népem légy te méltó nagy őseidhez, a szent prófétákhoz és ragadj fegyvert és siess védelmezni a magyarok hazáját, mely a te hazád is.“

„Ha meg nem tudsz halni e haláért: nem vagy méltó, hogy élj ennek földjén.“

Igy beszélt az öreg, ősz rabbi Pápán, a függetlenségi harc napjaiban.

Aztán őt is üldözték és sanyargatták, míg végre Szeged adott neki tanyát.

Széchenyi és Teleky László halálakor mondott beszédei az egyházi gyász-szónoklat felül nem mult remekei.“

Alig, hogy a magyar ügy rosszabbra fordult. Löw ellenei felemelték fejőket, s neki a haza ügyének tett szolgálatokért keservesen kelle lakolnia. Ez ügyről érdekes egykorú följegyzéseink vannak.

Forradalmi napló.

Löw neje ugyanis 1849 jan. elsejétől 1850 márc. 14-edikéig gondos naplót vezetett, mely élénken tükrözi vissza azon hazafias szellemet, mely a család körében uralkodott. Közlünk a naplóból néhány töredéket, mely egyuttal L. forradalom alatti és utáni élményeiről és üldözéséről is fölvilágositást nyujt.

Pápa, Jänner 1849. Abends 9 Uhr. Samstag um 1 Uhr Nachmittag rückte der Oberst Horváth mit ungefähr 2000 Mann hier ein. Die Offiziere wollten aber den Leuten weis machen, es wären 4000. Der Bürgermeister war mit noch zwei Bürgern ihnen entgegen gegangen, um die friedliche Gesinnung der Stadt ihnen zu versichern. Und so zogen diese Truppen ein und wurden einquartiert. Die Deutschen, d. h. Osterreicher, Steierer und Mähren benehmen sich passabel, aber die Croaten und Wallachen waren grob und versetzten durch ihre Anmaszung und Frechheit die Leute in Angst und Schrecken. Aber trotzdem waren diese Soldaten sehr furchtsam; die Frage, ob keine Huszaren in der Nähe wären, thaten fast alle, aber leider waren keine da und dieses Häuflein übernachtete wohlgemuth in dem groszen Pápa und es fand sich kein Mann, der sich an die Spitze gestellt hätte, um diese Rotte, die die Ungarn höhnte, zu vernichten. Hunderte wären bereit gewesen Hand anzulegen, aber es fehlte die leitende Hand; überdies traute Keiner dem Andern, da leider Verrätherei an der Tagesordnung ist. Auch ich lernte Löw's Gegner von einer neuern Seite kennen. Samstag Abend saszen wir mit dem Ehrenfeld und einem früheren Bekannten von L. namens Bauer, und besprachen mancherlei. Ich freute mich, dasz ich von Einquartierung verschont geblieben, als plötzlich 3 Soldaten ins Zimmer traten, mit dem Befehle: „der Rabbiner möge ihnen folgen.“ Ehrenfeld begleitete Löw. Bauer redete

mir zu, Löw's Schriften zu verstecken. Er trug sie in den Keller hinab, wo wir sie in eine Kiste thaten und Erdäpfel darauf schütteten. Endlich nach einer Stunde Abwesenheit kam L. mit einigen Herren von der Gemeinde zurück, er war bei einem Hauptmann Baron N. angeklagt worden, dass er nur für Kossuth und gegen den Kaiser predige. Löw versicherte, dass er nie Aufruhr gepredigt habe, und wurde von diesem Herrn gnädig entlassen. Sonntag Früh verliessen diese Truppen unsere Stadt, um gegen Veszprim zu marschieren, was wirklich sehr kühn ist, denn zwischen den Gebirgen und Waldungen, die sie passiren müssen, wäre es ein Leichtes, sie zu vernichten, doch fehlt es leider wieder an einem Anführer, der die Bauern leiten möchte. Im Laufe dieses Tages erfuhren wir auch, dass die Anklage gegen Löw bei dem Obristen von Juden wiederholt worden, und dass nur die Vertheidigung des Präfekten bewirkt habe, dass Löw nicht wieder vorgerufen wurde. Heute fiel nichts besonderes vor, die Post bleibt aus, man hört die verschiedenartigsten Gerüchte.

Ferradalmi

Mittwoch 3. Jänner, Abends 9 Uhr. Heute sind wieder einige 100 Mann hier eingerückt. Ich freue mich herzlich, dass ich wieder von Einquartierung verschont blieb. Es wäre eine Qual für mich, Feinde bewirthen zu müssen. Da diese Soldaten leicht beleidigen, konnte ich nicht ausgehn. Ich wollte Verschiedenes fürs Haus einkaufen, da ich wenn ich den Dienstboten um Kleinigkeiten schicke, sehr viel Verdruss des Geldwechselns wegen habe. Es ist wirklich merkwürdig, welche Noth in Silbergeld jetzt herrscht. Man könnte mit einer Brieftasche voll Banknoten beinahe darben.

Donnerstag 4. Jänner. Abends. Früh sind die feindlichen Truppen abmarschiert, Nachmittag ist eine kleine Zahl wieder eingerückt. Es ist wirklich zum Verzweifeln, unter solchen Spieszbürgern zu leben, die so gar nichts thun, und solche kleine Häuflein, denen sie gewiss gewachsen wären, ungehindert kommen und ziehen lassen. Freilich, wozu sollen sie ihr Leben in Gefahr setzen, oder auch nur das warme Zimmer verlassen? „Der Feind ist ja recht gut!“ er raubt nicht und plündert nicht!!

Samstag 13. Jänner, Abends. Heute um die Mittagsstunde rückte wieder österreichisches Militär ein. Ich bekam auch 2 Mann ins Haus. Einem Theil desselben musste die Stadt gleich Wagen schaffen, um sie nach Ugod zu schicken, wo sie, wie man sagt, die Guerillas überfallen wollen. Wachen waren überall aufgestellt, damit niemand unsere armen Brüder benachrichtigen könne. Gott sei unseren Patrioten nahe, die ihr Leben dem Vaterlande weihen und zum Dank dafür von vielen Spieszbürgern Räuberhande gescholten werden, und nun in Gefahr sind, von einer Handvoll Soldaten gefangen zu werden.

Der Anführer dieser Soldaten, ich glaube ein Oberstlieutenant, soll geäuszert haben: an Allem seien nur die Juden schuld. Der Mann scheint diese Redensart von Wien mitgebracht zu haben. Hier in Ungarn ist wirklich kein Wort davon wahr. Aber trotz dem Bewusstsein ihrer Unschuld sind die Juden voll Angst.

Farndalmi naplö.

Ich bin voll Unruhe ob diese szabad-csapat entkommen werde. Auch von Pest von unserer Armee zu hören, ist Alles voll Begierde, und von Vielen hört man, dass sie nicht Geduld haben das Geringste zu thun, so sei ihnen der Kopf von Sorgen eingenommen; da muss ich aber meinen Mann bewundern, der bei allem Antheil, den er an den Ereignissen nimmt, sich in seinen Studien und Arbeiten wenig stören lässt und seine Forschungen über jüdische Geschichte so eifrig fortsetzt, als herrschte drauszen Ruhe und Frieden.

Sonnt. 14. Jänner. Heute gegen Mittag kamen die Soldaten zurück, leider mit sieben Gefangenen, doch Gott sei Dank, der grösste Theil der Guerilla-Schaar flüchtete in die Bakony und entging auf diese Art dem sicheren Tode, denn ach, dass ich es niederschreiben muss, diese sieben werden morgen erschossen. Es ist, wenn kein besonderes Wunder geschieht, keine Aussicht zu ihrer Rettung da. Unsere n . . . . n Bürger haben, als die ungarische Regierung die Waffen abforderte, dieselben zum grösten Theile zurückgehalten; heute als der Feind sie verlangte, brachten sie sie auf s Stadthaus und nun sind wir ganz wehrlos. Morgen wenn unsere Brüder erschossen werden, können diese Männer, nein, nicht Männer, M e n m e n zusehen gehn, und sich freuen, dass sie fein zu Hause blieben und sich nicht vergessen haben für ihr armes Vaterland etwas zu thun.

Mont. 15. Jänner. Von den Gefangenen gehörten nur 4 zu der Guerilla-Schaar, 2 wurden ich weisz nicht wegen welcher erleichternden Umstände, begnadigt und 2 wurden um 12 Uhr Mittag erschossen. Eine Masse Menschen wohnte der Exekution bei. Die schwarzgelbe Fahne weht seit heute vom Thurme.

Donnerstag 16. Jänner. Löw s Gegner rühren sich schon wieder. Wie wir hören, wollen sie ihn wieder anklagen, er habe zu freie Gesinnungen.

Die Thoren wollen L. schaden und schaden nur sich. Seit sie unlängst ihn angeklagt, sind sie bei der christlichen Bevölkerung noch schlechter angeschrieben und man nennt sie nur: die orthodoxen Vaterlandsverräther.

Mont. 22. Jänner. Das Volk trägt schon wieder die abenteuerlichsten Gerüchte im Munde: heute erzählten sie, der Görgei sei schon mit seinen Truppen in Raab. Andere jubelten wieder: „jönnek a huszárok.“ Unsere Gemeindeschule löset sich auf aus finanziellen Rücksichten. Sie stand schon im Herbste auf schwachen Füszen, aber L. gab sich viele Mühe und mit Hilfe des energischen Obergespan Hunkár gelang es ihm auch, sie wieder in Gang zu bringen. Jetzt aber benützt die orthodoxe Parthei die Gelegenheit, wo L. sich an die Behörde nicht wenden k a n n, wie s i e glauben (er w i l l nur nicht sich an die jetzige Regierung wenden) und versagt den auf sie fallenden Theil des Beitrages zur Schule. Die Gemeinde ist in Geldnoth, zahlende Kinder sind zu wenig, nicht zahlende Schulkinder zu viel, die Lehrer fordern pünktlich ihren Gehalt etc.

Montag, den 19. Feber. Die neueste Proclamation Windischgrätz's hat unter den Juden Schrecken erregt. Toleranztaxe zahlen! daran hatte man im Jahre 48 vergessen gelernt, und nun 49 ruft es Windischgrätz den Juden ins Gedächtniss, dass sie 400,000 fl. C. M. die noch rückständig sind, zahlen sollen. Aber noch furchtbarer ists, dass man ganze Gemeinden für den Fehler eines Einzelnen strafen will. Es soll jede Gemeinde 20,000 fl. C. M. zahlen, wenn einer aus ihrer Mitte „den Rebellen“ liefern oder andere Dienste leisten wird etc., etc. . . . Armes Volk! wirst du denn immer unter Leidenden noch mehr leidend sein? Man erzählt sich, mein Vater wäre beim Windischgrätz gewesen, um ihn zur Zurücknahme dieses Befehls zu bewegen, doch ohne Erfolg. Ferradalmi naphi.

Donnerstag 22. Feber. Unsere Gegner lassen sich in ihrer fanatischen Wuth durch nichts stören, kein Ereigniss von Auszen kann sie bewegen, ihre Rachepläne aufzugeben. Man könnte an der Judenschaft verzweifeln, wenn man die Stupidität dieser Leute hier betrachtet. Das 48-er Jahr mit seinen Bewegungen und Ideen, die so vieles erschütterten und so manches in's Leben riefen, ging an ihnen spurlos vorüber. Noch immer stehen sie beim A, wie sie vor 100 Jahren gestanden. Ein guter Raw darf nicht wie ein ordentlicher Mensch gehen oder sprechen: er sei kein „guter Jude“, wenn er für die sorgfältige Erziehung der Jugend Sorge trägt, nur Talmud soll ein Rabbiner ihrem Ideale nach können, aber beileibe keine deutsche Bildung haben. Ist es also zu verwundern, wenn sie über Löw den Stab brechen, der alle diese Fehler hat, der es ihnen in's Gesicht sagt, dass er's sich zur Lebensaufgabe gemacht hat, an der Aufklärung der Juden zu arbeiten, und darüber zu wachen, dass die Jugend zu civilisirten, gebildeten Menschen und nicht zu verkrüppelten Talmudisten erzogen werde. — Wahrlich ich könnte zum Menschenfeind werden, wenn ich mir diese Leute zum Maszstabe für Andere nehmen wollte. Aber auf dieser groszen, schönen Erde, die voll ist von der Güte Gottes, gibt es gewiss auch viele grosze, edle Seelen, ich will daher es für eine Prüfung ansehen, unter dieser Masse roher und feindlich gesinnter Menschen leben zu müssen und mich der Hoffnung hingeben, dass wir vielleicht einst in eine ruhigere Gemeinde, unter gebildetere Menschen kommen werden, die L's Wirken und Streben verstehen und seine Bestrebungen unterstützen werden. Auch ein gewisser Stolz, den ich diesen Leuten gegenüber fühle, gibt mir Kraft, dass viel Herbes mich nicht in dem Masze berührt, als es sonst der Fall wäre. Ich bin stolz diesen Leuten gegenüber auf meine innig geliebten, verehrten Eltern, die von so Vielen verehrt werden, auf meinen theuern Mann, den sie eben seiner Vorzüge wegen so sehr hassen. Und ich bin stolz darauf, dass ich diesen Eltern eine theuere Tochter, meinem Manne ein geliebtes Weib bin.

Donnerst. 17. Mai. Ofen, heiszt es, lässt der Görgei unterminieren. Unser Magistrat hat angeordnet, die Juden müssen extra Rekruten stellen. Löw wird in dieser Angelegenheit den ganzen Tag von Juden überlaufen. Er will, die Gemeinde möchte sich diesem vormärzlichen Ansinnen widersetzen.

Forradalmi napló.

A napló nyomán a következő érdekes epizódot beszéljük el:

1849 május 31-edikén este a veszprémi község küldötte érkezett. Meghivták, hogy a függetlenség proclamálásának megünneplésére ünnepi beszédet tartson, a többi felekezet is ünnepelvén ugyanazon napon. Az ünnepély a zsinagógában tartatott és a megyei hatóságok teljes számmal jelentek meg. Amint Löw a szószékre lépett, ezek levették a kalapot s a jelenlevők mind követvén példájukat, azon ritka látvány volt szemlélhető, hogy orthodox zsidók a zsinagógában, melyben nők, férfiak elegyest állottak, fedetlen fővel voltak. A beszéd roppant hatást keltett s Vajda honvédkapitány június hatodikán Pápára jött, hogy a kéziratot elkérje s Görgeinek küldje. Ez alkalommal elmondotta, hogy a hadsereghez zsidó káplánt szándékoznak kinevezni s erre alkalmas személy után tudakozódott.

Visszatérünk a naplótöredékekhez.

Pest Samst. 14. Juli. Die ung. Noten müssen dem Platzkommandanten abgeliefert werden. Die Herren Österreicher und Russen machen sich hier schon sehr breit. Plakate aller Art erscheinen und während man denjenigen mit dem Strang bedroht, der die ung. Noten nicht abliefert, gehen die Herren Offiziere mit ung. Banknoten einkaufen.

Pápa Freitag 20. Juli. Gott sei Dank, dass wir mit den Kindern glücklich wieder hier sind, die Reise war sehr beschwerlich.

Ich fand alles, wie ichs verlassen. Wir schätzen uns glücklich, dass wir die Kaiserlichen nicht mehr getroffen. Gestern Abend zogen sie schon von hier ab; es waren nur 120 Mann, die es gewagt hatten um 16,000 fl. C. M. Lebensmittel zu fordern und man hat es ihnen unangefochten gegeben. Man ist neugierig, wie man in Pest steht.

Dinst. Aug. 7. Ich befinde mich noch immer leidend. Heute hörten wir von einem Reisenden, die Regierung hätte am 21. in Szegedin die Juden emanzipiert. „Spät kommt Ihr, doch Ihr kommt!“ — Jetzt sei sie in Grosz-Wardein. Nach den Berichten dieses sehr schlichten Erzählers sind die Österreicher schon weit vorgerückt und die Ungarn scheinen keine Schlacht zu wagen.

Donnerst. 9. Von 19 bis 30 Jahren muss jeder Mann für die Dauer des Krieges dienen, das ist der neueste Befehl; künftige Woche wird man schon conscribiren.

Freit. 17. Dr. Manovill ist von Komorn gekommen, er war eben da L. ersuchen, ihn Sonntag im Tempel zu kopulieren.

Abend 11 Uhr 19. Aug. Ich war gestern und heute wieder leidend, war aber doch auf der Hochzeit des M. Wie grosz die jetzige Zeit mit ihren Ereignissen ist, konnte man heute sehen, da die erste Trauung im hiesigen Tempel so gleichgültig aufgenommen wurde. Was für ein Zeter-Geschrei hätte die Orthodoxie erhoben und was für ein Jubel wäre unter den Aufgeklärten gewesen, wenn die Zeit wie sie früher war, die Zeit der Theater, des Getratsches, der Erbärmlichkeiten noch die Menschheit beherrscht hätte.

Montag 20. August. Gott, Gott was für Nachrichten zirkuliren. Die Ungarn hätten bei Grosz-Wardein eine ungeheuere Niederlage erlitten, und seien in die Flucht geschlagen; Görgei sei bei Világos, 3 Stunden von Arad — nach Einigen — überrumpelt und mit 16000 Mann gelangen — nach Anderen mit denselben übergegangen. Das ist gewiss, dass in Wiener Blättern das Gerücht für wahr behauptet ist, aber ich glaube es doch nicht, es kann nicht sein. Görgei geht nicht über, das ist gewiss nicht wahr. Unglück kann er freilich gehabt haben, aber dass seine Person gefährdet war gefangen zu werden, glaube ich nicht. Gott gebe, dass all' diese Gerüchte zu Schanden werden und wir bald Freudiges hören mögen.

Mittwoch 22. Früh. Gestern hörten wir noch immer die Geschichte von Görgei. Jetzt eben hören wir, dass Leute, die von Füred kommen, erzählen: Die Ungarn hätten eine grosze Schlacht verloren. Kossuth hätte abgedankt, Görgei alle Vollmacht übergeben, und derselbe hätte einen Vergleich geschlossen. Die dummen Leute erzählen noch die abenteuerliche Geschichte, der Herzog von Leuchtenberg habe die Krone von Ungarn angenommen und die Konstitution von 1848 gewährt. — — Schrecklich, schrecklich, wenn dieser Kampf für die edelsten Menschenrechte geendet, so geendet hätte.

Donnerst. 23. Aug. Ein ungarischer und ein deutscher Offizier waren heute hier. Sie sagten, es wäre 14 tägiger Waffenstillstand, der mit einem Friedensschlusse enden werde; sie gehen mit einer Sendung nach Komorn. Die ung. Noten, wird wieder verkündet, müssen genommen werden. Ungarische Soldaten kommen in Anzahl wieder nach Hause. Jemand brachte ein Plakat, in welchem Kossuth abdankt und Görgei Vollmacht gibt, nach seinen Kräften und Gutdünken das Vaterland zu wahren. Görgei spricht, er übernehme in diesen bedrängten Umständen die Dictatur, er wünscht, man möge sich ruhig verhalten, er werde sorgen etc. Ganz zuletzt zeigt der Haynau an, dass sie so und so gesiegt hätten, man möge sich also nicht länger widersetzen, gehorsam sein etc. Kann man daraus klug werden?

Abends, Donnerstag 30. August. Eben war Feitel und Gold da uns die Nachricht bringen, der Vater sei von der Untersuchung, in der er seit einigen Tagen schwebte, frei gesprochen worden. Ich war voll Sorgen um die Meinen, aber dass der theuere Vater eingezogen sei, wusste ich nicht. Ich bin sehr erschüttert. Löws Bestürzung seit einigen Tagen entging mir nicht, er gab mir auf meine Fragen andere Ursachen seiner trüben Stimmung an, und ich glaubte ihm. Gott, welche Angst müssen die Meinen ausgestanden haben, besonders die gute Mutter.

Montag 3. Sept. Mein guter Vater ist leider noch immer nicht frei! Soeben war die F. da und theilte uns auf eine sehr ungeschickte Weise ein Briefchen von Pf. mit, der den F. beauftragt, uns mitzutheilen, dass der theuere Vater seit dem 18. eingezogen ist. Gott helfe uns! Ich zittere, wenn ich an die Aengstlichkeit der Mutter denke.

Forradalmi naplö.

Dinst. 4. Sept. Das leichtgläubige Volk spricht noch immer von Türken die den Ungarn zu Hilfe kommen etc. etc. . . .

Freit. 7. Sept. Die ung. Noten sind nun auch in unserer Gegend s t r e n g verboten.

Sonntag 9. Sept. Der gute Vater ist noch im Neugebäude. Gegen Abend hörte ich, dass Gendarmen angekommen, ich bekam Fieber vor Angst.

Mont. 10. Rohonczy ist, wie wir hörten, zum k. Commissär für Wespr. ernannt. Er war in Oedenburg sehr strenge, wie werden wir hier behandelt werden und namentlich L. im Conflikte mit den Orthodoxen?

Wir haben erfahren, dass diese Letzteren sich wieder rüsten. Sie lassen Aeuszerungen fallen, die, wie sie glauben, L. erschrecken werden.

Sept. 21. Eine wehmüthige Stimmung erfüllte mich diese Tage: die Lage des theueren Vaters, die Sorge um L. Ich erschrak entsetzlich, als man Montag hörte, es seien Gendarmen gekommen. Es wurde auch im Tempel Schrecken verbreitet. Einige fürchteten für ihre Söhne, die Honvéd waren. Andere, sie müssen das ung. Geld ausliefern. Löw wollte heuer predigen, doch meinten seine Freunde er möge den Orthodoxen keine Ausrede geben und er darschente.

Sonnt. 23. Wir erhielten 4 Mann Einquartirung. Ich hatte sehr viel mit ihrer Kost zu thun; dem Einen war das Nachtmahl nicht anständig, er lärmet und toht. L. verdrieszt, dasz ich es dazu kommen liesz, wir müssen uns hüten und etc. Wir sind noch immer voll Unruhe und Sorge wegen einer Untersuchung. Unsere Feinde werden schwerlich müszig diese Zeit der Angeberei und der Verrätherei vorübergehen lassen.

Mont. 24. Eben hören wir, dass der gute Vater frei ist.

Dinst. 25. Die gestrige Nachricht ist nicht wahr, der gute Vater ist zu 6 Wochen Gefängniss verurtheilt.

Mittwoch 3. Oct. Gestern erhielten wir die letzte Ost-Deutsche Post. Sie überbrachte uns auch die Übergabe Komorn's, nun ist's ganz aus mit Ungarn! Mehr mag ich keine Zeitung lesen!

Mont. 15. Oct. Die Prüfungsstunde hat geschlagen, mein guter Mann ist eingezogen. Heut früh fühlte er sich nicht wohl und wollte im Bette bleiben. Um 10 Uhr kam ein Wachmann her, er möge zum Major ins Schloss kommen. L. liesz sagen, er werde trotz des Unwohlseins kommen. Er sagte mir, als er sich ankleidete ahnungsvoll: das bedeutet nichts Gutes. Er hatte Recht, die niederträchtigen O . . . haben in Weiszenburg ihre schändlichen Anklagen gemacht, von dort kam heut früh der Befehl L. zu arretieren und hinab zu schicken. In Folge seines Unwohlseins gestattete der Major, dass er heute noch hier bleibe. Ich war im Schloss, doch konnte ich meinen guten Mann nur im Beisein des Majors sprechen; er fühlte sich noch immer unwohl und war zu Bett; ich hatte mir den ganzen Tag meine Fassung bewahrt, aber als ich sie am nöthigsten brauchte, verliesz sie mich, ich fühlte eine Zentnerlast auf meiner Brust und konnte kaum spre-

chen. Bei der Schlossinspectorin, die ich gestern im Tempel kennen lernte, verweilte ich, bis ich wieder ruhig wurde. Jetzt habe ich seine Reisetasche in Ordnung gebracht. Mein Gott schütze meinen theueren Mann, lass kein Haar auf seinem Haupte gekrümmt werden, steh uns bei, die schrecklichen Stunden, die uns bevorstehen, muthig zu ertragen! Ich fühle mich halb krank. Ferradalmi napló.

Dinstag 16. Oct. Gott, welche Qualen habe ich gelitten! Früh um 6 Uhr ging ich in's Schloss, das Mädchen trug das Gepäck. Ein junger Soldat war so gut, mich zu meinem Manne zu lassen, ich war eine halbe Stunde mit ihm allein. Dann ging ich hinaus, liesz mich beim Major melden, und er, in der Meinung, ich komme erst jetzt, führte mich zu meinem L. In seiner Gegenwart nahm ich Abschied und blieb dann im Gang, bis mein L. herauskam, um in den Wagen zu steigen, da sahen wir uns noch.

Freitag 20 November. Ich bin heute von Pest zurückgekehrt. Dieses Tagebuch hatte ich vermauert. Ich habe die Erlebnisse dieser traurigen Zeit in einem kleinen Büchlein verzeichnet und werde sie jetzt hier einzeichnen. Gestern fuhr ich mit dem Dampfboot von Pest weg, ich war in der trübsten Stimmung. Aber eine Freude bei meiner Ankunft, und ein Fragen um den Papa! Ich musste bitterlich weinen. Auch die Freunde fanden sich gleich ein und waren unzufrieden, dass ich nichts Tröstliches brachte.

„Pest. Samstag Abends 20. October. Gestern kam ich hier an, mit Zittern nahte ich mich der elterlichen Wohnung. Pest, das ich so gern sah, wo mich immer ein freudiger Willkomm erwartete, erschien mir so hässlich. Meine gute Mutter wusste schon Alles. L. kam Donnerstag Abend hier an, er ist mit dem Vater auf einem Zimmer. Die Mutter schickt jetzt für zwei das Essen hinein.

Sonntag 21. October. Früh gingen wir zum Stabs-Auditor Nedelkovits um eine Karte in's Neugebäude. Das Vorzimmer war voll Frauen und Mädchen, die ebenfalls solche wünschten. Wir hörten, dass vor Donnerstag keine ausgetheilt werden. Man sagte aber, dass um 11 Uhr der Profosz hinauf zu lassen pflege. Ich ging mit der Mutter sammt einem Körbchen Speisen hin, hat den Profosz mich hinauf zu lassen, oder L. zu rufen, doch er verweigerte es, sagte, wir möchten bei einem Auditor im ersten Stock in der Kanzlei um die Erlaubniss bitten. Wir gingen hinauf, doch konnten wir nicht hinein, es sei ein Verhör. Wie pochte mir das Herz, ich stellte mir vor, L. werde da heraustreten, er habe Verhör. Endlich schlägt es 12, die Thüren der Gefangenen werden geöffnet, die Mutter zeigt in den 2-ten Stock hinauf, ein Gefangener, der die Mutter kennt, ruft den Vater und L., sie wundern sich, als sie mich erblicken, machen Zeichen, ich sehe voll Schmerz auf sie. Die Mutter sagt, komm, wir eilen hinauf. Die Wache verlangt den Passierschein: der ist unten, sagt die Mutter keck, wir machen noch einige Schritte und ich stürze L. und dem Vater in die Arme. Leider fürchteten wir lange zu bleiben und mussten uns trennen. Mit welchen Gefühlen war dieses Wiedersehen vermischt!

Fornetalmi napló.

Freitag, 26. October. Wieder war ich Früh beim Nedelkovits, wieder vergebens, dann mit Feitel beim Rózsay mit den Zeugnissen, er wird sie meinem Gesuch beilegen. Mittag ging ich mit Mali und dem Burschen, der das Essen hineinträgt, in's Neug. Ich sah L. beim Fenster. Machen wir jetzt den Versuch, sagte ich, gehen wir jetzt zum Nedelkovits. Wir mussten warten, noch 3 Leidesgefährtinnen warteten, endlich kam er, und wir waren so glücklich unseren Wunsch erfüllt zu sehen. Da schon spät war, liesz ich mir ihn auf morgen ausstellen.

Dinst. 30. Oct. Traurige Tage verlebe ich, nichts als Sorgen und Qualen. Zwar bin ich hier weniger verstimmt, da ich so Viele leiden sehe: aber die Sorge um die Kinderchen quält mich. Ich rüste mich daher zur Abreise. Leb' wohl, leb' wohl mein theurer Mann. Auch beim Schindelar war ich heute Morgens, er tröstete mich mit einer baldigen Amnestie.

A napló további feljegyzéseit röviden összefoglaljuk. November nyolcadikán 17 tanu idéztetett Pestre Pápáról. 15-ödikén Neumann A. elöljáró. Feitel s ön Pestre indultunk s Feitel a község kérvényét L. érdekében 17-edikén beadta. Nekem Machio generalis, midőn beléptijegyet kértem, ezt mondotta: „az ön férje igen rosszul viselte magát, önnek nem adhatok jegyet."

Dec. 4. Férjem írja, hogy Báró Sina György nejéhez forduljak, aki annak idején a József nádor felett tartott prédikáció olvasása által, mint Schestyén útján megtudtuk, annyira meg volt hatva. Ma (6) megirtam a levelet s el is küldöttem. 16-odikán érkezett L. levele, hogy kiszabadult s az egész városban örömteljes részvét nyilatkozik. 17-edikén a báró gratulált nekem férjem kiszabadulásához s örömét fejezte ki, hogy benne közreműködhetett. Dec. 19-edikén esti 5-kor ért L. haza. Dec. 20. Barátaink öröme nagy, az ellenek levertsége még nagyobb. Ungar Zalmen (sakter) L. közbenjárására megmarad a községnél.

Ujépület.

Löw élményeit a Neugebäude-ben irt naplójegyzetei nyomán az alábbiakban ösmertetjük:

Napló, megkezdettem 1849 nov. 26 „Neugebäude, Pavillon V. 2 Stück Nr. 49 Zweites Zimmer."

A professznak, Hassenteuffelnek, (ki a 70-es évek elején meglátogatta Szegeden) nyolc éves fiát tanítván, ez irószert hozott magával, úgy, hogy naplót vezethetek. Kétségtelenül azt hiszed, — a napló nejének szól — hogy a legkellemetlenebb unalom jelen tartózkodásom hajaihoz tartozik. Ez azonban csak részben áll. Ime napirendünk: Reggel csengetés előtt nem kelünk fel, mert hideg van és csak ekkor fütenek be. Reggel héttől kilenczig a folyosón meg van a séta engedve. Később olvasok, irogatok, tanitom a kis Hassenteuffelt. 12-től 2-ig a folyosón szabad a séta, az udvari sétákat újabban betiltották. Két órakor ebéd s utána az evőeszköz tisztogatása, mint reggel a kávénasinál. Délután ujságot lehet olvasni (Pester Zeitung és Presse), erre ujból tanitok, majd 1/25-kor ujból folyosó-séta következik. 10

órakor lefekvés. Egy szobában többen vagyunk. Társam Farkas Lajos. Szemeim igen gyöngülnek: nem vagyok képes huzamosabban olvasni. Újépület.

November 10-edikén, szombaton délelőtt szembesítették velem a gaz Ungar Zalmont, ki megzavarodott, midőn beléptem, de azután összeszedte magát. Az ajtó előtt Glück Nátán és Grünbaum Joel álltak.

Dec. 1. 27 fogoly szabadlábra helyeztetett, köztök Stuller Ferenc. Bruno franciscanus hat évi várfogságra ítéltetett.

December 2. Utazásom Pápáról Székesfehérvárra okt. 16-odikán háborítlanul folyt le. Veszprémben majd hogy valóságos börtönbe nem vetettek, de azután tiszta, száraz szobába tettek, melyben Csapó volt első alispán ült mint fogoly (ez már kiszabadult). A profosz Nedelkovits Stabsauditortól hallotta, hogy néhány nap mulva a Neugebäudeben alig lesz husz fogoly. Kivülről is vigasztaló hireket kaptam. Nyugtalanságom nagy s miután szembajom miatt nem olvashatok, még öreghül.

December 3. Ma délelőtt újból kihallgatáson voltam 9-től 11-ig. Ügyemet most Kanzler nevü auditor tárgyalja, amit rossz jelnek tartok. Következő tanuk vallomásait olvasták fel: Ungar Zalmen, Glück Nátán, Berger József, Löwi Mendel, Epstein Ábrahám, Pollák Illés vésnök és Schlosz Jakab, utóbbi kettőé enyhébb.[1] Most ugy látszik valami döntőt várhatok. Reménem, türhető lesz. Bizonyos, hogy e házban már nyugodtabb az ember, ha tudja, hogy ügye halad . . . Nagyon valószinü, hogy egy pár hónapig még tart távollétem . . . Az uj auditornak, ki Járos esztergomi vicáriust félévre ítéltette, szigorától félek. A foglyok általában jó reménynyel vannak.

December 7. Tegnap este azt beszélték, hogy Szabolcsmegyében a kir. biztost guta ütötte, midőn sógorát mint foglyot hozták elébe.

A viszontlátás pillanata folyton szemem előtt lebeg. Eleve értesitelek, nem leplek meg. Istenem, mikor jő ez óra!?

Dec. 8. Ma uj foglyok érkeztek, köztük egy fiatal katholikus pap, Garaynak, a költőnek fivére.

Dec. 9. Farkasnak menyasszonya egy német költeményt küldött „A remény“, melyet az ő kivánságára magyarra fordítottam. A szomszéd szobabeliekkel este magyar költészet, prozódia és nyelvtanról disputáltunk.

Ma reggel, mint mindig, nagy mosdás volt, melyben Piroska István (csongrádi) segédkezett. E derék ember fogságomat türhetővé teszi szolgálatkészsége által.

Dec. 10. Ma ismét 27-en — köztük Farkas — szabadlábra helyeztettek s úgy védekezhetnek . . . Vigasztalót alig hallok. — Lehangoltságom igen nagy. — Nedelkovits megigérte Malinak (Schwab Amália, később Pfeifer Ignácné), hogy néhány nap mulva előlről ügyem. — Egyetlen társaságom Schwanfelder székesfehérvári kano-

[1] Az Allgemeine Zeitung des Judenthums 1850-edik 4-ediki számában 14. l. az egész ügy röviden el van mondva s ott még két tanu van megnevezve: Berger Juda és Weltner J. L.

Ujépület. nok. Szabad óráinkban együtt vagyunk. Az ő fogsága január végén letelik.

Dec. 12. Nincs fogalmad azon izgalomról, melyben itt élünk, míg a bizonytalanság tart. Ma ismét 28-an bocsáttattak ki. Utolsó kihallgatásom óta 10 nap telt el és még nem hallok semmit.

Dec. 13. Ma több veszprémmegyei szabadult ki, kik másodfokú felségsértéssel voltak vádolva s Haynau kegyelmi ténye által, ki állítólag tegnap Bécsbe távozott, szabadultak ki. Bizonyítványaikban az áll, hogy 11-ediki határozatából ellenök a vizsgálat beszüntettetik.

Egyik szabadon bocsátott tábori lelkésztől ma azt hallottam, hogy Scitovsky, a primás, itt van, hogy a fogoly kath. papok érdekében közbenjárjon. A városban amnesztia-hirek vannak elterjedve.

Gróf Bethlen Olivér, kit tegnap hoztak be, velünk egy emeleten van, de vasra van verve s szobájából nem távozhat.

A primás itt volt. Lonovics püspököt meglátogatta. Járos esztergomi vicárius az ő közbenjárására ma szabadon bocsáttatott s itt volt nagy parádéban Schwanfeldertől elbúcsúzni. Egymás iránt nem táplálnak egyébiránt jó indulatot. Járos a táboriaknak beszélte, hogy Haynau oda nyilatkozott, hogy legközelebb történik valami, amivel a magyarok meg lesznek elégedve. Ezt a foglyok az amnesztiára vonatkoztatják.

Vasárnap, december 16. Az ujépületi utolsó eseményeket s benyomásokat feljegyzem mielőtt elmosódnának. Pénteken — 14-ediken — reggel a profosz beállított hozzám és oly módon rendelt be az auditorhoz, hogy kilátszott belőle, hogy azonnal szabadon bocsáttatom. 9 órakor tizen jelentünk meg Kanzler auditor irodájában, ki az elbocsátó bizonyítványokat kezében tartotta[1]) s nekem minden megjegyzés nélkül átadta az elsőt, míg három lelkész collégá admonitiót kapott hozzá. ½ 10-re be volt minden csomagolva s néhány perczel később az Orcy-házban (hol Schwab lakott) voltam. Anyánk (napa) már az nap a várban volt s míg én úton voltam hozzájuk, ő az ujépületben volt, hol Leizendorfer auditor azt mondá neki, hogy veje okos, de veszedelmes ember. Képzelheted, minő érzéssel hagyta el az ujépületet s minő nagy volt öröme, midőn a veszedelmes embert otthon találta. Neked a jó hirt stafétával akartuk megküldeni, amihez hatósági engedély kell, de Szentiványi főhiztos ebéd után nem menvén hivatalba, engedélyt nem kaphattunk. Ma (16.) délután Haynaunál és Machio generalisnál voltam hálálkodni. Hétfőn délután vagy kedden reggel elutazhatom s szerdán 10 és 11 közt nálad lehetek. Minő érzéssel várom a viszontlátást, azt képzelheted!

Este a midőn az ujépület előtt hérkocsim megállott, éppen becsöngettek; nem szükség elmondanom, minő érzelmeket költött e harangszó.

---

[1]) Amts Zeugniss. Die gegen den Herrn Löw Ober-Rabbiner zu Papa im Weszprimer Comitate bei diesem Kriegsgerichte anhängig gewesene Untersuchung ist zu Folge Beschlusses von 11-ten d. Mts eingestellt und derselbe des Arrestes entlassen worden. Diesz zu seiner Legitimation. Vom k. k. Kriegsgerichte, Pest am 18. December 1849. Michalowski Oberstlieutenant, Nedelkovits Stabs-Auditor.

Pápai per.

Az ellenfél nem elégelte meg Löwnek s családjának szenvedését.

Már február 10-edikén azt jegyzi fel a nő naplója, hogy Löwöt ellenségei Veszprémben Papnál bevádolták s hogy ujból vizsgálat indittatik meg. S már huszadikán erre vonatkozó beadványt kelle Löwnek szerkesztenie. Május elején Papot ez ügyben Pápán várták, ki 6 és 7-edikén ott is volt és a két pártot kihallgatta. Löw pártja részéről Feitel vitte az ügyet, anélkül azonban, hogy egyességet tudott volna létrehozni, miért is az ügy felterjesztetett. Löw végtelenül el volt kedvetlenedve.

Május 23. Szivesy Józseltől levél érkezett, hogy Szegeden sokan óhajtják s hogy nyilatkozzék, vajjon hajlandó-e elmenni oda, mire ő azt felelé, hogy a per befejezése előtt nem hagyja el állomását. Neje azonban biztatta Szivesyt, hogy ez ügyben atyjához, Schwalhoz forduljon (amit különben a község már jamár havában megtett vala, midőn fölkérte Schwalot, hogy neki rabbit proponáljon) és minden lehetőt megtegyen. — O a pápai állapotoktól, joggal, már undorodott. Közben gróf Festetich Leó Haynaut levélben kisérte meg megnyerni Löw ügyének s Dőry főispánhoz is minden oldalról kelle ajánlatokat szerezni. Augusztus közepén érkezett a hir, hogy Báró Hauer itélete Löw ellen fog szólni s hogy az előljáróság részben az ellenek közől nevezendő ki. Báró Geringer az ellenfelek informátiója következtében ellene volt, de a község által benyujtott folyamodvány és Schwab, Kern Jakab s mások közbenjárására haragja kissé csillapult.

Júniusban Löw Bécsben volt, hogy ott a per végleges elintézését szorgalmazza, azonban eredménytelenül.

Szeptemberben Dőry főispán elrendelte, hogy az előljáróságba az ellenpártiak is beválasztandók, ami meg is történt. Löw Pestre ment (szept. 17).

Szegedi megbízás.

Szept. 23-adikán neje azon hirt kapta, hogy Geringer a pert kedvezőn döntő el. Löwöt hivatalában megerősitvén. Szeptember 25-ödikén erre Löw Pesten a szegedi község küldötteivel szóbelileg megegyezett a vocatió elfogadása iránt, ami pápai elleneinek végtelenül rosszul esett. Október elején Lichtenberger Abrahám elnök értesiti Löwöt, hogy a választás már megtörtént és megerősités végett felterjesztetett, mire következő rendelet érkezett:

Cs. kir. kormányhiztos és Csongrád megye Főnökétől. 75/E. Abschrift 1632/G. G. Wohlgeborner Herr! Ihren Brief vom 10-t. L. M. Zahl 59. über die erfolgte Wahl des Papaer Rabbis Leopold Löv zum Rabiner in Szegedin nehme ich genehmigend zur Kenntniss — wovon Sie die dortige israelitische Gemeinde verständigen wollen. Wien den 21-t. Oktober 1850 Geringer m. p.

75/E. Másolatba Szegedi Polgármester Urnak azon meghagyással adatik ki, miként a fenn kitett parantsolat tartalmáról az illető községet tudositsa s e szerént utasitsa. — Szeged October 28-an 850 Bonyhády István m. k. Cs. kir. Kormányhiztos és Csongrád megye főnöke.

Mellyetén Rendelet Farkas János főkapitánynak, mint a helybéli Izraelita község Biztossának az érintett izraelita községnek az

Szegedi meghívás.

említett Rabbi kinevezése felőli értesítése végett kiadatik. Szegeden 850 évi octób. hó 31-én tartott Tanáts ülésből — kiadta Szávits Mihály m. k. Jegyző.

1850 november 15-ödikén megírja a szegedi községnek, hogy küldöttei Lichtenberger Ábrahám, Ausländer Simon és id. Cinner Mórtól a meghívó levelét (רבנות בדרקש) átvette, hogy ennek értelmében a főrabbi és igazgató állását elfogadja. A három küldött szombaton át ott maradt és a prédikációnál is jelen volt.

A pápai szenvedés ideje evvel véget ért: az ott töltött ötödfél év Löw életének legsomorúbb szaka: a vakbuzgó s fegyvereit nem válogató üldözés elkeseríté őt s irodalmi tevékenységét is megbénitá, noha a pápai években tudományos búvárkodásait mindig folytatta: bennök talált szórakozást és lelki táplálékot.

Irodalmi tevékenysége néhány zsinagógai beszéden kivül a „Magyar Zsinagóga" című folyóirat első (egyetlen) füzete, mely egyebek közt a szentirás magyar fordítását indítványozza, és a „Zsidó Vallaselvek", megállapítva az 1807-ediki párizsi nagy sanhedrin által, részint apologetikus, részint emancipationális törekvésének tanujele.

* * *

A szegediek soká nem tudták elfeledni a Pillitz-féle izgalmakat s halogatták a papválasztást, mig a megyefőnök komolyan fel nem hivta a községet, hogy a hivatalt végre töltse be.

A választás megtörténte s kedvező eldőlte után, Löw szept. 25-ödikén élőszóval nyilatkozván az elfogadás iránt, nagy érdeklődéssel s mint Szivesy József 27-edikén irja, általános örömmel várták s nagy előkészületeket tettek fogadására. Löw és családja Szolnokig vasuton, onnan hajón jött s 1850 december 10-edikén ért Szegedre, hol a hajónál ünnepélyes fogadtatás volt s Singer Vilmos üdvözölte az érkezőt a község nevében.

Szegedi beköszöntő.

A beköszöntőt — mely később meg is jelent — roppant gyülekezet jelenlétében még az nap tartotta. Az ünnepély[1]) a kortársak emlékezetében élénken él. Első szavával meghódította a szíveket, és a fogadtatás szivélyessége előhirnöke volt azon szívélyes és bizalmas viszonynak, mely csekély kivételekkel közte s a község között mindvégig fennállott.

[1]) A község kérésére Sulzer külön éneket componált ez alkalomra.

Szegedi viszonyok.

Azon békés nyugalom, melyet apróbb, részint iskolai, részint községi ügyekkel járó csekélyebb háborításoktól eltekintve, Szegeden élvezett s melynek lelkipásztori és irodalmi tevékenységének legszebb gyümölcseit köszönjük, őt Szegedhez mindvégig kötve tarták. Minél tovább tartott itt működése, annál inkább összeforrott községével és a község szeretete s tisztelete, mely családias ragaszkodás jellegével bírt, kivált családjában előfordult események alkalmával, minő például legidősebb leányának, Amáliának férjhez menetele volt 1862 nov. 18-adikán, szinte tüntetőleg nyilatkozott. Iparkodtak neki mindig anyagilag oly állást biztositani, minő csak a község helyzetétől telt.[1]) Azon alkalmakkal, midőn Lembergbe és Brünnbe hivták, a község a maga részéről is hozott áldozatot, nehogy a megélhetés miatt kénytelenittessék a fényes meghivásoknak eleget tenni.

Lembergi meghivás.

Rosenstein J. A. előljáró ugyanis 1852 szeptember harmincadikán ir Löwnek, kivel 1842-ben Badenben ismerkedett meg, nem volna-e a hajlandó a lembergi hitszónoki állást, melyet már 1850-ben is kináltak neki, elfoglalni. Ez felel, (okt. 10.) hogy ha meghivatnék, úgy komolyan megfontolná az ügyet. November elsején a közgyülés egyhangúlag elhatározta, hogy Löwöt meghivja, daczára annak, hogy az állásra hirlapi concursus volt kiirva.

Nagyobbszerü és a gácsországi zsidó viszonyok közt fontos hivatáskört helyeztek kilátásba s kedvező anyagi ellátást is igértek. A meghivó és a későbbi sürgető levelek érdekes tanúbizonyságai a lembergi vezérférfiak müveltségének és vallásos buzgalmának a felvilágosodás ügyében.

Az ügy akkor nem dőlt el, mert L. személyesen kivánt a lembergi állapotokról meggyőződni. 1853 szeptember havában volt is Lembergben és az ottani előkelőségek „Stammbuch"-lapjai tanúságot tesznek azon lelkesedésről, melyet prédikácioi keltettek. A tárgyalások már majdnem teljesen be voltak fejezve, amidőn részint nejének vonakodása, részint községének áldozatkészsége

[1]) A felvételi okiratban (רבנות בייעא) 1000 frt évi fizetés, természetbeni lakás és 6 öl tüzifa van igérve. 1855-ben a fizetés 400 frttal emeltetett, s 1857-ben a brünni tárgyalások alkalmával 1800 frt, lakás, 12 öl fa, 100 font Milly gyertyában állapittatott meg.

1872-től kezdve 2400 frt készpénz, lakás, 12 öl fa és 100 font Milly gyertyát tett ki a fizetés. A hitközség lakásul 1850 saját korona-utczai épületét, melyben később a kórház volt, engedte át, 1856-ban a templommal szemközt levő Pollák Katalin-féle házat bérelte ki 600 frtért. 1860 májusában a Polityer-, most Weisz-féle ház földszinti bal szárnyát bérelte ki 700, később 600 forintért, melyben a család Löw halála után is lakott, mikor is a házbirtokos, Weisz Károly, az özvegy által megtartott lakást ennek 400 frtért engedte át.

Brünni meghívás

késztette, hogy a tárgyalást megszakítva megmaradjon a házában, melynek politikai viszonyai azonban akkor a hazafias tevékenységet olyannyira megnehezitették.

A legközelebbi meghivás Brünnbe szólt. Löw 1855-ben szülei s rokonai látogatására Czernahoráhan és Brünnben járt s ott az elöljárók kérésére prédikált. 1856 augusztus 30-adikán, midőn atyjának sirkövét leteendő fordult meg szülőföldén, ujból tartott Brünnben prédikációt. A brünniek szeptember 14-edikén az összes szavazatokkal egy ellenében megválasztották, azonban a szegedi község látván, hogy elveszti őt, lehetővé tette, hogy megmaradjon helyén, javadalmazásának felemelése által módot nyujtván arra, hogy nagy családjáról — akkor nyolc gyermek volt a házban — habár szerényen, gondoskodhassék.

Pest.

1857 április harmadikán a pesti főrabbi, Schwab Löw elhalálozott és Löw méltán várhatá, hogy ő lesz utódja. A pesti község azonban mellőzte őt, aminek több oka volt.

Egyrészt ott a világiak uralma — melyet Löw históriai műveiben Parnaszimthumnak nevezett — virágjában volt s praeponderálni kivánt, aminek elérésére az ő országos tekintélyével szemben kevés kilátás nyilt, másrészt sem theologiai határozott szabadelvűsége, sem prononszált magyar érzelme ajánlólag nem szólhattak mellette ott, ahol csak 7 évvel később sarkalta a közvélemény a hiveket arra, hogy magyar hitszónoklatról gondoskodjanak, úgy hogy a nagykanizsai (1844) és a pesti (1866 június 2.) első magyar prédikáció közt teljes 22 év fekszik. Pest akkoriban német volt s igen természetes, hogy a zsidóság túlnyomó többsége is olyan volt, mint maga a város.

Egyéb meghivók közül még kettőt említünk fel: 1869-ben Bukarestből tekintélyes küldöttség járt nála őt meghivni s 1871 október havában az akkor alapitott berlini felső theologiai intézethez (Hochschule für die Wissenschaft des Judenthums) hivták; mindkét ajánlatra azt felelte, hogy multja s törekvései annyira hazájához fűzik, hogy azt el nem hagyhatja. Végül 1873 október végén a rabbiképző szervező bizottsága megbizásából Ausländer Simon szegedi jótékonysági elöljáró kérdést tett nála, hajlandó volna-e a seminarium igazgatóságát elvállalni. Löw tagadólag válaszolt.

Szegedi hivatalos működése kiterjedt a főrabbisági hivatal teendőire — az irodai, anyakönyvvezetői s egyéb teendők, a cultus és ritus ügyeire s miután az iskola igazgatója is volt, az

iskola és hitoktatás vezetésére. A főrabbisági irodát ő szervezte s az anyakönyvvezetést, mely addig kezdetleges volt, az 1840 29. t. cikk értelmében átvevén, rendezte.[1]) A kiadványokról pontos jegyzőkönyv vezettetett[2]) s a hivatalos működés bürokratikus pontossággal történt.

Az iskola vezetését szokott erélylyel vette kezébe. A fiuiskola állapota kielégítő volt, de a leányok oktatásáról épenséggel nem volt gondoskodva.

Legelső törekvéséhez tartozott ezért a leányiskola alapítása s daczára azon csapásnak, mely egykoru hirlap helyes megjegyzése szerint[3]) a hitközségi tagok egyrészét a dohányegyedáruság behozatala által érte — a község szivesen hajlott ez áldozatra. A leányiskola már 1851-ben megnyilt, s csakhamar nem remélt virágzásnak indult. Az iskola történetében megemlékezünk róla részletesebben. Az iskola s a hitoktatás ügyében időt s fáradságot nem kimélő kitartással működött, s tanításának nem csekély része van azon zsidó közérzületben, mely ép műveltebbjeink között oly erőteljesen nyilatkozik.

Az iskola igazgatásában a tananyag kellő beosztását, a tárgyak kellő egyensulyát tartotta szem előtt s az ötvenes évek politikai viszonyainak daczára a magyar nyelv tanitására mindig nagy sulyt fektetett.

Szükségtelen kiemelnünk, hogy a bőséges alkalmat, mely itt fent (180 l.) vázolt iskolai elveinek megvalósítására nyilt, a serdülő nemzedék nevelése érdekében erélyesen törekedett fölhasználni.

Az iskola vezetésében igen fontos szerepe jutott a vizsgálatoknak, melyek a szülék s gyermekeknek valóságos ünnepei voltak s a község vezérférfiait s előkelőségeit mindig egybegyűjték az iskolában s a községi nagyteremben. Löw a vizsgálatoknak, melyek mindig 4—5 napig tartottak, fáradságos veze-

[1]) Az anyakönyvek 1844 óta vezettettek. Az előző évekre vonatkozó születési adatok, körülmetélési könyvekből lévén megállapitandók, Kojeteiner Mózes, Schweiger Ábrahám, Ausländer Dávid, Pollák József, (Júda) és Fischer Löbl könyvei tétettek a főrabbinál és az 1824—43-adiki időközben születettek névsora ezek alapján elkészült.

[2]) Az ügyforgalom elejétől fogva nem volt csekély s az irodában részint az idősebb középiskolai tanitványok, nagyobbára azonban Löw fiai végezték a teendőket. A kiadványok száma 1851: 211, 1852: 26, 1853: 304, 1854: 283, 1855: 279, 1856: 316, 1857: 436, 1858: 381, 1859: 321, 1860: 210, 1861: 161, 1862: 254, 1863: 322, 1864: 277, 1865: 288, 1866: 250, 1867: 257, 1868: 204, 1869: 341, 1870: 311, 1871: 335, 1872: 359, 1873: 299, 1874: 442, 1875: 404, 1876: 348, 1877: 301, 1878: 373, 1879: 1074, 1880: 769, 1881: 749, 1882: 706, 1883: 672, 1884: 850.

[3]) Wiener Blätter, 1851 ápr. 24, 205 l.

Iskola. tését személyesen eszközölte és paedagógai jártassága és gazdag tapasztalata ez alkalmakkal teljes fényében ragyogott.

Mindig maga examinált, úgy hogy a tanulóknak igazán alaposan kelle elkészülve s értelmileg kiképezve lenniök, hogy helyt álljanak. Kérdései a tanuló tudását és értelmiségét egyaránt próbára tevék, de nem ejtették a gyermekeket zavarba, mert ösmerték az évközben sűrűn, majdnem naponta esett látogatásokból modorát s igazi kegyelettel csüggtek rajta. Viszont ő is ritka szeretettel csüggött a gyermekvilágon, minden gyermeket ösmert s rendesen nem család, hanem keresztnevén szólítá őket. A jobb tanulókat később is, ha kiléptek, minden alkalommal kitűntette s tegezte, és ha valamely menyasszonyt keresztnevén szólított az esketési beszédben, úgy tudtuk, hogy e kitüntetést még iskolás korában érdemelte ki.

A fiatalság vallásos nevelésére kiváló gondot fordított és a nyilvános és külön a tanulók számára tartott isteni tiszteletben való részvételét szorgalmazta. A tanévet mindig ünnepélyes istenitisztelettel nyitotta meg s zárta be, amikor az ifjuság az iskola zászlajával vonult a zsinagógába.

Tágabb köre nyilt tanügyi tevékenységének, amidőn a helytartótanács 1857 november 28-adikán Csongrádmegye zsidó iskoláinak felügyeletével bizta meg s ő a megyében tett több körútja alkalmával iparkodott a községeket az iskolaügy érdekében lanyhaságukból felrázni.

Istenitisztelet. Az istenitisztelet ügyében úgy a tudomány mint a gyakorlat terén a cultus oly átalakitását javasolta, mely mindenek előtt a megváltozott izléssel vessen számot. E törekvés ép azon mértékben, melyben a nagyobb községek keresztülvitték nemcsak culturkérdés volt, hanem egyenesen a zsidóság fennmaradásának kérdése. Azon visszataszitó forma, melyben a zsidó cultus nyomorgott és melyet még most is egyes fanatikus községek és rabbik még oly vidékeken is, hol alig várnók, fentartanak, senkire se hatott oly visszataszitólag, mint a zsidók azon részére, mely némi műveltséget és velejáró jobb izlést sajátitott el. Ez rövid időn a zsidóságra nézve elvesz vala, ha az isteni tisztelet és a rabbik tudományos képzettsége és általános műveltségi foka kellő időben nem módosul. A reformnak kiszámithatatlanul áldásos, conservaló ereje volt a judaismus legújabb történetében.

Zsinagógai beszédei alkalmával Löw ezt a pápai időben gyakran fejtegette, s elképzelhetni, minő tápot nyert az ortho-

doxia dühe, midőn 1848 április nyolcadikán a következő szavakat hallá a szószékről: Reform.

„Az ujkor szelleme felbuzdit minket, hogy átalakulásunkat lelkesedéssel szorgalmazzuk.

Ha őszinték akarunk lenni, kedves hallgatóim, mint lennünk kellene, nem tagadhatjuk, miként jelenkorunk irányában szembetünőleg hátramaradtunk.

Zsinagógáink nagyobbára el vannak hanyagolva, nélkülözvén azon rendet s méltóságot, melylyel a nyilvános istenitiszteletnek járnia kell.

Oskoláink megfelelnek ugyan némely helyen rendeltetésüknek, de más helyen az ifjúság nevelése szomorú állapotban sinlődik.

Papjaink között vannak csekély számu egyének, kik néptanitói kötelességüket lelkismeretesen teljesíteni törekednek, de túlnyomó többségök nem képes a tanításra, mert elmulasztotta a tanulást.

Ezen állapotok sürgetőleg kivánnak javulást, kivánnak átalakulást. Ezt sokan közöttünk mai napig is érezték s a szükséges átalakulás keresztül vitelére különféle lépéseket tettek. De fájdalom! Törekvésük nem volt eléggé foganatos, mivel a konokul ellenszegülő, tespedő miveletlenség oltalmat és védelmet talált azon rendszer szárnyai alatt, melyhez képest mindennek a réginél kell maradnia.

Ez változott, izraeliták!

Elmúlt az idő, hol vakbuzgó vezérek viszályos perlekedéssel kinozák azon lelkes férfiakat, kik jó elemi tanodát felállitani iparkodának.

Elmúlt az idő, hol egy korszerű papnevelő intézet felállitása ugyanazon vezérek kohólmányai által hátraszoritatott.

Elmúlt az idő, hol százan meg százan seregeltek össze a sötétség oskoláiban, hogy a fonák casuistica szőrszálhasogatásai által az élettől s a polgári társadalomtól elidegenüljenek.

Elmúlt az idő, hol tudatlan és babonás emberek balútakra vezeték a népet, veszedelmes ujitónak rágalmazván mindenkit, ki a vallást casuistikai kinövésektől tisztitván s a szentirás zászlóját felemelvén, Jesájással tanitá: „Jákob háza! jertek, hogy járjunk az Isten világosságában.“[1]) („Az Isten újat teremtett.“)

Functiók.

E programmszerű kijelentésben első sorban a zsinagóga számára követel rendet és méltóságot: mindkettő hiányzott benne és hiányzik sok helyütt még most is. Hány modernebb rabbi van, kiben az istenitiszteleti actusok méltósága, az egyes alkotó elemek s köztök a pap cselekvésének is kellő méltósága — hogy úgy mondjam pathosa — iránt kevés az érzék?

E tekintetben Löwnek különben is tiszteletet gerjesztő külső megjelenése s viselkedése functiók alkalmával mintául szolgálha-

[1]) Zsinagógai beszédek 82 l.

Functiók. tott. Aki őt esketni vagy temetni látta, vagy hallotta számos templomszentelése valamelyikénél, midőn a zsinagógának s szerelvényeinek felavatását a beszéd vége felé emelkedett hangon, mindig kimért, mindig lágy gestussal végzé: az a papi functió átszellemült s mindenkit magával ragadó mintájával állt szemben.

Az egyes functiók rendjére vonatkozólag az általa behozott praxis a következő:

Névadás. Fiúknál a névadó eulogiákat ő mondá s reá néhány rövid szóval magyarul a gyermekre polgári nevét és az áldást adta reá.[1]) Leányok, amennyire az időjárás engedte, szintén elhozattak a zsinagógába és őreájuk is héber könyörgéssel a zsidó és a lennivalót szöveggel a magyar név adatott.

Esketés. Az esketés a bécsi minta szerint történik, amely szerint a vőlegény s menyasszony külön-külön a feltett kérdésekre igennel felelvén, ezzel beleegyezésüket fejezik ki és egyszersmind fogadalmat tesznek szent kötelességeik hű teljesítésére. Az eulogiák elmondása s a kethuba halk felolvasása után a jegyesek meghajolnak s megáldatnak, mire a kántor a többi eulogiát mondja.

Temetés. A temetési szertartás karénekkel kezdődik (מה אדם), melyre, rendszerint igen rövid, halotti beszéd következik. Erre a rabbi a héber imát (מנוחה נכונה) mondja el, majd a koporsóhoz lépve röviden búcsút vesz a hozzátartozók nevében, mire a kántor énekli a szokásos imát (אל מלא רחמים). Erre a koporsó kivitetvén, kocsira helyeztetik, mely előtt a kántor és kar az előírt zsoltárt (ישב בסתר) énekli. Közvetlenül a kocsi után a rabbi megy, utána a gyászkiséret. A kocsit csak bizonyos pontig kisérik, hol az említett zsoltár utolsó versét a kar ismétli, mire a kiséret kocsira ül, illetve eloszlik.

Elválás. Házassági elválások a régi szertartás szerint történnek. A lelkipásztori teendők legidőrablóbbját, a békéltetést oly béketűréssel, lelkiismeretességgel és reábeszéléssel eszközölte, hogy az elválás működési ideje alatt a legnagyobb ritkaságok közé tartozott.

Szegedi istenitisztelet. A nyilvános istenitiszteleti reformok közől Szegeden a negyvenes években kevés honosúlt meg. Pillitz 1845 április havában a confirmátiót megkísérté behozni, de ez nem soká tartotta fenn magát. A német prédikációt is ő honosítá meg, s

[1]) Jó szülőid akarata szerint . . . legyen neved. Az Úr legyen segítséged, hogy e nevet hordjad becsülettel, saját üdvödre, szüleidnek örömére, a haza javára és szent vallásunk dicsőségére. Ámen.

mint említők. (171 l.) egy alkalommal magyarul is prédikált. Régibb időből csak azon egy rendelkezést találjuk, hogy a nem községi ügyekre vonatkozó publicatiók, árverési s hasonló hirdetmények a zsinagóga előtt publikálandók (1838 júl. 31).

Löw hivatalbalépése után újból behozta a régebben már magyarul mondott, de beszüntetett s a királyért, hazáért és községért való imát, melyben a hét folytában előfordult casualiák is felemlittettek s néhány héttel később (1851 január) beszüntette az esketéseknél addig szokásban volt pohártörést. Többszöri kezdeményezés és határozat után[1]) 1855-ben elhatároztatott, hogy csak a község által alkalmazottak imádkozhatnak a zsinagógában elő, ami alól azonban a nagy ünnepekre nézve kivételek engedtettek.

Karének.

Az istenitisztelet rendezése csak 1857-ben sikerült. 1856-ban Löw szorgalmazására a karének behozása és vezetésére képesített kántor alkalmazása végre elhatároztatott s 1857 május 11-edikén Weisz Oszvaldban a község jeles képzettségü és tudományos kántort választott.

A karének és a prédikáció állandósítása — Löw ritka kivételekkel kéthetenkint prédikált — az istenitiszteletet rendezettebbé s magasztosabbá tették. Orgona a zsinagógában helyszüke miatt nem volt elhelyezhető s a nagyobbszerü ünnepélyeknél physharmonika által pótoltatott. 1879-ben pedalharmonium szereztetett be, mely a rendes istenitiszteletnél 1885 febr. 6-odikán szólt először, különben csak külön ünnepélyeknél, esketéseknél és a középiskolai tanulók szombat délutáni istenitiszteleténél volt használatban.

Zsinagógai ünnepélyek.

Politikai természetü ünnepélyek a szegedi zsinagógában már Löw Lipót hivatalba lépése előtt is tartattak. 1828 óta a király születésnapja mindig megünnepeltetett.[2]) 1840 ápr. 19-edike óta magyar imával.[3]) 1846 augusztus 29-edikén a türelmi adó eltörlését (l. fent 168 l.), 1847 február hetedikén József nádor emlékezetét ünnepelték meg Pillitz szónoklataival (l. fent 171 l).

[1]) 1834 márc. 6: Idegen hitszónok és előimádkozó a zsinagógában nem fungálhat. 1843 máj. 30. Csak a fizetéses előimádkozók imádkozhatnak elő. 1850 febr. ugyanez publikáltatik.

[2]) Közönségesen az itt állomásozó katonák is megvendégeltettek az nap a község által.

[3]) Roizner, A régi Szeged I. 32. Az ima szövege az előljáróság meghagyásából megjelent a Jelenkor 1840 36 sz. és a Hírnök 1840 37 számában.

Hazafias ünnepélyek.

Löw a hazafias alkalmakat soha el nem mulasztotta felhasználni annak demonstrálására, hogy a zsinagóga a haza örömeiből és gyászából a maga részét kiveszi s ily alkalmakkal nemcsak hívei, hanem a lakosság minden köréből özönlöttek hazafias szónoklatai meghallgatására. Ezenkívül a községi s iskolai élet momentuózus eseményei is együtt találták a községet mindig a zsinagógában és ez ünnepélyek a résztvevőknek ma is élénk emlékezetében élnek. Egyes ily emlékezetes ünnepélyek voltak: a kórház felszentelése, mely a zsinagógában tartott beszéddel és a kórházba való menettel történt 1856 augusztus 18., az iskola zászlajának felavatása 1857 május 13-adikán, amidőn a zászló átadása a zsinagógában történt s Löw erejének egész teljében s szavának egész hatalmával mélyen meghatotta közönségét. Széchenyi István gyászünnepélye következett erre 1860 május 20-adikán. Némely egyház és zsinagóga nem tartotta akkor opportunusnak, a legnagyobb magyarért gyászünnepélyt tartani, sőt a pesti község jónak látta a bécsi „Wanderer"-ben félhivatalos enunciátióban ebbeli eljárását avval igazolni, hogy dacára a magyar journalisztika sürgetésének nem tartott ünnepélyt, mert „csak saját egyházáért érdemeket szerzett férfiakért tart ilyent." Erre Löw ugyanott felelt, kiemelvén, hogy a zsidó kútfők kiváló nemzsidók emlékének megülését emlékbeszéddel meghagyják s hivatkozván az ebbeli gyakorlatra és Schwab L. néhai pesti főrabbi példájára. Tudvalevőleg maga a pesti község sem vonakodott később hasonló ünnepélyeket tartani. A Széchenyi-ünnepély után a bécsi egyetem magyar zsidó ifjúsága Löwhöz köszönő iratot intézett hazafias tetteért.

Széchenyi ünnepély.

A pesti zsidó ifjúság következő üdvözlő iratot menesztette hozzá:

Reméljük, a Pesti izraelita ifjúság érzelmeit fejezzük ki, ha Főtisztelendőségednek hitsorsosaink érdekében kifejtett buzgóságáért hálanyilatkozatot szavazunk.

Azon mély tiszteletet, melyet az ifjú zsidó-magyar nemzedék Főtisztelendőséged iránt a régi magyar időben szerzett érdemeiért és a jelenben történt erélyes fellépéséért érez, ezen hálanyilatkozat által szerényen tolmácsolni óhajtjuk.

Főtisztelendőséged volt az első zsidó-magyar lelkipásztor, ki, midőn az egész haza legnagyobb fiát gyászolta, hátrahagyta, hogy hitsorsosaink tisztelet és hálaérzelmét a világ előtt nyilvánítsa, és azóta nem mulasztott el egy alkalmat sem, hogy e haza zsidó fiait hazaszeretetre és áldozatkészségre lelkesítse.

Meg vagyunk győződve, hogy a magyar zsidóság csak is mint magyar tarthat igényt szebb jövőre e hazában: másrészt fájó szívvel kell tapasztalnunk, mi gyér azon lelkipásztorok száma, kik nemzetiségünk emelkedéséért és javáért buzognak!

Mi e tekintetben még sokat, sőt mondhatjuk legtöbbet várunk Főtisztelendőségedtől, ki midőn e haza földét átlépte, első kötelességének ismerte, édes hazai nyelvünket sajátjává tenni, és azon hirdetni Isten igéjét, s aki a legmostohább időviszonyok között sem titkolta el hő ragaszkodását e haza és nyelve iránt. Csakis ilyen férfiú méltó arra, hogy a jelen nemzedék lelki atyja, vezetője legyen.

Engedje tehát Főtisztelendőséged, hogy mi a multakért őszinte, mélyen érzett hálánkat kifejezzük: a jövőre nézve pedig tisztelettel felszólítsuk, hogy legyen tanácsadónk, útmutatónk! Mi hűségesen fogjuk követni. Sok ily lelkiatyát adjon az Isten, sok ily jeles és tevékeny férfiút e hazának és hitsorsosainknak! Így bekövetkezik nemsokára azon időszak, melyben az utolsó válaszfal is szétomlik a zsidó- és keresztény-magyar között.

Éljen a haza!!

Kelt Pesten, 1860 november 11-edikén.

(Következnek az aláírások.)

1860 vége felé a nemzeti ujjáébredésben való részvételre buzdította a zsidóságot. November negyedikén felhívást bocsátott közre a Pesti Naplóban, melyben az izraelita magyar egylet felélesztését indítványozta. Itthon is a nemzeti ügy iránti rokonszenvet élesztette. E mozgalom egyik jele volt, hogy a helybeli fiatal zsidó kereskedők az akadémia s a Dugonics-szobor javára gyűjtést rendeztek s ennek eredményét a következő levél kíséretében nyújtották neki át:

Főtisztelendő főrabbi úr!

Most, midőn Isten segítségével hazánkban jobb jövőnek nézünk elébe, annál inkább kötelessége mindenkinek minden hazai ügyet előmozditani, legyen bár tehetsége még oly szerény és hatáskőre még oly szűk is. A szegedi kereskedő ifjúság efelől mélyen meggyőződve levén, keblében hazafias célra gyűjtést rendezett s a begyült összeg egyik felét a legdicsőbb és legmagyarabb intézetre „a magyar tudós társaságra", a másik felét pedig Szeged nagy szülöttének „dicsőült Dugonics Andrásnak" emelendő szobrára szánta. Ezen gyűjtés eredménye, melyhez csupán a kereskedő ifjúság járult, 112 forint, mely szerény összeget, az adakozók névsorával együtt Tisztelendőségednek nyújtjuk át azon alázatos kéréssel, hogy ezt az illető helyekre juttatni méltóztassék. Örömmel érintjük, hogy társaink közül majd mindegyik megragadta az alkalmat, hogy bizonyithassa honfiúi érzelmeit és áldozatkészségét hőn szeretett hazánk iránt, és örömest járult e gyűjtéshez filléreivel. Végül nyiltan valljuk be hüszkeségünket afölött, hogy oly férfiúval dicsekedhetünk mint főrabbival, aki nemcsak a vallás és tudomány-

ban, hanem hazafiságban is mindig mint kalauz, lángoszlopként jár előttünk. Fogadja tehát a tisztelet és nagyrabecsülés őszinte nyilvánitását, melylyel viseltetett és viseltetni fog mindig Tisztelendőséged iránt a kereskedő ifjúság.

Kelt Szegeden, 1861-edik évi december 14-edikén.

Feltámadás. Valódi hazafias tüntetés volt feltámadás című homiliája, melyet 1861 március 31-edikén tartott, s melyre a hatóságok, az összes helybeli lelkészi kar és óriási közönség gyültek egybe. Ezekiel víziójának lelkében, mely a holttestekbe száll, a nemzeti közszellem ébredését látta, s beszéde az akkori hirlapi tudósitások szerint is, hatalmas benyomást gyakorolt városunkban a zsidó ügyre nézve táplált véleményekre s a zsidók közérzületére egyaránt.

Klauzál-ünnepély. A legközelebbi hasonló nagyszabású ünnepély Klauzál Gábor gyászünnepélye volt 1866 augusztus 14-edikén, melyen Klauzál özvegye, gyermekei s néhány képviselőtársa is résztvett. Br. Eötvös József, ki a délelőtti gyászmisén résztvett vala, délben kénytelen volt elutazni s meglátogatá Löwöt, kivel sokáig élénk eszmecserét folytatott. 1866 október 22-edikén a cholera megszünéséért tartatott hála-istenitisztelet, melynek alkalmával a prédikáció textusa (Jézs. 26, 15—19) a közönség közt kiosztatott.

Emancipátió ünnepélye. 1868 január negyedikén ismét a város egész intelligentiáját együtt találjuk, midőn az egyenjogúsitás ünnepeltetik, s Löw tartja az ünnepi beszédet, ki 33 éven át küzdött az emancipációért.[1]) Október ötödikén az országos izr. tanitó-egylet közgyülése előtti istenitisztelet alkalmával az idő hatalmáról prédikál.

Eötvös-ünnepély. Két év multva, 1871 február 9-edikén br. Eötvös Józsefet gyászolta a szegedi zsinagóga s Löw parentátiója a nagy halotthoz méltó volt. 1871 október 24-edikén gróf Zay Károly emlékét ünnepelte s 1872 szeptember 22-edikén a betegápoló és temetkezési egylet uj tóráját avatta fel. Saját szószékéről csak kétszer hallott mást prédikálni: elsőnek tanitványát dr. Kármán Mórt, ki tanulmányai végeztével s másodiknak saját fiát Löw Immánuelt, ki 1874 szeptember 27-edikén prédikált először. Egy évvel később Löw Lipót ravatalát állitották fel szó-

[1]) 1869 január havában (שבת שירה) a hatóság nevében először publikálván, hogy az országgyülési képviselők választási lajstromába irassák be magukat, figyelmeztette a híveket, hogy ez első alkalommal, midőn politikai jogaik gyakorlatába lépnek, emlékezzenek meg a fajtóról, melynek annyit köszönnek a hallételek szétosztalatásában. Másnap a magyar irók segélyegylete számára 90 forint gyült össze.

széke helyén, majd ő érette tartatott 1875 november 14-edikén gyászünnepély.[1])

Hitszónoki működés.

Löw Lipót mint hitszónok nemcsak saját községeiben működött: már működése első évtizedében, de kivált a hatvanas évek óta a nagyobbszabású zsinagógai ünnepélyek az ország legkülönbözőbb vidékein az ő közreműködése mellett folytak le s e tekintetben nincs azon álláshoz, melyet a közvéleményben elfoglalt, fogható praecedens a zsidóság újabb történetében.[2]) Megszokták benne látni a magyar zsidóság leghivatottabb képviselőjét e téren ép úgy, mint a felekezeti élet felmerült kérdéseinek elintézésében.

Temetőbeszédek.

Már 1845 augusztus havában meghivatott a bajai zsinagóga magyar nyelvű felavatására. Ezt azonban az ottani nagyhírű főrabbi rossz néven vevén, a meghivást nem fogadta el. 1846 szeptember 11-edikén saját községében Pápán szentelte fel a zsinagógát s hasonló ünnepélyeken látjuk prédikálni: H.-M.-Vásárhelyen 1857 május 15. Nagy-Váradon 1861 augusztus 7. Ó-Kanizsán 1862 január 31. Kisteleken 1862 október, Zimonyban 1863 október 8, Székesfehérvárott 1864 szeptember 24, Zomborban 1865 január, Veszprémben 1865 február 10, Pécsett 1869[3]) július 22, Győrött 1870 szeptember 15.[4])

1847-ben február 25-ödikén a megyegyűlés idején Zala-Egerszegen József nádor emlékezetét, 1849 június harmadikán, mint emlitők. Veszprémben a függetlenségi nyilatkozatot ünne-

---

[1]) Azóta kiválóbb ünnepélyek voltak: Deák Ferenc gyászünnepélye 1876 febr. 6, az árvíz emlékére 1880 óta március 12-edikén évenkint tartott istentisztelet, 1882 november ötödikén Arany János gyászünnepélye s 1885 február 24-edikén a nőegylet félszázados jubilaeuma.

[2]) Jellemző a magyar zsidóság körében elfoglalt állására nézve, hogy a jótékony, felekezeti s művelődési egyletek hosszú sora tisztelte meg a tisztoleti vagy rendes tagsággal. Igy 1857 H.-M.-Vásárhelyi Chevra Kaddisa, 1860 a szegedi komasági egylet, 1861 az izr. magyar egylet Pesten s a szegedi izr. betegápoló és temetkezési egylet, 1863 a pesti Concordia, 1864 a hitközség és Chevra Kaddisa Zimony, 1867 Arader isr. Humanitätsverein, Alföldi izr. földmivelési, ipart és nehéz mesterségeket terjesztő egylet Debreczenben, az országos izr. tanitó-egylet tiszteleti elnöke, 1868 u.-almosi Társalgási Egylet, bajai Casinó és kereskedelmi czarnok, kalocsai Casino, 1869 pécsi Chevra Kaddisa, 1870 Erster isr. Kranken- und Leichenverein mittelloser Gewerbsleute Pest, bajai Egyenlőségi Kör, győri és győrszigeti Chevra Kaddisa, 1871 Kranken- und Leichenverein Zion Pest, Unió, pesti betegápoló és temetkezési egylet, 1872 Délmagyarországi történelmi és régészeti társulat Temesvárott.

[3]) A pécsi felavatás után július 26-odikán Nagy-Kanizsára rándult, hol 1855 ápr. 29-odikén volt azelőtt utoljára, s a régi barátok s az ifjúság által lelkesen fogadtatott.

[4]) Pécsett az ott felavatott zsinagógát 14-ediknek mondotta, úgy hogy a régiekhez közül négyet nem tudunk felsorolni. Temesvárott 1860 szept. 9-edikén a temetői cidduk hadin házat avatta fel.

Cegléd Teleky ünnepély.

pelte. 1861 május hatodikán Cegléden gr. Teleky László emlékezetére szabad ég alatt mondott beszédet s ugyanazon Cegléden, amely újabban a zsidógyűlölet apostolainak fészkévé vált, az egész lakosság ovációjává vált ez ünnepély, melynek végeztével a különböző felekezetek lelkészei s a polgármester üdvözölték szónoklatokkal Löwöt, kinél este a polgárság fáklyásmenettel tisztelgett.[1]) Hasonló lefolyása volt azon ünnepélynek, melyen az egyenjogúsítás örömére 1868 március negyedikén tartott ugyanő Cegléden beszédet. Szinte fájdalmas most ezen idők emlékeit föleleveníteni, midőn őszintén hittük, hogy a magyarság s a zsidóság között oly szoros a kapocs, hogy ezentúl már csak a békés továbbfejlődésről s a zsidók teljes megnemzetesedéséről lesz szó s a vallási türelmetlenség soha többé fel nem kelthető . . .

Az egyenjogúsítás ünneplésére Cegléden kivül még Baján 1868 január 26-odikán, Kalocsán január 28-adikán és Zimonyban április 23-adikán tartott prédikációkat s utóbbi helyen, hol már 1863-ban is megfordult a templomszentelés alkalmával, a hatóságok oly tüntető fogadtatásban részesitették, minő csak akkor, a liberalizmus friseségének teljében volt képzelhető.

Lehetetlen végül föl nem említenünk azon beszédet, melylyel 1873 február 23-adikán a pesti zsinagógában legidősebb fiát dr. Löw Tóbiást megeskette Hürsch Emmával. A beszéd hatásáról a napilapok, melyek másnap egész terjedelmében közölték, elragadtatással emlékeztek meg.

Löw mint hitszónok nagy hirnévnek örvendett, mint a magyar prédikáció időszerint is első képviselője (l. fent 178 l.) elsőnek elösmert tekintély volt. Magyar zsinagógai beszédeinek gyüjteménye (1870) az első ez irányban tett kisérlet vala, melyben eddig kevés követőt talált.[2])

[1]) Carmel, Illustr. Judenzeitung 1861, 175.

[2]) Magyar zsinagógai beszédgyüjtemények: Dr. Kohn Sámuel, a pesti izraelita hitközség hitszónoka: Zsinagógai szónoklatok. I. Ünnepi és alkalmi beszédek. Budapest 1875, Rosenberg testvérek. 192 l. — Löw Immánuel, Hét beszéd. Szeged 1883 Traub 132 l. — Dr. Perls Ármin Prédikációk. Szeged 1884 Traub 120 l. — Érdekesnek tartjuk felsorolni azokat, kiktől eddig egyes magyar zsinagógai beszédek megjelentek, az illetők első ebbeli publicatiójának évszámával együtt: Friedman Abrahám Simánd 1845, Steinhardt Jakab Arad 1845, Pillitz Dániel Szeged 1847, Rokonstein Lipót N.-Várad 1847, Marcali Mihály Marcali 1860, Braun Salamon Putnok 1863, Hochmut Abrahám Veszprém 1865, Dr. Klein Mór Miskolc 1867, Dr. Kohn Sámuel Pest 1867, Strassor D. L. Kúla 1867, Stern Albert Lipest 1867, Dr. Cohné József Fogaras 1867, Singer Péter Várpalota 1868, Dr. Kohut Sándor Székesfehérvár 1868, Ehrlich Ede Pécs 1869, Dr. Schnitzer Ármin Komárom 1871, Dr. Spitzer Károly Simánd 1874, Löw Immánuel Szeged 1874, Schwartz I. Csáktornya 1874, Dr. Rosenberg Sándor N.-Várad 1875, Singer Ábrahám Várpa-

Homiletikai nézetek.

A prédikálás methodusára nézve Rabel barátjának 1835-ben azt írja, hogy a zsidó közönség az értelemhez szóló prédikációt a pusztán buzdító és intő beszédeknél jobban kedvelvén, a prédikációban az értelemhez forduló írásmagyarázatnak kell dominálnia. Ezen elvhez mindig ragaszkodott s úgy írásmagyarázása a prédikációban, mint a későbbi kútfők értelmezése a derásákban a szigorú logikai dispozició[1]) mellett mindig nagy súlyt fektetett a gondolkozó hallgató kielégítésére. A thema logikai felosztásának összekapcsolásában a szentirás igéjével vagy valamely aggádikus mondással valódi művész volt. A keresztény prédikációnak, melynek irodalmában bámulatos olvasottsággal bírt, gondos dispozicióját a zsidó derásah szellemes alkalmazásaival egyesíté s bár közönségesen rögtönözve prédikált, mégis soha gondos dispozició nélkül nem lépett a szószékre.

Társadalmi állás Szegeden.

A hazai zsidóság körében elfoglalt állásának megfelelő volt azon társadalmi állás, melyet Szegeden elfoglalt. Tudománya, hazafisága és szónoki elösmert művészete a város vezérférfiai közé sorozák őt s úgy tisztán társadalmi tekintetben, mint a politikai mozgalmak terén fényes szerep jutott neki, úgy, hogy a város közgyülésének, melynek tagja volt, azon alább közölt elösmerő nyilatkozata, melylyel halála fölött való bánatát jegyzőkönyvbe iktatja, a közvéleménynek hű tolmácsa volt.

Löw Lipót a társadalmi s a közélet kötelességeinek mindig szívesen felelt meg s közebédeken, melyek nálunk a nyilvános életnek sűrűn előforduló kifejezései, ritkán hiányzott.

Felköszöntései a bankettek fénypontját képezték: talpraesett élc és találó történelmi reminiscentiák találkoztak bennök s felvillanyozták a hallgatókat. Ily felköszöntései közől különös feltünést keltett egy püspöki ebéd alkalmával tartott 1862 okt. 21-[2]). 1868-ban a Deákpártnak a követválasztás előtt tartott bankettjén hatásosan beszélt, mire Kremminger Antal őt köszönte fel. A két igazán szabadelvü férfiu őszinte barátsága a felekezetek békéjének kiváló biztositéka volt. Június elsején a szabadelvü kör alakulása alkalmából tartott ünnepélyes lakoma alatt Horváth Mihályt ő köszönté fel, szólt midőn Osztrovszky József a hétszemélyes táblához kineveztetvén, búcsúestélyt rendeztek

lota 1876, Dr. Stier József Szombathely 1876, Seltmann Lajos H.-M.-Vásárhely 1879, Dr. Löwy Mór Temesvár 1880, Dr. Neumann Ede Kassa s Nagykanizsa 1882, Dr. Klein Gyula Szigetvár 1883, Dr. Perls Ármin Kecskemét 1884.

[1]) V. ö. Ben Chananja VI. 155.

[2]) A tosztot a bécsi Wanderer s a Pester Lloyd közölte.

Társadalmi állás Szegeden.

számára (1869 május), s midőn Aradon Dáni Ferenc főispán beigtattatott hivatalába s ő Kremminger Antal szegedi préposttal őt óda elkísérte s a banketten az aradiakat elragadta ékesszólásával. 1871 május havában, midőn mint a Toldy Ferencz ötvenéves irói jubileumának megünneplésére alakult bizottság elnöke a kaszinói banketten a magyar irodalomtörténet megalkotóját éltette.[1])

A Deákpárt, az akkori teljesen szabadelvű szellemben haladva, őt bízta meg, hogy a Horváth Mihályhoz menesztett küldöttséget, mely a képviselői mandátumot volt felajánlandó (1868 febr. 8-adikán), vezesse. Azon idő szép jele volt, hogy a katholikus püspökhöz a zsidó papot küldötték. . . Az 1848-adiki bajtársak kezet szorítottak a visszanyert alkotmány talaján. Bizony szégyenkezve néznék mai állapotainkat!

Családi viszonyok.

Löw Lipót családi életéről s viszonyairól röviden emlékezünk meg. Másodízben 1853 április 17-edikén lépett házasságra, nőül vevén Ó-Kanizsán Redlich Babettet. Gyermekei közől a legidősebb 1. Amália született 1843 máj. 9. nőül ment Dr. Barach Benedek budapesti ügyvédhez 1862 nov. 18. meghalt 1874 aug. 24. 2. Tóbiás szül. 1844 jún. 5. mh. 1880 jún. 6. mint kir. főügyészi helyettes, kit a nekrologok méltán neveztek a magyar jogászvilág díszének. 3. Simon szül. 1845 máj. 7. mh. 1846 márc. 13. 4. Sámuel szül. 1846 szept. 11. 1873 óta gyakorló orvos Budapesten. 5. Vilmos született 1847 júl. 31. ügyvéd New-Yorkban. 6. Tivadar szül. 1848 nov. 14. ügyvéd Budapesten. 7. Rebekka, özv. Breitner Sámuelné. 8. Immánuel szül. 1854 jan. 20. 1878 szept. 8 óta atyja hivatali utódja Szegeden. 9. Teréz szül. 1855 aug. 26. mh. 1876 júl. 9. 10. Mózes szül. 1857 nov. 12. építész Bécsben. 11. Jozseffa, férj. Fleischer Ignácné. 12. Janka, férj. Wolf Henrikné. 13. Leontin. 14. Henrik.

Irodalmi viszonyok Szegeden.

A szegedi hitközség kebelében igen kevés irodalmi termék jött létre. A legrégibb nyomtatvány, mely szegedi zsidótól helyben megjelent, egy orvosi dissertátió 1832-ből.[2]) Utána Bauer Márkli Herman később említendő s Pillitz Dániel fentemlített kiadványain kívül 1850-ig nem tudunk semmit sem felmutatni.

[1]) A Szeged város történetére pályadíjat kitűzött bizottságnak elnöke volt s erélyesen szorgalmazta a mű megjelenését. Eddig azonban csak egy kötet jelent meg s a másodikat a közönség már nyolcadik éve várja.

[2]) Cajus Gábor, De lingua ut signo. Dissertatio inauguralis medica. Szeged, 1832 Grünn 19 l. 8°.

Löw irodalmi tevékenységétől eltekintve később is igen kevés az, amit a helyi sajtó zsidóktól nyert.[1])

Az irodalom szolgálatában kevesen állottak s állanak. Mint jeles hírlapírót dr. Kleinmann Lipótot említhetjük föl, ki a „Szegedi Hiradó"-nak munkatársa volt s 1876 febr. harmadikán halt el helyben. A többiek, kik akár a tudományos, akár a hírlapirodalom terén működtek, elszármaztak hazulról s többnyire a fővárosban leltek működési kört.

A felekezeti irodalom terén emlékezetessé Szegedet Löw Lipót irodalmi tevékenysége tette, ki írói munkásságának nagyobb részét a szegedi időben teremtette. Irodalmi tevékenységét hívei érdeklődéssel s áldozatkészséggel kísérték. Az irodalmi mozgalmak iránt azelőtt igen csekély érdeklődést tapasztalunk a községben. Az irodalom azelőtt csak egyes szerzők személyében jelentkezett, kik utazgattak, hogy műveiket eladogassák. 1825-ben egy ily utazó író héber művére 12 aláírást tudott szerezni[2]), egy másik ugyanennyit, egy harmadik 1833-ban kilencet.[3]) Ez utóbbi Szabadkán 4, Makón 13, Aradon 26, Temesvárt 11 előfizetőt gyűjtött.

Az érdeklődést a felekezeti irodalom iránt Löw első nagyobb terjedelmű tudományos munkája, a Mafteach, keltette föl. A munka szerző kiadásában jelent meg és Szegeden 94 előfizetője, köztök 9 keresztény volt. Maga az előljáróság 25 frttal járult a nyomtatási költségekhez és így a község érdeklődését

[1]) Ilyenek: Örömhangok ő cs. kir. ap. felségeik I. Ferencz József császár és Erzsébet császárnő üdvárasztó eljövetelének ünnepélyére. Szegeden, májusban 1857. Kiadja az izr. Cultus-község előljárósága ugyanott. Szeged, nyomtatta Burger Zsigmond. (2 magyar óda: Kelényi Károly és Rosenberg Izidortól) 8 l.

Belül: Jubelklänge zur beglückenden Ankunft ihrer k. k. apost. Majestäten des Kaisers Franz Joseph I. und der Kaiserin Elisabeth zu Szegedin, im Mai 1857. Herausgegeben vom isr. Cultus-Gemeinde Vorstand daselbst. Szegedin, Druck von Sigm. Burger. 8 l. (2 német költemény: Reitzer Adolf és Kleinmann Lipóttól.)

Dr. Altstädter Móric. Szegedin als Winteraufenthalt für Brustleidende im Vergleiche mit Venedig. 1859 80 l. 8°.

Kislaki (Kármán) Mór, A római irodalom története. Gimnáziumi segédkönyv 1862. 76. l. 80.

Statuten des isr. Gevatter-Vereines in Szegedin. 1862.

Statuten der Szegediner isr. Cultus-Gemeinde. 1863.

Statuten-Entwurf der Szegediner isr. Cultus Gemeinde. 1870.

Satzungen der heil. Brüderschaft für Liebeswerke. 1872.

Dr. Bauer Simon, Gondolkodás és tudás. Bölcseleti értekezés 1876. 20 l.

Gellér Mór. Az 1876 évi magy. ors. ipar-, termény- és állatkiállítás név és tárgymutatója. 1876. 138 l.

[2]) שני עמים irta Hirsch Brod Kitzoc-i rabbi Prága 1825 4°. Szabadkán 5, Makón 8, Temesvárott 33, Aradon 81, N.-Váradon 26, O-Budán 21, Pesten 22, Pozsonyban 25 előfizetője akadt.

[3]) שאר מרא kiadta Stern Zalmon Prága 1833.

Mafteach.

főrabbija irodalmi működése iránt világosan tanusítá s elöször teljesité egyúttal a müvelt zsidók kötelességét: az irodalomnak s a nemzeti mellett a felekezetinek pártolását.

A Mafteach kiadása körül Löw jó barátja, Löwy József Nagy-Kanizsán buzgólkodott, ki kereskedő volt, de a mellett a zsidó irodalomban nagy jártassággal birt s iránta élénk érdeklődéssel viseltetett, sőt mint iró is fellépett.

A Mafteach megirására vonatkozó tanulmányokat Löw korán kezdé. A biblia tanulmányozásának története a zsidóknál ugyanis már 1834 nyarán foglalkoztatta s 1835-ben saját tanitási methodusát a prosznitzi talmud tóra iskolában egy iskolai programmban ösmertetni akarván (l. f. 175 l.), a biblia tanitás történetét röviden akarta ebben vázolni s néhány hiányzó adatért a nagyhirü Rappoporthoz fordult. E tárgyat később is mindig szem előtt tartotta s midőn a negyvenes évek publikátiói és zsidó irodalomtörténeti kutatásai e téren az anyagot gyarapiták, hozzáférhetőbbé és rendezhetőbbé tették, hozzálátott a bibliai tanulmányok történetének megirásához. Az exegesis történetét a zsidóknál, melynek összefüggő előadása addig meg sem kisértetett, világos csoportositásban, behatú itélettel és az iskolák, irányok és kiváló képviselőik finom jellemzésével irta meg. Ez alapos munkálatot mint a szentirásba való bevezetés egyik kiegészitő részét adta ki, a bibliai általános bevezetéssel egy műben (Mafteach), melynek második kötete azonban nem jelent meg.[1])

A Mafteach szakkörök s a nagyobb érdeklődő közönség által meleg elismeréssel fogadtatott[2]) s mint a zsidó exegesis története maig is az egyetlen, az egészet felölelő mű.

---

[1]) A könyv több középiskolánál tankönyvül használtatván, elkelt, úgy, hogy már régen csakis antiquarius úton kapható.

[2]) Ipolyi Stummer Arnold 1855 november 11-edikén Zsolnán kelt levelében a Mafteachra vonatkozólag egyebek közt a következő szavakban nyilatkozik: „En ugyan régtől fogva csak sejtettem, de tudtam és sokat olvastam róla, mily dús a mily hocsés irodalommal birnak kegyetek e részben; mindamellett megvallom, hogy Fiagot könyve volt az első, mely azt elömbe ily összefüggő egészben, kimerítőn, világosan és érdekesen előállitá."

Luzzatto S. D. Páduából a könyv megjelenése alkalmából a szerzőnek hosszabb levelet irt, melyből a következőket emeljük ki:

ראיתי עד היום מחצית ספרך. ובצאתי בו שלשת המעלות. טוב ויפיב מאיעל יובן לבי בשמוח כי ביעודי הדור קבלו תועלת בבריאתו וכבוד התורה והאומה ותרבה על ידו כי בחכמה ובתבונה קבצת בו ענינים רבים אשר הם תפארת לישראל. והנה עד היום הזה הבחורים אשר אין תורתנו אומנותם. אם

Ben Chananja.

Löw Lipót irodalmi munkásságának legmozgalmasabb idejét az 1858-tól 1867-ig terjedő tíz évi időköz jelöli, melyben Ben Chananja című folyóirata, illetve hetilapja megjelent.

A Ben Chananja 1858-ban indult meg[1]) széleskörű programmal, mely felölelt dogmatikát, ethikát, szertartástant, zsidó történelmet, philologiát, bibliai exegesist s régiségtant, emancipationalis törekvéseket, hatósági rendelkezéseket, községi és tanügyet s irodalmi szemlét. Tudományos tartalma nagy tekintélyt szerzett neki s 1861-től fogva mint hetilap jelenve meg, a magyar zsidó közvélemény legtekintélyesebb organumává vált.

Hetilapnak

A Ben Chananja úgy bel, mint külföldön szép elterjedtségnek örvendett[2]) és tágkörű programmjával iparkodott úgy a tudomány mint a felekezeti élet érdekeit képviselni. A szerkesztő köré lassankint a dolgozótársak és levelezők egész nagy köre csoportosult, kik között a kül s belföldnek legelőkelőbb zsidó íróit találjuk. Kiemeljük közülük a következőket: Dr. Adler orsz. rabbi Cassel, Altar Mór Gr.-Jenikau, Aronsohn Lobl Brassó, Bacher Simon Szucsán, Barach Lipót ker. rabbi Topolya, Dr. Bäck rabbi Schaffa, Ben Israel rabbi Koblenz, Dr. Beer Bernát Drezda, Breuer Lipót hittanár Bécs, Brüll Jakab rabbi Kojetein, Dr. Brüll Nehemiás Bécs, Brill Ármin N.-Becskerek, Buber Salamon Lemberg, Carmoly E. majnai Frankfurt, Cohn Albert Páris, Deutsch Henrik Pest, Derenbourg József Paris, Dukes Lipót London, Dr. Duschak rabbi Austerlitz, Ehrlich Ábrahám Berlin, Ehrlich M. L. rabbi Körmend, Dr. Ehrentheil rabbi Horic, Eisler L. rabbi Eiwanowitz, Elsässer Sándor Laupheim, Fassel H. B.

הי מבקשים לקנות קצת ידיעה בחכמת ספרי הקדש הנו מביהים לפנות אל הלבבות ושטי בוב, אם אל הלבים ורצי לבב, הם הראשונאליסטען, המבקשים בתורה מן השמים, ועל הדוב גם במצאות האל, ואם אל שטי בוב, הלא המה הדבקים (בלבם או בפיהם בלבד) באמונת העוברי: ואלו ואלו הצד השוה שבהן שהרבן להוציך לאמונת ישראל, ולהורידו לארץ בבור יעקב, ומהים הללה אם יפנו הבהורים אל בפרך, ישאבו משם מים חיים והקדישו את קדוש יעקב, ואת תורתו, ולחבמי ישראל הללות יהנו, ולך תהיה צדקה בעיני אלהים ואדם. ועתה צר לי עלוך ידידי היקר, כי בותך בבוד לשדל אולי יתנו בך הבלבים עין נפש, הלא המה הורנאליסטים, שאומנותם אומנות לבשים, ובראשם הראש הראשון, התקיף החסון, החכם... המקום ירוממך למעלה למעלה משוט לשוני, מהדר נאנו, ומאמי יתדנו, ומלעג השדלנים יבוז הנאוים.

[1]) A kiadás körüli sokszerű teendőket s a correcturát fiai, leginkább Sámuel és később Tivadar végezték.

[2]) A szegedi előfizetők száma 50 és 70 között variált.

főrabbi N.-Kanizsa. Dr. Fein rabbi Kuttenplan. Feitel Mór orvos Pápa, Feith Ephraim Tarnow, Dr. Finály J. orvos Pest. Friedmann M. lector Bécs. Friedmann Mór főkántor Pest. Dr. Geiger Ábrahám rabbi majnai Frankfurt. Dr. Goldziher Ignác Pest. Dr. Grünebaum rabbi Landau. Harkavy A. Szt.-Pétervár. Dr. Hecht E. Hoppstädten. Dr. Hochstädter rabbi Ems. Dr. Jellinek Adolf Bécs. Jeiteles Leo Arad. Dr. Joel rabbi Boroszló. Dr. Jolowitz H. Königsberg, Dr. Jost M. J. majnai Frankfurt, Dr. Kahn rabbi Trier, Dr. Kayserling M. Hannover, Kern Jakab Pest. Kirchheim Rafael majnai Frankfurt. Dr. Klein Mór Miskole. Klein Salamon Szeged. Dr. Klemperer rabbi Landsberg a. W.. Kraus Zsigmond Körös-Ladány. Landes Nehemiás Bolechow. Dr. Landau rabbi Drezda. Lederer Ábrahám Pest. Löw Sámuel Bécs. Löw Tóbiás Pest. Löwy József N.-Kanizsa. Dr. London orvos Jeruzsálem. Luzzatto S. D. Padua. Dr. Mielziener rabbi New-York. Munk Salamon Paris. Dr. Müller Alajos és Frigyes Bécs, Dr. Naschér S. Berlin. Neubauer Adolf Páris. Dr. Perles József Boroszló. Pineles M. H. Galatz. Pollák Kaüm Szegszárd. Dr. Rahmer rabbi Thorn. Reifmann Jakab Szebrszin. Reich Ignác Pest. Rosenberg Lipót jegyző Arad. Roth Áron rabbi Siklós. Rottenberg Noé Homonna. Dr. Rothschild rabbi Alzey. Dr. Saalschütz tanár Königsberg, Dr. Schmiedl rabbi Prosznitz. Schorr Ozias H. Brody. Dr. Schwarz rabbi Köln. Seligmann Eleázár Pécs. Silberstern Lipót Szeged. Dr. Spitzer Sámuel főrabbi Eszék. Dr. Stein A. rabbi Prága, Stern Ignác H.-M.-Vásárhely, Stöszel M. tanár Brünn. Lelio della Torre tanár Pádua. Wehli Ernő Prága. Dr. Wessely tanár Prága, Wilheim F. H.-M.-Vásárhely. Dr. Wiener M. Hannover. Dr. Wolf rabbi Gothenburg, Dr. Wolf G. Bécs. Dr. Zipser M. főrabbi Rohonc.

A dolgozótársak nagy száma daczára a lap legértékesebb részét a szerkesztő cikkei képezték, melyek őt egész sokoldalúságában mutatják be.

Emancipatio.

Törekvései első sorban az emancipátióra irányultak itt éber figyelemmel kisért minden mozdulatot s a zsidók polgári állása s felekezeti ügyei ellen intézett támadások akár a kormánytól, akár egyesektől indultak ki, harcrakész, éles tollú kritikáját el nem kerülték.

Politischer Kampf.

Elég utalnunk a kormány házasságügyi intézkedéseinek éles megtámadására, a kethuba és stár chalica bélyegkötelessége tár-

gyában érkezett rendelet kritikájára, melynek következtében a zsidóság ez új adótól megmenekült.

Hadi törvény széke.

Az 1863-adiki házasságügyi rendeletre vonatkozó s a Ben Chananjában megjelent kritikáért 1864 aug. 8—9 és 12-edikén hadi törvényszék előtt állott — a bizonyos oldalról informált helytartó rendeletére. A hosszú tárgyalásoknak, melyek a katonai auditort nem kevéssé izzasztották meg, vége kétheti fogságban marasztaló ítélet volt, az elnöklő térparancsnok, gróf Ehrbach azonban a király születésnapján a kiszabott büntetést — két hetet — elengedte. Érdekes, hogy a hadbíró avval támadt reá, hogy a magas kormány rendeletei nem azért adatnak ki, hogy kritizáltassanak s hogy erre Löw azt felelhetě, hogy ép akkor a pénzügyminiszter a kethubára vetett bélyegadót a Ben Chananja felvilágosító kritikája következtében beszüntette.[1])

Hasonló eset forgott fönn, midőn a helytartótanács 1863-ban külön zsidó iskolai felügyelőket akart a zsidó községek költségére kinevezni. A Ben Chananja szakszerű s kíméletlen felszólalására a hivatalos lap védelmezte ugyan a kormány szándékát, de annak kivitele abban maradt.[2])

Nyíltlevél Trefort Ágoston akadémiai tagnak, a mostani cultusminiszternek 1862 december elsején olvasott akadémiai értekezése ütött, mely a hazai zsidóságot szégyenletes rágalmakkal illette. Erre Löw a Ben Chananjában nyíltlevéllel felelt, melynek higgadt, történelmi alapon nyugvó érvelése szétmorzsolá az akadémikus légből kapott vádjait s országszerte, de leginkább Pesten óriási feltünést és zsidó körökben valódi örömet keltett, mely a szerzőhöz intézett nagyszámú adresszában és a pestiek által átnyujtott emléktárgyban nyilatkozott.

Nyíltlevél Trefort Ágoston akadémiai tagnak, a mostani cultusminiszternek 1862 december elsején olvasott akadémiai értekezése ütött, mely a hazai zsidóságot szégyenletes rágalmakkal illette. Erre Löw a Ben Chananjában nyíltlevéllel felelt, melynek higgadt, történelmi alapon nyugvó érvelése szétmorzsolá az akadémikus légből kapott vádjait s országszerte, de leginkább Pesten óriási feltünést és zsidó körökben valódi örömet keltett, mely a szerzőhöz intézett nagyszámú adresszában és a pestiek által átnyujtott emléktárgyban nyilatkozott.

Hasonló irányban több izben volt alkalma fellépni, nemcsak a hazai, hanem a szerb zsidóság érdekében is, mely hozzá fordult. A zsidó felekezeti élet minden felmerült mozzanata, különösen a községek szervezése és a rabbi-képző ügye, az ó-orthodoxiával s a romantikus, tudatlan német uj-orthodoxiával szemben a haladás és a tudomány érdekeinek megóvása egyaránt foglalkoz-

[1]) B. Chan. VIII. 553.

[2]) Ben Chan. 1863 VI. 474, 563 s 519:

„Die Juden Ungarns betteln nicht, wollen kein Almosen. Sie **fordern** den Vollgenuss der staatsbürgerlichen Rechte, weil sie alle staatsbürgerlichen Lasten tragen und alle staatsbürgerlichen Pflichten erfüllen. Von Almosen wollen sie auch rücksichtlich ihrer Religions- und Schulangelegenheiten nichts wissen, auch hier fordern sie nur das Recht, das ihnen gebührt, und das in der Natur der Sache liegt."

Alliance.

tatta. A cultura és felekezet szolgálatában álló minden mozgalmat szívesen támogatott s az Alliance isr. universelle ügyét elejétől fogva teljes erővel felkarolta s ennek jelentéseit több évig részint a Ben Chananjában; részint külön füzetekben németül ő közölte.

Az Alliance iránti rokonszenvét azon hév is tanúsítja, melylyel a lipcsei zsinaton 1869 júl. 2. az Alliance érdemeit méltató határozatot provokált. Nem mult el év, hogy az ünnepek valamelyikén az Alliance culturalis és humanitarius felekezeti missióját ne ajánlotta volna a hivek figyelmébe s a tagok száma ennek következtében Szegeden 60—70-re emelkedett.

Tudományos értekezések.

Mindezek mellett a Ben Chananjában tette közzé tudományos értekezési egész hosszú sorát az exegesis, dogmatika, vallástörténelem és régiségtan terén, részint önálló tanulmányok, részint hozzá intézett kérdésekre adott responsumok alakjában.

Ezen értekezések maradandó tudományos becse a zsidó tudomány leghivatottabb képviselői által lett elösmerve.[1])

Zsidó törvénytudományi tárgyak sehol oly átlátszó stylusban s oly alapos történelmi csoportositásával a legtávolabb helyekről összehordott anyagnak nem tárgyaltattak, mint Löw ez értekezéseiben, különösen azokban, melyek valamely a gyakorlatban felmerült kérdés megoldásával foglalkoznak.

Ily értekezése a Ben Chananjában — részben önálló művekben is — nagy számmal van.

Dacára ugyanis azon körülménynek, hogy politikailag compromittált volt s folyton felügyelet alatt állott, úgy, hogy Bonyhády az ötvenes évekbeli megyefönök, ki iránta jóakarattal

[1]) „Allein das Blatt beschränkt sich nicht auf die hervortretenden Tagesereignisse; es geht ernstlich mit ein auf die tieferen wissenschaftlichen Fragen und hat manchen sehr achtbaren Beitrag gebracht für religiöse Erkenntniss und geschichtliche Einsicht. Die Gutachten der Herausgebers namentlich über die verschiedensten, ebenso in das Leben eingreifenden wie die Feststellung von Gebräuchen und Ansichten berührenden Fragen zeugen von einer klaren wissenschaftlichen Einsicht, welche solide Gelehrsamkeit zur Aufhellung der geschichtlichen Entwickelung fruchtbar zu verwerten weiss. Und solche Arbeiten von dauerndem Werthe bringt diese Zeitschrift fast in jeder Nummer."

„Diese inneren Kämpfe des Rabbinismus mit dem Thalmud unserer Zeit klar zu machen, nachzuweisen, wie trotz aller Erstarrung die späteren Lehrer, und zwar nicht blos die philosophisch gebildeten, ihre selbstständige Ueberzeugung nicht blindlings hingeopfert haben, ist ein sehr verdienstliches Werk; es dient ebenso zur Aufhellung der Geschichte wie zur Befestigung in der Erkenntniss, dass im Judenthum niemals die freie Entscheidung nach eigener Einsicht dem thalmudischen Buchstaben sich unterworfen hat. Dass Ben Chananja auf solche Betrachtung unermüdet hinlenkt, gibt dem Blatte einen dauernden Werth."

(Jüdische Zeitschr. für Wissenschaft und Leben, Herausgegeben von Dr. Abr. Geiger Rabb. d. Synagogengem. Breslau. IV. 267—271. l.)

viseltetett. — de azért prédikációira ellenőrzőt küldött s nem egyszer vonta felelősségre még prédikációi tartalmáért is. — az absolut kormány mégis benne a kiváló szakférfiút a zsidó theologia és tanügy terén mindig elösmerte s majdnem minden e téren fölmerült ügyben ép úgy hozzá fordult, mint később az alkotmány helyreállítása után a magyar minisztérium. Hasonló bizalommal viseltettek iránta egyéb hazai hatóságok, zsidó községek és egyesek. E kérdések közül nehányat kiemelünk, mert egyúttal tanúi annak, mely kérdések merültek föl a zsidóság körében. Responsumok.

1851-ben a kormány a zsidók organizációja ügyében[1]) lépéseket tett s 1851 szeptember és november havában hét bizalmi férfiúból álló bizottság által kivánt egy organikus egyházi szervezetet kidolgozni. A bizalmi férfiak, 4 rabbi és 3 világi, Löwre bizták a statutum kidolgozását, aminek ő, természetesen az abszolut kormány által követelt irányban, meg is felelt. E statutumért, mely most is tanulmányozásra méltó,[2]) a kormány Löwnek mint referensnek meleg köszönetét fejezte ki.[3])

A népiskolák ügyeinek rendezésében Löw volt az egyetlen zsidó, akinek szakértelme iránt a kormány tisztelettel viseltetett úgy, hogy ez irányban sűrűn vette szolgálatait igénybe. E téren már korábban gyakran fordultak hozzá s már említők a pápai község számára 1845-ben kidolgozott iskolai útmutatását. Az ötvenes években a kormány az egész monarchia zsidó iskolái számára készült ABC-ét (1855 június 2), majd a magyar és német Erstes (1856 március és május) és Zweites Sprach- und Lesebuch-t (1858 okt. 20.), a Ziltz-féle kátét (1856 aug.) s a Jacobsohn-féle hittant (1864) neki küldi bírálatra s meghagyja neki, hogy a zsidó iskolák számára bibliai történetet dolgozzon ki (1855 szept. 30), mely 1856 május havában el is készülvén, a cs. k. Schulbücherverlagban megjelent s később (1864) magyarra fordíttatván Löw Tóbiás által, most már ötödik magyar kiadása van a hazai iskolákban elterjedve. 1857 november havában kérdést tesz a helytartótanács, szerkesztendők-e a héber fiblin kivül külön héber tankönyvek.

A helytartótanács a körülmetélés szabályozása s a körülmetélők qualificátiója érdekében 1855 novemberében véleményes je-

[1]) Lásd Löw, Kongress, 215 s köv. l.
[2]) Kinyomatott u. o. 226. s köv. l.
[3]) B. Chan. VII. 883.

Responsumok. lentését kéri, hasonlókép arra nézve, vajon az anyakönyvbe a zsidó nevek beírandók-e (1856 okt.) s általában az anyakönyvek szabályos vezetésére (1856 nov.), testvérek összeférhetőségére a beth din-ben (1857 okt. B. Chan. II. 241), a rabbik papi öltönyére [1]) (1858 B. Chan. II. 97), a rabbi és dajjan korára és rokonsági [2]) összeférhetőségére (1859 jan. B. Chan. II. 341) nézve.

Szeged város polgármestere 1859 decemberében a kóser hús mérésére s megadóztatására vonatkozó eljárást tudakolja, a székesfehérvári polgármester az odavaló rabbi és községe közt fölmerült s a szombati reggeli istentisztelet idejére vonatkozó vitás kérdésben kér felvilágosítást (1860 B. Chan. III. 405, 433), a belgrádi cs. kir. osztrák consulátus véleményt kér zsidó házasfelek egyetemleges felelősségére nézve a szertartások megtartásában (1861 május B. Chan. IV. 191). Házasságjogi kérdéseket intéz a helytartótanács hozzá 1857 július havában és 1863-ban (B. Chan. VI. 325), majd 1864 augusztus havában a hazai orthodoxia és az érdekeltek nagy megütközésére, a bécsi cs. kir. tanügyi tanács (Unterrichtsrat) a magy. udvari cancellária által hozzá szakértői elbírálás végett áttett rabbiseminárium összes aktákat leküldi, hogy Löw véleményét kivegye.

A paksi községben fölmerült inkább administrativ kérdéseket az érdekelt fél Löw elé terjeszti (1864 július B. Chan. VII. 627), a losonci község a női karzat rácsára nézve kér véleményt (1864 júl. B. Chan. VII. 667), a debreceni az almemor helyére nézve kér véleményt (1865 szept. B. Chan. VIII. 681), a párizsi consistorium pedig 1866 június 29-edikén hálaját fejezi ki azon tanulságos és figyelemre méltó cikkekért, melyeket a német és portugáli (spanyol) ritus fúziójának, melyet a consistorium akkor kezdeményezett, szentelt. Hasonló úgy volt az, melyben 1867 szeptember havában a m. kir. vallás- és közoktatásügyi miniszter fordult hozzá.

Az alkotmány helyreállítása után ugyanis Löw maradt a kormány által bizalmával kitüntetett szakférfiú s a cultusminiszter hozzá fordult véleményét kiveendő, midőn Bereghszászon a

[1]) Löw a bold. pesti főrabbi, Schwab mintájára egyszerű, rövid gallérú revorendát, úgynevezett cimádát viselt. Kár, hogy e tekintetben nincs a zsidók között egyformaság. Most úgy vagyunk, mint a reformátusok. Mikor a szegedi református templomot szentelték, egész sora volt együtt a református papoknak; ahány pap, annyi fajta öltözet. Bizony nem illő állapot so nálunk, se nálunk.

[2]) Pápáról 1807 jan. 13 hasonló kérdéssel fordultak hozzá. B. Chan. X. 114.

chaszideusok az askenáz ritust a szefárddal akarták felcserélni. Löw válaszul rövid vázlatban megírta a zsidó kultus történetét (megjelent 1871). Az igazságügyminiszter kérdést intéz 1868 január havában a tórához hivandók sorrendjére nézve s vajon van-e joga a mellőzöttnek, a rendnek meg nem tartása miatt az imaházban felszólalni, szeptemberben pedig ugyanő kérdezi, mely napokon tilos a zsidóknak az eskületétel, majd a fegyencmunka szabályozása céljából az ünnepek lajstromát kéri.

Terjedelmesebb, kitünő történelmi tanulmányra adott alkalmat egy ugyancsak 1868 január havában érkezett igazságügyminiszteri leirat, melyben felhivatik, „hogy az izraelita vallásuak eskütételének eddig gyakorlatban volt módja, valamint annak jövőben miként leendő szabályozása iránt, vallási szempontból véleményét minél előbb közölni sziveskedjék." (A zsidó eskü múltja, jelene és jövője 1868.) Javaslata értelmében törültetett el a kivételes zsidó eskü hazánkban.

Ugyanazon év decemberében az igazságügyminiszter felhívására javaslatot dolgozott ki a zsidó házassági ügy rendezése tárgyában. Majd november havában a mező-csáthi rabbi véglegesitése ügyében az alispán tesz kérdést. 1869 április havában pedig a cultusminiszter a kis-martoni rabbi által alapitott szombategylet alapszabályait küldi le véleményezés végett, s ugyanő 1871-ben a felséghez elfogadás végett benyujtott könyv bolbecsét kivánja tudni, majd ismét 1872 augusztus havában házassági ügyben fordul hozzá.

Löw Lipót tevékenységét a responsumok terén egy nagy tekintélyű hirlap nekrologjában a gaonokéhoz hasonlitá.[1])

A Ben Chananja 1867 végével megszünt, részint mert az emancipátió után német hirlap fenntartása célirányosnak nem látszék, részint mert Löw nagyobbszabásu tudományos munkák megirását tervezte, ami a szerkesztői teendőkkel s a hirlapirásnak az erőt szétforgácsoló tevékenységével nem volt összeegyeztethető. E nagyobbszabásu munkákat eredetileg évkönyvekben szándékozott kiadni, melyekre az előfizetési felhivás szétküldetett.[2]) Már a legelső (Graphische Requisiten und Erzeugnisse) azonban oly terjedelmü lett kidolgozás közben, hogy lehetetlen volt ily módon közrebocsátani, miért is az évkönyvek kiadása elmaradt, a nevezett régiségtani munka pedig, mint az archaeologiai adalé-

[1]) Augsburger Allgemeine Zeitung Beil. 1875 okt. 23. 296. sz.
[2]) „Jahrbücher für jüd. Geschichte, Archäologie, Ritualkunde und Literatur."

Nagyobb tudományos munkák.

kok első kötete két füzetben Lipcsében megjelent. Második kötetül a „Lebensalter“ következett.[1]) E művek képezik a zsidó régiségtan terén nemcsak az ő működésének koronáját, hanem tartalom, módszer s alakra nézve e disciplina tárgyalásának valódi mintaképeit. Elég talán azon elösmerő ítéletre utalnunk, melylyel Delitzsch Ferenc a legelőkelőbb német kritikai közlönyök egyikében a Lebensalter megjelenését üdvözlé.[2])

A régiségtani adalékok harmadik kötetének csak egy töredéke maradt irodalmi hagyatékul reánk. Ez a zsinagógai régiségeket tárgyalja öt fejezetben: a zsinagógák eredete, az építés helye, építkezési szabályok, a zsinagóga irányítása, a női külön karzat. Méltán fájlalható, hogy ép e munka, mely a zsidó régiségtan legérdekesebb, mert a nyilvános istenitiszteletre vonatkozó részét foglalta volna magában, maradt befejezetlen. A töredéknek összegyüjtött kisebb munkáiban kellett volna kiadatnia, melyek gyüjtése 1875 december havában kezdeményeztetett s melyek négy kötetben 79 kisebb-nagyobb értekezését foglalták volna magokban.

A vállalat nagyságával a támogatás nem állván arányban, akkoriban abbamaradt e gyüjtemény kiadása, amit kivált a zsidó theologiai tudomány érdekében kell sajnálnunk. Mert míg az első kötet tartalma a magyar zsidók ujabb történetére, nevezetesen az emancipationális törekvésekre nézve birt kútfői értékkel, addig a többi három kötet a zsidó theologia minden ágának szolgálatában irt és szétszórtan megjelent értekezéseit és responsumait ölelte fel.

Tudományos tevékenysége ezen részének, mely a zsidó élet belső fejlődését és folytonos átalakulását s korok és viszonyokhoz való asszimilátióját volt hivatva feltüntetni, méltán nagy fontosságot tulajdonított és fájlalta, hogy a zsidó theologusok e térre nem igen akarták követni.[3])

[1]) Ez szerző kiadásában jelent meg a említésre méltó a zsidó irodalom terén bizonyosan ritka azon jelenség, hogy belőle 700 példánynál több elkelt.

[2]) Literarisches Centralblatt 1875, 27. sz. „Der Verfasser, unter den Rabbinern Ungarns der hervorragendste und zugleich eines der einflussreichsten Mitglieder des jüdischen Synodalverbandes, bewährt in dem vorliegenden Werke nicht allein seine grosszartige Vertrautheit mit der jüdischen Literatur in ihrem ganzen Umfange und bis in ihre äusersten Winkel, sondern auch eine seltene Geschichtskenntniss, welche an D'Israeli's curiosities erinnert, eine überraschende Belesenheit, welcher ein Wort von Claus Harms ebenso wie eines von Heinrich Heine zu Gebote steht und eine architektonisch wie stilistisch künstlerische Bemeisterung seines Stoffes, welche in gefälligster Weise zu belehren und selbst Abstractionen in das Wellenspiel der reizendsten Causerie zu verschmelzen versteht.“

[3]) Lásd többek közt a Graph. Requ. előszavát s a következő éles megjegyzést:

Irodalmi munkásságának egy másik ága a magyar zsidók történelme felé irányult.

Magyar zsidók története.

Történelemmel kora ifjúságától kezdve kiváló előszeretettel foglalkozott: úgy az általános világtörténelemmel, mint a zsidóval s később a hazaival s ebben is különösen a zsidókéval. Már Pozsonyban 1838-ban gyűjtött anyagot a magyar zsidók történetéhez. Első kísérletkép két év mulva megjelent egy erre vonatkozó nagyobb cikke s egy nagyobb tanulmánya, mint e téren első tudományos kísérlet, 1846—7-ben. A magyar zsidók történetéhez azóta folyvást gyűjtött anyagot s egyes cikkekben fel is dolgozott némely részletet, nagyobb összefüggésben azonban csak az ujabbkori mozgalmakra vonatkozó anyagot értékesité 1870-ben megjelent egyik munkájában (Der jüdische Kongress). Ő volt az, ki az egyes hazai hitközségek történelmi monographiáinak megirását hazánkban először sürgette (B. Chan. VI. 2 és 1867 Homil. Beilage 126 l.) s hitközségünkre vonatkozó történelmi adatokat közölt.[1])

Egyetemes egyh. kér.

A hazai zsidóság kebelében lezajlott legujabb általános mozgalom, a congressusnak balul kiütött experimentuma élénken világittatik meg az emlitett történelmi művön kivül néhány brochürében, melyek megjelenésük alkalmával méltó feltünést keltettek. A mozgalomtól Löw távol maradt, mert az elejétől kezdve — bár jóakaró — dilettantismus védelme alatt indult s ő erre vonatkozólag már 1867 szeptember havában igy formulázta a következmények által igazolt véleményét:

„Nem képzelhető, hogy a magyar zsinagóga a történelmi előzmények alapos ösmerete nélkül valaha célravezetőleg fog szervezteini. A dilettantismus minden feladat megoldását könnyünek veszi; a tudomány belátja, miként az isteni szó: „arcod veritékével fogod enni kenyeredet", nemcsak a mindennapi kenyérről áll." (Magyarország. 1867 szept. 7.)[2])

Zsinatok.

Utolsó éveinek jelentősebb eseményei közé tartozik részvétele a lipcsei és augsburgi synodusokban, amelyeknek tárgyalásaiban s tudományos referatumaiban neki jelentékeny rész jutott. Úgy megjelenése és fellépése, mint bő tudománya lebilincselő hatást gya-

„Die eigentlich theologischen Disciplinen werden am meisten gemieden, weil die wissenschaftlich gebildete jüngere theologische Welt die Pastoralklugheit für die wichtigste Disciplin hält." B. Chan. VIII. 679.

[1]) Az 1857-ben megjelent „Schulfalme"-ban.

[2]) A congressusi választási szabályzat megkülönböztetéséért Kosztolányi Károly osztálytanácsosnak köszönetét fejezi ki s azt irja neki, hogy „az ügyet ületüleg én nem táplálok kecsegtető reményekat." 1868 aug. 25.

koroltak a synodus tagjaira s e benyomást a synodus után (Philippson Gusztáv tolláből?) megjelent füzetke élénken tükrözi vissza.[1])

Jellemzés. Löw Lipót kimagasló egyéniségének rajzát nem kisértjük meg: találón jellemezte őt Steinhardt Jakab aradi főrabbi (mh. 1885 febr. 2) halotti beszédében:

„Személyiségében egyesitve volt a gondolat férfiának méltósága és a kedélyes, szeretetreméltó egyéniség kedvessége, a tudós ember alapossága és a finom müveltségü ember könnyüdedsége, a szaktudósnak részletessége s minutiozitása és a világ-férfiunak nagyszerü felfogása; az elmélet és az elvek emberének meghajthatlan következetessége és a gyakorlat emberének simulékonysága és rugékonysága."

Bibliographia. Löw Lipót irodalmi tevékenységét az itt közölt bibliographiai összeállitás tünteti föl, melybe azonban nem vettük föl némely kisebb hirlapi cikkeit, melyek a Ben Chananja-n kivül megjelentek az Allgemeine Zeitung des Judenthums első 1837-ediki s következő néhány évfolyamában, az Archives Israélitesben, Pressburger Zeitung, Ofner Zeitung, Orient, Gemeinnützige Blätter s egyéb részint felekezeti, részint politikai ujságokban.

Über den Geist des Talmuds. (Unparteiische Universal-Kirchenzeitung für die Geistlichkeit und die gebildete Weltklasse des protestantischen, katholischen und israelitischen Deutschlands. Frankfurt a/M 1837 Nr. 52 col. 828—9, Nr. 88 col. 1403—5, Nr. 98 col. 1560—2.)

ילד זקונים (Jeled Secunim) oder Kind des hohen Alters von A. Chorin. Mit einer Einleitung „die Reform des rabbinischen Ritus auf rabbinischem Standpunkte" von Leopold Löw. Wien, A. Strausz's sel. Witwe, 1839. (a bevezetés I—18 l.)

[1]) „....Oberrabbiner Löw macht einen ähnlichen Eindruck auf die Versammlung; wenn er seine Stimme erhebt, beherrscht er in einem Momente seine Zuhörer. Jedes seiner Worte ist abgewogen und abgemessen. Die Fülle seines talmudischen Wissens, die natürliche Logik in seinen Deductionen, die sinnigen Auslegungen der Schriftworte deuten auf den scharfsinnigen Denker. Seine Aussprüche, in liebenswürdiger, sanfter Weise vorgetragen, werden gern adoptirt. Da merkt man keinen Gelehrtenstolz: bei der Fülle der Gelehrsamkeit, keine Ueberhebung; bei diesem Selbstgefühl, die grösste Bescheidenheit. Wie wohlthuend und wahrhaft erquickend ist der Umgang mit ihm! Wie belehrend und humoristisch zugleich war bei dem Festmahl sein Toast auf die Frauen! Erhebend aber und zugleich erbauend war die Antwort auf die Schlussrede des Präsidenten, die er durch das Wort eines Dritten nicht abschwächen möchte, damit der Eindruck derselben ein bleibender werde. So wie er segnend dem Professor Dr. Lazarus gegenüberstand, so stand er segnend und Heil verbreitend unter den Mitgliedern der Synode."

Geschriebene Photographien aus der ersten israelitischen Synode in Leipzig am 28. Juni 1869. 22—23. lap. Berlin, Louis Gerschel Verlagsbuchhandlung 1869.

Aphorismen über die Geschichte der Israeliten in Ungarn. (Allgemeine Zeitung des Judenthums 1840, 8 sz. 110 l. 12 sz. 170 l. és 21 sz. 507 l.)

Statuten des ersten von der Israeliten-Gemeinde zu Grosz-Kanizsa gegründeten ungarischen Vereins für Anleitung der israelitischen Jugend zu Handwerken und Künsten. Varasdin, 1842 4°. 18 l.

Rede vor der Einweihung des neuen isr. Schulhauses zu Gr.-Kanizsa. ביום בית טבת תרג לפק am 31 Dez. 1842 in der Synagoge daselbst gehalten von L. Löw Oberrabbiner. Pesth. Gedruckt bei Josef Beimel, 24 l.

Die Theilnahme treuer Unterthanen am Geburtsfeste ihres Fürsten. Rede am Geburtsfeste Sr. Maj. des Kaisers und Königs Ferdinand I. (V.) am 19 Apr. 1843 in d. Synagoge zu Gr.-Kanizsa gehalten von L. Löw Oberrabbiner daselbst. Varasdin 1843. Jos. v. Platzer k. pr. Buchdrucker, 14 l.

Ben Chananja. Blätter für israelitisch-ungarische Angelegenheiten. Lpz. O. Wigand 1844, 60 l.

Rede am Grabe der sel. Frau Kela Pollak am 7 November 1843 ד' מרחשון תרד לפ' gehalten von L. Löw Oberrabbiner zu Gr.-Kanizsa, auf Verlangen der Verwandten herausgegeben von dem Enkel der Verblichenen Jakob Preszburger, Magister der Heilkunde. Warasdin 1843. Jos. v. Platzer, 8 l.

Nyilt levél a zsidó emancipatio ügyében. (Pesti Hirlap 1844 jún. 2, 375—6.)

Grosz-Kanizsa den 15 Oktober. Sendschreiben an Herrn Dr. Jos. Székács, Prediger der evang. Gemeinde zu Pesth. (Allgemeine Zeitung des Judenthums. Lpz. 1844, Nr. 48, 681—90.)

Jézsajás korunk tanitója. Zsinagógai beszéd, melyet hazánk kegyes atyja, legkegyelmesebb királyunk, V. Ferdinánd ő felségének születésnapján, április 19-én 1845. tartott Löw Leopold főrabbi s az izr. tanoda igazgatója Nagy-Kanizsán. Budán, a magy. kir. egyetem betűivel 1845. VIII. és 9—33 l.

Versuch einer Statistik d. Juden in Ungarn. Kalender und Jahrbuch für Israeliten auf d. Jahr 5606, herausgegeben von Isidor Busch. 45—56. (Ugyane cikk megjelent: Carl Mária Benkert, Jahrbuch des deutschen Elementes in Ungarn 1846. 119—28. l.)

Die Schicksale und Bestrebungen der Juden in Ungarn. Erster Artikel U. o. 57—76.

Die Schicksale und Bestrebungen der Juden in Ungarn (II. Art.) von Leop. Löw Oberrabb. zu Gr.-Kanizsa. 55—105. (Kalender und Jahrb. für Israeliten auf d. Jahr 5607, herausgegeben v. Isidor Busch.)

Alle Hilfe kommt von Gott. Predigt bei der Feier der Wiedergenesung sr. k. Hoheit des Durchl. Erzherzogs Josef, Palatin's und k. Statthalters des Königreichs Ungarn. Am Sabbathe Chaje Sarah am 14. November 1846. Gehalten von . . . . Oberrabbiner zu Pápa. Pápa 1846. 30 l.

Das Vermächtniss, das der hochsel. Reichspalatin im Leben und im Sterben hinterlassen. Predigt zum Gedächtnisse sr. k. k. Hoheit des Durchlauchtigsten Herrn Erzherzogs Joseph, Palatins u. Statthalters des Königreichs Ungarn. Am 6. Feber 1847 in der Synagoge zu Pápa, gehalten von L. Löw, Oberrabbiner daselbst. 20 l.

(Ujból ily című gyüjteményben: Gyászemlék, melyet József Antal János cs. kir. örökös hercegnek, ausztriai főhercegnek, Magyarország nádorának örökös hálából emelt Schiller Frigyes sz. kir. Buda fővárosi polgár és őrmester, 4°. Benne vannak Kossuth, Szilasi János, Toldy, Horváth Mihály és Schwab L. beszédei.)

Jeremiás prófétának négy aranyszahálya a valódi hazafiságról. Zsinagógai beszéd, mely felséges királyunk születésnapján 1847 évben tartatott Löw Lipót főrabbi által. Pápán a ref. főiskola betüivel 1847. 16 l.

A magyar zsinagóga. Felvilágosodott vallásosság, tiszta erkölcsiség és buzgó hazafiság az izraeliták közti elterjesztésére kiadja Löw Lipót főrabbi Pápán. Első füzet 1847, 88 l. Tartalma: I. A pápai zsinagóga felszentelése; II. Felszólitás a szentirás magyar fordítására; III. Joel. Fordította Bleuer Ignác; IV. Egy izr. atya igénytelen észrevételei a gyermekek hitbeli neveléséről. Pserhofer Samu orvos; V. Néhány szó a magy. izr. nevelés körül. Kugler Márton; VI. A király és a honérti szombati ima.

Az Isten ujat teremtett. Pápán 1848. április hó 8-adikán, az országgyülés bezártakor. (Bleuer Ignác magyar olvasókönyvében 1848. a pápai ref. főiskola betüivel.)

Az Isten velünk vagyon. Sellyén tartatott tábori beszéd Löw Lipót pápai főrabbitól. Pápán, a ref. főiskola betüivel 1848. 16 l.

Paraenese Rabbi Akiba ben Joseph's an seinen Sohn Josua (Pesach. 112 a. költemény. Oesterr. Centralorgan für Glaubensfreiheit sat. Wien 1848. 305 l.)

Zsidó vallaselvek, megállapitva a nagy Sanhedrin által, mely 1807-edik évi februárban Párisban tartatott. Franciából magyarra fordítva, jegyzetekkel felvilágositva Löw Lipót pápai főrabbi által. Pápán a ref. főiskola betüivel 1848. 44. l.

Die heiligen Lehrer der Vorzeit. Antrittspredigt, am 10. Dez. 1850 in d. Synagoge zu Szegedin geh. von Leop. Löw Oberrabb. daselbst. Gedruckt bei Johann Grünn 1850. 24 l. (L. Ben Chananja IX. 22—31.)

Das mährische Landesrabbinat seit hundert Jahren. (Letteris, Wiener Blätter 1851, Nr. 43—72.)

כי אבדן יבי נעבי Hechaluz (1853) 100—1.

Die göttl. Offenbarung des 18-ten Februars. Feierlicher Gottesdienst, aus Anlass der glücklichen Rettung sr. geheiligten Maj. d. Kaisers u. Königs Franz Joseph des Ersten, geh. am 26. Februar in der Synagoge zu Szegedin von L. Löw Oberr. daselbst. Szegedin. (1853) Joh. Grünn. 16 l.

Trauerrede, gehalten beim Leichenbegängnisse der Frau Babette Deutsch geb. Klein (Szegedin 1854).

Die israelitische Kultusgemeinde zu Lemberg, vom Rabbiner Löw zu Szegedin (Kalender u. Jahrbuch für das Jahr 5615. 1854—55 herausgegeben v. Wertheimer. Neue Folge I. Jahrg. Wien 1854.) 39—48 l.

Gaben für die israelitische Jugend. I. Gabe (Szegedin. 1855) 16⁰.

Sur la mort de Madame la baronne Salomon de Rothschild צין על קבר מאר הנשים ב' שרה הבפתה (L' Univ. Israélite, Paris. X. t. 1855 229l.)

Praktische Einleitung in die heil. Schrift und Geschichte der Schriftauslegung, ein Lehrbuch für die reifere Jugend, ein Handbuch für Gebildete. Erster Theil: allg. Einleitung und Geschichte d. Schriftauslegung. Gr.-Kanizsa. 1855. J. Markbreiter 356 l.

Hechaluz III. (1856) 161—76. המחלבים והעומדים

Kerem Chemed IX. (1856) 71—73. Levél a szerkesztőhöz Gabirol születési évéről és Jekutielről.

Die Schulfahne. Vorfeier des Kaiserfestes, gehalten in der Synagoge zu Szegedin am 13 Mai 1857 י"ט אייר תרי"ז Auf Verlangen des Cultusgemeinde-Vorstandes gedruckt. Der Ertrag wird dem Neubau d. Töchterschule zugewendet. Pesth. 1857, Joh. Herz, 32 l.

Biblische Geschichte zum Gebrauche der isr. Volksim Kaiserthume Österreich. K. k. Schulbücherverlag Wien 1858, schulen Karl Gorischek, 262 l.

Bibliai történet zsidó tanulók számára, magyarra áttette Löw Tóbiás.

1-ső kiadás Pest 1864. 2-ik 1873, kiadja Heckenast Gusztáv. 3-ik kiadás Pest 1878. 4-ik 1881, 5-ik 1885, kiadja a Franklin társulat.

Sámuel próféta és Széchenyi István történelmi párhuzamban. Elmélkedés, melyet a szegedi zsinagógában az 1860-adik évi május hó 20-án a Széchenyi gyászünnep alkalmával tartott Löw Lipót főrabbi. A magyar tud. akadémiának javára kiadja a szegedi zsinagógai gyülekezet. Szeged 1860, Burger Zsigmond, 16 l.

Erinnerung an Josua Sohn Gamaliels, den hochpriesterlichen Gründer der Elementarschulen in Israel. (Rosenberg Leop. Jahrbuch für die isr. Cultus-Gemeinden in Ungarn. Arad 1860.)

Történeti és vallás tudományi értekezések. Közli: Löw Lipót szegedi főrabbi, Szeged. Burger Zsigmond bizománya 1861. 108 l.

A feltámadás. Homilia. Löw Lipót szegedi főrabbitól. Pesten 1861. Engel és Mandelló. 14. l.

Zsinagógánk örömhirnökünk. A nagyváradi magyar-zsidó község zsinagógájának fölavatása רגלי מבשר יום ב' דר"ח אלול az 1861-edik évi aug. 7-edikén. Löw Lipót szegedi főrabbitól. Kiadja a nagyváradi magyar-zsidó község. Szeged 1861, Burger Zsigmond.

Aron Chorin. Eine biografische Skizze. (Besonderer Abdruck aus dem „Ben Chananja.") Szegedin 1863, Burger. 152 l.

Die Emancipation der Juden. Rede, geh. bei Gelegenheit der Einweihung der neuerbauten Synagoge zu Semlin. Szegedin 1863. Burger. 22 l. (L. Ben Chananja VI. 769—82.)

Kabbalistisch-liturgische Reformen (Mannheimer-Album herausg. v. Major Kohn Bisztritz Wien. 1864, 6—16 l. L. Ben Chan. VIII.)

עץ חיים Az élet fája. Klauzál Gábor fölött a szegedi zsinagógában 1866 augusztus 14-én tartott emlékbeszéd. Löw Lipót főrabbitól. Szeged, 1866 Burger Zsigmond. 16 l.

Az Isten feloldá bilincseimet! Homilia, melylyel az egyenjogúsitási törvényt a szegedi zsinagógában 1868-adik évi jan. 4-edikén üdvözlé Löw Lipót főrabbi. Utánnyomat a „Pesti Napló“ ez idei 11—53 16-odik számából. Pest 1868 Heckenast Gusztáv. 16 l.

A közjó kútforrásai. Zsinagógai beszéd, melyet az egyenjogúsitási törvény ünneplésére 1868 jan. 26-odikán a bajai zsinagógában elmondott Löw Lipót szegedi főrabbi. Kiadja a bajai izr. hitközség. Pest 1868, Emich Gusztáv. 16 l.

A zsidó eskü múltja, jelene és jövője. Felolvasta a m. tud. akadémia bölcsészeti, törvény- és történettudományi osztály ülésében 1868 június hó 5-én Gr. Lázár Kálmán. Pest, Aigner és Rauttmann 1868. 67 l.

Die jüd. Wirren in Ungarn. Beitr. zur Zeitgeschichte. Von Leon da Modena Redivivus. Leipzig. K. F. Köhler. Pesth 1868, Aigner und Rauttmann, 104 l.

בית אל Isten háza. Beszéd, melylyel a pécsi zsinagógát 1869-ik évi július 22-én felavatta . . . Szeged 1869. 24 l.

Zsinagógai beszédek Löw Lipóttól. Szeged, kiadta Traub B. 1870, 326 l.

Beiträge zur jüdischen Alterthumskunde I. Graphische Requisiten und Erzeugnisse bei den Juden Leipzig. Oskar Leiner 1870—71. I. Lieferung 244, II. Lieferung 190 l.

Gutachten über das Fahren am Sabbath und Festtagen. (Referate über die der ersten isr. Synode zu Leipzig überreichten Anträge, 1—35 l. Berlin 1871, Louis Gerschel.)

Der jüd. Kongress in Ungarn, historisch beleuchtet. Beitrag zur Rechts-. Religions- und Kulturgeschichte. Pesth 1871, L. Aigner. 336 l.

Jüdische Dogmen. Offenes Sendschreiben an den Herrn Dr. Ignatz Hirschler, Eigenthümer des „Izraelita Közlöny.“ Pesth 1871, L. Aigner, 40 l.

Das neueste Stadium der ungarisch-jüdischen Organisationsfrage. Offenes Sendschreiben an den Herrn Dr. Ignatz Hirschler, Präses der Kongresskommission. Pesth 1871, L. Aigner. 80 l.

Az áldozatlan zsidó kultus. Történelmi vázlat. A nm. m. kir. vallás és közoktatásügyi miniszterium elé terjesztetett 1867 november havában. Szegeden. Burger Zsigmond 1871. 24 l.

A házasság és hazafiság. Esketési beszéd, melyet Löw Tóbiás és Hürsch Emma összekelése alkalmával 1873 febr. hó 23-án a pesti izr. templomban tartott Löw Lipót. Pest. 1873. könyvnyomda részv. társulat, 8 l. 4°.

Löw Lipót értekezése a könyvtárak történetéről. „Szegedi Híradó“ 1873.

A ház és a haza. Zsinagógai beszéd, melyet aranymenynyegző alkalmával Nagy-Körösön, 1874 márc. 11-én tartott Löw Lipót. Budapest, Zilahy Sámuel. 16 l.

Az érdem elismerése. Halotti beszéd, melyet Bamberger Sámuel Szeged szab. kir. város köztörvh. biz. és a szegedcsongrádi takarékpénztár igazgatósági tagja s a szegedi kir. törvényszék kereskedelmi ülnöke felett 1874 ápr. 12-én בית נתן תרלד לפ"ק tartott Löw Lipót. Kéziratkép kiadva, Szeged, Burger Zsigmond 1874, 10 l.

Beiträge zur jüd. Alterthumskunde II. Die Lebensalter in der jüd. Literatur von psychologischem, rechts-, sitten- und religionsgeschichtlichem Standpunkte betrachtet. Szegedin 1875, Sigm. Burger's Wwe, 459 l.

A szombatosok szertartáskönyve. Zsidó évkönyv. Szerk. Kiss József 5636, (1875) 99—106 l. Budapest, Franklin-Társulat.

Der synagogale Ritus. (Töredéke a Beiträge zur jüd. Alterthumskunde harmadik kötetének.) (Frankl's Monatschrift 1884.) XXXII. 97. Több folytatásban összesen 80 l.

Ben Chananja. Monatschrift für jüdische Theologie. I. Sigmund Burger Szegedin 1858, II. 1859, III. 1860, e három kötet 8°. IV. 1861, innen kezdve Wochenblatt, V. 1862. VI. 1863, VII. 1864, VIII 1865, IX. 1866, X. 1867. Az utolsó két évfolyamhoz mellékletek: Homiletische und didaktische Beilage 26 szám és Forschungen des wissenschaftlich-talmudischen Vereins 22 szám. A Ben Chananjában megjelent cikkei:

Die Klage über Indifferentismus I. 3—10. Zur Geschichte der Juden in Ungarn. I. Geschichte der ungarischen Sabbathäer oder Anhänger Sabbatai Zebi's und Beschreibung einer merkwürdigen . . . Handschrift I. 10—23. Worte der Liebe und Verehrung, gespr. am Sarge Löw Schwab's am 5 Apr. 1857, I. 23—30. Anzeige von Geiger's Urschrift I. 43—5, 91—6. Die Grundlehren der Religion Israel's I. 49—69. Die grosze Synode, ihr Ursprung und ihre Wirkungen I. 102—14, 193—206, 292—9, 338—54. Zur Maimonides-Frage I. 145—57.

Die Lehranstalt für Rabbinats-Kandidaten zu Eisenstadt I. 241—57.

Moses Mendelssohn als Bibelforscher I. 385—91. Abr. und Jos. Flesch und ihre Zeit. Ein Beitr. zur neueren Gesch. der Jeschiboth und der jüdischen Studien I. 409—14, 482—494, 537—550.

Blumen auf Gräbern I. 433—442.

Die Lyoner hebr. Medaille I. 515—9.

Zur Gesch. d. Juden in Ungarn. Vergangenheit und Gegenwart der Chaszidäer II. 1—10, 49—58, 145—57, 193—206.

Die Amtstracht der Rabbinen II. 97—115. Das Hinderniss der Verwandtschaft in Rabbinatskollegien II. 241—5.

Lebensbetrachtung des Judenthums II. 293—313. 389—400. 489—503, 537—66.

Die Rabbinats-Kollegien in Ungarn II. 341—53.

Jüdisch-theologische Bemerkungen über den politischen Ehe-Konsens II. 437—42.

Geschichtliche Erläuterung der Wochen Daniels III. 2—9, 55—63, 114—24, 160—72.

Eherechtliche Studien III. 209—28, 317—29, 529—39, 657—67, IV. 111—5, 257—9, 271—3, V. 69—74, 93—7, 195—6, 203—4, 211—2, 219—21, 253—6, 261—4, 285—8, 301—4, 309—312, 363—6, 373—7, 391—5, 399—402, 408—11, (VI. 525, VII. 49, 73, VIII. 397, 413, X. 114, 413).

Gutachten über die Zeit des sabbatlichem Morgengottesdienstes III. 433—45.

Die ungarischen Municipien, und die Juden IV. 1—2, 9—11, 61—3. Antiromantisches IV. 21.

Das Justiz-Attentat im Sároser Komitate IV. 33—6.

Was lehrt der Talmud über Schauspielkunst, Musik und Gesang? IV. 37—40.

Ein neues Justiz-Attentat im Eisenburger Komitate IV. 63.

Der Schekel-Verein IV. 103—4.

Die bevorstehende Versammlung jüd. Gemeinde-Repraesentanten in Pest IV. 131—4.

Der Umschwung in der Emancipationsfrage IV. 139—40.

Heute und vor fünfzig Jahren IV. 147—8.

Ladislaus Palócy IV. 159—60.

Die Hegemonie der jüd. Gemeinden in Ungarn IV. 160—2.

Graf Ladislaus Teleky IV. 175—6.

Die Solidarität jüd. Ehegenossen in Rücksicht auf die Beobachtung des Zeremonial-Gesetzes IV. 191—3.

Vier verlorene Verse aus den Sprüchen Salomo's IV. 219—20.

Die Tradition IV. 223—7, 231—4, 286—8, 301—3, 331—8, 344—6, 359—61, 394—7, 417—22, 425—8.

Das gegenwärtige Stadium der Emancipationsfrage in Ungarn IV. 249—52. Ein merkwürdiges Manuskript. (Chorin's Rosch Amanah) IV. 294—5.

Die Eulogien des Neujahrs IV. 309—10. Reaktion und Emancipation IV. 346—7, 351—2.

Teratoskopie IV. 370—2.

Anzeige von Munk, Le Guide des égarés IV. 413—5. Die Mission. „Ben Chananja's" IV. 413—5. Mendelssohn als der Germanisator der Juden in Deutschland V. 1—5.

Anzeige von Levy Orgue et Pioutim V. 7—8. 14—5.

Anzeige von Foucher de Careil's Leibniz V. 31—2.

Die Mortara Affaire im Honter Komitate V. 33—4.

Dina de Malekhuta Dina V. 36—40.

Anzeige des 6. Jahrgangs des Hechaluz V. 99—100, 114—5.

Anzeige von M. Hesz. Rom und Jerusalem V. 225—6, 240—1, 250—2, 259—60. Löw munkái.

„Maasch" u. R. Semina V. 281—2.

Das Aderlassen und Schröpfen V. 314—5.

Die Pester Eingabe bei der ung. Hof-Kanzlei V. 337—8, 345—6, 353—5.

Anzeige von S. Schaare Binah von Isaak Toneles Handel V. 389—90.

C'est très fort!! V. 412—3.

Aron Chorin V. 417—20, VI. 17—24, 33—42, 53—61, 69—77. 85—92. 101—7, 121—8, 141—50, 173—81, 189—96, 229—31, 265—9, 289—97, l. fönn 233 l. a különnyomat cimét.

Die ungarischen Juden vor dem Forum der ung. Akademie. Offenes Sendschreiben an den Akademiker August Trefort V. 425—30.

Moses ben Maimon als Kosmopolit VI. 3—6.

Anzeigen von: אמרי ישר von Selig Hirsch Mondschein und אורה רענן von Israel Tauber VI. 14—5. L. della Torre. zwei Predigten 155. Frankel. Dr. B. Beer 201—4. Horovitz, das hohe Lied 320, 335—6. Wolf, Catalog der Bibliothek Beer's 506—8. Pineles, Darkah schel Torah 848—51.

Der Eid more judaico in Ungarn VI. 213—28, 257—64, 281—88. 377—88. 669—71.

Eine officielle Stimme über die Zustände der Pester jüdischen Gemeinde VI. 305—7.

Dr. Gabr. Riesser VI. 321—3, 335—6.

Die Lehre Philo's vom Eide VI. 324—30.

Dr. Julius Barrasch VI. 339—40.

Die Astrologie in der biblischen, talmudischen und nachtalmudischen Zeit VI. 401—8, 431—5.

Ein noch niemals gedruckter Brief Moses Mendelssohn's VI. 418—21.

Der Gesang in den orthodoxen ungarischen Synagogen VI. 455—61, 470—4.

Die Inspektorenfrage VI. 474—7.

Schreiben des Redakteurs des B. Chan. an Crémieux (in Angelegenheit der serb. Juden) VI. 503.

An den Verfasser des gegen mich gerichteten Artikels in Nr. 161 des amtlichen „Sürgöny" VI. 518—9. (In Angelegenheit der Inspektorenfrage.)

Fragen des k. ung. Statthalterei-Rathes in Betreff der Eheschlieszung d. Juden und der darauf bezüglichen Dispensations-Ertheilung. Auskunft des Szegediner Oberrabbinates VI. 325—7.

Die jüdischen Protestanten in Pest VI. 563—4.

Literarischer Kolbo (Rabbi's reformatorisches Wirken) VI. 583—4.

Erinnerung an einen Vertreter der kritischen Filosofie in Wien VI. 589—95.

Löw munkái.

Armenier und Juden in Siebenbürgen VI. 671—4.

Kurze literarische Nachrichten VI. 721—4. 737—40. 753—6. 800—4, 817—9.

Die neueste Geschichte der Kabbala VI. 725—33, 741—7. 785—91, 805—9, 821—8. 933—42.

Die Emancipation der Juden. Rede, geh. bei Gelegenheit der Einweihung der neuerbauten Synagoge zu Semlin VI. 769—82. (L. a különnyomatot 233 l.)

Die Kethuba und der Schtar Chaliza als Besteuerungs-Objekte VI. 837—9, 861—9.

Historische Übersicht der behördlichen Verordnungen über die jüdische Ehe in Ungarn VI. 893—906.

Geographisches und Geschichtliches über Palästina in der talmudischen Literatur VI. 924—6, VII. 20—2. 37—40. 81—3.

Ein Blick rückwärts und ein Blick vorwärts VII. 1—6.

Preisfragen VII. 7—9.

In Angelegenheit der serbischen Juden VII. 34—6.

Das Recht, Trauungen zu vollziehen VII. 73—80.

Unterthänige Bitte an . . . Finanzminister von Plener in Wien VII. 89—90.

Die Orthodoxie und die Romantik in der Kompert-Affaire VII. 95—6.

Dr. Michael Sachs VII. 109—15.

Kurze literarische Nachrichten VII. 139—44. 209—10, 288—9.

Die brennenden Fragen des jüd. Schulwesens in Ungarn VII. 161—70.

Erklärung zu einer Erklärung VII. 193—6.

Jüdisch-theologische Fragen vor dem Forum des Landesgerichtes in Wien VII. 241—6.

Adresse an Sir Moses Montefiore (héber) VII. 291—4. (Megjelent ujból Kohn Joseph נוה תהלה Ruhmeshalle. Ein Album zur Verherrlichung des Sir Moses Montefiore . . . Lemberg 1868: II. füzet 27—29 l.)

Erklärung über die Konferenz VII. 355—7.

Ansichten eines protestantisch-deutschen Theologen über die Emancipation der Juden VII. 439—51.

Was war, was ist und was soll der Rabbiner sein VII. 471—6. 508—15, 571—5, 723—31, 831—7, 1003—12.

Anzeige von G. Levi: Ueber die mosaische Theocratie VII 484—5. „Offen und ehrlich" VII. 539—40, 557—60. Lebrecht, Kritische Lese VII. 927—9. An die Leser VII. 491—4.

Der Israelite als Grundbesitzer und Oeconom in Ungarn VII. 567—71, 584—8.

Keine Religionsprozesse. Gutachten VII. 627—36

Brustwehr und Gitter an den Frauengallerien in Synagogen VII. 667—78.

Literarische Anzeigen (Lexikographie) VII. 720—2.

Zur Orientirung über die Losoncer Frage VII. 750—4.

Jakob Kern VII. 815—8.
Die Sabbathgesellschaft VII. 861—5, 998—1000, 1019—1020. VIII. 235—6, 464—5, 837—8, 851—4.
Die Orthodoxie und das Rabbinerseminar VII. 883—9.
An die Freunde „Ben Chananja's." Recht. Wahrheit. Frieden! VIII. 1—3.
Verdient Moses Mendelssohn einen Platz in der Geschichte des Staatsrechtes? VIII. 3—5.
Zur Rabbinerseminarfrage in Ungarn VIII. 6—7, 25—31.
Die Judenemancipation, der Talmud und die serbische Journalistik. VIII. 17—21.
Kurze Notizen aus dem Gebiete der Literatur VIII. 38—40, 171—2, 184—6, 237—8.
Zurückweisung d. Anklage des Dr. Jos. Guggenheimer VIII. 47—9.
Das Vereins-Wesen in Israel seit den ältesten Zeiten bis auf den heutigen Tag VIII. 77—83, 93—9, 109—15, 125—9.
(Munks Eröffnungsrede im Collège de France VIII. 173—8, 192—6. 214—6).
Isaak Noah Mannheimer VIII. 189—92.
(Gründung jüdischer Schulen im Orient. Aufruf der Alliance VIII. 209—14).
Ign. Stern VIII. 220—1.
Die Fabel vom Konzil der Juden in Nagy-Ida VIII. 281—3.
Die bedrängte jüdische Gemeinde in der Hauptstadt Steiermarks VIII. 329—32.
Salomon Ullmann VIII. 345—7.
„Siehe dein König kommt zu dir" VIII. 376—9.
Ist es nach dem Talmud erlaubt, unter freiem Himmel Trauungen vorzunehmen? VIII. 397—402, 413—21.
Anzeigen von Fr. Liharzik: Das Quadrat VIII. 433—6. „Maasze Efod" VIII. 492. Friedmann: Sifre und Weisz: Mechiltha VIII 525—7. תורת תכנית VIII. 678—9. Dr. Abr. Geiger: Das Judenthum und seine Geschichte VIII. 883—4.
Ben Chananja's Busze und Bekehrung VIII. 467—8, 510—2.
Neueste Judenfresserei in Belgrad VIII. 477—90.
Kabbalistisch-liturgische Reformen VIII. 513—8, 532—4, 556—60. l. fönn a 233 l.
Rückblick auf das vierjährige Provisorium VIII. 553—6.
„Ist es gestattet an der Vorderseite einer Synagoge Baumpflanzungen anzulegen?" Epidosis des Redakteurs VIII. 589—92.
Zur Rabbinerseminarfrage in Ungarn VIII. 665—70, 697—9, 713—6, 734—6, 791—9.
Die „Almemorfrage" VIII. 682—8.
Über das Aufbahren einer Leiche in der Synagoge VIII. 817—9.
Samuel David Luzzatto VIII. 729—32.
Die Pflege der talmudischen Alterthumskunde eine dringende Aufgabe unserer Zeit. Gründung eines wissenschaftlich talmudischen Vereines VIII. 839—47.

„Wenn's auch nicht regnet, so träufelt es doch" VIII. 855—8.
Expektorationen der „Neuen freien Presse" VIII. 858—60.
Ein Programm VIII. 873—5.

Einige Friedensworte des Red. des „B. Ch." an die Mitglieder d. Rabbinerversammlung zu Nagy-Mihály VIII. 904—8.

Gedanken über die Verfassung jüdischer Kultusgemeinden, besonders in Ungarn IX. 3—5, 33—9, 51—6, 71—8.

Anzeigen von: Zunz, Literaturgeschichte der synagogalen Poesie IX. 17—9. Dr. G. Wolf: Die Geschichte Israels für die isr. Jugend IX. 418—9. Rahmer: תרגום של דברי הימים IX. 490—1. Luzzatto: Elem. gramm. del caldeo bibl. e del dialetto talm. bab. IX. 639—40, 678.

Die heiligen Lehrer der Vorzeit. Antrittsrede am 10 Dez. 1850 in Szegedin gehalten IX. 22—31. (l. fönn 232 l.)

Kiddusch ha-Schem und Chillul ha-Schem IX. 105—11.

Eine althellenische Stimme über Juden und jüdische Opfer IX. 141—7, 167—70.

Die Emancipation der Juden beim ung. Reichstage IX. 161—5.

Die Gitterfrage in Losone IX. (197—) 204.

Die offiziöse Wiener Presse und die Judenemancipation IX. 225—9.

Der Redakteur des „Ben Chananja" an Sulzer IX. 257.

In Angelegenheit des wissenschaftlich-talmudischen Vereins IX. 265—6.

Aus der Gegenwart IX. 266—72.

Anzeigen (Ueber den Unterricht im Talmud) IX. 310—12, 321—5, 341—4.

Zur talmudischen Mantik IX. 329—35.

Friedenshoffnung und Kriegesmuth IX. 345—8.

Die Fusion des deutschen und sefard. Ritus in Paris IX. 381—6, 405—12, 421—9, 445—54.

Der Friede IX. 561—2.

Die Juden in Bukarest IX. 545—6.

Ein pseudo-liberaler Obergespan IX. 546—7.

Die ung. Journale und die Juden IX. 562—5.

Intimat des königl. ung. Statthaltereirathes an die k. Schul-Oberdirektionen IX. 565—7.

Der Kaiserschnitt IX. 681—700.

Der Erfolg der Minimal-Reform in Berlin IX. 713—21.

Der Mekize-Nirdamim-Verein IX. 727—8.

Die holländischen Juden vor dem Richterstuhle eines ungarischen Reisenden IX. 737—54.

Über Grabschriften IX. 777—85.

Zur Inaugurirung des zehnten Jahrganges X. 2—5.

Salamon Munk X. 105—12.

Über die Inkompatibilität der Verwandtschaft bei Rabbinats-Kollegien X. 114—28.

Der Morgen einer neuen Zeit X. 145—8.

Dreizehn Glaubensartikel X. 164—6.

Stimmung und Verstimmung X. 185—8, 258—62.

Die Theilnahme der Juden an den Krönungsfesten ungarischer Könige X. 228—30.

Schreiben des Redakteurs des „Ben Chananja“ an Koloman von Tisza. X. 257.

Die Pester Eingabe beim Kultusminister X. 296—301, 325—35.

Kranz und Krone. Ein Beitrag zur bibl. und talmud. Alterthumskunde X. 357—66, 389—404.

Über die Form der jüdischen Eheschlieszung X. 413—24.

Die Juden in Serbien 437—40.

Zur Verständigung X. 437—9 (téves lapszámozás).

Jakob Löbel X. 441—2.

Moriz Stössel X. 443—4.

Der Sabbathverein X. 502—4.

Frankfurt und Ofen-Pest X. 549—54.

Die Denkschrift der Orthodoxie X. 585—97.

Freiheit! Fortschritt! Friede. B. Ch.'s Wünsche zum neuen Jahre X. 609—16.

Hagar als Bezeichnung für Ungarn X. 614—6.

Einladung zur Pränumeration auf die Jahrbücher für jüdische Geschichte, Archäologie. Ritualkunde und Literatur X. 717—21.

Die Dispensation von Gelöbnissen. **Forschungen** 1866, 5—11.

Die moralische Zeugen- und Eidesfähigkeit 1866, 17—22.

Dampfbäder in der talmudischen Zeit 1866. 23—5.

Die Hora'ah 1866, 33—41.

Anzeige v. Bargès, Sefer Taggin 1867, 198—202.

Eine Aufgabe (zur talmudischen Geographie) 1866, 134—6.

Dogmatische und dogmengeschichtliche Studien. I. Die talmudische Lehre vom göttlichen Wesen 1866, 85—92. II. Die Aussprache des vierbuchstabigen Gottesnamens 1867, 149—62, 205—12.

Der Titel Rabbi und Rabban 1867, 221—6.

Das Gericht. Eine Neujahrsrede. (?) **Homil. Beilage.** 1867, 183—90.

Ueber die neueste homiletische Literatur 1867, 115—20.

Anzeigen von Duschak: Geschichte des jüdischen Kultus 1867, 121—3. Salvendi: Predigten, 123—5. Jolowitz: Geschichte der Juden in Königsberg, 125—7. Hübsch: Megilloth. 128—9. Joel: Don Chasdai Kreskas, 130—1. Schröter: Dunasch b. Labrat 131—3.

Löw Lipót életén végigpillantottunk s működéséről beszámoltunk: halálát és azon kegyeletes végtisztességet kell még elbeszélnünk, melyben őt község, városa és a hazai zsidóság részesité. Utolsó napjainak elbeszélését a hitközségi előljáróság azon kegyeletes szavaival adjuk, melyekkel nagy lelkipásztora haláláról az általa kiadott [1]) emlékkönyv bevezetésében megemlékezett.

[1]) Löw Lipót végtisztessége. Közzéteszi és kiadja a szegedi izr hitközség. Szeged, 1876 Burger Zsigmond özvegye, 126 l. 4°.

Utolsó napjai.

„Ha igaz, hogy nagy embereknek nem kell emléket emelni a végből, hogy nevök a késő utókornak megőriztessék, úgy bizonnyal igaz ez a szegedi zsidó hitközség nagy halottjáról, Löw Lipót főrabbiról. Valahányszor zsidó honpolgár állami jogainak gyakorlatában az urna elé lép; valahányszor zsidó állampolgárokat a bírói és közigazgatási hivatalokban szerepelni lát; valahányszor bíró előtt eskűszik és e végből magát megalázmia nem kell: ha a zsinagógában édes anyanyelvén hallja hirdetni az Isten igéjét; ha a zsidó tudomány és művelődés elismerését fogja látni: mindannyiszor lelki szeme elé fog lépni annak képe, kinek ez eredmények kivívásában az oroszlánrész jutott és hálásan fog megemlékezni Löw Lipótról. Nekünk szegedieknek még hővebb alkalom fog kínálkozni újra meg újra visszagondolni reá és kegyelettel említeni lelkipásztorunkat, akár közintézményeinket, a zsinagógát, iskolát, felsőbb oktatást, szent egyletet, kórházat tekintjük, akár tanácsadóra, buzdítóra, békéltetőre, áldástadóra és vigasztalóra lesz szükségünk az élet különböző viszonyai között.

Körünkben Löw Lipót emlékoszlop nélkül is örök emlékezetben marad.

E füzetke nem is nevének óhajt emlékül szolgálni, hanem emlékül mind azoknak, kik részt vettek ama megható gyászszertartásban, melylyel a nagy férfiú földi maradványai örök nyugalomra kisértettek, mind azoknak, kik e végtiszteletben részt nem vehettek, de a megdicsőült iránt életében és utolsó perceiben meleg érdeklődéssel viseltettek.

Megboldogult főrabbink buzdító, lelkesítő és megragadó utolsó zsinagógai beszédeit 5636 ros ha-sanah mindkét napján és a reá következett szombaton (שבת שובה) f. évi szept. 30. okt. 1 és 2-án hallók.

Ha ezek elseje a benne nyilvánuló mély erkölcsi felfogás, harmadika a lelkesítő, népszerű oktatás alakjában nyilvánuló elméél és tudományossága által ragadá meg a nagy ünnepeken egybesereglett hallgatóságot, úgy a második remek szónoklat alkalmával, a ros ha-sanah másodnapján nem volt szem, melyhe könny ne gyült volna, midőn az agg lelkipásztor arról szólván, ami mint maradandó kincse az életnek és el nem vesz a gyorsan tűnő évekkel, kiemelé, hogy „elmúlik a munka s fáradalom, de maradandó az áldás, melyet előidézett;“ s visszapillantván ekkor 25 éves szegedi lelkipásztorkodására és azon áldásra, mely működését kiséré, a legmélyebb meghatottság hangján fohászkodék: אל תשליכני לעת זקנה ככלות כחי אל תעזבני. kérte a Mindenható kegyelmét és segélyét aggkorára s támogatását a második negyedszázad megkezdéséhez, midőn ő már ereje fogytát érzi. Mélyen megható perc volt az, midőn megindulástól reszkető hangon, könnycseppel szemében fölszólítá híveit, mondanák ez imájára mindnyáján: Amen.

Senki sem sejté, hogy midőn a szónok a hívek egyhangu ámene után, a szokásos áldást elhagyva lépett le a szószékről, ezt nem csupán a meghatottság, hanem a már dúló betegség gyengitő hatása okozta.

Az istenitisztelet végeztével haza térvén, családjának kinos főfájásról panaszkodott, nem evett és csak azért nem feküdt ágyba, mert az nap d. u. 3 órakor még egy halotti beszédet volt tartandó.

Este erős láz rohanta meg és a mindig tartó főfájás miatt jégborogatásokat kellett föl éjen át alkalmazni. Utolsó napjai.

Ennek daczára reggel (szombaton) felkelt és mint fenn említve volt, mesteri beszédjei egy remekét mondá el. — Ekkor hirdette utószor az Úr igéjét.

Még aznap lefeküdt, hogy többé fel ne keljen; megkísérlette ugyan még kedden (október 5-én) az ágyat elhagyni, felkelt és egy szegény asszonynak elhalt férje sirjára két soros héber versből álló siriratot készített; de már e kis munka kimerité erejét és újra le kellett feküdnie. A baj rohamosan nőtt; az orvosoknak nem volt kétségük, hogy a legsulyosabb hagymázzal kell megküzdeniök és már előre is kevés reménynyel néztek a jövőbe.

Szerdán (6-án) már oly fokra hágott a baj, hogy az orvosok jónak látták a betegnek távol élő gyermekeit is az addig titkolt veszélyről értesiteni. Csakhamar együtt voltak gyermekei és a leggyöngédebb nő s tizenegy gyermek odaadó ápolása, hat orvos mély tudománya küzdött a legyőzhetetlen ellenség ellen. A küzdelem hasztalan volt, s ország-világ feszült figyelemmel, mély részvéttel, aggódó reménynyel kisérte. Községünk és a szent egylet előljárósága a község házában együtt töltè az éjeket és óráról-órára hozatott magának értesitést a drága beteg állapotáról, kinek elnéjét már október 7-én a láz óriási heve tartá fogva s ki 8-tól kezdve csak pillanatokra eszmélt föl. A hivek imádsággal és bőjttel igyekvének a Mindenhatót kiengesztelni. Az ország legtöbb községéből s a külföld sok helyéről, hová pesti lapok vivék a betegség hirét, özönével jöttek a tudakoló sürgönyök. Végperczeiben az előljáróság s a szent egylet számos tagja környezé a beteg ágyát, házát pedig a betegség utolsó napjaiban egész nap, késő estig, nagy néptömeg vette körül, mely kérte és várta a vigasztaló hirt.

Hasztalan várta! A hagymázhoz tüdőgyulladás járult: 1875. október hó 13-án, a sátrak ünnepének előestéjén, esti $9^1/_2$ órakor a tüdő megtagadá szolgálatát, s mi elvesztők Löw Lipótot!

A helyi hirlap október 15-ödikén gyászkeretben jelent meg s e sorokkal emlékezett meg a veszteségről:

A végzet kérlelhetlen hatalma előtt meghajolva fogadjuk a csapást, mely a tudományos világot, a hazát, de első sorban városunkat érte s a mely e sokat jelentő pár szóban van kifejezve: Löw Lipót főrabbi meghalt!

Sokat jelentő pár szó, azt mondottuk és nem teszünk hozzá magyarázatot. Hiszen ezren és ezren ismerték őt nemcsak Szegeden, nemcsak az országban, de messze túl is az ország határain; ismerték őt személyéről, ismerték műveiről, melyek nemes lelkét, fennkölt szellemét ép úgy visszatükrözék, mint a komoly és mégis nyájas arc, melyet ezüst fürtei repkényként fontak körül. És akik ismerték, azok csak a legőszintébb tisztelettel és rokonszenvvel viseltethettek iránta. És akik ismerték, azok, hirják bár még oly nagy mértékben a bölcseséget, amely megnyugszik a megváltoztathatlanban, nem tehetik azt, hogy a legőszintébb gyász s a legmélyebb részvét fájó érzetével ne járuljanak a ravatalhoz, melyen Löw Lipót kihunyt szellemvilá-

Nekrologok. gának porhüvelye nyugszik. Mert azok tudják, hogy benne a fölvilágosodottság apostolát, a tudományok fáradhatlan munkását, a lelkes magyar hazafit s a legnemesebblelkü emberek egyikét vesztettük el: akiben azonfölül szerető hü neje és hozzá méltó gyermekei a legjobb férjt, a leggondosabb apát s a szegények, ügyefogyottak jólelkü tanácsadójukat, örökké kész gyámolukat siratják.

A veszteség, mely Löw Lipót halálában előttünk áll, a tudományos világé ép úgy, mint a házáé, de mint mondánk, első sorban a mienk szegedieké, kik őt huszonöt év óta körünkben tisztelni és szeretni megszoktuk, akik benne Szeged városának egyik előkelő, a mi közügyeinkben szóval és tettel soha nem lankadó buzgalommal közreműködő munkás polgárát is vesztettük.

Hasonló értelemben nyilatkozott az összes hazai sajtó, mely életrajzának hő ismertetése mellett teljes méltánylattal emlékezett meg érdemeiről.

Temetés. A temetésen részt vettek a hitközségen s egyletein kivül az összes helyi hatóságok, lelkészek, állami és városi hivatalok és tanintézetek. Vidékről az orsz. irodán és tanitó-egyleten kivül 37 hitközség küldöttsége. A végtisztesség rendje:

1. 1875. október 14-én a hült tetem a hitközségi épületbe átvitetvén, a ravatal ott október 17-ének déli 12 óráját kitéve fog maradni. 2. Október 17-én délután pont $2^1/_2$ órakor a gyászközönség a zsinagógában gyül össze. Ugyanekkor a jelentkezett és a hitközségi tanácsteremben összegyülendő 10 rabbi, úgy a helybeli és vidéki küldöttségek is együttesen vonulnak a zsinagógába és elfoglalják kijelölendő helyeiket. 3. Az előljáróság és a szent egylet előljárói a koporsót az imaházba áthozzák. 4. Templomi karének. 5. Gyászbeszéd. Steinhardt Jakab, aradi főrabbi. 6. Gyászdal. 7. Gyászbeszéd és gyászima. מנוחה נכונה Löw Immánuel. 8. A hitközség és a szent egylet előljárói a koporsót a zsinagógából az udvarba kiviszik, miközben a kar énekel. 9. A templomi udvartéren gyászbeszédet tart Dr. Kohn Sámuel budapesti hitszónok. 10. A gyászmenet a következő rendben indul: *a)* A zsidó elemi iskola zászlaja, tanitói kara és növendékei. *b)* A magán-tanintézetek ifjúsága. *c)* A gymnásiumi, polgári és reáliskolai ifjúság. *d)* A főkántor és énekkar. *e)* A gyászkocsi. *f)* Az elhunyt családja. *g)* A rabbik. *h)* A szegedi zsidó hitközség és a szent egylet képviselői. *i)* A küldöttségek. *k)* A szegedi zsidó hitközség és a szent egylet előljárói. *l)* A többi gyászközönség. 11. A menet a háromkorona- és feketesas-utcán keresztül a Kárász-utcán át vonul a kálvária-utca felé az árvaházig, hol a tanulóifjúság vesz a halottól búcsút s ezután a temetőbe való kiséretre a kocsik vétetnek igénybe. 12. A sirkertben gyászbeszédet tartanak: Dr. Rosenberg Sándor nagy-váradi, Fischer A. E. makói, Dr. Spitzer Sámuel eszéki főrabbi, melyek után a tetem szertartásszerüleg örök nyugalomra tétetik.

A részvét a temetés után is méltó módon nyilatkozott. Sürgönyök és részvétiratokban adtak közel s távolban kifejezést

a veszteség felett érzett fájdalomnak, a németországi hitfelek kiemelve, hogy a tudományos zsidó theologiának három legnagyobb képviselőjét: Frankelt, Geigert és Löwöt oly rövidkel egymásután vesztettük el. Városunkban elfoglalt állásának megfelelt Szeged szabad királyi város következő meleghangú részvétirata: Részvét

Mi Szeged szabad királyi város közönsége adjuk tudtára mindeneknek, a kiket illet, hogy minekutána hazánk és felséges Urunk, Magyarország apostoli királya szolgálatját, a közjót s ezen királyi város köz-, úgy lakosainak magánügyeit érdeklő tárgyaknak elintézése végett, a mai alólirt helyen, napon és évben tanácsházunkban összegyülekezve együtt lettünk volna, — akkoron elnöklő főispán ur ő méltósága felemliti, hogy oly rövid időszak alatt alig érte még a törvényhatóságot annyira jelentékeny és érzékeny veszteség, mint a legközelebb mult hetek alatt, a mely időszak alatt . . . . . egy országos nevü nagy férfiú, Löw Lipót helybeli főrabbi s törvényhatósági bizottsági tag, szintén elhalálozott, mely veszteségek fölött a törvényhatóság részvétnyilatkozatának jegyzőkönyvileg leendő megörökitését inditványozván, különösen kiemeltetni óhajtja legutóbb említett férfiú irányában viseltetett azon köztiszteletet, melyet az mélyrehatő kutatásainál fogva mint tudós, a magyar nemzetiségi ügy és az alkotmányosság érdekében kifejtett buzgalmánál fogva mint hazafi, gondossága által mint családfő s hiveinek vezénylése által mint papi nem csak e város népe, de az ország egész közönsége részéről maga irányában kivivott, felhivván inditványozó elnök ur ő méltósága a köztörvényhatóságot, hogy a boldogultnak ma délután végbemenendő temetésén a tisztelők sorait minél tömegesb megjelenés által szaporitsák.

A polgármesteri jelentésnek tudomásul vétele után a tett inditványhoz képest ezen törvényhatóság, a helybeli izr. hitközség főrabbija, mint egyuttal ezen törvényhatósági bizottság tagja Löw Lipótnak elhunyta alkalmából a boldogult irányában egész élete alatt viseltető osztatlan tisztelet- és becsülésének megjegyzésével azon bánat és részvét nyilatkozatát igtatja jegyzőkönyvbe, hogy az elhunytnak az egész tudományos világ előtt figyelmet keltett működése, a haza, az alkotmány, a magyar nyelv és nemzetiség érdekében tett nagybecsü szolgálatai, ezen város jóléte és előmenetele, különösen közmiveltségi viszonyainak fejlesztése érdekéből tett fáradozásai következtén osztja mindazon érzelmeket, melyektől a boldogultnak mélyen sujtott családja és barátai, úgy a helybeli izr. hitközség eltelve vannak, ugyanazért a fájdalom és bánat némi enyhitéseül a részvét ezen nyilatkozatai az elhunyt nagy férfiú bánatos családja s a gyászoló helybeli hitközséggel jegyzőkönyvi kivonatban közöltetni rendeltettek s annak foganatositásával Pálfy Ferenc polgármester megbizatik.

Szegeden, 1875 évi október hó 17-én.

Szeged sz. kir. város köztörvényhatósági bizottsága által tartott rendszerinti közgyülésből. Kiadta: Reizner János h. főjegyző.

Részvét.

A hitközség teljesen átérezve a veszteség nagyságát, nemcsak a fájdalom részvétével adózott, hanem önmagát is megtisztelve, tettleg bizonyitá be, mennyire tudta méltányolni halottjának érdemeit, amidőn a következő határozatban foglalta össze gondoskodását hátrahagyott családjáról:

602. szám. Kivonat a szegedi izr. hitközség 1875. évi október hó 24-edikén tartott közgyülésének jegyzőkönyvéből.

A mai közgyülés bold. Löw Lipót főrabbinak családja iránt tartozó kegyelete kötelességét leróni, illetve a család jövőjéről kellően gondoskodni óhajtván, azon egyhangú határozatot hozta: — miszerint a megboldogult életében hitközségünk pénztárából élvezett o. é. 2400 frt évdija, lakbérátalánya, fütési és világitási illetménye, 1876-odik évi november elsejéig annak özvegyére kiterjesztetik, azontúl pedig ennek részére élethossziglan évi o. é. 1800 frtnyi nyugdij, elhalálozása esetén pedig — a mitől az Eg sokáig óvjon meg bennünket — leánygyermekeinek neveltetési segélyül, férjhez menetelökig, esetleg ha előbb férjhez nem mennének, életkoruk 20-adik éveig egyenkint o. é. 400 frtnyi, havonkinti részletekben fizetendő évi átlag határoztatik meg.

Erről a megboldogult özvegye, Löw szül. Redlich Babett úrnő jegyzőkönyvi kivonatban értesittetni határoztatik.

A hitközség elnöke: Prosznitz. A hitközség jegyzője: Ganzfried.

A család nevében erre a Budapesten levő testvérek következő levelet intézték az előljárósághoz:

Mélyen tisztelt Előljáróság!

Örökre behunyta azon férfiú szemeit, kiben Önök lelki atyjukat, mi családatyánkat tisztelték és szerették. Enyészhetetlenül dúl a fájdalom szivünkben, mely a gondviselés által reánk mért csapás alatt feljajdult. Vigaszt elfogadni nem vagyunk képesek, de ha van, ami egy gyászba borult család tagjainak e súlyos napokban támaszul szolgálhat, úgy erre mi sem alkalmasabb, mint anna nemes, őszinte részvét, melyet Önök, tisztelt uraink és a nagyérdemü hitközség minden egyes tagja részéről tapasztaltunk.

Mulaszthatlan szent kötelességünknek tudjuk, mélyen érzett hálánkat leróni.

A szegedi izraelita hitközségnek és előljáróságának eddigelé is nagy adósai voltunk. Mi, kik Szegedet szülővárosunknak nem nevezhetjük, szeretjük azt és hitközségét, mert számos éven át élveztük a nevelés, oktatás és istentisztelet üdvös intézményeit, melyeknek megalkotására, fenntartására és fölvirágoztatására ezen müvelt község a legnagyobb áldozatoktól sem riadt vissza. A személyes rokonszenv baráti kötelékét fűzött közöttünk és ezen érdemes hitközség számos tagja között, melyet éltünk minden fordulatában fenntartani óhajtunk. És végre mindenkor meghatottsággal fogunk arra gondolni, hogy ezen hitközség tagjai Istenben boldogult atyánkat egy negyed századig,

férfi erejének teljességétől egészen addig, míg a komor sírba szállott, lankadatlanul hűséges szeretettel környezek; hogy osztozkodtak örömében és bánatában és megérteni igyekeztek törekvéseit; hogy ezen hitközség előljárósága sohasem szűnt meg őt nehéz hivatásában támogatni. És midőn ma Önökkel együtt áttekintjük ezen negyedszázados tevékenységet a vallás és nevelés, a haza és tudomány körül szerzett érdemei mellett, mint a szegedi izraelita hitközség egykori tagjai, könnyelt szemekkel megemlékezünk arról is, hogy Önök közötti lankadatlan pásztorkodása alatt ezen hitközség kebeléből hazánk bírói, ügyvédi, orvosi és tanári kara, az irodalom különböző ágai, a kereskedelem és ipar annyi hivatott tagot és képviselőt nyert, hogy ebben hitközségök hazánkban az elsőnek mondható.

Nem vagyunk képesek a lelkünket áthatni érzéseket kifejezni, midőn a bold. atyánk tevékenysége és szellemi öröksége által Önök és köztünk fűzött köteléket átgondoljuk. Csak annyit tudunk, hogy ez csak erősebbé, feloldozhatlanabbá lett, azon kegyeletes tiszteletet és szeretetet tapasztalva, melyet a legszomorúbb napokban a hitközség minden tagja tanúsított és azon nagylelkű, atyáskodó gondoskodást látva, mely Önöknek szeretett anyánk és testvéreink, a boldogultnak özvegye és kiskorú árvái érdekében hozott határozataiban nyilatkozik. Elévülhetlen hálaérzetünket, melyet ezennel őszintén kifejezni kívánunk, mindenkor keblünk mélyében fogjuk megőrizni.

Fogadja mélyen tisztelt Előljáróság, köszönetünkkel őszinte nagyrabecsülésünk és tiszteletünk nyilatkozatát, melylyel maradtunk Budapesten, 1875. október hó 29-én, alázatos szolgái és honfitársai Dr. Löw Tóbiás kir. főügyész-helyettes, Dr. Löw Sámuel gyakorló orvos, Löw Tivadar h. ügyvéd.

A hitközség gondoskodását Tisza Kálmán miniszterelnök a következő levelében méltatta:

„Vettem azon emlékkönyvet, melyet a t. hitközség néhai Löw Lipót volt főrabbija végtisztességére vonatkozólag a városi főispán ur utján hozzám beküldeni szíveskedett.

Fogadja a hitközség ebbeli figyelméért szívélyes köszönetemet s egyuttal elösmerésem nyilvánítását azon kegyeletteljes s nemes eljárásáért, melyet a boldogult, valamint annak hátrahagyott családja iránt tanusított s mely bizonyítékul szolgál arra nézve, hogy a boldogult főrabbi által egész életén át vallott tiszta vallásosság s buzgó hazafiság tanai a t. hitközség tagjaiban méltó követőket fognak találni.

Hazafias üdvözlettel Bpesten, 1876 jan. 21. Tisza Kálmán."

A chevra-kaddisa november 14-edikén (5636 marchesvan 16-odikán) gyászünnepélyt tartott, melynek rendje:

ה' מה אדם, מנוחה, מה טובו emlékbeszéd, Dr. Kohut Sándor pécsi főrabbi, קדיש בדדו אפקד רוחי Emlékbeszéd. Dr. Klein Mór pápai főrabbi, עלינו, אל מלא רחמים.

Hasonló gyászünnepélyek tartattak az ország legtöbb községében.

Löw Lipót vagyontalanul halt el. Földi javak iránt soha érzékkel nem bírt s amit nagy családjának gondos és takarékosságot nem ösmerő neveléso mellett megtakarított, azt könyvtára gyarapitására fordítá, melyhez fogható zsidó magánkönyvtár a ritkaságok közé tartozik.

Síremlék. Síremlékét a család s a hitközség együttesen állíták: kőből faragott hat oszlopon nyugvó tető alatt elhelyezett sarkophag ez, melyhez három lépcső vezet fel. Felavatása 1876 október 19-edikén történt, Dr. Bacher Vilmos rabbi-helyettes megható beszédével.

A sarkophag oldalain és tetején következő sírirat áll:

Tetején jobb felől: פ"נ אדוננו רבנו ומאורנו הרב הגאון כבוד מוהר יהודה ליבש זצ"ל בכמהרי"ד משה לעק זצ"ל נולד בטשעיזנאהאזא במדינת משהרן בשנת תקנ"א לפ"ק שמש תלמידי חכמים נאוני ארץ ונתקבל לרב אב"ד בקק נאדי קאנישא בשנת תר"א בקק פאפא בשנת תרי"ז ופה קק סענטהן והגליל בשנת תרי"א ויאסף אל עמיו בליל א' דסכות תרלו לפ"ק יום ב' דחה"מ לוחו בל בני עירנו ושלחתי רוב קק אירצנו לקבר ויספדו לו לפי כבודו כי גדול השבר.

Oldalt elöl: קדמניות דת אל חקר
קיצי ברם אל חי עקר
את ראשי עם שרת לא יא מצרה דרור לנו קרא
קרננו נשברה נשמתו הברה בצל אל נסתרה.

Tetején balra: Itt nyugszik Löw Lipót főrabbi, a hazai zsidók megmagyarosodásának, haladásának és emancipatiójának előharcosa, született Czernahorán 1811 május 22. Főrabbinak választatott N.-Kanizsán 1841, Pápán 1846, Szegeden 1850. Meghalt Szegeden, 1875 október 13 és eltemettetett október 17.

Áldás emlékére!

Oldalt balra: A vallás, haza és tudomány szentelt lobogóját
Békében a harchan sok diadalra vivé.
Nyugszik a bajnok most, községe, családja siratja;
Emlékét őrzik hit, haza és tudomány.

Jobbra: Reform des rabbinischen Ritus 1839. Zur Geschichte der Juden in Ungarn 1846. Hamafteach 1855. Ben Chananja 1858—1867. Zsidó eskü 1868. Zsinagógai beszédek 1870. Der jüdische Kongress 1871. Graphische Requisiten und Erzeugnisse 1870. Die Lebensalter in der jüd. Literatur 1875.

A síremlék felavatása után következett a hitközség nagy termében azon életnagyságú arckép leleplezése, melyet Löw Tóbiás ajánlott fel a hitközség számára. Az életnagyságú arckép művészi kivitelű és Rákosi Nándor által másoltatott a család

birtokában levő s Csillag Lajos által 1870-ben festett, szintén életnagyságú eredetiről. Arckép.

A kép felajánlását Löw Tóbiás a következő sorokkal kísérte:

Nagyérdemű Előljáróság!
Mélyen tisztelt Uraim és Barátaim!

Midőn múlt évben az enyészhetetlenül keserves csapás után, mely boldogult atyám, hitközségük lelkipásztorának elhunytában mindnyájunkat ért, tanúja voltam a kegyeletes gyásznak, melyet ezen érdemes hitközség halottja felett érzett, észlelője azon hűségnek, melylyel az árván maradt családról gondoskodott: feltettem magamban, hogy ekként újólag is fokozódott rokonszenvemnek és nagyrabecsülésemnek, melylyel Önök iránt mindenha át voltam hatva, külső emlékben is kifejezést fogok adni. Szándékomat ime megvalósítom és a mai napon, melyen halottunk siremlékét felavattuk, átadom Önöknek örök emlékül boldogult atyámnak művészi kézből eredő arcképét. En nem tudnék drágább emléket keresni és Önök előtt, erről meg vagyok győződve, nem létezik méltóbb emlék.

Istenben boldogult atyámat életében és halálában sokan sokféleképen magasztalták és dicsőítették.

Magasztalták lelkipásztori, a próféták szellemétől áthatott tevékenységét, mely a templomban s a községben, az oskolában és a családban a magyar zsidóság művelődése érdekében annyit tett, mintha a zsidóság népszerű képviseletének, avagy a kormánynak nagy apparatusa állott volna rendelkezésére.

Magasztalták, mint hitszónokot, akinek lánglelkű ékesszólása a magyar zsinagóga nyelvét megalkotta.

Magasztalták, mint reformatort, akinek példája és iratai közelebb hoztak azon korhoz, amelyben a vallás nem követelt tőlünk egyebet, mint „a jog gyakorlását és az erény szeretetét.“

Magasztalták, mint tántoríthatatlan hazafiút, aki Magyarország zsidó honpolgárainak hazát és a hazának hasznos, törekvő honpolgárokat szerzett, aki az Isten szent akaratának hirdette nemcsak a felebarát iránti szeretetet, az árvák és özvegyek iránti igazságot, a szeplőtlen erkölcsöt, hanem a haza és nyelve, alkotmánya és törvényei iránt tartozó hűséget és lángoló lelkesedést, aki a hazának harmincöt éven át közmunkása volt jó és rossz viszonyok között, de tőle jutalmat nem igényelt.

Magasztalták, mint szellemdús írót és tudóst és hírneve a messze külföldön Magyarország dicsőségét gyarapítja. És mit földi életében a vallásos reform érdekében megkezdett, annak sikeres befejezéséhez művei biztos hatásban közreműködni fognak.

Magasztalták mint családatyát, ki patriarchális családi örömöket tudott maga köré varázsolni, mint szilárd jellemet, akit üldözés és népszerű felkarolás nem tudott megtántoritani és aki hű maradt önmagához akkor is, midőn a népe ellen irányuló előítéletek ellen kelle sikra szakitani, akkor is, midőn népe előítéleteit kelle eloszlatnia, mint

szeretetre méltó egyéniséget és állampolgárt, aki hiven, derült lélekkel teljesítette a közügy körül kötelességeit és szellemes nyilatkozatai által eszményítette az állampolgári kötelességeket.

Tisztelt Uraim! Ha a boldogult vissza-visszatér emlékezetökbe és ha gyermekeik és unokáik emlékezetébe fogják vésni, ki volt Löw Lipót, ne állapodjanak meg ezen egyes vonásoknál, ne feledjék mellettük az egész férfiút, aki korának nagyjai között foglal helyet. Valamint az egekbe nyúló ormot még nem érhettük fel egészen, ha tudjuk róla, mily földtani rétegekből áll, mily kőzeteket és ásványokat rejt bensejében, mily növényzetek födik külsejét, hanem a hegy elragadó tulajdonságainak tudatára akkor jutunk teljesen, ha tetejére lépve magas nézpontot nyerünk, a honnan szabadon lélegzve beláthatjuk a csak részletekben ismert vidéket és a természethen nyilvánuló fenségét hámuljuk; azonképen a szellemi és erkölcsi nagyságot úgy fogjuk fel teljesen, ha együttes hatását, a nagy egyéniség lélektani hatalmát igyekszünk átérteni.

A szellemi és erkölcsi nagyságnak sajátos hatása van. Megedzi az ember hitét, hogy rendeltetésünk a tökélyesbülés. Eszményképül és ösztönözésül szolgál pályánkon. Komolyságot és erőt kölcsönöz dicső feladatok kitűzésében és megközelítésében. Igazságot és méltányosságot kelt az élet minden körülményei között. Szeretetet plántál keblünkbe, hogy gyámolítsuk felebarátunkat és segítsük hivatásában. Megóvja a gazdagot a túlkapástól, a szegényt a kétségbeeséstől. Akinek a szellemi és erkölcsi nagyság jutott osztályrészül, annak tevékenységében az örök igazság kinyilatkoztatása rejlik, kinyilatkoztatása annak, miként kell a jó, nemes és szép megvalósításán hathatósan fáradozni.

Az isteni gondviselés abban az áldásban részesítette Önöket, hogy Löw Lipótban ily szellemi és erkölcsi nagyságot küldött lelkipásztoruknak. Tevékenysége Önök között a szellemi és erkölcsi nagyság érvényesülése vala. Dicsőségével az Önök dicsősége is össze van fűzve és a dicsőség nem fog enyészni, amíg a nagy lelkipásztor szellemi hagyatékát híven őrzendik. Csak annak a nemzetnek, annak a hitfelekezetnek van dicső jövője, amely nagyjainak emlékét megőrzi. Önök meg fogják nagy lelkipásztoruk emlékét őrizni. És megőrizvén gazdag szellemi örökségét, őrizzék meg az arcképet is, melyet Uraim ezennel Önöknek tiszteletteljesen átadok.

Kegyeletes kötelékek fűznek hitközségükhöz, amelynek sírkertjében nyugosznak atyám s anyám földi maradványai. Legforróbb óhajaim kisérik törekvéseiket, hogy a lefolyt negyed század szellemi felvirágozásához az anyagi gyarapodás is járuljon.

Tiszteletemet, nagyrabecsülésemet, barátságomat ezen művelt hitközség tagjai iránt meg fogom őrizni. Fogadják Uraim erre vonatkozó újabb, őszintén érzett nyilatkozatomat.

A nagyérdemü hitközségnek Szegeden 1876 október 19-edikén.

alázatos szolgája

Dr. Löw Tóbiás,

kir. főügyészi helyettes.

Közöljük befejezésül azon héber szonettet, melyet Löw Lipót 1869-ben a helybeli Chevra aranykönyvébe saját kapjára írt:

משכיל
לבני ישראל בארץ הגר מזמור שיר
אשר שר ליבש לעקּ בשנת תיכ"ט.

אני אל צור נפשי מאז קויתי.
ואל עזרתו לעבד אהילה;
תשועתי מקדמות לבי אויתי.
שמעני אל. לו שי אוכילה.

רצוצים שלח השׁשׁי! ואת חליתי!
דרור. משפט צדק ה תת האילה
שאלתי נתן אל מבור עליתי
לשוני תרן. בו אשמה אגילה.

ישורון! הן לאל. שוכן שמים.
תומר אף תודה כי בלה ועם
ולמה לא תחיה באגודה אתת?

תבקש רב. מדון. את טין אפים?
אמר נא עמי: המאתי השׁעם!
רדוף טוב! הרגע! או תמצא נחת.

NYOLCADIK FEJEZET.

Rabbik s hivatalnokok.

Löw Lipót halála után hivatala betöltetlenül maradt. A hitoktatás és a legszükségesebb functiók ellátása Löw Immánuelre bizatott, ki azonban tanulmányainak befejezése céljából Berlinbe menvén, 1876 április 23-adikán Dr. Bacher Vilmos rabbihelyettes minőségében átvette a főrabbisági hivatal vezetését s buzgó tevékenységet fejtett ki, mely azonban már 1877 július 31-én véget ért, amidőn a budapesti rabbiképző tanárává kineveztetvén, oda költözött, hogy ritka s alapos tudományával ennek ügyét s e mellett eredményes tudományos irodalmi tevékenységével a zsidó tudományt s a keleti nyelvészetet szolgálja.

Dr. Bacher Vilmos.

Erre szünet állott be, mely alatt a functiókat a Bak József Lázár dajjan végezte, míg 1878 szeptember nyolcadikán Löw Immánuel mint rabbi, 1881 aug. 14-edike, véglegesítése óta mint főrabbi, a főrabbisági hivatalt és 1879-ben Singer Vilmos orvos, az iskola seniora, Becsbe költözvén, az iskola igazgatását is átvette.

Dr. Löw Immánuel.

Az istenitiszteletre vonatkozó intézkedései közül kiemelendő, hogy 1878 november másodika óta a közép és polgári iskola fi- s leánytanulói számára szombat délután predikációval egybekötött istenitisztelet tartatik, melyen a középiskola felső osztályaiból alakult kar nagy sikerrel végzi az éneket.

Irodalmi és lelkészi[1]) tevékenységéről e helyütt be nem számolhatunk.

[1]) A hitközség körén kívül végzett lelkészi teendői: templomszentelések: Apácán 1879 aug. 28, Szombathelyen 1880 aug. 30, N.-Kikindán 1880 szept. 2,

A főrabbik mellett a hitközség 1831 óta állandóan tartott ülnököket (dajjan). Ily minőségben működött Freyer Jakab Salamon 1831—1834-ig[1]). Utána Reich Salamon Löb látta el a dajjani teendőket. Dajjanok.

1842-től 1884-ig Bak József Lázár (l. 167 l.) itt élvén, résztvett e teendők intézésében és 1864 óta egyedül látta el azokat. Mint dajjan működött Klein József (szül. Stiavnikon, Trencsénmegyében) 1846-tól 1864-ig, kinek tudománya és békeszeretete a Ben Chananjában halála alkalmával dicsérőleg lett fölemlítve. (Ben Chan. VII. 538.)

A hitközség jegyzője eleinte a rabbi (l. 163. l.) illetve az előimádkozó (מאמן) volt. Külön jegyzőül a hitközség 1824-ben Bak Bernátot, a rabbi jótollú fiát alkalmazta, kinek helyében 1827-ben Fried Ignác lépett, kit 1831-ben ujból Bak váltott fel. 1834-ben Bauer Márkfi Hermann választatott meg jegyzővé, ki az ideig Makón tanító volt. Bauer a maga szakmájában s idejében kitűnő erő volt, ki irodalmilag is működött s héberül nemcsak alaposan tudott, de jól irt is.[2]) Lefordította 1844-ben Salamon példabeszédeit magyarra, ami a magyar-zsidó biblia fordítás terén a második kisérlet volt.[3]) Jegyzők. Bauer.

Egy magyar beszédét s imáját már említettük (151 l.) s lehetetlen itt egy költeményét elhallgatnunk, mely a maga

Kisteleken 1881 okt. 30, Győr-Szent-Mártonban 1882 szept. 7, Horgoson 1882 dec. 12 és Tót-Komlóson 1884 szept. 2. Az illető hitközségek által felkératvén, 1879 január havában kecskeméti főrabbi, Fischman Simon, 1879 szept. 15-ödikén Hirschfeld József békés-csabai, 1885 febr. 4-edikén Steinhardt Jakab szadi főrabbi felett tartott halotti beszédet.

[1]) Freyer (יעקב שלום) után Simándon, Györött s utoljára 1861 óta Ujvidéken volt rabbi, ahol meghalt.

[2]) A Bikkure Hoittim תקפ"ז 102. lapján egy héber költeményét így írja alá: Cvi Bauer ben Mordochaj הירשל Szennici, Nyitra megye, Magyarország. Oberlehrer an der königlichen deutschen-ungarischen, nebst der damit vereinigten hebräischen Schule der israelitischen Gemeinde in Makova. Steinschneider az apa lakhelyét (Catal. Bodl. I. 777.) héber betűkkel nyomatta, nem ösmervén fel, hogy az Hluboka, mely helység Nyitramegye szennici járásában fekszik s melynek nevét a zsidók Huboka-nak ejtik. Steinschneider az idézett helyen Bauernak a Bik. Hoittimben megjelent összes cikkeit felsorolja.

[3]) ספר משלי מתורגם בלשון מגר מאת צבי בהר מהרבי מבית בויער סופר נאמן לעדת ישרון בעיר בענעדין יצ"א.

Salomoh Hasonlatai. Magyarítá Bauer Márkfi Hermann, a szegedi izraelita község jegyzője. Budán, a magy. kir. egyetem betüivel 1844. (Héber és magyar) 151 l. 8°.

Bauer. idejében loyalis célja dacára sok derültséget keltett.[1]) Mint a hitközség jegyzője hivatali teendőiben nagy jártasságot és ügyességet fejtett ki s a magyarosodásnak egyik derék előmozditója volt. Ő az első zsidó, aki magyar nyelvü bölcseleti munkát irt, amely 1836-ban két füzetkében Szegeden jelent meg[2]) s korára elegendőn szabatos irályban Mendelssohn Phaedonjának nyomán fejtegeti a fölvetett kérdéseket.

Jegyzők. Bauer 1862-ben nyugdijaztatott[3]) s helyébe Goldhammer Márton lépett, kit 1865-ben Ganzfried Sándor váltott föl. 1879-ben Klein Salamon tanitóra s a Chevra Kaddisa titkárára ruháztatott a jegyzői hivatal, ki 1882-ig viselte tisztét, amidőn a különböző teendők összehalmozása célszerütlennek bizonyulván, Kulinyi Zsigmond, a Szegedi Napló szerkesztője választatott jegyzővé.[4])

Előimádkozók. Hitközségi tagok, kik kivált a nagy ünnepeken régebben — egész a hatvanas évekig — mint előimádkozók[5]) fungáltak (בעלי תפלה) Ausländer Ábrahám, Cajus Mendl, Ausländer Dávid és Kotányi H. W.

A község fizetéses kántorai, előimádkozói és sakterei közől emlitendők: Kaufman Ber 1790. Herschl Philipp musicus v. Hersl sóchet 1792—3, Levy Wolf 1798—9, Laszki József

[1]) Négy oldalos 4° füzet fekete selyembe kötve. Cime: Eine Freudenstimme aus dem Sr. Hochwohlgeboren dem Herrn Stephan v. Bonyhády k. k. Vorstand und Ritter des Franz-Joseph-Ordens unvertrauten Csongráder Comitate bei Gelegenheit der allerhöchsten Anwesenheit seiner Majestät Franz Joseph des I-ten zu Csongrád am 12-ten Juni 1852 in tiefster Ehrfurcht huldigend erhoben von Herman Márkli Bauer, Notär der Szegediner isr. Gemeinde. Gedruckt bei Johann Grünn in Szegedin. A második és negyedik oldal üres, a harmadikon következő akrostichon áll:

Freud' ertönend heute hier	Reinster Treue Seegen
Aus Verehrungskreisen Dir	Nach erlebten Wegen,
Zeiget: Herz, Gefühle	Jeder Art entzückt,
Obrigkeit beglückt,	Seelenhirten viele
Edel sprechend ohne Toben	Preisen glücklich Dir den Boden
Heilig auch vom lieben Gott';	Denn der Ungar treu im Streben
Bis zum Tode dir ergeben	Aeuszert liebend Gottes Wort:
Für Franz Joseph blüh' des Glückes Dauer	
Der da liebt den A d e l wie den B a u e r."	

[2]) A lélek. Magyarositotta Bauer Marcussohn Herman a szegedi izr. község hites jegyzője. I. r. A lélek halhatatlanságáról. 8°. 26 l. II. r. A lélek közösüléséről a testtel. 8° 38 l. Szeged, 1836 Grünn János.

[3]) Mh. 1874 márc. 14, 74 éves korában l. fent 14 l.

[4]) A jegyzői fizetés 1824-ben: 75 frt, 1827-ben: 200 frt, 1848-ban: 600 frt, 1862-ben: 900 frt, 1878-ban: 1200 forint volt.

[5]) Hasonló tiszteleti functiónáriusok a körülmetélők. Mint ilyenek előfordulnak: Reik Elchánan, Lichtenberger Izsák, Schönberger Mihály, kiknek könyvei nincsenek meg, Kojetsinor Mózes, Schweiger Ábrahám, Ausländer Dávid, Pollák József (Júda), Fischer Löb és fia Jónás, ifj. Cinner Mór, Kotányi H. W., Stern Dávid, Klinger Antal.

kántor és jegyző 1804. Kojeteiner Mózes 1803—1833. Herschl Mózes 1806—7. Kohn Mózes Lakenbach 1809—17. Smaja b. Jakob, Holitsch 1817—8, Mosch, bonyhádi 1820—1. Winterstein Sámuel 1825—7. Fischel Karoller 1831—4. Wohlsinger Izráel (Zélig) 1832—1871. amikor nyugalmaztatott. Mh. 1875 márc. 2[1]), Rosenfeld Lipót (Hirs Léb) 1835—68. 1854 450 frt, 1868 (kegydíj 200). Stern Dávid 1869 óta, Sonnenfeld Sámuel 1872 óta.

Kántorok

A karénekes istenitisztelet behozatala óta mint kántorok működtek: Weisz Oszvald 1857—61, meghalt San Franciskoban. Kartschmaroff Leó 1862—5 (most Nagy-Kanizsán). Kartschmaroff Ede 1865—71 (most Észak-Amerikában). Moór Rafael 1871—3, Ranschburg József 1873—8. Schorr Mór 1878 óta.

A hitközségi szolgák (שמש) közől több ideig működtek: Beinhauer Salamon 1834—56, Fleischel (Lipman) Fülöp 1838—50, ki egyszersmind chevraszolga is volt, amely minőségben előtte atyja Jechezkel 1803 óta szolgált. Jakobovics Simon 1847—65. Kriegler József, ki egyszersmind szófer is volt. Hahn Ignác 1860 óta.

---

[1]) Sirrata: עדה המצבה הואת בי תחנה נטמן צור לעידה נאמן איש תם עודד מקול המון אשתו בוכה בא ה׳ אלמין בנו בוכים על איש תמים נפטר זקן בא בימים הוא במחורד עזראל בכמהורד אבדהם ואלונגעי נפטר ביום ה׳ כ״ה אדר ר׳ תרלי״ה לפ״ק: ישבעיהו אל רענה פניו חלה בבוגה.

II. RÉSZ.

JÓTÉKONYSÁG.

KILENCEDIK FEJEZET.

Alapítványok és segélyek.

A zsidó felekezet általában nem csak a hitközségi intézmények fönntartásának anyagi terheit viseli, hanem e mellett tekintélyes mérvben igénybe vétetik a jótékonysági cselekedetek által, melyek zsidó vallásos felfogás szerint elmaradhatatlan kellékét képezik a hitközségi életnek, sőt a hitközségi pénztár egyenesen a szegények pénztárából (צדקה) nőtte ki magát, aminthogy a templomatyák (גבאי צדקה) is eredetileg a szegényügy gondozói voltak.

Ha a zsidók azt mondják: „a mi szegényeink", ezzel korántsem zárkóznak el az általános emberi nyomor elől: ebben a megkülönböztetésben az mondatik ki csupán, hogy a mi szegényeinkről valóban nem gondoskodik rajtunk kívül senki.

Ez a természetes oka, hogy minden zsidó községben és így a szegediben is kezdettől fogva ki kellett terjeszkedni az intézők figyelmének a szegény-ügyre, vagyis más szóval azon szegény hitsorsosok nyomoruságaira, kik a község kebelében éltek és rá voltak utalva az istápolásra, vagy itt megfordulva, hitfeleik jótékonyságára appelláltak.

Már a hitközség keletkezésének első éveiben nyomára akadunk Szegeden is, mint minden zsidó községben, a kebelbeli szegények segélyezésének. És amint e tekintetben az igények emelkedtek, mind állandóbb jellegűvé vált a segélyezés s 1831-ben már „Tápláló társaság" חברת אוהבי עניים állott fönn Breitner Ábrahám (született 1796-ban, mh. 1856 dec. 19) vezetése alatt, az időben 49 fizető taggal.

Ezen, egészen 1855-ig fönnállott tápláló társaság az akkori viszonyokhoz képest elegendő jótékonyságot gyakorolt és pél-

dául 1834-ben 41 frtot, 1836-ban (mikor Cinner Salamon volt a gondnoka) 81 frt 37 krt, 1837-ben 117 frt 46 krt, 1838-ban 128 frt 17 krt, 1839-ben 108 frt 4 krt, 1840-ben 147 frt 15 krt fordított szegények segélyezésére. 1853-ban pedig már oly alaptőkével rendelkezett, hogy a megszorult hitközségnek 1000 frtot adhatott kölcsön.

A tápláló-társaság mellett már 1837-ben ujabb alapot létesitett a hitközség a házi szegények segélyezésére.[1])

Anijé Irénü. Ez évi március 5-ödiki ülésében az előljáróság a helybeli szegények (עני עירנו) javára elhatározta, „hogy mától kezdve hetenkint (vásárok alkalmával az árusátrakban is) persely hordoztassék körül s ily persely a zsinagógában is alkalmaztassék e fölirattal: „helybeli szegények számára“ és a tóra olvasásnál e célra adományok is legyenek fölajánlhatók. E jótékony alap kezelésére Schweiger Ábrahám és Baron Jakab szószólók neveztetnek ki. A pénzek kiosztását annak idején az előljáróság fogja eszközölni.“

A perselyek évről-évre nagyobb összegeket szolgáltattak ugyan a jótékony célra, de e tekintetben a szükségletek egyre emelkedvén, a házi szegények segélyezésére ugyanazon címmel még külön Anijé Irénu-egylet is alakult, melynek 1865-ben 208 tagja volt, kik havonkint 10 krajcárt fizettek.

Ez egylet pár év mulva megszünt, de az Anijé Irénu persely s a zsinagógai fogadalmak tábláján is ugyane cím máig is megvan és évenkint tekintélyes összeget hoz a jótékony célra.

Fönállanak még ezenkivül a következő, szintén perselygyüjtésre alapitott községi jótékony intézmények:

1. Zsinagógai gyüjtő-persely (מתן בסתר), melyhez hasonló intézményt már a jeruzsálemi szentélyben is találunk s melyet tudvalevőleg a kereszténység is átvett.

Hachnószasz Kalloh. 2. A „Hachnószasz Kalloh“ alap, mely szegény árva leányok kiházasitási segélyére van szánva.

A „H. K.“ alap 1865 április másodikán létesült Weiner Mór indítványára[2]), ki az alapot kezelte is és már 1867 január

[1]) Fönállottak még a hitközség kebelében a „Betegápoló Egylet“ már 1821-ben (חברת ביקור חולים), az 1841-ben „Betegeskedő izr. mesterlegények segélyezésére alakult egylet“, melynek további fönállására a pest-budai kerületi főispán 1852 márc. 27-ödikén adott engedélyt, másképen: „Mesterlegénységi társulat“, melynek részére a hitközség 1855-ben évi segélyt szavazott meg. (L. föntebb 44 és 179 lap.)

[2]) Weiner Mór cultus-előljáró indítványa folytán határoztatik: hogy 1865 április 27. napjától kezdve minden esketési alkalomnál a kiházasítandó szegény ha-

Weiner Mor

Weiner Mór.

20-adikán azt jelenthette, hogy a „H. K.“ alap javára a lefolyt $1\frac{3}{4}$ év alatt 347 frt 31 kr. gyült össze. E jelentésre a hitközség képviselő gyülése 200. sz. alatt a következő határozatot igtatta jegyzőkönyvbe:

„Tekintve ezen valóban nemes s jótékony célu egyletnek rövid létidejét, a gyülés a meglepő eredmény fölött általános tetszését kifejezé, s minthogy a hitközségnél egy jegyzőkönyvi határozat létezik, mely szerint az egylet elnöke a községi elnököt helyettesitő cultus-elöljáró legyen, ezen Reitzer Jakab pénzügyi elöljáró ur által tett javaslat folytán egyhangúlag határoztatik, miszerint Weiner Mór urat az egylet érdekében tanusitott sikeres működésének elismerése jeléül az egylet mindenkori kezelésével megbizza.

Weiner Mór ur e határozattól indittatva — ezúttal az egylet javára 50 forintot ajándékozni szíveskedett.“

Még nagyobb arányokban gyarapodott a H. K. alap a következő évek alatt, jóllehet már segélyeket is adtak ki belőle. Igy 1870-ben az alap 1152 frt 15 krral rendelkezett és ekkor (márc. 20) az elöljáróság ismét a „község méltó háláját fejezi ki jegyzőkönyvileg Weiner Mór urnak, mint a Hachnószász Kalloh egylet alapitójának, az egylet felvirágoztatása körül szerzett érdemeinek elismeréséül.“ 1871-ben a persely-alapitvány értéke 1575 frt 21 krt, 1872-ben 2311 frt 10 krt tett és ekkor a nagy tőkének megfelelően két 100—100 frtos kiházasitási segélyre iratott ki pályázat. E tekintélyes tőke nagy része azonban elveszett egy vagyonbukott szegedi pénzintézetnél, és a következő években arra volt utalva az elöljáróság, hogy a persely ek jövedelmét mindjárt kiházasitási segélyekre forditsa. Ez igy tartott 1882-ig, mikor az elöljáróság elhatározta, hogy az akkor 570 frt 78 krt tevő tőkének 1000 frtra leendő fölszaporodása előtt kiházasitási segélyt nem utalványoz. A H. K. tőkéje 1884 végével ismét 910 frtot tévén, ez alapitvány már legközelebb ismét szolgálni fog eredeti rendeltetésének.

A Hachnoszász Kalloh alapitvány létesitésével füződik össze **Weiner Mór** neve, kinek arcképét itt közöljük.

Weiner Mór Szegeden született 1817 április 22-edikén, (mh. 1872 ápr. 1) mint Weiner Mordechaj és Kuzmann Sára

jadonok részére gyüjtések eszközöltessenek, és pedig zárt perselylyel. A gyüjtést mindenkor a működésben levő templomatya fogja foganatositani, úgy a férfiak, mint a nők között a templomban. A begyült összegek minden hó végén a takarékpénztárba fognak letétetni és azok hovafordításra irányt a cultus-elöljáró úr a választmány közbejöttével fog rendelkezni. (Elöljárói jegyzőkönyv 117. sz.)

Weiner Mór.

gyermeke. Egyszerű nevelésben részesült, de előre törekvő buzgalma által tekintélyes, jómódú kereskedőnek és hajótulajdonosnak küzdötte föl magát és egyike volt Szegeden az elsőknek, kik a Tisza- és Maros-vidéki gabonakereskedésnek nagyobb arányokban nyitottak utat Győrbe s később a pesti, bécsi piacokra.

Weiner Mór a hitközségnél többször viselt tisztséget s 1866—67-ben elnöke volt a községnek. Működött 1850—52-ben mint negyedik esküdt, 1857—59-ben mint előljáró, 1859—60-ban mint képviselő és bizalmi férfiú. 1861—70-ig mint előljáró.[1])

Persely-alapitvány.

3. A persely-alapitvány az árvíz emlékére létesült az előljáróság 1880 március 8-adiki 111 sz. határozatával az iskolai bizottság következő előterjesztésének értelmében:

„Az árvíz évfordulója, vagyis a március 12-ediki gyásznap örök emlékezetére Löw Immánuel fórabbi úr indítványára határoztatik, hogy a hitközség előljáróságához következő kérelem terjesztetik be:

Mindinkább növekednek azon terhek, melyeket reánk s a hitközség jótékony egyleteire, különösen a Chevra és a nőegyletre, a szegény gyermekek iskoláztatása ró. Eltekintve attól, hogy a hitközség nagy áldozattal fenntartott népiskolájában ingyenes oktatásban részesülnek, a rólok való gondoskodás évenkint nagyobb összeget igényel, amennyiben kiterjed a következőkre: I. iskolakönyvekre; II. tanszerek és a női kézimunkákhoz szükségeltető anyagok s az óvóba járók számára szükségeltető eszközökre; III. ruházatra: IV. egy ujabban megindított helyes irányú mozgalom értelmében azon szegények élelmezésére, akik télen nem mehetnek haza ebédelni; V. arra, hogy szegény sorsúak, amennyiben igénybe veszik, külön héber oktatásban részesüljenek. Ezen fokozódó költségek fedezésére a következő módozatot ajánljuk:

Másutt, különösen Bpesten szerzett tapasztalás szerint az adományok gyűjtésének azon módja, mely a közönséget legkevésbé terheli és ennek dacára örvendetes eredményt képes létrehozni, az egyes családoknál átadandó gyűjtőpersely-ek, melyek a házakban föllállittatván, a házbeliek és az ott megfordulók közreműködése mellett majdnem észrevétlenül megtelnek. A bpesti izr. nőegylet és a ma-

---

[1]) Sfrirata: ע"נ הגביר היקר ב"ה מנשה וויינער ע"ה נולד ח' ניסן תקע"ז לפ"ק נפטר בשם טוב ב' אדר שני תרל"ט לפ"ק.

עושה צדק אוהב חסד
חבל על בל נפיץ דלה
רודף שלום מנהיג עדה
יסד את הכנסת כלה
ת נ צ ב ה.

gyar gazdasszonyok egyletének mintájára ezen perselyek úgy kezelendők, hogy szétosztatván, ólompecséttel láttatnak el. Evenkint kétszer — vagy szükség esetére többször is — p. פסח és סכות félünnepein a talmud tóra gabbaj és az iskolai bizottság egy tagja sorba járja a jegyzékbe veendő házakat, melyekben ily perselyek vannak, kibontja, nyugtázza a benntalált összeget és a pénztárba beszolgáltatja. E pénztárt a hitközség pénztárától elkülönítve a jótékonysági előljáró ellenőrzése mellett a t. tóra gabbaj és az iskolai bizottság egy megbizottja kezeli, s az utalványozás joga az iskolaelőljárót illeti meg, ki nagyobb összegekre nézve az iskolai bizottság véleményét kéri ki. A számvizsgálás a hitközségi számvizsgáló bizottságra bizandó. A pénz a fönn I—V. pont alatt kitűntetett célokra fordítandó, s felhasználásában azon egyletekkel egyértelműleg kell eljárni, amelyek hasonló célokat eddig segélyeztek és a segélyt ezentúl sem vonják meg tőlük. A községnek hasonló címen tett költekezése ez intézmény által fölöslegessé válván, a talmud tóra címén befolyó összegek emez uj alaphoz csatolandók. Persely-alapítvány.

Ezen általunk ajánlott intézmény életbeléptetésére az árvíz betörésének első évfordulóját tartjuk legmegfelelőbb napnak. Hálánknak a mindenható iránt maradandó kifejezést adni nagyobbszerű jótékony tett által ez idő szerint fájdalom nem lehet: örökítsük meg ezért hálánkat a jelzett intézmény életbeléptetése által s intézkedjünk ugy, hogy az adakozók emlékeztessenek a perselyek felirata által ama gyászos napra épen úgy, mint azon segélyre, melyre a mindenható bennünket a veszély közepette és a veszély után méltatott, midőn bennünket, mint községet jótékony egyleteinkkel együtt uj életre támasztott. Ezek értelmében a perselyek feliratát a következőkben véljük megállapítandónak: לתלמוד תורה יין אדר תתירדם Szegény tanulóknak 1879 márc. 12. A kivitel módozatára nézve bátorkodunk a következő eljárást javaslatba hozni: a jelen jegyzőkönyv kivonata a T. előljáróság reá vonatkozó reménhetőleg helyeslő záradékával nyomassék ki és az idejekorán elkészítendő gyüjtőperselyekkel együtt a hitközségi tagoknak márc. 12-edikén kézbesittessék oly kéréssel, hogy a sz. cél iránti tekintetből azokat különös figyelmükre és jóakaratukra méltatni szíveskedjenek."

E persely-alapítvány, sajnos, egyre csökkenő jövedelmet hoz évenkint a szegény iskolások segélyezésére. Az első évben, 1880-ban 346 frt 75 kr., 1881-ben 254 frt 77 kr., 1882-ben 187 frt 50 kr., 1883-ban 150 frt. 1884-ben 130 frt 24 kr. volt a jövedelem s természetesen a segélyezés is mindig megfelelő arányokban történt.

*

Ami a magánosok által tett alapítványokat illeti, azoknak, fájdalom, igen rövid a sorozata. Rendkivül lehangoló tapasztalás valóban, hogy míg más zsidó községekben a jótékony alapítvá-

Alapítványok.

nyok egész tömegével[1]) találkozunk, addig a különben minden jóra és nemesre hajlandó szegedi zsidók közül oly föltünő kevesen létesitettek emberbaráti és kegyes érzelmeik örök jeléként jótékony alapítványokat.

A kevés létező alapítványról következőkben közöljük az okiratokat:

a) **Bamberger Sámuel alapítvány.**

Alapítványi oklevél.

Bamberger Sámuel.

Én alólirott Bamberger Sámuel özvegye szül. Prosznitz Rozál felejthetlen férjem elhunytának alkalmából és emléke iránti kegyeletem jeléül ezennel **oé. 1000 frtnyi** szóval egyezer frtnyi alapítványt teszek a következő módozatok mellett:

1. Rendelem és óhajtom, hogy ezen 1000 frtnyi tőke folytom épségben maradjon és **Bamberger Sámuel alapítványnak** nevét viselje.

2. Rendelem és óhajtom, hogy ezen 1000 frtnyi alapítványi tőkének évi 6%-tóli (hat száztóli) kamatai a szegedi felgymnásium felsőbb osztályaiba járó azon zsidó vallású tanulónak adassanak, ki a pályázók közül tanulmányaiban legjobb előmenetelt tanúsitott s e mellett szegénysorsú vagy árva. Egyenlően minősített folyamodók közül a szegedi születésüeket s a különböző osztályuak között a felsőbb osztályok tanulóit illeti meg az elsőség.

3. Ha a felgymnásium megszünnék vagy átalakittatnék, az esetre az ennek helyébe lépő s a tudományos pályákra előkészitő középtanoda növendékeit illeti meg a pályázat joga.

4. Ha a pályázók közül az ösztöndij elnyerésére érdemes nem találtatnék, az esetre a következő évben két ösztöndij (s igy tovább) kerül kiosztás alá.

5. Az évi ösztöndij kiosztása minden év **niszan hó 20-adikán**, mint felejthetlen emlékü férjem elhalálozásának napján eszközöltessék s erre való tekintettel a pályázati felhivás legalább három héttel előbb kellő módon közhirré tétessék.

6. Jelen alapítványom kezelőjévé, gondnokává és végrehajtójává a szegedi zsidó hitközség előljáróságát kérem fel, illetve nevezem ki, s azt jelen alapítványom tekintetében az előző módozatok korlátain belül teljes intézkedési szabadsággal ruházom fel.

Minek nagyobb erejére és állandóságára kiadtam jelen sajátkezü aláirásommal megerősitett alapitványi levelemet.

Kelt Szegeden, 1874 augusztus hó 19-edikén.

Bamberger Prosznitz Rozál.

[1]) Az óbudai alapítványok összege már 1859-ben 47,481 forint volt! (Ben Chan. II. 132).

Bamberger Sam.

b) **Dr. Cajus Gábor és neje alapítványa.** Cajus Gábor és neje.

50/1881 közgyülés. Alapító levél.

Alólirott dr. Abelles József orvos, szegedi lakos, mint néhai dr. Cajus Gábor és neje Cajus szül. Abelles Regina szegedi lakosok végrendeletének végrehajtója, nevezett sógorom, illetve nővérem végrendeletének értelmében a következőket nyilvánítom:

1. Az emlitett végrendelet 3. pontja alatt a nevezett végrendelkezők emlékezetök fönntartására kegyes alapitványképen 300, háromszáz o. é. frtot rendeltek a szegedi zsidó hitközségnek átadatni.

2. Ezen összeget mint alapitványt a hitközségnek átadom azon kikötéssel, hogy annak évi 6%-os kamatai, azaz 18 o. é. frt a zsidó népiskolát látogató szegény sorsú, erkölcsös és jó előmenetelt tanusitó leánynövendékek felruházására fordittandók. A tanulók kijelölését az iskolaszék a tantestület előterjesztése alapján eszközli.

3. Nővérem, boldogult Cajus szül. Abelles Regina pótrendelete értelmében 700, ötszáz o. é. frtot a szegedi zsidó árvaház javára hagyományozott. Ez idő szerint ily intézet ezen hitközségben nem létezvén, ezen végrendelkezést oda módositom, hogy az e pontban emlitett 500 frt alapitványt szintén a szegedi zsidó hitközség kezelésére bizom mindaddig, mig e hitközség kebelében zsidó árvaház létesül. Ha ez megtörténik, az alapitvány összege annak ki lesz adandó.

Ezen 500 frtos alapitványnak 6%-os kamatai a 2. pontban fölhozott módozat szerint árva leányok ruházására fordittandók.

5. A ruházás évenként mindkét alapitvány kamataiból egyidejüleg, בים א' דחנוכה mint hold. nővérem, Regina, születésnapján történjék.

6. Végül kijelentem, miszerint azon célból, hogy a ruházás már ez évben foganatositthassék, az alapitvány-összegen felül ez évi 6%-os kamatnak megfelelő összeget, azaz 48 frtot fölajánlok.

Minek hiteléül két egyező alapító-levél kiállittatott.

Kelt Szegeden, 1881 november hó 27-én.

Jelen alapító-levél tartalmáról a szegedi izr. hitközség 1881 november 27-én tartott közgyülése dr. Abelles József ur, mint a végrendelet végrehajtójának szóbeli előadása alapján tudomást vett s azt a fölmutatott végrendelettel és függelékével megegyezőnek találta. A közgyülés 50. számu határozatával az előljáróság előterjesztéséhez képest az alapitványt köszönettel fogadja és kezelését az alapszabályok értelmében az előljáróságra bizza.

c) **Buziási Eisenstädter Ernő-féle alapitvány.** II. Eisenstädter Ernő.

84/1881, érk. 18/4. Alapitványi oklevél.

Elfelejthetetlen fiam, néhai Buziási Eisenstädter Ernő iránti kegyelettől indittatva, annak emlékét oly módon kivánom megörökiteni, hogy neve egy jótékony céllal legyen kapcsolatban. E végre:

1. o. é. 200 frtot, azaz kétszáz forintot teszek le a szegedi zsidó hitközség pénztárába alapitványképen, mely **„Buziási Eisenstädter Ernő alapitvány“** nevet viseljen és ezen név alatt kezeltessék is.

Alapítványok.

2. Annak 6% kamata néhai fiam halála évfordulóján, azaz minden év ז' אי"ר napján, a zsidó elemi népiskola IV. osztályának egyik szegénysorsú, szorgalmas tanulójának adassék, akit a mindenkori iskolai elöljáró úr erre méltónak tart.

3. Hogy azonban ezen alapítvány célzata már az első évben valósíttassék, o. é. 12 frtot, mint az alapítványi tőke ez évi 6% kamatát fizetek le a hitközség pénztárába.

4. Hogy ha a jelenleg önálló zsidó népiskola idők multával föloszlatnék is, vagy ha felekezeti jellegü nem maradna, mindezen esetőségek dacára, kívánságom és akaratom, hogy a hitközségnél letett alapítványom összege annak birtokában maradjon és kamatai a 2. pontban említett célra fordittassanak.

Minek hiteléül ezen alapítványi okmányt kiállítottam, saját kezem és két megkért tanú aláírásával ellátva.

Kelt Szegeden, 1881 április 17-edikén.

Buziási Eisenstädter Antal.

Kiss Dávid.

d) Kiss Dávid alapítványa.

(Alapítványi oklevél.)

Melynélfogva Szeged szab. kir. város hatósága ünnepélyesen kijelenti, miszerint Kiss Dávid szegedi polgárnak 1883 évi november hó 8-ik napján kelt, Pálfy Ferenc kir. tanácsos és Szeged szab. kir. város polgármesteréhez intézett, a városi levéltárban $^{14428}/_{1883}$. sz. a. elfekvő és Szeged szab. kir. város közönsége által az 1883-ik évi november hó 19-én tartott közgyülésen $^{810}/_{1883}$. számu határozattal elfogadott következő nyilatkozata értelmében: „Nagyságos Pálfy Ferenc kir. tanácsos, polgármester stb. urhoz Szegeden. Nagyságos polgármester ur! Áthatva azon meggyőződéstől, hogy általában a haladásra, különösen pedig nemzetünk fejlődésére és felvirágzására az értelmiség terjesztése döntő befolyást gyakorol és hogy mindezek tekintetében a népnevelés, illetve a gyermekek elemi oktatása az első és legényegesebb alapot képezi: szem előtt tartva, hogy ezen téren a törvényhozás bölcs intézkedései is gyakran nem érvényesithetők és azon körülmény által meghiusulnak, miszerint a tanköteles gyermekek szülőiknek mostoha anyagi viszonyaik folytán, a szükséges ruházat és a nélkülözhetlen taneszközök hiánya miatt az iskolák látogatásában gátoltatnak: ezen utóbbi, felette sajnos s általam mélyen átérzett akadály mellőzéséhez részemről is némileg járulni erkölcsi feladatomnak tartom.

Ezen célból van szerencsém 30,000 frt, azaz harmincezer forint értékü közös járadéku állampapirokat, nevezetesen: 30, azaz harminc darab kötelezvényt egyenkint 1000, azaz egyezer forint értékben, kamatszelvényeivel és ezen kivül még a folyó 1883 évi május és november 1-én esedékessé vált szelvényekkel együtt Nagyságod kezeihez juttatni azon alázatos kéréssel, hogy említett értékpapirok egy, a városi hatóság által kezelendő és semmi más célra fel nem hasz-

nálható örök alapítványt képezzenek, melynek a beváltandó szelvé- Alapítványok.
nyekből eredő 1260, azaz egyezerkétszázhatvan forint évi jövedelme a népiskolák látogatására köteles oly szegény gyermekeknek ruházattal és taneszközökkel való ellátására évenkint fordittassék, kiknek szülői ezen nélkülözhetlen szükségletek beszerzésére tehetetlenek.

I. Az alapítvány jótékonyságában részesíthető valláskülönbség nélkül minden tanuló, ki Szeged szab. kir. város iskolaszékének hatósága alatt álló bármely elemi iskolába jár, vagy kire nézve az alapítványban való részesülés által lehetővé tétetik, hogy ezen említett iskolák bármelyikébe járjon.

II. Elvileg kimondatik, hogy az alapítvány élvezetére jogosultaknak a segély soha nem nyujtható pénzben, hanem az alapítványszerű ellátás mindig természetben lesz kiszolgáltatandó.

III. Ha az alapítványszerű ellátás egyénenként 20 frtnál olcsóbban volna eszközölhető, úgy az alapítvány jótékonyságában 60-nál több tanuló is részesíthető, a Szeged városi községi iskolaszék hatósága alatt álló iskolákban azonban legalább 40, az izraelita iskolában pedig legalább 20 tanulónak minden évben kell alapítványszerű ellátásban részesülni.

IV. Az alapítványszerű ellátás adományozása indokából:

a) A Szeged városi községi iskolaszék hatósága alatt álló elemi iskolákat illetőleg: a tankötelesek évi összeirása alkalmával a segélyre jogosultaknak látszó gyermekek a város belterületén az összeiró hivatali közeg vagy amennyiben ez tanító nem volna, a tanító és kerületi rendőrbiztos által, a külterületen pedig ugyanazok által, de a tanyai kapitányok közbenjötte és meghallgatása után külön jegyzékbe foglaltaknak s az ekként készített jegyzék további ellátás végett Szeged város községi iskolaszékéhez terjesztetik be. — A városi iskolaszék az alapítványszerű ellátásra leginkább jogosultakat, tekintettel jelen okirat III-ik pontjának intézkedéseire, az összeirtak közül kijelöli, s a kijelölteket az alapítványszerű ellátás adományozása végett a városi tanácsnál javaslatba hozza, mely is a segélyeket adományozván, a szükségletek beszerzése és kiosztása iránt az iskolaszék utján intézkedik.

b) A szegedi izraelita hitközségnél a tanköteles elemi tanulók közül az alapítványszerű ellátásra jogosultnak látszó gyermekeket a hitközség elöljárósága jelöli ki s a kijelölteket az alapítványszerű ellátás adományozása végett ugyancsak a városi tanácsnál hozza javaslatba, — mely e tárgyban a IV. a) pont szerint jár el azon különbséggel, hogy a szükségletek beszerzése és kiosztása iránt a hitközségi elöljáróságot keresi meg.

VI. Az alapítványszerű segély adományozására nézve elvül kimondatik, hogy a segélyezettek túlnyomó többsége évenkint fiú-gyermek legyen.

VII. Ugyancsak elvül kimondatik, hogy az évenkint rendelkezésre álló 1260 frtból 1200 frt mindig alapítványszerű segélyzésre fordittassék a fentiek értelmében, az évenkint fenmaradó 60 frtból,

Alapítványok.

valamint az 1883-adik évi május elsején lejárt szelvények 630 frt értékéből $^1/_3$ azaz: egyharmadrész, vagyis 20, illetőleg 210 frt a szegedi izraelita hitközségnek adassék ki oly utasítással, hogy az említett 20 frtot az alapító nyilatkozata értelmében vagy szegény, de szorgalmas és iparkodó elemi iskolai tanulóknak kiosztandó jutalomdijak beszerzésére avagy az alapítványszerü segélyzésnél előforduló rendkivüli kiadások fedezésére, a 210 frtot pedig az elemi iskolába járó gyermekek részére fenntálló könyvtár gyarapítására fordítsa, ugyanily utasítással lesz kiadandó a fentemlített összegekből 40 frt, illetőleg 420 frt a városi községi iskolaszéknek a hatósága alatt álló elemi iskolák, illetőleg tanulók javára, megjegyeztetvén, hogy az elemi iskolai könyvtárak gyarapítására adott 210, illetőleg 420 frtnyi összeg nem egyszerre, hanem 4 egymásután következő év alatt évi 52 frt 50 kr, illetőleg 105 frtos részletekben lesz az illető hatóságnak kiutalandó, a járulékos kamatok mindig az évi jutalékhoz számittatván.

VIII. Megállapittatik, hogy az alapítványi tőke-érték és járulékainak kezelése a városi szervezeti szabályok által megállapitott számadási és ellenőrzési rendszer szerint történjék. — E célból a városi iskolaszék, úgy szintén az izraelita hitközség elöljárósága a kiutalványozott pénzen teljesitett beszerzéseket igazolni, illetve az ezekre vonatkozó számadásokat azon gyermekek neveivel együtt, kik a segélyben részesittettek, évenkint az iskolai év végével a tanácsnak átvizsgálás végett beterjeszteni köteles.

IX. Megállapittatik, hogy az alapítványi okirat értelmezése körül esetleg felmerülő kételyek magyarázatára dr. Singer Mátyás, ez idő szerint a szegedi közkórház igazgató főorvosa jogosult, mint azon egyéniség, ki az alapító szándékait legjobban ismeri; ugyanő jogosult arra is, hogy az alapítvány kezelési ügymenetébe folyton betekinthessen és azt megbirálhassa s amennyiben az eljárást az alapítványi okirattal s ennek szellemével összhangban állónak nem találná, az illetékes városi vagy felsőbb hatóság útján orvoslást keressen. — Hasonlóképp jogosult nevezett dr. Singer Mátyás úr az éppen emlitett külön jogait akadályoztatása, távolléte vagy elhunyta esetére egy más, általa megnevezendő egyénre átruházni.

E nagyszerű alapítvány kapcsán jegyezzük fől **Kiss Dávid** itt közölt arcképéhez a következő életrajzi adatokat:

Kiss Dávid (született Miskolcon), mint szegedi kereskedő kitartó szorgalma, tevékenysége és takarékossága által az ezelőtt Ráth-féle, most Kiss D. és társa cégű üzletet, a városnak egyik legrégibb kereskedő házát emelte virágzásra és általában első rendü helyet vivott ki magának a szegedi kereskedők között.

Mint szegedi polgár is nagy kötelességet teljesitett. Megtette, amit nem tett meg előtte senki a vagyonos polgárok közül, hogy 1872-ben 300,000 frt költséggel fölépitette az akkor igen-

Kiss Dániel

igen siralmas állapotban lévő Széchenyi-téren a legmodernebb igé- Kiss Dávid.
nyeknek még ma is megfelelő kétemeletes házát. Ez a ház emelte ki a Széchenyi- és Klauzál-tért kezdetleges jellegéből, ez után épültek e környéken a többi kétemeletes paloták, melyek árvíz előttről egyedül képviselik Szegeden a nagyvárosias részt.

Ezenkívül több alkalommal a városnak kamat nélküli kölcsönöket ajánlott föl, midőn a közpénztár árvízvédekezés idején kiürült és 1877-ben nem kevesebb, mint ötvenezer forinttal segítette ki a várost ily módon zavarából.

Ugyancsak az ő áldozatkészségéből bővíttetett ki 1859-ben a hitközség kebelében fönnálló chevra kaddisa kórháza, melyben két szoba épült s rendeztetett be költségén.

*

Iskolájának alakulása óta (lásd alább a III. részben) állan- Szegény
dóan gyakorolja a hitközség a szegény gyermekek tanittatását és segélyezését ruhával és tankönyvekkel.

Ily célra folynak be a zsinagógai Talmud Tóra adományok és a tél közeledtével minden évben akadnak nagylelkü községi tagok, kik a szegény iskolások ruházására jelentékenyebb összegeket adományoznak. Ez összegek, az alapítványok jövedelmeivel együtt, a szegény sorsu iskolásoknak mind szélesebb arányu segélyezésére nyujtanak módot, úgyannyira, hogy 1884-ben e címen már 822 frt kiadást viselhetett a hitközség. Hogy ez mily haladást mutat, kitünik abból, miszerint szegény iskolások ruházására 1857-ben még csak 98 frt 48 krt, 1865-ben 200 frtot, 1877-ben 302 frtot s még 1882-ben is csak 497 frtot fordithatott a község.

*

Különös súlyt fektetett a hitközség régi időtől fogva arra, Házi szegények.
hogy az úgynevezett házi szegények inségét lehetőleg enyhítse, amiben a nőegylet hasonló célú s áldásos törekvéseivel találkozott. Az Aniié Irénu egylet és persely jövedelme legfőljebb csak egyes elaggott szegények állandó, havonkinti segélyezésére lévén elegendő, a házi szegények tömegének évenkint egyszer olykép nyujtott segélyt a község, hogy e célra jobbmódu tagjai közötti külön gyüjtést eszközölt, ami most már rendszerré vált és a szegény-ügy keretében állandó gyakorlatot képez.[1])

[1]) Érdekesnek tartjuk itt közölni a hitközség 1884-edik évi, nyomtatásban is kiadott évi jelentésének a jótékonysági ügyre vonatkozó fejezetét, mely a szegény-ügy jelenlegi ellátásáról élénk képet nyujt. Ime az évi jelentés erre vonatkozó része:

E gyüjtések időnkénti eredménye gyanánt és egyúttal a szegedi zsidók jótékonysági erényének szép bizonyságaként közöljük a következő kimutatást:

1840: 137 frt. 1841: 89 frt, 1842: 211 frt, 1843: 474 frt. 1844: 295 frt. 1845: 287 frt. 1846: 155 frt. 1847: 525 frt, 1848: 366 frt, 1849: 115 frt. 1850: 363 frt. 1851: 467 frt. 1852: 743 frt. 1853: 242 frt, 1854: 604 frt,

---

„Jótékonyság. Nagyobbmérvű jótékonyságot gyakorolt a hitközség ez évben is. A költségvetésben előirányzott összegekből részint házi szegények állandó segélyezésére, részint a bud-posti és bécsi izr. siketnémák, a bécsi izr.vakok intézetének és a rabbi-képző intézet szegény tanulókat gyámoltó egyesületének, továbbá átutazó szegényeknek segélyezésére a lefolyt évben 459 frtot fordítottunk. Ugyanily célokra a hitközség kebelében fönnálló szent-egylet (Chevra Kaddisa) szintén jelentékeny összeget juttatott saját pénztárából. Összesen 855 frt 53 krt fordított a Chevra Kaddisa a lefolyt évben szegények segélyezésére, és pedig helybeli családok állandó gyámoltása címén 400 frtot, átutazó szegények részére 294 frt 50 krt, betegápolásra és gyógyszerekre 161 frt 3 krt.

A hitközség áldozatkész tagjainak adományaiból a felekezetünkbeli szegények részére ez évben is bő segély jutott.

A lefolyt év peszach ünnepén pászkát 78 félnek utalványozott 3—15 kilogr. mennyiségekben a jótékonysági bizottság, mely a jótékonysági előljáró elnöklete alatt a cultus-előljáró, a templomatyák és a Chevra Kaddisa gondnokaiból alakult. Összesen 557 kilogr. pászka osztatott ki 178 frt 24 kr. költséggel.

Ezenkivül a peszach ünnepére, de a többi nagy ünnepekre is, mint rendesen, most is egyes hitközségi tagok látták el saját asztalunknál étellel és itallal az itt állomásozó és ez ünnepek tartamára parancsnokságaiktól kikért felekezetünkbeli katonákat, nemkülönben azon átutazó szegényeket is, kik ily ellátásra igényt tartottak.

A szegény családok segélyezésére szokásos gyüjtés ez évben is, daczára az általános üzletpangásnak, jelentékeny összeget eredményezett. Megmutatták ezzel a hitközség tehetősebb tagjai, hogy a rossz viszonyok nyomása alatt sem tagadják meg jótékonysági érzelmeiket s hogy inkább fokozott áldozatkészségre buzdítják őket az általánosan kedvezőtlen viszonyok, melyek mellett a segélyre utalt szegények szenvednek természetszerüleg legtöbbet.

Kiváló buzgalommal fáradoztak az idei adománygyüjtés körül: Szobotka Vilmos gazdasági előljáró, Liptai Emil, Löwinger Salamon, Soifens'eder Mór és Domán Mihály urak.

Gyüjtésük (melyet még folytatnak) a folyó év végéig 736 frtot eredményezett. Ebből a jótékonysági bizottság 1884. december 22-én tartott ülésén 84 fél részére összesen 615 frt 40 krt utalványozott részint 4—12 frt közt váltakozó készpénz összegekben, részint tüzifára szóló utalványokban. Ezenkivül a jót. előljáró utólagosan jelentkezett 12 félnek 3—6 frt közti összegekben 52 frtot utalványozott ki.

Szegény iskolás gyermekek fölruházására a lefolyt évben ismét tekintélyes összeget fordíthatott a hitközség és kimondható, hogy az ily segélyre valóban rá utalt iskolások közül nem maradt fölruházatlan egy sem.

Templomi adományokból szegény iskolások fölruházására ez évben befolyt: Dr. Herel Fülöp úr adománya 40 frt. Poppér Mór L. úr adománya 30 frt, Picker Mór úr adománya 30 frt, összesen 100 frt.

A szegény iskolás gyermekek fölruházásáról következő kimutatás szól. Fölruháztatott: *a)* 39 fiúgyermek összesen 580 frt 50 kr. költséggel. *b)* 31 leánygyermek összesen 242 frt 17 kr. költséggel. összesen 70 gyermek 822 frt 67 kr. költséggel.

Ebből fedezett: 1. A Chevra Kaddisa mára tett 11 alapítvány után 184 frt 25 krt. 2. Az izr. jótékony nőegylet (mely a leányok fölruházása körül szokott áldozatkészséggel és buzgósággal járt el) 82 frt 17 krt. 3. A hitközség a Kiss Dá-

1855: 324 frt. 1857[1]): 736 frt. 1858: 562 frt. 1859: 386 frt. Téli gyüjtések.
1861[2]): 509 frt. 1862: 626 frt. 1863: 648 frt. 1864: 724 frt.
1866: 520 frt. 1867: 396 frt. 1868: 650 frt. 1869: 540 frt.
1870: 551 frt. 1871: 649 frt. 1872: 712 frt. 1873: 567 frt.
1874: 717 frt. 1875: 592 frt. 1876: 626 frt. 1877: 463 frt.
1878: 397 frt. 1882: 493 frt. 1883: 558 frt. 1884: 736 frt.

Az ily rendszeres segélyezések mellett igen sűrűn fordult Segélyezések.
elő, hogy a hitközség egyes hozzáforduló szegények gyámolítására külön gyüjtést inditott meg, ha már a község pénztárából nem telt segélyezésre. Mert a község pénztárát erősen igénybe vették a szegény hitsorsosok, s ameddig telt, az előljáróság sohasem utasitotta el a folyamodókat, kik többnyire kiházasitási segélyeket kértek férjhezmenendő leányaiknak, néha pedig tanuló fiaiknak szigorlati dijat és több efélét.

Igen gyakori volt a hitközségi tagok közti gyüjtés utján Gyüjtések.
való segélyezés és a szegedi zsidók e tekintetben nyilvánuló áldozatkészségéről szép képet nyujt nehány, a sok közül kiemelt példa:

1830-ban november 2 és 3-adika közti éjen történt nagy tűzvész károsultjai . .	részére	gyüjtetett	242	frt	20 kr.
1857-ben V . . . Dávidné . . .	„	„	100	„	— „
1858-ban egy szegény ember . .	„	„	91	„	70 „
1858-ban B . . .férjhez menendő leánya	„	„	114	„	30 „
1860-ban egy szegény asszony .	„	„	97	„	10 „
1861-ben egy lelkibeteg . . .	„	„	86	„	60 „
1861-ben egy szegény család . .	„	„	75	„	— „
1862-ben egy tűz által sujtott községi tag	„	„	289	„	30 „
1862-ben egy szegény ember (K. J.)	„	„	36	„	— „
1863-ban F. A. özvegye és gyermekei	„	„	970	„	— „
1864-ben egy tűzkárosult hitsorsos	„	„	100	„	— „[4]

vid-féle alapitvány jövedelméből 400 frtot. 4. A hitközség részint a Cajus-féle alapitványok jövedelméből, részint adományokból és illetőleg saját pénztárából 156 frt 25 krt. Főösszeg (mint föntebb) 822 frt 67 kr.

Összegezve a jótékonysági fejezet számeredményeit, kitünik, hogy az itt elsorolt czimekon, betudva a Chevra Kaddisa jótékonysági kiadásait és az alapitványoknak jótékony célokra felhasznált kamatait is, a hitközség a lefolyt évben megint igen tekintélyes összeget, 3172 frt 81 krt fordított jótékony célokra.

[1]) Ebben az 1857-ben Szegeden járt király ő felségének 275 frtos adománya.

[2]) Ugyanekkor gyüjtetett még 8 mázsa liszt és kiosztatott 10 félnek, továbbá ugyane 10 szegény közt osztatott el a Kirschner Herman által ajándékozott 10 öl fa.

[3]) E nagy összeget egy ideig a község kezelte a család javára, később pedig kiadta a pénzt az özvegynek, hogy vele boltot nyithasson s családját eltarthassa.

[4]) Az 1863/64-ediki inségben nagy mérveket öltött a hitközségi szegények segélyezése, úgy hogy 1864-re 1695 frt 13 krt tettek a jótékonysági kiadások. —

Gyüjtések.

1865-ben egy vidéki tanító árvái	részére gyüjtetett		215 frt	—	kr.
1866-ban egy szegény ember . .	„	„	78 „	15	„
1866-ban egy szegény család . .	„	„	83 „	15	„
1867-ben egy beteg hitsorsos . .	„	„	49 „	29	„
1868-ban egy szegény özvegy . .	„	„	62 „	—	„
1868-ban egy szegény özvegynek leánya kiházasitására . . .		„	48 „	—	„
1868-ban két szegény özvegyasszony fölsegélésére		„	202 „	—	„
1869-ben egy névtelen szegény részére		„	43 „	40	„

Az ujabb idők hasonló példáinak mellőzésével fölemlitjük még, hogy 1874—75-ben a helybeli szegénysorsú hitfelek közt uralkodó nyomor enyhitésére nagyobb szabásu intézkedés történt. A község és a kebelében fönnálló egyletek 1000 frtot szavaztak meg segély-alapul és ezt egy gyüjtés által gyarapitván,[1]) tervszerüleg segélyezték az inségeseket, húsra és kenyérre szóló utalványokat osztatván ki közöttük több hónapon keresztül.

S külön kell itt még emlitenünk az 1879-edik év jótékonyságait, mikor az emberáldozatot is követelt[2]) szegedi árvizkatasztrofa beálltával a hitközség tagjainak nagy része vagyonát teljesen elveszitette, a község hivatalnokai pedig kenyerüket látták kockáztatva. E nehéz napokban is kötelessége magaslatán állott a hitközség, mint erkölcsi testület. Az előljáróság s a főrabbi nem hagyta el a sülyedő hajót, hanem azon volt, hogy az általános rémület hatása alatt el ne széledjenek a hivek, összetartotta a csüggedőket, segitette az éhezőket,[3]) menedéket

Árvíz.

Ezenkivül egyesek is jelentékony áldozatokat hoztak a felekozoti szegények részére. Igy Eisenstädter Simon három hónapon át, naponkint 50 db kenyeret osztatott ki; Lichtenberg Mór 50 mérő rozsot, Kirschner Herman 100 db 6 fontos kenyeret ajándékoztot.

Az általános nyomor enyhitésére is sokat tettek az időben a zsidók. Az izr. nőegylet leves-intézetében 1864-ben 100 szegény részesült naponta ellátásban s azok közt 10 keresztény.

Ausländer Simon, ki Szöregh közelében nagyobb bérlettel bir, 1864-ben minden szombaton 30 családnak egy-egy nagy kenyeret, egy font szalonnát, két itce hüvelyest és $^1/_2$ mezely sót adományozott.

[1]) Buzási Eisenstädter Simon fiai hozzájárultak a gyüjtött összeghez, de azon túl még külön is 100 frtot küldtek a községnek a szegények segélyezésére.

[2]) Hitsorsosaink közül árvizbe fultak: Polák Jónásné szül. Kohn Rozália, ennek $1^1/_2$ éves József fia és 8 éves Fánni leánya, Goldschmidt Sámuel, Engel Salamon 74 éves agg és egy ismeretlen 34 év körüli férfi.

[3]) A szegedi katasztrophát követő Peszach ünnepen szegény hitsorsosok közt részint készpénzül kiosztatott, részint élelmezési segélyre fordittatott 1175 frt, mely összeghez vidékiek adománya mellett Ligeti Sámuel 130 frttal járult.

nyujtott épületeiben a hajléktalanoknak és a lehetőség határáig gondoskodott a hitközség hivatalnokairól. Árvíz.

E törekvéseiben nagylelkűen segítették a hitközséget a hazai és külföldi testvérközségek és egyesek, kik tekintélyes összeget[1]) adtak össze és 14 láda ruhaneműt küldtek a hitközség szegényei részére.

Az adományokat részint hivatalnokainak és tanitóinak végkielégítésére s fizetésére, részint a megrongált zsinagóga és községi épületek helyreállitására s adósságainak törlesztésére fordította a hitközség.[2]) melynek az árvíz-catastrophában szenvedett nagymérvű károit a királyi biztosság alatt működő becslő bizottság **62371 frtra** becsülte.

*

Megemlitjük itt, hogy a zsidó hitközség gyakran rendezett gyűjtéseket hazafias célokra és vidéki, sőt külföldi hitsorsosok segélyezésére vagy azok intézményeinek támogatására. Néhány példát jegyzünk föl erre nézve is:

1830-ban a palánkai tűzkárosultak részére gyüjtetett			250 frt	05 kr.
1833-ban a városi kórház	„	„	40 „	— „
1853-ban a zsigmondházi zsinagóga-épitésre	„	„	46 „	32 „
1853-ban a nemzeti képcsarnokot alakitó egyesület . . . . . részére	„	„	64 „	10 „
1854-ben a komáromi zsinagóga-épitésre	„	„	100 „	08 „
1854-ben a martonfalvi tűzkárosult zsidó község . . . . . részére	„	„	73 „	30 „
1856-ban a vasvári zsinagóga-épitésre	„	„	31 „	22 „
1857-ben a palästinai inségesek . . . részére	„	„	111 „	22 „
1862-ben a belgrádi hitsorsosok	„	„	290 „	60 „
1865-ben a jenikaui tűzkárosultak	„	„	62 „	— „
1865-ben a grácl zsidók	„	„	78 „	— „
1869-ben az oroszországi inséges hitsorsosok	„	„	54 „	— „
1870-ben a verőcei tűzkárosult zsidók	„	„	70 „	— „
1872-ben a perzsa inséges hitrokonok	„	„	80 „	— „
1878-ban a krajovai hitközség . .	„	„	50 „	— „
1878-ban a miskolci árvizkárosultak	„	„	100 „	— „
1881-ben az inséges orosz zsidók .	„	„	790 „	— „
1881-ben a konstantinápolyi tűzkárosult hitsorsosok	„	„	96 „	— „

[1]) A beérkezett adományok kimutatását l. az okiratok között.

[2]) Az adományok hovafordításáról szóló kimutatást l. az okiratok között.

Országos jót. intézetek.

Jótékony felekezeti intézetek irányában és teljesíti kötelességét a szegedi zsidó község. A bécsi zsidó siketnéma intézet részére 1868-tól kezdve 50 frt évi segélyt adott a hitközség. Ugyancsak 50 frt évi segélyben részesül a siketnémák országos zsidó intézete Budapesten. 25 frtban a bécsi zsidó vakok intézete. 50 frtban a magyar országos rabbiképző intézet szegény tanulókat gyámolító egylete s 1867 és 68-ban ugyanennyi szavaztatott meg az országos zsidó tanítóegylet számára.

TIZEDIK FEJEZET.

A Chevra Kaddísa.

Külön, a hitközségtől különböző egylet, mely a zsidóknál a temetési szertartásokkal foglalatoskodott, már a 14-edik században említtetik, azonban a tulajdonképeni Chevra Kaddisák a tizenhatodik századnál nem régibbek, s eredetileg חברא קדישא דקברים „a temetkezéssel foglalkozók (sirások) szent egylete“ volt nevök, később ח' ק דגמילות חסדים „szeretetet gyakorló szent egylet“ nevét vették fel és a felvétel módjában, a tagok s az egylet kiváltságainak megőrzésében, az ifjabb tagok szolgálattételében és még a közlakomákban is — noha ezeknek régibb zsidó praecedensei vannak — a középkori egyletek legelterjedtebbjei, a nagytekintélyü céhek mintáira szabták institucióikat.[1])

A Chevrák eredete.

A Chevra viszonya a hitközséghez különféle községekben más-más módon szabályoztatott. A viszony közöttük mindig szorosabb volt, mint a hitközség és a többi fiatalabb egylet között, melyek tőle majdnem teljesen függetlenek s a hitközség által céljuk elérése s működésökben közvetlenül nem támogattatnak, míg a Chevráknak igen nevezetes jogokat engedtek át a hitközségek, a melyeknek fejében a Chevra bizonyos függési viszonyt a maga részéről kénytelen volt elismerni. E viszony abban lelte sok helyütt kifejezését, hogy a hitközség elnöke egyuttal a Chevra-

Viszonya a hitközséghez.

[1]) L. Löw Lipót értekezését az egyletek történetéről. Ben Chn. VIII. 109. A prágai Chevra 1564-ben alakult. Néhány hazai Chevra alakulása éve: 1679 Vágujhely, 1729 Arad, 1781 Nagy-Várad, 1787 Győr, 1789 Bonyhád és Pápa, 1742 Balassa-Gyarmat, 1770 Tolcsva, 1779 Holics, Pozsony, Verbó, 1782 Vár-Palota, Veszprém, 1787 Alberti-Irsa, Szeged, 1792 Pest, 1795 Kecskemét, 1800 N.-Becskerek, 1802 Mármaros-Sziget, 1815 Sajó Sz.-Péter, 1827 Halas, 1828 Fogaras, 1843 Vác, 1845 H.-M.-Vásárhely, 1850 Ipolyság, 1851 Debrecen, Eperjes, 1854 Sz.-Fehérvár.

nak is feje. Ez nálunk is így volt, míg Ausländer Simon 1864 január 14-edikén elnökké választatott s mint nagyrészt egyúttal a hknek is jótékonysági elöljárója, a két rokon hivatalt egyesítette. Mindkét tisztséget 1884 végéig viselte, amikor buzgó és erélyes tevékenység után leköszönt. A Chevra ekkor elnökévé Milkó Jakabot választotta, ki az uj alapszabályok értelmében jótékonysági elöljáróvá lett s a Chevra feje most ismét a hitközség elnöke. A Chevra jelenlegi gondnokai Blanc Vilmos, Freuder

Jelenlegi gondnokai.

József, kik már sok éven át működtek e téren, Schwarz Emánuel és Seifensieder Mór. Pénztárnok Faragó Ede. A Chevra pénzügyei mindig virágzók voltak, úgy hogy a hitközséget gyakran tetemes összegű kölcsönökkel támogatta, sőt régebben egész pénzfölöslegét a hitközség saját céljaira fordította. Pénzügyeit soká a hitközség kezelte, míg 1860-ban a pénztár különvált s a Chevra titkári teendőinek elvégzéséről is külön gondoskodott. A titkári hivatalt 1874 óta Klein Salamon viseli.

Vagyoni állapot.

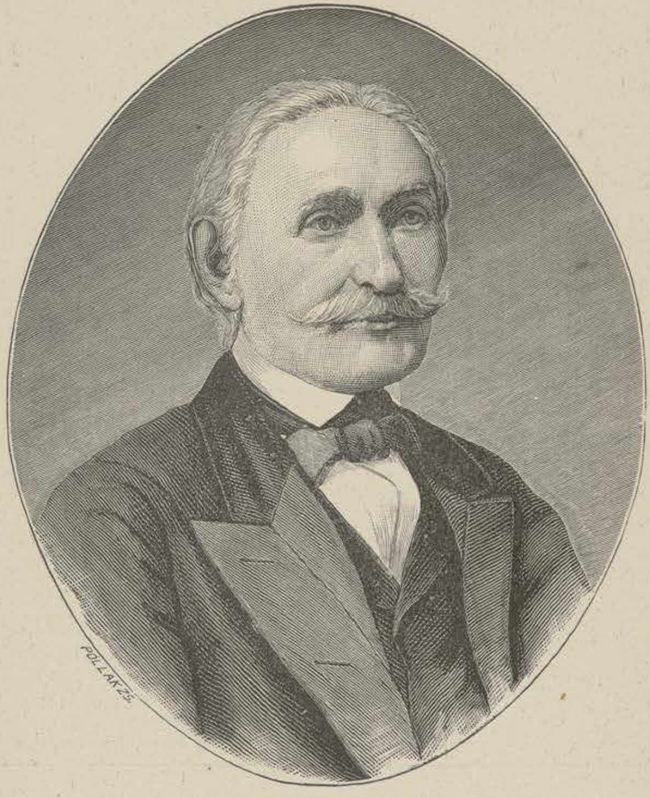
A Chevra jelenlegi vagyoni állapotát a következő kimutatás tünteti föl.

I. Takaréktári könyvek: I. betéti könyv 88 lap 228 f. sz. 49,228, 166 frt 94 kr. II. betéti könyv 88 lap 227 f. sz. 49,227, 165 frt 86 kr. III. betéti könyv 88 lap 229 f. sz. 49,229, 398 frt 14 kr. IV. betéti könyv 88 lap 226 f. sz. 49,226, 628 frt 1 kr. V. betéti B. lap 1082 f. sz. 5711 frt 87 kr. 1884 júl. 1-től 1884 dec. 31-ig járó kamat nélkül. Összesen 7070 frt 82 kr.

II. Értékpapirok: 5 drb Tiszasorsjegy és pedig: 59, 2 sz. 1022, 98 sz. 1023, 37 sz. 1023, 38 sz. 1472, 45 sz. à 108 frt 540 frt. 1 földhitel részvény 2119 sz. 500 frt. 1860-as $\frac{1}{5}$ rész 18 sz. 13352 sorsz., Kohn Herman ur adománya, 100 frt. 5 drb leányiskolai részvény és pedig: 100, 101, 103, 119, 149 sz. à 50 frt, 250 frt. Ezeknek 25 szelvénye à 2 frt 50 kr., 62 frt 50 kr. 5 drb 1883 évi iskolai részvény és pedig: 73, 74, 77, 78, 79 sz. à 50 frt. 250 frt. 5 drb 1860-as sorsjegy és pedig: 3 V. sz. 17024 sorsz. 2 II. sz. 17024 sorsz. 2 III. sz. 17024 sorsz. 2 IV. sz. 17024 sorsz. 2 I. sz. 17024 sorsz. à 128 frt, 640 frt. Összesen 2342 frt 50 kr.

III. Követelések: Néhai Cinner Elchanan hagyatéka 300 frt. Néhai Mansberger M. L. hagyatéka 200 frt. Néhai Schwáb Mór hagyatéka 160 frt. Dr. Szivesy László ur alapitványa 150 frt. Dr. Szivesy László ur 50 frt, Weiner Miksa ur 50 frt, Néhai Reisinger Jakab 50 frt, (adományok a kórház épitéséhez). Egy váltó 50 frt. Egy kötelezvény 300 frt. Visszafizetendő előlegek 120 frt. Összesen 1430 frt. Főösszeg 10843 frt 33 kr.

IV. Értéktárgyak: 2 ezüst gyertyatartó 20 frt. 1 ezüst כלי קדש tornyos, 92 lat à 2 frt. 184 frt. 1 ezüst כלי קדש koronás. 131 lat à 2 frt, 262 frt. 1 ezüst ציץ 104 lat à 2 frt, 208 frt. 1 ezüst ציץ 68

Fürländer & Simon

lat à 2 frt, 136 frt. 1 ezüst persely 86 lat à 2 frt, 162 frt. 1 ezüst ד 18 frt. 1 ezüst serleg Polák Adolf C. ur adománya 20 frt. Összesen 1020 frt. Vagyoni állapot.

V. Ingatlanok: 1 צדוק הדין-ház a sirkertnél 1600 frt. 1 háztelek 1200 frt. Zsinagógai ülések és pedig: 34 sz. f. és 541 sz. n. Kirschner I. ur 400 frt. 339 sz. f. és 647 sz. n. Princ Feile 150 frt. 75 sz. f. és 571 sz. n. Cinner V. örökösei 250 frt. 74 sz. f. és 408 sz. n. Politzer S. örökösei 500 frt. 336 sz. f. és 576 sz. n. Déry Adolf ur 200 frt. 19 sz. f. Schäffer M. J. 150 frt adományai. Összesen 4450 frt.

VI. Hátralékok: Évi dijak 1884-ről 208 frt. Zsinagógai adományok 1884-ről 69 frt 26 kr. Fölvételi dijak 1884-ről 70 frt. Egy családi sirhely 300 frt. Sirhelydijak 1884-ről 34 frt 75 kr. Temetkezési költségek 1884-ről 131 frt 70 kr. Alapitványi kamat 72 frt. Összesen 885 frt 71 kr. Főösszeg 17199 frt 3 kr.

Alakulás.

A Chevra Kaddisa 1787-ben alakult, azonban nem volt kellően szervezve s a gondnokoknak nem lévén elég tekintélye, a tagok nem teljesitették kellően azon sok teendőt, pl. a sirásást is, ami akkoriban reájuk várt. Ezért 1791-ben ujjászervezték oly módon, hogy tizenegy alapitó tag összeállott és kimondotta, hogy négy heti határidőn belül mindenki beléphet 18 garas felvételi dij mellett: aki azontúl jelentkezik, az már csak két évi szolgálat után vétetik föl. Közöljük a jegyzetben betűszerint az alakuló gyülés jegyzőkönyvét, melyben az alapitó tagok is meg vannak nevezve.[1])

[1]) דן היום דלמטה התאספו אע"ע החתומים דלמטה לקיים מה שאחוזל יעשית חסד אוהו חסר של אמת שעושין עם המתים וכבר יש לנו ישראל המדה זו אשר אנו נתיחסן במדות נ בר"ע אברנו ורוק השרא ובו עיב התאספו אע"ע לחזק החק בתנאי המבואר" לחבא יתחדש מהום החיטו יא אנשים הנקוב" למטה בשמותם יולט' האבן וך נלוך בפונין אונר איך נלוך נליעם איהר התחייבות כל אחד ואחד חי' פנים ,וולטן וך אבר בפונדן חזן מאוהן יא אנשים אנדרי יואם נ"ב וולן עופס ויין במצוה רבה בזו איט יא אויגעבאבט וואדרן ,ווער וך תוך ד' שבועות ויעדט מעלדן אנחק מזו ויין התחייבות לינן חי' פנ" בנ"ל אונר נלוך קבדן ויין במו אוהן יא אנשים ,ואבן אבר וך ניבט מעלדן ויעדט תוך ד' שבועות אונר וך העגאר ווייל איינקיין מזו עדשטלך ב' שנים מעטט ויין אונר חי' פנים אויסקיפנעלט ,ואלה שמות האנשים אשר נקבו בשמות:

הראשון שבראשון הק הדיר ישראל שפיץ נבאי ראשון דחק שני שבראשון האלוף הדיר ואלף בית נבאי שני החק הדיר הריש דישט דית .הק הדיר מיכאל חיים ,והאלוף הדיר נרשון אש הנעלה הדיר משה נלנדי .הק הדיר יחזקאל קן .האלוף הדיר יודא בנרך האלוף הדיר יעלט פאלאק .הנו הדיר מיכל נלנדי .ר חיים ליב ,המרומם הדיר ולמן קץ. הנה באמת בכר הזה גיב

Az első. 1800 február 25-ödikéről kelt alapszabályokat (תקנות) Bak Hirs rabbi maga fogalmazta s másolta a Chevra első jegyzőkönyvébe. Ezen alapszabályok főbb pontjait a következőkben ismertetjük:

1. Beteg szegény taghoz felváltva sorshuzás szerint két tag köteles virrasztóul menni. Nem taghoz fizetésért fogadott virrasztók küldendők.

2. Erre a kohének is kötelesek, a halál közeledte idején azonban eltávozhatnak, de saját költségükön állítanak helyettest. A halott körüli teendők alól fel vannak mentve, a koporsó készítésénél azonban segédkezniök kell.

3. A halott körüli szolgálathoz minden tagnak el kell menni. Temetés idején minden bolt bezárandó.

4. A koporsót vállon kell vinni s nem kocsira tenni.

5. A tagok a gondnoknak 1 frt büntetés terhe alatt engedelmeskedjenek.

6. Sírhelyért: csecsemőért $^1/_2$ rénus frt, gyermekért 7-edik éveig 1 frt, nőtlenért 2, családosért 4 frt fizetendő, vidéki azonban a Chevra által megállapítandó díjat fizeti. Chevratagok féldíjat fizetnek.

7. Hétfőn és csütörtökön a zsinagógában a Chevra is gyűjt adományokat.

8. Bőjtnapi minchah a Chevráé.[1])

11. Évenkint tartandó tisztújításkor a lelépő gondnokok az ujaknak beszámolván, a számolás elkönyvelendő.

12. Gyűlésben tisztességes öltönyben kell megjelenni, mint a templomban.

אצלינו החק הק שלא הי' בשורה ולא הי' בריס למשמעתו של הגבאי והיו מסרבי נגד הגבאי ועל כל צרה שלא תבוא לא היה אחד שסר למשמעתו גזר בטלנו מה שהי' לקדם ונתחדש עכשיו שיהי' קום ומעמד וכצב והיותר תגאי יכתבו באריכה א"ה בשנקם החק וליתר תוקף יעזו באו האנשים הנ"ל עה"ח זה שנעמדין יום ה' ו' אדר ראשון תקומה לפ"ק.

הק ישראל שפיין נאם ואלף בן כמהר"ר חיים יצו הק נבי טיטש הק חיים ליב הק ועלינ ברה יהודא ליב זיל נאם ולמן בן כהר"ר ליב זל.

Azaz: Spitzer Izrael, Polják Wolf, Deutsch Hirs, Schweiger Chájim Léb, Polják Salamon.

A hitközség első jegyzőkönyvének 16-odik oldala.

[1]) Egyéb zsinagógai jogok:

תקן תורה ותקן בראשית שפטר בשבתות תורה חמשים ושתים חדשים ועד הצדקה נותנים הק

13. A havi gondnok a következő havinak beszámol.

14. Sirkő állitásért 1 rénus frt fizetendő. Idegennek taksáját külön szabják meg.

15. Az elhaltakról lajstrom vezetendő.

16. Lakoma tartását a svat 15-ödiki közgyűlés határozhatja el. E lakomára nézve részletes instructió adatik.

21. Uj tag 3 évig mint „mlatse“ szolgál. Nőtlen tag a Chevra tanácskozó asztalánál nem ülhet.

25. A Chevra törzskönyvének berendezése elrendeltetik.

26. Fegyelmi ügyekben tagok felett a hitközség s a Chevra elöljárói és legidősebbjei itélnek.

34. Évi tagdij 1 frt, 13 éven túl minden „mlatse“ $^1/_2$ frt. Gyermekek nem fizetnek.

35. Rendkivüli kiadásokat a gondnokok a hitközségi elöljárókkal egyetemben határozhatnak el.

Ezen alapszabályokat 36 Chevratag irta alá.

A 26. pont alatt említett fegyelmi ügyek valamivel bővebb megvilágitást igényelnek.

A Chevra szervezete és traditiói magukkal hozták, hogy nemcsak a felvétel alkalmával vették a belépni kivánó tagot szigorú birálat alá, de a társulat reputációja s tekintélye érdekében a tagok között később is szigorú fegyelmet iparkodtak fenntartani. Emlitettük már, hogy e tekintetben a hitközség is alkalmazott néha kényszer-eszközöket (lásd 121 l.). A községi fegyelemre vonatkozólag 1814-ben elhatározták, hogy aki az elöljárói határozatoknak ellenszegül, attól minden zsinagógai kegyes tett (מצוה) és a vágatás megvonatik.

1821-ben e büntetés valakin végrehajtatott, mert a hitközséget a hatóságnál beperelte. Mint különben is nem tagtól (בעל בית) három évre chóver cime elvétetik, minden מצוה-ból s a Chevrából is ugyanannyi időre kizáratik.[1]) Egy másikra ugyanakkor

[1]) הן אמתו צדק באסיפת אלופי קדוש בציבור רוב בני החבורא קדישא
על דבר אשר פלוני פעיר פיו לבלי חוק ראשון תחלה נאמר בשנה העבר הוה
הלך למשפט בערכאות לפני הדעזדירטין ויצא חוץ מהתקנה ובמה שעשים
שהמעשה כואת וכואת בהושענא רבה ובעת הלר למשפט בשבת קודש אשר
עיי זה הוה הרפה גדולה לנו לכן עלה בהסכמה גדולה לכל בני הקהולה
שמהיום והלאה עד היה אינו עולה לבנין עשרה לעלות לתורה ולשאר דבר
הנוהגין בבני ישראל וגם עד חצי שנה אינו עולה עם החבר רק מתם פלוני בר
פלוני וגם לשחר בבית הכנסת צריך לבקש מחולה לכל בני החק ולבל יסרב

Egyedem. hasonló büntetés, de csak két évre. méretik. mert egy tisztességes tagot arcul ütött. 1842-ben még kettőnek vétetett el chóver címe. 1825-ben valakinek a chóver címet kínálták s ő elég neveletlen volt azt el nem fogadni — amiért e kitüntetésben hat évig nem szabad részesülnie.[1])

1811-ben egy gondnokot „letesznek“, mert gorombáskodott s eltiltják egy évre a Chevra kegyes szolgálatától (השתטיות). Erre ő a Chevrát nyílt ülésben megkövette s büntetése elengedtetett. 1828-ban ugyanő a Chevra iránti tiszteletlenségért megfosztatik azon előjogától, hogy a nagy ünnepeken reggel a bevezető zsoltárverseket (פסוקי דזמרה) ő recitálja.

Pénzbírsággal többen büntettettek. 1833-ban egy tag a közgyűlésből három évre kizáratik s arra ítéltetik, hogy a Chevra-lakoma alkalmával szolgálnia kell. Még 1862-ben is egy tag nyilvános megdorgálásra a közgyűlés elé idéztetik. 1865 és 1867-ben pedig egy-egy tag egy évre kizáratik.

Az ily büntetések a Chevra törzskönyvében (Aranykönyv) az illetőnek lapjára irattak és végső büntetés, vagyis végleges kizáratás alkalmával e lap kitépetvén, az illetőnek hazaküldetett.

Alapszabályok változtatása. 1824 febr. 9-edikén Chevra-lakoma alkalmával az alapszabályok több ponttal kiegészíttettek. Kiemelendők: 1. Minden temetés előtt perselyekkel kell minden házban körüljárni. 2. A legközelebbi három évben senki fel nem veendő tagul s azontúl is egy alkalommal öt nél nem szabad többet felvenni.

Később is sokszor történtek változtatások az alapszabályokon. Ilyen (1857) hogy adar 7-edikén évenkint derásáh tartandó, (melyért a főrabbi 1854-től kezdve ½ mázsa gyertyát kapott) s sok kisebb-nagyobb fontosságú egyéb dolog. Kitűnvén azonban, hogy az egész alapszabály revízióra szorul. 1871-ben bizottság küldetett ki, amelynek megbízásából Löw Lipót teljesen uj alapszabályokat dolgozott ki, melyek elfogadtatván. 1872-ben kinyomattak és érvényben voltak 1884-ig, mikor ujból gyökeres revizió alá vétetvén, az itt közölt szerkezetben fogadtattak el.

ואם המצא תמצא שיהיה עוד בעיבאות אז עלה בהסכמה שהחזק שלו משלח
יו לביתו ושם תלאה הוא חזן להבריא קדמא כל ה נעשה בהעונם
ובאסיפת החק ובפקודה בעדות.

A Chevra első jegyzőkönyve: a tagok nevére szánt lapok közül 15-ödik.

[1]) „M. K. wird versagt in 6 Jahr a Dato den Tittel Herr zu erlangen, weil Ihm der Tittel angetragen und die Gemeinde beschämt.“

A Chevra Kaddisa alapszabályai.

ELSŐ RÉSZ.

A Chevra szervezete.

I. fejezet.

A Chevra címe és fennállása.

A Chevráról.

1. §. A Szeged szab. kir. városban 1787 óta fennálló emberszeretetet gyakorló egylet megtartja eddigi címét: החברה הקדושה של גמילות חסדים.

Rövidség okáért az egylet mint eddig, úgy ezentúl is e címet viseli: חברא קדישא „Szent Egylet“, még rövidebben חברא, Chevra.

2. §. A Chevra önálló, de a szegedi zsidó hitközségtől elválhatatlan és annak védelme alatt működő egyesület.

3. §. A szegedi zsidó hitközség elnöke a Chevrának egyúttal tiszteletbeli elnöke ראש החברא, kinek jogában áll a köz- és választmányi gyűléseken elnökölni.

4. §. A Chevra nem meghatározott időre alakult, feloszlatása tehát nem indítványozható.

II. fejezet.

A Chevra céljáról és feladatáról.

A Chevra célja és feladata.

5. §. A Chevra régi nevét megtartva, eddigi céljaihoz is hű marad, azaz lelkiismeretesen fogja a szegények, betegek, haldoklók és halottak körül a vallás követelte kegyes szolgálatokat teljesíteni.

6. §. Vallásos hagyomány szerint a Chevra:

a) Szegényeket, különösen szegény betegeket segélyez.

b) Betegeket látogat, zsidó betegek számára kórházat tart fenn.

c) Haldoklóknál és halottaknál a szokásos szolgálatokat és szertartásokat teljesíti.

d) A zsidó temetőt gondozza.

e) Gondoskodik נר נשמה emléknécsről, esetleg קדיש árvák imájáról is, az egylet tagjai és nejeik halálának évfordulóin.

f) A rábízott קרן קיימת alapítványokat kezeli.

g) Megállapítja a הוברת נשמות halottak emlékezete alkalmával felemlítendők névsorát.

III. fejezet.

A Chevra tagjairól.

A Chevra tagjai.

7. §. A Chevra tagja, בן חברא, csak oly zsidó férfi lehet és maradhat, ki egyszersmind a helybeli zsidó hitközségnek is tagja.

8. §. A Chevra minden nagykorú tagját egyenlő jogok és kötelességek illetik.

A Chevra tagjairól.

9. §. A felvételi jogot kizárólag a חברא אסיפה גדולה közgyűlés gyakorolja. Ugyanez határoz a tagok kizárása felett is. (21. §.)

10. §. Aki a Chevra kötelékébe felvétetni kíván, evégből a gabbóim egyikénél jelentkezik.

11. §. Az újonnan belépő tagok felvételi díját minden egyes esetben a közgyűlés állapítja meg. Ugyanez határoz a felett is, vajjon az egész díj azonnal és egyszerre, vagy részletekben fizettessék-e le. Utóbbi esetben az illető semminemű jogot nem élvez, míg az utolsó részletet le nem fizette.

12. §. A legcsekélyebb felvételi díj 40 frtban állapittatik meg. A közgyűlésnek azonban joga van rendkivüli esetekben a felvételi díjat el is engedni.

13. §. A felvételnél mindenki külön beiratási díjat is fizet.

14. §. A közgyűlésnek joga van a választmány indítványára tiszteletbeli tagokat felvenni.

15. §. Minden Chevra-tagnak joga van törvényes fiúgyermekeit az egyletbe felvétetni; köteles azonban ezen felvétel céljából díjat fizetni.

Ezen díj gyermekeknél בר מצוה 13 éves korig 2 frt, ezentúl a 24-edik év betöltéséig 5 frt. A בר מצוה-tól kezdve a felvételig lefolyt évek után járó évi díjak (17. §.) azonban utólag lefizetendők.

16. §. Nagykorúak javára a Chevra-tag atyai jogát nem érvényesitheti. Ilyenekre a 9—13. §§. alkalmazandók.

17. §. A Chevra minden nagykorú tagja évi 2 forintnyi, minden 13 éven túli kiskorú pedig 1 forintnyi díjat fizet.

18. §. A közgyűlésen szavazati, valamint cselekvő és szenvedő választási joggal csak a nagykorú Chevra-tagok birnak (126. §.)

19. §. A Chevra tagok és családjaik a következő jogokat élvezik:

a) אחר אריכת ימים végső nyugalomra Chevra helyen temettetnek el és jogúk van családi sírhelyet szerezni.

b) Haláluk évfordulója megtartatik a szokásos módon.

c) Nyilvánosan megneveztetnek a חוברת נשמות לעסק alkalmával, ha vagy végrendeletileg legalább fejenkinti 100 frtot hagyományoztak az egyletnek, vagy ha érettők e cimen a אסיפה גדולה közgyűlésen megállapitandó összeg lefizettetett, mely azonban 200 frtnál kisebb nem lehet.

20. §. A közgyűlésnek joga van אנשים חשובים kitüntetésre érdemes elhunytakat díjtalanul a חוברה לעסק-ba fölvenni.

21. §. Chevra-tagok vidéken lakott rokonainak a חוברה לעסק-ba való fölvételéért 500 forint minimális díj jár.

22. §. Minden בן חברא Chevra-tag köteles az évi díjat az igazgatási év folyamában lefizetni.

23. §. A tagsági jog megszűnik:

a) kilépés által, ha azt az illető a Chevrának irásban bejelenti, mely esetben, ha tovább is helyben lakik, még három évig tartozik az évi díjat megfizetni anélkül, hogy ez időben a Chevra-tag jogait élvezné;

b) a szegedi zsidó hitközség kötelékéből való kilépés által: A Chevra tagjai.
c) közgyűlési határozattal kimondott kizáratás által. (9. §.)

24. §. Kizárásnak van helye, ha valamely tag a Chevra iránti kötelezettségeinek megfelelni vonakodik, vagy ha a Chevra tekintélyét avagy érdekeit sértő cselekményt követ el.

IV. fejezet.

A Chevra jogai a hitközséggel szemben.

25. §. A Chevra továbbra is megmarad a szegedi zsidó hit- A Chevra jogai.
községgel szemben eddigi jogainak élvezetében.

26. §. A Chevra zsinagógai jogai a következők:

1. Önkénytes adományok gyűjtése isteni tisztelet közben az eddig is szokásos napokon.

2. נדבות fogadalmi ajándékok elfogadása קריאת התורה a tóra felolvasásánál, amig ily fogadalmak a helybeli zsinagógában egyáltalán szokásosak maradnak.

3. Halálozási évfordulók táblájának s a hozzátartozó נר נשמה emlékmécsnek elhelyezése.

4. A השכמה reggeli isteni tisztelet megtartása שלש ירגלים a három nagyünnepen és az abból eredő jövedelem élvezete.

5. A הדרשה prédikációval egybekötött מנחה délesti istenitisztelet megtartása ראש השנה-kor.

6. A נבאי צדקה templomatyák helyettesítése a Chevra gabbáim által a reggeli istenitiszteleten הושענא רבה napján és אחד מנחה שמיני עצרת-tól egész שמחת תורה מוסף utánig.

7. Azon egyének megjelölése, kiknek emléke a הזכרת נשמות-kor megujítandó.

27. §. A Chevra gyüléseit a hitközség nagytermében tartja.

MÁSODIK RÉSZ.

A Chevra működése.

I. fejezet.

Szegények és különösen szegény betegek segélyezése.

28. §. A Chevra, amennyire tőle telik, ellát minden zsidó szegényt, Szegények s beteg-
ha nem is tagja a Chevrának, az orvos által rendelt gyógyszerekkel. gek ellátása.

29. §. Ezen segélyezés akképen történik, hogy az illető rendelvények a Chevra-gabbaj által lebélyegeztetnek.

30. §. Minden rendelvény, melyet valamely helybeli gyakorló orvos állított ki, lebélyegezhető, ha a rendelő orvos sajátkezűleg reá irta a beteg nevét.

31. §. A gabbáim határozzák meg, melyikök őrzi a Chevra bélyegzőjét.

32. §. Egyes esetekben szegényeket s különösen betegeket készpénzzel is segélyez a Chevra.

33. §. Három forint erejéig a segélyezést a főgabbaj, 3 írttól 10 írtig a Chevra előljárósága utalványozza. Nagyobb összegek utalványozásához a választmány jóváhagyása szükséges.

A kórházról.

II. fejezet.

A kórház föntartása és kezelése.

A Chevra által föntartott kórházba rendszerint csak heveny betegek vétetnek föl. Hosszantartó idült betegségeknél a felvétel fölött a választmány dönt. A kórházban a betegek, jól szervezett kórházak mintájára, minden szükségessel ellátandók.

35. §. A kórházba felvehetők

a) Helybeli szegény betegek, kik különben nem részesülnének kellő ápolásban, vagy kiknek rokonai az ápolást nem teljesíthetik.

b) Vidéki szegény betegek, kiket vallásos érzelmeik késztetnek, hogy e kórházban keressenek segélyt.

c) Fizető betegek, akik az ápolási díj megtérítésére nézve kellő biztositékot nyujtanak.

36. §. A kórház orvosa s egyszersmind a kórház igazgatója csak az lehet, ki orvostudori oklevéllel bir. Az orvos fizetését a közgyülés határozza meg. Az orvos állitja ki a felvételi jegyet és ezt a beteg vagyoni viszonyainak megállapitása végett a felügyelőhöz juttatja. Az orvos felügyel a kórházra és mindenre, ami ahhoz tartozik. Köteles a betegeket gondosan kezelni, a betegforgalomról jegyzőkönyvet vezetni és erről a közgyülésnek évi jelentést tenni.

37. §. A kórház felügyelője (85. §.) ügyel a kórház épületére, a szerelvények, ruhák és fehérneműekre, szóval mindenre, a mi a kórházhoz tartozik; ő indítványoz helyreállitási munkákat és beszerzéseket, aláirja a felvételi jegyet az ápolási díj megállapitása után. A beteg elbocsáttatásakor a betegápoló által benyujtott számlákat megvizsgálja és ellenjegyzi.

38. §. A betegápoló és neje kötelesek, előbbi a férfi-, utóbbi a nőbetegeket odaadással ápolni; feltétlenül engedelmeskedni az orvosnak és felügyelőnek és a legnagyobb tisztaságról gondoskodni. Rendkivüli eseteket kivéve, a betegápoló nem vehet fel más beteget, mint aki el van látva az orvos és felügyelő által aláirt felvételi jegygyel.

III. fejezet.

Kegyes szolgálatok haldoklók körül.

A haldoklók körüli szolgálatok.

39. §. Haldoklóhoz a Chevra csak akkor rendel שמירה virrasztót, ha azt az illetőnek családja kivánja.

40. §. A Chevra gondoskodik bizonyos számú olyan személyekről, kik a nélkül, hogy tulajdonképi szolgálatában állanának, azon tagokról, kiket a קלפי sorshúzás, a שמירה virrasztáshoz rendel, s kik személyesen nem mehetnek, minden egyes שמירה virrasztásért fizetést kapnak.

41. §. Ha a beteg a szokásos imákat végezni kivánja, vagy ha az נסיסה agónia beáll, a havi gabbaj vagy ha ez távol lakik, a legközelebb lakó gabbaj erről azonnal értesitendő.

42. §. Az illető gabbaj feladata lehetőleg többeket összehivni a haldoklóhoz, kik יציאת נשמה a halál beálltáig együtt maradnak és a szokásos imákat végzik.

IV. fejezet.

A temetési szertartás.

A temetésről.

a) A temetés előkészítése.

43. §. A temetés előkészítése következőkből áll:

a) a leemelés;
b) a טהרה mosás;
c) a לבישה felöltöztetés;
d) a שמירה virrasztás.

44. §. Mindezekre nézve a מנהג hagyományos szokás irányadó, amely változatlanul fenntartandó.

45. §. A temetés óráját a havi gabbaj a „Halottvizsgálati bizonyítvány“ alapján határozza meg, mihelyt a Chevra biztosítására szükségelt zálog birtokában van.

46. §. Ha a gyászoló család a temetés elhalasztását kívánja, ez, amennyire az egészségi rendszabályok megengedik, figyelembe veendő.

47. §. A temetés helye és ideje a zsinagóga előcsarnokában e célra kifüggesztett táblán adatik a község tudtára.

48. §. A hagyományos szokások szerint gyakorlandó temetési szertartások 3 részre oszlanak:

b) Szertartások a halottas házban.
c) Szertartások a halott kikisérése közben הלויה.
d) Szertartások a temetőben s a temetés után.

b) Szertartások a halottas háznál.

49. §. A havi gabbaj köteles minden felnőtt Chevra-tag temetéséhez felváltva 10 Chevra-tagot meghivni, kik a koporsót a szertartás helyére, innen pedig a halottas kocsira viszik נושאי המטה.

50. §. E kegyes szolgálatra az illetők szóbelileg hivatnak meg.

51. §. A Chevra-tagok e meghivásnak eleget tenni kötelesek.

52. §. A gyászoló család határozza meg, fölkéressék-e a főrabbi gyászbeszéd tartására és közreműködjék-e a szertartásnál a kántor és az énekkar. A מעהד נבונה-ima minden temetésnél elmondandó a főrabbi, dajján vagy a kántor által.

53. §. A kántor és énekkar illetményét temetési functióért a Chevra választmánya állapítja meg.

54. §. A zsinagóga udvarában a gyászszertartások kivételesen és csak akkor végeztethetnek, ha a Chevra elöljáróságának ebbeli határozatához a hitközség elnöke is hozzájárul.

55. §. A gyászszertartásnál a férfiak és nők külön-külön helyet foglalnak el. A jelenlevők kötelesek az erre felügyelő gabbáim rendeleteinek eleget tenni.

c) Szertartások a halott kisérése közben.

הלויית המת.

56. §. A halott a temetőhöz a Chevra halottas kocsiján vitetik. A gyászoló család kívánata szerint kettős vagy négyes fogat alkalmaztatik; az ezért fizetendő díjat az előfogati vállalkozóval kötött alku szabályozza. Három éven alól elhalt gyermekek temetésénél a Chevra halottas kocsija nem alkalmazandó.

A temetésről.

57. §. Oly temetéseknél, melyeknél a kántor és az énekkar közreműködik, ezek a gyászkocsi előtt mennek a gabbaj által kijelölt helyig és a 91. zsoltárt יושב בסתר עליון énekelik.

58. §. Közvetlenül a halottas kocsi előtt megy a Chevra-szolga שמש, a Chevra által előírt öltözetben.

59. §. A gyászoló család által rendelt kocsik felett a rendelkezési jog a család meghatalmazottját illeti. Ha erre a család senkit sem hatalmaz fel, a jog a jelenlevő gabbóinné, kiknek intézkedéseit a gyász-kisérethez csatlakozók szigorúan figyelembe venni tartoznak. Felnőtt egyének temetéséhez köteles a Chevra két kocsit rendelni. Fizetőképes örökösök az ezzel összekötött költségeket tartoznak megtéríteni.

d) Szertartások a temetőben s a temetés után.

60. §. A havi gabbaj köteles ügyelni arra, hogy a hagyományos szokások változatlanul megtartassanak.

61. §. Minden jelenlevő köteles magát a működő gabbaj rendeleteinek alávetni.

62. §. A gyászoló családnál nyitott persely állítandó fel בדי שלא לבייש למי שנצרך.

V. fejezet.

A temető בית חיים.

A temetőről.

63. §. A szegedi zsidó temető 7 részre oszlik és pedig:

a) a Chevra-hely, egyleti tagok részére;

b) a családi sírhelyek;

c) a חוץ להברא hely, a Chevrán kivüliek részére;

d) a ילדים kisdedek helye;

e) a נפלים koraszülöttek helye;

f) a bekeritett hely, a hol az 1868-adik תרכ״ח évben a régi temetőből exhumáltak nyugszanak;

g) a כהנים-állóhelye, amely temetkezési célra nem szolgál.

64. §. E területekről a Chevra pontos térképet vezet.

65. §. A gabbóim joga és feladata, azon halottak számára, kiknek családi sírhelyük nincsen, temetkezési helyet kijelölni מראה מקום, amiben változatlanul a szokásos rend szerint kell eljárniok, hogy minden halott לפי כבודו érdeme szerinti sírhelyben részesüljön. A gyászoló család különös kívánságainak teljesítése, valamint a fizetendő díj mennyisége felett a választmány határoz.

66. §. A Chevra-helyen rendszerint csak Chevra-tagok, ezek nejei és hajadon leányai, fiaik pedig csak akkor temethetők el, ha a Chevrába föl voltak véve.

67. §. Különösen figyelemre méltó esetekben el lehet térni e szabálytól, kivált ha elismerésre méltó idegen zsidó, אדם חשוב hal el helyben. E fölött mindig a választmány határoz. Helybeli חוץ להברא ellenben Chevra-helyen vagy családi sírhelyen egyáltalában el nem temethető.

68. §. Egy helybeli בן חברא idegen helyen lakott leánya, szüleinek vagy azok egyikének életében és kivánatára, férjhez mene-

tele után is, eltemethető Chevra-helyen, חי וחובים 18 forint díj mellett. בן חברא leánya, ki helybeli חזן להברא neje, családi helyen csak a választmány engedelmével temethető el. Mérvadó, ha vajjon az elhalt אשה הגונה köztisztelethen álló nő volt-e. Ily esetekhen a מקום sírhelyért 40 frt előre fizetendő. A temetésről.

69. §. A sírhelyek díja:

בן חברא vagy neje után	2 frt	—	kr.
„ „ נפל „	— „	50	„
„ „ 3 éven alóli gyermekek után	1 „	—	„
„ „ 13 „ „ „ „	1 „	50	„
Helybeli חזן להברא vagy neje után legalább	6 „	—	„
„ „ „ נפל „	1 „	—	„
„ „ „ 3 éven alóli gyermekek után legalább	2 „	—	„
„ „ „ 13 éven alóli gyermekek után legalább	4 „	—	„

70. §. A családi sírhelyek fölötti rendelkezési jog át nem ruházható.

71. §. Amennyiben a családi sírhelyen még nem történt temetkezés, azt a Chevra a sírhely szerzőjének elköltözése esetére a vételár felében vissza válthatja.

72. §. Ha a családi sírhelyen már történt temetkezés, de abból még egy hatos családi hely alakitható, úgy a Chevra azt a vételár negyedrészeért visszaválthatja.

73. §. Családi sírhelyekre csak a sírhely szerzőjének fel- és lemenő ágbeli rokonai és ezek nejei temethetők el díj nélkül, a mennyiben a Chevrának tagjai.

74. §. Oly oldalágbeli helybeli rokonok, kik a Chevrának tagjai, családi sírhelyre 30 forint lefizetése mellett temethetők.

75. §. A sírhely szerzőjének vidéken lakott rokonai, kik a Chevrának nem tagjai, családi sírhelyre csak külön díj mellett temethetők, melyet a választmány esetről esetre állapit meg.

76. §. Az 1868-ban exhumáltak helyének keritése mindenkor jókarban tartandó.

77. §. A sírkövek előlapján héber föliratok alkalmazandók. A síriratok a Chevra előljáróságának és a főrabbiságnak jóváhagyás végett előzetesen bemutatandók.

78. §. A sírkő felállitásának napja és órája előre bejelentendő a Chevra havi gabbajának.

Sírkő állitásáért a következő díjak fizetendők:

13 éven alóli Chevra tag sírkövéért	1 frt.		
13 „ túli „ „ „	2 „		
13 „ alóli helybeli חזן להברא sírkövéért	2 „		
13 „ túli „ „ „ „	az előljáróság állapitja meg a díjat.		

79. §. A temetőt csak a Chevra-irodában kiadott jegy előmutatása mellett lehet látogatni. סליחות 1-ső napjától azonban ימים הנוראים utánig e célra belépti jegy nem szükséges.

Adat kezdődik. 80. §. דין אדר-kor a reggeli istenitisztelet után a Chevra-tagok hagyományos szokás szerint a temetőt meglátogatják. Délután a zsinagógában מנחה istenitisztelet tartatik דרשה-val egybekapcsolva. Szökő évben דין אדר שני ünnepelnő.

HARMADIK RÉSZ.

A Chevra igazgatása.

I. fejezet.

A Chevra bevételei.

Bevételekről. 81. §. A Chevra bevételei:

a) a fölvételi és évi díjak;

b) a zsinagógai adományok;

c) נדבות zsinagógai fogadalmi ajándékok;

d) a zsinagógai és temetői מתן בסתר gyűjtő perselyek jövedelme;

e) kórházi heti persely jövedelme;

f) a temetések előtt körözött persely jövedelme;

g) gyűjtések a temetés közben צדקה תציל ממות;

h) sírhelyekért és sírkövek fölállításáért szedett díjak;

i) családi helyekért fizetett díjak;

j) fizető betegek kórházi ápolási díjai;

k) a הוברת נשמות-ért fizetett díjak;

l) a הזברת נשמות után a házakban körözött persely jövedelme;

m) a השכמה istenitiszteletek jövedelme שלש רגלים-kor;

n) קרן קיימת alapitványok kamatai;

o) a tőkésitett Chevra-vagyon kamatai.

II. fejezet.

A Chevra kiadásai.

Kiadásokról. 82. §. A Chevra kiadásai:

a) a kórházépület, a temető s az ott levő épitmények jókarban tartása, illetve helyreállitása;

b) a kórházi és temetői szükségletek beszerzése;

c) a temetéshez szükségelt eszközök beszerzése, melyekhez különösen megfelelő halottas kocsi számitandó;

4. a kórházba fölvett szegény betegek ingyenes ápolása és ellátása;

d) szegény betegek gyógyszereinek kifizetése;

e) helybeli házi szegények segélyezése;

f) átutazó érdemes szegények gyámolitása;

g) tisztviselők és szolgák fizetése;

h) olaj beszerzése נר נשמה az emlékmécs számára;

i) helyben elhalt szegények temetési költsége;

j) a הושענא רבה és שבועות virrasztás költsége;

k) הבדלות készitése;

f) rendkívüli költségek, a jelen alapszabályok korlátai között.

83. §. הכנסות beszerzését csak a אסיפה גדולה közgyűlés rendelheti el.

III. fejezet.

Igazgató közegekről.

A Chevra igazgató közegei.

84. §. A Chevra igazgatását az előljáróság, egy harmincegy tagú választmány לא אנשים és a közgyűlés végzi.

85. §. Az előljáróság tagjai:

a) A főgabbaj (ראש הגבאים főgondnok);

b) négy egyenrangú gabbaj (gondnok);

c) a pénztárnok;

d) a kórház felügyelője. (Lásd még az 54. és 78. §§.).

86. § Mindezek tiszteletbeli hivatalok.

87. § Az igazgatási közegek a közgyűlésnek alá vannak rendelve és felelősek az ügyek szabályszerű vezetéséért és a közgyűlésnek évenkint אדר-kor működésökről kimerítő jelentést terjesztenek be.

IV. fejezet.

A főgabbaj hatásköre.

A főgabbajról.

88. § A főgabbaj hívja egybe az előljáróságot, a választmányt és a közgyűlést, s vezeti azok tanácskozásait. (l. 3. §.)

89. §. A Chevra pecsétjét, az okirat-szekrényt és ennek egyik kulcsát a főgabbaj. a másikat a pénztárnok őrzi.

90. § A Chevra nevében kiadott iratokat a főgabbaj irja alá és a Chevrához érkező leveleket ő veszi át. Ő képviseli a Chevrát harmadik személyek irányában, amennyiben e jog a hitközség elnökének fenntartva nincsen.

91. §. A főgabbajt akadályoztatása vagy távolléte esetében a gabbáim egyike helyettesíti.

V. fejezet.

A gabbáim גבאים.

A gabbáimról.

92. §. A négy gabbaj havonkint felváltva működik mint havi gabbaj פרנס החדש.

93. § A havi gabbajnak joga van egy forint erejéig segélyt utalványozni.

94. §. A havi gabbaj tartozik szorosan jelen alapszabályokhoz alkalmazkodni.

95. §. A gabbáim közös feladata:

a) az erre kijelölt napokon személyesen gyüjteni a zsinagógai adományokat;

b) a gyüjtött adományokat azonnal a מתן בסתר perselybe letenni;

c) a tórához hivottak adományainak hevezetéséről gondoskodni;

d) betegeket, különösen szegény betegeket meglátogatni és szükségleteikről tudomást szerezni;

e) betegekhez, szükség esetén, שמירה virrasztót rendelni;

f) halottak körül és temetéseknél a hagyományos és e szabályzatokban foglalt utasításoknak eleget tenni;

g) הושענא רבה reggel és שבעי עצרת אחר מנחה-tól egészen מוסף שמחת תורה utánig a נבאי צדקה templomatyákat a zsinagógában helyettesiteni. (26. §. 6. pont.)

96. §. A gabbóim functióit (95. § 4. és 6. p.) női betegeknél és halottaknál a Chevra választmánya által választott נשים צדקניות kegyes nők végzik.

VI. fejezet.

A pénztárnok.

A pénztárnokról.

97. §. A Chevra pénztárnoka átvesz minden befolyó pénzt, nyugtázza ezt a bevételi naplóban és kifizeti a szabályosan kiállított, azaz a gabbaj aláirásával, pénztári naplószámmal és a titkár ellenjegyzésével ellátott utalványokat.

VII. fejezet.

A kórház felügyelője. (37. §.)

VIII. fejezet.

A választmány.

A választmányról.

98. §. A választmányi ülésekre a választmányi tagok irásos meghivók útján hivatnak egybe.

99. §. A napirend főtárgya a meghivókon kitcendő.

100. §. A választmányi ülés határozatképességéhez a לא אנשים választmány legalább tiz tagjának jelenléte szükséges; sürgős esetekben azonban, a jelenlevők a választmányon kivül álló, legfölebb öt בני חברא Chevra-tag által kiegészithetik magukat a határozat hozatalához szükséges számra.

101. §. A választmány határoz 10 és 50 frt közötti kiadások felett (33. §.) és megszabja a családi sirhelyek árát. (Lásd még a 3. 34. 53. 65. 67. 68. 71. 72. 75. 96. §§.)

102. §. A választmány választja és bocsátja el a Chevra hivatalnokait és szolgáit és megállapitja ezeknek illetményeit.

103. §. A választmány határoz a felett, hogy a Chevrának biztositékul átadott, de ki nem váltott zálogok nyilvánosan elárveresztessenek-e.

104. A régi hagyományos szokás fentartása és a testvéri érzület ápolására ezentúl is סעודת חברא Chevra-lakoma tartatik, ha ezt a אסיפה גדולה közgyülés a választmány előterjesztésére elhatározza.

105. §. A választmány szavazattöbbséggel határoz. Szavazatok egyenlősége esetében az elnök dönt.

106. §. A Chevra valamely tisztének megürülése esetében a választmány ideiglenes helyettesitéséről gondoskodik.

107. § Minden ülésről jegyzőkönyv vezetendő.

108. § Minden ülés az előző ülés jegyzőkönyvének felolvasásával és hitelesitésével kezdődik. A hitelesités az elnök vagy helyettese és a titkár által történik.

IX. fejezet.

A közgyülés אסיפה גדולה.

A közgyülésről.

109. §. A Chevra évenkint 4 közgyülést tart és pedig egyet עשרה בטבת-kor, a mikor minden harmadik évben התחדשות הגבאים tisztujitás is tartatik; egyet ט"ו אדר-kor, egyet חמשה עשר באב-kor és egyet הושענא רבה éjjelén.

110. §. Az elöljáróság vagy a választmány rendkivüli közgyülést is hivhat össze.

111. §. A közgyülés határozatképességéhez 20 tag jelenléte szükséges; ha ennél kevesebb tag van jelen, 14 nap mulva újabb közgyülés hivatik össze, mely tekintet nélkül a jelenlevők számára határoz. E körülmény a meghivókon kiteendő.

112. §. A אסיפה גדולה közgyülésnek és אסיפת ל"א אנשים választmányi ülésnek tárgysorozatát a Chevra elöljársága állapitja meg. Az elöljáróság által megállapitott napirenden kivül csak oly indítványok és interpellációk tüzethetnek ki tárgyalásra, melyeknek sürgös voltát a gyülés megszavazza. A napirendre ki nem tüzött tárgyak a következő gyülés napirendjébe veendők fel. — A közgyülésről jegyzőkönyv vezetendő, melyet az elnök, a titkár és e végből kiküldött két tag hitelesit. (Lásd még a 3. 9. 11. 12. 14. 20. 23. 36. 83. §§.)

X. fejezet.

A Chevra pénzkezelése.

113. §. Az évi dijakat, valamint az adakozásokat a pénzszedő szerzi be. A pénzszedőről.

114. §. Az évi járulékok átvétele szelvény, illetékek és adakozásoké pedig a havi gabbaj által aláirt nyugta átadása mellett történik. Más bevételeket a főgabbaj nyugtáz.

115. §. A házakban körözött perselyeket a Chevra két szolgája hordja körül, kik a gyüjtött összeg 20%-át kapják.

116. §. Minden befolyó pénzt köteles a pénzszedő azonnal a pénztárba szolgáltatni oly módon, hogy a Chevra titkára által az összeget a bevételi naplóba vezetteti, melyben a pénztárnok az összeg átvételét nyugtázza.

117. §. A temetéseknél használt gyüjtő-perselyeket egy gabbaj őrzi, kit arra a gabbaim jelölnek ki; a perselyek kulcsait, melyek a Chevra pecsétjével lepecsételt dobozba tétetnek, egy másik gabbaj őrzi.

118. §. A perselyek kiüritése két gabbaj jelenlétében történik.

119. §. A perselyekből kivett összegek azonnal beiratnak a bevételi naplóba és átadatnak a pénztárnoknak.

120. §. A Chevra számadásait évenkint megvizsgálja egy ötös számvizsgáló bizottság, mely עשרה בטבת-kor választatik.

121. §. Az átvizsgált számlák és netaláni észrevételek beterjesztendők a közgyülésnek ט"ו אדר-kor.

122. §. A Chevra igazgatási éve január 1-jével kezdődik.

XI. fejezet.

Az igazgatási közegek választása.

A választásról.

123. §. Az összes igazgatási közegeket a Chevra közgyűlése választja.

124. §. A választás עשרה בטבת-kor ejtetik meg. Az összes igazgatási közegek három évre választatnak, azonban ez idő leteltével újra megválaszthatók.

125. §. A választás napja és órája egy héttel előbb a zsinagóga előcsarnokában írásban közzététetik.

126. §. Minden Chevra-tag, ki 24-edik évét betöltötte, választó és választható; 24 éven alóli tagoknak sem cselekvő, sem szenvedő választói joguk nincs. (18. §.)

127. §. Rokonok és első fokú sógorságban állók egyidejűleg nem választhatók a Chevra előljáróságába.

128. §. A választás következőkép történik:

a) A közgyűlés titkos szavazás vagy közfelkiáltás útján választ főgabbajt;

b) titkos szavazás útján választ négy gabbajt, pénztárnokot és kórházfelügyelőt és 31 választmányi tagot לא אנשים.

129. §. Az előljáróság és a לא אנשים közé nem választhatók:

a) kik a lefolyt évi díjaikkal hátralékban vannak;

b) bűnvádilag elítéltek a büntetés és mellékbüntetés tartama alatt;

c) vagyonbukottak a csőd tartama alatt;

d) gyámság vagy gondnokság alatt állók.

XII. fejezet.

A Chevra alkalmazottjai.

Hivatalnokokról.

130. §. A Chevra a következő hivatalnokokat és szolgákat alkalmazza:

a) a titkárt;

b) a betegápolót;

c) a חכרא שמש szolgát;

d) négy מתעסקים halott körül szolgálattevőt, két férfit és két nőt;

e) két קברן sírásót;

f) egy temető-csőszt.

131. §. A Chevra hivatalnokainak és szolgáinak fizetését a választmány állapítja meg.

132. §. A Chevra minden hivatalnoka és szolgája szolgálati utasítást kap, melyhez szorosan alkalmazkodnia kell.

133. §. A Chevra hivatalnokai és szolgái harminc évi szolgálat után nyugdíjra szereznek igényt, ha szolgálati képtelenségüket kimutatják. A nyugdíj összegét esetről esetre a közgyűlés állapítja meg.

NEGYEDIK RÉSZ.

A Chevra alapszabályai.

Az alapszabályokról.

134. §. Ezen alapszabályok elfogadásával minden, ezekkel ellenkező תקנות szabály és határozat hatályon kívül helyeztetik.

135. §. Ezen alapszabályok módosítása csak a választmány előterjesztésére történhetik határozatképes közgyűlésen legalább huszonegy beadott szavazat alapján s a szavazatok kétharmadával.

Letárgyaltatott és elfogadtatott a Chevrának 1884 הושענא רבה éjjelén, október 9-edikén tartott közgyűlésén.

Klein Salamon,
jegyző.

Milkó Jakab,
h. elnök.

P. H.

A szegedi zsidó hitközség alapszabályai 64. §-ának értelmében bemutatott jelen alapszabályok a szegedi zsidó hitközség előljáróságának 1884 november hó 20-adikán tartott ülésén helybenhagyattak.

Kulinyi Zsigmond,
jegyző.

Dr. Rósa Izsó,
elnök.

P. H.

Chevra lakomák.

Az első Chevra-lakoma (Chevra szeúdah) 1807-ben tartatott. Reá következnek 1811 svat ujholdján, 1824 adar ujholdján, 1827 adarhó 10-edikén, 1833, 1838, 1844 adar ujholdján. 1855 dec. 25—29 [1]), 1867 adar 19 február 24-edikén [2]), 1878 Chanukkah dec. 25—27 s 28-adikán táncmulatság. Mindnyája zsinagógai beszédekkel kezdődött és a tagok tömeges részvéte mellett ment végbe. Fesztelen jó kedv, buzdító beszédek és e mellett tetemes adományok a hitközség [3]) és a Chevra céljaira jellemzik e lakomákat, melyek a modern bankettekneк magasabb irányú elődjei voltak. A rendezés körül mindig a legelőkelőbb hölgyek buzgólkodtak, kik a főzést és tálalást is ellátták ősi szokás szerint, míg a felszolgálás a Chevra legénytagjait illeti.

---

[1]) Tagok felvételi díjaiból befolyt akkor 2307 frt.

[2]) Ben Chan. X. 181. Bevétel 2336, kiadás 774 frt.

[3]) Az 1878-adiki lakoma 5000 frt tiszta jövedelmet hajtott a hk. adósságainak törlesztésére.

A Chevra teendői közé tartozik a betegápolás s gondoskodás arról, hogy a házi kezelésben nem részesülők kellő kórházi ápolást nyerjenek. E feladatának eleinte úgy iparkodott megfelelni, hogy szolgája lakása mellett egy betegszobát bérelt, melyben ez a betegeket ápolta s e célból már 1818-ban fennállott a kórház-pénztár. Úgy ezen, mint szegény házi betegek gyógykezeléséért Sobai orvos 1821-től 1824-ig évi ötven forint fizetést húzott, melyhez a Chevra 30, a betegápoló egylet (בקור חולים) pedig 20 forinttal járult. 1825-ben az orvosi teendők Hertzka orvosra bizattak, kit a Chevra („Gebrüderschaft") fizetett.

1830-ban már külön kórház építését határozta el a hitközség, melyhez az első 1000 forintot Kohen Ábrahám ajánlotta fel. E kórház számára alkalmas s oly helyet kelle keresni, melyről fel lehetett tenni, hogy átiratása nem fog megtagadtatni. 1831 január hetedikén folyamodott is a hitközség a tanácshoz, hogy kórház építése céljából Aigner Józsefnek azon házát, mely az Eugénius-utca végén Lexa Mátyás szomszédságában van, megvehessék. A ház a kijelölt körön kivül feküdvén, a tanács az ügyet javaslattétel végett bizottságnak adja ki. E bizottság tagjai: Szluha Ferenc és Petrovits János kedvező véleményt adtak, melyet többek közt így indokoltak:

1-ör. Az előterjesztett szándéka a' Zsidó községnek, miszerént az üdő terhétől el lankadt, a vagy másképp elnyomorodott, és szegényebb sorsú Társaik ajnározhatására, gyámoltalan árváik biztossabb neveltethetésére, s betegjeiknek gyógyithatására nézve egy köz menedék helyet állitani kivánnak, nem csak azért dicséretre méltó, hogy a sinlődő emberiség ápolását, s ez által a Ns. város köz java előmozditását vagy abból is tárgyazza, mivel azon Idegeneknek kik erre utazván, vagy nyomorult léttek, vagy hirtelen kapott nyavalák végett megállapodni, s eddig vagy Hitsorsosaiknak alkalmatlankodni, vagy úttzáról-úttzára a köz népnek botránkoztatására kolduini kéntelenittettek, — menedék helyül szolgáland, hanem azért is ajánlást érdemel, sőtt szükséges is, minthogy hasonló Intézet mindeddig a Ns. Városban nem találtatván, ennek nem létét a Zsidó községnek mostohább sorsú társai nem csekély héányossággal érzették.

A választott község, mely elé a tanács pártoló véleménye került, nem tudott belenyugodni abba, hogy a zsidók ily új intézménynyel ujabb tért foglaljanak s azért 1831 február hatodikán a választott község összeüléskor határoztatott: „hogy a zsidóságnak részére a nemes város Ispitálya Épületében egy arra alkalmas helly mutattattna ki a' hol a' zsidó község által öszve

tendó pénzbeli mennyiségből, betegjeik a Publikum felvigyázása alatt gyógyíttassanak.“ Kórház.

Ez ellen a zsidók felfolyamodván, a tanács febr. 28-adikán a nádorhoz s helytartó tanácshoz terjedelmes kérvényt nyujt be, pártolván a zsidók „szép törekedését“, mire a választott község március 8-adiki ülésén az ajánló felirást felfüggesztetni rendeli: „a Városi statutumok sérthetetlen, és a polgári Jussok felmaradása tekintetéből!“

A tanács márc. 28-adiki ülésén a már elküldött folyamodvány után e határozatot is elküldi, mire júl. 27-edikén a helytartótanács a házvételt nem engedi meg.

A zsidó választott község pedig miután a választott község egyátalán nem akarja a ház vételét megengedni, már áprilisban lemond a vételről s 25 frtnyi foglalójának visszaadását kéri elrendelni.

A kórház építése így abbamaradt s a község továbbra is a mesterlegénységi társulattal együtt egy bérelt szobában helyezte el a betegeket, míg végre a hitközségnek korona-utcai (jelenleg 23. számú) háza, mely addig a főrabbi lakásaul szolgált, alakittatott át 1856-ban kórházzá. Ennek megtörténte után a kórház 1856 augusztus 18-adikán ünnepélyesen felavattatván, rendeltetésének átadatott[1]) s szolgált 1879 márc. 12-edikéig, amikor az árvízben teljesen elpusztult s csak a Kiss Dávid által 1860-ban épített két szoba maradt meg, ki is ezeket 1880-ban jókarba helyeztette.

A kórház orvosa **Singer Vilmos** volt, ki már 1830 óta a Chevra szegény betegeit ingyen gyógykezelte, és ezért 1832-ben a Chevra által felvételi díj nélkül tagul felvétetett. 1837-től kezdve a Chevra ideiglenes kórházában a betegeket gyógykezelte s a Chevra elismerése jeléül arcképét a kórház számára 1857-ben lefestette. Működését folytatta egész 1879-ig, amidőn az árvíz után Bécsbe költözvén, utódjává fia, Dr. Singer Mátyás, kórházi igazgató főorvos választatott meg. Singer Vilmos.

[1]) A felszentelés emléktáblájának felirata:

הקדש הזה הוסד על ידי החברה הקדושה גומלת חסדים פה קק
מעמערין יצא ותתנך ביום ב' ט' עקב טוב לחדש מנחם אב בשנת אל
טוב והנון ירפא כל חלה בובול הזה לפק.

יד החברה טוב גומלת חה הבית הוא ישרה
עורת שדי אך שואלת אף תתחנן בל העזה
אנא רחום רפאות הנה אל כל חולה הבא הנה.

L. Schulfalue 27 l.

Singer Vilmos.

Singer Vilmos 1803 december elsején született Serovicz-en Csehországban. Kora ifjúságában héber tanulmányokkal sokat foglalkozott, úgy hogy e téren jeles ösmereteit s érdeklődését az irodalom iránt maig megőrizte. Orvosi tanulmányait Pesten fejezte be 1826-ban s azután Paksra ment, honnan mint gyakorló orvos 1828-ban Szegedre települt át. Itt csakhamar a legkeresettebb orvosok egyikévé lett, ki azonban orvosi praxisa mellett a közügyet mindig odaadón s lelkesedéssel szolgálta. Buzgalmának legkiválóbb tárgyát a felekezeti iskola képezte, melynek sok éven volt felügyelője, előljárója és seniora. Ügyszeretete mindennap elvezette az iskolába, hol különösen a fegyelem szigorú fenntartására volt gondja. A hitközség igazgatásában résztvett 1859—60-ban mint másodelőljáró, 1863—5-ben mint iskolai előljáró s közben 1864 jan.—márciusban mint elnök, 1867—73-ig iskolai előljáró s onnantúl 1879-ig az iskola seniora, ki az igazgatói teendőket ellátta.

1876-ban ünnepelte orvosi tevékenységének félszázados jubileumát, mely alkalomnal tisztelői sorában a hitközség és a Chevra is üdvözölték.

Schäffer M. J.

A kórház gondnoka egész fennállása közben — 1865-ben a hitközség által, mely akkor a kórházat kezelte, e tiszt élethossziglan reá ruháztatott — **Schäffer Mózes Joachim** volt, azon férfiu, ki a Chevrának működése minden irányában sok ideig a legkitünőbb szolgálatokat tette.

Makón 1793-ban született s helyben mint pipás telepedett le 1819-ben, amikor a hitközséghe is fölvétetett mint bekebelezett tag.[1]) Akkoriban még R. Mose Chajim Pfeifenmachernek (פ"ז) [2]) hivták, a Schäffer családnevet ipától vette föl. 1835-ben a tizenegyes választmány póttagja, 1837-ben pedig először volt a Chevra gondnoka s azóta, 45 éven át, folyton szolgálta ennek kegyes céljait egész haláláig.

A kórház gondnoka volt, melyben érdemei elösmeréseül arcképe is elhelyeztetett, a temető tervét s rendjét is ő állapitá meg, az 1868-adiki exhumálást és áthelyezést (lásd alább) ő intézte, a Chevra számára a temető nagy terveit, a gondnokok történelmileg is fontos tábláját és a házkoroh emléktáblát s fel-

[1]) תקצ"ח יום ג' חד"ש אבד התחייב ר' משה חיים מאקאוא פ"ם ליתן על עירבות להיות לו חוקת הקהלה כך השטה ועשרים והובים.

[2]) A tent közölt „házkör"-ben a zsinagógával szemben álló sarokház, mely „Pipa készítő"-vel van jelölve, volt az ő háza.

Sinzio Pinto

Schaffer M. J.

olvasó könyvet ő készítette s az ötvenes években a mesterlegénységi társulatnak elnöke volt.[1]) Érdemeiért 1867-ben a mórénü címet nyerte s ugyanez évben élethossziglani tiszteletbeli gondnokká választatott meg. Iparágától visszavonulva, teljesen a kegyes tetteknek szentelte életét és mint vallásos, nagy tiszteletben álló, mindig jó humoru s tréfás aggastyán hunyt el 1882 április kilencedikén. Sirirata:

פ"ט הצדיק הוקר וישיש הנכבד מו"ה משה חיים שעפפער בן הרה"ג אהרן מאקאיא ז"ע אשר הוה ביה שנה ובאי חתן ופרנס התקדיש יחק לעולמי בן ס ד ה בשלום נפשו שנה בליל ב' ניסן ד' החודש פסח. ובא למנוחת כבודו ביום אחרון דפסח בהתאסף ראשי הקהלה וכני החק.

לכל ישן פה על הסדר
גבולו הציב גדר גדר
לכל דוה עור קוה משכב שוח יסד הקים
בגן רוה מצא נוה שם ילוה אל צדיקים.
ת נ צ ב ה.

Schäffer M. J. szül. 1793, mh. 1882. ápr. 9.

Szent egylet, kórházn, e sírkert s szenderegői,
Önzetlen kegyelet: gondja im ez vala itt.
Gyermekei s községe s a szent egylet siratják őt:
Önrendezte e kert porhüvelyét fogadá.
Oh kegyes életü agg, késő unokák koronája:
Nyugodjál békén, részed a mennyei üdv.

Temető.

A Chevra feladatánál fogva az ő hatásköréhez tartozik a temető kezelése is.

A szegedi zsidók 1793-ban folyamodtak először temetőhely kijelölése és bekerítéséért, azonban kérésök teljesítése megtagadtatott — természetesen az 1790: 38. t. c. alapján — s csak akkor teljesíttetett, midőn a helytartótanácshoz fordultak s ez meghagyta, „hogy a helybéli zsidók számára temetőhely mutattassék ki és ennek bekerítkezése megengedtessék!“[2])

Ez megtörtént és július havában „Klempay Tamás és Graff Antal tanácsbeli urak arrul jelentésüket bemutatják, hogy az itt

[1]) Igen nagy kézbeli ügyessége lévén, a templomi belső berendezés modelljét elkészítette s az imaszékek bérbeadása 1879-ig ennek alapján történt. A zsinagóga számára a különbözö napokon mondandó zsoltárokat egy most is használt könyvbe összeiratta, ugyanott a Jahrzeitok számára mécset és táblát helyezett el, melyben mindennap kitételnek az illető napon elhaltak nevei. A zsinagóga előcsarnokában táblát helyezett el, melyen küratnak נוחם אבלים בלוחו ביקור חולים és az imák ideje.

[2]) Tanácsi jkv. 793: 1500, 816 és 1153 sz.

Temető. való Zsidóság Temető helyét megszemlélték, hol, meddig és miképpen kerítsék be nékiek ki-mutatták légyen." Az első temetés 1794 június 23-adikán történt.[1])

E temető hosszú, keskeny négyszög alakjában körülbelül ott feküdt, hol a közös hadseregbeliek laktanyájának délnyugati sarka van, a mostani kórház- és kertész-utca sarkán. Az árvíz előtti időben róla emez utcát zsidótemető-utcának nevezték.

A temető megnagyobbításáért 1810-ben sikerrel folyamodtak, amikor 50 forintért egy darab fundus hozzácsatoltatott s a tanács megengedte, hogy azon „a zsidók épületet tehessenek, úgy mindazonáltal, hogy ezen épületet, ha a ns. város akarja, lerontani kötelesek legyenek."

E darab funduson azonban gyalogút vezetvén keresztül, Pollák Michael Chajim és Deutsch Hirs Wodiáner Fülöppel, mint bíróval együtt ugyanazon évben kiküldettek, hogy ennek elzárása iránt a hatóságnál, költséget nem kímélve, eljárjanak.

E temető 1831-ig volt használatban, amikor tán a cholerajárvány következtében a belvárosi temetők a várostól távolabb helyeztettek el. A régi temető, épúgy mint a régi katholikus és a görög n.-egyesült megmaradt, noha a város terjedése következtében már körötte utcák keletkeztek, azonban a szomszéd nagy kerti-teleknek birtokosa kieszközölte, hogy a tanács elrendelte, hogy az oda temetettek s t r e m l é k e i n e k e l t á v o l í t á s á t 1866 szept. 30, vagy újabb terminus szerint 1867 május végéig a hitközség köteles végrehajtani. Hasztalan volt a protestálás s miután azon vandalismust a hitközség nem követhette el, hogy a síremlékeket elhordassa, a holtakat pedig ott hagyja, az összes ott eltemetettek 1868-ban exhumáltattak, (amihez a városi tár is 700 frttal járult) s amennyiben családaiknak az uj temetőben külön családi helyeik nem voltak, e temető egy külön elkerített helyén megfelelő szertartás és Löw Lipót által a helyszínén tartott beszéddel örök nyugalomra helyeztettek.

Az uj temető távol[2]) s teljesen szabad téren feküdvén, oda csőszházat már 1831-ben kelle építeni és bekerítéséről lehetőleg — élősövény és árkolás által — gondoskodni. 1833-ban már fákkal ültették be a temető egy részét és a fásítás, kivált Schaffer M. J. gondoskodása folytán azóta folytattatott, úgy, hogy a te-

[1]) A Schulfahne 29. lapja szerint, hol azonban a dátum kútfeje nincs megnevezve.
[2]) Távolsága következtében a m l a t s e k, kik már 1828-ban is vonakodtak mint sírások működni, fölmentettek a sírrás alól és fizetéses sírásókat alkalmaztak.

mető most dús lombozatú fasoraival barátságos, vigasztaló benyomást tesz a látogatóra. Temető.

E temető 1844 és 55-ben nagyobbíttatott a község folyamodására a városi hatóság által (ápr. 22.), s 1873-ban hozzá közgyülési határozattal ujból 345 □ öl kapcsoltatott.

A temetőben kisebbszerű cidduk haddin ház volt, amely az árvízben teljesen elpusztúlván, 1880-ban uj, tágasabb termet és csészlakást magában foglaló épült.

Az árvíz a temetőben egyébiránt nagyobb kárt alig okozott. Mindössze néhány kő dőlt el s egy-kettő eltört. Az árvíz, miután a temető igen magasan fekszik, helylyel-közzel csak egy-két hüvelyknyi volt. Az árvíz betörése után márciustól július végéig Uj-Szegeden temettünk a kamara-töltés mellett kijelölt temetőhely délnyugati sarkában, onnan azonban 1882-ben az oda temetetteket áthoztuk saját temetőnkbe.

A temető rendezése, a sírhelyek beosztása, a sorok megjelölése számozott jelzőkövekkel, az egészről nagy s részletes térképek fölvétele mind Schäffer Mózes Joachimnak buzgóságát dicsérik, ki e téren évek hosszú során át fáradozott.

A síremlékek, alig egy-kettő kivételével, egyszerűek s szerények. Nagyobbszerű monumentum Löw Lipót sírja fölött épült.

Egy nagy előnye van e sírköveknek, s ez az, hogy a síriratok nem oly tulságos hosszuak s tartalomra is nem oly dicsérettel tültömöttek, mint másutt szoktak lenni. E tekintetben Löw Lipót azon nézetei, melyeket egy alkalommal a Ben Chananjában elmondott[1]), az irányadók. A síriratok igen nagy részét ő irta. A sir felőli oldalon rövid héber felirat tartalmazza az életrajzi adatokat s két vagy négy héber verssor a halott jellemzését s a vigasz egynehány szavát. Megfelelő a sírkő másik felén alkalmazott magyar, régebben német felirat.

Közlünk a héber feliratok közől nehányat s utalunk egyuttal a már fent (98, 99, 100, 101, 102—105, 248, 255, 262, 297 l.) közlöttekre:

[1]) Ben Chan. IX. 783—4. Az ott elmondottakat ajánljuk azok figyelmébe, kiknek feladata a síriratok szerkesztése. Sok helyütt a temetőkre felügyelő Chevra megelégszik a sírás után szedett állítási díj beszerzésével, anélkül, hogy a síriratok ellenőrzés alatt állnának, úgy, hogy igen sok helyütt úgy a jó ízlés, mint az igazság és a nyelvtan ellen vétő síriratok háborgatják a temetők látogatóit. E tekintetben utalunk a közölt alapszabályok 77-edik § ára.

Síriratok.

Kramer Mihály 1793—1861:

יגיע כפיו בוטח אפיו אכל ובשלום חזה.
בצדק הלך ביצרו מלך איש חיל נכבד הזה.

Weitzenkorn (Báruch) Bernát 1827—1865.

חזן המות חזה דרוך על איש מחיר נבון ברוך
שכר טוב הגה לו עריך בעולם שכלו ארוך.

Goldberger Salamon 1863:

אהב תורה אהב אורה אף אהב אומתו
חסד גמל שבע עמל תעמוד לו צדקתו.

Lichtmann Benő 1871:

בוחו הוה חבל מחה כל מחה טובה בלבו
בהגדסיא אתי כל חוחה לצרום עלה באבו.

Dickmann Vilma:

מילדה כל העדה מפעלך תשמיע
שברך רב כי שם האב את נפשך טוב ישביע.

Schak Flóra:

בדמי ימים לעולמים חיי אדין עוכה
נעדה רבה תמה זכה אל השמים שבה.

Breitner Sámuel 1840—1879:

כל נאמנו בא יום ענגו עת לארונו הובן מכונו
בלה יגונו קוה לקונו נחל עדנו נועם מעונו.

TIZENEGYEDIK FEJEZET.

A Nőegylet.

A nőegyletek története hazánkban[1]) századunk második tizedében kezdődik. A nyomor akkor a francia háboruk s inséges évek következtében oly általános lett, hogy az egyesnek ereje elégtelennek bizonyult enyhítésére és az erők egyesítésének szüksége mind érezhetőbbé vált. A fővárosban, Pesten és Budán, ez szülte az nőegyletek alakítására irányuló mozgalmat, s Hermina főhercegnő, József nádor neje, a törekvést lelkesen pártolván, az egyletnek fővédnökségét elfogadta.

1817 április elsején kezdték meg úgy a pesti, mint a budai oldalon alakult nőegyletek tevékenységöket.[2])

A zsidók körében a jó példa csakhamar követésre talált s Pesten néhány zsidó nő szintén egyletet alakitott (Weiber-Chevra), mely azonban úgy látszik, nem soká állott fenn. Bennünket e kezdeményezés annyiban érdekel, amennyiben ez volt inditó oka nőegyletünk létrejöttének. Pollák Simonné Katalin (a nép nyelvén: „nagy Kati“) ugyanis a pesti vásár alkalmával hallván az új egyletről, itthon, midőn egy lakodalomnál házában többen együtt voltak, annak célszerűségéről meggyőzte a jelenlevőket, kik mindjárt kötelezték magukat, hogy h e t e n k i n t — akkor a hivatalnokok mind h e t i s nem havi fizetést húztak — jótékony célra két garast fizetnek. A pénz beszedését az inditványozó napa Pollák Salamonné Gitlre bizták, ki néhány hóig hetenkint sorba járta a tagokat

1) Egyéb nőegyletek közül megemlítjük, hogy a bécsi 1821 körül kezdeményeztetett, de alapszabályok alapján csak 1842-ben szerveztetett. A königsbergi 1820 március 29-edikén keletkezett. Prágában a szegény gyermekágyasokat segélyzö nőegylet 1832-ben alakult.

2) Ketőkgyártó Árpád, Magyarország emléknapjai ezeréves történetében. Budapest 1884, 664 l.

Alakulás

s személyesen szedte be a járulékokat. Néhány hó mulva azonban, hajlott korára való tekintettel, az ügyet unokája Kohen Ábrahámné Pollák Johannára bízta, aki a hetenkint adakozó nőket egybehivta s az egyletet, mint első szervezett zsidó nőegyletet hazánkban 1835 február 27-edikén megalakitotta. A hazai zsidó nőegyletek alakulási éveiről a következő adatok szolgálnak felvilágositással:

Hazai nőegyletek.

1836 Arad, 1844 Győr-Sziget, 1847 Temesvár, 1850 Győr, 1851 Pécs, Szabadka, 1852 Székes-Fehérvár, 1854 Kassa, Kecskemét, 1855 Eperjes, 1858 N.-Becskerek, 1861 Nyiregyháza, 1864 Szarvas, Eger, 1866 H.-M.-Vásárhely, Nagyvárad, 1866 febr. 19 Pest[1]) 1868 Lugos, Nagy-Kanizsa, Nagy-Kőrös, Vác, 1869 Cegléd, Nagy-Kikinda, Rózsahegy, Szolnok, 1870 Tata-Tóváros, 1871 Kula, Uj-Pest, Zombor, 1872 Csongrád, Heves, Zenta, 1873 Mezőtúr, Orosháza, 1874 Moór, Paks, Szilágy-Somlyó, 1875 Brassó, Moson, Török-Sz.-Miklós, 1876 Kapuvár, Komárom, Kis-Várda, Mokrin, Pozsony, Ujvidék, Zólyom, 1877 Miskolc, Makó, 1878 Békés-Csaba, Gyöngyös, Karcag, Pancsova, Pásztó.

Alapszabályok.

A nőegylet alapszabályait (1835) Kohen Ábrahám szerkesztette s benne az egylet céljául a következőket tűzte ki:

a) szegény családok, özvegyek és árvák segélyezése, *b)* szegény menyasszonyok és *c)* szegény gyermekágyasok gyámolitása, *d)* virrasztás veszélyes betegeknél, *e)* női szolgák alkalmazása, kik halottak körül a kegyes szolgálatokat végzik. Az alapszabályok 1855 aug. 28-adikán átdolgoztattak és a helytartótanács által Budán, 1856 március 26 helybenhagyattak. Ujabb revizió alá az 1883 évi május 7-edikén tartott közgyülés vette őket, mikor is elfogadtatván, a m. kir. belügyminiszter által június hó 5-ödikén 32,671 VII. *a)* sz. a. láttamozási záradékkal elláttattak. Ezen alapszabályokat alább közöljük.

A tagok heti két garast, később hat krajcárt fizettek. Az évi dij később két, majd $2\frac{1}{2}$, 1869-ben 5 frtra emeltetett. Az egylet élén egy elnöknő és két, később négy, majd kilenc tagú választmány („deputáltak") állott.

Elnöknek Kohen Johanna, pénztárosoknak Pollák Simonné Katalin és Baron Jakabné Kunigunda, választmányi tagnak Vogel Jakabné Johanna (Jentl) választattak meg.

Alapító tagok.

A nőegylet alapító tagjai: (kik közöl az élethen levők szórt betükkel szedvék.)

Ausländer Simonné Spitzer Franciska.
Ausländer Dávidné Rachel.
Ausländer Józsefné Sarolta.
Baron Jakabné Kunigunda.
Cinner Majerné Cirl Leah Rozália.
Cinner Salamonné Chaje Sarah.

[1]) Pesten 1847-ben is alakult zsidó nőegylet, azonban ugy látszik nem sokáig állott fenn. Magyar zsidó naptár 1848, 42 l.

Alapító tagok.

Cinner Jakabné Jentl.
Cinner Elchanannné Malkah.
Deutsch Bertalanné Béle (Betti).
Deutsch Eszterl.
Ellenberger Henrikné akkor Herz szül. Szégál Júlia.
Hercl Hirs Berné Hendl.
Hercl Mózesné Grünwald Perl.
Hoffer Lipótné Gran Fradl.
Klein Jakabné (Chajim) Cirl Cecil.
Kohen Ábrahámné Johanna.
Kohen Károlyné szül. Basch Rozi
Kojeteiner Mordechájné Rebekka.
Kronstein Salamonné Eszterl.
Lewinger Aronné Fégele.
Lewy Majerné Rebekka.
Lichtenberger Gáspárné Eszterl.
Lichtenberger Izsákné Preize.
Lichtenberger Ábrahámné Rózi.
Maglid (Kohn) Izsákné Golde („Golde Jicchekn's").
Mansberger Ignácné Eszterl.
Politzer Eszterl.
Politzer M. H.-né Kelah Nanett.
Pollák Salamonné Gitl.
Pollák Sámuelné Bela Chajah.
Pollák Jakabné (Jochanan Hirs).
Pollák Simonné Fégele Katalin.
Pollák Süszkindné Genendel Katalin.
Polák Domán Simonné Gitl Katalin.
Pollák Leah Léni.
Pollák Sándorné Sendl Rózi.
Prosznitz (akkor Bamberger) szül. Pollák Breindl Babett.
Prosznitz szül. Kronstein Jitl.
Reiner Józsefné id. Hindl Anna.
Rosenthal Vilmosné szül. Stern Júlia.
Rosenzweig Mirjam.
(Schäffer) Joachim Béle.
Schwarz Chaje Sarah.
Singer Vilmosné sz. Abeles Matild.
Szégál Ferencné Breindl.
Szégál szül. Scheinberger Fáni.
Tauszig Rozál.
Vogel Jakabné.
Weisz Wolfné Weiner Léni.

Később, 1852-ig belépett tagok:

Ausländer Rézl.
Basch Józsefné Hendl.
Deutsch Salamonné Cipperl.
Deutsch Adolfné Mari.
Deutsch Gáspárné Mirjam.
Deutsch Nanett.
Deutsch Wolfné Fánni.
Deutsch Szimchah.
Eisenstädter Simonné Dinah.
Eisenstädter Ernesztin.
Eisenstädter Lajosné Nanett.
Haldek Leonóra.
Heiduska Rebekka.
Hoffer Johanna.
Iritz Ignácné Eszter.
Kollinsky Ferencné szül. Spitzer.
Kopitl később Brody Leah.
Kramer Mihályné Breindl.
Löwinger Léni.
Pfeifer Sámuelné Lencsi.
Politzer Löblné Libele.
Politzer Salamonné Eleonóra.
Pollák Salamonné szül. Hubert Júlia.
Pollák Rebekka.
Pollák Ignácné szül. Kohen Terez
Rósa Jakabné szül. Ausländer Mina.
Schönfeld Jitl.
Szmetán Hirsné Rebekka.
Weiner Mórné Leonóra.

Tiszteletbeli tagok:

Pillitz Dánielné Naschitz Nanett.
Löw Lipótné Redlich Babett.
Klein Salamonné Hauser Amália.
Zerkovitz Jónásné Princ Janka.
Löw Immánuelné Brenning Bella.

Pénztárnok. Pénztárosok:

1836 Polák Domán Simonné Gitl.
1837 Ausländer Simonné Franciska és Bamberger (később Prosznitz) Babett.
1838 Cinner Száli és Rosenthal Júlia.
1839 | Lichtenberger Ábrahámné Rózi (mh. 1885 febr. 5.) és Herel
1849 | Perl (mh. 1849 jun 7).
1841—49 Lichtenberger Rózi és Hoffer Franciska Fradl (mh. 1848 dec. 3).
1850—60 Lichtenberger Rózi és Ausländer Simonné Franciska (mh. 1868 febr. 28).

Elnök. Az 1860 március 15-ödikén közgyülésen kimondatott, hogy Kohen Johannát, „ki az egyletnek keletkezése óta elnöke volt és az egylet ügyeit páratlan odaadással és buzgósággal intézte, a szegényekről való körültekintő gondoskodás mellett az egylet alaptőkéjének gyarapitását és a rendes és rendkivüli bevételek fokozását is szem előtt tartotta, példaadó tevékenységének elösmeréseül az egylet élethossziglani elnökévé választja.“ 1865-ben elnökségének 30-adik évfordulóját az egylet 73 tagjának aláirásával ellátott üdvözlő irattal s Löw Lipót főrabbi meleghangú levelével, 1875-ben a negyvenedik évfordulóját az egyleti tagok arcképei gyönyörü kivitelü albumának átnyujtásával ünnepelték meg.

A gondviselés oltalma alatt az egylet ügyeit jelenleg is, fönnállásának ötvenedik évében, ő intézi régi erélyével és tapintatával s a szükölködők és szegények iránti kifogyhatatlan jóakaratával. Érdemeinek elösmeréseül az egyleti tagok a félszázados jubileum alkalmából életnagyságú arcképét lefestették, mely is az egylet jubiláris diszülésén 1885 febr. 24-ödikén ünnepélyesen leleplezteteti. Ugyanez alkalommal Kohen Johanna az arany érdemkereszttel tüntettetett ki. A diszülés után a zsinagógában hálaadó istenitisztelet tartatott.

A fönnemlitett ülésen, 1860 márc. 15-ödikén, az egylet pénztárosai is buzgó tevékenységök elismeréseül élethossziglan megválasztattak, később, az 1865 jan. 10-ediki közgyülésen leányaik, Vajda Jakab Fülöpné Lichtenberger Mária és Rósa Jakabné Ausländer Minna léptek helyökbe, előbbi azonban leköszönvén, az 1872 márc. 7-ödikén megejtett tisztujitás alkalmával Rósa Minna mellé pénztárosul Scheinberger Antalné Eleonóra választatott meg.

Az utolsó tisztujitás 1884 március 5-ödikén tartatott.

Robert Johnson

Választmány.

Pénztáros:

Scheinberger Antalné Eleonóra.

Választmányi tagok:

Dr. Arany Károlyné Cecil.
Dr. Cukor Ignácné.
Dr. Déri Károlyné Nina.
Buziási Eisenstädter Antalné Ida.
Buziási Eisenstädter Róbertné Hermina.
Eisenberger Nándorné Selma.
Özv. Engel Simonné Anna.
Eppinger Mórné Minna.
Id. Gottlieb Dávidné Katalin.
Holtzer Jakabné Júlia.
Kraus Albertné Berta.
Kraus Benőné Gizella.
Dr. Kuzman Józsefné Amália.
Lévai Ignácné Mária.
Lichtenberg Mórné Mária.
Ligeti Sámuelné Lina.
Lusztig Ferencné Irén.
Milkó Jakabné.
Politzer Sándorné Linka.
Pollák Ignácné Teréz.
Prosznitz Vilmosné Genovéva.
Prosznitz Simonné Berta.
Reitzer Jakabné Eleonóra.
Várhelyi Dr. Rósa Izsóné Róza.
Seifmann Mórné Józsa.
Özv. Szivesy Józsefné Sarolta.
Vajda Jakab Fülöpné Mária.

Ez utóbbi közgyűlésen az alelnöki tiszt először töltetett be, még pedig Rósa Jakabné Ausländer Minna megválasztása által, ki előzőleg 19 éven át viselte a pénztárosi tisztet.

Az egyletnek 1884-ben 140 tagja volt.

A nőegylet elhalt tagjainak temetésén testületileg vett részt s a halottak körüli szertartások intézésével egy külön bizottságot (נשים צדקניות) bízott meg. 1868-ban e bizottság tagjai Cinner Jentl, Kramer Babett, Schäffer Béle és Bak Júlia voltak, kiknek helyébe az 1872 márc. 7-ediki tisztujításon Beinhauer Salamonné és Cinner Chaje Sarah léptek.

Alapitóke.

Az egylet az alapszabályaiban kijelölt irányban gyakorolta anyagi viszonyaihoz mérten a jótékonyságot, úgy azonban, hogy mindig szem előtt tartotta az egyleti vagyon gyarapítását is. Az egylet pénzalapja 1835-ben 290 vfrt 13 krban van kimutatva s a gondos kezelés és takarékosság, az egylet tagjainak buzgalmával és áldozatkészségével párosulva, az alapot fokozatosan növelte. E fokozatos fejlődést az alábbi táblázat mutatja:

1835	290.13	1844	718.57
1836	324.50	1845	944.33
1837	439.50	1846	1195.48
1838	550	1847	1349.50
1839	667.18	1848	1375
1840	752.36	1849	1512.30
1841	856.29	1850	1338
1842	864	1851	1484
1843	1145.31	1852	1342.26

Alaptőke.

1853	1421.30	1864	1052.45
1854	1379.41	1865	1800
1855	1462.29	1866	1893.31
1856	2438	1867	2136.08
1857	1053.50 o. é.	1868	2650
1858	1072.05	1869	2800
1859	1046.61	1870	3100
1860	912.54	1871	3500
1861	1157.99	1875	3647.46
1862	1217.99	1882	7588.95
1863	983.73	1883	7957.95

Jótékonyság.

Az egyleti vagyon gyarapodásával és a tagok számának emelkedésével lépést tartott a jótékonyság gyakorlása is: növekedett a havi segélyben részesülők, betegek és szegények, a gyámolított menyasszonyok [1]) és iskolás gyermekek száma. Alig találunk esetet arra, hogy a nőegylet a hozzá segélyért fordulót visszautasította volna s noha tisztán felekezeti jelleggel bir, elég gyakran találkozunk más vallású szegények neveivel, akik segélyben részesültek.

Kizárva csak az idegen kóbor koldúsok maradtak (1871 jún. 11 közgy.), míg Szegedről elszármazottakat is, kik máshol laktak és nyomoruk enyhítésére a nőegylethez fordultak, gyámolitottak.

Különös sulyt mindig azoknak segélyezésére fordított az egylet, akik azelőtt jobb viszonyok közt éltek és a jótékonyságot igénybe venni átallották. Hazafias és közcélokra szívesen áldozott mindig. 1870-ben a honvédmenházra 25. gr. Batthyáni szobrára 10 frt, 1879 májusban népkonyhára 120 frt. 1881 a zágrábi károsultaknak 100, 1882-ben a kiüzött orosz zsidóknak 150 frt (és 3 láda ruha). 1883-ban a győri árvizkárosultaknak 100, a tyroli árvizkárosultaknak 50 frt és a csángók kétszeri megvendégelésére 102 frt 26 krt.

Szegény nők kiképzésére is kiváló gondot és sok költséget fordított. Teljesen vagy részben az egylet és az árvaalap költségén kiképeztetett a tagok hozzájárulásával 1870 óta 7 tanitónő, 3 óvónő, 1 énekesnő, 10 fodrásznő, 3 szabásznő, 1 varrónő, 6 bába és 1 szakácsnő. Egy siketnéma fiú 1882-ben elláttatott a felvételhez szükséges ruhakészlettel.

[1]) A menyasszonyok gyámolitása 1871-ben határozattal beszüntettetett, miután e célra a Hachnaszasz Kalloh alap jött létre. (260 l.) Ennek dacára azonban, kivált mert a jelzett alap elégtelennek bizonyult, a nőegylet később is szavazott meg ilynemü segélyt.

Kiadások.

Mily módon növekedtek az egylet évi kiadásai, azt a következő néhány adat világosan mutatja: 1836-ban: 50 frt. 1837: 179 frt 56 kr., 1838: 157 frt 40 kr., 1839: 186 frt 72 kr., 1840: 174 frt 46 kr., 1846: 296 frt 42 kr., 1850: 503 frt 70 kr., 1866: 668 frt 51 kr., 1882: 2536 frt 87 kr. A havi segélyezésre fordittatott 1875-ben 26, 1878: 36, 1883: 55 és 1884-ben 66 frt 50 kr.

Ezenkivül a nőegylet a hitközségre és úgy vallásos mint jótékony céljaira mindig kellő figyelmet fordított. 1842 jún. 19-edikén elhatározta, hogy részint sajátjából, részint tagjai körében rendezett gyűjtés útján az akkor épülőfélben levő zsinagógába szent szekrény elé való függönyt (porocheth) ajánl fel. A függöny elkészült és 1843 május 15-ödikén a hitközség előljáróságának átadatván, róla, s a nőegylet tevékenységéről s elnökéről elismerő szavakban emlékezett meg Schwab Löw pesti főrabbi a zsinagóga felszentelő beszédében. 1852-ben a szószéket, 1854 szeptember havában az oltárasztalt és a szószéket uj terítőkkel. 1859 és 1861. 1864, 1867-ben az énekkart fehér gallérokkal látta el. 1846-ban kórházi szerelvényekre nők számára 90 frtot. 1856 február havában 312 frt 30 kr. a hitközségnek a kórház berendezésére, 1859-ben ugyancsak a kórháznak egy teljesen felszerelt ágyat ajánlott fel.

A Chevra Kaddisa lakomáinak rendezésében a nőegylet tagjai kiváló buzgalmat fejtettek ki. Különös gondot fordított az egylet szegény leányok tanitására is, aminthogy a zsidó népiskola leányosztályainak fejlődését mindig élénk figyelemmel és részvéttel kisérte. E célra mindig külön bizottságot látunk szerepelni. 1869-ben az akkor épitett leányiskolának 4 kötvényét 200 frt. 1883-ban a leányiskola épitésére kibocsátott kötvényből 10-et 500 frt értékben vett át. 1874-ben a kézimunkatanitónőt sikeres működéséért jutalomban részesitette és több izben tanitónők betegségében a helyettesitésnek költségeit, az iskolai tisztogatását pedig több éven át fedezte. Az 1879-ben általa megnyitott, de a hitközség által átvett kisdedóvó számára ismételten ajándékozott tanszereket.

Evenkint szegény iskolás leányokat ruhával, tanszerekkel s különösen kézi munkához szükséges anyagokkal lát el.[1]) 1867

[1]) 1866-ban szegény leányok ruházata 150 frtba került. 1867-ben 10 leány ruháztatott fel 146 frt 90 kr. 1873-ban 16, 1877-ben 18, 1880-ban tavaszszal 17 leány láttatott el ruhával és összesen 39 leány lábbelivel, 1882-ben 16 leány láttatott el téli ruházattal.

február havában ifjabb testvére, az 1846-ban alakult [1]) jótékony nőegylet levesosztó népkonyhája számára 40 frtot szavazott meg. 1864 febr. 15-ödikétől fogva a nagy inség enyhítésére naponkint 70 adag levest osztott ki. 1874 december havától kezdve a télen át az inség enyhítésére a hitközséggel és Chevra Kaddisával egyetértve kétszer hetenkint kenyeret, húst és főzeléket osztott ki. (l. 272 l.)

Bevételek. A fokozódó igényeknek megfelelőleg a bevételek fokozásáról kelle gondoskodni. A rendes bevételek fokozása, a tagdíjak emelése és uj tagok belépése által éretett el, azonban e rendes bevételek korántsem voltak elegendők arra, hogy az egylet sokirányú jótékony tevékenységének költségeit fedözzék. Rendkivüli bevételek után kellett látni s e törekvés hozta létre a nőegylet táncvigalmait, melyek városunk előkelő báljai között kiváló helyet foglalnak el és amelyek a belépti jegyeknek a bizottmányi tagok által történő elárusitása folytán mindig igen jelentékeny tiszta jövedelmet hoztak.

A jótékonycélú vigalmakat, melyek jelenleg az emberbaráti szeretet gyakorlásának oly általánosan elterjedt módját képezik, nagyobb mértékben a mult század hetvenes éviben látjuk divatba jönni, amikor a Mária Terézia-féle általános iskolai rendtartás 1774 december hatodikán behozatván, Ausztriában mindenféle vigalmakat, különösen álarcos bálakat rendeztek a népiskolák fenntartására. A morvaországi iskolai alap ilyen farsangi álarcos báloknak jövedelméből jött létre. Városunkban a jótékonycélú táncvigalmak a negyvenes években már szokásosak voltak,[2]) sőt a zsidó hitközség 1831 február 26-odikán már rendezett a helybeli szegények javára táncvigalmat, melynek eredményeképen 67 frt 26 kr. van elkönyvelve. A hitközség egyébiránt az iskola javára 1854 febr. 18 és 25-ödikén saját termében két bálat adott, melyek 727 frt tiszta jövedelmet hoztak. 1845 január 25-ödikén ugyanott bálat adott az „Ifjúsági Egylet" egy leánytanoda alapitására s mint e címen elért eredményt 195 frt 32 krt adott át a hitközségnek. A terem átengedéséért 5 „lejtélyvigalom"-ra Hanki és Straubert polgárok 1846-ban báljaik után a leányiskolának 25 frtot adományoztak. 1861 febr. 9-edikén a hitközség rendezett nemzeti jelvényekkel s gr. Széchenyi arcképével diszitett termében sze-

[1]) Reizner, „A régi Szeged" I. 40.
[2]) Reizner, „A régi Szeged" I. 31.

gényei javára táncvigalmat, melynek alkalmával a jelenlevők a honvéd gyámolító egylet számára 44 frtot adakoztak.

Táncvigalmak.

A nőegylet táncvigalmai eleinte (1847—56) a hitközség nagytermében, 1857-ben a felsővárosi kaszinóban, 1866-tól 1883-ig a régi színházban tartattak. Idejök s tiszta jövedelmökről a következő kimutatást közöljük:

1847 jan. 18, 1851 febr. 5: 201 frt 30 kr. 1853 febr. 12. 1855 jan. 24 és febr. 17: 500 frt. 1856 febr. 2: 520 frt. 1857 jan. 4: 290 frt. 1865 jan. 10 tombolával egybekötve: 1001 frt 75 kr. 1866 jan. 29: 500 frt. 1867 febr. 21: 800 frt. 1868 jan. 18: 918 frt 22 kr. 1869 jan. 26: 804 frt 2 kr. 1870 febr. 10: 630 frt 1 kr. 1871 jan. 17: 1002 frt 8 kr. 1872 jan. 25: 944 frt 36 kr. 1873 jan. 23: 1085 frt 3 kr. 1875 jan. 20: 1061 frt 73 kr. 1877 jan. 27: 688 frt. 1878 jan. 26: 1001 frt 20 kr. 1879 jan. 25 jelmezbál: 1192 frt 10 kr. 1881 jan. 22 tombolával egybekötve: 1280 frt. 1882 febr. 11 jelmezbál: 1365 frt 15 kr. 1883 jan. 20: 1066 frt. 1885: 1200 forint.

1867 febr. 21-edikén a közgyűlés elhatározta, hogy a nőegylet évenkint rendezzen táncvigalmat, minek daczára azonban később is, mint már azelőtt, némely években az általános helyzetre való tekintettel a bál elmaradt és részint hirlapi felhívás, részint házról-házra való járás útján eszközölt gyűjtés által pótoltatott. Ily gyűjtés történt 1859-ben 172 frt 50 kr., 1874-ben, midőn a „krach“ következtében maradt el a vigalom: 442 frt. 1876-ban, midőn Löw Lipót gyásza miatt nem tartatott: 225 frt. 1880-ban, az 1879-ediki árvíz következtében gyűjtés sem eszközöltetett. 1884-ben pedig jutányos helyiség miatt maradt el a bál s ekkor 1098 frt gyűjtetett.

Szokásossá lett a zsinagógai fogadalmak alkalmával a nőegyletről is megemlékezni, s az erre figyelmeztető táblácska (נרבה לחברת נשים) a hitközség által a többi kegyes célt megjelölő táblácska mellé az oltárasztalon alkalmaztatott.

Egyéb jövedelmi források közül felemlítjük, hogy a szeged-csongrádi takarékpénztár 1865-től 1875-ig az egyletnek évenkint 50, 1876—84-ig évenkint 30 frtnyi adományt, az „általános takaréktár“ pedig 1876—78-ban évenkint 25, 1879-től 1882-ig 15 frtot juttatott. Egy ifjusági táncvigalom jövedelméből 1864-ben 83 frt 75, 1870-ben 21 frt 16 krajczárt kapott az egylet.

Jótékonycélu műkedvelői szini előadás után 1866 októberben 42 frt 60 kr., 1869 februárban 35 frt 70 kr., augusztusban 30 frt 4 kr., az olvasó-egylet egy hangversenye után 1874 februárban 34 frt 34 kr. jutott.

Alapítványok.

A nőegylet fennállása idejében csak két alapítvány tétetett: néhai Dr. Cajus Gáborné Abelles Regina 500 frtos alapítványa, 1881-ben, és néhai Eisenstädter Lajosné Nanett 200 frtos alapítványa 1884-ben.

Az egylet belügyeit minden külső beavatkozás nélkül mindig maga intézte. Az 1857-ediki és február hava 23-adikán értesíttetett ugyan, hogy a helytartótanács, mint minden társulat számára, úgy a nőegylet részére is febr. 15-ödikén jónak látta „landesfürstlicher Commissär"-t rendelni, aki „Benedikt von Staudinger k. k. erster Comitats Commissär" személyében ki is neveztetett, de a nevezett biztos mindössze háromszor volt jelen a gyűléseken, melyeknek tárgyalásai, úgy látszik, nem igen érdekelték vagy nem látszottak veszélyeseknek.

*

Árvanap.

1861 szeptember 22-edikén a közgyűlés egy oly alap létesítését határozta el, melynek segítségével szegény gyermekek kiképeztetése tétessék lehetővé. Ez alap létrehozására gyűjtés eszközöltetett, mely 308 frtot eredményezett. Ez összeg takaréktárba helyeztetett, azonban az úgy akkor nem volt tovább fejleszthető és pihent egész addig, míg az 1870 dec. 7-ediki közgyűlésen az elnök újból indítványt tett egy oly alap létrehozására nézve, melynek segélyével szegény s különösen árva leányok keresetre képesítő foglalkozásra tanittassanak. Az eszme ekkor lelkesedéssel fogadtatott és a gyűjtés nagy buzgalommal indult meg. Az alaphoz csatoltatott az 1861-ediki gyűjtés eredménye s annak kamatai, összesen 450 frt, az 1871-ediki tánczvigalom jövedelméből 300 frt és első évi tagdíj fejében 329 frt. Nagyobb összeggel járultak hozzá: özv. Bamberger Sámuelné Prosznitz Rozália 200 frt, Eisenstädter Lajosné Szegál Nanett, Buziási Eisenstädter Antalné Ida, Kohen Johanna, Lichtenberg Mórné Lewinsky Mária, Kisteleki Lévai Henrikné Róza (Budapesten), Rath Jakab (Bécs), Vajda Jakab Fülöpné Lichtenberg Mária, Scharmann Sámuel (Temesvár), Tornyai Schosberger S. W., Wodianer Albert báró (Pest), Wodianer Mór báró (Bécs) egyenkint 100 frttal. Az első évben 3939 frt 72 kr tőkésíttetett. Az

alaptőke gyarapodását a következő számok mutatják: 1874: 4571 frt 13 kr. 1875: 4523 frt 28 kr. 1877: 4451 frt 79 kr. 1881: 5092 frt 82 kr. 1884: 5391 frt 99 kr. 1885: 5600 frt. Árvaalap.

Az árvapénztár kezelője Eisenstädter Lajosné Nanette volt 1876-tól 1884 febr. 16-odikán bekövetkezett elhunytáig, mikor helyébe leánya, Buziási Eisenstädter Nándorné Laura választatott meg.

A SZEGEDI ZSIDÓ NŐEGYLET ALAPSZABÁLYAI.

Az egylet címe és székhelye.

1. §. Szeged szab. kir. városban 1835 év óta egyesület áll fönn, melynek címe: „Szegedi izr. jótékony nőegylet.“ Az egylet céljáról.

Az egylet célja és föladata.

2. §. *a)* Házi, különösen nőnemű szegények segélyezése, kiváló tekintettel a betegekre, keresetképtelenekre, gyermekágyasokra, özvegyekre és árvákra.

b) Szegény beteg nők ápoltatása, esetleg virrasztásukra betegápolónők alkalmazása.

c) Az árva-alap kezelése, melyre nézve a szegedi izr. nőegylet által alkotott s a magas kormány által 1872. június 4-én 15,868 szám alatt megerősített külön alapszabályok irányadók.

Az egylet hatásköre Szeged szab. kir. város egész belterületére terjed ki.

3. §. Az egylet céljainak elérhetésére alaptőkét és évi jövedelmet szerez. Jövedelméről.

4. §. Az alaptőkét képezik:

a) Az alapitók által befizetett összegek.

b) A fölvételi díjak.

c) Az évi jövedelemnek az évi költségvetés és közgyülési határozat alapján tőkésitendő fölöslege.

d) Esetleges hagyományok és alapitványok, melyek a hagyományozók vagy alapitók határozatához képest fölhasználandók.

5. §. Az egylet jövedelmét képezik:

a) Az alaptőke kamatai.

b) A tagok évi díjai.

c) Kegyes, különösen zsinagógai adományok.

d) Gyüjtések és egyleti célokra rendezett vigalmak és nyilvános előadások jövedelmei.

A jövedelmek hovafordításáról kimutatás készitendő.

6. §. Az egylet tagja bárki lehet, kit a választmány fölvesz. Tagokról.

7. §. A tagok háromfélék:

a) Alapitók, kik az egylet alaptőkéjéhez egyszerre lefizetendő legalább 100 forinttal járulnak.

b) Rendesek, kik az alaptőkéhez legalább 10 frtnyi fölvételi díjjal járulnak és magukat 6 évi időtartamra évi 5 frtnyi tagsági díj fizetésére kötelezik.

Ha a hatodik évben a kilépés be nem jelentetik, a kötelezettség mindig további hat évre érvényben marad.

c) Tiszteletbeliek, kiket a választmány javaslatára a közgyűlés az egylet iránt szerzett kiváló érdemeik elismeréseül azokká választ

Az alapító és rendes tagok jogai és kötelességei.

8. §. *A)* A tagok jogai.

Részvételi, szavazási és indítványozási, úgy cselekvő és szenvedő választási jog a közgyűlésen.

B) A tagok kötelességei.

A díjak pontos fizetése és az egylet céljának saját hatáskörükben való előmozdítása.

Az egylet szervezete.

A) A közgyűlés.

Közgyűlésről. 9. §. Az egylet alapító és rendes tagjainak elnökileg egybehivott gyülekezete képezi a közgyűlést.

A közgyűlés irásos, névre szóló meghivók útján hivatik egybe, legalább 3 nappal az ülésre kitűzött idő előtt.

Rendes közgyűlés évenkint egyszer, rendkivüli a választmány határozatából bármikor tartatik.

10. §. *A közgyűlés hatásköre:*

a) Titkos szavazással választja 3 évre az elnökséget, azaz: elnököt, alelnököt és pénztárnokot.

b) Választ 3 évre 27 választmányi tagot.

c) Választ 1 évre 3 tagú számvizsgáló-bizottságot.

d) Tárgyalja az elnökség évi jelentését és az évi költségvetéseket.

e) Tárgyalja a számvizsgáló-bizottság jelentését és ennek alapján a fölmentést megadja.

f) Tárgyalja a választmány esetleges indítványait, az alaptőkének az egylet céljának megfelelő teljes vagy részleges fölhasználása iránt.

g) Tárgyalja az alapszabályok megváltoztatását vagy az egylet föloszlását célzó választmányi határozatokat.

h) Választja a választmány által kijelölt tiszteletbeli tagokat.

Az *f)* és *g)* alatti kérdésekben hozandó határozatokhoz a tagok háromötöd részének jelenléte és a jelenlevők kétharmad szótöbbsége szükséges.

Az alapszabályok megváltoztatása vagy az egylet föloszlása tárgyában hozandó közgyülési határozatok foganatositás előtt a nagyméltóságú m. kir. belügyminiszteriumhoz fölterjesztendők.

b) A választmány. Választmányról.

11. §. A választmány áll a 10. §. *a)* pontja szerinti egyleti tisztviselőkből és a 27 választmányi tagból.

A választmány irásos névre szóló meghivók utján hivatik egybe az elnök által.

12. §. Rendes választmányi ülés évenkint négyszer, rendkivüli a mutatkozó szükséghez képest elnöki elhatározásra, vagy nyolc választmányi tag irásbeli kívánságára tartatik.

A választmány határozatképes, ha nyolc tag jelen van.

13. §. *A választmány hatásköre:*

a) Intézi az egylet ügyeit.

b) Kezeli az egylet vagyonát, s az alaptőkének tökéletesen biztositott elhelyezéséről gondoskodik.

c) Kezeli az árva-alapot.

d) Javaslatot tesz az évi költségvetés és az alaptőkének a czéljának megfelelő teljes vagy részleges fölhasználása iránt.

e) Alapitó és rendes tagokat fölvesz.

f) Tiszteletbeli tagokat kijelöl és a közgyülés elé terjeszt.

g) Titkárt választ és fizetését megállapitja.

h) Szolgát választ s bérét megállapitja.

i) Választja a vigalmakat és nyilvános előadásokat rendező bizottságokat.

j) Az alapszabályok megváltoztatására nézve a közgyülésnek indítványt tesz.

k) A személyes foglalkozást igénylő teendőket: ugymint gyüjtések eszközlését sth. a választmányi tagok fölváltva végzik, de erre mások is fölkérhetők.

l) Ha a tagok a gyűlésben határozatképes számmal meg nem jelennének, nyolcad napra uj közgyülés hivandó egybe oly hozzátétellel, hogy azon a jelenlevők okvetlen határozni fognak.

C) A közgyülés és választmányi ülés ügyrendje. Ügyrendről.

14. §. A gyüléseken az elnök elnököl s a napirendet ő állapitja meg.

15. §. Idítványok a napirend előtt tétetnek, de csak a napirend letárgyalása után tárgyaltatnak.

16. §. A gyülések jegyzőkönyveit az elnök, a titkár és két e célból kiküldött egyleti tag hitelesiti.

17. §. A szavazás fölállás által, 5 tag kívánatára névszerint történik.

Személyes kérdésekben mindig, egyéb kérdésekben 4 tag kívánatára titkos szavazásnak van helye.

18. §. A választások a tagoknak előzőleg kézbesitett egyleti névjegyzék mellett eszközöltetnek akként, hogy az egyleti tagok sorából egy nyomtatott választási ürlapba az elnök, alelnök, pénztárnok külön-külön, 27 választmányi tag ellenben együttesen beiratnak.

A választásra az elnök által kijelölt háromtagu szavazatszedő bizottság ügyel föl, amely a szavazás bevégeztével a beadott szava-

zatokat gondosan megszámlálja és az eredményről a gyűlésnek legott jelentést tesz.

19. §. Határozatok szótöbbséggel hozatnak, szavazategyenlőség esetében az elnök szavazata dönt.

D) Az elnök.

Elnökről. 20. §. *a)* Az elnök készíti elő a gyűlések tárgyát s gondoskodik a határozatok végrehajtásáról.

b) Évenkint jelentést tesz az egylet működéséről és vagyoni állapotáról a közgyűlésnek.

c) A zárszámadásokat a számvizsgáló-bizottság elé terjeszti.

d) Sürgős és halaszthatlan esetekben a választmány utólagos jóváhagyása reményében saját felelősségére 10 frt erejéig költekezéseket tehet.

e) Egybehívja a gyűléseket és azokon elnökül.

f) Képviseli hatóságok- és másokkal szemben az egyletet és az egylethez érkezett mindennemű küldeményeket átvesz.

g) Okiratokat, leveleket, stb. a titkárral együtt aláír és a pénztár kezelését, úgy a titkár tevékenységét ellenőrzi.

h) Őrzi az egylet pecsétjét.

i) Utalványokat állít ki.

j) Őrzi az egylet vagyonát képező értékpapirokat, takaréktári betétkönyvecskéket és egyéb értéktárgyakat.

Tisztét tisztviselőtársaival egyetemben, a titkár kivételével, díjtalanul teljesíti.

E) Az alelnök.

Alelnökről. 21. §. Az alelnök helyettesíti az elnököt ennek megbízásából vagy akadályoztatása esetén.

F) A pénztáros.

Pénztárosról. 22. §. A pénztárnok hatásköre:

a) Átveszi a beérkező pénzeket.

b) Kifizeti az elnöki utalványokat.

c) Felelős a pénztár kezeléséért.

G) A titkár.

Titkárról. 23. §. A titkár teendői:

a) Vezeti a gyűlések jegyzőkönyvét.

b) Végzi az elnök ellenőrzése mellett az egylet irásbeli teendőit.

c) Az okiratokat ellenjegyzi.

d) Az irattárt az elnök ellenőrzése mellett gondozza.

e) A gyűléseken mint előadó működik.

H) A szolga.

Szolgáról. 24. §. Az egylet szolgája a fölmerülő szolgálatokat és az egyleti pénzek beszedését végzi. E pénzeket az elnök ellenőrzése mellett a pénztárnoknak átadja.

Az egylet föloszlása. Föloszlásról.

25. §. Az egylet föloszlása csak a választmány határozatából e célra egybehitt közgyülés által az egyleti tagok háromötödének jelenléte és a jelenlevők kétharmadának szótöbbségével mondható ki.

Föloszlás esetére az egylet vagyona helybeli zsidó jótékony célokra vagy célra fordítandó; a közgyülés erre célzó határozata foganatosítás előtt a nagyméltóságu magyar kir. belügyminiszteriumhoz fölterjesztendő.

Az egyleti irattár és pecsét ez esetre a szegedi zsidó hitközség levéltárába helyezendő el.

26. §. Az árva-alap eredeti rendeltetésétől el nem vonható s azért az egylet föloszlása esetében a szegedi zsidó hitközség által az ebbeli alapszabályok értelmében mint alapitvány kezelendő.

27. §. Az esetben, ha az alapszabályokban meghatározott célt és eljárást illetőleg hatáskörét az egylet meg nem tartja, a királyi kormány által, amennyiben további működésének folytatása által az állam vagy az egyleti tagok vagyonérdeke veszélyeztetnék, haladéktalanul fölfüggesztetik, s a fölfüggesztés után elrendelendő szabályos vizsgálat eredményéhez képest végleg föl is oszlattatik, vagy esetleg az alapszabályok legpontosabb megtartására különbeni föloszlatás terhe alatt kötelezteték.

Elfogadtattak a szegedi izr. jótékony nőegylet 1883 évi május hó 7-én tartott közgyülésében.

Stern Bernát
titkár.

Kohen Johanna
elnök.

32071
VII. a. szám.

Látta a magyar királyi belügyminiszter. — Budapesten 1883 évi junius hó 5-ödikén.

A miniszter helyett:

Prónay József,
államtitkár.

P. H.

A SZEGEDI IZRAELITA NŐEGYLETNEK

Árvaalapról.

szegény vagy árva leányok ingyenoktatására és kiképzésére alkotott

ALAPSZABÁLYAI.

1. §. A szegedi izr. nőegylet, melynek alapszabályai az 1855 évi október hó 9-én 18,975 sz. a. erősittettek meg a m. cs. k. helytartótanács által, egy pénzalapot létesített kebelében avégből, hogy szegedi illetőségü **szegény vagy árva 14 éven fölüli izr. leányok ingyenoktatása** által

Árvaalapról.

a) a női kézimunkákban,

b) minden kereskedelmi ügyekhez szükséges ismeretekben.

c) más célirányos hivatásban

önálló keresetmódra képesittessenek.

2. §. Az oktatás és kiképzés már fönnálló állami vagy a magas kormány által engedélyezett magánintézetekben történik. A tandijt, valamint minden egyéb szükségletet a nőegylet födözi. (L. IV.)

3. §. A pénzalapot egyes adományok képezik.

4. §. A segélyezés költségei:

a) a pénzalap kamatjaiból,

b) az évi járulékokból.

c) az izr. nőegylet által megszavazandó összegből födöztetnek. A pénzalapnak érintetlennek kell maradnia.

5. §. Mind a pénzalap, mind az évi járulékok a nőegylet választmánya által kezeltetnek.

6. §. A választmányhoz tartozik: a segélyezési ügyek elintézése, a segélyezési összegek esetről-esetre meghatározása, a segélyezési folyamodványok átvétele a nőegylet elnökétől s a tanácskozás és határozás fölöttük.

7. §. Határozáshoz legkevesebb hat választmányi tag jelenléte szükséges.

8. §. Segélyezések évenkint rendesen kétszer: a husvéti és sátoros ünnepek körül szavaztatnak meg. Ehez képest a segélyezési folyamodványok évenkint kétszer nyujtandók be a nőegylet elnökéhez. A folyamodók sajátkezüleg irandó folyamodványaihoz az iskolai és erkölcsi bizonyitványok csatolandók.

Szóbeli folyamodványok nem vétetnek figyelembe.

9. §. A pénzalap a nőegyleti pénztártól **különválva kezeltetik** ugyan, azonban mind a járulékok beszedését, mind a segélypénzek kiadását, mind az alap kamatoztatását és gyümölcsöző elhelyezését a választmány eszközli közegei által.

10. §. A választmány évenkint jelentést tesz a közgyülésen lefolyt évi működéséről, mely jelentés megvizsgálása után fölmentetik.

Kelt Szegeden, 1872. évi junius 16-odikán.

A szegedi izr. nőegylet nevében, elnöke:

Kohen Johanna.

Jegyzette:

Dr. Kleinmann Lipót,

tiszteletbeli jegyző.

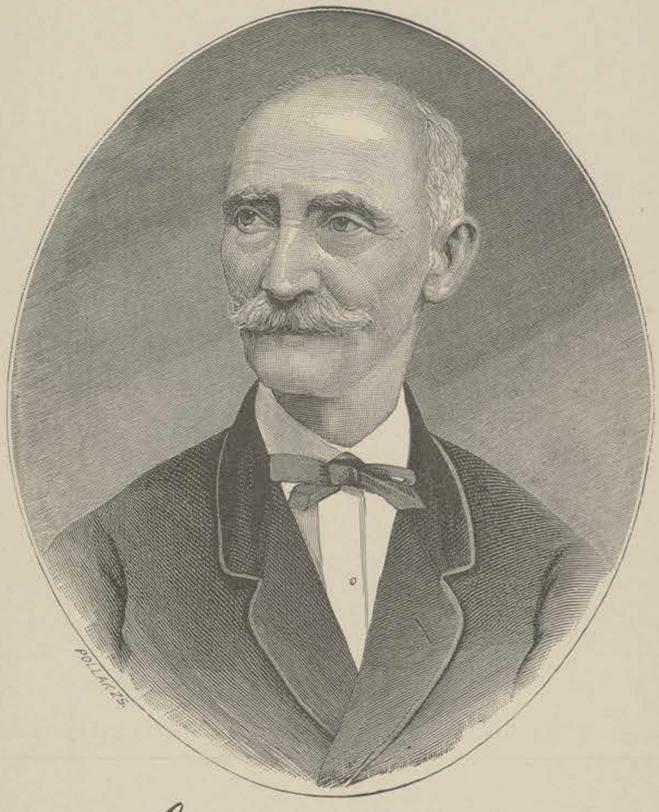
15868. szám.

Jóváhagyatik. Budán, 1872. évi julius hó 4-edikén. Miniszter úr meghagyásából:

Tanárky Gedeon.

államtitkár.

P. H.

Schenberger Astal

TIZENKETTEDIK FEJEZET.

A Komaegylet.

Ily egylet, mely a szegény embert fölmenti azon gond alól, hogy kit nyerjen meg komául gyermeke számára, létezett már régebben több hazai községben. Vágujhelyen 1679. Pápán 1778, Baján 1802, Veszprémben 1820. Győrött 1840 óta, külföldi községek közül Kopenhágában 1810 óta állanak fönn ily célú jótékony egyletek. A község gyarapodásával nálunk is beállott annak szüksége, hogy ez irányban intézkedés történjék. Többek kezdeményezésére és Löw Lipót főrabbi élénk buzditása és támogatása mellett megalakult 1860 március 4-edikén a szegedi zsidó koma-egylet[1]) (héber neve: חברא דמנדקאות). Elnökül Polák D. Simon, pénztárosul Scheinberger Antal, titkárul Stein Jeromos (1867-ig), választmányi tagokul: Zadik Lajos, Reitzer Jakab, Jeiteles Simon, Schäffer M. J. választattak meg. Komaegyletekről.

Az egylet elnöke hajlott kora következtében az ügyek vezetésében alig vehetvén részt, őt **Scheinberger Antal** pénztáros helyettesitette, ki 1871-ben helyettes elnökké, 1883-ban elnökké választatott és igy az egyletet fönnállása óta, egy negyed századon át vezeti. Az ő buzgalmának és az egylet iránt táplált előszeretete s áldozatkészségének köszönhető nagyrészt az egylet virágzása. Az egylet által teljesitett komaságok alkalmával a zsina- Scheinberger Antal.

[1]) A komaügy fejlődéséről a zsidóknál Löw Lipót nyújt felvilágositást: Lebensalter 83—86 lap. Hogy a szandek szó csakugyan a görög syntekno-szal azonos, azt az u. o. 384. l. 13. jegyzetben felhozottakon (v. ö. Friedmann Peszikta r. p. 32 b 12 jegyzet) kivül mutatja az is, hogy még később is igy irták a szót סנדקנם. Malmad Hatalmidim 15 b.

gógai szertartásban amíg egészsége engedte, mindig személyesen vett részt, ami a kirendelt egyleti tagok buzgóságát is fokozta. A jótékonyság terén különben is hitközségünk legáldozatkészebb s titokban sok jót tevő tagjainak egyike. Veszprémben született s mint egyszerű iparos telepedett le a forradalom után városunkban, majd bőrkereskedést nyitott s utóbb bőrgyárat állított fel. Szigorú becsületessége és egyenes jelleme a közbecsülést számára megnyerték. A hitközség vezetésében 1861 óta vesz részt, s 1865-ben iskolai előljáróvá, 1867-ben s 1879-ben pénzügyi előljáróvá választatott s jelenleg is tagja a képviseletnek.

Alapszabályok.

Az egylet alapszabályait 1862 jún. 5-ödikén a helytartótanács 32,097 sz. alatt erősítette meg. (A Ben Chananja 1862 okt. 3. 39 sz. alatt 333—335 lapon az alapszabályokat s a 179 tag névsorát közölte.) Az alapszabályok az 1884-ediki közgyűlésen revideáltattak és a m. kir. belügyminiszteriumhoz felterjesztettek. Ezeket alább közöljük.

Az egylet ügyeit a vezetők s tagok egyaránt nagy lelkesedéssel karolták föl s úgy a tagok száma, mint az önkéntes adományok mutatják a részvét általánosságát, melylyel az uj s hiánypótló intézmény üdvözöltetett. Az egylet ezen részvét következtében már 1861-ben kiterjesztette a segélyezést leánygyermekek szülőire, sőt a hitközség felhivása folytán a szegények téli nyomorának enyhítésére jan. havában 1864-ben 150 frtot, 1867-ben 114 frt 50 krt, 1874-ben 50 frtot szavazott meg és 1868-ban elhatározta, hogy a részéről komát nyert s felserdült gyermekeket iskolai könyvekkel is ellátja.

Elösmeréseül azon kapocsnak, mely a hitközség és a kebelében fennálló egyletek között létezik s viszonzásaul annak, hogy a hitközség ülésermét mindenkor szives készséggel engedte át az egyletnek, a hitközséggel szemben mindig előzékenységgel viseltetett. A zsinagóga számára készítendő porócheth-re gyüjtést kezdeményezett, mely még folyamatban van.

A tagok számáról, a segélyezésről és az egyleti vagyon felől a következő számokban nyujtunk áttekintést:

1861:	130	tag	80	frt	29	kr.	kiadás,	462	frt	96	kr.	egyleti vagyon.
1862:	179	„	96	„	16	„	„	900	„	—	„	„
1863:	—	„	—	„	—	„	„	1193	„	29	„	„
1864:	—	„	375	„	30	„	„	1292	„	12	„	„
1865:	—	„	—	„	—	„	„	1914	„	08	„	„
1866:	222	„	639	„	46	„	„	1801	„	36	„	„
1867:	208	„	268	„	64	„	„	2056	„	64	„	„

1868:	203	tag	325	frt	10	kr.	kiadás.	2348	frt	85 kr. egyleti vagyon.
1869:	219	„	262	„	31	„	„	2811	„	19 „ „ „
1872:	207	„	305	„	58	„	„	2945	„	47 „ „ „
1881:	—	„	—	„	—	„	„	2843	„	42 „ „ „

A segélyezett gyermekágyasok kimutatását az egyletnek erről vezetett könyve alapján a következő táblázatban adjuk részletezve aszerint, amint az ujonszülött fiú vagy leány:

Év.	Fiúk.	Leányok.	Év.	Fiúk.	Leányok.
1860:	7	—	1873:	7	10
1861:	11	—	1874:	8	17
1862:	11	2	1875:	14	9
1863:	12	8	1876:	8	8
1864:	8	7	1877:	8	5
1865:	16	10	1878:	9	1
1866:	18	12	1879:	2	—
1867:	12	9	1880:	3	1
1868:	10	13	1881:	5	1
1869:	7	9	1882:	11	3
1870:	12	8	1883:	9	4
1871:	13	10	1884:	8	6
1872:	14	19	Össz.	243	172 = 415.

A SZEGEDI ZSIDÓ KOMAEGYLET ALAPSZABÁLYAI.

I. Az egylet célja.

Az egylet célja.

1. §. Az egylet célja:

a) hogy szegénysorsú zsidóknak lehetővé tegye ujdonszülött fiuk számára komát szerezni és

b) hogy ujdonszülött zsidó gyermekek szegénysorsú szülőit támogassa.

II. Az egylet tagjai.

Tagokról.

2. §. Az egylet tagja minden feddhetetlen életű egyén lehet.

III. Az egyleti tagok jogai és kötelességei és az egylet eljárása a segélyezés körül.

3. §. Minden tag fölvételi díj fejében az alaptőke javára két forintot, a folyó kiadások fedezésére félévi egy forintos részletekben ugyancsak két forint évdíjat fizet. Az egyleti tagság megszünik, ha a kilépni kivánó tag kilépését az elnöknek irásban bejelenti. A folyó évre azonban minden esetre köteles évi díját befizetni.

4. §. Az egyleti tagok komaságának sorrendje oly módon határoztatik meg, hogy a választmány e célból húsz tagot kisorsol. Ezeknek szintén sorshuzás sorrendje szerint végzett komasága után más húsz tag sorsoltatik ki, mig az egylet minden tagja sorba került.

Segélyezésről. 5. §. Az egylet elnöke minden törvényes házasságból született helybeli szegénysorsú gyermeknek, ha a szegedi zsidó hitközség anyakönyvébe történt beiratása igazoltatik:

a) komát rendel.

b) anyja számára az egylet pénztárából öt forintot utalványoz.

c) a „brisz“ költségeit, beleértve a zsinagógai díjakat, ugyancsak az egylet pénztárából kiutalványozza, úgy azonban, hogy a *b)* és *c)* pontok költségei tiz forintnál nagyobb összegre nem rughatnak.

A közgyülés a *b)* alatti pénzbeli segélyt anyagi viszonyaihoz mérten kétharmad szótöbbséggel hozott határozattal feljebb emelheti.

6. §. Leány születésnél csakis pénzbeli segély nyujtandó. Iker születése esetén csak a pénzbeli segély kétszereztetik meg. (5. §. *b)* pont.)

7. §. Az egylet a komasága alá vett fiu gyermekeket később, ha iskolát látogatnak és viszonyaik nem javulnak, iskola könyvekkel ellátja a közgyülés által évenkint e célra megszavazott összeg erejéig. Az ekként használatra nyert könyveket az illető tanulmányainak befejezésével az egyletnek visszaadja. Ily tankönyveket az elemi, nép- vagy polgári iskolát, vagy a középiskolákat látogató tanulók kapnak.

8. §. Az egylet rendelte komának a „briszt“ saját terhére sem szabad a szokottnál költségesebben kiállíttatni.

9. §. Minden egyleti tag köteles a kisorsolás utján őt illető komaságot elfogadni és a „brisz“ szertartáson megjelenni, mely kötelezettség alól azonban öt forint váltságdij azonnali lefizetése által magát fölmentetheti. Hasonlóképen köteles a kisorsolt egyleti tag öt forint váltságdíjat lefizetni, ha alapos indokolás nélkül a komaságot elfogadni vonakodik. Mind a két rendbeli váltságdij az egyleti elnökség utján az illető gyermekágyas nőnek kézbesitendő.

10. §. A komaság el nem fogadásának esetében nem történik uj sorsolás, hanem a komaságot az elnök felhivására a választmány valamely tagja vállalja el. Hasonlóképen intézkedik az elnök, hogy a „brisz“ szertartásnál egy választmányi tag az egylet képviseletében jelen legyen. A sorrend nyilvántartásával az elnök bizatik meg.

11. §. Ha valamely egyleti tag az ugynevezett שלשים, azaz harminc napos gyászban van és komaságot kiván elvállalni, úgy ezen kívánsága a kisorsolási sorrend mellőzésével is teljesitendő, mely esetben azonban a sorrendből kihagyatik.

12. §. Minden tagnak jogában áll fia részére komát kivánni, kit azonban csak úgy választhat tetszése szerint, ha az egylet pénztárába tiz forintot fizet. Az ekként választott koma is köteles magát a 8. §. rendelkezéseinek alávetni.

IV. Az egylet képviselete és igazgatása.

Közgyülésről. 13. §. Évenkint peszach ünnepén rendes közgyülés tartandó, melynek hatásköre:

a) Titkos szavazással választ egy évre: elnököt, pénztárnokot és titkárt.

b) Választ egy évre 6 választmányi tagot és 3 póttagot.

c) Választ egy évre 3 tagú számvizsgáló-bizottságot.

d) Tárgyalja az elnök évi jelentését és az évi költségvetést.

e) Tárgyalja a számvizsgáló-bizottság jelentését és ennek alapján a fölmentést megadja.

f) Tárgyalja a választmány esetleges indítványait, az alaptőkének az egylet céljának megfelelő teljes vagy részleges fölhasználása iránt.

g) Tárgyalja az alapszabályok megváltoztatását vagy az egylet föloszlását célzó választmányi határozatokat.

h) Választja a választmány által kijelölt tiszteletbeli tagokat.

i) A jegyzőkönyv hitelesítésére kiküld az elnök és titkár mellé 2 tagot.

Az *f)* és *g)* alatti kérdésekben hozandó határozatokhoz a tagok fele részének jelenléte és a jelenlevők kétharmad szótöbbsége szükséges.

Az alapszabályok megváltoztatása vagy az egylet föloszlása tárgyában hozandó közgyülési határozatok foganatosítás előtt a nagyméltóságú m. kir. belügyminiszteriumhoz fölterjesztendők.

14. §. A választmány határozatára, vagy tiz rendes tag kivánatára köteles az elnök vagy helyettese rendkivüli közgyülést összehivni.

15. §. Ugy a rendes mint a rendkivüli közgyülésre az egylet minden tagja irásosan meghivatik. E meghivókon lehetőleg a tárgysorozat is kitüntetendő. Érvényes határozat hozható ha 15 tag jelen van. Ha valamely közgyülésen a tagok határozatképes számban meg nem jelennek, tizennégy napon belül új közgyülés hivatik egybe, mely tekintet nélkül a megjelent tagok számára határozatképes.

16. §. A közgyülés határozatai az egylet minden tagjára kötelezők.

17. §. Harmadik személyek, testületek és hatóságokkal szemben az egyletet az elnök képviseli.

18. §. Az elnök hivja egybe irásos, névre szóló meghivó útján a köz- és választmányi gyüléseket, vezeti azokat és utalványozza a kiadásokat. Akadályoztatása esetében egy választmányi tag helyettesíti. Az elnök őrzi az egylet törzsvagyonát a pénztárnok ellenőrzése mellett és őrzi az egylet pecsétjét is, melynek körirata: „Szegedi zsidó komaegylet 1860.“

19. §. A pénztárnok felelősség terhe alatt kezeli a befolyó pénzeket, fizeti az elnöki utalványokat és minden bevétel és kiadásról szabályszerü könyvet vezet.

20. §. A titkár teljesiti az ellenőr tisztét, ellátja az irásbeli teendőket, szerkeszti és őrzi a köz- és választmányi gyülések jegyzőkönyveit.

21. §. A választmányi ülések jegyzőkönyveit az elnök és titkár hitelesitik.

22. §. Az egylet minden tisztviselője tisztét dijtalanul teljesiti.

23. §. A választmányi ülés határozatképes, ha három tag jelen van.

Választmányról.

24. §. *A választmány hatásköre:*

a) Intézi az egylet ügyeit:
b) Kezeli az egylet vagyonát.
c) Javaslatot tesz az évi költségvetés iránt.
d) Alapító és rendes tagokat fölvesz.
e) Tiszteletbeli tagokat kijelöl és a közgyűlés elé terjeszt.
f) Szolgát választ.
g) Az alapszabályok megváltoztatására nézve a közgyűlésnek indítványt tesz.
h) A választmányi ülések jegyzőkönyveit elnök és titkár hitelesíti.

25. §. A választmány oly egyleti tagot, ki a tagsági díjat két éven át le nem fizeti, az egyleti tagok sorából kitörülhet. A kizárt tag ez ellen a közgyűléshez felfolyamodhatik.

26. §. Az egylet egy fizetéses szolgát tart, kinek évi bérét a közgyűlés, teendőit pedig a választmány szabja meg.

Egyleti vagyonról.

V. Az egylet vagyona.

27. §. Az egylet bevételét képezik:
a) felvételi díjak,
b) tagsági díjak,
c) adományok.

A közgyülésnek jogában áll a tagsági díjat felemelni.

28. §. Az egylet alaptőkéjének gyarapítására és az egylet iránti érdeklődés felköltésére közgyülési határozat alapján egyleti társas lakoma rendezhető, úgy azonban, hogy annak költségei az egylet pénztárát ne terheljék.

29. Az egylet alaptőkéje kamatozó államsorsjegyekben helyezendő el, melyeknek folyó és sorszámai az egylet főkönyvébe vezetendők be. Ezen sorsjegyek bevásárlásáról és megőrzéséről a választmány gondoskodik. A folyó kiadások fedezésére ezen sorsjegyeknek csupán kamatai fordittatnak.

30. §. Ha az egylet sorsjegyeinek valamelyike kihuzatik, akkor az iránt, hogy a nyeremény, amennyiben az illető összeg nem csatoltatik az egylet alaptőkéjéhez, melyik helybeli zsidó jótékony vagy művelődési célra fordittassék, a közgyülés határoz.

31. §. Az egylet feloszlása esetében a közgyülés határoz az egylet vagyonának valamely helybeli zsidó felekezeti jótékony vagy művelődési célra vagy célokra való fordítása fölött. E határozat foganatosítás előtt a m. kir. belügyminiszterium elé terjesztendő. Az egylet tagjai az egylet vagyonára jogot nem formálhatnak.

32. §. A választmány minden egyes tagjának jogában áll a számadásos és pénztári könyvekbe mindenkor betekinteni.

VI. Az egylet tiszteletbeli és alapító tagjai.

33. §. A választmány ajánlatára az egylet érdekeinek előmozditásában különös érdemeket szerzett egyéneket a közgyülés tiszteletbeli tagokká választhat.

34. §. A szegedi zsidó hitközség elnöke ebbeli tisztének tartamára a koma-egylet tiszteletbeli tagja.

35. §. Aki az egylet javára egyszer mindenkorra 50 (ötven) o. é. forintot, vagy többet adományoz, az egylet alapító tagjának tekintetik s a rendes tagok jogaival és kötelességeivel bir, azonban a felvételi és évi díj fizetése alól felmentetik.

VII. Az alapszabályok megváltoztatása.

36. §. Az alapszabályok megváltoztatása csak közgyűlésen két-harmad szótöbbséggel határozható el.

VIII. Az egylet feloszlása.

Feloszlásáról.

37. §. Az egylet feloszlását csak az egyleti tagok kétharmadának jelenlétében az e célra összehivott közgyűlés egyszerű többséggel határozhatja el. Ha a tagok ily számban össze nem gyűlnek, tizennégy napi időközben ujabb közgyűlés tartandó és csak ezen ujabb közgyűlés sikertelensége esetében lesz jogosult a további tizennégy napi időközben egybehivandó harmadik közgyűlés, tekintet nélkül a megjelenő tagok számára az egylet feloszlását elhatározni, amely határozat azonban foganatosítás előtt a magas kormánynál bejelentendő.

38. §. Az esetben, ha az alapszabályokban meghatározott célt és eljárást illetőleg hatáskörét az egylet meg nem tartja, a királyi kormány által, amennyiben további működésének folytatása által az állam vagy az egyleti tagok vagyonérdeke veszélyeztetnék, haladéktalanul fölfüggesztetik s a fölfüggesztés után elrendelendő szabályos vizsgálat eredményéhez képest végleg föl is oszlattatik, vagy esetleg az alapszabályok legpontosabb megtartására különbeni feloszlatás terhe alatt kötelezteték.

TIZENHARMADIK FEJEZET.

A betegápoló és temetkezési egylet.

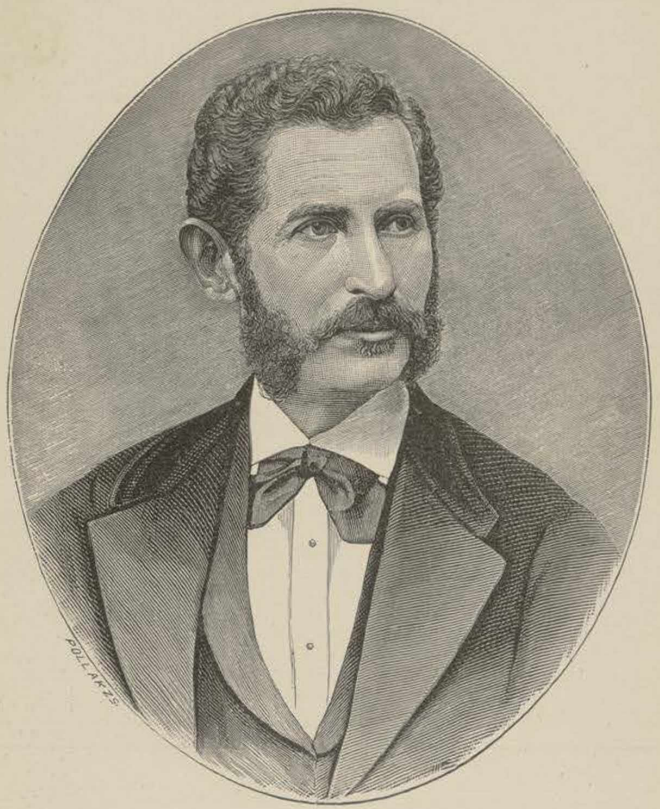
Községünkben már 1821-ben említtetik a betegápoló-egylet (בקור חולים), azonban később nem találjuk nyomát. Ily egyletek a zsidó községekben régen állanak fenn: nálunk Dr. Kraus Vilmos kezdeményezése folytán 1861 november 24-edikén alakult a betegápoló egylet ביקור חולים. Alakuló ülésén Jeiteles Simont választá elnöknek, ki e minőségben 1865-ig működött, s Dr. Kraus Vilmost, ki igen tehetséges kezdő orvos volt, egyleti orvosnak, ki azonban 1862 nov. 14-edikén alig egy évi működés után elhalálozván, helyébe Dr. Hreel Fülöp lépett, kit később Dr. Altwer Armin váltott föl, ki mint egyleti orvos jelenleg is működik.

Az egylet alapszabályai 1862 december 9-edikén Löw Lipót főrabbi indítványára magyar szövegezésben terjesztettek föl jóváhagyás végett.

Az egylet az alapszabályaiban körülirott tevékenységi körben működött és évenkint fokozódó összegekkel gondoskodott beteg tagjainak ápolásáról és gyógykezeléséről. A kiadások 1865-ben 373 frt 97 krra. 1883-ban 1075 frt 60 krra rugtak.

Az egyleti vagyon gyarapodására nézve a következő adatok nyujtanak tájékozást: 1862: 313 frt 15 kr. 1865: 2430 frt 73 kr. 1880: 6803 frt 68 kr. 1883: 7330 frt 52 kr.

Az egyletnek elnöke 1868 január eleje óta **Vass Fülöp.** Szül. 1838 május 24-edikén Veszprémben. Az egylet érdekében immár 17 éven kifejtett buzgó működése mellett, a hitközség ügyeinek intézésében is 1873-ban s 1879-től 82-ig mint előljáró vett részt s jelenleg is tagja az előljáróságnak.

Vass Fülöp

A SZEGEDI ZSIDÓ BETEGÁPOLÓ ÉS TEMETKEZÉSI EGYLET ALAPSZABÁLYAI.

I. fejezet.

Az egylet cime.

1. §. Az egylet cime: „Első zsidó betegápoló és temetkezési egylet Szegeden.“

II. fejezet.

Az egylet célja.

2. §. Az egylet célja:

a) a tagoknak betegség esetében saját kivánatukra a gyógykezelést biztositani, valamint a szükséges gyógyszerek dijtalan kiszolgáltatásáról gondoskodni; *b)* megbetegedett egyleti tagokat napi segélydijjal támogatni; (11. §.) *c)* a meghalt egyleti tag tisztességes eltemetéséről gondoskodni. (15. §.)

III. fejezet.

Az egyleti tagok.

3. §. Egyleti taggá csakis Szegeden lakó zsidó 60 éven alóli oly egészséges férfi lehet, kinek erkölcsi magaviselete ellen alapos kifogás nem tehető.

4. §. Özvegy nők, kiknek férjei mint egyleti tagok hunytak el, ezeknek halála után szintén beléphetnek az egylethe: ez esetben kötelesek egészségi állapotuk kideritése végett magukat az egyleti orvos által megvizsgáltatni.

5. §. Az egylethe belépni szándékozó vagy az elnöknél jelentkezik, vagy valamely egyleti tag által ajánltatja magát. A fölvétel a legközelebbi választmányi ülésen történik.

6. §. Ha a belépni szándékozónak egészségi állapota iránt kétely támad, köteles az elnök az egyleti orvos tanácsát kikérni.

7. §. Az egyleti tagok lehetnek: *a)* rendesek. *b)* tiszteletbeliek.

8. §. Minden rendes tag tartozik belépése alkalmával o. é. három forint fölvételi — azonkivül havonkint harminc krajcár tagsági dijat fizetni. Özvegy nők, kik a 4. §. alapján a fizetéseket tovább eszközlik, a fölvételi dij alól fölmentvék.

9. §. Tiszteletbeli tagokul csak kiváló érdemü egyének vagy oly férfiak választhatók, kik az egyletnek kitünő szolgálatokat tettek. Tiszteletbeli tagok a választmány előterjesztése alapján a közgyülés által választatnak.

10. §. Minden rendes tag köteles:

a) a 8. §-ban megállapitott tagsági dijakat pontosan fizetni; *b)* az elnökség felszólitására valamely beteg egyleti tagot meglátogatni; *c)* egyleti tagok végtiszteleténél megjelenni.

Végtiszteletre kisérőül mindenkor 50 tag rendeltetik ábc rendben, kik is meghivó jegyek által a megjelenésre fölkéretvén, a megjelenést becsületbeli kötelességnek tartoznak ismerni.

11. §. Megbetegedett tagok betegségök egész tartama alatt kivánatukra az egyleti orvosok által dijmentesen gyógykezeltetnek. a szükséges gyógyszereket ingyen kapják és azon esetben, ha az orvos

véleménye szerint keresetképtelenek, naponta harminc krajcárnyi gyámolításban részesülnek, de évente csak hat hétig; ez idő után a beteg csupán orvosi kezelésre és gyógyszerekre tarthat igényt. Kivételes esetekben a választmány rendkívüli segélyt állapíthat meg.

12. §. Nőtlen vagy özvegy egyleti tagok, kik otthon kellő ápolásban nem részesülhetnek, kívánatukra az egylet költségén kórházba szállíttatnak, mely esetben napi segélydíjra igényt nem tarthatnak.

13. §. Valamely tagnak megbetegedése az egyleti orvosnál jelentendő be.

14. §. Az egylet segélyét igénybe vevő tagok kötelesek a legutolsó havi nyugtával magukat igazolni. Sürgős esetben e szabály mellőzhető ugyan, de a nyugta utólag felmutatandó.

15. §. Valamely tag elhunytakor tartozik az egylet a temetkezéshez kívánatra következőket szolgáltatni:

a) a koporsót;

b) két bérkocsit a gyászoló család részére;

c) a hét gyásznapon át a szertartásos imákhoz (minjan) tíz egyént és az egyleti tórát.

Az összes kiadások húsz forintot meg nem haladhatnak.

16. §. Amely tag három hónapon át a befizetéseket bármi okból elmulasztaná és fizetési kötelezettségének ismételt írásos felszólításra sem tenne eleget, minden jogát és igényét az egylet jótéteményeire elveszti a nélkül, hogy a már teljesített fizetésekre vagy az egylet vagyonára jogot formálhatna.

17. §. Valamely tagnak az egyletből való kizárása csakis választmányi ülésen határozható el és erről a kizárt tag írásbelileg értesítendő.

18. §. Minden tagnak jogában áll az őt ki nem elégítő választmányi határozat ellen a közgyűléshez felebbezni.

IV. fejezet.

Az egylet vagyona.

19. §. Az egylet vagyonát képezi az alaptőke, melyet sem csorbítani, sem bármiféle célra felhasználni nem szabad és amely kamatozó állampapírokba fektetendő. E papírok számai jegyzőkönyvbe iktatandók.

Az alaptőke szaporíttatik:

a) a belépő tagok felvételi díjai,

b) e célra tett adományok,

c) az állampapírok esetleges nyereményei és

d) az évi mérleg lezárása után fönnmaradó többlet által.

20. §. Az egylet tulajdonát képező értékpapírok az elnöknél levő főpénztárban őriztetnek, melynek egyik kulcsát az elnök, a másikat az ellenőr bírja.

21. §. Az egylet kiadásai következőkből fedeztetnek:

a) az alaptőke kamataiból;

b) a havi illetményekből;

c) adományokból, melyek azonnali felhasználásra rendeltetnek.

22. §. Ha az alaptőkét képező értékpapirok valamelyike 5000 frtig terjedő nyereménynyel kisoroltatnék, ezen nyeremény az alaptőkéhez csatolandó; nagyobb nyereményeknél mindenkor 5000 frt, úgy a maradéknak 10%-a az alaptőke gyarapitására fordítandó, a többi 90% pedig azon helybeli jótékony célokra fordíttatik, melyeket egy e célra külön összehivandó közgyülés kijelölend. (29. §.)

V. fejezet.

Az egylet igazgatása.

23. §. Az egylet ügyeit intézi:
A) a közgyülés;
B) a választmány;
C) a vizsgáló bizottmány.

24. §. Az egyleti tisztviselők hivatalaikért nem húznak fizetést, azonban önhibájokból eredő minden kárért felelősek.

A) A közgyülés.

25. §. A rendes közgyülés évenkint január hóban összehivandó, hogy:

a) az egylet működéséről szóló évi jelentés, valamint a vizsgáló bizottság által beterjesztett számadás eredményéről magának tudomást szerezzen;

b) elnököt, alelnököt, egyleti orvosokat, 15 választmányi tagot és 4 tagból álló vizsgáló bizottságot válaszszon;

c) az alapszabályok netáni módositását eszközölje, mely határozatok azonban foganatositásuk előtt a m. kir. belügyminiszterium elé terjesztendők;

d) a tett inditványok fölött határozzon;

e) szavazatszedő bizottságot, valamint a közgyülési jegyzőkönyv hitelesitésére három tagot válaszszon.

26. §. Az alapszabályok módositására vonatkozó inditvány a a közgyülés előtt legalább öt nappal terjesztendő a választmány elé tárgyalás végett.

27. §. A választások titkos szavazással és általános szótöbbség mellett történnek. Az elnök azonban közfelkiáltás utján is megválasztható. Szavazat-egyenlőség esetében a választásoknál a sors dönt.

28. §. A kisebbségben maradt elnökre vagy alelnökre beadott szavazatok, azoknak a választmányi tagságra beszámittatnak.

29. §. A közgyülés határozatképességéhez az összes tagok legalább egy tizedrészének jelenléte szükséges, kivévén a 22-ik §-ban emlitett esetet, melyhez a határozatképességhez az összes tagok egy harmadrészének jelenléte kivántatik meg. Ha a közgyülés határozatképes nem lenne, tartozik az elnökség négy hét alatt új közgyülést összehivni, mely aztán tekintet nélkül a jelenlevő tagok számára határozatképes.

30. §. A választmány határozata, vagy 30 tag indokolt kérelme folytán elnök köteles rendkivüli közgyülést egybehivni.

B) A választmány.

31. §. A választmányt képezi: az elnök, alelnök, egyleti orvosok és a közgyűlés által választott 15 választmányi tag.

Ha a választmányba beválasztott valamely tag a választást el nem fogadja, vagy később visszalép, helyébe a választások alkalmával legtöbb szavazatot nyert póttag lép.

Az elnök a választmány tagjait alakuló gyűlésre hivja össze. A választmány saját kebeléből választ ellenőrt és pénztárnokot, kik a lelépő tisztviselőktől az egyleti ügyek kezelését átveszik. Az alakuló gyűlésig a lelépő választmány köteles az egyleti ügyeket vezetni. E gyűlésen választatik az egyleti titkár is egy évre.

32. §. Az elnök az egyletet vezérli, a közgyűléseket és választmányi üléseket összehivja, azokon elnököl és a tárgyalásokat vezeti; a megszavazott kiadásokat utalványozza, és az egyletet közhatóságok, valamint harmadik személyek irányában képviseli. Szavazat-egyenlőség esetében az elnök szavazata dönt.

33. §. Az alelnök az elnököt támogatja és távollétében helyettesíti.

34. §. A pénztárnok a befolyó pénzeket átveszi és nyugtázza, a választmány által megszavazott és elnökileg utalványozott összegeket kiszolgáltatja és év végével a bevételekről és kiadásokról szóló kimutatást a választmány elé terjeszti.

35. §. Az ellenőr köteles a tagsági dijak beszerzésére felügyelni, a könyvelést ellátni, a kiadásokat ellenőrizni, az utalványokat ellenjegyezni, és a pénztárnak helyes kezeléséről magának tudomást szerezni.

36. §. A vizsgáló bizottság tagjai a választmány felszólítása folytán a számadásokat megvizsgálják és véleményeiket a közgyűlés elé terjesztik.

37. §. A választmányi üléseken mindazon folyó ügyek intéztetnek el, melyek a közgyűlés elé nem tartoznak; a választmány határoz továbbá tagok fölvétele és kizárása (17. §.) valamint betegeknek nyujtandó rendkivüli segélyezések fölött.

Határozatképességhez legalább nyolc választmányi tag jelenléte szükséges.

VI. fejezet.

Az egyleti orvosok.

38. §. Az egyleti orvosok száma a szükséglethez képest a választmány által határoztatik meg; megválasztásuk a közgyűlést illeti. Az orvosok kötelessége az elnök által hozzájuk utasított s belépni szándékozó tagokat megvizsgálni, a beteg egyleti tagokat lelkiismeretesen gyógykezelni és a betegségi állapotról a választmányt időről-időre értesiteni.

37. §. A keresetképtelen beteg harminc krajcár napi-dijjal való segélyezése csakis valamely egyleti orvosnak aláirt utalványára szolgáltatható ki.

40. §. Az egylet által nyujtandó segélyösszegek, orvosi kezelés és ingyen gyógyszerek élvezete csak azon tagoknak biztosittatik, kik az egyleti orvosok által gyógykezeltetnek.

VII. fejezet.

Az egyleti szolgák.

41. §. Az egyleti szolgákat a választmány fogadja föl és bocsátja el, ettől kapnak utasitásokat és az egyleti pénztárból fizettetnek.

VIII. fejezet.

Az egylet föloszlása.

42. §. Az egylet csak azon esetben oszlattatik föl, ha a tagok száma húszra csökkent. Ez esetben a választmány az egyletnek még fönntlevő kötelezettségeit biztositani, a még meglevő vagyont az utolsó közgyülésnek rendelkezésére bocsátani tartozik. A közgyülés ezen vagyont a szegedi zsidó hitközség kebelében önálló jótékonycélú egyleteknek olyképen adományozhatja, hogy ezek csupán a kamatokkal rendelkezhetvén, az alaptőke csorbitatlanul megmaradjon. E határozatok foganatositás előtt a magy. kir. belügyminiszterium elé terjesztendők.

43. §. Ha az egylet az alapszabályokban meghatározott célt és eljárást, illetőleg hatáskört meg nem tartja, a kir. kormány által, amennyiben további működésének folytatása által az állam vagy az egyleti tagok vagyoni érdeke veszélyeztetnék, haladéktalanul fölfüggesztetik és a fölfüggesztés után elrendelendő szabályos vizsgálat eredményéhez képest végleg föl is oszlattatik, vagy esetleg az alapszabályok legpontosabb megtartására különbeni föloszlatás terhe alatt kötelezteték.

30181. szám.

Látta a magyar királyi belügyminiszter.
Budapesten, 1876. évi julius hó 4-én.

B. Keményi,
államtitkár.

P. H.

III. RÉSZ.

TANÜGY.

TIZENNEGYEDIK FEJEZET.

Népiskola.

Az első intézkedés, melyet a hitközség a tanítás ügyében tett, 1820-ban említtetik. Ekkor ugyanis, mint a régi jegyzőkönyv feljegyzi, nemcsak tanítás, hanem egyúttal erkölcsi nevelés céljából,[1]) a gyermekek négy osztályba soroztattak. A tananyagot s a tanerők beosztását így állapították meg: Előkészítő osztály: héber olvasás egész az imakönyv folyékony olvasásáig, tanítja: (התורני) Holitsch Léb. Első osztály: imakönyv tanulása és a tóra megkezdése, tanítja: (התורני) Bak Bernát (יהקאל בער). Második osztály: tóra fordítás, Rasi commentárjával és a Mendelssohn-féle biurral, tanítja: (התורני) Deutsch Wolf. Harmadik és negyedik osztály: talmud, tanítják: (התורני המופלג מוה) Brody [Cipóresz] Sámuel[2]) (mh. 1830) és (הרבני המופלג מוה) Lébes Charif, kinél a fennemlített Wodianer Kosman (98 l.) is tanult. A tanítók tisztán a tandíjból fizettettek, melyet még annak is meg kelle fizetnie, ki gyermekét nem küldé az iskolába. Felügyelő bizottság[3]) is küldetett ki, melynek tagjai a rabbi elnöklete alatt Kohen Ábrahám bíró, Levinger Áron, Basch József és Cajus Mendel voltak. E bizottság hetenkint felváltva egy-egy osztályban

[1]) ולא המדריט לבד אלא לחנך אותם במעשים טובים.

[2]) Brody (Cipóresz) Sámuel már 1796 körül jött mint talmud-tanító Szegedre s az elöljáróság 1827-diki jegyzőkönyve igen tudós és jámbor férfiúnak mondja, ki a községnek gyakran mint dajjan is tett szolgálatokat. Hajlott korára való tekintettel nyugdíj szavaztatik meg neki.

[3]) הנקבוצרשטן הנבחרים להשגיח על תלמוד תורה.

exament tartott s fel volt jogosítva a tanítónak felmondani, ha kötelességének nem felelt meg (מאן קיין שעוזה נשעהט).

Az iskola-ügy intézésére, szorosabban véve az akkor még kizárólagos héber tanításra 1820-ban חיא חניכה תקצא külön Talmud-Tóra-Chevra[1]) alakult, mely a szegény gyermekek helyett fizette a tandíjat és a tandíjak beszedéséről gondoskodott s 1821-ben, midőn mint közönségesen a tandíjak nem folytak be pontosan, magánosoktól vett fel kölcsönt, hogy a tanítókat (מלמדים) pontosan fizethesse. Havonkint sorshuzás útján két tag jelöltetett ki, ki azoktól, kiknek az iskolában (חדר) gyermekök volt, a tandíjat (שבר לימוד) beszedte. A szegényekért a Talmud-Tóra fizetett.

Az előző években részint egyes családok tartottak tanítókat gyermekeik számára, részint egyes tanítók tartottak iskolákat. A legelső ily tanító (melammed) 1790—2-ben Löbl Fax, paedagogus, mint a városi összeírás írja, azaz Paks 1807-ben Jakab és Jonatan Melammed említtetnek, majd 1814-ben Icek Melammed, 1816-tól kezdve Reich Salamon Löb („der Altofner") mh. 1847-ben, 1836-ban Jakab Melammed (Hahn Jakab, mh. 1860 január 17).

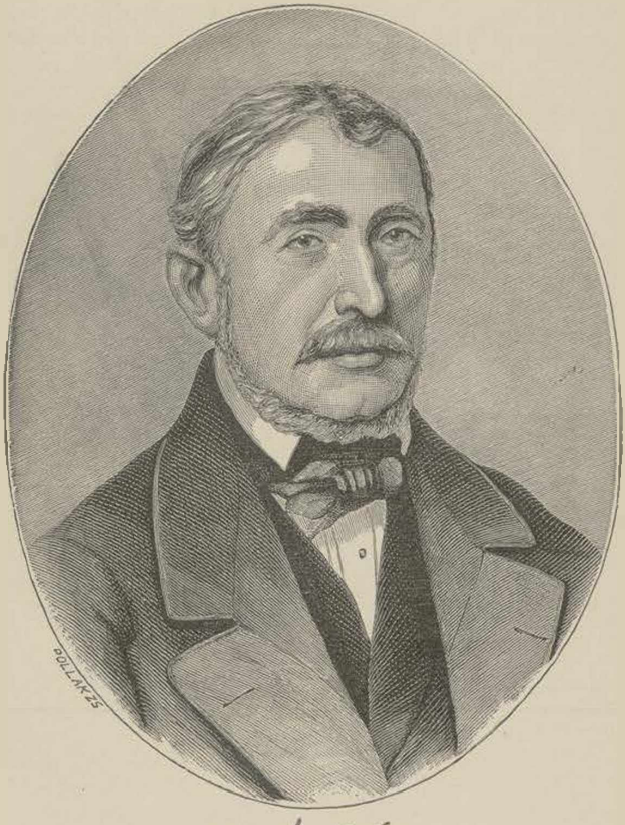
E pusztán héberül tanítók idővel nem feleltek meg a szülők igényeinek. Ezért a harmincas s részben a negyvenes években sok magántanító volt[2]) Szegeden, kik már a világi tantárgyakat is tanították. Ilyenek voltak: Weil Áron, Berger Ábrahám 1834 óta, Hungerleider Mózes talmud tanító 1844-ig, Gelbstein Bernát, Haberfeld Simon 1837, Goldman Mór 1853—5, Heszky Simon, Politzer Gerson, Steinfeld Ábrahám 1840, míg Simeles L. két osztályú magániskolát tartott fenn 1843—4.

Nyilvános rendes iskola alapítása céljából 1839 nyarán[3]) Basch József kezdeményezésére iskola-egylet (Schulverein) jött

[1]) חברא דתלמוד תורה, Alakulásánál jelen voltak: Ausländer Salamon (Kálmán), Kohen Ábrahám, Lévy Mátyás, Deutsch Salamon, Szegál Ferenc (Rúben), Cajus Mendl, Pollak Simon, Pollak Jakab (Jochanan Hirs), Reiner József, Basch József, Cinner Jakab, Kohn Ábrahám Jesája, Fischer (izsáki) Löb, Ausländer Dávid, Herc'l Mózes, Pollak József (Jüda), Prinz Löb. Az alapító tagok 2 frtot fizettek s 3 krajcár heti fizetésre kötelezték magukat. A befizetés marcheván újholdjától kezdődött. Az első gondnokok Ausländer Dávid és Herc'l Mózes voltak.

[2]) Már az 1823-ódiki adókivetés 10 magántanítót sorol fel, kik egyes családoknál mint nevelők működtek.

[3]) Bonaventura Mayer, Die Juden unserer Zeit. Regensburg 1842, 41 l. „In Szegedin sind die Verhältnisse der Juden in Ganzen genommen nicht viel anders als in Arad. Nur ist die Schulbildung noch nicht auf den Grad gediehen, wie dort. Denn erst vor drei Jahren dachte man in dieser Stadt daran, Unterrichtsanstalten zu errichten, usw.

David Dávila

létre, melynek alapszabályait az elöljáróság augusztus negyedikén helybenhagyta. 885 forintnyi iskolaalapot adtak össze és szeptemberben a talmud tóra jövedelmeit is az egyletnek engedte át az elöljáróság, amely az iskolára semminemü befolyást nem gyakorolt (elölj. jkv. 1839 okt. 2). Az egylet ugyancsak szeptember hava óta subventióval ellátta Mahler Izsák magánintézetét, melynek tanítói Bernstein (később Borostyáni) Nándor, Romanov Péter, Leitner Mózes s később Hertzka Sámuel, Simeles L., Mihály József, Metz Mór — ki a nyilvános iskolánál is működött 1844 és 50 közt — és Freyler Ede voltak s amely az Ullmann-féle udvarban (jelenleg Kirschner Herman háza, Mérey-utca 6) volt elhelyezve. A Mahler-féle iskola 1843-ban megszünt s ujból csak a magániskolák maradtak meg. Ezeknek kimutatása 1844-ből:

Tanító.	Elemi oszt.	I. oszt.	II. oszt.	III. oszt.
Leitner Mózes	19	2	4	—
Bak	4	4	7	—
Metz Mór	—	6	4	—
Simeles L.	—	20	13	23
Kriegler József	9	5	—	—
Kohn	4	8	2	—
Ungerleider	—	3	8	6
Összesen:	36	48	38	29

Összesen e magániskolákba 151 fiú járt, amely összegbe a talmud-tóra által tanított szegény tanulók is be vannak tudva.

A hitközség a Mahler-féle iskolát kivánta átvenni és nyilvánossá tenni s 1840-ben erre törekedett. E célból ez év március havában kihirdették a zsinagógában, hogy senki magán házi tanitót ne fogadjon azok közül, kiknek gyermekei iskolába járnak, hanem hogy esetleges panaszaik, kívánságaikkal az elöljárósághoz forduljanak. A szülők t. i. a tanítás eredményeivel sehogy sem voltak megelégedve. A község ezért tetemes áldozatokra mutatkozott késznek s a nyilvános iskola felállítása érdekében már 1840 elején Kreminger Antal alesperes s kerületi iskolai igazgató utján a nagyváradi tankerület főigazgatójához Lonovics József csanádi püspökhöz fordult, ki 1840 február tizedikén meghagyja Kremingernek, hogy az „alapitandó s külső, belsőkép rendezendő szegedi zsidó iskola“ ügyében járjon el. Erre áprilisban a zsidó választott község ülésén Kreminger jelenlétében egyhangulag kimondatott, hogy az iskola felállitandó. Mindjárt iskolai bizottság is alakittatott, melynek tagjai Basch József,

Rath József. Ellenberger Henrik. Singer Vilmos. Reiner József id.. Goldberger Salamon, Ausländer Dávid és Baron Jakab voltak.

Április 24-edikén a választott község ülésén az iskola alapítására nézve következő eljárás határoztatott. Az iskolába járó tankötelesek szülőire repartáltatik 1100 frt. a többi szülőre. azokra kik magántanítót tartanak. 300 frt.[1]) a hitközség pénztára fizet 200 frtot összesen 1600 frt. Ezenkivül szedetik félévi beiratási díj fejében 1 frt. A tanítók ideiglenesen alkalmazandók. Ily módozat mellett a Mahler-féle iskola átvétetett, azonban mint minden új intézménynek bizalmatlansággal kelle küzdenie. Az elégületlenek a tanítókat, a módszert kritizálták és a szokatlan új iskolaadó ellen ellenszegültek, olyannyira, hogy az iskolai bizottság a tanácsnál keresett orvoslást. melynek végzése a következő:

1840 Szent Jakab hav. 20. 1848 szám.

A szóbani közönség által alapított s a hazai nyelvnek alapos tanulására, úgy mint az elemi ismeretekre es szükséges tudományokra kiterjesztett oskola a köztudomány szerént olyan lévén, mellyben a sarjadék a hazának hasznára neveltethetik és képeztetthetik, ennél fogva azt a tanács pártfogása alá vévén, egyszersmind miután az illy lélek képezési intézeteknek kormánya célszerüleg s hasznosan csak egyedül az ahhoz értők által vezetetthetne és a nagy hasznot igérő közcél pedig egyedül úgy érettethetnék el, ha a tanulási választmány minden más ahhoz nem értők beavatkozásától menten s gátolás nélkül munkálódhatik — meghagyatik Müller Fer. kapitánynak, hogy a fentebb előadott panaszoknak hathatós intézete általi elenyésztetését a tanulási rendszernek, mint célszerünek ismertnek, sértetlen tartását, a tanítóknak sérttetlenségeket s a választmány munkálódásainak beavatkozástóli meg nem akadályozhatását eszközölvén, egyszersmind abban is munkás legyen, hogy az oskolai költségek kivetése rendessen s igazságossan tetessék és végre a fizetni nem akarókat a reájok eső résznek pontos lefizetésére, hathatósan szoritsa — mindenekelőtt pedig, hogy a tanítók a fizetők muladékoskodásaik által, hátramaradást szenvedni ne kéntelenitessenek, járuló fizetéseiknek évnegyedenként a közös Tárból. (mellybe a kivetési mennyiségeknek mindenesetre befolyni kelletik) leendő pontos kifizettetéseket eszközölje.

Ugyancz ügyben a kerületi oskolaigazgató, Kreninger Antal is erélyes hangon ir a hitközségnek, azokat, kik az iskola ügyében „minden jobb érzetet és nevelést kizáró üres viszálkodást" kezdenének, följelentéssel és szigoru büntetéssel fenyegetve.

[1]) A kivetés tényleg sokkal nagyobb volt. Kivettetett 1640 frt. még 7 félre 30, 34 félre 20, 15 félre 15, 29 félre 10, 47 félre 5 forintjával. Július végén az iskolai költséget igy számolták el: Bevétel: önkéntes adományok 922.45. befolyt iskolai pénz 620. második félévben 73.30, idegenek s keresztény tanulóktól 65.30, házbér 249. összesen 1930.05 frt. Kiadás: Tanítók fizetése 1271.52, egyéb költség, szerelvények 599.21½, könyvek s hangjegyek 88.42, házbér 25, összesen 1874.15½ frt.

Szeptemberben közölte ezenfelül a főigazgatói leiratot, melylyel meghagyatott, hogy a legfelsőbb engedély megérkeztéig az iskola változatlanul fenntartandó. Ugyanő érdes hangon tiltakozik október elején az ellen, hogy a tanítói fizetések leszállíttassanak s a tanítók csak ideiglenesen egy évre alkalmaztassanak, azon általános iskolai terv ellen, amelyet a község ő általa a főigazgató, illetve a helytartótanácshoz felterjesztett.[1])

Az erélyes fellépésnek nem volt meg a kívánt sikere: az iskola visszaesett magániskolai jellegébe s a szép kezdeményezésnek ezúttal sikere nem volt.

Midőn a püspök 1841 november havában Szegeden volt, Ausländer Simon, Baron Jakab és Schlesinger Jakab tisztelegtek nála a hitközség nevében, hogy megköszönjék az 1840-ediki országgyülés alkalmával a zsidók érdekében kifejtett tevékenységét. A püspök válaszában megsürgette az iskola felállítását, mire a község küldöttei kijelentették, hogy mihelyt a zsinagógaépítéssel elkészülnek, körülbelül 1843-ban, hozzálátnak az iskola szervezéséhez.

Ezen ígéretet Pillitz Dániel buzdítása folytán igyekeztek beváltani. Erre vonatkozólag 1844 február 15-ödikén elhatározták, hogy az iskola a folyó évben okvetetlenül felállítandó, a magániskolák beszüntetendők s aki házitanítót tart, azért a reá kivetendő tandíjat köteles megfizetni. Ez irányban szeptember havában tanácsi intézkedést kértek. Ez úton októberben a magániskolákat, miután a fennállottaknak engedélyök különben sem volt, sikerült beszüntetni[2]) úgy, hogy a kiküldött Müller Ferenc főkapitány a tanácsnak 1844 dec. 26-odikán jelenthette, hogy „az apróbb tanodák már elmultak.“[3]) A nyilvános iskola tanterve a hatóságnak 1844 dec. 22-edikén bejelentetett s a következő:

JEGYZÉKE

azon oktatási tárgyaknak, melyekben tanítványai a kehelbeli izraeliták magyar-héber rendes tanodájának oktattatnak.

Elemi osztályban.

Magyar héber német } betüzés és magyar héber német } szótagolás és müvészeti olvasás.

[1]) „Ezekből láthatja a közönség, hogy ingyen veri a levegőt, midőn az ellen szegzi magát, mit ő maga felszólítás nélkül kívánt, mozdított s . . . felterjesztetett.“

[2]) Az egyik magániskola tanítója Leitner Mózes, haláláig, 1885 január 19-éig, a hitközségtől lakvidíjat kapott kárpótlásul felszalatott iskolájáért.

[3]) Később 1848 s 49-ben, sőt még az ötvenes években is, pl. 1854 aug. 6-án, a községnek újból hatósági közbenjárást kellé kérnie újabban keletkezett zugiskolák bezáratása és a magántanítók tartásának betiltása érdekében.

Számlálni magyar és német nyelven.
Kis imák.

I. osztály alsó rende.

Magyar, héber, német } olvasás, ösztönzéssel az olvasottnak meggondolására és magyar, héber, német } szépirás.

Számozni, oktatás a fej-számvetéshez.
Magánhangzózni magyar, héber és német nyelven.
Bibliai történet eredeti szövetegben.

I. osztály felső rende.

Mózes 1. könyve szentírás az eredeti nyelven.

Magyar, héber, német } olvasás és magyar, héber, német } szépirás

magyar, héber, német } nyelvtan.

Fej- és számvetés.
Rövid előadás a természettanból.
Bibliai beszélyek.
Magánhangozni magyar, héber s német nyelven.

II. osztály.

Hittan.

Magyar, héber, német } nyelvtan, helyesírás és szépirás.

A szentirásban Mózes 2-ik könyve az eredeti nyelven és „Salamon mondásai."
Magyar történet, honi nyelven.
Magyarország földleirása.
Természettörténet.
Fej- és számvetés.
Olvasni és vigyázni a szó és beszédhangra.

III. osztály.

Hittan.

Magyar, héber, német } nyelvtan, földleirás, fogalmazás és szépirás.

A szentirásban Mózes 4-ik és 5-ik könyve eredeti nyelven, comentarussal.
Izsajás.
Fej- és számvetés.
Természettörténet.
Szépen olvasni.
Földleirás közönséges és Európáról s a bibliai nézőhelyről.
Történet: a honi s az izraelitai.

A szorgalmi idő mai felfogásunk szerint hihetetlenül nagy volt. Az iskola fennállásának első éveiben. 1844—46-ban. naponkint 8-tól 12-ig s 2-től 7-ig tanitottak. Igaz. ide vannak értve az ismétlő órák is. melyek 11-től 12-ig s 6-tól 7-ig adattak. de még ezek nélkül is 7 óra volt a tanitási idő. Az ismétlő órák adására az előljáróság 1845 márc. hatodiki határozatával kötelezte a tanitókat, kiknek ez órákért a bennök résztvevő tanulók havonkint 1 vfrtot fizettek. 1852-ben szállitották le a napi óraszámot hat órára (8—11, 2—5) s 1854-ben az előkészitő (első) osztályban 30, a többi 3 osztályban 34 heti óra volt. amely nagy óraszámot a magyar oktatással indokolták. „melyre városunkban különös gond fordittandó." Ezenkivül a gyermekek az ötvenes évek végéig tanitóik vezetése alatt naponkint reggel ½ 8-kor templomba mentek.

A magyar nyelv tanitására elejétől fogva nagy súly fektettetett az iskolában. 1845-től 1870-ig külön. többnyire keresztény magyar tanitókat tartott a község. 1845-ben Freyler (Szabadfy) Ede rókusi tanitó tanitott naponkint két órát. Külön tanitót kivánván a község alkalmazni. 1845 március havában a kecskeméti és szarvasi ref. főiskolák igazgatóihoz fordult alkalmas egyén kijelöléséért. ami eredményre nem vezetvén. júliusban pályázatot irt ki a magyar tanszékre. 1852-ben heti 5 magyar óra volt minden osztályban. A tannyelv azonban csak az első osztályban volt magyar — a hatóság nem is engedett volna meg egyebet. 1863-ban már az egész iskola tannyelve — egy-két tantárgy kivételével — magyar volt. úgy. hogy a Szegedi Hiradó akkor constatálta a vizsgálatok alkalmával, hogy „a szegedi új izr. nemzedék nyelvben. lélekben magyarrá fejlődik."

Az iskola alapitását megkönnyité az 1833-ban alakult Ifjúsági Egyesület (Jugendverein חברת נעורים). Ez valószinüleg a pesti hasonló nevü régebbi egylet mintájára alakittatott s alapszabályait az előljáróság dec. 19-edikén helybenhagyta azon kikötéssel, hogy az egylet elnökét a hitközség választja. Ezen egylet 1855-ig állott fenn s az iskola alapitását az által könnyité meg. hogy 1844-ben az iskola számára 2000 forint alapitvány után eső kamatokat felajánlott s ennek fejében csak azt kötötte ki. hogy az iskolai bizottság tárgyalásainál az előljáróság által kinevezendő egy tagja (ez Baron Jakab lett) által képviselve legyen. A kamatok. eleinte 10%. később 6% befizetése meg is történt pontosan. 1850 január havában azonban.

miután a hk. 1849 julius hava óta szünetelt[1]) iskoláját meg nem nyitotta, utolsó részletül félévre 60 forintot átküldenek, a további fizetés alól azonban magukat fölmentve érzik.

Az előljáróság válaszában kiemeli, hogy a háborús idők következtében az iskola szünetel ugyan, de nincs föloszlatva — aminthogy 1850 április 21-edikén tényleg ujból megnyilt — sőt a szegények iskolája tényleg fenn is áll s így nincs ok az alapitvány visszavételére. Az egyesület erre határozatát megmásitá, sőt a hitközségnek, a bakkancs kontribúció következtében beállott szorult állapotban, 1000 frtnyi zálogkölcsön felvétele céljából sorsjegyeit is kölcsön adta. Az egylet 1855 elején megszünt, mert sok évi elnöke, Baron Jakab, ez év március hava 31-én elhalt.[2])

A felügyelet külön bizottságra ruháztatott. Pillitz Dániel 1844-től 1847-ig, mint e bizottság tagja, vezette az iskola igazgatását. Őt Singer Vilmos váltotta fel, ki 1847-től 1850-ig volt az iskola igazgatója, mely hivatalt 1850 végén tőle Löw Lipót vette át, kinek az oktatásügy mindig kiváló gondját képezte. 1855-ben a helytartótanács az iskola igazgatását a városi elemi iskola igazgatóra, Tóth K. Jánosra bizta, mig az iskolai előljáró ujból Singer Vilmos lett. Iskolai előljárók 1863 Singer Vilmos, 1864—5 Szivesy József, 1865—7 Scheinberger Antal, 1867—73 Singer Vilmos. 1873-ban Singer Vilmos. 1873 végétől 1876-ig Dr. Déry Károly, 1876—8 Reitzer Jakab, 1878—81-ig Dr. Rósa Izsó, 1881 vége óta Dr. Cukor Ignác. Az iskola orvosa 1862 óta Dr. Altwer Ármin.

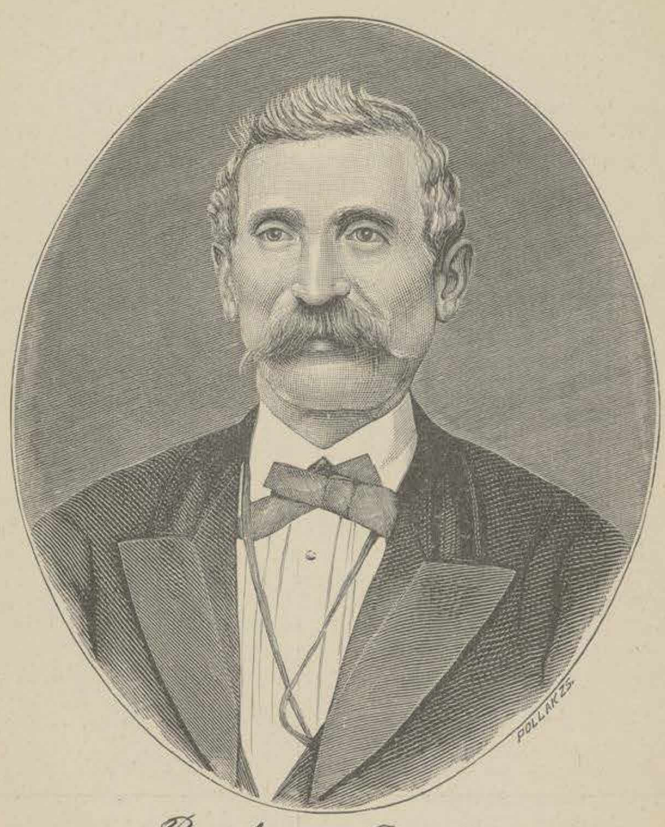
[1]) 1848 nyarán az iskola a hatóság által transportházul használtatott, a többi iskola is mind hasonló célra vagy kórházul rendeztetett akkor be, l. Reizner I. 165. s csak novemberben ürittetett ki a hk. kérelmére, mikor is a tanitás ujra megkezdődött.

[2]) Baron Jakab, keszthelyi születés, mh. 1855 márc. 31-edikén 74 éves korában. Emlékét a Chevránál tett alapitvány tartja fönn. Sirirata:

פ"נ עצמות הגביר הוקר והנכבד ב"ה יעקב הכהן בארון יושם אמי
דאבעלע אחד ממנחיי עדתנו הקדושה ויאש לחברת הבחורים הנקראת
וועכנדפלייגיי. ועוע יעקב יומת ביום י"ג ניסן ויקבר בכבוד גדול ביום י"ד ניסן
בשנת תרטו לפ"ק

יבי חי בארג קלו הה בעשן כלו
עבורי קבר ירחתי יצא ירך אין
קדושי אלי הבט נא אל טוב ידי שעלי
בך אבטח רחם עלי אליך אשא עין.

Baron, mint már említők, az iparos kiképzö egylet létrehozásán, illetve az ifjúsági egyletnek ilyenné való átalakitásán fáradozott 1842-ben (lásd 179 l.) s a föntemlitett iskola-egyletnek is pénztárosa volt.

Reitzer Jakab

Mint tanítók a következők működtek:

1844—75 **Strummer József.** Szül. Lembergben 1811 jan. 22. Gymnáziumot végzett u. o. 1820—8, philosophiai s paedagógiai cursust u. o. 1829—30-ban. 1830—1-ben Bécsben orvosnövendék volt, azonban megbetegedvén. Pestre ment. Tanító volt Izsákon 1831—4, azután Kecskeméten 1834—44-ig. Szegeden 1844—75-ig (fizetése 1844: 400, 1858: 450, 1863: 600, 1869: 800 frt), amikor 600 frttal nyugdíjaztatott. Végleges kinevezését 1855 jún. 28 a helytartótanácstól nyerte. 1867-ben az orsz. izr., 1870-ben az alföldi tanító-egylet választmányi tagja s az 1868-ban Szegeden tartott orsz. tanító-egyleti közgyűlés előkészítő bizottságának elnöke. Hosszú pályáján nagy sikerrel működött s a helybeli szakférfiak Pillitz Dániel, Löw Lipót, Singer Vilmos, Kreminger Antal, Dr. Tóth K. János és Menyhárt Ágoston tanítóképezdei tanár elösmerő bizonyítványaival dicsekedhetik.

1844 Rosenmark Herman. 1844—6 Kohn Áron. 1844—53 Kohn Vilmos apostagi, most Zentán. 1844—5 Freyler (Szabadfy) Ede. 1845—7 Jeiteles Simon, most kereskedő Bécsben. 1845—6 Követs Mátyás magyar tanító. 1847—60 Bloch Ignác szépírás-tanító. Szül. 1809 Pochlowitzon Csehországban. Budapesten magánzó. 1847 Gondák Imre magyar tanító. 1849—51 Műlrad Jakab domonyi születés, magyar tanító. Mh. Temesvárott. 1850—1 Pick Dávid csehországi. 1850—5 Kaplan énektanító. 1850—79 **Steinitz Mór.** Szül. 1814 dec. 5 Prágában. 1855-ig mint helyettes, azóta mint rendes tanító működött a leányiskolában. Fizetése 1850: 300, 1853: 400, 1869: 700, 1878: 800 frt. 1852 Püspöki Ferenc „magyar nyelvész." 1851—3 Fischer Sándor. 1852—3 Teveles Jakab. 1853 Eisler Lipót, most rabbi Eiwanowitzban. 1853—5 Joseffi Vilmos. 1853 Tomor Ferenc magyar tanító. 1853—61 Singer Izrael, most hitoktató S.-A.-Ujhelyen. 1855—7 Pfefferkorn Ábrahám, most Aradon. 1857—9 Seligman (később Szántó) Eleázár. Szül. K.-Szt.-Péteren Fehérmegye, jelenleg a pesti zsidó fiú népiskola igazgatója s az orsz. izr. tanító-egylet elnöke. 1858—68 Silberstern Lipót. Szül. Gr.-Jenikauban, most gyáros Bécsben. 1860—70 Nagy János. Szül. Szegeden, most a polgári fiúiskola igazgatója. 1860—2 Klein Jakab makai. 1862—3 Dr. Bak Izrael, most pesti hittanár. 1864—8 Heuduschka József. 1864 óta **Klein Salamon.** Szül. Nagy-Abonyban. Tanítóképző

zői végzett Szegeden 1855—7-ben. Tanító volt 1857—64-ig Zichyfalván, Csákváron, Vácott és Veszprémben. 1868 óta **Schulhof Lajos.** Szül. Várpalotán. Tanító volt Cegléden és Kecskeméten. 1869 Deutsch Miksa, most Simándon. 1869—73 Mauthner Adolf, most városi tanító Becsben. 1869—76 Weisz Gábor. 1869—71 Kohn Bernát. 1872 Weiser Gyula. 1875—9 Assinger Adolf. 1876 óta **Strasser Antal.** Szül. Tabon. Tanító volt B.-Gyarmaton s Kaposvárt. 1879 óta **Deutsch Samu.** Szül. Szegeden, tanító volt Gyomán.

Tanítónők. Csupán kézimunkát tanítottak: 1850—2 Hegyi Antónia. 1851—4 Pintérné s leánya Matild. Fizetések 1300 vft és 2 öl fa. 1854—5 Bába Janka. 1855—6 Wolfner szül. Singer Teréz. 1856—7 Neuman Janka. 1857—8 Vogel Anna. 1857—9 Bak férj. Seligmann Janka. 1859—66 Rosenberg Sarolta. Elméleti tantárgyakra is: 1860 Prinz férj. Zerkovitz Janka. Kézimunkára: 1868—70 Hauser férj. Klein Amália. 1869—73 Reisinger Anna. 1873—5 Wohlsinger Regina. 1873—5 Steinitz Minna. Elméleti tantárgyakra 1875 óta **Lederer** férj. **Kohn Anna** és **Horovitz Katalin.** 1879 óta **Stern Karolin.** 1880 óta **Fischhof Vilma** óvónő. 1882 óta **Kulinyi Berta** ipartanítónő.

A leányiskola[1]) 1851 május 14-edikén nyílt meg s előkészítő és két rendes osztályból s 1870-ig három osztályból állott, amikor teljes négy osztályúvá egészíttetett ki. Az előljáróság külön női bizottságot nevezett ki, mely a leányiskolára s különösen az ipartanításra felügyelt. 1853 óta e bizottmányt a nőegylet alakítja.

A leányiskola fel levén állítva, a hk. elemi főiskolává kérte emeltetni községi iskoláját, amit azonban a helytartótanács csak 1856 május 19-edikén kelt rendeletével teljesített.

Az iskola fenntartása a hitközség pénztárát terhelte. A költségek egy része a tandíjakból[2]) megtérült. A városi tár az iskola fenntartásához 1860 november elseje óta járul hozzá. Akkor, „tekintettel arra, hogy a helybeli izraeliták a város ke-

---

[1]) Addig a leányok részint magántanítókná tanultak, részint zugiparis kolákba — varróiskolákba — jártak, melyek nagyobb számmal voltak.

[2]) Tandíjban fizettek 1851-ben fiúk havi 48 krt, leányok 1 frtot, 1852/3 fiúk I. oszt. 48 krt, II—IV. oszt. 1 frt, 1856—8 fiúk I. oszt. 1 frt, II—IV. 1 frt 6 krt, leányok I—III. oszt. 1 frt 6 krt, 1859-ben havi 1 frt 15 krt. 1860/1-ben félévre 2 frt, idegenek 6 frtot, 1861/2 félévre 2 frt 50 krt, 1869 félévre 3 frt. A hetvenes években 1879-ig félévre 6 frtot, 1879/80 óta félévre 4 frtot.

belében fennálló intézetek terheit arányosan viselik". 500 frt évi segély szavaztatott meg, mely később 1000, 1882-ben 2000 forintra emeltetett. Az iskola tandíjbevételei és a reáforditott költségek a fent (141. lap) közölt statisztikai táblázatból kitűnnek: a tételekből azonban 1880 óta körülbelül 300 frt hittani tandíj-bevétel és 480 frt hittani tanítói fizetés levonandó.

A szegedi hitközség is felszólíttatott, hogy felekezeti iskoláját községivé tegye. Az alkotmányos aera első felének szabadelvűsége nem kedvezett a felekezeti iskoláknak, s nem egy zsidó község kapott az alkalmon, hogy az iskolafenntartás terheitől szabaduljon. Már 1870 március havában merültek föl erre vonatkozó indítványok az előljáróság kebelében s 1876 december végén a községi iskolaszék bizottságot is küldött ki, mely az iskola közössé tétele iránt a hitközséggel tárgyalna. A tárgyalás eredménytelen volt, mert az előljáróság tagjai akkor is a felekezeti iskola hívei voltak s azon tapasztalatok, melyeket a zsidó tanulók vallásos és *egyéb* oktatása és nevelése körül a közös népiskolákban *más városokban* tettek, minden kételyt kizáró módon igazolták az előljáróság álláspontját. A hitközség ma s még inkább mint ezelőtt, ragaszkodik a felekezeti iskolákhoz, melyekre nézve úgy a közoktatási kormány, mint a nagy közönség hangulata is ma már ismét sokkal kedvezőbb. Amily föltétlenül ragaszkodunk a felekezeti népiskolához, ép oly kevéssé tudunk a zsidó felekezeti középiskolákkal megbarátkozni. Egyes községek tartottak fenn zsidó reáliskolákat, de a szegedi 1854-ben, midőn hasonló iskola alapítására a cs. k. iskolai felügyelő felhívta, nem bocsátkozott a felekezeti válaszfalakat szaporító káros vállalkozásba.

A fiúiskola 1844-ben (l. 159 l.) a teremépületben helyeztetett el s 1863-ig változatlanul ebben maradt. Ekkor két tanterem épült, ott, hol most az óvó áll. Ezen épület azonban az árvízben teljesen elpusztult.

A leányiskola 1851-től 1871-ig azelőtt lakásokul szolgált helyiségekben tengődött. 1871-ben épült számára 10,000 frt költséggel, mely kötvények utján szereztetett be, a Margit-utcára néző 4 osztályos földszintes épület, melyben jelenleg a fiúiskola van. A városi tár ez épülethez 1000 forint segélylyel járult s az épület telkének szabályozásához a tanács a mélyárok-utca kiigazításául 10 □-ölnyi területet ingyen engedett át.

Az árvíz óta a leányiskola épülete a fiúk által vétetvén igénybe, a leányosztályok a hitközség nagytermében, irodájában

s egyéb helyiségeiben lettek ideiglenesen elhelyezve, míg 1883-ban a zsinagóga és Margit-utca sarkán az új, emeletes leányiskola felépült.

Értesítőket 1881/2, 2/3 és 3/4-ben adott ki az iskola. Azelőtt nyomtatott sorozat 1845-ben s kivételkép 1875/6-ban jelent meg. Az értesítők kimerítően ismertetik az iskola viszonyait, a tananyagot, mely megoldatik, a tanerők beosztását, a tanulók létszámát s érdemsorozatát. Mindezekről itt részletesen nem emlékezünk meg s csak általánosságban jegyezzük meg, hogy az iskola virágzó állapotban van, s úgy a hitközség hatóságai, mint a nagy közönség kiváló bizalmának és támogatásának örvend.

Év.	Fiúk.	Leányok.	Elők. v. óvó.	Összesen.	tandíjment.
1852/3	—	—	—	235[1])	52
4/5	174	90	—	264	—
5/6	210	123	—	333	—
6/7	207	139	—	346	57
7/8	217	132	—	349	58
8/9	227	120	—	347	—
1861/2	—	—	—	318	—
2/3	223	122	111	456	79
3/4	290	180	—	470	128
4/5	315	201	—	516	149
5/6	315	198	—	513	102
6/7	312	172	—	484	135
8/9	316	213	101	530	129
1869/70	—	—	—	—	122
70/1	—	—	—	523	110
1/2	278	128	—	406	140
2/3	272	131	—	403	144
3/4	236	107	—	343	137
4/5	210	127	—	337	128
5/6	205	125	—	330	—
6/7	195	65	—	260	73
7/8	187	71	—	258	101
8/9	187	79	—	266	—
1879/80	193	141	63	397	—
80/1	199	152	77	428	222
1/2	227	190	109	526	—
2/3	235	213	97	545	—
3/4	276	237	117	630	179

[1]) Magántanítóknál körülbelül 50.

TIZENÖTÖDIK FEJEZET.

Középiskolák.

Középiskolát a hitközség nem tartott fenn, de a helyben fennálló középiskolákat, melyekben a hitoktatásról neki kell gondoskodnia, a helybeli és vidéki zsidó ifjúság növekedő mérvben vette igénybe. Századunk második tizedében kezdettek szórványosan egyesek az akkori egyetlen középiskolába, a gymnáziumba járni, hol a kegyes rendi tanárok mindig igaz türelemmel viseltettek iránttuk. A tanulók száma csak Löw Lipót működési idejével kezd emelkedni, ki az ifjuság figyelmét tudományos pályák felé iparkodott terelni. Az általános művelteség terjedése és a polgári viszonyok átalakulása egyébiránt az ötvenes évek óta országszerte mind tömegesebben viszi a zsidó ifjúságot a középiskolákba. Adjuk a középiskolai zsidó tanulók létszámának táblázatát:

Év	A tanintézet		Össz.
	gymn.	reál	fők
1850/1	19	—	—
1/2	26	—	—
2/3	31	—	—
3/4	30	—	—
4/5	45	—	—
5/6	44	—	—
6/7	43	—	—
7/8	56	—	—
8/9	75	12	87
59/60	78	9	87
1860/1	68	16	84
1/2	71	12	83
2/3	67	13	80
3/4	70	22	92
4/5	89	34	123
5/6	80	42	122
6/7	77	52	129
7/8	70	68	138

Év	A tanintézet				Össz.
	gymn.	reál			fők
1868/9	87	78	—	—	165
69/70	62	92	—	—	154
1870/1	63	109	—	—	172
1/2	58	137	—	—	195
2/3	54	131	—	—	185
3/4	63	156	7	—	226
4/5	89	170	16	17	275
5/6	127	159	17	27	330
6/7	147	136	17	40	340
7/8	181	110	21	56	312
8/9	228	96	24	48	348
79/80	150	39	11	47	200
1880/1	178	46	23	61	247
1/2	146	42	24	72	212
2/3	147	37	33	76	217
3/4	167	34	25	94	226
4/5	172	37	32	97	241

Reál 4 osztály
» 5 »
» 6 »

A főgymnázium főt. igazgatója Magyar Gábor ur szivességéből közölhetjük azon zsidó ifjak névsorát, kik az érettségi vizsgálat behozatala, azaz 1852 óta a szegedi kr. főgymnáziumban az érettségi vizsgálatot sikerrel kiállották. A lajstromban az illetők későbbi sorsáról is referálunk, amennyiben róla tudomással birunk.

1852 Pollak Bernát Klobusic, Trencsén, orvos Temesvárott. Scheinberg Dávid Uj-Palánka, Bács, mérnök Pozsonyban.

1853 Grünberg Ignác Szilas, Veszprém. Kraus Vilmos Szeged, mh. mint orvos Szegeden. Reiner Jakab Szeged, mh. mint orvosnövendék.

1854 Götzl Bernát, Szentes, orvos Szentesen. Löwi Dávid Szentes, mh. mint orvosnövendék. Redlich József Magyar-Kanizsa, Bács, orvos Szegeden.

1856 Deutsch Károly Szeged, orvos. Weisz Károly Martonos, Bács, orvos Martonoson.

1857 *Kotányi Károly Gyoma, Békés, orvos Szegeden. Schönfeld Sámuel Nagy-Kanizsa, Zala. Wechler Zsigmond Zenta, mh. mint orvos Zentán.

1858 *Berger József Algyő, Csongrád, orvos Dorosmán. Kronstein Vilmos Szeged, orvos Aradon. Rindel Péter Isák, Pest m. Spitzer Károly Gyöngyös, Heves.

1859 *Kleinmann Lipót Gönc, Abauj, orvos, mh. mint hírlapiró Szegeden. Kuzman József Szeged, orvos Szegeden. *Reitzer Adolf Uj-Palánka, Bács, takaréktári igazgató Szegeden. *Rosenberg (Rósa) Izsó Szeged, ügyvéd Szegeden. Tauszik Adolf Szabadka, Bács.

1860 Ausländer (Alföldi) Izsó Szeged, orvos Pancsován. Bauer Vilmos Szeged.

1860 Goldfahn (Arany) Károly, Zombor, Bács, ügyvéd Szegeden. Krahl Lipót O-Kanizsa, Bács. Singer Gyula Szeged, ügyvéd Budapesten.

1861 Bassó Herman, Galgóc, Nyitra. Cukor Ignác H.-M.-Vásárhely, kir. alügyész Szegeden. Deutsch József Surány, Nyitra. Fischer Antal Csóka, Torontál. Fischer Mór Tiszaföldvár, Bács. Kotányi Sándor Szeged. Kronstein József Szeged.

1862 Déry Károly Szeged, ügyvéd Szegeden. Geiger Mór Szabadka. Kleinmann Mór Szeged, a bölcsészet egyetemi magántanára Budapesten. *Löw Tóbiás Nagykanizsa, meghalt mint m. kir. főügyészi helyettes Budapesten. Ma-

chold Miksa Szeged, orvos Szegeden. Rosenberg (Rósa) Kálmán Szeged, kir. tszéki bíró Szegeden. Stern Mihály Szeged. Weitzenfeld Illés Kis-Kún-Halas, ügyvéd Budapesten. Wiener Sámuel Szabadka.

1863 Bak Salamon Szeged, mh. mint kir. tvszéki bíró Aradon. Engel Mór Szeged, ügyvéd Szegeden. Freund Zsigmond Ó-Kanizsa, Bács, mh. mint ügyvéd Nagy-Kanizsán. Halász Ferenc, Ó-Moravica, Bács. Herc Gyula Szeged, ügyvéd Szegeden. Kriegler Mór Szeged, mh. mint orvos Budapesten. *Löw Sámuel Pápa, orvos Budapesten. Némethy Phoebus Lugos, kir. járásbíró Orsován.

1864 *Gunszt Jakab Arad. Müller Ignác H.-M.-Vásárhely. Schultz Márk H.-M.-Vásárhely. Weissberger Sándor Ó-Kanizsa, Bács, mh. mint mérnök Temesvárott.

1865 Bauer Károly Szeged. Baumgarten Károly Bogojeva, Bács. Braun Simon N.-Szt.-Miklós, Torontál. Buchwald Simon Szabadka. Heitler Mór Szenic, Nyitra, *Klein (Kis) Ferenc Ó-Becse, ügyvéd Budapesten, Löbl Zsigmond Tiszaföldvár, Bács. Mózes László Nagy-Kanizsa, ügyvéd Budapesten. Pollak Fülöp Arad. Pollatschek Márk Alsó-Kubin, Árva. Pressburger Gábor Uj-Palánka, Bács. Schulhof Jakab, Ó-Buda.

1866 Eger Jakab Temesvár, mh. mint orvos Temesvárott. Flesch János Zenta, orvos Padén. Freund Sándor Zenta, ügyvéd Zentán. *Goldschmidt György Szanád, Torontál, kórházi orvos Szeged. Hirsch Ignác Szabadka, Kohn Bernát Ó-Becse, Bács, közs. orvos Mokrinban. Kohn Bernát Szeged. Löwinger Samu Szeged orvos Budapesten. Pollák Lajos Szeged, ügyvéd Szegeden. Rasovich Jakab Irsa, Pestm. Schwimmer Adolf Mokrin, Torontál. Spitzer Károly Verebély, Bars, mh. mint simándi rabbi.

1867 Eisenstein Jakab, Makó, kórházi orvos Szeged, Fischhof Ignác Temesvár. *Löw Tivadar Pápa, ügyvéd Budapesten. Ofner Jakab Moholy, Bács, ügyvéd. Reiner Miksa Makó, ügyvéd Temesvárott. Rosenberg Manó Szeged, távirdafőnök Zomboron. Rottman Jakab Temesvár. Weiner Jakab Ó-Kanizsa.

1868 Szobotka Gusztáv Mindszent, Csongrádm., ügyvéd Mindszenten.

1869 Hoffmann Adolf, Szeged. Löwenbach Jakab Makó, orvos Temesvárott. Löwi Sámuel Lippa, Temes. Schoss-

berger József Bajmok, Bács. Spitzer Ignác Szabadka. Zápori Nándor Szeged, orvos Szegeden.

1870 Klein Jakab Vinga, Temes. Langer Dávid Szeghegy, Bács. Poldesz János Szeged, közjegyzői segéd Budapesten. Pollák Gusztáv Ada, Bács. Schlesinger Károly Mindszent.

1871 Bamberger Béla Szeged, ügyvéd Budapesten. Deutsch Illés Lugos. Ehrenreich Ignác Pacsér, Bács. Engelmann Zsigmond Ada, Bács. ügyvéd Adán. Goldzieher Lajos, Facset, Krassó, orvos Pécskán. Kriegler Miksa Szeged. Krishaber Mór Kishegyes, Bács. ügyvéd Kulán. Löw Immánuel Szeged, főrabbi Szegeden Pollák (Polgár) Sándor Ada, Bács. ügyvéd Szegeden. Schlesinger József Ada, Bács. Szivesy László Szeged, ügyvéd Szegeden. Wilheim Adolf Szeged, orvos Szabadkán. Wolf Vilmos Török-Kanizsa. Torontál, ügyvéd Budapesten. Stern Lajos, Makó, Budapesten.

1872 Fischer (Darvas) Lajos Szeged, mérnök Sepsi-Szent-Györgyön. Kulinyi Zsigmond Szentes, hitközségi jegyző és szerkesztő Szegeden. Pressburger Mihály Csantavér, Bács. Schmitz József Csáry, Nyitra. Schuller Gábor O-Kanizsa, orvos O-Kanizsán.

1873 Freuder Miksa Szeged, mh. mint orvosnövendék Szegeden. Klein (Kálnai) Adolf O-Kanizsa, Bács, középiskolai képesített tanár. Schönfeld Mór, Csongrád. Weisz Ignác Zimony, középiskolai kép. tanár. Weisz Izsó Zimony, orvos Zimonyban.

1874 Grün József Stanisics, Bács, törvényszéki jegyző Csongrádon. Kelemen Géza Baja, középiskolai képesített tanár. Kopitl Miksa Szeged, ügyvéd Bpesten. Mannheim Sándor Makó, orvos.

1875 Langer Immánuel Szeghegy, Bács. Politzer Izsó Szeged. Stern Immánuel Valkány, Torontál. Deutsch Gyula Madaras, Bács.

1876 Grosser Albert Szeged, ügyvédjelölt. Hahn Adolf H.-M.-Vásárhely. Kirschner Mór Szeged. Kohn Sándor, N.-Szt.-Miklós. Löw Mózes Szeged, épitész Becsben. Pollák (Pártos) Simon Szeged, ügyvéd Szegeden. Pressburger Béla Csantavér, Bács. Schwarz (Sebők) Mór Szeged. Fischer Henrik Poruba, Trencsén.

1877 Eppinger Alfréd Szeged, mh. mint orvosnövendék Becsben. Führer Simon Mező-Telegd, Bihar. Princ Antal Szeged, mh. mint tanuló Berlinben. Spitzer (Székely) Mihály Szeged. Weitzenfeld Antal Halas. Pollák (Pártos) Lajos Szeged.

1878 Grünfeld Miksa Szeged. orvosnövendék. Haas József Mikusiz. Trencsén. orvosnövendék. Weisz Ignác Csongrád. Weisz Sándor Szeged. gazdász Szegeden. Weber Adolf Szeged.

1879 *Breitner Zsigmond Zenta. jogász. Kriszhaber Adolf O-Becse, Bács. Pollák Izsó Szeged. Pollák Jakab Trencsén. *Spitzer (Székely) Vilmos Katymár. Bács.

1880 Engel Kálmán Tisza-Kórod. Szathmár. Fischer Ernő Bajmok. Bács. Kohn Lipót Zenta. Schreiber Fülöp Zimony, orvosnövendék. *Ullmann Antal Kaposvár. orvosnövendék. Dickmann Adolf Szeged. Reichlinger Ede Kistelek. Schiller Frigyes Német-Csanád, Torontál.

1881 Horovitz Sándor Szeged. jogász. Kaufmann Izsó Szabadhely. Arad, orvosnövendék. Lévai József Szeged. Weiner Márton Szőregh. Weisz Miksa Zenta. Binnenfeld Gyula O-Kanizsa, Bács, orvosnövendék. Goldmann Fülöp N.-Kikinda, Torontál. Iritz Mór Makó. Schlesinger János Szeged, jogász. Schwartz Lipót Jász-Kisér, Heves-Szolnok. Spitz Bernát Makó. Stein Adolf Moholy. Bács. Fuchs Jakab Szabadka.

1882 Kunitzer Sándor Szeged. orvosnövendék. Böhm Adolf Makó. Feuer Lipót Moholy. Bács. Hubert Dávid Perjámos. Torontál. Kunitzer Samu Szeged, jogász. *Mondschein Samu Kőszeg, orvosnövendék. Rex Izsó Mindszent.

1882 Schaffer József Baja. Ungár Simon Török-Kanizsa. orvosnövendék. Vajda Imre Szeged. gyógyszerész. Princ Ignác Szeged. Steinitz Jakab Szeged.

1883 Bak Illés Szeged. *Bernstein Izsó Csantavér. Bács. Fischhof Samu Rékás. Temes. Frankl Ignác Resitza. Krassó-Szörény. Götzl Jenő, Szentes. *Grünblatt Sámuel Kula. Bács. Lefkovits Aron Szeged. *Pick Rezső Sz.-Iván. Torontál. Rusz Gusztáv B.-Komlós. Torontál. Schlesinger Gyula Mindszent. Reitzer László, Német-Palánka Bács. Brucker Ármin Paks. Tolna.

1884 Bernáth Ármin Baja. Bäumel Mór Féregyháza. Temes. *Fahn Mór, Zenta. Klein József Szeged. Pap Gáspár Szeged. Kunitzer Károly Szeged. Löw Henrik Szeged. *Mondschein Vilmos Zala-Egerszeg. Schlesinger József B.-Gyula. Békés. Schreiber Mór Zimony. Weil Izsó Battonya. Weisz Zsigmond Szeged. Beck Simon Majsa. Beer Károly Baja. Schwitzer Dániel Pacsér.

A szegedi főgymnáziumban tartott első érettségi vizsgákon 1852 júl. 28-ától. 1884 szept. 9-ig 1043 tanuló tette le sikerrel az érettségi vizsgálatot.

Vallás szerint								Tanulmány eredmény szerint				Születéshely szerint			
								kitünően				szegedi		vidéki	
r. kath.	gör. kelet.	gör. kath.	ágost.	helv.	keresztény összesen	zsidó	összesen	zsidó		összesen		keresztény	zsidó	keresztény	zsidó
								szám	%	szám	%				
735	81	1	2	9	828	215	1043	46	21·29	168	16.1	227	65	601	150

A 215 zsidó közől szegedi születésű volt 65, azaz 30·23%, szegedi illetőségű volt a nem itt születettek közől 18. (ezek csillaggal vannak jelölve) összesen 83.

FÜGGELÉK.

Okiratok.

I. 1825 február 25.

Alólirt a Zsidók álapottya megvizsgálására kirendeltetett Ns küldöttség meghagyásából megvizsgálván az Urbariális könyveket és ott találtam, hogy:

1-ör Polyák Mihály Zsidó **1788-adik** Esztendőben vette meg és iratatott a nevére Orkale István Háza.

2-or. Hersli Deutsnak 1789-edik Esztendőben iratott nevére Kraller Miklós Háza.

3-or. Hertz Volfnak 1791-edik sept. Holnap 24-edik napján Pap István Háza.

4-er. Mojzes Jakabnak 17-edik Április 1792-edik Esztendőben Gyurkovits Todornak Háza.[1])

5-ör. Vodiáner Fülöpnek Április 3-adikán 1797-edik Esztendőben Farkas Mártonyné Háza.

6 or. Spicer Israelnek 18-adik sept. 1797-edik Esztendőben Szanek Ignátz Háza.

7-er. Policer Leopoldnak 5-ödik sept. 1799-edik Esztendőben Tomtsányi András Háza.

8-or. Löbl Policernek[2]) 5-ödik september 1799-edik Esztendőben Gajger Pál Háza.

9-er. Gotlib Rathnak 16-odik Május 1800-adik Esztendőben Zsolnai Jakab fele Háza.

10-er. Lichtenbergernek[3]) 19-edik Május 1801-edik Esztendőben Martony Ferenc Háza.

11-er. Hersl Deutsnak 8-adik Novembris 1807-edik Esztendőben Maletinszki féle Ház, bizonyitom.

Szeged, 25. Februarii 1825.

Szeged város levéltárából. Pálfy István y. s. k. Földbiró.

II. 1825 ápr. 8.

Az 1825 eszt. április 8-adikán 1183 sz. alatt benutatott hivatalos jelentés.

---

[1]) A ház 200 forinton kelt el. (Tan. jkv. 1792 674 sz.)
[2]) Politzer Leopold és Löbl ugyanazon személy.
[3]) T. i. Izsákuak.

1-ör. Az e városban lakozó Zsidóság se az 1790/1-edik Esztend. Ország-gyülés előtt, sem utánna soha extravillanus fundusokat, és jelessen kertet, szőllőt, és kaszállot vagy szállást nem birt.

2-or. Hogy 1790-edik Esztendő előtt már voltak légyen, egy némely Zsidóknak házaik, és azon Esztendő után — is szerzettek maguknak házakat e Városnak kisseb tekintetű helyein — sőtt 1813-adik Eszt. egy különös tájék mutattatott ki a Zsidó imádkozó hely körül, a mellyen fekvő Házaknak a Zsidók által leendő meg vevése megengedtetett — azt azomban

3-or. A Tettes Tanács az előbbi Esztendőkben meg nem engedte, hogy a főhelyeken a Zsidók maguknak házat szerezhessenek — erre példák a */. alatt K. és L. valamint szinte az I. I. és k. k. betükkel jegyzett oklevelekben foglalt esetek — kitetszik ezekből, hogy 1795 Esztendőben Vodianer Fülöp eltserélvén házát Geizler Mihálynak a Palánki Fő utcában levő házával ezen tsere megsemmisittetett — és hogy 1816 és 1817-edik Esztendőkben Petrovits Tamás a piartzra szolgáló házát Svarczenfeld Sámuel házával szinte eltserélni akarván ezen tseréne megengedése mind a' Tettes Tanáts mind a Nagy Méltóságú Magyar k. Helytartó Tanáts által megtagadtatott.

4-er. A Zsidóságnak a 818 Esztendei 23,171-edik számú Helytartói rendelések érkezte után meg volt ugyan engedve, hogy a Zsidó Imádkozó hely körül kijelölt térségen házakat vehessenek: ezen térségen kivül azomban a' ház vétel a Zsidóknak megtagadtatott, a mi a */. alatt LL. MM. NN. és OO. alatt foglalt Irományokból világos, mert ezek szerént bizonyos, hogy Molnár és Sárkány házaiknak Zsidók házaival való el tseréltetése meg nem engedtetett — mindazon által

5-ör. Vodianer Sámuel Izraelita, és özvegy Kormonné asszonyság kéréseikre a mult 824-edik Eszt. megengedtetett, hogy amaz emennek a mondott kerületen kivül lévő házát tsere által magáénak tulajdoníttsa.

Mindezekből kitetzvén tehát az, hogy e városban a Zsidóság tsak a Tettes Tanáts kegyességéből nyerhetett házakat, és hogy házakon kivül semmi ingatlan javakkal nem birtak, tesszük jelen alázatos jelentésünket. Szegeden Szent-György hava 5-ödikén 825 Esztendőben. Steits János s. k. kirendelt Tanátsbéli. — Pálffy János s. k. kirendelt Tanátsbéli. — Gercutsér János s. k. Fő Fiscalis. — Filler Henrich s. k. szoszolló. — Szluha Ferenc s. k. Al Jegyző.

Szeged város levéltárából.

III. 1828 dec. 11.

Nemes Arad várossa Tanátsának dto 25-ae 7 bris e f. e. költ, itten ugyan 20-adik 8 ber a jedző könyvben iktatott, de az expeditor Úr által tsak 9-edik X-ben kezünkhöz juttatott hecses levele szerént, melyben a helybeli Zsidóságnak környül állásairol, haszomvételeiről, és terheiről tudósitatni kéván, a fent lévő Irományokban visgálatot tévén, az 4628-adik számra engedelmessen jelentjük, hogy Zsidók 1785-ödik esztendőtül fogva szivárkoztak e Ns. Városban, 's

a' midőn, azoknak száma sürűben szaporodni észre vétetett. 1800-adik esztendőben 58 Familiákra a N. Mélt. m. k. Helytartó Tanáts által meg határoztatott, ezután, kereskedőknek leginkáb a mulatozást e Tanáts megengedte, sőt egyedül Ház vételre a türedelmezeteket botsáitotta jelessen ottan, a hol Zsinattját fel épithetni szabadságot nyertt környékezve, 's korlátban szoritva azzal; hogy a' midőn a Familia ki hal, vagy hitelezők ki elégitetések véget el adás alá háromland háza más helyen, azt Zsidó különös engedelem nélkül meg ne vehesse, mindenféle termesztvényekkel kereskedhett ugyan, de kalmári Boltot engedelem nélkül nem nyithatt, a Heti vásárban sem mindegyik állhatt ki, minnyája helybeli Zsidóknak terhe egyéb eránt, eő Fölségének egyenessen az Aerariumhoz Tolerantialis Taksát fizetni mely Felsőb helyről meg állapitva, egy Tanátsi Tag. mint a Zsidó községnek Comissariussa által azon községnek előljáróival értekezve felosztatik; fizett ez, a ház és Zseller számban is királyi adót vagyonaitul. Honnyi adót is, az Kharkucheltol a városnak árendát, és a többi Lakosokra vetni szokot közterheket szinte tartozik viselni, szokták eők az Kharkuchellel öszve tsatolt Kosser Bor mérést maguk népének, subarendálni, és a Helybéli mészárosoktul veendő Husnál fent állo emberük előt Fleisbeytrag nevezet alat fel fizetni, mely utobi e két jövedelmeibül Rabinust, Schachtert, Bassistát, és egyéb Cselédjeit szer tartásaiknál jutalmazni.

Szeged 17-a Xbr. 828. Aigner Josef s. k. kirendelt Tanátsbéli. Müller Ferenc s. k. kapitány. — Szeged város levéltárából.

IV. 1786. okt. 10.

4928. Dem Szegediner Stadt Magistrat.

Auf den von Ihrem Stadt Magistrat untern 20-ten 7-ber l. J. in betref der Juden Moyses, Jacob, Joseph, Marckus und Theresia Leblin erstatteten Bericht khomet zu erwiederen; dass in Ansicht der Juden lediglich die ihrentwegen Specifisch ergangene Normalien beobachtet werden müsten.

Es sind nämlichen die Juden mit Ausschluss des Bürgerrechts in die Städten aufzunehmen ihnen der verlangte Handel und Wandel zu gestatte wenn anders nicht ein Bedencken obwaltet, welches auch einen Christlichen Kauf und Handelsmann im Wege stunde.

Er Magistrat deme also wird sich Hier nach auf das genaueste Achten. Ex Consilio R. L. Hungco. Ofen den 10-ten 8-ber 1786. Georg v. Keofejő m. p. — Szeged város levéltárából.

V. 1800-ik esztendőben Boldog-asszony havának 29-ik napján N. kir. szabad Szeged várossa Tanácsgyűlése alkalmatosságával.

154. Kálló János Feő Herczeg Antal Ezredgyebéli Feő Hadnagy úr, közli a' Felséges Hadi Tanácsnak Budán 15 januáriusban, e f. é. az eránt költt Rendelését, hogy ezután katonáknak az Zsidók is minden ki-fogás nélkül bé-vétessenek, de a' jelentés roluk külömbezve tétessen meg, ez tudományul jedzékbe vétetett, és a' szükséges Rendelések azonnal megtétettettek. — Szeged város levéltárából.

VI. 1850 okt. 3.

Méltóságos Cs. kir. kerületi miniszteri Biztos Cseh Eduárd úr Ő Nagyságának 3158 sz. alatt költ, és a Tekintetes Tanács által $^{3638}/_{4460}$ szám alatt felvett abbéli k. Rendelménye mellyben olly Zsidó községeknél, hol még mind ez ideig a' forradalom alatt szolgált előljárók működnének, azok helyébe jó érzelmű, s ismeretes maga viseletű egyének előljáróság viseletivel felruháztassanak, megparancsolni méltóztatott, — tellyesítés végett alol irottra bizattatván, a Tekintetes Tanácsnak van szerencsém ezennel tisztelettel jelenteni, hogy jó érzelmű és ismeretes jó magaviseletű egyénekből az Izraelita község előljárói még ez év Februárius 3-adik napján általam tartatott választás alkalmával, bétöltetvén, — a forradalom alatt szolgáltak helyett — mások választattak, mellyetén községi megválasztás jegyző könyvét */. alatt felterjesztés végett ezennel bemutatom. — Szegeden Oct. 3-án 850. Farkass János m. k. főkapitány. — Szeged város levéltárából.

VII. Kimutatás a zsidó hitközség részére az 1879-ediki árvíz-catastropha után beérkezett adományokról.

Arad, hitközség és egyletek frt 950.—, Augsburg, Grosz rabbi gyüjtése 573.—, Alsó-Kubin, a hitk. iskola gyüjtése 9.30, Aachen, hitközség 57.50, Altona, hitközség 57.55, Amonsgrün, hitközség 5.—, Arnheim, hitközség 9.67, Aussig, hitközség 30.—, Baja, hitközség 500.—, Bécs, Strasser N. küldeménye 5.—, Bega gőzösön (Erzsébet) utazó társaság gyüjtése 6.30, Belgrad, Szefard hk. Reich S. által Zimonyból 302.—, Berlin, Ascherson tanár 11.40, Berlin, Sachs Leó 23.04, Berlin, Mosse Salamon 57.60, Berlin, Dr. Berliner A. 5.60. Besztercebánya, hk. gyüjtése 138.84, Bischwiller, Schweitzer Ad. gyüjtése 92.30, Brieg, Böhm J. M. 1.71. Briehl, Alliance isr. universelle 54.24, Brüssel, Astruc E. A. rabbi gyüjtése 508.75, O-Buda 220.—, Budapest 3000.—, Budapest, Mauthner M. és N. 100.—, Budapest, leányegylet 140.— Budapest, Goldberger urnő 30.—, Budapest, Falk és Guttman 220.—, Budapest, cultus-ministerium 4000.—, Bukarest. Zionegylet 957.90, Bayreuth, hk. gyüjtése 62.84, Bonn, dr. Philippson gyüjtése 388.99, Bonn, hk. gyüjtése 105.74, Broos hk. gyüjtése 40.— Brünn hk. gyüjtése 200.—, Bonyhád, hk. gyüjtése 80.—, Cörlin. Mayer Samson gyüjtése 40.14, Chaux de Fonds, hk. gyüjtése 23.30, Chicago hk. gyüjtése 757.30, Coblenz, hk. gyüjtése 149.76, Colberg, hk. gyüjtése 17.25, Cöthen, hk. gyüjtése 75.20, Csákova, hk. gyüjtése 50.—, Cegléd, hk. gyüjtése 121.—, Csantavér, hk. gyüjtése 35.—, Csongrád, hk. gyüjtése 50.—, Drezda, hk. gyüjtése 350.—, Dárda, hk. gyüjtése 65.—, Dessau, hk. gyüjtése 340.39, Domony, hk. gyüjtése 10.—, Dordrecht, hk. gyüjtése 38.30, Dortmund, hk. gyüjtése 28.85, Dürkheim, hk. gyüjtése 18.—, D. Boly, hk. gyüjtése 4.65. Duna-Pentele, hk. gyüjtése 25.—, Eibenschitz, hk. gyüjtése 43.90, Eiwanovitz, Eisler rabbi gyüjtése 55.90, Elbing, Klein G. rabbi gyüjtése 86.02, Erfurt, hk. gyüjtése 17.11, Ersekujvár, hk. gyüjtése 88.90, Esztergom, hk. gyüjtése 150.—, Esztergom, hk. gyüjtése 160.10, Eichstetten, hk. gyüjtése 52.19, Frankfurt a/M hk. gyüjtése 117.60, Friedland, Kramer J. 4.36, Feram, Lewy Benedek rabbi

gyűjtése 64.—, Galac, Thierer Isac gyűjtése 45.—, Gotha, hk. gyűjtése 73.34, Gothenburg, Wolf rabbi gyűjtése 140.18, Glogau, hk. gyűjtése 346.20, Göppingen, Herz rabbi gyűjtése 28.75, Gröningen, hk. gyűjtése 18.04, Grünberg, hk. gyűjtése 91.58, Gyöngyös, hk. gyűjtése 150.—, Hannover, Mayer rabbi gyűjtése 33.55, Hamburg, hk. gyűjtése 115.09, Hanau, hk. gyűjtése 9.10, Hirschberg, hk. gyűjtése 17.04, Holleschau, hk. gyűjtése 33.50, Homburg, dr. Appel gyűjtése 53.47, Hürben, hk. gyűjtése 23.08, Hildesheim, hk. gyűjtése 42.67, Illingen, dr. Kayserling gyűjtése 28.45, Igló, hk. gyűjtése 50.—, Inovraclav, hk. gyűjtése 43.31, Jamnitz, hk. gyűjtése 15.—, Kaposvár, dr. Rosenberg Sándor főrabbi gyűjtése 240.—, Karlsruhe, Schwartz főrabbi gyűjtése 480.65, Kis-Cell, hk gyűjtése 90.20, Komárom, hk. gyűjtése 100.—, Koschmin, hk. gyűjtése 17.28, Kostel, Kohn B. 12.—, Kula, nőegylet 60.—, Karlsbad, hk. gyűjtése 140.—, Keszthely, hk. gyűjtése 100.—, Klattau, hk. gyűjtése 41.—, Köln, hk. gyűjtése 172.80, Körmend, hk. gyűjtése 80.—, Koston, hk. gyűjtése 27.19, Krigshaber, hk. gyűjtése 25.—, Kun-Szent-Miklós, hk. gyűjtése 20.—, Kecskemét, hk. gyűjtése 120.—, Lemberg hk. gyűjtése 8.50, Lengyeltóti, hk. gyűjtése 10.—, Landau, hk. gyűjtése 117.85, Lipcse, hk. gyűjtése 100.—, Leitmeritz, hk gyűjtése 34.—, Liegnitz, hk. gyűjtése 160.—, Lippa, hk. gyűjtése 105.—, Losonc, hk. gyűjtése 95.50, Magdeburg, Rahmer rabbi gyűjtése 114.40, Mátészalka, Schwartz Sándor és Weisz Ármin gyűjtése 127.—, Miskolc, hk. gyűjtése 200.—, Morvaországi hk. gyűjtése 76.60, Mühlhausen, hk. 50.—, München, dr. Perles rabbi gyűjtése 801.70, Minden, hk. 17.07, Modena, hk. 100.—, Nagy-Abony, hk. 25.—, Nagy-Kanizsa, hk. 900.—, Nagy-Szeben, hk. 77.—, Nagyvárad, haladó hk. 100.—, Nyiregyháza hk. 100.—, Nagy-Becskerek, hk. 100.—, Nürnberg, dr. Levin rabbi gyűjtése 74.75, Neisse, hk. gyűjtése 17.28, Oravica, hk. gyűjtése 123.—, Ostrovo, hk. 17.01, Oberendingen hk. gyűjtése 47.17, Oettingen, Strauss tanító gyűjtése 122.69, Olmütz, hk. 50.—, Osnabrück, hk. gyűjtése 20.72, Paris, Alliance isr. univ. dr. Bauer Simon által 241.63, Pasewalk, dr. Zuckermandel rabbi gyűjtése 8.65, Pester Lloyd gyűjtése 212.57, Philadelphia, gyűjtés 375.88, Pleschen, Silberberg rabbi gyűjtése 51.39, Posen, dr. Reichenfeld rabbi gyűjtése 422.54, Prága, Hock S. és Kaufmann N. adománya 10.—, Prenzlau, hk. gyűjtése 69.18, Pyritz, dr. Pick L. rabbi gyűjtése 32.—, Padua, hk. 100.—, Páris, gyűjtés 233.45, Pesti hk. iskola tanító-testülete 50.21, Podiebrad, hk. gyűjtése 23.—, Potsdam, hk. gyűjtése 168.60, Pilsen, hk. gyűjtése 50.—, Pápa, hk. gyűjtése 78.—, Rákospalota, hk. 13.40, Regensburg, hk. gyűjtése 89.07, Rappoltsweiler, hk. gyűjtése 31.14, Reichenberg, hk. 20.—, Rousberg, hk. 3.—, Rotterdam, hk. gyűjtése 57.60, Saaz, hk. 100.—, Stockholm, hk. gyűjtése 282.32, Szeged, kir. biztosság adománya 6500.—, Szeged, Löwy (Ligeti) Sámuel adománya 130.—, Szeged, Scheinberger Antal adománya 10.—, Szeged, Lichtenberg Mór adománya 10.—, Szeged, Eisenstädter Nándor 120.—, Szentes, hk. 300.—, Szivác, hk. 50.—, Szombathely, hk. 100.—, Simánd, hk. 14.50, Schwerin,

hk. 62.—, Soroksár hk. 20.—, Sümeg, hk. 60.—, Szakolca, hk. 30.—, Szarvas, hk. 50.—, Szilas Balhás. hk. 20.—, Szolnok, hk. gyűjtése 82.25, Sulzbach és Amberg, hk. gyűjtése 212.19, Stuttgart, hk. gyűjtése 60.80, Saint-Louis, dr. Sonnenfeld gyűjtése 353.10, Teplitz, hk. 50.—, Theresienstadt, hk. 41.50, Thorn, hk. 57.50, Trier, hk. 57.55, Turin, hk. 85.—, Tolna, hk. 14.—, Ujvidék, hk. 350.—, Ungvár, nőegylet 30.—, Várpalota, hk. 15.—, Velence (Fehérvárm.) hk. 50.—, Versec, hk. 170.—, Vác, hk. 100.—, Varasd, hk. 100.—, Veszprém, hk. 100.—, Vág-Ujhely, hk. 14.50, Wichita, Montefiore által 68.15, Wiesbaden, hk. gyűjtése 113.70, Worms, hk. gyűjtése 215.25, Würzburg, többek gyűjtése 110.39, Zombor, hk. 100.—, Zalabér hk. gyűjtése 17.50, Znaim, hk. gyűjtése 80.—, Zülpich, hk. gyűjtése 40.74.

Összesen 197 tétel alatt befolyt 36.161 frt 53 kr. Ez adományok nagy része a pesti izr. hitközség által megindított és hálára méltó buzgalommal folytatott gyűjtés eredménye.

VIII. Kimutatás az 1879-ediki segélypénzek felhasználásáról.

1879	ápr. 1—	dec.	31.	Tiszti fizetések	3170 frt	98 kr.	
1879	„ 1—	„	31.	Nyugdíjakra	1027	„ 93	„
1879	szpt. 29—	„	31.	Tantestület fizetésére . .	866	„ 68	„
1879	május 1—	nov.	31.	Lakbér-illetményekre . .	96	„ —	„
1879	nov. 1—	dec.	31.	Fűtésre és világításra . .	111	„ 67	„
1879	ápr. 1—	„	31.	Kamatokra	459	„ 29	„
1879	június 1—	„	31.	A templom, iskolaépület és tisztilak helyreállít. .	19014	„ 24	„
1879	„ 1—	„	31.	Munkabérekért	3289	„ 55	„
1879	ápr. 1—	„	31.	Szegények segélyezésére	1987	„ 17	„
1879	„ 1—	„	31.	Hitk. hivatalnokok és tanitók egy részének végkielégitésére	5888	„ 33	„
1879	május 1—	„	31.	Templ. szerelvények kijavitására	169	„ 14	„
1879	„ 1—	„	31.	Közs. iroda költségeire .	137	„ 23	„
				Összes kiadás . .	36318 frt	21 kr.	

Helyreigazítások s pótlások.

5	lap	6	sor alulról Oporovec helyett olv. Veprovác.
6	„	19	„ felülről „ „ „ „
16	„	16	„ „ Oprovec „ „ „
8	„	13	„ után: Mendl Eibenitz (Blanc) 1799.
8	„	9	„ alulról: Samuel (tabi) családneve: Mandl.
—	„	5	„ „ olv. שומאנדי.
10	„	16	„ felülről 464 helyett olv. 540.
—	„	17	„ „ 715 „ „ 657.
12	„	18	„ „ 71, 77, 148, 36, 112 h. olvasd: 70, 72, 142, 36, 116.
15	„	9	„ után alulról: Prinz Salamon meghalt 1885 jan. 4. 72 éves korában. Özv. Löwy Mayerné Róza meghalt 1885 jan. 12. 76 éves korában. Özv. Schweiger Jakabné Pollak Leah meghalt 1885. jan. 28. 78 éves korában. Ungar Mózesné König Rozália mh. 1885 febr. 12. 72 éves korában.
18	„	6	„ után alulról: Özv. Schwarz Hermanné Fischl Borb. mh. 1885 jan. 14. 84 éves korában. Leitner Mózes meghalt 1885 jan. 19. 88 éves korában. Özv. Lichtenberger Ábrahámné Löwinger Róza meghalt 1885 febr. 5. 80 éves korában. Mansberger Ignác meghalt 1885 febr. 7. 82 éves korában. Özv. Schwab Gáspárné Klein Rozália meghalt 1885 febr. 12. 90 éves korában.
22	„		A házkör megnagyobbítására s a hölvámmentesség megnyerésére mintegy 6000 vfrtot költöttek.
47	„	4	„ alulról kihagyandó „címe."
74	„		A szószólók, formondorokról lásd Kunc Adolf, Szombathely . . . Monographiája, 1880, 144, 145, 148 l.
75	„	21—22	sor helyett olv. Zombory Pál 1803 ápr. 12 (az első illési jegyzőkönyv, melyet városi biztos ellenjegyzett) — 1807. Szluha Ádám 1808—1810. Bollán Árkád 1812. Aigner József 1811, 1813—1826. Müller Ferenc 1826—1844.
94	„	10	sor alulról olv. Áron.
102	„		Pollák Domán Simon nevét mindig Polák-nak írta.
104	„	6	„ alulról olv. קרלתנו.
130	„		9—11 sor így olvasandó: Amint t. i. a budai haditanács 1800 január 15-ödikén elrendelte, „hogy ezután katonáknak a Zsidók is minden kifogás nélkül bévétessenek", a szegedi zsidókra a város által állítandó újoncok arányos része kivettetett. (Lásd fent 353 lap.)
136	„		utolsó sor 30 helyett 330.
178	„		jegyzet 5. sora: Anni.
164	„	6	„ „ „ add hozzá: Magyarországban 1816 szept. 6. (B. Chan. VI. 892.)

161 lap 9 sor. A felszentelésre a hitközség „Einweihungslied“ cimü ünnepi költeményt is nyomatott ki.
168 „ 24 „ Királyi vallató parancsot a Pillitz pártját fogott elöljáróság is nyert 1846 junius 19-edikén, azonban ezt igénybe nem vette.
173 „ 9/8 „ „ Albert olv. Adolf (mh. 1885 jan. 27).
216 „ 2 „ „ add hozzá: Kohn Eliezer Hirs Dunaföldvár 1871.
218 „ 19 „ Barach Benedek mh. 1885 márc. 23.
222 „ 6 „ felülről add hozzá: Hochmuth Ábrahám, Horovitz Lázár.
254 laphoz: Allgemeine Ztg. des Judentums 1845 p. 57: M. Bauer gab ein ungar. hebräisches Wörterbuch unter dem Titel: „Magyar- hebr. Szótár“ heraus. Ki tud e felöl közelebbit? Bauer dolgozott magyar-héber összehasonlító szótáron, de tudtommal ebből nem jelent meg semmi. Az akadémia, melynek ö benyujtotta, természetesen nem vállalkozhatott az alapjában téves mü kiadására.
254 lap első jegyzethez: Ehhez hasonló irodalmi terméke: Das Vor- und Nachwort der durch Ihre k. k. Majestäten Franz Josef I. und Elisabeth für Allerhöchst ihre Anwesenheit zu Szegedin bestimmten Tage des Monates Mai 1857 Von Herman Márkfi Bauer, beeideter Notär der Szegediner isr. Cultus-Gemeinde, und Verfasser der von Sr. Majestät Franz Josef zu Csongrád am 12. Juni 1852. Allerhöchsteigenhändig entgegengenommenen „Freudenstimme aus dem Csongráder Comitate.“ Szegedin, Druck von Sigmund Burger. 4° 4 oldal, a 2 és 4 oldal üres, a harmadikon egy lyra és alatta tiz soros német költemény, melynek vége:

„O, erhöre meines Liedes Inhalt,
Lass' ihr Tugendleben werden hochalt.“

A *) jegyzetben említett munkára s egyéb könyvészeti adatokra Reizner János könyvtárigazgató úrnak, Szeged története jeles búvárának, ké-iratban megjelenő s betekintésre szivesen átengedett tanulmánya: szegedi nyomtatványok bibliographiája vezetett bennünket.

256 lap 4 sor alulról olv. בי.
300 „ 9 „ felülről olv. צרקתו. U. o. 16 sor olv. Janka.
327 „ 2 „ olv. kisorsoltatnék.
335 „ 22 „ olv. Hungerleider.
341 „ 6 „ alulról 1858/9: Rosenthal Sámuel.
346 „ 17 „ olv. Wechsler.

Személynevek jegyzéke.

Abeles József 94, 265, — Fülöp 94, — Márkus 13.
Ahrahám (honyhádi és csongrádi) 5, Abrahám (keresztúri) 5, 6. Abrahám (Pfeifenmacher) 5.
Abelsberg Fülöp 94, 95.
Adler 221, Adler Matild 16.
Aigner Ferdinand 38, 75, 234. — József 2, 31, 33, 35, 50, 75, 156, 294, 353, 357.
Akiba ben József 232.
Alföldi Lajos 27, 110, — Izsó 110, — Samu 110.
Altar Mór 221.
Altstädter Mór 90, 92, 219.
Altwer Armin 324, 340.
Antal főherceg 353.
Appel dr. 355.
Arany János 213, — Károly 95, 346, —né 305.
Arleth Ferenc 162.
Aron Sarolta 110.
Aronsohn Löbl 221.
Ascherson Pál 354.
Assinger Adolf 342.
Auer Sámuel 85.
Ausländer Aber 110, Abrahám 3, 6, 37, 38, 77, 78, 79, 80, 81, 96, 100, 110, 135, 136, 137, 153, 155, 156, 254. —né 16, 110, — Abrahám Levi 110, — Béla és neje 110, — Dávid 6, 13, 22, 37, 38, 40, 75, 79, 80, 81, 82, 83, 84, 85, 100, 110, 111, 156, 158, 207, 254, 284, 302, 334, 335, —né 110, 111, — Eszter 110, — Frádl 110, — Icek 6, — Ignác 27, — Izsó 110, Izrael 79, 346, —né 110, — János 17, 110, —né 110, — Jakab 79, 80, 110, 136, 155, 156, —né 110, — József 85, 87, 90, 91, 92, 93, 94, 110, 156, —né 110, 156, — Kálmán és neje 110, — Kálmán (Dávid) 110, — Károly 110, — Leb 110, — Lipmann 110, — Mátyás 110, — Mór 87, 137. — Mordechaj 8, 110, — Moseh 110, — Mózes 85, — Náthán 110, — Rebekka 110, — Rezi 110, 303, — Salamon Kálmán 7, 28, 78, 96, 100,, 110, 135, 137, 153, 155, 156, 334, —né 110, 156, — Sámuel 20, 85, 110, — Samu 110, — Simon 26, 60, 82, 83, 85, 86, 87, 88, 89, 91, 92, 93, 94, 95, 96, 97, 100, 104, 107, 110, 129, 131, 132, 137, 155, 156, 157, 158, 204, 206, 272, 302, 304, 334, 337, —né 107, 110, 155, 156, — Szori 110, — Vilmos 110, — Zsigmond 110.
Bába Janka 342.
Bacher Simon 221, — Vilmos 252.
Bachrach Júda 3, 7, 277, — Lázár 7.
Back Ernő 94.
Dr. Bäck 221.
Bainville József 25.
Bak Bernát 46, 83, 108, 156, 253, 333, 335, — Ede 108, — Hirs 6, 100, 120, 154, 163, 165, 167, 278, — Illés 349, — Izrael dr. 341, — József és neje 112, — Lázár 18, 251, 253, — Lipót és neje 112, — Júlia 305, 347, — Teréz 13.
Bakay Nándor 46.
Bamberger Ádám 83, 111, 112, —né 112, — Áser 156, — Babett 304, —

Béla 348, — Emma 108, — Károly 108, — Samu és neje 112, — Sámuel 90, 91, 92, 93, 94, 96, 104, 105, 235, 264, —né 264, 310, — Sándor és neje 112.
Barach Benedek s neje 218, 358.
Baron Jakab 35, 80, 81, 82, 83, 84, 85, 87, 88, 129, 132, 157, 179, 260, 336, 337, 339, 340, — —né 302.
Barrasch Gyula dr. 237.
Bartula Gábor 19.
Basch József 21, 32, 34, 36, 78, 79, 80, 81, 82, 96, 100, 110, 120, 128, 136, 155, 157, 221, 237, 333, 334, 335, —né 110, — Emmánuel 110, — Fülöp 110, — Albert 110, — — Salamon 110, — Lőrinc 110, — Sarolta 110.
Bassó Hermann 346, —né 303.
Batthyáni Lajos gr. 306.
Baudis József XII.
Bauer 192, — Károly 347, — Márkfi Hermán 14, 76, 161, 218, 253, 254, 358, — Rózsa 16, — Simon 95, 219, 355, — Vilmos 336.
Bauernfeind Ferdinánd 38.
Baumgarten Károly 347.
Bäumel Mór 349.
Beck Mór 94, — Simon 349.
Beer János 175, — Károly 349.
Beichel József 169.
Beimel József 168, 231.
Beinhauer Salamon 88, 285, —né 15, 305.
IV. Béla 180.
Bellán Árkád 357.
Ben Izrael 221.
Benet Jechezkel 169.
Benkert Carl Mária 231.
Berger Ábrahám 94, 334, — Jónás 172, — József 201, 346, — Júda 201, — Mózes 80.
Berisch Manó s neje 173.
Berliner Abr. 354.
Berman József 172.
Bernáth Armin 349.
Bernáth Gáspár 185.
Berner Rozália 16.
Bernheim Dávid Léb 6, — Eleonóra 14, — Franciska 16, — Ignác 22, 83, — Izrael 79, — Izsák 6, 16, 78, 80, 81, 82, 136, 137, 156, — Lipótné 15.
Bernstein Izsó 349. — Nándor 335.
Bethlen Olivér gróf 8, 202.
Bezerédy Mihály 182, 184, 185.
Biedl Illés 15, 111, —né 111.
Binnenfeld Gyula 349.
Bisits Mihály 160.
Bittner Lipót és neje 112.
Blanc Izsák 3, 6, — Jakab 13, — Mózes 3, 8, 38, 156, —né 156, — Vilmos 93, 94, 95, 276.
Blau Ignác 15.
Bleier Benedekné 17, Márton 13, 80, 81, — Sándor és neje. 110.
Bleuer Ignác 232.
Bloch Ignác 341, — Mór 181.
Bonyhády István 25, 26, 57, 87, 88, 89, 103, 131, 133, 143, 203, 224, 254.
Boros Bálint 94.
Boskovitz József L. 132.
Böhm Adolf 349, — J. M. 354.
Brack Mátyás 8, 16, — Mendl 156.
Braun Lázár 44, — Mór 94, — Salamon 216, — Simon 347.
Breier Miksa 96.
Breitner Ábrahám 22, 82, 83, 85, 87, 88, 158, 259, — Sámuel 94, 300, —né 218, — Zsigmond 349.
Breuer Benjamin 6, — Lipót 221. — Ieek 6.
Brill Ármin 221.
Brody Hirs 219, — Ciporesz Sámuel 333. — Eleonora kántorné 16.
Brucker Armin 349.
Brukner Károly 96.
Brunner Eleonóra 111.
Bruno franciskánus 201.
Brück Mózes XII.
Brünauer Róza 110.
Brüll 176, — Adolf és neje 109. — Jakab 221, — Nehémiás 221.
Buber Salamon 221.
Buchwald Simon 347.
Bujanovics Erneszt 22.

Burger Lázár (horgosi) 3, 7. — Zsigmond 104, 219, 233, 234, 235, 241.
Busch Izidor 173.
Buzogi 179.
Bürger Theodor 168, 170, 171.
Cajus Farkas 107. — Gábor 82, 83, 107, 218, 265. — né 107, 265, 310. — Majrem 107. — Mendl 7, 20, 78, 79, 107, 150, 153, 155, 251, 333, 334, — né 107, 155.
Carmoly E. 221.
Chajim (Irsa) 155. — Rachel 155.
Chorin Áron 163, 169, 173, 175, 230, 233, 236, 237.
Ciklai János 95.
Cinner testvérek 38. — Elchanan 155, 276. — né 303. — Emánuel 27, 95. — Fanni 167. — Farkas 16. — Ignác 22, 37, 83, 85, 86, 87, 90, 92, 93, 132, 158. — Jakab 37, 79, 80, 81, 82, 93, 94, 95, 156, 334. — né 37, 303, 305. — Jisaj 7. — József Ignác 90, 91, 92, 94, 158. — Majer 156. — né 302. — Mária 14. — Mór id. 27, 83, 85, 86, 87, 88, 89, 96, 204. — Mór ifj. 254. — Salamon 14, 37, 40, 88, 90, 260. — né 302 305. — Simon 8. — Száli 304. — Wolf 156, 277.
Cohn Albert 221.
Cohné József 216.
Creizenach 179.
Cremieux Adolf 237.
Cukor Ignác 95, 96, 340, 346. — né 305.
Csányi János 96.
Csapó 201.
Csavargó János 149.
Cseh Eduárd 354.
Csendhelyi Ignác 190.
Csillagh Lajos 190, 249.
Csongrádi (Cinner) Ziml 155.
Dáni Ferenc 53, 218.
Dávid (Szőregh és Oroszlámos) 6.
Deák Ferenc 184, 215.
Deáky Zsigmond 181.
Deési Ferenc 95.
Delitzsch Ferenc 228.
Derenbourg József 221.
Déry Adolf 37, 277. — József és nejo 109. — Károly 27, 93, 94, 95, 340, 346. — né 305.
Özv. Deutsch (szül. Blayer) 15. — testvérek 100. — A. 132. — Ábrahám Izsák 27, 40, 42, 85, 87, 90, 91, 132, — Adolf 81, 82. — né 303. — Bernát 14, 37, 38, 85, 87, 88, 89. — né 109. — Bertalan 27, 89, 90, 91. — né 303. Özv. — Cecília 16, 109. — Dávid, 6, 16, 49, 77, 78, 79, 80, 81, 82, 136, 155, 156, 158. — Eszterl 303. — Farkas 14. — Ferenc 93, 94. — Gáspár 17, 22, 109, 158, — né 109, 303, — Gerson 155. — Gyula 348. — Henrik 22. — Hirs 3, 6, 20, 76, 77, 78, 96, 98, 109, 134, 135, 137, 155, 156, 163, 277, 278, 298,351, — né 15, 109, — Illés 348. — Izrael 22, 78, 80, 82, 83, 84, 85, 109, 155, 156, 158. — Jakab 15, 18, — József 346. — Katalin 13, — Károly 346. — Miksa 342. — Nanett 303. — Salamon 8, 16, 22, 25, 37, 42, 77, 78, 79, 80, 81, 82, 83, 84, 85, 97, 98, 109, 134, 155, 156, 158, 169, 334, — né 109, 303. — Sanu 342. — Simon 91. — Szimchah 303. — V. 132. — Volfgang 85. — né 303. Zanvel 155.
Deutschmann Joachim 173.
Dickmann Adolf 349. — Vilma 300.
Diósy XII.
Domán Mihály 95, 270.
Dőry főispán 203.
Drucker 27.
Dugonics András 213.
Dukes Lipót 221.
Duschak 221.
Elmer József 19.
Eger Jakab 347.
Ehrbach gr. 223.
Ehrenfeld 192. — Teréz 112.
Ehrenreich Ignác 348.
Ehrentheil 221.
Ehrlich Ábrahám 221. — Ede 216. — M. L. 221.
Eibeschütz Lipót 93, 94. — Mihály 13.

Einhorn J. XII.
Eisenberger Nándor 96, —né 305.
Eisenstadt Méir 169.
Büziási Eisenstädter Antal 93, 94, 95, 266. —né 305, 310, b. — Ernő 265, — Ernesztin 303. — Lajos 14, 27, 94, 132, — Lajosné 15, 303, 310, 311, — Laura 311, — Mária 16, b. — Nándor 355. —né 311. — b.-Róbertné 305, — Simon 88, 272. —né 303.
Eisenstein Jakab 347.
Eisler Fülöp és neje 109, — Lipót 221, 341, 354.
Elias Miksa 92, 93, 94, 111.
Ellenberger Henrik 25, 39, 83, 88, 89, —né 303.
Elsässer Sándor 221.
Enich Gusztáv 234.
Engel 233. — Kálmán 349, — Mór 95, 96, 347, — Salamon 15, 123, 272, — Simon 91, —né 305.
Engelmann Zsigmond 348.
Engelthaler János 160.
Eötvös Ignác báró 22, — József báró 214, — Károly 191.
Eppinger Alfréd 348, — Mór 95, 112, —né 112, 305.
Epstein Abrahám 201.
Erdensohn Ferenc 91, 92, 93, 95.
Erengruber András 19, 149.
Eszterházy Károly gróf 182, 185, 186, 190.
Ewald Henrik 174.
Fahn Adolf 96, — Mór 349.
Falje Mózes 109, —né 109.
Falk Miksa 354.
Faragó (Freudenberg) Ede 94, 95, 276.
Farkas 201, — Imre 187, 190, — János, 26, 75, 87, 91, 203, 354, — Lajos 201, — Mártonné 351.
Fassel H. B. 221.
Fein 222.
Feiner Júlia 16.
Feis (Beckói) 6.
Feitel Mór 182, 184, 197, 200, 203, 222.
Feith Ephraim 222.
Feldmann Eleonóra 15.
I. Ferenc József 89, 219, 254.
Festetics Leó gróf 182, 183, 184, 203,
Feuer Lipót 349.
Finály I. 222.
Fischer A. E. 244. — Antal 346, — Ernő 348, — Henrik 348, — Jónás 88, 90, 91, 92, 93, 254, —né 27, — Katalin 12, — Lajos 348, — Léb 156, 207, 254, 334. — Matild 13, — Mihály 39, 96, — Mór 93, 346, — Mózes Lób 12, — Sándor 341, — Teréz 14, — Vilmos 14.
Fischhof Ignác 347, — Vilma 342, — Samu 349.
Fischl Karoller 255.
Fischmann Simon 253.
Fleischel Ábrahám 13, — Fülöp 14, 255, —né 14. — Jakab 15, — Jechezkel 255.
Fleischer Ignácné 218, — Jakab 92, Simon 85, 87, 88.
Fleischner Simon 123.
Flesch Ábrahám 235, — János 347, — József 235, — Májer 8.
Foucher 236.
Frankl Ignác 235, 237, 245, 349.
Fränkel Baruch R. 173.
Freyer Jakab Salamon 253.
Freyler Ede 335, 339, 341.
Freuder Miksa 348, — József 27, 93, 94, 95, 276.
Freund Sándor 347, — Zsigmond 347.
Fried Ignác 253.
Friedmann 239, 317, — Ábrahám 216, — Mór 222.
Frischauf József 160.
Fuchs Jakab 349, — Mór 92.
Führer Simon 348.
Fürst Márton 17, — Róza 16.
Gaál Eduárd 131.
Gabirol 233.
Gábriel József 21.
Gajger Pál 351.
Galantai Mechl 76, 155, 277, —né 155, — Mózes 277.
Gamperl Alajos 90.
Ganzfried Sándor 246, 254.
Garay 201.

Geibel XII.
Geiger Ábrahám 222, 224, 235, 239, 245, — Mór 346.
Geisler Mihály 19, 352.
Gelberger Fülöp 27.
Gelbstein Bernát 334.
Gelléri Mór 219.
Gerencsér János 29, 35, 168, 352.
Geringer báró 133, 203.
Gerschel Louis 230, 234.
Gesenius 173.
Glaber Lóbl 7, — Wolf 8.
Glück Náthán 201.
Gold 197.
Goldberger Erzsébet 13, 354, — Salamon 13, 22, 83, 85, 86, 87, 300, 336, — S. F. 175.
Goldhammer Márton 254.
Goldmann Fülöp 349, — M. 334.
Goldner Dávid 92.
Goldschmidt György 27, 96, 347. — Lipót 27, — Sámuel 272.
Goldstein Jakab 132, — Salamon 91, — Simon 116.
Goldciher Ignác 222, — Lajos 348.
Gondák Imre 341.
Gorischek Károly 233.
Gotthelf Jakab 115, 151.
Gottlieb Dávid 27, 46, 92, 93, 94, 95, —né 305.
Görgei 194, 195, 196, 197.
Götzl Bernát 346, — Jenő 349. — Gergely 15.
Graff Antal 297.
Grosser Albert 348, — Simon 27.
Grosz József 13, — Róza 17, — 354.
Grőn József 160.
Grünn János 161, 168, 171, 232, 254, — József 348, — Mihály 12.
Grünbaum Joél 201.
Grünberg Ignác 346.
Grünberger Áron 16.
Grünblatt Sámuel 349.
Grünebaum Illés 222.
Grüner Rozál 14.
Grünfeld Miksa 349, — Péter 91, 92, 93.
Grünwald Fánni 110.
Grünn 218.
Guggenheimer József 239.
Gunfeld József 14.
Gunst Bernát 93, 94, — Jakab 347.
Guttmann Áron 92, 93, 94, 327, 354, — Herman 94. — József 14.
Gyurkovits Tódor 351.
Haas József 349.
Haberfeld Simon 334.
Hahn Adolf 348, — Ansel 18, — J. 14, — Jakab 334, — Ignác 255, — Júlia 14.
Halász Ferenc 347.
Halbrohr Cecil 107, — Mór 107.
Haldek Izsák 12, — Leonóra 303.
Hanky 308.
Harkavy A. 222.
Harz Mihály 138.
Hauer báró 203.
Hauser Rebekka 14.
Haymann Sámuel 8.
Haynau 131, 197, 202, 203.
Hecht E. 222.
Heckenast Gusztáv 171, 233, 234.
Hegyi Antónia 342.
Heiduschka Rebekka 108, 303.
Heiman Edel 15.
Heitler Mór 347.
Heller Száli 116.
Henns János 157.
Herberstein Ernest XIX, XX, XXI.
Herc Gyula 16.
Hermann Jakab 16, 347. — Joh. Fr. 151.
Hermina főhercegnő 301.
Hernfeld Teréz 13.
Hersl David Jakab 6, — Izsák 7, — Jakab 2, — Mózes 255, — Philipp 284.
Hertzka Adolf 173, —né 173, 177, — János 233, — Sámuel 335.
Herz Lipót dr. 15, 27, 88, 90, 335.
Herzfeld Adolf 184.
Herzl Adolf 107, — Babett 107, — Cecil 107, — Dávid 27, 94, 107, — Fülöp 27, 39, 88, 89, 96, 107, 111, 270, 324, —né 107, — Gáspár 16, 107, —né 107, 303, — Henrik 107, — Illés 107, — István 92, — Izsák

107, — Janka 17, 107. — Jechezkel (Wolf Kann) 3, 17, 76, 96, 97, 107, 163, 277, —né 107. — József 107, — Leni 107, — Mihály 107, —né 107, — Mózes 13, 23, 25,36, 79, 80 81, 82, 85, 87, 91, 107, 334, —né 107, 303, — Nanett 107. — Rozália 107, — Teréz 107. — Zsigmond 94.
Hesz M. 237.
Heszky Simon 334.
Heszler József 146, 160.
Hey Rebekka 13.
Heuduschka József 341.
Hirs (gyálai) 6.
Hirsch Ignác 347, — Léb 6.
Hirschenhauser Jakab 14, —né 18.
Hirschfeld József 253.
Hirschler Ignác 234.
Hochmut Abrahám 216, 222, 258.
Hochstädter 222.
Hock S. 355.
Hódy Imre 42
Hoffer Károly 146. — Lipót 17, 84, 85, 87, 88, 89, 91, 92, —né 303, 304.
Hoffmann Adolf 347, — Mihály 162.
Holdheim 175.
Holitsch Léb 333, — Mósch 255.
Holländer Babett 107. — Ignác 13, — József 95, 107.
Holleschau Jakab 163.
Hollermayer Ignác 186.
Holtzer Jakab 7, 27, 77, 137, 156, —né 156, 305, — Salamon 27, 91, 92, 93, 94, 95, 96.
Horgos Moseh 155. — Wolf 155.
Horovitz Katalin 237, 342, — Lázár 222, 358, — Jesaja 156. — Pál 183. — Sándor 349.
Horschetzky Mór 177.
Horváth 192. — József 185, — Mihály 131, 217, 218, 232.
Hubert Dávid 349.
Hungerleider M. 334, 335.
Hunkár 194.
Hübsch 241.
Icek (csantavéri) és (szóreghi) 6.
Ipolyi (Stummer) Arnold 220.
Iritz Ignác 91, —né 303, — Mór 349.
Isaac Dávid 7.
Jacobsohn 225.
Jacobus (sakter) 2, 7.
Jakab Marcus 3.
Jakobovics Simon 255.
Jankut Juda 79, 80.
Járos (vicárius) 201.
Jechiel 163.
Jeiteles Leó 222. — Simon 90, 93, 310, 324, 341.
Jekelfalussy 10.
Jekutiel 233.
Jellinek Adolf 222.
Jiraszek Nándor 27.
Joel 222, 241.
Jokosini Fáni 16.
Jolovic H. 115, 151, 222, 241.
Josefert Ignác 92.
Joseffi Vilmos 241.
Jost M. I. 222.
Josua ben Akiba 232. — ben Gamliel 233.
Jozl (péceli) 7.
II. József császár XIII, XIV, XV, XVI, XXV.
József Antal János nádor 200, 211, 215, 231, 232, 301.
Júda (Szőregh) 7.
Kahn 222.
Kálló János 353.
Kanitz Cecilia.
Káplán 341.
Kármán Mór 214, 219.
III. Károly kir. XIII, XIV, XVII, XXIII, XXV.
Kartsmaroff Ede 255. — Leó 255.
Kaufmann Eleonóra 18, — Izsó 349.
Kayserling M. 222, 355.
Kegl Károly 190.
Kellner Hirs 6, 155
Kelemen Géza 348.
Kemény báró 229.
Kefőfejő György 353.
Kenneöl 187.
Keppich Alajos 93. — Hermann és neje 111, — Rezl 110.
Kerékgyártó Árpád 301.
Kern Jakab 175, 203, 222, 229.

Kerkápoly István 190.
Kirchheim Ráfael 222.
Kirschner Hermann 90, 91, 92, 93, 94, 271, 272, 335, 348. — Izsák 27, 94, 277.
Kiss Dávid 27, 96, 266, 268, 295. — József 14, 31, 34, 117, 172, 23[illegible]
Klauber Babett 18.
KlauzálGábor XI.XII, 214, 234, —né 214.
Klein Abrahám 13, 16, — Adolf 348. — Anna 16. — Babett 232, — Chajim 156. — Cecilia 303, — Dávid 187, — Fáni 15. — Ferenc 347, — Franciska 15. — Gábor 354. — Jakab 80, 81, 82, 83, 341, 348. — József 87, 253, 349, —né 15. — Mór dr. 216, 222, 247. — Salamon 72, 222, 254, 276, 298, 341, —né 303, 342.
Kleinkind József 7, 163.
Kleinmann Lipót 219, 316, 346, — Mór 346.
Klempay T. 297.
Klemperer 222.
Klics 172.
Klinger Antal 254.
Kohen Abrahám 5, 16, 22, 28, 76, 77, 78, 79, 80, 81, 82, 85, 86, 87, 96, 99, 111, 128, 132, 137, 155, 156, 157, 170, 294, 302, 333, 334. — Ábrahámné Johanna 94, 99, 111, 302, 303, 304, 310, 315, — Chajim 6, — Hersl 6, — Jakab 88, — Ignác 111, — Izsák 3, 7, — József 7, — Károly 83, 110, —né 303.
Kohn Ábrahám 5, 91, 92, 116, 136, 156, 334, — Anna 15, 342. — Áron 341. — Bernát 342, 347, 355, — Fáni 12, — Farkas 13, — Henrik 27, — Hermann 276, — Hersel (Eleazar) 3, 163, 355, — Jakab Ábrahám 96, — József 27, 238, — Izsák 12, 13, 22, 83, 85, 87, 88, 89, 91, —né 160, 303. — Katalin 13. — Lipót 349. — Mayer Bistriz 156, 234. — Mária 14. — Mihály 27, 95. — Mózes 255, — Rózsa 16, 17. — Sámuel dr. 116, 153, 216, 244. — Sándor 348, — Sarolta 17, — (tanító) 335, — Vilmos 341.
Kohut Sándor dr. 216, 247.
Kojeteiner Márkus 8, 82, 83, 85, 86, — Mózes 16, 207, 254, 255, — Rebekka 303.
Kollinsky Ferenc 107, —né 107, 300.
Komáromi Károly 171.
Konrád Teréz 14.
Kopasz Mátyás 140.
Kopely Adolf 88, 132, — Fülöp 81, 110, —né 110.
Kopitl Leah 303, — Miksa 348.
Koppl 7.
Kormomné 20, 352.
Kosman 109.
Kossuth Lajos 193, 197, 232.
Kosta Poppe XX.
Kosztolányi Károly 229.
Kotányi Gáspár 91, 92, 93, 94, — Hermann 87, 88, 89, 90, 91, — H. W. 93, 94, 254, 284, — Jakab 92, 93, 110, —né 110, — Herman 93, 94, — Károly dr. 96, 219, 346. — Mordechaj 155. — Sándor 346.
Kováts-Mártiny Gábor 176
Köhler K. F. 234.
König Ignác ifj. 94.
Königsberger Lajos 177.
Kőszeghy József plébános 154.
Követs 341.
Krahl Antal 94, — Lipót 346.
Kraller Miklós 351.
Kramer Mihály 19, 22, 42, 79, 80, 81, 85, 87, 88, 89, 90, 91, 156, 280, 300, —né 17, 305, — Lipót 44, 91, 92, — Samu XII.
Kraus Albert 27, 96, —né 305, — Benő 6, 27, 95, 156, —né 156, 305, — Franciska 12, — Hermann 94, — Jakab 17, 354, — József 186, — Katalin 15, — Lévi 27, — Salamon és neje 111, — Simon 17, —né 18, — Vilmos dr. 324, 346, — Zsigmond 222.
Kreminger Antal XII, 121, 217, 218, 335, 346, 341.
Kreutzer Mór 96, 348.
Kriegler József 255, 335. — Mór 347, — Miksa 346.

Krishaber Adolf 349. — Mór 94.
Krinwold Michael Mojses 8.
Kronstein Ber Wolf 108, — Eszter 14, — Hirs 6, 108. — József 87, 346, — Löbl 7, 97, 107, 156, — Salamon 82, 108, 158, —né 108, — Chaja Sara 107. — Vilmos 346, — Wolf 5.
Kugler Márton 232.
Kulinyi Berta 342. — Zsigmond 96, 112, 254, 293, 348.
Kunitzer Jakab 17, 37, 38, — Jakabné 14, — Károly 349, — Samu 349, — Sándor 349.
Kupferstich Jakab s neje 107.
Kuzman Amália 109, — Efrajim 6, — Ferenc 109, — Jakab 109, — József 109, 346, —né 305, — Károly 109, — Márton 7, 109, — Rebekka 109, — Rézl 109.
Kunc Adolf 357.
Künstler Róza 108.
Landau Dr. 222, — M. J. 174.
Landes Nehemiás 222.
Landesberg Sámuel 15.
Langer Dávid 348, — Immánuel 348.
Laszki József 155, 284.
Latinovics Benjámin 167.
Lázár Kálmán gr. 234.
Lázár Mór 96.
Lazarus Mór 230.
Leblin Jakab 353, — József 353, — Markus 353, — Therezia 353.
Lebrecht 238.
Lederer Dávid 15, — Jakab 88.
Lefkovits Áron 349.
Leibnitz 236.
Leiner Oskar 234.
Leipniker Júda 7, 76, 163.
Leitner Adolf 92, 93, 94, 95, — Mózes 335, 337, 357.
Leizendorfer 202.
Lemberger Mózes 17.
Lengyel Lőrinc és neje 45, 111, — Pál 38.
Leopold Bertalan 94, — Ignác 46.
Letteris 232.
Leuchtenbergi hrcg 197.
Lévai Ignác 92, 94, 94, 96, —né 305, — József 16, 107, 220, 222, 349, —né 107. — Róza 310.
Levin dr. 355.
Levinger Áron 77, 78, 79, 81, 155, 333, — Fégele 303. — Franciska 13, — Jakab 13.
Levy 236, — Anna 17, — Áron 80, Benedek 354, — Bernát 109, — Eleonóra 109, — Fülöp Wolf 79, 80, — G. 238, — Hersl 78, — Julianna (Gitl) 109, — Katalin 13, — Mandl 79, — Mátyás 8, 77, 78, 79, 80, 81, 82, 97, 98, 109, 109, 128, 137, 334, — Rebekka 303, — Teréz 109, — Vilmos 83, 84, 85, 86, 87, 88, 91, 91, 109, 137, —né 109, — Wolf 100, 284.
Lexa Mátyás 294.
Lichtenberger Ábrahám 83, 85, 86, 87, 88, 89, 96, 103, 108, 131, 132, 134, 137, 156, 203, 204, —né 108, 303, 304, 357, — Albert és neje 108, — Eleonóra 14, — Eszterl 303, — Gáspár 14, 81, 82, 83, 87, 92, 107, 158, —né 12, 17, 107, — Izsák 3, 6, 20, 48, 77, 103, 107, 153, 156, 254, 351, —né 103, 107, 303, — József 108, — Leah 108, — Lipót 108, — Mór 27, 90, 91, 92, 93, 94, 95, 106, 108, 272, 304, 355, —né 108, 305, 310, — Regina 13, — Sámuel Sándor 108, — Teréz 12, — Wolf 108.
Lichtmann Benő 300, — Rachel 17.
Ligeti Sámuel 46, 95, 272, 355, —né 305.
Liharzik Fr. 239.
I. Lipót XXIV.
Lipovszky Henrik és József 159, 160.
Liptai Emil 96, 270.
Liszkay József 151.
London dr. 222.
Lonovics József 165, 202, 335.
Lovasberény Icek 6, — Izrael 79, — Izsák 38, — József 38, — Lázár 14, 38. — Róza 17.
Lovász András 22.
Löbl 187, — Jakab 241, — Mozes (baka) 16, — Zsigmond 347.

Löwenbach Jakab 347.
Löw Amália 218. — Babett 246, — Benjámin 173. — Dávid 173. — Henrik 218, 349. — Immánuel 95, 214, 216, 218, 251, 262, 348, —né 303, — József 173, — Leontin 218, — Lipót IX, X, XII, 10, 27, 44, 53, 58, 87, 88, 89, 90, 93, 94, 101, 104, 105, 108, 115, 116, 127, 128, 154, 165, 172, 175, 198, 199, 200, 202, 203, 204, 205, 206, 207, 208, 209, 211, 214, 275, 280, 298, 299, 304, 309, 317, 324, 340, 341, 345, —né 178, 218, 246, 303, — Mayer Léb (Mór) 173, — Mózes id. 172, 173, ifj. 218, 348, — id. Mózesné 172, — Sámuel 218, 221, 222, 227, 347, — Simon 173, 218, — Teréz 218, — Tivadar 218, 221, 222, 247, 347, — Tóbiás 191, 216, 218, 225, 233, 244, 247, 248, 249, 250, 346, —né 216, 234, — Vilmos 218.
Löwe b. Becalel 173.
Löwi Dávid 346.
Löwinger Abrahámné 15, — Ferenc 109, — Leni 303, — M. 40, — Mandel 13, — Mór 109, — Rúben 109, — Salamon 27, 94, 95, 270, — Samu 347.
Löwy H. 46. — Helén 13, — Herman 96, — Malkah 16, — Majer 15, —né 357, — Mendel 201, — Mór 217, — Sámuel 94, 347, — Vilmos 22.
Lusztig Anna 13, — Dávid 17, — Ferenc 27, 92—94, 96, —né 305, — Izrael 14.
Luzzatto Sámuel Dávid 220, 222, 239, 240.
Maader Simon 44.
Machion generalis 200, 202.
Machold Miksa 347.
Magyar Gábor 346. — Miksa 95.
Mahler Izsák 335, 336.
Maimonides Mózes 237.
Malatinszki 351.
Mandl 8, 233, — Sámuel 8, 156, 357.
Manheimer Izsák Noé 176, 177, 239.
Mannheim Sándor 348.
Mannsberger Borbála 12, — Gerson 6, 36, 76, 161, 277, — Hersel (Kismartoni) 3, — Ignác 22, 357, —né 303, — Meir 169, — M. L. 92, 93, 94, 95, 107, 276, — Sámuel 79, 80, — Sámuel Hirs 156, — Teréz 107.
Marcali Mihály 216.
Marcus Izrael 2, 3, 8, — Jakab 2, 8.
Markbreiter I. 233.
Markovits M. Hirs (Tokaj) 16.
Martony Ferenc 351
Maurer Pál 160.
Mautner Adolf 342. — M. és D. 354.
Mayer 188, 189, 190, — Bonaventura 334, — (irsai) 8, — (szobotiszti) 8, — J. 187, — József 81, 82, — Sámson 354. — Wolf 174.
Melamed Jakab 334, — Jonathán 334.
Mendel Chajjot (szabó) 156, — Cecilia Tab. 16.
Mendelssohn Mózes 235, 236, 237, 239, 254.
Menzel Jakab 13.
Metz Mór 335.
Michalowszky 202.
Michnay Andr. Dan. 176.
Mihály József 335.
Dr. Mielziener 222.
Milkó Jakab 96, 276, 293, —né 305, — Sámuel 95, — testvérek 27, 46.
Miskolci Icek s neje Rézl 155, — István 53, 57, 119.
Molnár János 190, — Mátyás 21, 352.
Mondschein Samu 329, — Zélig Hirs 237, — Vilmos 349.
Mordechaj (irsai) 156, — né 156.
Sir Mózes Montefiore 238, 356.
Moor Rafael 255.
Moses László 347.
Moyzes Izsák 7, 8, XX, XXI, — Jakab 351.
Mózes Mihály 15.
Mose Salamon 354.
Munk Salamon 222, 236, 237, 240.
Dr. Müller Alajos 222, — Ferenc 2, 33, 53, 75, 81, 84, 118, 117, 165, 336, 337, 351, 353, — Frigyes 222, Ignác 347, — Rókus 151, 152

Műlrad Jakab 341.
Nachman (Rubin) 8.
Nagy Ferenc 31, 34, — János 341.
Nascher S. 222.
Nedelkovits 200, 201, 202.
Némethy Phoebus 347.
Neubauer Adolf 222, — József 27, 93, 94, 95, 96, 217.
Neumann Ede 217, — Janka 342.
Noah Wolf 173.
Novotny Honor XIII.
Obláth Lipót 95, — Márkus 12.
Offner Jakab 347.
Oesterreich Lézer 150.
Oppenheimer 176.
Orkale István 19, 351.
Oroszlámos Dávid 6.
Oszád Dávid 79, 80, 81, 82.
Osztrovszky József 217.
Paks Löbl 334, — Majer 155, 156.
Pálly Ferenc 245, 266, — István 19, 352, — János 352, — Lipót 46.
Pallavicini őrgróf 46, 103.
Palócy László 236.
Palugyai Imre XVI, 116.
Paschkesz Löbl 8, — Márton (Algyő) 16.
Patzauer Miksa 46.
Paul János 17.
Pap Gáspár 349, — István 351.
Perels József 7.
Dr. Perles József 222, 355.
Dr. Perls Ármin 216, 217, — Moseh 169, 173.
Petlanovics Alajos 189.
Petrovics János 294, — István 38, — Tamás 21, 352.
Pfefferkorn Ábrahám 241.
Pfeifer Schwáb Amália 201, — Katalin 15, — Samu 36, 87, 88, 91, 92, 132, —né 303.
Philippson Gusztáv 230, — dr. 354.
Philo 237.
Pick Dávid 341, — Hermann 110, — Lajos 355, — Mór 15, 27, 88, 137, — Rezső 349, — Szidónia 110.
Picker Mór 270.
Piller Henrik 352.
Pillitz Dániel 2, 129, 168, 169, 170, 171, 204, 210, 211, 216, 218, 337, 340, 341, 358, —né 303.
Israel Pilis 5.
Pineles M. H. 222, 237.
Pintér Gergely 21, — Gergelyné 342.
Piroska István 201.
Plajer Márton 38.
Platzer József 231.
Plener 238.
Polák Domán Simon 17, 21, 22, 80, 81, 82, 83, 84, 85, 87, 88, 89, 90, 91, 92, 93, 95, 96, 100, 107, 156, 158, 159, 317, 357, —né 107, 303, 304.
Poldesz János 348.
Polgár Sándor dr. 95.
Politzer család 45, 205, — Adolf 108, 109, — Antonia 108, — Bernát 108, 109, — Chajim 108, — Emma 109, — Eszter 303, — Ferenc 109, — (Kohn) Franciska 108, — Gábor 13, 109, — Gerson 108, 334, —né 108, — Gyula 109, — Ignác Izsó 108, — Ignác 108, — Izsó 348, — Izrael 7, 108, 109, — Jakab 7, 20, 98, 108, 109, 156, — Ruben 108, — Jochanan 108, — Károly 109, — Katalin 108, — Lajos 108, — Lázár 17, 79, 80, 81,, 82, 85, 83, 109, 157, 158, —né 109, — Lifse 108, — Löbl 3, 8, 20, 77, 78, 96, 97, 98, 108, 134, 135, 150, 152, 153, 155, 156, 351, —né 180, 303, — Lipót 108, — Márk 108, — Márton 82, 83, — Mór 17 108, 109, 132, —né 108, 109, — Moseh 108, — M. H. 85, 91, 92, 93, 98, —né 303, — Nanette 303, — Rebekka 109, — Róza 14, — Salamon 19, 88, 89, 90, 91, 92, 93, 96, 98, 103, 108, 277, —né 108, 303, — Sámuel 108, — Samu 108, 109, — Sándor 27, 96, 108, 109, —né 305, — Vilmos 108, — Zélig 109.
Pollák Ábrahám 16, 111, — Ciporesz Adolf 45, 88, 90, 91, 92, 93, 94, 277, — Áron 111, — Bernát 346, — Chajim 111, — Eleonóra 13, — Emanuel 111, — Fáni 72, Farkas 22, — Fradl 110, — Fülöp

3, 6. — Gusztáv 348, — Herman 94, 95, — Hirs (Ciporesz) 16, — Hirsné (Ciporesz) 16, 17, — Ignác 87, 88, 89, 90, 91, 92, 93, 107, — —né 111, 303, 305, — Illés 201, — Imre 90, — Izsó 349, — Jakab XII, — (Joh. Hirs) 13, 22, 37, 40, 78, 79, 80, 81, 82, 83, 85, 91, 92, 107, 155, 157, 158, 277, 347, 349, —né 107, — Johanan Hirsné 303, — Jónásné 272, — Johanna, 302, — Joszl 7, — József 16, 37, 38, 79, 85, 87, 91, 111, 207, 254, 272, 333, 334, — Júda 156, — Julia 107, — Katalin 13, 205, — Kaüm 222, — Kéla 231, — Leah Leni 303, — Lajos 91, 111, 347, 348, — Mihály Chajim 1, 2, 8, 19, 20, 76, 77, 96, 98, 99, 102, 107, 134, 115, 149, 155, 163, 277, 298, 351, — Mirjám 107, — Mór 93, 94, 111, — Mózes 110, Nanett 109, 110, — Rebekka 303, — Salamon 8, 20, 78, 93, 108, 135, 137, 153, 156, 278, —né 108, 111, 301, 303, — Sámuel 80, 111, 137, — Sándor 33, 37, 38, 85, 87, 94, 95, 107, 137, 34, —né, 15, 107, 111, 303, — Sendl 107 — Simon 32, 37, 78, 79, 80, 81, 82 83, 100, 134, 156, 157, 158, 348 —né 301, 302, 303, 334, — Simon örökösei 132, — Wolf 8, 76, 77, 96, 97, 127, 149, 155, 277, 278, — Ciporesz Wolf 17, — Zelig 76, 77, 135, 277, — Zsigmond 93, 94, 107, 111, — D. Zsigmond 91, 92.

Pollatschek Ede 27, — Márk 347.

Popper Mór L. 46, 96, 270.

Preszburger Gábor 347, — Jakab 231, — Mihály 348.

Príleszki 188.

Princ Antal 348, — Ignác 27, 349, Lébl 79, 80, 156, 334, — Léblné Franciszka 12, 17, — Lőrinc 16, — Mór 92, 93, 94, 95, — Salamon (kecskeméti) 3, 8, 76, 78, 163, 277, 357.

Prónay József, 315.

Prosnitz Izrael 3, 7, — Mihály 37, 38, 82, 83, 85, 87, 88, 104, 105, 112, 132, 156, 158, — Rozál 104, — Simon 96, 105, — Simonné 112, 305, — Vilmos 60, 72, 93, 94, 95, 96, 105, 108, —né 112 305, — testvérek 27, 246.

Pserhofer Sanu 232.

Püspöky Ferenc 341.

Quittner Farkas 27.

Rabel 217.

Dr. Rahmer 222, 246, 355.

Ransburg József 255.

Rapoport 173, 188, 220.

Rasovich Jakab 347.

Rath Amadé (Gedaljah) 6, 2, 36, 77, 78, 110, 135, 137, 150, 155, 351, —né 110. — Jakab 36, 158, 310, — József 80, 81, 82, 83, 158, 336, — Károly 132. — testvérek 36.

Rátz Ferenc 160.

Raynal 182.

Reichenfeld 355.

Reich Erzsébet 12, — Ignác 222, — Laura 108. — Salamon 253, 334, 354.

Reichlinger Ede 349, — Machele 110.

Dr. Redlich József 96, 346, — Rozál 14.

Reifmann Jakab 222.

Reik Elchánan 6, 155, 254.

Özv. Reiner Kóhen Anna 16.

Reiner Chajim és neje 110 — Farkas 14, — Fülöp 16, 37, 81. — Hirs 156, — Jakab 93, 346, — József idősb 6, 16, 22, 70, 79, 82, 83, 85, 88, 89, 90, 157, 158, 334, 336, — József ifj. 22, 83, 85, 86, 87, — Józsefné id. 303, — Miksa 347, — Mór 46, 93, 95, — Vilmos 89, 91, — testvérek 38, — Wolf és neje 110.

Reiser Fülöpné 111.

Reisinger Anna 342, — Izsák 83, — Jakab 276, — Márcus 8, 77, 79, 81, 155.

Reitzer Adolf 27, 94, 95, 219, 346, — Herman 14, — Jakab 60, 90, 91, 92, 93, 94, 95, 96, 105, 261, 317,

320, — Jakabné 305, — László 349, — Simon 27.
Reizner János X, XI, XII, 9, 74, 75, 76, 130, 211, 245, 254, 340, 358.
Rex Izsó 349.
Rieger Antal 42.
Dr. Riesser Gabor 237.
Rindl Peter 346.
Rákosi Nándor 248.
Romanov Péter 335.
Rosenbaum Adalbert 92, 93, 94.
Rosenberg Dávid (Aszód) 16, — Dávid 6, 17, 156, Josua 107, — Manó 347, — Sándor 216, 244, 355, — Eleonora 13, — Sarolta 342, — Salamon 15, — Sámuelné 15, — Sendl 107.
Rósa Izsó 27, 60, 93, 95, 96, 106, 219, 293, 305, 340, 346, — Jakab 87, 110, 132, — Jakabné 110, 303, 304, 305, — Kálmán 347, — Lipót 222, 233.
Rosenfeld Lipót 255.
Rosenmark Herman 341.
Rosenstein F. A. 205, — Lipót 216.
Rosenstock Adolf 93, 94, 107, —né 107.
Rosenthal Sámuel 358, — Vilmos 22, 83, 85, 88, 90, 91, 132, — Vilmosné 304.
Róth Áron 222.
Rótberger Rozália 12.
Dr. Rothschild r. 222, — báró 190.
Rottenberg Noé 222.
Rotter Lipót 18. — Teréz 13.
Rottmann Jakab 347.
Rosenzweig Mirjám 303.
Rózsa Sándor 119, — Dániel 200.
Rózsa XX.
Rusz Gusztáv 349.
Saalschütz 222.
Sabbathai Zebi 235.
Sachs Ferdinánd 119, — Leo 354, — Sachs Mihály 238.
Salamon Ferenc 172.
Sámson (simándi) 8.
Sárkány János 21, 352.
Scharmann Sámuel 310.
Schäffer Borbála 14, — József 349, — Mózes Joachim 17, 25, 80, 82, 83, 85, 88, 90, 91, 96, 157, 158, 277, 296, 297, 298, 299, 317, — Joachimné 303, 305, — Róza 17. — Salamon 8, — Zsigmond 27, 44, 91, 92, 94, 96.
Schedius Lajos 176.
Scheinberg Dávid 346.
Scheinberger Adolf 14, — Antal 27, 46, 91, 92, 93, 94, 95, 317, 340, 355, — Antalné 304, 305, — Izsák 17, — Laura 13.
Schevrlay Mátyás 176.
Schiller Frigyes 174, 349, Schiller Színessi XII.
Schlesinger Abrahám 16, — Frigyes 232, — Gyula 349, — Henrik 91, 92, 93, — Ignác 108, — Jakab 81, 82, 83, 88, 90, 91, 92, 109, 337, —né 109 — János 349, — Jedidja 156, — József 348, 349, — Károly 348, — Lipót 108, — Mór 27, 108, — Salamon 108, —né 108.
Schlosz Jakab 201.
Schmiedl 222.
Schmitz József 348.
Schnabel Jakab 7.
Schnitzer A. 216.
Schorr Mór 255, — Ozias H. 222.
Schossberg Salamon 156, —né 156.
Schossberger József 347, — S. W. 310.
Schönberger Breindl 108, — Márk 15. — Mihály 254, — Mechl108, — Simcha 8, — Simon 16.
Schönfeld József 36, 56, 85, 87, 88, 101, 109, 132, — Julianna 13, 109, 303, — Mór 348, — Sámuel 346.
Schreiber Fülöp 349, — Mór 349.
Schreier Jakab 7, — Mózesné 111.
Schröer Godofréd 176.
Schröter 241.
Schuller Gábor 348.
Schulhof Jakab 347, — Lajos 34, — Regina 110.
Schutz Mór 347.
Schutz Chavvah 27, 110. — József 27, — Juda 119.

Schwab Gáspár 13, — Gáspárné 357, — István (Szináj) 8, 192, 155, — Jakab 22, 80, 81, 82, 83, 158, — Löw 161. 170, 173, 174, 177, 178, 203, 206, 212, 226, 232, 235, 307, — Mór 91, 94, 276.
Schwanfelder 201, 202.
Schwartz dr. 222, — Benjamin 14, — Cecília 13, — Emánuel 276, — Hermannné 357, — József 216, — Lipót 349, — Márkus 85, — Márkusné 38, — Mór XII. 39, 348, — Rozál 14, — Rudolf 95, és neje 111, — Salamon 17, — Sámuel 15, — Sándor 355, — Sarah 303.
Schwartzenberg Bernát 14, — Márton 13.
Schwartzenfeld Babette 110, — Sámuel 21, 36, 79, 80,81, 82, 100, 110, 128, 155, 352, —né 110. — Samu 32.
Schweiger Ábrahám 13, 20, 22, 35, 37, 38, 78, 80, 81, 82, 85, 87. 91, 132, 156, 207, 254, 260, — Chajim Léb 77, 134, 277, 278, Ignác 168, — Jakab 7, 17, 77, 78, 112, — Jakabné 112, 357, — József 92, Katalin 38, — Márton 72, Mihály 79, 186, — Mihályné 38, — Simon 27.
Schweitzer Adalbert 354.
Schwerin Götz 166, 167.
Schwimmer Áron 5 — Mózes 3, 3.
Schwitzer Dániel 349.
Scari II. 151.
Scitovsky 202.
Sebestyén 202.
Seidel György 134.
Seifensieder Mór 94, 95, 270, 276.
Seifmann Bernát 14, —, Johanna 14, — Mór 27, 45, 93, 94 95, —né 305.
Seligmann Eleazar 222, 341, — Janka 342.
Seltmann Lajos 217.
Sidyers Ede 93.
Silberberg Mór 27, — rabbi 355.
Silberer Izidor 93.
Silberstein Lipót 222, 341.
Simeles L. 222, 335.
Simon (Aszód) 5.
Simon Jakab 1.
Sina György br. 46, 101, 200.
Singer Ábrahám 216, — Izrael 241, — Gyula 346, — Katalin 16, — Mátyás 295, — Péter 216, — Teréz 342, — Vilmos 60, 82, 83, 88, 90, 91, 92, 93, 94, 95, 96, 97, 157, 204, 251, 295, 296, 336, 340, 341, — Vilmosné 303.
Skene 131, 132.
Smaja ben Jakab 255.
Sobay György 156, 294.
Sonnenfeld 356, — Sámuel 253, — Vilmos Izsák 16.
Spitáler Katalin 14.
Spitz Bernát 349,
Spitzer Ábrahám 107, 156, — Benjámin 14, — Ferenc 90 és neje 112 — Hendl 107, — Ignác 348, — Izrael 2, 3, 19, 76, 77, 96, 97, 98, 107, 124, 134, 149, 153, 155, 156, 163, 177, 278, — Izraelné 7, 256, — Károly 216, 346, — (Simánd) 347, — Mihály 348, — Móritz 84, 85, 87, 108, — Róza 13, — Sámuel 43, 107, 222, 244, — Vilmos 349.
Staudinger Benedek 310.
Stein A 222, — Adolf, 349, — Jeromos 92, 93, 317.
Steinberger Katalin 16.
Steinfeld Ábrahám 334.
Steiner Bernát 95, 315, — és fiai 46, — Farkas 17, — József és neje 112, Manó 92. 95.
Steinhardt Jakab 216, 230, 244, 253, 169.
Steinitz Jakab 349, — Márkus 15, 115, 3, 155, — Minna 342, — Mór 341, Terézia 16.
Steinitzer Márkus 8, 78.
Steinschneider 253.
Steits János 352.
Stern Albert 216, — Dávid 254, 255, — Ignác 91, 222, 239, — Immánuel 348, — Jakab 7, 20, 78, 79, 80, 81, 82, 87, 108, 156, 157, 158, — Lajos 348, — Karolina 342, — Mihály 247, — Rebekka 108, — Salamon 219.

Stier József 217.
Stobbe 115.
Stössel M. 222, 241.
Strasser Antal 342, — Eleázár 169, — D. L. 216, 354.
Straubert 308.
Strausz A. özvegye 16, — Izsák 15. — Fülöpné 17, — (tanító) 355.
Strummer József 94, 341.
Stuller Ferenc 201.
Sulzer Salamon 176, 204, 240.
Szabó Jánosné Katalin 17, — László 43.
Szávits Mihály 204.
Széchenyi István gr. 192, 212, 233.
Szécsén Dávid 15, 79, 156. — Erzsébet 12, — Lipót 13. — Mária 14.
Szécsi Zsigmond 96.
Szégál Ábrahám 5, — Fánny 303, — Ferenc (Ruben) 13, 32, 36, 78, 80, 81, 82, 83, 107, 132, 136, 137, 155, 156, 158, 334, —né Breindl 107, 303, — Jakab 156, — Jakabné 156, — József 85, 156, — Izrael 79, — Mendl 156, — Moseh Hirsl 8, — Samu 87.
Székács József 181, 231.
Szél Imre 187.
Szentiványi 202.
Szilasy János 232.
Szilber János 151, 152.
Szivesy László 27, 95, 96, 276, 348, — József 27, 88, 90, 91, 92, 93, 94, 101, 203, 340, — Józsefné 305.
Szlemenics XIV. XV.
Szluha Ádám 151, 357, — Ferenc 42, 294, 352.
Szmetán Ádám 81, 82, — Hermann 15, 3, —né 100 — Bertalan és neje 100 — Ignác 82, — József 12, 85, 92, 156, — Rebekka 303.
Szmolnik Jesaja 16.
Szremátz János 75.
Szobotka Gusztáv 347, — Vilmos 94, 95, 96.
Takács István 100.
Tanárky Gedeon 315.
Tary Pál 53, 75, 84, 85, 86.
Taschler József 75, 90.
Tauber Izrael 237.
Tausky Sándor és neje 109, — Zsigmond és neje 109.
Tauszig Rozál 303, — Adolf 346.
Tedeszko E. 16.
Teleky László gr. 192, 216, 236.
Teveles Jakab 341.
Thierer J. 355.
Tirtler Ferenc 171.
Tisza Kálmán 241, 247.
Toch Rudolf 186, 187, 189, 190.
Todesko Lipót 14. 107, — Teréz 107.
Toldy Ferenc 218, 232.
Tomcsányi A. 351.
Tomor Ferenc 341.
Tomsky Miklós 174.
Tömösváry János XX.
Lelio della Torre 222, 237.
Tóth K. János 340, 341.
Traub B. 27, 147, 216, 234.
Trebitsch József 76.
Trefort Ágoston 223. 237.
Ullman 170, 239, 335, — Antal 340.
Ungar Salamon 200, 201, — Simon 349, — Rozália (Mózesné) 357.
Vajda hajóskapitány 196, — J. Fülöp 27, 95, 108, —né 108, 304, 305, 310, — Samu 27.
Várnai Lipót 96.
Vass Fülöp 27, 93, 94, 95, 109, 321, —né 109.
Verbőcy XVII.
Vogel Anna 342, — Dávid 84, 85, 155, — Jakab 82, 83, 155, 157, 158, — Jakabné 302, 303.
Waldner Dávid 156, —né 18.
Weber Adolf 349, — Ignác Jemering 14, — Léb (Gyála) 156, — Salamonné 17, — Sándor 93, 94, 96.
Wechsler Zsigmond 346.
Wehly Ernő 222.
Weil Áron 91, 92, 107, 334, — Izsó 549, — Mária 107.
Weinmann Mór 27.
Weiner Jakab 345, — Leonóra 107, 109, — Lipót 108, — Márton 349, Miksa 95, 109, 276, — Mór 86, 87, 89, 90, 91, 92, 93, 97, 107, 108,

109, 132, 146, 260, 261, 262, — —né 108, 303, — Mordechai 109, 261, — Rozália 108, — Sándor 110, — Sára 109, 261, — Simon 108, — Szerén 110, Szimcha 8.
Weinberger Sámuel 15, — Sándor 342.
Weiser Gyula 342.
Weisz Adolf 156, 158, — Ármin 355, — Bernát 33, 34, 79, 80, 81, 82, 157, — Dávid 77, — Farkas 22, 83, —né 15, — Gábor 342, — Genendel 108, — Hirs 22, 109, 156, — Ignác 27, 96, 348, 349, — Izsó 348, — Jakab 93, 94, 95, 109, —né 109, József 13, — Károly 94, 205, 346,— Katalin 14, — Lipót 108, — Lotti 108,Mihályné 17, — Miksa 349, — Mór és neje 108, — Mór K. 94, 96, — Oszvald 211, 255, — (Pápa 234, — Sénche 109, — Salamon 137, — Sándor 349, — Vilmos 85, — Wolfné 111, 303, — (Zalaegerszeg) 187, — Zsigmond 349.
Weiszkopf Sándor 111, —né 111.
Weitzenfeld Zsigmond 95, — Illés 347, — Antal 348.
Weitzenkorn Bertalan 90, 300.
Weltner B. 187 — I. L. 201.
Wertheimer József 155, 151, 233.
Wessely 222.
Wiener M. 222, — Sámuel 317.
Wigand O. 231.
Wilheim Adolf 348, — Salamon 16.
Windischgrätz herceg 195.
Winkler testvérek 46.
Winter 172.
Winterstein Sámuel 255.
Wodianer Ábrahám 5, — Albert 110, — Fülöp 5, 6, 8, 19, 20, 34, 76, 77, 78, 96, 98, 101, 110, 124, 130, 150, 153, 155, 156, 298, 351, 352, — Ábrahámné 34, — Jechezkel 7, — Mór 110, — Kosman 98, 110 155, 333, Sámuel 20, 21, 34, 78, 79, 96, 99, 110, 128, 148, 155, 352, —né 110 — Sárah 110.
Wohlsinger Izrael 17, 255, — Regina 342.
Dr. Wolf r. 222, 354, — E. 237, — Fülöp 78, 94, — G. 49, 166, 179, 222 — Hersl 137, — Jakab 218, — Janka 218, — (Sakter) 137, — Vilmos 348.
Wolkenberg József 87, 88, 89.
Wöber György 88, 168.
Zádix Lajos 92, 317.
Zákó Péter 168.
Zápory Nándor 348.
Zay Károly gr. 214.
Zerkovitz Janka 303, 342.
Ziffer D. Á. 93, 94.
Zilahy Sámuel 235.
Ziltz 225.
Zipser M. 234.
Zob János 190.
Zombory János 75, — Pál 75, 77, 152, 357.
Zsámbék Jakab 76, 77.
Zsolnai Jakab 351.
Zuckermandel dr. 355.
Zunz Lipót 240.
Zwieback Cecil 111.

1844/18

Jud. 767
UB Frankfurt
56 365 516

I
II
III
IV
V
VI
VII
VIII
IX
X

